ADALBERT PRZIBRAM

ON H.M. SERVICE

A life for Britain

BIBLIOTECA BRITANICĂ
DIN TIMIŞOARA
ŞI
VIAŢA MEA

EDITURA HESTIA
2003

COLECŢIA
ARHIVELE UNOR LUMIDISPĂRUTE

Fotografiile de pe coperţile volumului
fac parte din colecţia autorului

© ADALBERT PRZIBRAM

© EDITURA HESTIA, 2003

Al rights reserved
Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin
EDITURII HESTIA

Reproducerea parţială sau integrală a textului,
pe orice fel de suport tehnic,
fără acordul editorului,
se pedepseşte conform legii

ISBN 973-4920-93-1
Printed in Romania

ADALBERT PRZIBRAM

S-a născut la 19 mai 1922 la Reşiţa.

Din anul 1934 locuieşte în Timişoara, oraş în care a absolvit Liceul „C. D. Loga" (1940). Este absolvent al Institutului Politehnic „Gh. Asachi" din Iaşi, cu diplomă de inginer chimist susţinută în 1945.

A fondat în 1945 Biblioteca Britanică din Timişoara, care a funcţionat sub egida Legaţiei Britanice din Bucureşti. A fost şeful Bibliotecii Britanice din Timişoara până în anul 1949, când biblioteca a fost închisă şi autorul a fost arestat şi condamnat politic.

Din anul 1969 trăieşte în Germania.

Pe lângă peripeţiile prin care am trecut în cursul vieţii, important mi s-a părut să scot în evidenţă un moment semnificativ din istoria Timişoarei. Este vorba de înfiinţarea Bibliotecii Britanice din Timişoara. Generaţia care nu a trăit pe vremea aceea trebuie neapărat să cunoască existenţa acestei biblioteci. Ea a luat fiinţă chiar la începutul sfârşitului libertăţii, vădindu-şi rostul într-un timp în care în ţară demnitatea omului a fost clcată în picioare şi închisorile şi-au deschis porţile. Deşi a încetat să mai funcţioneze la sfârşitul anului 1949, dorul de libertate semănat în sufletul oamenilor a încolţit şi a dat roadele mult aşteptate prin izbucnirea Revoluţiei din 1989 la Timişoara.

Autorul

Dedic Evei această carte
cu aceeaşi dragoste
profundă de odinioară.

My wife and I first met Adalbert Przibram in Timisoara in 1947, where he was in charge of the British Library. The British Library in Timisoara was part of the British Legation in Bucharest and under IST control. The World War was not long over, but already the portents of a „Cold War" were growing.

Adalbert, Ruth my wife and I were all relatively young and resilient, but I, as a Third Secretary at the British Legation in Bucharest had Diplomatic Status and was therefore protected from the dangers of coming Communist onslaught in Romania, meanwhile Adalbert as an ordinary citizen was not. As such, shoud you choose to criticize the Communist Regime in any way or oppose any of their policies you were in danger.

Adalbert did so in trying to protect the British Library from closure by the Romanien Communist Authorities. He paid the penalty and was imprisoned. He was and is a very brave man, and I am proud to have him and his wife Eva as friends.

Francis Bennett CBE

Soţia mea şi cu mine l-am întâlnit pe Adalbert Przibram prima oară în 1947, când el conducea Biblioteca Britanică. Biblioteca Britanică din Timişoara făcea parte integrantă din Legaţia Britanică din Bucureşti şi a fost controlată de aceasta. Al doilea război mondial abia se terminase şi pericolul unui război rece creştea.

Adalbert, Ruth soţia mea şi cu mine eram relativ tineri şi înflăcăraţi, dar eu fiind al Treilea Secretar al Legaţiei Britanice din Bucureşti, aveam statut diplomatic şi astfel eram protejat de atacurile comuniste în România, în timp ce Adalbert, ca un cetăţean obişnuit, nu era. Ca atare, dacă criticai regimul comunist în orice chip sau te opuneai politicii sale, erai în pericol.

Adalbert făcea aceasta pentru a apăra Biblioteca Britanică de a fi închisă de autorităţile comuniste române. Pentru aceasta el a plătit cu închisoarea. El a fost şi este un om foarte curajos şi eu sunt mândru să-i am pe el şi pe soţia lui ca prieteni.

Francis Bennett CBE

P r o l o g

Am hotărât să dau acest titlu cărţii mele pentru că îmi închipui că lumea se va interesa mai mult de Biblioteca Britanică din Timişoara, decât de umila mea persoană. Totuşi, viaţa mea a fost legată de această bibliotecă de la înfiinţarea ei şi, încă mulţi ani după aceea, a schimbat radical destinaţia drumurilor pe care le-am urmat. Doresc ca cititorii pe care îi interesează această carte să fie cât mai bine informaţi asupra celor întâmplate, atât înainte de înfiinţarea bibliotecii, cât şi după închiderea ei, prin urmare asupra consecinţelor ce s-au oglindit apoi în viaţa mea.

Am încercat să redau amănuntele din biografia mea cât se poate mai aproape de realitate, intrând astfel, poate, în detalii care pentru mulţi nu înseamnă mare lucru, dar care pentru mine au avut o mare importanţă. Bănuiesc faptul că printre cititorii mei vor mai fi câţiva din generaţia mea, probabil mai tineri, care îşi vor aduce aminte de acele timpuri şi care vor găsi că anumite lucruri pe care atunci nu le înţelegeau, nu le sesizau, acum le vor apărea mai clare. Generaţia următoare care, bineînţeles, numeric este cu mult mai mare, va fi poate interesată de un episod din istoria oraşului nostru. Prin „oraşul nostru", înţeleg Timişoara, oraş care a putut câştiga un renume universal de câteva ori în decursul istoriei sale. Amintesc printre altele denumirea din vechime a oraşului, *Zurobara* sau *Zambara,* care a atras atenţia romanilor. În 1456 oraşul a devenit cunoscut în apusul Europei datorită lui Iancu de Hunedoara, comite de Timiş, care în acel an i-a învins pe turci la Belgrad. Şi, nu în ultimul rând, oraşul a devenit cunoscut datorită revoltei din iarna lui 1989 împotriva dictaturii comuniste.

Fără să vreau, povestind momente istorice, încerc să fac înţeleasă mai bine traiectoria vieţii mele. Şi pentru ca tonul cărţii să nu pară sec, am inserat ici şi colo câteva anecdote legate de destinul vieţii mele, când a fost necesar să descriu anumite perioade, sau situaţia politică de atunci.

De-a lungul rememorărilor, am amintit nominal nenumărate persoane, începând cu prietenii din copilărie pe care, cel puţin descendenţii lor, îi vor recunoaşte. Pe de altă parte, am descris alte personaje, puţine e adevărat, pe care nu le-am numit pentru ca să nu-i pun în situaţia de a se simţi rău, despre ei neputându-se spune decât lucruri neplăcute. Important este ca aceştia să se recunoască în persoanele descrise, aceasta în eventualitatea în care mai trăiesc. Dar dacă am afirmat despre cineva lucruri care nu coincid cu realitatea,

cer de pe acum scuze, pentru că, după atâţia ani, s-ar putea să se fi ivit confuzii în memoria mea.

Am împărţit cartea în mai multe capitole începând, bineînţeles, cu *Copilăria*, apoi *Adolescenţa şi liceul*, după care urmează *Studenţia* şi capitolul IV, care devine cel mai important, anume cel intitulat *Nunquam, nunquam Briticus, nunquam fuerunt servi*. Este anul 1945, anul întemeierii Bibliotecii Britanice din Timişoara, bibliotecă ce şi-a întins atunci stindardul libertăţii asupra oraşului, oferind noutăţi din „lumea de afară" celor care erau dornici de această libertate.

După reacţia autorităţilor, mi-am putut da seama că nu am dat greş şi ţinta a fost atinsă. A fost singurul oraş de provincie din ţară, şi nu numai din România, ci din toate ţările supuse Uniunii Sovietice, unde s-a putut înfiinţa o asemenea bibliotecă şi care a putut supravieţui aproape cinci ani.

Biblioteca Britanică din Timişoara a urmat pilda englezilor, care niciodată de-a lungul istoriei lor, nu au fost sclavi. De aici şi titlul capitolului. Nici Biblioteca Britanică nu şi-a plecat capul, nu s-a lăsat influenţată de nici o ameninţare, de nici o promisiune, din contră, şi-a făcut datoria până în momentul închiderii sale, care a fost efectuată nu din afară, ci din propria noastră iniţiativă. Şi asta deoarece am văzut că, dacă vom continua, vom periclita libertatea membrilor noştri. Aşa, spre deosebire de Biblioteca Britanică din Bucureşti, cu ocazia închiderii căreia au suferit sute de persoane, care au fost arestate, în cazul Bibliotecii Britanice din Timişoara, practic numai trei persoane am urmat calea închisorii. Ceilalţi 400 de membri ai bibliotecii au putut fi salvaţi, respectiv au fost „ocoliţi" de această soartă.

Următorul capitol l-am intitulat *Parturiuntur montes, nascetur ridiculus mus.* E vorba de arestarea mea, respectiv de deportarea mea la Canalul Dunărea–Marea Neagră, care a fost început în 1949 şi care s-a sfârşit în '53 printr-un mare fiasco. De aici, titlul *Se cutremură munţii şi se naşte un şoarece ridicol*. Celor care spun: „Da, dar canalul există astăzi!", le voi spune că în 1949 a început canalul fără tehnica necesară, complet nemecanizat, cu munca braţelor „de sclavi", ceea ce a şi dus totul de râpă. Canalul de azi a fost făcut mult, mult mai târziu cu utilaje moderne şi totuşi nici acesta nu şi-a atins scopul gândit iniţial.

Urmează capitolul intitulat *Letargia după închisoare, fuga, sosirea în libertate*. În libertate un loc important îl va ocupa capitolul *Călătoriile* pe care le-am efectuat în jurul lumii timp de zece ani.

Memoriile se încheie cu capitolul *Între Mediterană, Main şi Rin*.

În anul 2002, am împlinit 80 de ani. Nu pot afirma că îmi „scriu" memoriile, pentru că în acest an m-am îmbolnăvit de degenerescenţa nervului optic, adică a maculei şi, ca urmare, nu mai pot vedea clar şi nici scrie. Percep lumea numai ca umbre şi siluete. Când oftalmologul mi-a spus:

— Citeşte rândul al patrulea de pe tabloul din faţa mea, eu am întrebat:

— Care tablou?…

Din clipa aceea am realizat că nu voi mai putea scrie niciodată! Probabil vă veţi întreba cum pot să-mi „scriu” memoriile? Este adevărat, nu le scriu, le dictez la magnetofon. Civilizaţia tehnică ne-a ajuns din urmă şi astfel se pot realiza uneori lucruri fantastice. Prin urmare, cum spuneam, situaţia e salvată pentru că pot să-mi dictez amintirile, punând desigur într-o situaţie dificilă acea persoană care va trebui să asculte tot ce spun eu şi apoi să aştearnă totul pe hârtie… Toată compasiunea mea!

Doresc cititorilor mei petrecere plăcută în compania rememorărilor mele, dar totodată le dau sfatul ca la cel mai mic semn de plictiseală să arunce pur şi simplu cartea! Nu am fost niciodată de părere că, dacă am dat bani pe o carte, trebuie neapărat să o şi citesc.

Nu ştiu dacă voi mai trăi momentul apariţiei acestei cărţi, dacă, bineînţeles, se va considera că merită a fi tipărită, pentru că generaţia mea este la capăt de drum. În ultimele luni am primit vestea morţii a şapte persoane foarte apropiate mie, prieteni, cunoscuţi, cam de aceeaşi vârstă cu mine. Noi stăm într-o sală de teatru, în primele rânduri, privind spre o scenă ce dă deja spre o altă lume. Cuvintele mele sunt însoţite de foşnetul palmierilor… Care palmieri? Da, stau pe malul Mediteranei, în apropiere de oraşul Perpignan. La această vârstă am realizat două domicilii: unul la Perpignan, pe malul Mediteranei şi altul la Strasbourg, pe malul Rinului. Strasbourg este astăzi capitala Europei.

În timp ce dictez, aud plescăitul apei… E broscuţa mea care înoată în acvariul din cameră. E o broască africană, cu numele latin *Xenopus Laevis*. Nu mă dezmint, de când îmi aduc aminte, hobby-ul meu sunt animalele. Cu mulţumire constat că nici astăzi nu m-a părăsit această pasiune.

Dar e timpul să încep capitolul prim.

COPILĂRIA

M-am născut în anul 1922 în România, în provincia Banat, în oraşul Reşiţa, pe malul Bârzavei. Tatăl meu fusese acolo şeful secţiei de întreţinere a căilor ferate. Când am împlinit vârsta de doi ani, tata a murit, lăsând-o pe mama singură cu mine. Ea mi-a dat o educaţie aleasă. Ei îi pot mulţumi că toată viaţa am avut un singur principiu, să judec oamenii după cum se poartă şi gândesc şi nu după culoarea pielii, limba pe care o vorbesc sau credinţa ce o au. Această atitudine o consider cu adevărat democratică. Aşa am simţit de când am început să înţeleg lumea şi aşa gândesc şi astăzi. De altfel şi Banatul, provincia în care m-am născut, în tot cursul istoriei sale, a excelat prin toleranţa pe care o avea faţă de toţi locuitorii lui. Regiunea a şi fost stăpânită de diverse popoare şi toate au lăsat urme. Aici au fost daci, aici au fost romani, aici au fost turci, austrieci, unguri, sârbi, pentru ca din 1919, Banatul să aparţină României. Pe vremea copilăriei mele, trăiau acolo români, germani, unguri, sârbi, evrei, turci, slovaci, bulgari, cehi şi croaţi. Desigur nu-i pot lăsa pe dinafară pe bieţii ţigani, astăzi *sinti* şi *roma*, care erau singurii izolaţi cumva de oraş, în sensul că la Reşiţa trăiau într-un ghetou din afara oraşului. Dar nici ei nu prezentau o dificultate în ceea ce priveşte încadrarea lor în societate. Lucrând ca muncitori, au fost acceptaţi ca parteneri egali în uzină.

Până la vârsta de patru ani am locuit cu mama în Palatul căilor ferate. După aceea a trebuit să ne mutăm într-un apartament din centrul oraşului, aflat în casa alipită bisericii ortodoxe române. Practic, din ziua mutării, îmi aduc aminte de toată viaţa mea.

Ţin minte clar ziua mutării: mama se ocupa de transportul mobilelor, iar eu mă jucam cu Mărioara, tatăl ei fiind proprietarul apartamentului. Era o seară plăcută de vară şi am ajuns foarte târziu în pat. Era, de fapt, primul copil cu care m-am împrietenit şi cu care m-am jucat apoi ani de zile.

După câteva săptămâni, s-a mărit cercul de prieteni, mai bine zis de camarazi de joacă. Foarte repede m-am împrietenit cu băiatul preotului ortodox, cu Aurică Ieremia, apoi cu Zeno Ponoran, care locuia două case mai sus, cu Titi Sarmeşiu, care locuia în faţă, peste drum, fiind băiatul perceptorului şi cu Nelly Avram, care nu locuia în apropiere, dar care fusese vecină cu noi încă de pe când locuiam în Palatul căilor ferate. Părinţii noştri fiind prieteni, am ajuns să mă întâlnesc de acum încolo foarte des cu Nelly.

Odată cu absolvirea liceului am pierdut definitiv urmele Mărioarei Jarcu, în timp ce cu ceilalţi patru camarazi de joacă prietenia a dăinuit până la sfârşitul vieţii lor, adică până la moartea lui Aurică, Nelly şi Titi, revăzându-i aproape în toate etapele vieţii. Din cinci, nu am rămas decât doi, Zeno Ponoran la Galaţi şi eu în Apus.

Toţi cinci ne-am născut în 1922 şi toţi cinci am fost colegi de şcoală în prima clasă primară. Primul meu învăţător din clasa întâi a fost Vasile Lugojan. Cu mult drag îmi aduc aminte de dânsul. A fost un om excelent.

La vârsta de şase ani am intrat în şcoala primară şi am absolvit patru clase la Reşiţa. Cercul meu de prieteni, să spunem de camarazi de joacă şi de şcoală, s-a lărgit odată cu începutul şcolii şi pe parcursul ei, cunoştinţe care, aproape toate, au durat numai cât a durat şcoala. Aş putea aminti aici pe Franz Spindler, deoarece, după o lungă perioadă de despărţire, ne-am întâlnit în Germania cu totul întâmplător.

În anul 1932, am fost înscris în clasa I a Gimnaziului din Reşiţa, director fiind naşul meu, Gheorghe Molin. În acest gimnaziu am urmat doi ani, după care ne-am mutat la Timişoara.

Desigur, mai aveam o serie de cunoscuţi la Reşiţa, care erau copiii prietenilor de familie, respectiv cunoştinţe ale mamei. Dat fiind faptul că mama mea era cea mai tânără dintre cele patru surori ale ei, iar eu m-am născut după 17 ani de căsătorie a părinţilor, copiii familiilor prietene erau cu cel puţin 10 până la 14 ani mai în vârstă decât mine. Sigur că aceşti copii se jucau cu mine când eram ţânc, dar odată timpul trecut, la o vârstă mai înaintată, nu s-a mai ţinut cont de diferenţa de 10 ani, ci prieteniile au continuat astfel pe plan egal, ca să spun aşa, cu o serie de copii. Aşa era Gina Guman, fiica inginerului Guman de la Uzinele Reşiţa, Elena Damsberg, mai târziu Corneanu, fiica inginerului silvic, Blanca Marek Brebenariu, fiica inginerului Marek, Eta Dima, surorile Kunz, Emmy şi Mandy şi Edit Wild. Toate aceste persoane mi-au devenit mai târziu prieteni buni şi această prietenie a ţinut până la moartea lor. Numai Blanchi Marek mai există în Germania şi Edit Wild la Timişoara.

În Germania, mai există actualmente doctorul Heinz Beck, născut şi el la Reşiţa, şi care era numit Buţi, ca şi mine, având porecla dată de familie, identică cu a mea. Această coincidenţă de nume a provocat pe vremea aceea o serie de confuzii. Pe de o parte hazlii, pe de alta îngrijorătoare pentru mama mea. Acest Buţi Beck era un *enfant terrible*, muşcat ba de un câine turbat, ba călcat de un autobuz. De fiecare dată lumea auzind ceva despre Buţi, alerga la mama mea, care pe vremea aceea lucra într-un birou, fiind contabilă, şi i se „raportau" cele întâmplate. Cu sufletul la gură, alerga acasă ca să mă găsească pe mine jucându-mă. Pe parcurs apar şi mai multe persoane din copilărie, pe care le voi revedea în circumstanţe curioase.

Dar să revin la copilăria mea din Reşiţa. Îmi aduc aminte de oraş, de plăcutele seri de vară, şezând în grădină şi simţind adierea vântului, de zilele de 1 Noiembrie, Ziua Morţilor, când în faţa noastră, pe dealul de vis-à-vis, ardeau mii şi mii de lumânări. Reşiţa avea şi un

patinoar unde mergeam în fiecare seară de iarnă să patinez. În februarie, îmi făcea plăcere să văd, în vremea carnavalului, oamenii mascaţi, care se plimbau pe stradă şi eram fericit când câte unul îmi dădea mâna.

La câţiva paşi, în spatele casei noastre curgea râul Bârzava. În fiecare vară, de acolo pleca un trenuleţ la ora 16, pentru a permite muncitorilor, care ieşeau de la fabrică de la ora 15, să se poată pregăti şi să îl prindă. Acest trenuleţ avea ca destinaţie ştrandul. Reşiţa avea două ştranduri. Ştrandul U.D.R. şi Ştrandul Muncitoresc. Ştrandul U.D.R. avea un bazin, iar Ştrandul Muncitoresc era pe râul Bârzava, care se lărgea la un moment dat, având şi o insulă în mijloc. Mergeam la amândouă aceste ştranduri, ba la unul, ba la celălalt. Seara, la orele opt, trenuleţul se întorcea şi ne aducea acasă pe toţi cei care am fost la baie.

Şi acum am ajuns la punctul nevralgic al Reşiţei. Vorbeam de ştrandul muncitoresc şi U.D.R. Reşiţa s-a dezvoltat practic la marginea uzinelor. Aici îşi aveau originea S.T.E.G.-ul, adică Staatliche Eisen Gesellschaft —Societatea de Stat a Fierului, care din 1920 s-a transformat în U.D.R., Uzinele şi Domeniile Reşiţa. Mai târziu, după preluarea puterii de către comunişti, a devenit Combinatul Siderurgic Reşiţa. Era o uzină siderurgică în care, începând de la cuptoarele înalte şi sfârşind cu Siemens-Martin, se producea atât fontă cât şi oţeluri speciale. Din acestea se fabricau bandaje, roţi de locomotive, roţi de vagoane sau table laminate. Mai exista şi o fabrică de locomotive, iar mai târziu o fabrică de motoare Diesel. Deci la Reşiţa se realiza toată gama produselor metalurgice. Numai unelte agricole nu se făceau, pentru acestea existând o altă fabrică la Bocşa, oraş aflat la câţiva kilometri de Reşiţa, Uzinele Agricole din Bocşa. Practic, tot oraşul trăia de pe urma muncii în uzină, zeci de mii de muncitori din oraş şi din zonă lucrau acolo, unii venind în fiecare zi cu trenul la Reşiţa. Din fragedă copilărie îmi aduc aminte de zilele de 1 Mai, când muncitorii defilau cu steaguri, cu biciclete împodobite cu hârtie roşie, impresionându-ne pe noi copiii.

Reşiţa este aşezată, de fapt, pe valea Bârzavei, având pe ambele părţi dealuri destul de înalte. Aceste dealuri erau acoperite parţial cu păduri, parţial erau „goale"; aşa se şi chema unul dintre ele, Dealul Gol. Alt deal era format numai din argilă galbenă, de unde noi copiii scoteam lutul cu care făceam apoi diferite figuri. Împrejurimile Reşiţei erau admirabile. Existau o serie de locuri pentru excursii. Unul era Prolasul, Dealul Prolas, care era acoperit cu tufe de liliac. În luna mai totul era înflorit. Simţeai mirosul de liliac de departe, cum te apropiai de acest loc. Nu departe de Reşiţa, era şi peştera Comarnic, o minunată peşteră cu stalagmite şi stalactite, păstrată foarte bine până în anii '45–'46, când lumea a început să o viziteze cu nemiluita, distrugând stalactitele pentru a le lua ca amintire, barbarie care nu se va putea repara în milioane de ani. Apoi era Văliugul cu o hidrocentrală cu baraj care alimenta parţial oraşul cu lumină electrică. Mai târziu, s-a clădit încă un baraj la Crivaia, la poalele Semenicului. Domanul, Secul, Izvoarele Reci erau alte locuri de excursii. Primăverile erau foarte plăcute la Reşiţa şi îmi aduc aminte cu drag de miile de licurici care zburau prin tufişuri scânteind în seara întunecată.

De mic copil mi-au plăcut animalele. Ţineam întotdeauna vrăbii căzute din cuib, broaşte ţestoase, peşti, până şi un uliu. Am avut, o vreme, un pui de uliu pe care l-am crescut şi care finalmente a zburat. Domnul Jarcu, fratele proprietarului apartamentului, care locuia în aceeaşi curte, era mare vânător şi pescar. Aşa am avut ocazia din fragedă copilărie să mănânc vânat şi peşte. Doamnei Jarcu nu-i plăceau aceste mâncăruri, aşa că domnul Jarcu, pasionat vânător şi pescar, aducea „prada" direct mamei mele, care o pregătea, şi aşa domnul Jarcu şi cu mine mâncam la noi aceste bunătăţi şi mama — care era o admirabilă bucătăreasă — m-a făcut să cunosc din copilărie cele mai bune mâncăruri făcute din iepure, căprioară, cerb sau peşte, raci şi chiar şi pui de baltă, adică picioare de broască. Bineînţeles, astăzi, când am eu însumi broaşte, n-aş mai mânca aceste vieţuitoare atât de simpatice şi pe cale de dispariţie. Pe vremea aceea era o bogăţie de necrezut. Domnul Jarcu ieşea din fabrică la orele trei, se schimba şi pornea cu mine la vânătoare. Până seara la ora şapte se putea întoarce omul, ba cu iepure, ba cu căprioară, cu peşte, ba cu raci. Totul era în imediata apropiere a Reşiţei. De altfel, tot Banatul excela prin această bogăţie naturală. În Banat, găseai de la munte până la râu o serie de produse agricole, toate produsele de minerit, vânat şi pescuit. Banatul e o provincie foarte bogată, care poate trăi din produsele proprii.

Şi multiculturalitatea populaţiei de care vorbeam a avut o mare influenţă din punct de vedere al limbilor. Ca mic copil, până la şase ani vorbeam fluent limba germană, română şi maghiară. Limba română şi limba germană mi-au folosit mai târziu pentru completarea şi învăţarea în mod foarte uşor, jucându-mă, a celorlalte limbi pe care astăzi le vorbesc. E vorba de franceză, engleză, italiană şi, mai târziu, spaniolă. A propos de aceste limbi, s-a născut şi următoarea anecdotă: „Un poliţist stă la o încrucişare de drumuri în Reşiţa, cu fiul său de trei ani. La un moment dat apare o maşină germană şi şoferul întreabă nemţeşte cum ajunge la biserică. La care poliţistul răspunde că nu ştie germană. Şoferul schimbă vorba în franceză şi repetă întrebarea. Poliţistul răspunde că nu cunoaşte limba franceză. Mai încearcă o dată în englezeşte, dar primeşte acelaşi răspuns. La care înjură una bună şi pleacă. Copilul poliţistului spune:

— Ai văzut câte limbi ştie nenea ăsta?

— Na, şi la ce i-a servit? răspunde tatăl".

Dar şi eu am avut grijă să înveselesc casa noastră. Din fragedă pruncie am reuşit să fac două istorioare foarte reuşite, după spusele mamei, eu neaducându-mi aminte de cele întâmplate până la vârsta de patru ani. Astfel, în Palatul C.F.R. trăia în apartamentul de sub noi familia Copăceanu, care era un subaltern de-al tatălui meu. Cu doi ani după mine se născuse micul Copăceanu, Romică, mai târziu doctorul Copăceanu cu care m-am întâlnit în viaţă în împrejurări fantastice. Dar despre aceasta, mai târziu. Ei bine, văzând-o la vârsta de doi ani pe doamna Copăceanu alăptându-l pe Romică şi având pielea sânului mai întunecată, am întrebat-o pe mama: „Micul Copăceanu suge cafea neagră?".

O altă ispravă a mea: Aveam o femeie bătrână care ajuta prin casă, tanti Iulia care, într-o zi, plângându-se de durere de cap, se retrăsese în baie şi se culcase pe jos, fiind cald. Picioarele îi ajungeau aproape de gura de scurgere. Eu, văzând asta, am alarmat-o pe mama care s-a dus, a luat-o de acolo şi a culcat-o în camera ei. Mai târziu, intrând în baie şi nevăzând-o pe tanti Iulia, am strigat: „Mamă, mamă, tanti Iulia s-a scurs!" Această istorioară a găsit-o mama atât de hazlie, încât a trimis-o şi unui ziar, o revistă de teatru, care apărea o dată pe lună şi care avea o rubrică *Ce povestesc copiii*. Ei bine, mama a trimis istorioara, care a apărut în această rubrică. Am şi astăzi acest exemplar.

Alte amintiri plăcute sunt călătoriile de vară. În fiecare vară plecam din Reşiţa în Ungaria sau în Cehoslovacia, unde se aflau câte o soră a mamei. Aici întâlneam copiii verilor sau verişoarelor mele. După cum am mai spus, diferenţa mare de vârstă faţă de copiii familiilor prietene era valabilă şi faţă de verii sau verişoarele mele, care toate erau cel puţin cu 20 de ani mai în vârstă ca mine. Prin urmare, copiii lor erau aceia care aveau aproape vârsta mea, fiind ceva mai tineri ca mine. Astfel, şi astăzi am legături cu aceşti copii ai verilor aflaţi în Brazilia, Italia şi Ungaria.

Şi fiindcă, practic, nici un cititor nu mai există din cei ce au trăit înaintea naşterii mele şi din auzite poate nu au putut să-şi dea seama exact de partea istorică a oraşului Reşiţa, respectiv a întregului Banat, amintesc aici câteva episoade care arată pe de o parte istoria, pe de altă parte cum era legată această istorie de însăşi familia mea. Să ne întoarcem în anii de dinaintea primului război mondial. Atât Banatul, cât şi Transilvania aparţineau Austro-Ungariei, care se afla în război în urma asasinatului moştenitorului tronului lui Franz Joseph, Franz Ferdinand, la Sarajevo, în 1914. Atunci au intrat în război Austro-Ungaria, Germania, Turcia şi Bulgaria, supranumite Puterile Centrale, împotriva Serbiei, care a fost imediat ajutată de Franţa şi mai târziu de Anglia în 1915. Din 1917 au intrat americanii în război alături de Antantă. Spun Antantă, pentru că a treia ţară a Antantei (Franţa, Anglia şi Rusia), Rusia, a intrat şi ea în război în 1914 împotriva Austro-Ungariei. România, pe vremea aceea formată din Moldova şi Muntenia, era guvernată de regele Carol I, un prinţ din familia Hohenzolern von Sigmaringen, care era într-un fel aliat cu Austro-Ungaria şi cu Germania. În 1914, când au intrat sârbii în război, mai bine zis, au fost atacaţi de Austro-Ungaria, li s-a promis de către francezi, în cazul victoriei puterilor occidentale, Banatul. Mai târziu, în 1916, după moartea lui Carol I, urmând la tron regele Ferdinand, i s-a propus României de către aliaţi să intre în război de partea Puterilor Occidentale. România a făcut acest gest, pentru care regele a şi fost numit Ferdinand „Loialul". Adică a rămas loial ţării şi nu obârşiei sale germane. Pe de altă parte, englezii care au intrat mai târziu în război, invitând pe români de partea lor, le-au promis Banatul. Şi aceasta pentru că regina Maria, soţia lui Ferdinand, era o prinţesă engleză, o nepoată de-a reginei Victoria.

În 1918, Puterile Centrale au capitulat, a urmat pacea de la Versailles, respectiv de la Trianon. În urma acestei păci Austro-Ungaria a fost împărţită, creându-se alte state şi

anume: România Mare, care a primit Transilvania, Iugoslavia, care a primit Croaţia şi Bosnia-Herţegovina. S-a creat Cehoslovacia, din Cehia, care aparţinea Austriei, şi Slovacia, care aparţinea Ungariei. Ce s-a ales însă din Banat? În urma promisiunii făcute de francezi, sârbii au intrat în Banat şi l-au ocupat în întregime. Astfel, ajung şi Reşiţa şi Timişoara pe mâna sârbilor în 1918. Comandantul armatei sârbeşti, care ocupa Reşiţa, a fost generalul Carlo Silvi, încartiruit în palatul C.F.R.-ului. De acolo prietenia cu familia mea. În aceste evenimente istorice a fost implicată direct şi familia mea şi de acolo informaţiile mele sunt cvasi-precise. În 1918, cum spuneam, a intrat armata sârbă şi a ocupat Banatul. Bineînţeles că toate oraşele mari, Timişoara, Caransebeş, Reşiţa, Lugoj erau ocupate de sârbi. Aliaţii, Anglia şi Franţa (Anglia îi susţinea pe români şi Franţa pe sârbi) au hotărât să se realizeze între cele două ţări — Iugoslavia şi România — o situaţie acceptabilă de ambele părţi. Astfel au creat o hartă nouă a Banatului, împărţind în două această provincie printr-o linie convenţională, urmând ca partea de răsărit să fie cedată românilor, partea de apus să le rămână sârbilor. De aceea până şi azi există denumirea de frontieră sau hotar convenţional. Însă sârbii deţineau la ora aceea întreg Banatul. Problema nu s-a putut soluţiona decât astfel: Generalul Berthelot, comandantul unei divizii franceze a ocupat partea de est a Banatului deţinută de sârbi. Încetul cu încetul, mai cu vorba bună, mai cu puţină forţă, trupele franceze, printre care se aflau şi negrii senegalezi, au reuşit să împingă armata sârbă până la 1 septembrie 1919 spre vest de linia convenţională. Aceste trupe franceze ajunseseră în toate satele din Banatul de est. Până şi în Reşiţa erau trupe şi avioane franceze. Şi astăzi în cimitirul catolic din Reşiţa, care, după cum am mai povestit, se afla în dreptul locuinţei noastre pe dealul de vis-à-vis, se mai găsesc mormintele a doi piloţi francezi căzuţi cu avionul în apropierea Reşiţei. Mormântul lor este împodobit cu o cruce formată din elicea avionului.

În 1919 francezii au reuşit să evacueze complet Banatul de sârbi şi, astfel, trupele româneşti au putut ocupa partea care le revenea şi care este astăzi Banatul românesc.

Şi fiindcă suntem la istorie, ne putem pune întrebarea: De ce populaţia germană a fost atât de puternică sau numeroasă în Banat? Pentru aceasta există explicaţii. Trebuie să ne întoarcem în secolul al XVIII-lea.

Suntem la începutul secolului când la Viena domnea împărăteasa Maria Theresia. Imperiul ei cuprindea toată Ungaria, inclusiv Banatul, cuprindea şi Baden-Würtenberg, unul din actualele landuri ale Germaniei, iar prin căsătoria cu Franz de Lotringen, Maria Theresia deţinea şi Alsacia şi Lorena. Sigur că imperiul se întindea şi mai departe, deţinând nordul Italiei şi anumite părţi ale Belgiei etc. Dar noi ne rezumăm la partea Banatului. Trebuie să ne întoarcem ceva mai în urmă, şi anume când Turcia, după bătălia de la Mohacs, a ocupat mai mult de jumătate din Ungaria, a ajuns până la Viena şi ameninţa toată civilizaţia apuseană. La începutul secolului al XVII-lea s-a produs întorsătura: armata turcească a fost înfrântă la Viena şi împinsă spre sud est.

Revenim la începutul secolului XVIII, când prinţul Eugeniu de Savoya, generalul Mariei Theresia, ducea lupte grele pe teritoriul Banatului împotriva turcilor. După ani de bătălii a reuşit să-i scoată pe turci şi astfel el a devenit eliberatorul Banatului în 1718. Ceea ce a găsit aici era o regiune mlăştinoasă, necultivată, cu populaţie extrem de puţină.

În general, pe vremea aceea, Imperiul Austro-Ungar şi toată Austria, era destul de rar populată şi Maria Theresia a avut ingenioasa idee de a coloniza regiunile rar populate. Şi astfel a adus în aceste ţinuturi germani catolici, cu preponderenţă şvabi din următoarele regiuni: Baden-Würtenberg, unde locuiau şvabii, Alsacia şi Lorena, unde trăiau alsacieni şi loreni, Boemia, care aparţinea tot Austriei şi Steier, una din regiunile mai dens populate. De ce a adus colonişti din vestul imperiului? Pentru că în urma Războiului de 30 de ani, în Europa Centrală domnea foametea. Prin colonizarea regiunilor rar populate, Maria Theresia a atins două scopuri: pe de o parte a populat regiunile cu oameni puţini, iar pe de altă parte a descongestionat regiunile înfometate cu o populaţie destul de deasă. Astfel, au venit în Banat — atât în Banatul iugoslav de astăzi, cât şi în Banatul românesc — şi în alte părţi ale Ungariei, care şi ele erau rărite de populaţie după o dominaţie turcă de sute de ani, coloniştii. Deci în Banat ajunge să trăiască o populaţie de germani, numiţi şvabii din Banat, pentru că cei veniţi din Baden-Würtenberg erau preponderenţi. Aceştia s-au stabilit în special în jurul Timişoarei, în timp ce coloniştii din Steier şi din Boemia s-au aşezat mai mult în partea muntoasă de la Caransebeş, Oraviţa şi Reşiţa. Această populaţie germană, care a venit să colonizeze Banatul, a adus, bineînţeles, atât dialectul de acasă, portul, cât şi arta culinară. În regiunea din jurul Timişoarei s-au stabilit şvabi, mulţi alsacieni şi loreni. Cei din Alsacia au adus cu ei, să le zicem delicatese culinare importante, şi anume *cuglof* (Kugelhopf), care este un cozonac, şi pireul de castane, între timp cunoscut deja în toată România. Ei bine, în toată Europa nu găseşti aceste două delicatese decât în Alsacia şi în regiunile unde s-au stabilit germani pe vremea Mariei Theresia.

Deoarece în judeţul Caraş-Severin s-au stabilit mai mult populaţii din Steier, există şi denumirea unei localităţi Steierdorf (Anina), după cum în regiunile Văliug, Gărâna s-au stabilit foarte multe familii tot de origine germană, dar provenind din Boemia, cu o serie de nume slovace sau cehe. Pe de altă parte, în regiunea Timişoarei se găsesc descendenţii populaţiei aduse din Alsacia, cu nume franceze: Frecault, Scholier, Marschall, Monttresor etc.

Sigur că fac o digresiune arătând şi situaţia Transilvaniei. Pe drept cuvânt azi cineva poate pune întrebarea: Bine, bine, vorbiţi despre Banat, dar ce este cu Transilvania? Şi acolo trăiesc, respectiv au trăit, germani. Sigur că da, dar este o cu totul altă istorie a acestor populaţii germane din Transilvania. Încă la creştinarea ungurilor sub primul lor rege, Ştefan cel Sfânt, sanctificat de papă, care s-a căsătorit cu Gisela, o prinţesă germană, a început colonizarea Transilvaniei cu germani. Cu timpul ungurii, neajungând să întreacă numeric populaţia autohtonă română, au mai adus o serie de germani. Dar aceşti germani proveneau din regiunea Koblenz de pe valea Moselei, lângă frontiera cu Luxemburgul.

Aceştia erau luterani evanghelici şi au populat Transilvania creând acea populaţie numită astăzi *saşi*. Denumirea de *Sachsen* (cum se intitulează ei) provine din cuvântul *saxones*, cum îi numeau ungurii, însemnând în latină „străini". Ungurii au folosit limba latină ca limbă oficială şi administrativă. Saşii din Ardeal au întemeiat 7 cetăţi, de-aici denumirea Transilvaniei în nemţeşte *Siebenbürgen* („Şapte cetăţi").

De aici şi diferenţa de vorbire a limbii germane: saşii din Transilvania vorbesc un dialect similar germanei din Luxemburg, iar şvabii din Banat vorbesc un dialect similar celui din Lorena (Franţa).

În continuare, istoria merge pas cu pas cu familia noastră, pentru că un tânăr ofiţer, cu numele de Burileanu, a condus trupele româneşti la Reşiţa, fiind încartiruit tot în Palatul C.F.R.-ului şi, bineînţeles, a devenit oaspetele familiei noastre.

Aşa cum am amintit, după moartea tatălui meu, în 1924, ne-am mutat din Palatul C.F.R. Moartea tatălui meu a avut loc în următoarele circumstanţe: Pe vremea aceea, când s-a tras frontiera convenţională, au căzut anumite oraşe de partea noastră, altele de partea sârbă, fără să se ţină seama de infrastructura acestor oraşe, şi în special de reţeaua de căi ferate. Astfel, oraşul Jimbolia, acum la noi, a căzut atunci în partea sârbă, în timp ce Velika Kikinda, care astăzi este sârbesc, a căzut în partea românească. Dificultăţile de circulaţie din anii următori au arătat că această linie convenţională avea greşeli. În final s-a ajuns la o înţelegere între cele două state, România şi Iugoslavia, ca să rectifice aceste greşeli, urmând a se face schimb cu câteva localităţi. La începutul anului 1924, tata a primit o delegaţie din Bucureşti ca să facă formalităţile de rectificare a frontierei. Aşa ne-am pomenit cu un inginer de la cadastru şi cu un militar de la Bucureşti, care nu era altcineva decât generalul Burileanu. Inginerul de la cadastru măsura pământurile, generalul Burileanu se ocupa cu obiectivele militare, iar tata era răspunzător pentru preluarea căilor ferate, respectiv predarea lor. Cei doi reprezentanţi s-au prezentat bineînţeles la biroul tatălui meu şi de acolo urmau să plece cu tata peste câteva zile la frontieră. Era vorba de o singură zi, plecând cu o drezină până la Jimbolia, iar de acolo să se întoarcă seara cu semnarea acordului de rectificare a frontierei. Mama mea a pregătit nişte pui fripţi, deşi tata nu voia să accepte să plece cu alimente pentru o zi. Mama a insistat. A reieşit, în ziua în care au ajuns acolo, că delegaţia sârbă nu a sosit încă din Belgrad. În consecinţă, toţi trei au rămas într-un sat, acolo, pentru a doua zi. Nimeni din regiune n-a vrut să vândă vreun aliment nimănui, neştiind de care ţară vor aparţine finalmente şi, deci, ce bani să ia. În consecinţă, toată mâncarea pregătită de mama mea a fost consumată în prima seară. Însă a doua zi, delegaţia sârbă tot nu a sosit. Problema revenirii la Reşiţa nu s-a pus, deoarece drumul era destul de lung. Consecinţa a fost că cei trei au rămas acolo patru zile până a sosit delegaţia sârbă. În aceste patru zile n-au găsit nimic de mâncare, oferindu-li-se doar o brânză de oaie foarte sărată, probabil ţinută într-un vas, unde a mucegăit. Ulterior, îmbolnăvindu-se doi membri din comisie, a reieşit că probabil de la această brânză au făcut amândoi — adică tatăl meu şi inginerul de cadastru — ulcer stomacal. Scriam de anul 1924

când, în plus, din cauza nesiguranţei apartenenţei statale a Banatului, în zonă nu existau prea mulţi intelectuali, nici vorbă de medici sau instituţii sanitare. Ca urmare, câteva luni după această întâmplare, tata a început să se plângă de dureri de stomac. Întâi nu a fost luată în serios această boală. Mai târziu agravându-se, a fost internat la spitalul din Timişoara, unde exista un singur medic, doctorul Miletici, care, pare-se, a pus un diagnostic greşit. Tatăl meu fiind slăbit şi având deja o anemie avansată, probabil de la hemoragiile interne ale ulcerului, i s-a diagnosticat o leucemie şi i-au administrat 60 de picături de acid clorhidric pe zi pentru deschiderea poftei de mâncare şi i s-au dat grătare care, bineînţeles, nu au fost suportate de organismul lui. Întâmplarea îl scoate în calea noastră pe directorul regionalei C.F.R. din Arad, inginerul Severineanu şi probabil tot întâmplarea face ca opt decenii după acest eveniment să fim prieteni cu fiica lui, astăzi doamna Lucia Campean. Ei bine, inginerul Severineanu, şeful tatălui meu, călătorind între Bucureşti şi Craiova, pentru că era originar din Craiova, a întâlnit un inginer din Bucureşti care, aflând că este la C.F.R., l-a întrebat dacă îl cunoaşte pe inginerul Przibram, tatăl meu, la care inginerul fusese cu câteva luni înainte. Inginerul Severineanu a răspuns bineînţeles pozitiv, spunându-i că tata e grav bolnav, fiind în concediu de boală. Şi atunci inginerul i-a povestit: „Să ştiţi că noi ne-am îmbolnăvit acolo cu ocazia inspectării frontierei, căci şi eu am făcut un ulcer grav, fiind însă dus la Bucureşti pe mâini bune, am fost operat şi acum sunt sănătos”. Aflând acest lucru, inginerul Severineanu, venind la Timişoara, a dispus să i se pună imediat la dispoziţie un vagon-salon pentru transportarea tatei la Bucureşti. Doctorul Miletici, însă, a găsit de cuviinţă să-i explice că tata nu va rezista lungii călătorii, de 15–16 ore, cât dura pe vremea aceea o călătorie de la Timişoara până la Bucureşti. Aşa s-a decis ca acest vagon să-l transporte pe tata până la Budapesta, o durată de 4–5 ore pe vremea aceea. Astfel a ajuns în ziua de 20 iunie 1924 la o clinică din Budapesta, unde un profesor cu numele de Verebélj l-a operat încă în aceeaşi noapte. Din păcate organismul fiind slăbit, pe vremea aceea operaţia fiind mult mai dificilă decât azi, iar narcoza făcându-se cu eter, necontrolându-se inima şi sistemul vasotonic în decursul operaţiei, organismul tatei n-a mai rezistat şi a murit pe masa de operaţie.

Ne apropiem de anul 1934, când s-a luat o importantă hotărâre la noi acasă. Reşiţa având numai patru clase de gimnaziu, eu intenţionând să urmez mai departe până la facultate, ne-am hotărât să ne mutăm la Timişoara. În viaţa mea urma să se deschidă un alt capitol, alt oraş, altă regiune, alţi prieteni. Nu vreau să spun prin asta că prieteniile vechi din Reşiţa, din copilărie, nu au rămas până la adânci, adânci bătrâneţi. Mi-aduceam aminte şi de vacanţele de Crăciun şi de Paşti petrecute la Oraviţa, la familia Mészáros, dânsul fiind inginer şef de secţie la C.F.R. Oraviţa şi fost coleg cu tata. Aşa am cunoscut mai multe familii orăviţene, printre altele şi familia dr. Funke, a căror fiică, Anneliese, cu zeci şi zeci de ani mai târziu, a devenit oaspete în casa noastră, făcând parte din Orchestra Filarmonică din Strasbourg.

Ar mai fi de amintit trei locuri foarte plăcute unde petreceam de multe ori câteva minute ori câteva ore şi anume la prăvălia Deutsch de delicatese şi coloniale, cum se spunea pe vremuri, unde, din când în când, mama îmi cumpăra ananas sau banane. Pe vremuri aceste produse coloniale erau foarte scumpe. Din relativ mica pensie pe care o avea şi cu adausul pe care îl câştiga ca şi contabilă la o mică firmă din Reşiţa, putea face faţă situaţiei. Tot în oraş se mai afla şi casa Seichenstein, cum se spunea la Reşiţa, de fapt, Scheuchenstein. Aici locuia doamna Seichenstein. Fiii ei fiind mari vânători, au împodobit casa cu o serie de trofee de vânătoare. Eu veneam des la doamna Seichenstein, admirând trofeele într-o cameră împodobită cu sute de coarne de cerb şi capete de mistreţ. Tot aici, paralel cu peştii, broaştele, racii şi iepurii aduşi acasă de domnul Jarcu, mâncam iepure, căprioară, cerbi, gătite de dânsa în mod excelent. Cum am mai spus, aici am căpătat în plus şi gustul pentru vânat şi pescuit, mai bine spus pentru produsele de vânat şi pescuit, eu personal nepescuind şi nevânând niciodată. Pentru asta iubeam mult prea mult animalele. Tot în acest colţ al Reşiţei se afla şi prăvălia Göböliös, care avea jucării pentru copii. Am avut norocul să ne împrietenim cu această familie şi astfel, în loc ca mama să îmi cumpere jucăriile scumpe, am putut petrece ore întregi acolo, jucându-mă cu jucăriile din prăvălie. Acolo am întâlnit şi o rudă a familiei Göböliös, o oarecare Vera Surányi, cu care mă jucam. Pe Vera am revăzut-o după 45 de ani la Sydney, în Australia. Tot din această prăvălie am primit şi prima mea bicicletă cu două roţi, fiind foarte mândru de ea. Avea culoarea verde şi mă plimbam cu ea prin toată Reşiţa. Dar să întindem voalul uitării peste aceste amintiri şi să revenim la realitate, în anul 1934.

În cursul verii am găsit o locuinţă la Timişoara în strada Paul Chinezu nr. 6, care casă era peste drum de Cazarma de Artilerie, mai exact Şcoala de Ofiţeri de Artilerie.

Cu acest episod închei partea copilăriei mele.

De remarcat că politica internaţională a avut o strânsă influenţă asupra familiei mele, respectiv asupra cursului vieţii mele. Această relaţie între conjunctura politică şi situaţia personală avea să se mai releve de câteva ori în cursul vieţii mele. Oricum o învârteam, eram mereu implicat în situaţii de politică internaţională. De fiecare dată, am avut de suferit. Şi acum trec la capitolul următor.

ADOLESCENŢA ŞI LICEUL

Cum spuneam, în toamna anului 1934 am început clasa a treia de liceu în Timişoara, la Liceul „Constantin Diaconovici Loga". Din 1934, am locuit în strada Paul Chinezu 6 până în 1969, anul fugii noastre din România. Şederea în acest apartament a fost întreruptă numai în două cazuri: timp de câte cinci ani în răstimpul cât am frecventat facultatea pe care nu am făcut-o la Timişoara, ci la Politehnica din Iaşi şi care s-a mutat mai târziu la Cernăuţi, şi alţi cinci ani petrecuţi la închisoare. Aceşti cinci ani de închisoare m-au şi determinat să scriu aceste memorii, fiind îndemnat de multă lume să descriu păţaniile de acolo, având darul de a povesti ceva mai hazliu această epocă dificilă din viaţa mea. M-am întrebat adesea dacă descrierea acestor cinci ani interesează oare pe cineva? Din păcate, sunt două categorii de oameni în România: o parte care nu au fost la închisoare şi care vor spune: „E minciună ce spune acesta" sau altă parte care au fost la închisoare şi care vor spune: „Mie-mi spui?".

Dar să revenim la lucruri mai vesele. A început anul şcolar 1934–1935. Din prima zi de şcoală am ajuns în aceeaşi bancă cu un coleg numit Mircea Catalina. De atunci s-a cimentat între noi o prietenie care durează şi astăzi. În spatele meu şedea Lucian Roşiu, care era băiatul profesorului de română şi latină. Şi cu el s-a închegat o prietenie strânsă. Atât Mircea Catalina, cât şi Lucian Roşiu se află astăzi la Timişoara. Alt coleg de clasă a fost Petrică Sperneac. Azi sunt adesea vizitat de copiii acestor prieteni. Astfel, am fost vizitaţi de doctor Elena Vlădescu, fiica inginerului Sperneac, de Liliana Roşiu, fiica prietenului Roşiu şi de Mircea Catalina, fiul prietenului Mircea Catalina care se află în Germania. Un alt coleg a fost Alexandru Krischan care astăzi locuieşte la Viena şi cu care menţin legătura. Aşa se vede că retrăiesc viu clipele petrecute la Timişoara, în cadrul Liceului „Diaconovici Loga". Directorul liceului a fost domnul Silviu Bejan, care a rămas pe acest post până la moartea lui în anul 1940. Moartea lui a survenit în timp ce îmi dădeam bacalaureatul. Ca urmare a fost numit director *ad interim* tocmai domnul Roşiu, tatăl prietenului meu Lucian.

La Timişoara mi s-au deschis orizonturi noi. M-am împrietenit repede cu oraşul, cu circulaţia şi cu învăţătura la liceu. Numărul prietenilor din rândul colegilor pe care i-am avut s-a mărit, pe vechii colegi cu care am fost prieten la Reşiţa i-am pierdut pentru moment din vedere. Titi Sarmeşiu s-a mutat cu părinţii lui la Craiova. Zeno Ponoran s-a

mutat şi el la Timişoara, dar urma Liceul Piariştilor. Nelly Avram a început la Timişoara liceul la Notre Dame, urmând apoi Şcoala Normală. Doar Ieremia Aurel urma şi el Liceul „Loga", fiind colegi de clasă. Desigur că toţi ne vom reîntâlni la terminarea liceului, respectiv a facultăţii.

După Reşiţa, Timişoara mi s-a părut mai mare, viaţa mai pestriţă, având posibilitatea de a frecventa teatrul, opera, cinematografele, având şi multe alte preocupări noi. La prima demonstraţie de 10 Mai, în 1935, am observat două persoane care defilau în primul rând, în faţa armatei, îmbrăcaţi într-o uniformă frumoasă, acoperită cu o pelerină albă, decoraţi cu Ordinul Mihai Viteazul, o decoraţie specială, care la Timişoara a fost dată doar celor doi. Coincidenţa a fost însă ca aceştia să fie: unul, doctorul Numian, Constantin Numian, tatăl lui Nicolae sau Puiu Numian, care locuiau în aceeaşi casă cu noi şi cu care m-am împrietenit, iar al doilea, domnul Eduard Giurcăneanu, tatăl lui Dinu Giurcăneanu, tot coleg de clasă la „Loga", cu care m-am şi împrietenit mai târziu. Începuse să se mărească cercul prietenilor mai apropiaţi cu care mă înţelegeam bine.

La Timişoara mama nu mai lucra, astfel că trăiam din pensia ei. Chiria fiind foarte mare, din locuinţa cu trei camere pe care o aveam, închiriam una sub formă de cameră mobilată. De regulă, camera a fost închiriată ofiţerilor care absolveau Şcoala Militară de vis-à-vis. Ultimul ofiţer care a închiriat această cameră la noi, în 1937, a fost locotenentul Lucian Paiu. El avea o prietenă, pe doctoriţa Cornelia Leza din Oraviţa, care profesa la Spitalul de Copii. Lucian Paiu şi cu Zizi, cum îi spuneam noi, s-au cunoscut la noi şi această cunoştinţă s-a terminat prin căsătoria lor în 1940. Sigur că mama şi cu mine, care jucam un mare rol pentru că la noi s-au cunoscut, am fost invitaţi la nunta care s-a ţinut la Restaurantul Palace. I-am mai revăzut o dată la Bucureşti, în 1960, când Lucian Paiu devenise ofiţer la Marele Stat Major. Au avut şi o fetiţă cu numele de Liliana. De atunci nu am mai auzit nimic de ei.

Între timp s-a constituit străjeria, o instituţie creată de regele Carol al II-lea şi tot tineretul a trebuit să se înscrie în străjerie. La Liceul „Loga" s-a format o centurie sanitară de străjeri, în fruntea căreia se afla prietenul meu Lucian Roşiu, iar organizarea centuriei sanitare a fost făcută de doctorul Emil Lazăr, care era profesorul de igienă. Eu am absolvit un curs de cruce roşie, devenind persoana principală, în centuria sanitară, privind asigurarea primului ajutor. Pe măsură ce se apropia războiul s-au înteţit exerciţiile de apărare pasivă, eu având permisiunea în timpul acestor exerciţii să circul pe stradă şi să controlez dacă se respectă instrucţiunile. În cadrul acestei activităţi am fost numit într-o zi farmacistul liceului, creându-se o mică farmacie. A fi farmacistul liceului a reprezentat pentru mine o situaţie cu totul specială. Farmacia a fost instalată într-o sală lângă secretariatul liceului, înzestrată cu medicamente de la diverse fabrici, desigur cu suportul doctorului Lazăr, dermatolog în Timişoara. Eram foarte mândru când în cele mai grele ore, de exemplu de matematici, eram chemat afară de omul de serviciu al liceului, la farmacie, câte unul fiind rănit sau bolnav.

Cei doi profesori de matematică, Vasile Mioc şi Augustin Coman scrâşneau din dinţi când, în timpul orei sau mai precis chiar în timpul tezei, venea omul de serviciu să mă cheme şi erau obligaţi să-mi dea drumul. Această funcţie am deţinut-o până la sfârşitul liceului, ocupând astfel, să zicem, primul post public.

Desigur, călătoriile anuale din cursul verii la Budapesta şi în Cehoslovacia au continuat şi din Timişoara.

Iubirea mea pentru animale m-a făcut să mă împrietenesc cu unul din colegi, şi anume cu Petrică Bănărescu, băiatul profesorului Bănărescu de la Politehnică. Cu el aveam o activitate comună, adică de „vânat" broaşte, şopârle, peşti, mergând adesea la Timiş sau în Pădurea Verde. Acolo, în râuleţul Behela, puteam găsi o serie de specii de batracieni, reptile şi peşti care, cumva, deveniseră hobby-ul nostru. Mergeam adesea pe strada Doja, la locuinţa prietenului meu Petrică, unde acesta avea un acvariu mare şi un terariu. Bineînţeles că şi eu îmi instalasem acasă aceste animale în acvariu şi terariu. Eu neavând grădină, ca Petrică Bănărescu, am instalat acvariile şi terariile în camera de baie. Aici ţineam brotăcei, şopârle, broaşte şi peşti.

La un moment dat am primit şi un pui de bufniţă. Am instalat bufniţa într-o colivie, în baie şi, după câteva luni, devenind mai mare, conform instinctului ei de pasăre sălbatică, a început să-şi ia obiceiul de a cânta toată noaptea. Din această cauză am avut o serie de încurcături cu vecinii care protestau la mama că într-o casă nu se poate ţine o bufniţă pentru că prin cântecul ei, bufniţa va aduce o nenorocire, moartea cuiva. Este cunoscută această superstiţie, că dacă în faţa geamului cuiva cântă o bufniţă noaptea, acela va muri. Explicaţia este foarte simplă: pe vremuri, la sat, când cineva era grav bolnav, ardea o lumânare toată noaptea. Bufniţa venea până la geam atrasă de lumină şi aşezându-se pe o cracă începea să cânte. Şi de cele mai multe ori persoana grav bolnavă murea după câteva zile şi ca rezultat s-a născut superstiţia. La aceste proteste ale vecinilor, a trebuit să cedăm şi cu mare părere de rău, într-o seară, am deschis geamul de la baie şi uşa coliviei. Bufniţa a zburat afară şi dusă a fost. Asta s-a întâmplat seara, pe la orele 10. Spre marea noastră mirare, a mamei şi a mea, dimineaţa, bufniţa era din nou în baie, se aşezase singură în colivie. O vară întreagă a făcut acest sport, până când o dată nu s-a mai întors. Probabil şi-a găsit o pereche. Povestind de bufniţă, mi-am adus aminte de un banc: „Într-o clasă, în pauză, elevii se distrau imitând animale. Învăţătorul, fiind de acord să intre în joc, le cere să se prezinte. George se prezintă şi spune:

— Câinele.

— S-auzim, îi cere învăţătorul.

— Vau-vau.

Apoi Ionel se prezintă:

— Pisica.

— S-auzim:

— Miau, miau.

Se prezintă şi Gâgă:

— Bufniţa, domnule învăţător.

— S-auzim.

— Eu nu ştiu să imit bufniţa, însă moş Ion, portarul nostru ştie foarte bine.

— Dar nu pot să-l chem pe portar, săracul e rănit în război, are un singur picior, nu pot să-l fac să urce până la etajul doi.

— Vrem bufniţa, vrem bufniţa, vrem bufniţa! strigă toată clasa.

Atunci învăţătorul sună şi moş Ion urcă treptele. Intră în clasă un bătrân care abia mai aude şi spune:

— M-aţi chemat, domnule învăţător?

— Da, te-am chemat, moş Ion, c-am auzit că ştii să imiţi bufniţa.

— Bufniţa, ce-i aia bufniţă?

Învăţătorul se înfurie:

— Măi Gâgă, meriţi o bătaie… Mă faci să-l chem pe bătrânul acesta până aici, zicând că ştie să imite bufniţa şi nici nu ştie ce-i aceea bufniţă!

— Bine, domnule învăţător, dar nu i-aţi pus corect întrebarea.

— Păi, pune-i tu întrebarea.

— Moş Ion, când ai avut de-a face ultima dată cu o femeie?

— Uhu-huu-hu, zice moş Ion, asta era demult!"

În 1938 am făcut prima călătorie mai lungă cu mama prin România, ajungând până la Constanţa şi cunoscând astfel Marea Neagră.

Din 1936 cumpărasem primul aparat de radio. A fost o senzaţie, pentru că puteam auzi de-acum ştirile. Din 1938 încoace, acestea mă pasionau şi erau destul de multe, apropiindu-se dezastrul războiului. Aceştia au fost primii paşi în direcţia politicii, nu în sensul că aş fi făcut eu politică, sau că aveam de gând să devin politician, ci pentru faptul că a început să mă intereseze politica şi istoria universală.

Mişcarea legionară a început să-şi arate efectele, tot mai mulţi elevi devenind legionari încă de pe vremea liceului.

Colegii mei: Roşiu, Giurcăneanu şi Bănărescu au fost întotdeauna de acord cu mine, noi condamnând mereu orice mişcare extremistă, fie ea de dreapta sau de stânga. Educaţia mea de bază a avut totdeauna ca ţel să mă facă să respect omul, indiferent de credinţa sau de rasa lui şi, în special, să respect libertatea lui de a se exprima. Mişcările extremiste aveau ca scop să distrugă oamenii care gândeau altfel, fie extrema stângă pe bază socială, fie cea dreaptă pe bază rasială. Era epoca în care germanii au început să sprijine anumite lupte naţionaliste împotriva guvernelor existente, cucerindu-se astfel noi ţări sau schimbându-se politica în vreo ţară, cum e cazul Spaniei, ajutându-l pe Franco să ajungă la putere, sau cazul Italiei, prin atacarea Abisiniei şi anexând-o. În Banat, majoritatea populaţiei avea legături cu Germania, adică cu naţiunea germană, în sensul că în familie se găsea întotdeauna, aproape la fiecare, vreo rudă, vreun bunic, vreun părinte de origine

germană. Acest fapt n-a contat prea mult până în 1936, când Hitler a început să emită pretenţii hegemonice asupra unor teritorii. Datorită politicii naţionaliste a Germaniei, a început în acest cerc al meu de prieteni să se dezvolte o opoziţie faţă de această tendinţă. Astfel, până la terminarea războiului, tot timpul cât a durat acesta, nu am putut lua partea, respectiv să fiu de acord cu această politică. Din contră, s-a născut în mine o simpatie faţă de poporul englez care până la urmă ajunsese să rămână singur în Europa, luptând pentru independenţa lui şi apărându-se de subjugarea care avusese loc în restul continentului. Am început să studiez mai îndeaproape istoria Angliei şi pe zi ce trecea mă convingeam mai mult de superioritatea anglo-saxo-nilor privind felul de viaţă, educaţia şi politica lor. Anglia a început să ia o înfăţişare precisă în persoana lui Winston Churchill, pe care începusem să-l admir. Rămăsesem un adept până la moartea lui. În 1974 am putut să depun o floare la mormântul lui.

Ar mai fi de amintit un eveniment petrecut tot în decursul acestorani, când călătorind cu mama de la Oraviţa spre Timişoara, întorcându-ne dintr-o vizită de la familia Mészáros, de care am mai amintit, am stat în compartiment cu un domn care se prezentase drept Constantin Ursescu-Galaţi, arhitect din Bucureşti. Nu ştiu ce l-a făcut să mă simpatizeze, dar mi-a dat cartea de vizită spunându-mi că după ce dau bacalaureatul, să vin la el la Bucureşti, căci intenţionează să mă ajute în alegerea carierei. Dar alegerea carierei mele a fost de mult pecetluită de o cărticică apărută în librăriile timişorene în anul 1935, intitulată *Laboratorul elevului* şi scrisă de profesorul Juliu Grosz. Am cumpărat această carte şi am început să studiez chimia în afara orelor normale, făcute la liceu. Mi-am organizat un mic laborator, făcând experienţe acasă. Din momentul acela a fost clar că voi deveni inginer chimist. Prin această carte l-am cunoscut şi pe profesorul Juliu Grosz, cu care m-am împrietenit şi am ajuns să iau parte şi la înmormântarea lui, mulţi ani mai târziu. Dânsul a murit la Frankfurt.

Devenind inginer chimist, am ajuns să-l revăd pe Ursescu-Galaţi care a fost şi naşul nostru la căsătorie. Întortocheate sunt drumurile destinului! Domnul Ursescu a fost prezent la începutul unui drum în viaţa mea, şi anume în ziua căsătoriei, el fiind prezent şi în momentul arestării mele, o altă etapă mai puţin fericită. Dar toate la timpul lor.

Am ajuns la întâi septembrie 1939. A început războiul. Polonia a fost atacată de Germania. După trei săptămâni armata poloneză ajunsese la pământ. Pe deasupra, au intrat în Polonia şi trupele sovietice. Astfel una din marile ţări europene, cu un trecut glorios, a ajuns să fie strivită de două dictaturi, care pentru scurt timp s-au unit pentru a pune mâna pe o pradă uşoară. Ceva din acest război m-a atins şi pe mine. Tineretul polonez era într-o organizaţie care era similară premilităriei noastre. Dintre aceşti tineri, o parte a ajuns să se refugieze din faţa trupelor germane şi sovietice, în România, trecând frontiera noastră din nord. Unul din aceştia a fost şi Karel Drews, fiul unui fabricant de conserve din Bromberg, Polonia. Datorită legăturilor lui Drews tatăl cu consulul olandez din Timişoara Van der Gevel, tot fabricant de conserve, tânărul Drews s-a prezentat la fabrica de conserve ca să

câştige ceva, până se va lămuri soarta lui. Aşa, prin nu mai ştiu ce împrejurări, a ajuns să fie oaspetele nostru, dându-i posibilitatea să locuiască în una din cele două camere rămase nouă după închirierea celei de a treia camere mobilate. Astfel, am ajuns să-l cunosc pe Karel Drews care, locuind în apartamentul nostru, mi-a devenit prieten. Am aflat atunci foarte multe despre copilăria lui, tatăl lui fiind de origine germană şi mama lui poloneză. Karel, fiind un mare sentimental, a fabricat un steag polonez şi un mic altar în faţa căruia se ruga zilnic pentru soartaPoloniei.

Scurgându-se câteva luni şi normalizându-se situaţia, Polonia devenind un guvernământ german, iar Bromberg fiind anexat Reichului, tatăl lui, prin legăturile pe care le avea a venit în România, la noi, l-a luat pe Karel împotriva voinţei lui şi l-a dus acasă. N-am mai auzit niciodată nimic despre el. Doar o singură dată Radio Londra a anunţat că în Polonia un oarecare Karel Drews a fost executat pentru spionaj în favoarea apusului. Nu ştiu dacă era vorba despre el sau despre altcineva.

În toamna anului 1939 am fost înscris în ultimul an şcolar, 1939–1940, adică în clasa a opta de liceu. Am putut face şi astfel parte dintr-o generaţie nu tocmai „liniştită". Generaţia noastră, în loc să-şi caute o carieră, stătea în faţa unui război care tocmai începuse în momentul cel mai critic din viaţa unui tânăr. În mai 1940 am împlinit 18 ani. Războiul în Europa era în toi. În iunie 1940, în momentul în care dădeam bacalaureatul, a capitulat Franţa, fiind ocupată de Germania. Am luat cu succes bacalaureatul şi tocmai îmi puneam întrebarea: ce fac? Şi acum intervine în viaţa mea generalul Burileanu, prietenul familiei noastre. El era profesor la Şcoala de Ofiţeri de Artilerie, care era în cazarma din faţa casei noastre. Într-o zi, ţinând un curs, a văzut întâmplător numele nostru în notiţele unui ofiţer, care era prieten cu Paiu. Numele nostru e greu de confundat. Aflând că stăm vis-à-vis de şcoală, într-o bună zi a apărut în faţa uşii şi a întrebat-o pe mama, care a deschis uşa, dacă dânsa era acea doamnă pe care o cunoscuse cu douăzeci de ani în urmă la Reşiţa. Desigur nu a lipsit mult, nu era nevoie de multe cuvinte ca mama să fie convinsă, poate şi eu, să mă înscriu la Şcoala de Ofiţeri de Artilerie din Bucureşti, unde dânsul era profesor. Făcea naveta între Bucureşti şi Timişoara pentru a-şi ţine cursurile. A promis că în momentul absolvirii primului an, devenind sublocotenent, voi intra la Şcoala Politehnică din Bucureşti pe contul armatei, studiind astfel ingineria paralel cu şcoala de ofiţeri.

A fost momentul cel mai nepotrivit ca un tânăr, în anul 1940, câteva zile după susţinerea bacalaureatului, să se înscrie la şcoala militară. S-a văzut mai târziu că la aceste şcoli elevii au devenit după câteva luni sublocotenenţi şi au fost trimişi pe front. Soarta m-a salvat de la această situaţie, şi anume, am fost respins la admitere din cauza vederii proaste. Eu eram atât de fericit de această decizie de la examenul de admitere, încât nu l-am anunţat de rezultat pe generalul Burileanu, de teamă că mă va putea totuşi proteja, ca să intru la şcoală. Astfel am scăpat de contactul direct cu războiul şi poate chiar prin acest lucru mi-am salvat viaţa. În acest timp, în camera mobilată locuia la noi doamna Eliza Popescu, o profesoară la Şcoala de menaj din Timişoara. Eu susţineam morţiş că trebuie să fac

politehnica, şi anume chimia industrială. Chimie industrială nu exista pe vremea aceea în ţară decât la Politehnicile din Bucureşti şi Iaşi. Aceasta era materia pe care eu voiam să o studiez! Doamna Eliza Popescu având o soră la Iaşi, s-a cristalizat ideea că dânsa ar putea locui fără plată la noi, în timp ce eu aş putea locui la sora ei, tot fără plată, la Iaşi, Bucureştiul neintrând în discuţie pentru noi, din cauza lipsei de bani. Astfel eu m-am înscris pentru examenul de admitere la Facultatea de Chimie Industrială, examen care urma să aibă loc la 1 octombrie 1940 la Iaşi.

În cursul acestei veri, stăteam la Timişoara şi învăţam pentru admitere. Dar această vară a fost plină de evenimente internaţionale. În iunie 1940 Uniunea Sovietică a dat României un ultimatum şi în trei zile au fost ocupate de trupele sovietice Basarabia şi Bucovina de Nord. Erau singurele două provincii pe care eu nu le cunoşteam, deşi după tata aveam bilete gratuite la căile ferate, la clasa întâi. Nu ajunsesem niciodată nici la Cernăuţi, nici la Chişinău. Harta Europei începuse să se schimbe. Întâi a fost Anschluss-ul cu Austria, Germania anexând Austria. Apoi a fost atacată Cehoslovacia, Germania anexând Boemia şi creând aşa-zisa Slovacie, o ţară cvasi-independentă. Cehia devenise un protectorat german. Nu mai vorbim de Polonia, care a fost împărţită în două de Uniunea Sovietică şi Germania. În septembrie al aceluiaşi an, a urmat Dictatul de la Viena, prin care Ardealul a fost împărţit în două, partea de sud rămânând României şi partea de nord cedându-se Ungariei. Aceeaşi soartă au avut-o şi două judeţe din Dobrogea, cedându-se Bulgariei. Am asistat în septembrie 1940 la marea manifestaţie împotriva Dictatului de la Viena, când prietenul meu Bănărescu a fost implicat în actul de dărâmare a statuii Lupoaicei cu Romulus şi Remus, un cadou dat Timişoarei încă în 1922 de Mussolini. Statuia se afla pe bulevardul principal al Timişoarei, la distanţă egală între Catedrală şi Teatrul Naţional. Lupoaica a fost trasă jos de pe soclu şi, odată la pământ, a fost târâtă până în faţa Consulatului Italian. Statuia fusese depusă la numai doi metri de şinele tramvaiului.

Pentru mine era un loc cu amintiri urâte, căci cu numai câteva zile înainte, aflându-mă acolo, trece tramvaiul lovind un cetăţean, care cade pe spate la un metru de mine, lovindu-se cu capul de trotuar şi moare în braţele mele. Cetăţeanul nu era altcineva decât profesorul meu de franceză, domnul Marcel Griffoin. Atunci am început să realizez că în viaţa mea s-au întâmplat multe coincidenţe uluitoare, care nu o dată au avut influenţă asupra schimbării totale a cursului vieţii. Una din aceste coincidenţe va hotărî noua formă de viaţă în 1969. Dar asta la timpul său.

STUDENŢIA

Şi iată că s-a terminat adolescenţa mea. S-a terminat episodul liceului meu din Timişoara. În octombrie 1940 s-a deschis un nou capitol şi anume facultatea. Am devenit student în octombrie 1940, la Politehnica „Gheorghe Asachi" din Iaşi, Facultatea de chimie industrială.

Prietena mea, Nelly Avram s-a căsătorit la Reşiţa; ceilalţi prieteni şi-au găsit, şi ei, un drum propriu: Aurică Ieremia s-a înscris la Facultatea de electromecanică, la Politehnica din Timişoara; Titi Sarmeşiu s-a înscris la Medicină, la Bucureşti; Zeno Ponoran s-a înscris la Politehnica din Timişoara; Mircea Catalina s-a înscris la Facultatea de agronomie din Timişoara… şi viaţa şi-a urmat cursul.

La început am stat la Iaşi, la familia Căruntu, doamna Căruntu fiind sora doamnei Eliza Popescu care locuia la noi la Timişoara. După câteva săptămâni m-am mutat însă în strada Sărăriei, la familia Stroja. Eram complet străin la Iaşi, nu cunoşteam pe nimeni. Îmi era tare dor de Timişoara şi mă duceam serile la gară ca să asist la plecarea acceleratului spre Bucureşti, care finalmente era drumul spre Timişoara.

Locuiam în strada Sărăriei, după cum am spus, într-o cameră mobilată, comună cu un coleg de-al meu grec, cu numele de Jani Sterghiopulos. Visul meu s-a împlinit, eram în halat alb în laborator, unde lucram la masă câte trei, colegii mei de masă fiind Stela Corbeanu şi Eugen Popa; în faţa mea, de partea cealaltă a mesei, fiind alţi trei colegi, printre care şi Nuşa Geanău. Soarta a vrut ca să devenim prieteni până la moartea ei. Cu colegii de liceu am pierdut contactul. Mă simţeam singur la Iaşi, deprimarea fiind mărită şi de situaţia politică.

România a aderat la Axă; situaţia politică internă era disperată; şi, în plus, legionarii, după izgonirea lui Carol al II-lea, au luat cu foc puterea, ca să spunem aşa, guvernând împreună cu Antonescu. Horia Sima era comandantul legionarilor. Au început acţiuni necontrolate; Nicolae Iorga şi Madgearu au fost pur şi simplu împuşcaţi la marginea şoselei. La facultate au apărut elemente în cămaşă verde, cu pistol la brâu. Cu toate astea, o parte din colegi s-au desolidarizat, aproape deschis, de această linie; îi citez pe Camil Motăş, Eugen Popa, Jan Curievici. Cum spuneam, se formase la Bucureşti un guvern militar legionar. Conducătorul statului a fost numit generalul Antonescu, care guverna împreună cu Horia Sima, comandantul legionarilor. A venit ziua de 8 noiembrie, Sfinţii

Mihail şi Gavril, când a venit la Iaşi, în vizită oficială, Regele Mihai şi Regina Mamă Elena.

În noaptea de 8 spre 9 noiembrie s-a cutremurat pământul. Epicentrul cutremurului a fost în munţii Vrancei, devastând atât Iaşul cât şi Bucureştiul şi regiunea dintre aceste oraşe. În zori, la ora patru, m-am trezit cu patul mişcându-se sub mine şi, privind pe geam, am văzut stâlpii de telegraf, respectiv lămpile aprinse, cum se clătinau pe dealurile din faţa noastră. Dându-mi seama că e un cutremur care ţinea deja de 40 de secunde, am vrut să ieşim din cameră cu prietenul meu Sterghiopulos, dar nu am putut, deoarece coşul de fum căzuse de pe acoperiş în faţa uşii, blocând astfel ieşirea. Atunci am spart cu pumnul geamul camerei şi am sărit afară, bineînţeles peste cioburile de sticlă. Şi astăzi mai am urmele acestor tăieturi pe mână. Iaşul arăta ca o ruină, majoritatea caselor fiind rezemate în stâlpi, respectiv bârne de lemn, pentru ca pereţii să nu cadă. Desigur Bucureştiul a suferit şi mai mult decât Iaşul. În urma acestui cutremur s-a prăbuşit complet Blocul Carlton, care a şi fost denumit imediat de către populaţie „blocul carton".

La Iaşi viaţa mergea înainte, deşi eram doar la câţiva kilometri de Prut, adică de noua frontieră cu Uniunea Sovietică. În restul Europei, Germania avea cuvântul; Anglia era singura care lupta în numele libertăţii şi a apărării ţării. Începuse lupta pentru Anglia, care era bombardată de germani zi şi noapte. Pe străzile Iaşului patrulau grupuri de legionari, înarmaţi cu pistoale. Toate idealurile păreau că se prăbuşesc. Cei care gândeau altfel, să zicem democratic, vedeau năruindu-se totul. Nu ştiam ce este mai rău, trupele germane care mărşăluiau în Europa, guvernul satelit român sau legionarii, care nu respectau nici cea mai mică ordine pe care puteai să te bazezi. Populaţia evreiască trăia într-o permanentă spaimă. Şi peste noapte venise o schimbare, care nu rezolva câtuşi de puţin situaţia din România, şi anume Rebeliunea. În ianuarie 1941, după o lungă discuţie între Antonescu şi Horia Sima, a început lupta făţişă. Lupte serioase între armată şi legionari au început la Bucureşti, cele două părţi trăgând una asupra alteia. S-au produs o serie de crime de către legionari în rândul populaţiei Bucureştiului, oamenii fiind duşi la abator şi înjunghiaţi acolo. În restul ţării, armata şi legionarii stăteau înarmaţi faţă în faţă, aşa era cazul şi la Iaşi, aşteptând deznodământul de la Bucureşti. După trei zile, armata a devenit stăpâna situaţiei, peste tot legionarii au depus armele. De pe o zi pe alta am fost scăpaţi de această pacoste, Garda de Fier fiind dezorganizată şi lipsită de răspunderi. În luna februarie, situaţia devenind din ce în ce mai grea din punctul de vedere al încălzirii locuinţei unde stăteam, ne-am hotărât cu Sterghiopulos să ne mutăm la căminul studenţesc.

Scurt timp înainte de asta avusese loc un eveniment foarte interesant şi totodată hazliu. Mergând pe stradă, m-am întâlnit cu prietenul meu Şora, cu care am fost coleg la Liceul „Loga" în Timişoara. Mare mi-a fost mirarea când am aflat că Teodor Şora se înscrisese la Facultatea de Medicină din Iaşi. Nici eu, nici el nu ştiam unul de altul, că ne aflăm amândoi la Iaşi. Desigur că l-am dus imediat la mine acasă, încă la locuinţa din Sărărie şi l-am prezentat lui Sterghiopulos. Am cinat împreună, după care l-am condus

acasă. Când am ajuns în strada lui simţeam miros de fum. Eu râzând, îi spun: „Te pomeneşti că arde locuinţa ta”. Când am ajuns acolo, toate lucrurile lui se aflau în stradă, căci ardea chiar casa în care se afla camera mobilată în care locuia el. Bineînţeles, ne-am întors cu bagajele lui la noi şi a rămas ca al treilea locatar până la plecarea noastră la căminul studenţesc.

Pe plan politic, victoriile germanilor nu încetau. A urmat ocuparea Danemarcei şi a Norvegiei. A avut loc campania din Iugoslavia şi Grecia, germanii debarcând şi în Africa de Nord. Cei care eram de partea englezilor eram disperaţi. Mai mult: vedeam desfăşurarea trupelor germane spre Egipt. Ne temeam că va cădea şi Egiptul. Trupele lui Rommel, comandantul forţelor germane în Africa de Nord, au fost oprite la El Alamein, la frontiera egipteană. Totuşi e de remarcat un lucru foarte interesant: prezenţa trupelor germane în România nu era echivalentă cu o ocupaţie. Românii, ca şi când ar fi fost liberi, ţineau cu aliaţii şi comentau destul de deschis atât situaţia războiului, cât şi părerile lor despre aşa-zisa subjugare germană a României. Trebuie să mărturisesc că, în timpul dominaţiei naziste, am putut vorbi mai deschis, cu mai multă siguranţă de a nu fi arestat, decât mai târziu sub dominaţia sovietică. Desigur, să nu ne lăsăm înşelaţi: şi sub Antonescu România a fost condusă de o dictatură, dar trebuie să facem diferenţa între dictaturi militare şi dictaturi de partid. Asta s-a văzut clar şi în cazul lui Franco şi în cazul lui Antonescu şi în alte multe dictaturi militare sud-americane. Diferenţa faţă de o dictatură de partid, a lui Stalin sau a lui Hitler, era următoarea: în timp ce dictaturile militare asupreau populaţia ţării respective, fără a face diferenţă mare între diferitele persoane din ţară, dictatura de partid exporta doctrina partidului. Spre exemplu, la o interdicţie de ieşire după 12 noaptea, putea fi împuşcat pe stradă indiferent cine, cel mai neînsemnat cetăţean sau chiar o persoană importantă, care s-ar fi aflat pe stradă tocmai în timpul interdicţiei. Unei dictaturi militare îi este specific faptul că vizează numai populaţia ţării respective, nu şi vecinii, adică alte naţiuni limitrofe unde dictatorul nu încearcă să îşi exporte dictatura. Pe când o dictatură de partid are scopul, sub diverse lozinci, să strângă adepţi şi în ţările învecinate şi cu ajutorul acestui partid, adică a celei de-a cincea coloane, să anexeze cu timpul şi alte ţări, după ce avea destui adepţi pentru a răsturna guvernul ţării respective. Revenind la situaţia din România, desigur că era vorba de o dictatură. Existau pancarte: „Cine limbă lungă are, cinci ani va munci la sare” şi nu trebuie să explic ce voia să însemne această ameninţare. O parte a populaţiei, de exemplu cea evreiască, nu avea anumite drepturi, precum acela de a urma anumite şcoli, să facă militărie (în cazul României acesta era un avantaj pentru populaţia evreiască, netrebuind să meargă la război), dar era mai puţin „hazliu” în cazul celorlalte ţări unde aveau de suferit mult mai mult decât în România. Sigur că existau şi aspecte dictatoriale ale regimului — cenzura ziarelor şi a scrisorilor, precum şi interdicţia apariţiei unor cărţi. În timp ce în România, între prieteni se critica deschis regimul, în dictaturile lui Stalin sau Hitler nu exista nici această mică încredere între prieteni care gândeau la fel, pentru că nu ştiai niciodată care dintre aceşti prieteni este

o iscoadă a puterii. Altă caracteristică a dictaturii antonesciene era închiderea în închisori a foştilor legionari, indiferent dacă aveau sau nu o vină directă. Era destul să fi fost legionar şi erai arestat şi ţinut ani de zile privat de libertate. Sigur că în orice ţară, în timpul războiului, existau legi speciale, care reglementau limitele libertăţii, însă în dictatură această situaţie era şi mai accentuată. Inumană era de exemplu situaţia unui brutar din Timişoara, care vânzând ceva mai scump pâinea, a fost legat în mijlocul pieţei cu o tablă atârnată de gât, purtând inscripţia: „Aşa sunt pedepsiţi cei care jecmănesc poporul". Totuşi, dictatura antonesciană a promovat o atitudine diferită, compa-rativ cu celelalte ţări supuse Germaniei, în problema evreiască. Faţă de celelalte ţări, poate exceptând întrucâtva Bulgaria şi Grecia, în România evreii, în afară de o prestare de muncă obligatorie, nu au păţit nimic. Acele deportări spre Auschwitz au fost „economisite" evreilor din România, în afara unor grupuri din Basarabia, Bucovina sau predarea către germani a unui mic transport de intelectuali timişoreni. Aceşti oameni şi-au găsit până la urmă moartea în Transnistria. Se zvonea pe vremea aceea că un rol important în adaptarea unei politci diferite de cea a altor state în această problemă l-a avut Regina Mamă Elena, dar probabil şi Antonescu a avut un rol determinant, în sensul că a fost singurul dintre toţi conducătorii statelor satelite Germaniei, care a putut să se opună întrucâtva lui Hitler şi nu i s-a supus orbeşte la toate ordinele. În timp ce dominaţia germană a durat din 1940 până în 1944, dominaţia sovietică a durat din '44 până în '89.

În primăvara anului 1941 au avut loc examenele primului an, după care am venit acasă la Timişoara în vacanţă. Evenimentele din 22 iunie 1941 m-au surprins acasă, şi anume declaraţia de război a germanilor, românilor şi finlandezilor împotriva Uniunii Sovietice. Nu am fost la Iaşi în timpul evenimentelor triste care au dus la omorârea câtorva sute de evrei, învinovăţiţi că ar fi transmis semnale trupelor sovietice, anunţându-le astfel despre atac, lucru mai mult sau mai puţin înscenat de oficialităţile locale îndemnate de germani. Au urmat după aceasta nişte bombardamente destul de slabe ale sovieticilor asupra Bucureştiului, care au avut o urmare şi asupra viitorului meu. În ce sens? O tânără fată a fost evacuată din cauza bombardamentelor de la Bucureşti la Timişoara, la o mătuşă a ei, ca să scape de aceste bombardamente. Am făcut cunoştinţă cu dânsa prin societatea de jucători de cărţi a mamei. Ea a devenit peste exact cinci ani soţia mea. A urmat o vară frumoasă pentru mine, în care o învăţam pe Eva să lucreze în micul meu laborator, ocazie cu care am trezit în ea interesul pentru chimie. În toamna anului 1941 mi-am reluat activitatea de student la Iaşi. Între timp, trupele germano-române au reocupat Basarabia şi Bucovina, astfel Cernăuţiul şi Chişinăul au redevenit oraşe româneşti. Iarăşi istoria a hotărât o schimbare în viaţa mea. Mareşalul Antonescu a dispus transferarea Politehnicii din Iaşi la Cernăuţi, oraş practic nepopulat deoarece, înainte de căderea sa, populaţia rusă a plecat cu armata sovietică. Încă din 1940, în urma ultimatumului, o mare parte din populaţia română din Cernăuţi se refugiase în România, nemaiîntorcându-se după recucerire. Cernăuţiul de odinioară era denumit „Mica Vienă". Oraşul era foarte pestriţ.

Preponderent avea populaţie evreiască, pe lângă care existau români, polonezi, ruteni, ruşi, germani şi ucrainieni. Germanii nu aveau nici o legătură nici cu şvabii din Banat, nici cu saşii din Ardeal. Ei erau numiţi *zipzeri*, şi trăiau în nordul Bucovinei, în Slovacia, în Galiţia şi în Polonia. În urma încheierii tratatului de neagresiune între Hitler şi Stalin, în 1939, după care a urmat cedarea Basarabiei şi Bucovinei ruşilor în acel an, între 1940 şi 1941, până a început războiul împotriva Uniunii Sovietice, cele două ţări s-au înţeles asupra repatrierii acestor germani, *zipzerii* din Bucovina de Nord şi din celelalte state de care am pomenit, Slovacia, Polonia şi care în urma acestui tratat s-au întors în Germania, respectiv au fost mutaţi în Reich. Astfel, populaţia Cernăuţiului a fost destul de restrânsă, rămânând puţini oameni, faţă de 100 000 câţi trăiau la Cernăuţi înainte de iunie 1940. Iniţiativa lui Antonescu a fost binevenită, transferând Politehnica la Cernăuţi şi mărind numărul intelectualilor din oraş, aducând studenţi şi profesori şi întemeind totodată şi o aşezare, să-i spunem aşa, românească, creând şi o etnicizare în oraş. Astfel, în ianuarie 1942, după reînceperea cursurilor, după vacanţa de Crăciun, mă aflam la Cernăuţi cu aproape toţi colegii. De ce spun aproape toţi colegii? Pentru că la Iaşi rămăsese o universitate de chimie, în afara Politehnicii „Gheorghe Asachi" care se mutase la Cernăuţi. Aceasta a avut ca urmare faptul că o parte din ieşenii neaoşi, în loc să părăsească Iaşul pentru Cernăuţi, cu Politehnica, au încetat cursurile la Politehnică şi au trecut la Universitatea de chimie.

Printre aceşti colegi se afla şi Nuşa Geanău, de care am povestit. Astfel am pierdut-o din ochi pe Nuşa Geanău, cea cu care am lucrat în laborator vis-à-vis, la aceeaşi masă cu mine. Ea a rămas la Iaşi. Amintesc acest lucru, pentru că în viaţa mea va apărea de mai multe ori această drăguţă persoană. Un eveniment interesant s-a întâmplat la începutul acestui an, adică 1942. Prietenul meu Mircea Catalina, colegul de bancă din liceu, a hotărât să schimbe facultatea de agronomie de la Politehnica din Timişoara cu Facultatea de chimie industrială, alegând bineînţeles Iaşul, pentru că eu eram acolo. Prietenia noastră a fost atât de strânsă încât, cerându-mi sfatul, i-am propus să vină la Iaşi, a acceptat imediat şi a venit la începutul anului şcolar 1941–1942. Astfel, din toamna lui 1941, de prin noiembrie, Mircea Catalina se afla la Iaşi împreună cu mine, într-o cameră mobilată, tot în strada Sărăriei, la familia Stroja, unde mă mutasem eu din nou, după ce în prealabil terminasem anul 1941 la căminul studenţesc. Deci locuiam din nou în strada Sărăriei, de astă dată cu Mircea Catalina. Şi astfel, ianuarie 1942 ne prinde pe amândoi la Cernăuţi. Eu am aterizat în căminul studenţesc, la Hotelul Bristol. Noi îi spuneam cu mândrie Hotelul Bristol, care era o masivă clădire pe patru străzi, având patru etaje. Bristol a fost unul din elegantele hoteluri ale Cernăuţiului. Hotelul era gol în momentul recuceririi Cernăuţiului şi astfel s-a instalat acolo căminul studenţesc. Este adevărat că prietenul meu Mircea Catalina a pierdut un an pentru că nu a fost posibilă trecerea după un an de agronomie direct în anul doi de chimie, însă acest lucru nu a însemnat absolut nimic în privinţa bunei noastre înţelegeri şi a statului împreună. Din contră, Mircea urma să profite de experienţa pe care o acumulasem eu în primul an.

Am mai spus că eu am tins totdeauna către ceva special. Aşa am fost în poziţia de farmacist în timpul liceului. Întâmplarea se repetă, de astă dată însă sub altă formă. În acel timp de război, cursurile şi cărţile şcolare erau foarte puţine, în special la universităţi, unde, conform tradiţiei româneşti, elevii utilizau cărţi franţuzeşti de specialitate, de chimie, de laborator, iar legăturile cu Franţa fiind slăbite ori aproape imposibile, nu se găseau în România decât cărţi acum la modă, aduse din Germania. Desigur că pentru cei din Banat nu a fost un impediment acest lucru, pentru că majoritatea vorbeam şi limba germană. Ca să vă daţi seama de raportul dintre studenţii din Banat şi ceilalţi, la Iaşi, respectiv acum la Cernăuţi, a reieşit că numai noi doi, Mircea Catalina şi cu mine eram din Banat. Văzând dificultăţile prin care au trecut ceilalţi studenţi în anul întâi, unde eu utilizam cu uşurinţă, de exemplu *Treadwell*-ul, care este o carte de chimie analitică de laborator, scrisă de un profesor de chimie din Elveţia, pe care eu o aveam în germană, ceilalţi nu o puteau utiliza, neînţelegând limba. Deci, în lipsa cărţilor franţuzeşti, din care existau unul, două exemplare pentru studenţii întregului an, s-a ajuns la o întreagă întârziere a lucrărilor de laborator şi la un efort mai mare, pe care trebuia să-l facă doamna Triandaf, şefa de laborator. Eu, în timpul verii, adică în vacanţa de vară a anului 1941, am întocmit un îndrumător practic de laborator pentru chimie, constând din descrierea exactă a felului în care trebuie făcute analizele, şi anume într-o formă tabelară.

Când am ajuns la Cernăuţi în ’42 am pregătit un exemplar din acest curs şi l-am prezentat profesorului Gheorghe Huidovici, profesorul de chimie anorganică pentru anul întâi, pe lângă care se făcea laboratorul de analiză calitativă. Situaţia avantajoasă sau norocoasă pentru mine a fost că şi majoritatea profesorilor au rămas la Iaşi, la universitate şi astfel existau goluri în ceea ce priveşte personalul didactic la Cernăuţi. Lucrarea mea a fost găsită foarte utilă de către domnul Huidovici şi a dispus tipărirea ei sub formă de carte la Cernăuţi, într-un număr de, dacă îmi aduc bine aminte, 150 sau 200 de exemplare. După acest formidabil succes, am fost rugat de profesorul Huidovici ca, până la găsirea unui şef de laborator, să conduc eu lucrările de laborator ale studenţilor din anul întâi. Desigur că am fost şi retribuit pentru acest lucru sub forma unei burse destul de mari, pe care am primit-o până la sfârşitul anului şcolar respectiv şi încă alţi doi ani. Astfel, în timp ce eram student în anul doi, făceam pe şeful de laborator pentru anul întâi. Vă puteţi închipui cât de mândru eram când mă plimbam prin laborator şi printre 60 de studenţi care lucrau, veneau şi mă întrebau ce se face, ce nu se face, iar eu le dădeam îndrumări. În faţa fiecărui student se afla cartea mea, *Îndrumătorul practic de chimie analitică*…

Câştigasem prietenia profesorului Huidovici, aveam cheia de laborator şi intram ca la mine acasă în toate sălile politehnicii. La căminul studenţesc, adică la Hotelul Bristol stăteam trei colegi în cameră. La începutul anului 1942 primisem o cameră de unul singur, însă l-am luat şi pe prietenul meu, Mircea Catalina, astfel eram doi în cameră la Hotelul Bristol, la parter. Cernăuţiul mi-a făcut o impresie foarte frumoasă, pentru mine a fost o altă lume. Din păcate oraşul nu a putut fi cunoscut sub forma lui originară, adică cu viaţa

veselă ce domnea la început, înainte de 1940, pentru că, după cum spusesem, era părăsit de mult de o mare parte a populaţiei. După o atât de scurtă vreme de la ocuparea de către trupele române, nu a putut fi reclădită viaţa ce exista înainte la Cernăuţi. Nu mai vorbesc de teatre sau operă sau alte locuri de distracţie.

Cum am spus mai de mult, eu nu fusesem la Cernăuţi până atunci şi am cunoscut oraşul abia în 1942, sub tristul aspect pe care îl prezenta. Din auzite şi din povestirile unor cernăuţeni pe care i-am cunoscut, am aflat că Cernăuţiul pulsa de viaţă, era supranumit „Mica Vienă". Populaţia vorbea, în majoritate, limba germană, pentru că, aşa cum am spus, era locuit de germani şi de evrei, care aveau cultură austriacă. În momentul venirii noastre populaţia germană plecase deja, schimbată fiind pe vremea pactului dintre Hitler şi Stalin. Populaţia română fugise atunci când oraşul a fost anexat Uniunii Sovietice în 1940. Un alt grup de cetăţeni care s-a expus sub dominaţia sovietică a plecat cu ruşii. O parte din evreii intelectuali au plecat cu sovieticii. A rămas cu preponderenţă o populaţie evreiască săracă şi câţiva ucrainieni, ruteni, polonezi. Casele celor plecaţi au fost practic rechiziţionate, mai bine zis preluate de stat şi, în plus încă, au fost expropriate casele care aveau proprietari evrei. De altfel şi acesta era un semn al dictaturii, întâmplat nu numai în provinciile Basarabia şi Bucovina de Nord, ci în toată România — o samavolnică expropriere a unor categorii de cetăţeni nedoriţi. Am aflat că o parte din populaţia evreiască a fost deportată imediat după reocupare în 1941. Totuşi am avut ocazia de a vedea trista scenă a încă unui val de deportări care a avut loc în 1943. Într-o bună zi, pe câteva străzi, am văzut sute de familii evreieşti, cu câte o boccea în mână, şezând pe marginea trotuarului, aşteptând să fie îmbarcate în camioane pentru a fi transportate în Transnistria. Nu ştiu câţi din aceştia s-au mai întors…

Arhitectonic, Cernăuţiul era şi el o mică Vienă. Clădirile erau foarte impunătoare, cum spuneam, hotelul nostru, Hotelul Bristol, era o clădire masivă, aşezată pe patru străzi. Un alt hotel renumit era Vulturul Negru, *Der Schwarze Adler* din vremea austriecilor. Strada principală a Cernăuţiului se numea Flondor cu frumoase — foste frumoase pe vremuri — prăvălii, acum aproape toate închise. Şi iată că au apărut „californienii", aşa au fost numiţi bucureştenii dornici de aventuri, veniţi la Cernăuţi ca să redeschidă câte o prăvălie, a cărui proprietar fugise, sau nu mai exista sau era evreu. Aceste prăvălii au fost deschise, „californienii" au vândut tot ce era în prăvălie, după care, cu buzunarul umplut de bani, au părăsit Cernăuţiul. Prăvălia a rămas goală şi în consecinţă nu era nici o aprovizionare. Aşa că acest oraş nu înflorea, ci din contră murea încetul cu încetul. Câteva instituţii au fost redeschise, de pildă, Şcoala de Menaj, întâlnindu-mă astfel într-o bună zi cu Mioara Botescu, fostă colegă cu Eliza Popescu de la Şcoala de Menaj din Timişoara, pe care o cunoşteam de acasă şi care acum preda la Cernăuţi. Şi-au deschis porţile şi câteva restaurante dar, pe vremea aceea, pe noi studenţii nici nu ne interesau localurile sau ocaziile de distracţie, pentru că noi aveam un singur ţel, să învăţăm.

Eu urmam majoritatea cursurilor din anul II, cu excepţia acelora care cădeau în timpul când eram în laboratorul anului I. Spuneam că simţeam mândrie şi o plăcere nemaipomenită în această funcţie de student şi şef de laborator, dar ca orice bucurie, ca orice parte luminoasă are şi o amărăciune şi anume o latură de umbră. Ajunsesem într-un moment foarte periculos al vieţii mele. S-o luăm la rând.

Spre sfârşitul anului şcolar, într-o zi de mai, apăruse zvonul că mareşalul Ion Antonescu vine la Cernăuţi ca să viziteze oraşul. Şi cum soarta sau destinul îşi are glumele sale, într-o după masă se întâmplă următorul lucru: Eu eram în laboratorul anului I cu studenţii mei în cadrul chimiei analitice, când se deschid uşile şi apare mareşalul cu suita de ofiţeri, cu Alexianu, guvernatorul Basarabiei şi al Bucovinei, cu rectorul Politehnicii şi, bineînţeles, cu profesorul Huidovici, de care aparţinea acest laborator. Antonescu a pus câteva întrebări studenţilor, a lăudat lucrările care se fac, a scos în evidenţă faptul că el a ordonat mutarea politehnicii la Cernăuţi pentru a asigura studenţilor un loc liniştit, un oraş mare cu o şcoală importantă. Bineînţeles că a întrebat cum se simt studenţii, dacă îşi pot urma în condiţii bune cursurile, dacă au tot ce le trebuie, dacă au unde să locuiască.

Deodată întreabă dacă au cărţi din care să studieze. Desigur, au spus în cor studenţii ridicând în sus cartea mea. Antonescu a luat în mână această carte, s-a uitat la ea şi a întrebat:

— Cât vă costă cartea?

— Două sute cincizeci de lei.

De notat că această carte a fost tipărită de Politehnică şi preţul a fost fixat de facultate, bineînţeles în comparaţie cu alte cărţi ştiinţifice. Faţă de o carte din colecţia celor de 15 lei aceasta a fost o carte relativ scumpă. Politehnica încasa aceşti bani ca să recupereze cheltuielile avute cu tipărirea. Antonescu, care era cunoscut că se enerva repede, a strigat cu voce tare:

— Cine exploatează în acest hal studenţii noştri? Cine este autorul acestei cărţi?

La care 60 de feţe sau capete s-au îndreptat spre mine. Înroşit de furie Antonescu se repezi spre mine şi a început să strige:

— A, tu exploatezi studenţimea română! În lagăr cu tine!

Vă puteţi închipui starea sufletească şi fizică în care mă găseam în acel moment…

Antonescu s-a întors, a întrerupt vizita, a ieşit afară şi după el tot alaiul. A rămas un colonel, care s-a apropiat de mine, mi-a luat numele, adresa şi m-a rugat să nu părăsesc oraşul. Probabil dânsul era obişnuit cu astfel de accese de furie ale mareşalului, probabil că nici nu a luat în serios toată chestiunea, în nici un caz nu atât de serios cum am luat-o eu. Cu aceasta a fost încheiată după-amiaza aceea de laborator.

M-am întors la cămin. Eram foarte neliniştit. Bineînţeles numai de dormit nu-mi ardea. La miezul nopţii am auzit o bătaie în geam. M-am dus şi am deschis geamul, era scumpul meu profesor Huidovici, care mi-a spus:

— Ştiam că nu dormi. Du-te şi culcă-te liniştit, s-a rezolvat problema. La banchetul care a avut loc în seara aceasta, rectorul şi cu mine i-am explicat în linişte mareşalului că dumneata n-ai absolut nimic de a face cu preţul fixat la carte şi nici cu încasările făcute; banii aparţineau politehnicii. Aşa că toată povestea este încheiată!

După ce şocul trecuse, m-am simţit ca musca lui La Fontaine: am devenit mândru că am tras poştalionul la munte. Devenisem plin de mine şi începusem să fiu sigur că înfruntând pe dictatorul ţării, puteam înfrunta toate dictaturile. Mă vedeam ca un luptător pentru libertate care este sigur că steaua lui norocoasă nu-l va părăsi niciodată. Încă nu ştiam că foarte curând voi înfrunta şi cealaltă dictatură care va apăsa ţara…

Noi, cei care luptam sau care eram împotriva dictaturii, am început să disperăm la sfârşitul anului 1941, văzând victoriile lui Hitler. Din 1942 începuse să se schimbe situaţia. Americanii au debarcat în Africa de Nord şi vedeam apropiindu-se întorsătura războiului. Dictatura lui Stalin nu era mai puţin odioasă decât dictatura lui Hitler. Dar pentru moment, reprezenta o salvare a situaţiei în care se aflau aliaţii. Armata lui Hitler trebuia să se despartă în două, sau mai degrabă în trei. Aveam în minte cuvintele lui Churchill, care spunea că se împrieteneşte şi cu Infernul numai ca să lupte împotriva lui Hitler. Bancul următor ilustra situaţia: „Roosevelt, preşedintele Statelor Unite, vine în vizită la Moscova, la Stalin, ca să discute situaţia. În timp ce vorbeau, sună telefonul şi secretara îl anunţă pe Stalin:

— Tovarăşe Stalin, Infernul la telefon.

Stalin ia receptorul, vorbeşte câteva minute spunând:

— Da, tovarăşe Lucifer, desigur… vă vom trimite trei vagoane de sulf, patru vagoane de smoală şi câteva tone de ulei.

După o convorbire de zece minute vine secretara şi prezintă nota de plată: două ruble. Stalin semnează. Roosevelt se întoarce acasă, cheamă secretara şi îi face observaţii:

— Cum se poate ca Stalin să vorbească cu Infernul şi noi să nu avem această legătură, noi care suntem primii din punct de vedere tehnic?

— Da' cum să nu, răspunde secretara, pot să vă fac legătura cu Infernul chiar imediat.

Satisfăcut, Roosevelt ia telefonul şi începe să vorbească cu Lucifer, propunându-i să facă comerţ cu Statele Unite.

— Vă voi trimite nişte mostre de smoală, de ulei şi de sulf de calitate mult superioară.

După încheierea convorbirii, apare secretara cu nota de plată pentru a fi semnată; un minut de convorbire cu Infernul 75 de dolari.

— Nu se poate aşa ceva! Am văzut că ruşii au plătit două ruble pentru zece minute cu Infernul şi noi plătim 75 de dolari?

— Dar, domnule Preşedinte, aceasta este o convorbire intercontinentală, în timp ce la sovietici a fost o convorbire locală."

Între timp viaţa la Cernăuţi se scurgea mai departe. Noi învăţam şi iarăşi învăţam. Între timp începusem o vie corespondenţă cu Eva. Era tânăra pe care o cunoscusem în vara lui '41. Se născuse între noi o intensă prietenie. Scrisorile ei soseau la post restant la Poşta din Cernăuţi. Nu ştiu cum, dar corespondam în franţuzeşte. Pe vremea aceea scrisorile erau cenzurate. Hazliu era că primeam scrisori, în care greşelile gramaticale erau corectate cu roşu… Se vede că cenzorul din Bucureşti se amuza pe socoteala noastră… A venit şi timpul examenelor şi, după luarea lor, am plecat pentru vacanţă la Timişoara, atât Mircea cât şi eu. În această vară am făcut practică la Fabrica „Timiş" din Timişoara, care fabrica indigo.

În toamna anului 1942 începusem anul III la Politehnică. Între timp am fost recrutat, Politehnica intrând astfel în legea care permitea studenţilor pregătirea militară în cadrul facultăţii. Am considerat aceasta din nou un mare noroc, sosit într-un moment critic, când o încorporare şi o plecare pe front ar fi fost iminentă. Astfel am făcut şcoala de ofiţeri în cadrul Politehnicii, care consta într-o instrucţie militară de două ori pe săptămână, câteva ore, şi o pregătire de instrucţie de vară de o lună. Comandantul şcolii noastre militare a fost căpitanul Petre Rădulescu. A fost un om admirabil, care înţelegea situaţia fiecăruia; se purta frumos cu noi, iar eu mă înţelegeam foarte bine cu dânsul, deşi aptitudinile mele militare nu erau de prima clasă. M-am simţit cumva tolerat de dânsul, în sensul că nu-mi făcea observaţii, deşi eu îmi dădeam seama că ar fi fost utile sau la locul lor.

Anul şcolar 1942–1943 trecuse destul de repede printre orele de învăţătură, şefia de laborator cu anul I şi scrisorile prietenei mele, Eva. Între timp apăruse şi domnişoara Băncescu ca asistentă la laborator. Eu nu mai eram singur şi ajunsesem de fapt să o ajut pe dânsa, ea devenind titulară. În vara anului 1943 am fost încazarmat la Găieşti, unde am făcut instrucţie timp de o lună de zile. Făceam parte din arma de pionier.

Luna se scursese repede şi dealtfel a fost destul de plăcută situaţia întrucât am făcut exerciţii de pionier constând din construcţie de poduri, cutreierând păduri, provocând explozii şi mişcându-ne cu bărcile. Dealtfel era timp de război, aşa că nimeni, la această recrutare, nu mai întrebase de ochi, dacă văd sau nu văd. Purtam ochelari şi vedeam mai degrabă ca un vultur împăiat şi nu ca un vultur viu. Nu numai ochii nu se potriveau, dar nici vocea, eram amuzical încă din copilărie. Aşa că vă puteţi închipui cum răsuna în gura mea cântecul când mergeam spre cazarmă: „Cu şapca pe o parte,/ Spre Răsărit departe,/ Vom merge fluierând/ Foarte curând." Pe vremea aceea încă nu bănuiam că peste un an tot acolo, la Găieşti, vom merge spre cazarmă cântând: „Cu şapca pe o parte,/ Spre Apus, departe,/ Vom merge fluierând/ Foarte curând." Aşa s-a adeverit proverbul: „Nu aduce anul, ce aduce ceasul". Acest ceas se apropia.

Suntem în anul universitar 1943–1944, anul IV la Facultatea de chimie industrială. Prietenia cu Mircea Catalina era de nezdruncinat. Apăruse, mai bine zis, se consolidase prietenia cu Eugen Popa şi cu Anatolie Agratina. Discuţiile politice se înteţeau şi tot mai mult curaj manifestau cei care erau împotriva puterilor Axei. Este momentul când nu ne

mai temeam de dictatura actuală. Italia capitulase, Africa de Nord a fost ocupată definitiv de trupele aliate şi se aştepta începutul debarcării. Aveam un coleg, pe care azi îl numesc X, pentru că nu merită ca numele lui să apară în această carte. Faţă de el simţeam o instinctivă antipatie. Avusesem câteva discuţii politice cu el. Dânsul era de partea lui Hitler. Într-o ocazie mi-a spus: „Am să mă răzbun pentru vederile tale politice". Într-adevăr, a şi reuşit! Dar asta mai târziu. S-a dovedit a fi cel mai oportunist om pe care l-am cunoscut, deci fără caracter.

Ne apropiam de timpul când, după cuvintele lui Shakespeare din *Richard al III-lea*, România intra în zodia porcului. În primăvara anului 1944 se schimbase mult situaţia pe frontul de est. Trupele ruseşti avansau spre frontiera ţării. Rând pe rând trupele germane şi române au trebuit să se retragă, cedând ruşilor teritoriile ocupate. Marile succese ale lui Hitler de pe fronturile de la Leningrad, Moscova şi Stalingrad aparţineau trecutului. Trupele germane şi române se retrăgeau mai mult sau mai puţin în debandadă. Soarta a vrut ca anul 1944, adică al patrulea an de facultate, să nu fie terminat în Cernăuţi.

În martie trupele sovietice se aflau foarte aproape de oraş şi a urmat evacuarea. Politehnica „Gheorghe Asachi" din Iaşi, mai târziu cea din Cernăuţi, a fost evacuată la Turnu Severin. Prietenul meu Agratina a organizat şi efectuat toată evacuarea Politehnicii, inclusiv evacuarea mobilierului din locuinţele profesorilor. Adio Cernăuţi, adio pentru toată viaţa! Adio Politehnicii din Cernăuţi! În fond, a fost o perioadă frumoasă din viaţa mea, condiţiile de lucru fiind extraordinare. Nu am amintit că Politehnica din Iaşi s-a putut muta aşa de uşor la Cernăuţi, pentru că Cernăuţiul de odinioară era un oraş universitar. Acolo s-a aflat şi o universitate care avea o facultate de chimie. Această facultate a universităţii a fost extraordinar de bine înzestrată: cu zeci de aparate, microscoape, săli de laborator, chimicale şi tot ce-ţi dorea inima ca să poţi învăţa chimia. Acum toate s-au dus şi mă întreb dacă în Cernăuţiul de azi mai există oare universitate? Am auzit mai târziu că Cernăuţiul a devenit un fel de lagăr pentru răniţii din război. Cetăţenii sovietici, schilozi cu mâini şi picioare amputate, au devenit cetăţenii oraşului.

Astfel, vara anului 1944 mă prinde acasă la Timişoara. Aşa am putut auzi despre debarcarea trupelor aliate în 6 iunie 1944. Venise timpul să mă gândesc cum se va sfârşi aventura României, cum vom ieşi din război, de cine vom fi ocupaţi? În ziua de 4 aprilie '44 americanii au bombardat prima oară Ploieştiul şi Bucureştiul. Au mai urmat câteva bombardamente asupra Bucureştiului şi a Timişoarei. Şi atunci, în ziua de 23 august 1944, la orele 10 seara, sosise „ceasul ce nu adusese anul". Regele Mihai a anunţat ieşirea României din război şi alinierea ei alături de aliaţii tradiţionali, adică Anglia, Franţa şi Rusia. Cetăţenii ţării au respirat uşuraţi. Nu se ştia exact ce va aduce viitorul, cum se vor desfăşura evenimentele, dar un lucru era cert: războiul era terminat pentru România şi victoria aliaţilor era asigurată. Idealurile mele au învins! Cel puţin aşa credeam… Credeam că sfârşitul războiului va aduce cu sine victoria raţiunii iar popoarele vor trăi libere în

democraţie. Atunci încă nu ştiam că încă o jumătate de secol va trece până vom ajunge în această situaţie.

În perioada aceasta Eva era evacuată cu familia ei la Stoieneşti, tatăl ei zidind un pod peste Olt. O vizitasem de vreo două ori înainte de 23 august, dar scurt după aceea am plecat cu mama la familia ei la Stoieneşti. De acolo am plecat cu toţii, familia Evei şi cu mama mea, într-un camion spre Bucureşti, cu ţelul de a se întoarce acasă la domiciliul lor. Pe drum, înainte de a intra în Bucureşti, am întâlnit pentru prima oară trupe sovietice. Soldaţii sovietici din extravârful de avangardă stând în picioare în tancuri cu capotele deschise fluturau steagul roşu şi ne salutau cumâna.

De pe o zi pe alta România devenise aliata Uniunii Sovietice, iar trupele sovietice s-au plimbat fără să tragă o singură împuşcătură din răsăritul României până la frontiera apuseană, adică de la Prut până la frontiera ungară. Ardealul de Nord a fost ocupat din nou de trupele româneşti.

Când am ajuns la Bucureşti am întâlnit grosul trupelor sovietice, o hărmălaie de trupe din Mongolia care stăteau în căruţe trase de cai. Erau destul de disciplinaţi când treceau prin Bucureşti, însă mai târziu am auzit de abuzurile care s-au făcut. Noi am scăpat cu bine, sosind în capitală şi neîntâlnind pe drum aceste trupe, ci doar partea de elită, tancurile. Venisem la Bucureşti pentru că în 15 septembrie era fixată a doua lună de instrucţie la Găieşti. Amânându-se acest termen m-am întors cu mama la Timişoara.

Până ce trupele sovietice au ajuns în Banat venind din Răsărit s-a întâmplat un interesant eveniment. Satul Maşloc, în germană Blumenthal, se află la vest de Timişoara, aproape de frontiera cu Iugoslavia. Satul era locuit în majoritate de şvabi, având ca primar pe Johann Lammesfeld. De frica ocupaţiei sovietice, majoritatea şvabilor au hotărât să urmeze sfatul lui Lammesfeld de a se alătura trupelor germane din Banat, care se retrăgeau spre Iugoslavia ocupată încă de germani. E vorba de Banatul sârbesc. Zis şi făcut: s-au adunat circa 400 de familii încărcând la repezeală în căruţe câteva lucruri din casă. Au format o coloană care a trecut şi ea în Banatul sârbesc, spunând adio pentru totdeauna Maşlocului. Bineînţeles că ritmul de înaintare a coloanei nu putea ţine pasul cu o armată care se retrăgea ordonat. Astfel, încetul cu încetul căruţele au luat drumul spre nord-vest trecând din Iugoslavia în Austria, ajungând abia spre sfârşitul anului 1944 în Germania, întâlnindu-se în Bavaria cu trupele generalului Patton care, venind din Apus, au ocupat Germania de Sud.

La începutul anului 1945 Bavaria era năpădită de refugiaţi germani din Prusia, goniţi de armata sovietică, care înainta spre Elba. Lammesfeld recunoaşte dificultatea stabilirii consătenilor săi în Germania, datorită numărului mare de refugiaţi germani şi sărăciei care domnea la acea oră după un război pierdut şi cere audienţă la generalul Patton. Îi explică acestuia prin iscusinţa lui de avocat că, de fapt, ei nu sunt germani, ci grupul este originar din România, fiind descendenţi ai alsacienilor francezi aduşi de Maria Theresia cu 250 de ani înainte în Banat.

Reuşind să-l convingă pe generalul Patton, acesta îi trimite în Alsacia. Ajungând la Strasbourg, alsacienii, fiind ei înşişi abia eliberaţi de ocupaţia germană, nici n-au vrut să audă despre şvabi, cu atât mai puţin să-i sprijine. Destinul vrea ca la Paris să fie ales ca prim ministru Robert Schuman, un alsacian, căruia prompt, Lammesfeld îi trimite nişte păpuşi îmbrăcate în portul naţional din Blumenthal, care era identic cu portul alsacian, cerându-i ajutorul. Schuman, impresionat de acest lucru, neştiind că în România trăia o populaţie atât de apropiată concetăţenilor săi, propune grupului de refugiaţi să se stabilească în satul Rocque sur Perne, aşezat lângă Avignon şi care era practic părăsit de locuitorii săi, aceştia mutându-se lângă Marsilia, unde s-a descoperit gaz metan.

Lammesfeld acceptă oferta cu mare bucurie şi tot grupul se mută acolo, preluând o serie de case goale. Ei au fost supranumiţi „Les Françaises Banatins" şi au început o viaţă nouă în noua patrie. După 30 de ani Eva şi cu mine am vizitat satul, găsindu-l încă pe Lammesfeld primar, de acum Jean Lammesfeld, care ne-a arătat minunile săvârşite în trei decenii de harnicii noştri şvabi. Din satul aşezat pe stânci, cum de altfel îi şi spune numele, au creat un centru turistic caracterizat prin grădinile de flori aşezate pe terase, devenind o atracţie pentru toată Franţa. Am întâlnit aici pe bătrânii care încă vorbeau germana, româna şi maghiara, ca la noi acasă. Bineînţeles că tineretul a început să se amestece cu francezii, căsătorindu-se cu fete, respectiv băieţi localnici, adică francezi puri. Şi Lammesfeld, după moartea soţiei sale, s-a căsătorit cu o franţuzoaică, murind însă câţiva ani mai târziu de cancer.

Apoi la sfârşitul lui septembrie am pornit din Timişoara din nou. De data asta cu un grup format din Stela Corbeanu, care se întorcea acasă din refugiu, prietenul Mărculescu, Mircea Catalina şi eu. Mergeam din nou spre Bucureşti. Pentru că multă lume din Moldova fusese evacuată la Timişoara, acum se întorcea la Bucureşti, respectiv în Moldova. Războiul mai continua încă. De astă dată trupele româneşti luptau alături de trupele sovietice care atacaseră Ungaria. Colegul X îşi schimbase cu 180 de grade atitudinea. Vederile lui au devenit deodată prosovietice. Eu mă vedeam căzut din lac în puţ, numai că acest puţ era mai adânc decât lacul precedent. Şi de unde lacul a secat în patru ani, acest puţ va seca în 40 de ani. Timp destul ca mulţi să se înece…

NUNQUAM NUNQUAM BRITICUS,
NUNQUAM FUERUNT SERVI

Admiraţia mea faţă de englezi şi încrederea în ei nu au fost deşarte. S-au ţinut dârji atunci când au fost singuri şi acum au reuşit să iasă victorioşi din acest război fără să se supună, în timp ce întreaga Europă a fost supusă, devenind sclava Germaniei.

Cu ocazia refugiului în toamnă, la Turnu Severin am dat examenele anului IV. Mai urma un semestru început în 1945 la Iaşi, iar în 15 septembrie 1945 am susţinut lucrarea de diplomă devenind inginer chimist.

Dar să revenim la politică. În aceeaşi zi de 23 august, trupele franceze, engleze şi americane intră în Paris, Parisul fiind eliberat. După 23 august în România se înscăunează aşa-zisa Comisie Aliată de Control, organ de supra-veghere format din comisiile aliate sovietice, americane şi engleze. Această comisie consta din trei misiuni militare. Avantajul îl avea desigur comisia aliată de control sovietică, deoarece aceştia ocupau toată ţara, în timp ce englezii şi americanii aveau doar un număr restrâns de soldaţi la Bucureşti, reprezentând comisiile lor. În 13 februarie cade Ungaria şi trupele sovietice avansează spre Germania. Suntem în anul 1945. Sfârşitul războiului era o chestiune de zile. În ziua de 8 mai 1945 Germania a capitulat fără condiţii. Şi astfel războiul în Europa a fost terminat! Pentru mine se deschidea drumul pentru a treia funcţie importantă din viaţa mea; prima fusese aceea de farmacist al liceului, a doua aceea de şef de lucrări la facultate, iar a treia va fi de şef al Bibliotecii Britanice din Timişoara aparţinând Legaţiei Engleze din Bucureşti.

Totul a început într-o seară de primăvară la Timişoara. Îmi spuneam că după atâţia ani de admiraţie faţă de englezi şi în sfârşit după realizarea visurilor mele, nu puteam să rămân fidel credinţelor mele dacă nu acţionam. Aveam fel de fel de planuri şi la un moment dat s-a luminat calea. Asociaţiile se născuseră ca ciupercile: YMCA pentru legăturile cu America, ARLUS pentru întărirea prieteniei cu Uniu-nea Sovietică. Lipsea însă ceva, bineînţeles o asociaţie româno-engleză. De aici şi până la cristalizarea gândului de a înfiinţa o asociaţie a tineretului româno-englez, nu mai era mult. Odată ce s-a născut ideea am şi elaborat planul.

Deci în primăvara anului 1945, mai exact spre sfârşitul lunii februarie, am pornit la ducerea la bun sfârşit a planului la care mă gândisem câteva zile, deoarece planul trebuia bine gândit şi, odată gândit, nu mai exista drum de întoarcere. Nu puteam face nici o greşeală, altfel totul se năruia. Am luat legătura cu câţiva prieteni şi colegi cărora le-am expus strategia şi au găsit-o foarte bună, sprijinindu-mă cel puţin în plan moral.

Rolul principal l-a jucat aici fosta domnişoară Maria Bănărescu, sora prietenului meu Petre Bănărescu, de care am mai vorbit. La acea oră tatăl ei, domnul Mihai Bănărescu, era rectorul Politehnicii din Timişoara. Am hotărât cu Mémé, aşa îi ziceam Mariei Bănărescu, să înfiinţăm un comitet de patronaj compus din persoane de conducere a oraşului, care să

susţină politica noastră de a îmbogăţi oraşul cu încă o asociaţie, şi anume cu Asociaţia Tineretului Româno-Englez.

Am întocmit o declaraţie a comitetului de patronaj adresată Misiunii Militare Britanice din Bucureşti, de care conform planului meu aveam nevoie pentru a alimenta asociaţia cu reviste şi publicaţii britanice. Domnul Bănărescu a fost primul care a semnat propunerea comitetului de patronaj. După aceasta m-am prezentat la prefectul judeţului, la primarul oraşului Timişoara şi la episcopul bisericii române ortodoxe. Toţi au fost de acord şi în câteva zile am avut în buzunar declaraţia lor.

Domnul profesor Bănărescu mi-a sugerat să mă prezint la Bucureşti la colegul său, domnul profesor Sergescu, rectorul Politehnicii din Bucureşti. Zis şi făcut. M-am dus la Bucureşti, m-am prezentat la domnul Sergescu şi i-am arătat actul comitetului de patronaj, cerându-i sfatul, respectiv ajutorul pentru ca să găsesc persoana care ar putea face legătura cu Misiunea Militară Britanică. Domnul Sergescu a găsit bun planul şi m-a trimis la bancherul Nicolae Chrissovelloni. Acesta conducea cunoscuta bancă din Piaţa Brătianu. Cu această ocazie l-am cunoscut pe simpaticul Chrissovelloni, de origine grec, care mai târziu s-a şi dus în Grecia şi acolo i-am pierdut urma. Persoana lui a fost bine aleasă de domnul Sergescu dat fiind că înainte de război dânsul avea legături cu British Council, care reprezenta în România legăturile culturale cu Anglia. Acest British Council avea profesori de limba engleză pe care îi trimitea în toată lumea şi alimenta diferitele instituţii cu reviste britanice. Desigur că la ora aceea, în 1945, imediat după război nu exista nici British Council şi nu exista nici o altă organizaţie similară. Nici vorbă ca în ţară să se mai înveţe limba engleză. Abia în anii 1990 a reapărut în România British Council.

Dar Nicolae Chrissovelloni avea deja legăturile formate cu Oficiul Presei al Misiunii Militare Britanice la Bucureşti. Încă în faţa mea a dat un telefon căpitanului Edward Key, de la Oficiul Presei „British Press Office". Chrissovelloni a fost foarte expeditiv, fixând peste jumătate de oră întâlnirea. Am şi pornit de la banca lui la sediul Misiunii Militare Britanice. Am fost foarte impresionat de primul soldat englez în uniformă pe care l-am văzut ca santinelă în faţa intrării. Ne-am dus la căpitanul Key pe care l-am cunoscut atunci şi care m-a primit cu curtoazie, ascultând foarte atent expunerea planului meu. Dânsul vorbea româneşte, în timp ce eu eram la primele mele încercări de a vorbi engleza. Căpitanul Key mi-a fixat o întrevedere pentru a doua zi, urmând ca să discute problema cu şeful său, adică şeful Oficiului Presei, maiorul Ivor Porter. Am aflat mai târziu că Ivor Porter a fost paraşutat cu câţiva ani în urmă în România pentru ca să discute ieşirea României din război. A fost prins sau mai bine zis s-a lăsat prins imediat după aterizare. A fost, ca să zic aşa, „oaspetele" cu domiciliu forţat al Guvernului Român, fără ca germanii să fi fost însă informaţi, pentru că precis l-ar fi preluat ei pentru a-l ancheta. Maiorul Porter descrie toate aceste întâmplări într-o carte de-a lui, *Operaţiunea «Autonomous»*, publicată şi în limba română după 1989. De altfel el a fost de faţă la arestarea mareşalului Antonescu de către rege.

A doua zi m-am dus deci din nou la Oficiul Presei Britanice, unde m-am întâlnit pentru prima oară cu maiorul Porter. Ochii pătrunzători de oţel care te fixau nu sugerau nici pe departe atitudinea prietenoasă a căpitanului Key, totuşi era foarte amabil şi înainte de toate, realist. Mi-a pus imediat în vedere că în principiu Misiunea Militară este de acord cu planul meu, dar nicidecum cu înfiinţarea unei asociaţii a tineretului româno-englez. În acest caz asociaţia devenind persoană juridică la Tribunalul din Timişoara, nu ar mai fi fost sub egida Misiunii. Şi acum ajungem la planul lui, acela de a înfiinţa o bibliotecă engleză după modelul Bibliotecii Engleze care funcţiona la Bucureşti. Această bibliotecă urma să fie parte integrantă a Misiunii Militare, respectiv a Oficiului Presei Britanice. Biblioteca s-a înfiinţat sub numele de Biblioteca Britanică din Timişoara.

Într-o clipă am văzut avantajele acestui *status quo*, devenind deodată şeful Bibliotecii Misiunii Militare Britanice, înzestrată în consecinţă cu absolut totul alte prerogative decât dacă aş fi fost şeful sau preşedintele unei asociaţii româno-engleze. Am acceptat cu entuziasm şi am plecat din Bucureşti, în buzunar cu scrisoarea maiorului Porter adresată mie, în care scrie că este de acord cu înfiinţarea unei biblioteci engleze la Timişoara. Pentru început am fost ajutat cu reviste şi publicaţii engleze pe care mi le-a şi pus la dispoziţie. Fiind în posesia acestei scrisori mi-am adus aminte de următoarea glumă:

„Un rabin are un prieten bancher. În fiecare vineri cere bancherului împrumut 100 de dolari, pe care luni îi înapoiază. Perpetuându-se acest procedeu, într-o bună zi bancherul îl întreabă pe rabin:

— Spune-mi, te rog, de ce îţi trebuie ţie vineri o bancnotă de 100 de dolari şi luni dimineaţa mi-o aduci înapoi? Mai ales că am văzut că este chiar bancnota pe care eu ţi-am dat-o.

— Foarte simplu, răspunde rabinul, eu sâmbătă în templu trebuie să ţin de fiecare dată câte o cuvântare şi altfel vorbeşte unul care are în buzunar 100 de dolari, în comparaţie cu unul care nu are nimic".

Am sosit la Timişoara şi am expus iniţiatorilor, aşa-zisului comitet de iniţiativă înfiinţat de mine situaţia, fapt care deodată i-a speriat aproape pe toţi şi s-au retras pe rând. A rămas fidelă conducerii bibliotecii doar Maria Bănărescu şi cu mine, eu devenind „Head of the British Library", sau preşedintele bibliotecii, iar Mémé vicepreşedintă. Camera mobilată pe care o închiriaserăm înainte tocmai a fost liberă şi am reuşit să o conving pe mama să o punem la dispoziţia bibliotecii.

Astfel se deschisese la 15 martie 1945, la domiciliul nostru, Biblioteca Britanică din Timişoara. Mândru flutura la geam „Union Jack"-ul britanic. Deodată se schimbase aspectul străzii Paul Chinezu. La numărul 6 flutura un steag englez. Pe uşă era o placă mare purtând inscripţia „British Library". Mai târziu în oraş nici nu se mai vorbea de strada Paul Chinezu, ci de strada Bibliotecii Britanice.

Eu personal câştigasem un prestigiu enorm în oraş. Cei câţiva consuli existenţi în oraş, olandez, norvegian, francez şi italian, au luat repede cunoştinţă de înfiinţarea acestei

biblioteci şi în scurt timp au făcut vizite de curtoazie la noi acasă. M-am simţit cel puţin „vice-rege" al Timişoarei.

În câteva săptămâni se reglementase situaţia bibliotecii. Am primit un act de protecţie, scris în limba engleză, rusă şi română, pe care l-am lipit pe uşa de intrare. În acest act scria că „această casă, sediul Bibliotecii Britanice din Timişoara, este sub protecţie britanică". Mă gândeam oare cât valorează această protecţie, aducându-mi aminte de ultimele cuvinte ale maiorului Porter când mi-a înmânat scrisoarea: „Ai grijă, pentru că noi nu putem veni cu tancuri să te salvăm dacă vei păţi ceva cu autorităţile române". Am găsit foarte cinstită această atitudine.

Acum a început să plouă cu publicaţii din Anglia. Am reorganizat casa: din camera despre care vorbisem până acum am făcut o bibliotecă. A fost pusă o masă în mijlocul camerei pe care au fost întinse ziarele şi revistele pentru a fi văzute de public. În camera vecină am instalat biroul meu, un dulap cu cărţi care în foarte scurt timp s-a umplut cu sute de volume. Până la urmă, cred că au fost 1 500. Un coleg de facultate, Coty Hasnaş, originar din Basarabia, refugiat la Timişoara, a fost primul meu secretar. El şedea în camera bibliotecii şi distribuia sau primea revistele, ziarele şi cărţile împrumutate membrilor. Săracul n-a trăit mult, pentru că a murit de un atac de cord. Ca secretar, după el a urmat tânărul Mihai Belgrader, originar din Oraviţa, care a rămas până în septembrie 1949, când s-a închis biblioteca.

Fără să fi fost necesară o mare propagandă, în oraş s-a răspândit ca fulgerul ştirea deschiderii unei biblioteci engleze, în care se pot vedea, citi şi lua acasă publicaţiile din lumea liberă. Am trăit al treilea eveniment în viaţa mea, care îmi deschidea o cale nouă, la început glorioasă, apoi acoperită cu spini.

Şi acum câteva cuvinte despre structura Misiunii Militare. Aşa cum am mai amintit, imediat după ieşirea din război a ţării, s-a înfiinţat în România Comisia Aliată de Control, compusă din misiunile militare engleze, americane şi sovietice. În timp ce misiunea americană şi cea britanică se aflau la Bucureşti, reprezentate de un grup de militari, misiunea sovietică avea armată în toată ţara, România fiind practic ocupată de trupele sovietice. Aceste misiuni militare aveau dreptul de a se amesteca în problemele interne româneşti, fiind un fel de comandamente ale trupelor de ocupaţie. Şeful Misiunii Militare Britanice a fost generalul Edward Greer. Oficiul Presei era o secţie în cadrul misiunii militare. În Timişoara, şeful Misiunii Militare Sovietice era maiorul Pundik, probabil basarabean de origine, deoarece vorbea bine româneşte.

Odată ce Biblioteca Britanică din Timişoara a luat fiinţă, m-am prezentat la maiorul Pundik, informându-l despre deschiderea bibliotecii. Dânsul a fost foarte amabil şi s-a oferit, în cazul vreunei dificultăţi, să ne şi ajute. M-a mirat foarte mult amabilitatea maiorului, simpatia cu care trata această bibliotecă. Aşa că nu m-am mirat deloc atunci când, la scurt timp, am auzit despre destituirea maiorului Pundik şi dispariţia lui în Uniunea Sovietică.

Dar lumea mea nu s-a oprit la Biblioteca Britanică. Postul meu acolo fiind onorific a trebuit să mă ocup şi de partea financiară a situaţiei mele. A trebuit să-mi termin studiile, să-mi iau diploma, să-mi găsesc un post şi să-mi consolidez partea materială.

Cel mai important eveniment istoric a fost terminarea războiului în Europa, în 8 mai 1945. În această perioadă se mutase în clădirea din faţa casei noastre, pe strada Paul Chinezu nr. 5, familia Haica. Domnul Haica a fost maior la Reşiţa, unde mama mea i-a cunoscut familia încă de când a avut acolo o scurtă şedere. Fiul familiei era Nelu Haica, care între timp urma facultatea de medicină din Bucureşti şi cu care m-am împrietenit repede. În anii următori va face şi el parte din viaţa mea. Într-o bună zi l-am întâlnit în oraş pe doctorul Pitzinger, care a fost medic la Cernăuţi şi pe care l-am cunoscut acolo, eu având o gripă. El s-a refugiat din Cernăuţi şi s-a stabilit la Timişoara. Prietenia cu această familie a durat dincolo de moartea doctorului, prin fiica lui, Cristl.

Acum l-am întâlnit pe fostul meu coleg de liceu Lucian Roşiu, care între timp făcea ultimul an de medicină şi cu care de acum încolo s-a strâns prietenia şi a rămas până azi. El avea un apartament la Bucureşti şi de aceea a devenit într-un fel „ministrul de externe" al Bibliotecii Britanice, deoarece îl trimiteam la Oficiul Presei atunci când aveam nevoie de ceva important, vreo revistă, carte sau aşa ceva.

Sosi şi ziua de 6 august 1945. A explodat prima bombă atomică la Hiroşima în Japonia. Peste câteva zile, sosind primele ziare şi reviste din Anglia, cetăţenii Timişoarei au putut afla detalii despre întâmplare, amănunte care nu erau de găsit în nici un ziar de-al nostru. Citind diferitele explicaţii ştiinţifice şi văzând diferite schiţe imaginare, cam cum era construită bomba, îmi şi veni ideea următoare: voi scrie o carte despre bomba atomică! I-am şi găsit titlul. Churchill a anunţat Camera Comunelor despre noua armă, încheindu-şi discursul cu: „Şi aşa s-a ajuns la bomba atomică". Aşa am ajuns şi eu „la bomba atomică". La foarte scurt timp după explozie, în decembrie 1945, cartea a şi apărut pe piaţă.

Între timp, autodidact, am învăţat şi limba engleză, astfel că începusem să vorbesc şi să citesc curent în această limbă. Am cunoscut mai multe persoane de la Oficiul Presei şi Misiunea Britanică din Bucureşti. Între acestea pe prinţesa Eleonora de Wied, fiica prinţului de Wied, fostul Rege al Albaniei, care, înrudit fiind cu Regele Ferdinand, la abdicare a primit o moşie în Moldova. Astfel, Eleonora s-a născut în România şi era cetăţeană română. Fiind înrudită cu Casa Regală Britanică, s-a prezentat imediat după 23 august '44, la Misiunea Militară şi a primit un post la Oficiul Presei. Marcel Mugur, zis Costică, a fost contabilul misiunii şi de aceea am avut deseori contacte cu dânsul. Am mai întâlnit-o acolo pe Annie Samuelli, care mai târziu a devenit secretara şefului Oficiului Presei. Pe ea am reîntâlnit-o în 1997 la Paris. Am întreţinut cu ea o relaţie de prietenie, care a durat până la moarta ei în aprilie 2003. La dânsa l-am cunoscut pe simpaticul ei frate Andrei Samuelli. Domnişoara Pantazi era şefa Bibliotecii Engleze din Bucureşti. Apoi mai erau domnişoara Donici şi Michel Catargi, cu care voi avea mai mult de lucru în următorii doi ani. Numărul membrilor bibliotecii din Timişoara începea să crească foarte repede

atingând, peste un an, chiar 400. Pentru oraş un număr de 400 de intelectuali care vorbeau limba engleză însemna destul de mult, deoarece la noi nu se prea învăţa engleza.

Treptat, treptat, devenea tot mai periculos să fii membru la Biblioteca Britanică, nemaivorbind de cel care o conducea. Mi s-a semnalat că Poliţia a început să se intereseze de noi. Deodată, am realizat că sunt în directă confruntare cu noua lume ce se va naşte şi se va instala pentru mult timp. Dar apartenenţa la lumea liberă m-a făcut şi mai dârz şi cu hotărâre m-am dus mai departe, până la capăt, atât cât putea să funcţioneze biblioteca.

Acum îmi pregăteam intens lucrarea de diplomă pe care am şi reuşit să o iau cu *Magna cum laudae* în septembrie 1945. Între timp am strâns documentaţie despre bomba atomică atât de la Oficiul Presei Britanice, cât şi de la Oficiul Presei Americane. Şi împreună cu prietena mea Eva, am început la Bucureşti să schiţăm manuscrisul care până la urmă a devenit cartea *Şi aşa s-a ajuns la bomba atomică*.

Şi acum intervine destinul. Eva locuia în strada Berna, în Parcul Bonaparte. Într-o zi, după ce luasem diploma, mergând înspre casa ei am trecut pe strada Roma şi deodată mi-am adus aminte. De cine? De domnul Ursescu-Galaţi cu care, cu ani şi ani în urmă, am călătorit de la Oraviţa la Timişoara şi care îmi dăduse cartea lui de vizită, invitându-mă să trec pe la el imediat ce am dat bacalaureatul. M-am hotărât brusc şi am intrat la domnul Ursescu-Galaţi spunând:

— Nu am venit imediat după bacalaureat, dar am venit imediat după susţinerea diplomei.

M-a primit cu mare căldură şi bucurie şi mi-a spus:

— De ce ai venit acuma, vroiam să fac din tine arhitect.

M-a invitat să stau în locuinţa lui şi întrebându-mă dacă am vreun serviciu, i-am răspuns că deocamdată nu, pentru că scriu o carte. Mi-a spus atunci că mă numeşte controlor pe şantierul Universităţii, clădire reparată de dânsul. Astfel următoarele luni le-am petrecut locuind la dânsul şi având şi un venit. Între timp am putut să mă ocup intens de scrierea cărţii. Norocul mă întovărăşea şi pe mai departe. La Biblioteca Britanică din Timişoara l-am cunoscut pe domnul Dan Perieţeanu, care aflând de proiectul cărţii şi de faptul că nu am vorbit încă cu nici o editură, mi-a spus foarte clar:

— N-avem nevoie de editură, eu am să finanţez tipărirea cărţii. Te duci la domnul Montăoreanu la Editura Cartea Românească din Bucureşti, care se va ocupa de editare.

Şi cu ajutorul domnului Perieţeanu, cartea a fost tipărită.

În toamnă a avut loc un alt eveniment destul de important pentru mine. La Bucureşti se închisese tocmai expoziţia „Efortul de război al Marii Britanii”, expoziţie de fotografii. În urma sugestiei mele s-a hotărât prezentarea acestei expoziţii şi la Timişoara.

Cu un camion britanic am venit din Bucureşti la Timişoara, aducând cu noi tot materialul expoziţiei. Cu conducerea Teatrului, respectiv a Operei din Timişoara, am discutat despre expunerea fotografiilor în holul instituţiei. Au fost montate fotografiile, teatrul a fost împodobit cu steaguri britanice şi astfel s-a vernisat expoziţia, care a avut loc

doar la Bucureşti şi la Timişoara. Datorită iniţiativei mele, singurul oraş în afara capitalelor din Europa de Răsărit, doar Timişoara a avut o bibliotecă britanică.

Şi acum am primit primul avertisment. Mi s-a dat de înţeles pe căi lăturalnice, de către poliţie, să întrerupem această expoziţie pentru că tovarăşa Ana Pauker urma să vină la Timişoara, să ţină o conferinţă în incinta teatrului. Am refuzat acest lucru şi împreună cu Mémé Bănărescu am stat de veghe toată noaptea, pentru că am fost informat că se pregătea un mic atac, ce urma să distrugă fotografiile. Am văzut-o pe Ana Pauker intrând în teatru, trecând pe lângă noi, spre scena teatrului, unde urma să ţină conferinţa.

Am învins şi de astă dată, expoziţia rămânând intactă şi nimeni n-a reuşit să suprime această expunere interesantă de imagini. Am avut mii de vizitatori. Am dovedit încă o dată că prin voinţă şi cu îndârjire poţi realiza lucruri ce par de nerealizat în anumite condiţii. Desigur că dansam pe marginea unui vulcan şi până la urmă am căzut în el. Ştiam acest lucru şi totuşi am continuat. Ştiam că nu-mi voi pleca niciodată capul, chiar cu riscul să fie tăiat. De acuma Biblioteca Britanică era cunoscută în tot oraşul. Numărul membrilor creştea. Am avut nenumăraţi membri care vizitau direct biblioteca, alţii veneau la anumite ore mai târzii de seară, nevrând să fie văzuţi. Între aceştia erau şi profesori universitari de la Politehnică şi de la Facultatea de Medicină, care aveau nevoie de reviste de specialitate şi care se expuneau la orice risc sau căutau să diminueze acest risc, pentru a avea acces la noutăţile din lumea liberă, în cazul lor, la noutăţile ştiinţifice.

Cum am spus, examenul pentru diploma de inginer chimist l-am susţinut în 15 septembrie 1945, şeful comisiei fiind profesorul meu, dr. Huidovici. După susţinerea examenului de diplomă, relaţiile noastre au rămas tot strânse, eu fiindu-i recunoscător pentru sprijinul lui, privind situaţia mea din toţi anii de facultate. Ca semn al respectului meu faţă de dânsul, am închinat cartea cu bomba atomică scumpului meu profesor.

Şi astfel am ajuns în decembrie 1945, când a văzut lumina zilei cartea mea. Tipărită în câteva mii de exemplare, cartea, prima de acest gen despre bomba atomică, apărută în România, a năpădit toate librăriile ţării. Ulterior am aflat, spre regretul meu, că fostul meu profesor Cişman, profesor de fizică la Politehnica din Iaşi, a avut o mică deziluzie, deoarece cartea apăruse tocmai atunci când dânsul se pregătise să deschidă cursul lui cu o prelegere despre bomba atomică. Desigur că nu a mai fost actuală această temă din moment ce a apărut cartea mea, cu mult mai bine documentată decât ceea ce dorise dumnealui să prezinte. Am avut surse inepuizabile de la oficiile de presă britanic şi american. Cartea prezenta o istorie narativă a bombei atomice, scriind-o pe înţelesul maselor, având nenumărate fotografii, desene şi citate din ziare şi reviste.

Anul 1945 se apropie de sfârşit. Pentru mine acest an a fost cel mai prodigios din viaţa mea de până atunci. Cele mai îndrăzneţe planuri la care puteam visa s-au adeverit. Pe plan politic nazismul a fost învins. Japonia a fost învinsă. Eu mi-am realizat dorinţa de a intra în legătură cu englezii, ajungând la o poziţie la care nici nu îndrăzneam să cred că se va putea realiza. Pe linie profesională mi-am luat diploma de inginer chimist şi am scos o

carte. Desigur, punctul culminant a fost deschiderea expoziţiei britanice, cu care ocazie am avut şi înalte vizite din Bucureşti, şi anume căpitanul Key, care a stat câteva zile la Timişoara şi apoi generalul Greer, şeful Misiunii Militare Britanice, care printre altele a vizitat şi biblioteca noastră. „It's nice to see a British Library in Timişoara!", a scris în albumul nostru. De căpitanul Key m-a legat o sinceră prietenie. Am regretat că după ieşirea mea din ţară n-am mai putut lua legătura cu Key, pentru că săracul a murit. Datorită lui am putut să extind relaţiile culturale cu Apusul, înlesnindu-mi câteva abonamente la nişte publicaţii vest-germane şi franceze

La poliţie luase deja fiinţă dosarul meu, care odată cu înfiinţarea Securităţii, s-a îngroşat. Eram „instigatorul numărul unu capitalist" în Timişoara. Eram „agent britanic". Eram deţinătorul şi răspânditorul publicaţiilor interzise. Eram „reacţionar". Eram „plutocrat". Eram „cosmopolit" şi… tot ce putea fi duşman al unui regim comunist.

Dar Biblioteca Britanică a rezistat. Eu eram şeful onorific al bibliotecii, aceasta fiind întreţinută numai din cotizaţiile membrilor. Bineînţeles că nu vorbesc de materialul tipărit, acesta era livrat de Misiunea Britanică.

Dar trebuia să şi trăiesc din ceva. Nu puteam împărţi cheltuielile, bazându-mă exclusiv pe pensia mamei, cu care trăiam împreună în locuinţa noastră din Timişoara.

A sosit timpul să mă gândesc şi la cariera mea profesională. Munca oferită de domnul Ursescu m-a ajutat să trec mai uşor peste lunile în care eram ocupat cu scrierea cărţii. În 1946 am început să lucrez în meseria mea. De fapt, avantajat de poziţia mea cu biblioteca, puteam să-mi aleg locurile unde aş fi vrut să lucrez. Pot să spun că locurile erau nenumărate. Prima ofertă vine din partea C.F.R.-ului, oferindu-mi-se postul de şef de laborator la analiza apei. Această muncă nu m-a interesat în mod deosebit. În consecinţă, l-am propus pe prietenul meu Mircea Catalina, care a şi primit acest post, rămânând aici până la pensionare. Între timp şi-a luat şi el diploma de inginer chimist, tot la Politehnica din Iaşi. Cumva, am jucat puţin rolul destinului în viaţa lui, începând cu prietenia noastră din liceu, urmând facultatea, unde l-am influenţat să devină chimist, apoi să obţină primul său post.

Următoarea ofertă a fost din partea domnului Paul Zotta, director la Nitramonia, fabrica de explozibil din Făgăraş, legătura fiind făcută de către domnul Chrissovelloni. Ar fi fost un post foarte bun, dar l-am refuzat fiind strâns legat de Timişoara, respectiv de Bucureşti. Aici începusem să fac, cu prietena mea Eva, planuri de căsătorie. Consideram chimia ca ştiinţa noastră favorită. După ce şi-a dat bacalaureatul, a reuşit să intre la Politehnica din Bucureşti, la Facultatea de chimie industrială. Explicându-i domnului Zotta că doresc să rămân la Bucureşti, mi-a făcut o altă ofertă, de a înfiinţa un mic laborator la o reprezentanţă a Nitramoniei, cu numele de Fontachim. A fost o mică tentativă de a deveni liber profesionist, tentativă nelalocul ei şi nerealistă, dat fiind climatul şi mai ales regimul politic ce urma acestei perioade şi care excludea statutul de liber profesionist.

După câteva încercări în domeniul cosmeticii, am abandonat această pistă, acceptând sfaturile viitorului meu socru, care spunea: „Pentru ca un inginer să poată face o carieră în bune condiţii, trebuie să înceapă într-o întreprindere mare, cum am făcut şi eu, în care se poate trece prin toată filiera industrială, de care va fi sigur nevoie în viitor”. Astfel am luat legătura cu domnul Alexandru Pop, directorul general al U.D.R.-ului, adică al Uzinelor şi Domeniilor din Reşiţa, care îşi avea sediul la Bucureşti. O cunoşteam din copilărie pe soţia lui, doamna Evelina Pop. Astfel am fost angajat cu data de 1 mai la Uzinele şi Domeniile Reşiţei, în calitate de chimist la laboratorul metalurgic. Pe vremea aceea director la Reşiţa era Velan. Cum spuneam, acest pas l-am făcut numai şi numai datorită îndemnului viitorului meu socru. Mai mult chiar, angajarea la Reşiţa a reprezentat garanţia necesară pentru a o cere pe Eva în căsătorie. Şi astfel, în mai 1946, revin la Reşiţa de astă dată, ca inginer chimist. Sigur că nici gând n-aveam să rămân acolo toată viaţa, spre nemulţumirea directorului Velan, care îmi repeta că un adevărat inginer, care vrea să-şi dedice cariera unui combinat, trebuie să-i pună acestuia la dispoziţie zilele şi nopţile şi să fie cu tot sufletul pentru producţia întreprinderii. Şi nicidecum să facă naveta între Timişoara şi Reşiţa şi să mai aibă, ca profesie secundară, şi conducerea unei biblioteci aparţinând unei legaţii. Nu m-am lăsat influenţat şi, în septembrie 1946, am acceptat o altă ofertă la Timişoara făcută de profesorul Juliu Grosz, despre care povestisem că a scos o carte de laborator pentru elevi. M-am întâlnit întâmplător cu dânsul în tramvai şi mi-a spus că are un prieten, pe chimistul Eugen Kinski, care conduce Fabrica Tanara din Timişoara, o fostă reprezentanţă a Societăţii Röhm şi Haas din Darmstadt, Germania. Tanara căuta un inginer chimist. M-am prezentat la domnul Kinski, trimis deci de profesorul Grosz, şi am fost acceptat imediat în acest post.

Prin urmare mi-am dat demisia de la Reşiţa, de la laboratorul metalurgic. În cele cinci luni, fiind angajat al U.D.R.-ului, am căutat să învăţ cât mai mult, nerezumându-mă doar la laborator, ci colindând prin toată întreprinderea, trecând practic în revistă toate punctele de producţie. Printr-o hazlie coincidenţă, mi-am găsit o cameră mobilată într-o străduţă care era tocmai în faţa fostei noastre locuinţe din Reşiţa, străduţă ce ducea spre cimitirul despre care vorbisem şi pe care îl admiram întotdeauna din geam în ziua de 1 noiembrie, când ardeau mii de lumânări de ziua morţilor. Am avut ocazia în aceste luni să revăd prietenele din copilărie, camaradele de joacă Gina Guman, Eta Dima, surorile Kunz. Diferenţa de vârstă în perioada aceea, când aveam 24 de ani şi ele 30 până la 34, nu mai conta. Nu mai eram copilul cu care ele se jucau, ci am devenit buni prieteni, prietenii cultivate până la moartea lor. Dar iată că la Reşiţa i-am reîntâlnit şi pe prietenii de vârsta mea din copilărie şi anume pe Zeno Ponoran, care îşi începuse cariera la U.D.R., la fel Aurică Ieremia, care devenise inginer la laminoare şi Nelly Avram. Dânsa conducea laboratorul psiho-tehnic al U.D.R.-ului. Se căsătorise cu un medic, care murise după scurt timp lăsându-i doi copii, o fată şi un băiat. Numai Titi Sarmeşiu lipsea; se mutase la

Bucureşti. Prin Nelly l-am cunoscut pe judecătorul Ştefan Boldur, care-i devenise mai târziu soţ.

Aproape zilnic, după terminarea lucrului, plecam cu Nelly şi copiii ei la tenis. În spatele direcţiei U.D.R.-ului era o arenă de tenis, unde ne petreceam după-amiaza. Mai târziu, în lunile de vară, plecam adesea la ştrand. Aşa că viaţa mea începuse să ia aproape forma vieţii mele din copilăria din Reşiţa; desigur, cu tot ce aveam în spate de când plecasem de la Reşiţa, maturizarea şi succesele avute.

În septembrie '46 părăsesc Reşiţa cu regrete dar şi cu siguranţa că niciodată n-am să mai revin aici, decât doar sub forma unor scurte vizite, de una sau două zile. Nu plângeam după trecut, ci mă uitam spre viitor. În octombrie '46 s-a deschis pentru mine viitorul la Timişoara, viitor care va aduce, pot spune nu chiar surprize, întrucât evenimentele progresau în aşa fel încât m-am aşteptat la ceea ce a urmat. La Tanara am fost şeful de laborator al unei întreprinderi care producea uleiuri sulfonate şi material de sămăluit pieile tăbăcite. De fapt, erau două fabrici unite, Tanara şi Chemotex, Tanara ocupându-se cu chimicalele necesare tăbăcitului pieilor şi Chemotex cu materiale chimice necesare pentru mercerizarea, respectiv, tratarea pânzelor, adică a materialelor textile. Specialistul în partea textilă era Adalbert Bader, iar cel specializat în partea chimică a tăbăcirii era bătrânul Kinski.

Noi cunoştinţe şi prietenii au intrat în viaţa mea. Aducând un comision de la Reşiţa familiei Poboran, am cunoscut-o pe Lia Poboran, care a devenit mai târziu o bună prietenă, frecventând casa noastră şi în Germania. Prin bibliotecă, am cunoscut familia doctorului Weinberg, cu care am întreţinut o vie prietenie până la moartea doamnei şi domnului Weinberg, prietenie care dăinuieşte mai departe prin fiica lor, Sibylle, care locuieşte la München. La familia Weinberg am cunoscut-o pe doctoriţa neurologă Eliza Ionescu, prietenie care a durat până la moartea ei. Într-o zi, pe stradă, spre mirarea mea, o întâlnesc pe Nuşa Geanău, despre care povestisem că lucra vis-à-vis de mine la masa de laborator, la Iaşi, în anul întâi de facultate. Îmi povesteşte că locuieşte la Timişoara, soţul ei este inginer. Am reîntâlnit-o la Timişoara pe Anny Knauer, căsătorită cu profesorul de muzică Stürmer, care era tot originară din Reşiţa, dar copii fiind nu aveam prea mari legături. Acum s-a legat o prietenie tot până la moartea ei.

Între timp, a avut loc logodna mea cu Eva şi au început pregătirile pentru căsătorie. Desigur că s-a pus problema facultăţii. Datorită prieteniei cu familia Bănărescu, am reuşit să rezolvăm problema prin preluarea Evei de către Politehnica din Timişoara, fără să piardă un an de studii. La Timişoara, în 1946, neexistând încă Facultatea de chimie industrială, Eva a intrat direct în anul II la Facultatea de mine şi metalurgie.

Formalităţile au fost făcute şi căsătoria a fost fixată în 5 decembrie la Bucureşti, la Oficiul Stării Civile şi a doua zi, în 6 decembrie 1946, cea religioasă la Timişoara. Drept naş la căsătorie a fost domnul Constantin Ursescu-Galaţi. A acceptat cu bucurie să ne fie naş. În 5 decembrie 1946, la Primăria Sectorului Galben din Bucureşti, a avut loc

ceremonia de căsătorie în prezenţa domnului Ursescu-Galaţi şi a prietenului meu Lucian Roşiu. În aceeaşi seară ne-am îmbarcat în vagon-lit, în acceleratul Bucureşti-Timişoara, având patrusprezece bagaje. Am sosit în 6 decembrie dimineaţa la Timişoara, unde în gară am fost aşteptat de celălalt prieten, Mircea Catalina. În Gara de Nord, când am plecat în ziua de 5, Lucian Roşiu venise la gară şi în momentul pornirii trenului a strigat după noi: „Şi divorţul e pentru oameni!". O fi, dar n-a fost pentru noi. Ajunşi la Timişoara am plecat spre casă cu două birje. Într-una, încărcată cu bagaje, se afla Mircea şi în cealaltă eram noi doi.

În ultimele luni, săracul Mircea a fost sortit să mă aştepte mereu la gară, când veneam acasă, în fiecare sâmbătă, de la Reşiţa. Mă aştepta Mircea la gară şi până acasă ne plimbam şi povesteam. La un moment dat mi-a spus cu mare entuziasm:

— Tu, să ştii că am cunoscut-o pe nevasta şefului meu, o fată drăguţă, să ştii că m-am îndrăgostit de ea.

Am rămas puţin mirat ştiind că Mircea era foarte rezervat în această problemă, dar am zâmbit neluând în seamă şi prea în serios această afacere. După câtva timp, sosind la Timişoara şi Mircea aşteptându-mă, mi-a spus:

— Să ştii că există un Dumnezeu în cer!

— Ce s-a întâmplat?

— A murit brusc şeful meu şi ea e liberă.

Acum am început să-mi fac griji. Mi-a povestit că are şi un copil mic şi m-am gândit cum s-o fi sfârşind această istorie? În timpul lunilor octombrie şi noiembrie, când eram de-acum la Timişoara, l-am văzut tot mai rar pe Mircea. Mi-am zis: „Te pomeneşti că această femeie o să-mi fure prietenul!" Cu o oarecare părere de rău mă gândeam la acest lucru, dar în acelaşi timp îmi spuneam: „Dar are dreptul să-şi aleagă şi el viaţa, aşa cum am făcut-o şi eu. Să vedem ce-i va rezerva viitorul".

Cum am spus, sosisem în ziua de 6 decembrie la Timişoara şi în aceeaşi după-amiază am fost cununaţi la Biserica romano-catolică din Cetate. A doua zi dimineaţă, drept călătorie de nuntă, am zburat cu avionul până la Arad. A fost primul zbor pentru Eva. Drept cadou de nuntă am făcut următorul lucru: i-am dat o fotografie reuşită de-a mea pe care am scris: „În cinci ani îţi voi arăta toată lumea". Desigur, un cadou foarte ieftin, pentru că hârtia fotografiei a suportat ceea ce am scris. Atunci nu ştiam că voi realiza această promisiune, dar abia după 25 de ani şi nu va ţine cinci ani, ci zece ani.

Acum viaţa a intrat în normal. Eva s-a prezentat la Facultatea de Mine şi Metalurgie de la Politehnica din Timişoara, şi-şi vedea de cursuri, iar eu lucram la Tanara. Săraca mama stătea aproape toată ziua singură şi se ocupa cu gospodăria. Ne apropiam de sfârşitul anului. Într-o zi, mama îmi spune:

— Mircea a dat un telefon. De notat că Mircea umbla pe la noi ca la el acasă, era în termeni foarte buni cu mama. Mama îmi povesteşte că Mircea i-a spus:

— Tanti Wilma, v-aş ruga foarte mult să mă lăsaţi să viu cu o prietenă de Revelion la voi, deoarece părinţii mei sunt foarte rezervaţi şi nu vreau să se nască anumite discuţii.

Bineînţeles că mama a acceptat şi-acum mi-a adus la cunoştinţă acest lucru. Eu am luat act de această autoinvitaţie mormăind: „Cine ştie pe cine aduce aici în casă nenorocitul de Mircea, care s-a încurcat cu o doamnă cu un copil mic!". De fapt era dreptul lui, dar găseam puţin curios acest lucru. Dar el e prietenul meu, e prietenul familiei, în consecinţă este binevenit.

Sosi şi ziua de 31 decembrie. Era vorba că va veni seara pe la orele opt. Într-adevăr, punctual cum era întotdeauna, sună la uşă, mergem mama, Eva şi cu mine, deschidem şi-l văd pe Mircea strălucind şi lângă el femeia în cauză, care îmi sare de gât, mă sărută şi spune: „Bé dragă, nici nu ştiam că la tine voi veni! Mi-a spus că e o surpriză şi nu mi-a spus la cine mergem de Revelion". Trebuie să notez că la Iaşi am început să ne numim Bé, Mé şi Jé. Am spus că eram cu Jeni Popa la o masă iar mie mi se spunea Bé şi mai târziu lui Mircea, Mé. O parte din prieteni, până azi, între alţii şi Lucian Roşiu îmi spun Bé, ca şi Mircea de altfel. Această foarte frumoasă femeie, care mi-a sărit de gât, nu a fost altcineva decât colega mea Nuşa Geanău de la Iaşi. Vă puteţi închipui mirarea mamei, a Evei şi a lui Mircea văzând această scenă. Pentru asta a meritat să trăiesc! Dar nu mai mică a fost surpriza mea. Nuşa era doar colega mea din anul întâi de facultate, deci o cunoscusem încă înaintea Evei şi înainte ca Mircea s-o fi cunoscut. Am cunoscut-o la Iaşi, cum am spus, unde lucra vis-à-vis de mine în laborator şi o admiram foarte mult. Aşteptam cu plăcere orele de laborator, ca să o revăd. Şi acum iată că intră la mine în casă, după şase ani, ca viitoare soţie a lui Mircea. A fost o revelaţie! Desigur că toate grijile mele s-au spulberat într-o secundă şi l-am felicitat pe Mircea pentru alegerea făcută. Astfel am păşit toţi cinci împreună în anul 1947.

În urma împlinirii angajamentului României de a ţine alegeri libere, în acest an s-a încheiat pacea între puterile aliate şi România. Cât de libere erau aceste alegeri o ştie toată lumea care pe vremea aceea a votat. Eu însumi am cunoscut o persoană de la Fabrica Tanara care a intrat de şapte ori în cabina de vot, ca să voteze acelaşi lucru. Comuniştii au luat puterea în România şi guvernau cu mână de oţel. Instalarea lor la putere a mers treptat, dar sigur şi rezultatele au început să se arate în curând. În urma încheierii păcii, a luat sfârşit *status quo*-ul României, acela de a fi controlată de Comisia Aliată de Control. Astfel, în acest an, România a reluat legăturile diplomatice cu Anglia, America şi Uniunea Sovietică, deschizându-se la Bucureşti ambasadele şi legaţiile respective, sovieticii la rangul de ambasadă şi englezii la rangul de legaţie. Primul ambasador britanic în România după război a fost Sir Adrian Holman. Şi azi mă aflu în corespondenţă cu văduva lui Holman, cu Lady Betty Holman. Oficiul Presei Britanice, din cadrul Comisiei Aliate de Control s-a desfiinţat, luând fiinţă British Information Office, adică Oficiul Britanic de Informaţii. Porter şi Key, amândoi militari, şi-au încheiat activitatea şi au plecat în Anglia.

În Martie 1947 apar la Legaţia Britanică din Bucureşti urmaşii ofiţerilor de informaţii Ivor Porter şi Edward Key, în persoanele lui John Bennett şi Francis Bennett. Foarte curând l-am cunoscut personal pe Francis Bennett, vizitând biblioteca noastră din Timişoara, arătându-i oraşul soţiei sale Ruth. Întâmplarea face că eu m-am căsătorit în decembrie 1946 iar Francis în februarie 1947, astfel că eram amândoi *just married*. Radia multă simpatie, jovialitate şi sinceritate. L-am revăzut la Bucureşti ori de câte ori mă duceam la Legaţie. Ultima oară l-am întâlnit pentru scurt timp înaintea plecării sale din România, în aprilie 1949, când s-a întors la Londra. Mai târziu a părăsit Ministerul de Externe (Foreign Office) angajându-se în politică. Am să-l revăd din nou la Londra în 1970. Annie Samuelli devine secretara lui John Bennett.

Din acea oră, Biblioteca Britanică din Timişoara va face parte integrantă din Legaţia Britanică din Bucureşti, funcţionând sub auspiciile acesteia. Numărul ziarelor şi revistelor a crescut considerabil. Să numesc numai câteva din ziarele zilnice: „Daily Telegraph", „Times", „Daily Mirror", „Daily Herald", „British Herald Tribune", „Daily Worker" (ziarul partidului comunist), apoi revistele „Punch" (umoristică), „Ilustrated London News", „Sphere", „Country Life", reviste săptămânale, care aduceau splendide fotografii şi erau tipărite pe hârtie groasă lucioasă. „Times", în schimb, avea o ediţie aeriană. Era tipărit pe o foiţă foarte subţire ca să poată fi transportat cu avionul în cantităţi cât mai mari. De notat că această hârtie, după ce ziarele au fost citite, era foarte apreciată de fumători, negăsindu-se la acea oră în România hârtie de ţigări. Ori din hârtia pe care se tipărea „Times", ediţia aeriană, se puteau face cele mai bune ţigări.

Nenumărate erau revistele ştiinţifice: „Lancet", „Nature", „Chemical Abstracts", „Chemical Age" şi altele. „Vogue" era revista de modă şi „Economist" avea articole politice. Scurt timp înaintea plecării lui Ivor Porter din România spre Anglia, acesta a venit în vizită la Timişoara, cu John Bennett, noul şef al Biroului de Informaţii. Cei doi au făcut o călătorie prin România, Porter prezentându-i lui Bennett frumuseţile ţării. Cu această ocazie, au trecut şi prin Timişoara şi au vizitat biblioteca noastră.

Iată că funcţionarea Bibliotecii Britanice intra în al treilea an. Am reuşit să conduc astfel biblioteca, încât nu am avut nici o confruntare cu autorităţile locale. Am evitat orice provocare, iar acele ziare care conţineau articole „speciale", ce puteau fi interpretate ca ostile regimului comunist din România, nu le-am dat cititorilor acasă. Erau expuse doar pe masă, putând fi citite doar în bibliotecă. Biblioteca era deschisă de trei ori pe săptămână, câteva ore, marţi, vineri şi duminică. Biblioteca Britanică a devenit parte integrantă a vieţii culturale timişorene. Duminică, după concertul-matineu, lumea de acolo venea la Biblioteca Britanică, să vadă ultimele noutăţi din lumea liberă. Activitatea mea a fost foarte apreciată la legaţie, încât spre sfârşitul anului am primit o scrisoare de mulţumire din partea ambasadorului Sir Adrian Holman, în care îmi mulţumeşte pentru activitatea mea care a dus la strângerea relaţiilor culturale dintre poporul român şi poporul britanic.

Am spus că am reuşit să nu am nici un conflict cu autorităţile, însă umbre negre, ameninţătoare începeau să apară în zare. Simţeam instinctiv că un cerc de fier se strânge încetul cu încetul în jurul meu. Nu mi-a fost frică niciodată de nimic şi, în acest caz, am rezistat până în momentul în care a trebuit să acţionez ca să nu sufere alţii. În ceea ce mă priveşte m-am identificat cu mentalitatea englezilor „Keep smiling, take it easy!"

În ţară, în afara politicii, situaţia economică se înrăutăţise şi ea. În Moldova era secetă. A început să se vorbească tot mai des despre ajutorul sovietic, care consta din alimente şi din bumbac, spre a da de lucru muncitorilor din industria textilă. Când mizeria domneşte în ţară, se măreşte numărul bancurilor.

Astfel: „Gâgă învaţă la şcoală lozinci. Una din ele: «Unu, doi, muncitorii sunt cu noi!». Vine acasă, tatăl îl întreabă ce au învăţat astăzi.

— Am învăţat o lozincă: «Muncitorii sunt cu noi, unu, doi!». Într-altă zi, la şcoală, învaţă: «Trăiască Petru Groza, care ne-a adus bumbacul din Uniunea Sovietică».

Gâgă, acasă:

— Am învăţat şi astăzi ceva: «Trăiască Petru Bumbac, care ne-a adus groaza din Uniunea Sovietică!".

Sau un alt banc: „Gâgă din Iaşi îi telefonează unchiului din America:

— Unchiule dragă, ai să auzi despre secetă, nu-i adevărat! La noi totul este bine, avem absolut totul şi chiar dacă din ţară nu putem primi toată mâncarea, ne ajută Uniunea Sovietică. Ai auzit, unchiule, despre ajutorul sovietic? Ajutor, unchiule! Ajutoor! Ajutoooor!"

Puterile aliate înfiinţează OTAN-ul (denumirea franceză pentru NATO). Ţările din Răsărit înfiinţează Pactul de la Varşovia. Astăzi OTAN-ul înfloreşte şi există în timp ce Pactul de la Varşovia s-a pierdut în neant. Puterile aliate înfiinţează Piaţa Comună. În răsărit se înfiinţează CAER-ul. Astăzi Piaţa Comună s-a transformat în Uniunea Europeană, o puternică uniune vamală şi economică având aceeaşi monedă; în Răsărit CAER-ul a dispărut definitiv. Astăzi ţările apusene există în timp ce Uniunea Sovietică a dispărut şi ea.

Ştiţi cum funcţiona CAER-ul? Cam în felul următor: România producea oale de lut. Ungurii, ca să poată plăti oalele, vindeau vin Cehiei. Cehia, ca să poată plăti vinul ungurilor, livra bere bulgarilor. Bulgarii, ca să poată plăti berea, livrau ulei de trandafir polonezilor. Polonezii, pentru a plăti uleiul de trandafir, livrau ţesături textile Uniunii Sovietice. Uniunea Sovietică, pentru a plăti Poloniei ţesăturile, vindea României lutul din care noi fabricam oalele. În august 1947 a avut loc o stabilizare. Au apărut noile monede. Reclamele arătau un leu care spunea: „Sunt şi rămân stabilizat"…

Într-o zi, la Fabrica Tanara iau de-o parte o funcţionară şi îi scriu pe o hârtie: „Azi un ou costă douăzeci de bani, peste şase luni va costa trei lei. Laptele costă azi cincizeci de bani un litru, peste trei luni va costa şapte lei şi aşa mai departe". A fost foarte uşuratic din

partea mea. Revăd această hârtie după câţiva ani la Securitate, când mi se arată cât de duşmănos eram faţă de regim.

Prietena mea din Reşiţa, Nelly Avram, de care povestisem de mai multe ori, venea deseori în vizită la Timişoara. Cu aceste ocazii stătea la noi. Astfel era la noi şi în ziua de 30 decembrie 1947, când ne-am dus seara la operă. Ieşind pe stradă după reprezentaţie, aflăm din strigătele vânzătorilor de ziare despre abdicarea Regelui Mihai. A reieşit că Ana Pauker, ministrul de externe al României, l-a silit pe rege să abdice, proclamând Republica Populară Română. Încă un pas înainte în aservirea României Uniunii Sovietice şi încă un pas înainte pentru realizarea comunismului. A fost momentul apariţiei unei forme noi de guvernare a României, ce avea să aducă aşa de multe suferinţe la atât de mulţi oameni! Când milioanele de români au deschis ochii, la 1 ianuarie 1948, se gândeau cu îngrijorare la viitor. Sentimente lugubre apăsau sufletele oamenilor şi presentimentele nu erau neîndreptăţite.

Pe linie profesională m-am consolidat după un an şi ceva. Angajat fiind la Fabrica Tanara, devenisem şeful de producţie. La acea oră, dintre diferitele produse pentru industria textilă şi de pielărie, se făceau două produse bazate pe enzime. Din pancreasul de vite se extrăgea amilaza şi tripsina. Amilaza servea pentru degradarea amidonului de pe pânză, care, cu ocazia mercerizării şi a prelucrării firelor, se aplica pe fire sub forma unei băi de amidon. După ce ţesăturile erau făcute, adică pânza era terminată, trebuia îndepărtat amidonul. Această operaţie se făcea într-o baie de extras de pancreas, unde amilaza ca enzimă degrada amidonul. Acesta nu se putea scoate din pânză prin spălare numai cu apă. Singura cale era tratarea cu o enzimă care degrada amidonul în glucoză, fiind apoi îndepărtată din pânză prin simpla clătire în apă. La fel în industria tăbăcitului, după ce pieile au trecut prin faza de var, ele au devenit gelatinoase, elastice, colagenul necesar urmând a fi şi el degradat în acizi aminici, pentru ca pieile să devină suple. Acest procedeu se cheamă băiţuire şi se făcea cu tripsina extrasă din pancreasul de vite.

Am reuşit să fac două modificări revoluţionare în această parte a produselor de la Fabrica Tanara. Şi anume, am folosit orz încolţit de la fabrica de bere, care conţinea enzima numită amilază acţionând ca şi amilaza din pancreas. Era cu mult mai uşor să macini câteva tone de orz încolţit şi să pui în această baie ţesăturile, decât să colectezi în butoaie pancreasul de vite şi pe urmă printr-un procedeu greu, să-l aplici pe rumeguş de lemn şi apoi să-l usuci ca să-l poţi vinde.

În industria tăbăcitului procedeul de aplicare a pancreasului pe rumeguş era acelaşi, numai că aici tripsina din pancreas era aceea care degrada colagenul din piele în glucoză care, după cum am văzut, fiind solubilă în apă, se putea elimina uşor. În urma cercetărilor mele am constatat că în mucoasa intestinală există de trei ori mai multă tripsină decât în pancreas. În plus o vită are o cantitate de mucoasă în intestine de 10 ori mai multă în greutate decât greutatea pancreasului. Astfel mucoasa se aplică pe rumeguş, ceea ce duce la mărirea producţiei de 30 ori, cu aceleaşi rezultate la băiţuire.

L-am întrebat pe domnul Huidovici, profesorul meu de la Iaşi, dacă s-ar putea să-mi fac teza de doctorat din această contribuţie, privind folosirea tripsinei în industria de piele. Dânsul a fost foarte entuziasmat. Astfel m-am înscris pentru doctorat la Facultatea de Chimie Industrială a Politehnicii „Gheorghe Asachi" din Iaşi. Aveam toate şansele deoarece faţă de multe alte doctorate, această temă era unică în felul ei şi reprezenta într-adevăr o noutate în industria chimică a tăbăcăriei. Voi reveni în cursul memoriilor la acest subiect. Numai o mică paranteză: de unde până atunci colectam pancreasul de vite de la diverse abatoare din Timişoara până în Cluj, cantitatea de mucoasă intestinală livrată numai de abatorul din Timişoara era suficientă pentru a produce aceeaşi cantitate de produs de băiţuire ca şi până acum. Primisem chiar o scrisoare de apreciere din partea profesorului Kunzel, profesor la materia de tăbăcărie de la Politehnica din Darmstadt, Germania. Mi-a pus la dispoziţie şi reviste de specialitate chimică din Germania. Până şi acest lucru mi-a fost imputat mai târziu de Securitate. Numai un duşman al clasei muncitoare poate avea legături cu străinătatea pentru a-şi scoate de acolo informaţii politice, ştiinţifice sau literare. Nici nu mai vorbesc de arta sau muzica din Apus, care au fost pur şi simplu considerate decadente. Jazzul american a fost trimis la colţ, însă muzica chinezească, opera din China au fost înălţate la ceruri. Desigur că la acea oră nu se certase încă Mao cu Uniunea Sovietică.

Între timp, întemeietorul Tanarei şi cvasi-proprietarul acestei fabrici a fost expropriat şi dat afară, director fiind pus un anume Goldberger Galoşi.

Cum spuneam, devenisem prieten cu familia Weinberg şi organizasem o partidă de bridge, care avea loc săptămânal. Dădeam telefoane, spre exemplu participanţilor la partida de bridge, anunţându-i: „Azi, după masă, la cinci". Mai târziu, la Securitate, mi s-a spus că i s-a părut suspect tovarăşului Goldberger că dădeam nişte „telefoane conspirative", în care nu spuneam nimic, dând doar anumite ore de întâlnire. Asta numai ca exemplu al fantasticei activităţi de spionaj pe care o făcea Securitatea peste tot în întreprinderi şi în viaţa publică.

Cum spuneam, colectarea pancreasului de vite era organizată în diferite oraşe, până şi în Cluj. În vara lui '48 am făcut o călătorie de inspectare a acestor centre din Ardeal şi astfel am ajuns şi la Cluj. Fiind acolo câteva zile, am făcut o vizită consulului britanic din Cluj, lui Jimmy Hartley. Avea un căţel dackel foarte drăguţ şi foarte deştept. Şi eu le povestisem despre un pechinez care era în vecini, pe strada noastră. Acesta era cunoscut ca „pechinezul de pe Chinezu", vreau să spun de pe strada Paul Chinezu. M-am împrietenit cu familia Hartley şi, mai târziu, fiind în vizită la ei cu soţia mea, am jucat câteva partide de bridge.

Dar să descriu o nostimă întâmplare la Cluj: Am fost rugat de cineva să trec pe la o familie, să predau un pacheţel. Nu cunoscusem până atunci familia. M-am dus într-o dimineaţă pe acolo, făcând cunoştinţă cu doamna, care m-a poftit la o cafea. Am depus paltonul şi fularul. Aveam un fular de mătase foarte frumos, cu modele colorate. Era destul

de rar în comerţ. La un moment dat, doamna mă întreabă dacă nu am vreun program după masă. Am spus că nu, la care dânsa m-a invitat la cinema. Avea două bilete, iar soţul a telefonat că nu poate veni. Ne-am dat întâlnire pentru ora cinci fără zece în faţa cinematografului. Zis şi făcut. În drum spre cinema, deodată o femeie strigă după mine:

— Domnule, v-aţi pierdut fularul! Mă întorc şi văd fularul meu pe jos. În acelaşi timp constat că aveam fularul la gât. Am spus:

— Doamnă, fularul meu este aici. La care doamna a spus:

— Mulţumesc, m-am făcut cu un fular splendid!

Eu am ajuns la cinema. Mă plimb în sus şi în jos în aşteptarea doamnei. La un moment dat, mă ciocnesc de un individ care se uită la mine şi spune:

— Dar dumneata de unde ai făcut rost de fularul meu? Eu încep să râd şi afirm că este fularul meu. La care dânsul îmi smulge fularul de la gât şi îmi arată monograma, care bineînţeles nu era a mea. Acesta îmi spune răstit:

— Ai fost la soţia mea! Acum am înţeles tot! Mai ai şi *rendez vous* cu ea, fiindcă ea ştie sau crede că eu nu vin la cinema. Totuşi, mi-am făcut timp şi am venit. Ce să vă spun… În clipa aceea apare şi doamna. A fost o întâlnire de pomină, cu explicaţii... care, în ciuda realităţii, erau greu de crezut. Nici până azi nu ştiu cât de convins a rămas cetăţeanul de nevinovăţia soţiei. Dar explicaţia este foarte simplă. Când venisem în vizită şi m-am dezbrăcat, am pus fularul în mâneca pardesiului. Când am plecat, am luat fularul cetăţeanului, fiind absolut la fel cu al meu. L-am pus la gât. Pe stradă fularul mi-a căzut din mânecă. Femeia care l-a găsit a crezut că mi-a căzut, dar eu am afirmat că am fularul legat la gât. Dar cel de la gât era al cetăţeanului şi nu al meu. A fost prima mea vizită la Cluj!…

În ceea ce îl privea pe Mircea Catalina, temerile mele au fost întemeiate. De când s-a căsătorit cu Nuşa, am început să-l văd tot mai rar. Dânsa l-a acaparat complet. Mircea avea nevoie de cineva care să-l îndrume. Până atunci am fost eu acela. Din momentul căsătoriei, rolul meu a fost preluat de soţia lui. A trecut aproape un an şi nu l-am văzut. Între timp, a fost întocmită diploma lui la Iaşi şi profesorul Huidovici mi-a trimis mie diploma cu rugămintea să i-o predau. Am avut satisfacţia că Mircea a trebuit să vină la mine să-şi ia diploma. Am ţinut personal să facă asta, ca să-i spun: „Iată, eu te-am chemat la Iaşi, eu îţi dau şi diploma!" Nu ştiu nici până azi în fond de ce, dar Mircea a fost practic izolat de absolut toţi foştii colegi. Eu, în orice caz, nu l-am văzut până în 1971 când a apărut cu Nuşa la Frankfurt. Au trecut, deci, 23 de ani. A trebuit ca eu să vin în Germania, ca să ne putem reîntâlni. Prietenia reluată există până astăzi, dar numai cu mine. Toţi ceilalţi colegi au fost practic izolaţi de el şi nici n-a reluat aceste legături.

Pe undeva ajunsesem la concluzia că, dacă nu plecam din ţară şi nu eram în Germania, nici până azi nu m-aş fi întâlnit sau reîntâlnit cu el. De altfel, postul pe care îl cedasem eu la C.F.R. a fost menţinut de el până la pensionare.

Într-o zi, la Tanara, pentru câteva săptămâni, a venit o practicantă în care am recunoscut o veche cunoştinţă reşiţeană, pe una din surorile Ciorman, pe Silvia Ciorman.

Făcuse şi dânsa chimia şi-apoi s-a angajat la ILSA, la Fabrica Textilă din Timişoara. Sora ei, Medi Ciorman, lucra la Anina. Urma s-o revăd peste foarte scurt timp. Tot la Timişoara, le-am reîntâlnit pe surorile Kunz, pe Emmy şi pe Mandy, despre care am mai povestit. Scene de mult uitate din copilăria mea reşiţeană au reapărut la Timişoara sub forma aducerilor aminte din timpurile trecute. Şi pe „şiragul" amintirilor apăreau alte şi alte „mărgele" din trecut. Titi Sarmeşiu apare la Timişoara. Este angajat la spital, unde va lucra până la pensionarea lui. Cei cinci ne-am reîntregit, nu chiar toţi la Timişoara, în orice caz în Banat. Titi şi cu mine la Timişoara, Nelly şi Aurică la Reşiţa şi Zeno Ponoran, la Anina. În luna august am plecat la Anina, invitat de Zeno, care se căsătorise cu Lia Ferdian. La nuntă o întâlnesc pe Alice Steger, care copilărise la Oraviţa şi nu o cunoşteam direct, dar a cărei bunică a luat locuinţa de la Reşiţa în care stătusem noi. Era îmbrăcată într-o rochie roz, ceea ce aveam să-i povestesc peste 40 de ani la Frankfurt, când ne-am revăzut. Am fost şi la Iaşi să discut anumite etape ale doctoratului cu profesorul meu, domnul Huidovici, cu care ocazie l-am revăzut şi pe Jeni Popa. Nu-l văzusem din '46, când fusese câteva zile la noi la Timişoara. Urma să-şi înceapă cariera la politehnică, întâi ca şef de lucrări, mai pe urmă ca profesor.

La bibliotecă, venea să schimbe reviste şi o simpatică tânără cu numele de Mariana Langer. Puţin după aceasta, cu ocazia primei vizite a lui Nelly la noi, a reieşit că mama Marianei, doamna Ili Langer era prietenă cu ea şi că era fiica lui Simsam Moldovan de la Reşiţa, partenerul de şah al tatălui meu. Ne-am vizitat reciproc de câteva ori cu familia Langer, domnul Langer fiind proprietarul fabricii Industria Română de Piele şi consul onorific al Norvegiei. Prietenul meu Haica se căsătorise şi el cu Lidia Farca, fiica dirigintelui Poştei din Timişoara. Casa lor de vis-à-vis a făcut să ne întâlnim foarte des şi să se cimenteze astfel o prietenie tot mai strânsă. Lucian Roşiu apăruse şi dânsul la Timişoara, angajându-se la Institutul de igienă, în calitate de medic. Cercul se mărise şi se întregise în Banat.

Călătoriile în străinătate cu mama mea s-au sfârşit din 1939, la începutul războiului. Aveam să revin la Budapesta abia după 25 de ani, în 1964. Timpurile se schimbaseră. Comuniştii au învăţat foarte bine lecţia de la Moscova. Au fost expropriate fabricile, au fost expropriate moşiile şi-apoi luate casele. Începuse să apară noţiunea: „înainte" şi „acum". De altfel şi Gâgă îl întreabă pe tatăl său:

— Spune-mi, tată, ce înseamnă „înainte" şi „acum"?

— Foarte simplu, spune tatăl, înainte erau dame, restaurante şi taxiuri, acum, tramvai, cantină şi mă-ta.

O drastică ilustrare a timpurilor pe care le trăiam.

Biblioteca Britanică a intrat în al patrulea an de funcţionare. Primisem de la legaţie un aparat de proiecţie cu câteva filme englezeşti, ştiinţifice şi culturale. Le arătam în cerc foarte restrâns persoanelor interesate, de la caz la caz, depinzând de subiectul filmelor. Am reuşit să salvez discreţia acestei activităţi. Interesul faţă de literatura engleză creştea pe

măsură ce înaintam în timp şi, paradoxal, pe măsură ce pericolul creştea. Introdusesem două feluri de ştampile în bibliotecă: o ştampilă pătrată, purtând un număr, era pusă pe toate revistele, care urmau să fie distribuite şi luate acasă de către membri; o ştampilă ovală, fără număr, care era pusă doar pe ziarele şi revistele aşezate pe masă şi care puteau fi consultate de vizitatori la faţa locului. Acest amănunt urma să mă scutească de cinci ani de închisoare în plus. Dar astea la timpul lor.

Reacţiile ameninţătoare ale autorităţilor începeau să-şi facă simţită prezenţa. Călătorind odată dinspre Bucureşti spre Timişoara cu o doamnă în compartiment şi vorbindu-se despre diferite lucruri, apare şi numele meu, la care doamna, tresărind, îmi spune:

— Nu cumva dumneavoastră aveţi o legătură cu Biblioteca Engleză din Timişoara?

— Ba da, eu conduc biblioteca.

— Să ştiţi că la Ministerul de Interne figuraţi ca suspect. Mai mult nu pot să vă spun!

Spre sfârşitul anului, apare la Timişoara Mihai Catargi de la Legaţie, de la Oficiul de Informaţii. Vine cu rugămintea, dacă e posibil, să-l ajut să fugă în străinătate. I-am spus că nu am astfel de legături şi eu nici nu mă gândesc să fug în străinătate. Din contră, vreau să lupt până la sfârşit aici, în ţară. Am de condus vaporul flotei britanice, Biblioteca Britanică, peste stânci şi recifuri de coral şi nu voi părăsi acest vapor până la scufundarea lui, odată cu mine. Aşa a şi fost să fie. Desigur că eram preocupat de primejdia care mă păştea. Circulam ca pe marginea unui crater, din care vulcanul putea oricând să erupă.

Într-o seară, mama fiind plecată şi Eva la fel, dormind noaptea singur, am auzit sunând soneria. Suna cu intensitate. M-am sculat uitându-mă pe geam, în jurul casei, dacă nu cumva e o maşină venită să mă ia. Dar soneria continua… Până la urmă, am auzit strigăte dinspre coridorul holului, am recunoscut vocea vecinei, doamna Predescu. M-am dus să deschid. Reieşise că săracul domn Predescu avusese un atac de epilepsie care i-a pricinuit şi moartea peste două zile. Dânsa venise cu cei doi copii mici, ca să-i adăpostească la noi în casă, pentru a nu asista la scena teribilă care avea loc. Soţul îşi muşcase limba şi sângele îi curgea din gură. L-am chemat imediat pe amicul meu Haica de peste drum, fiind medic. A venit şi a dat primul ajutor, urmând ca bolnavul să fie transportat la spital.

Crezusem că a sosit şi ceasul meu. Dar încă nu!… Eram ca bolnavul căruia medicul îi ia pulsul şi spune:

— S-a sfârşit! La care bolnavul îi răspunde:

— Încă nu! Nevastă-sa îi spune însă:

— Taci din gură, doctorul ştie mai bine! Dar începutul sfârşitului se apropia. Iată şi o scenă hazlie în legătură cu aşteptarea primejdiei.

Cum spuneam, Nelly venea destul de des de la Reşiţa la noi în vizită, în Timişoara, cu care ocazie stătea la noi. Într-o zi, m-am dus cu dânsa la o rudă de-a ei după soţ, numită

Octavia, pe care am cunoscut-o atunci şi care povestea că are un frate care lucrează la poliţie. Eu în spun în glumă:

— Dacă află fratele dumneavoastră că eu voi fi arestat, daţi-mi un telefon şi spuneţi-mi: *fabrica arde!*

— Desigur vă servesc, spune Octavia, căci sunt o mută adoratoare a dumneavoastră de când v-am citit cartea despre bomba atomică.

Şi acum să vedeţi cum se încurcă omul cu propria lui mână tot mai adânc în a ţese o istorie care nici nu e adevărată. Stăteam acasă mama, soţia şi cu mine, având ca musafir pe Nelu Haica şi soţia lui. Deodată sună telefonul. Eu ridic, spun:

— Halo! şi mi se răspunde:

— Aici e o mută adoratoare a dumitale. La care eu răspund:

— Octavia, dumneavoastră sunteţi?

— Da, eu sunt!

— Arde fabrica?

— Arde! Am să vă spun ceva. Veniţi repede la Operă. Ne întâlnim în faţa intrării.

Observaţi, vă rog, că eu i-am sugerat răspunsurile ce urma să mi le dea Octavia, după cum ne înţelesesem. Răspunsul interlocutoarei a fost mereu: „Da". În orice caz, anunţ restul familiei şi oaspeţii că trebuie să mă duc la Teatru, pentru ca să mă întâlnesc cu o doamnă, care o să-mi povestească despre situaţia mea în legătură cu poliţia. Nelu Haica mi-a spus imediat că nu mă poate lăsa singur şi a venit la câţiva paşi după mine la Teatru să vadă ce mi se întâmplă, dacă nu cumva este o cursă întinsă de Securitate. Ajung la Teatru, mă învârt căutând-o pe Octavia, ca să văd că o tânără fată se apropie de mine întrebându-mă:

— Dumneavoastră sunteţi domnul Przibram?

— A, dumneata eşti fiica Octaviei!

— Da, îmi răspunde dânsa zâmbind. Ca apoi să-mi spună:

— Staţi, domnule, e vorba de o farsă. Suntem o societate la Puiu Numian, sub dumneavoastră, şi am făcut un pariu că vă putem scoate noaptea din casă, să lăsaţi şi soţie şi mamă şi totul şi să alergaţi până la Teatru. Am reuşit! Sigur că astfel de lucruri se pot întâmpla când eşti cu musca pe căciulă. La sfârşitul anului 1948, Revelionul l-am sărbătorit la Nelu Haica.

Intrăm în anul hotărâtor 1949. Începutul anului 1949 se desfăşura normal. Eva îşi făcea cursurile la Facultatea de mine şi metalurgie a Politehnicii din Timişoara. În timpul verilor, făcea practică ba la Reşiţa, la Uzina Metalurgică, ba la Petroşani la cărbune, ba la Lilieşti la petrol. Eram frecventaţi de noii prieteni: doctoriţa Eliza Ionescu, Lia Poboran, aceea fată pe care o cunoscusem în '46, când am făcut un comision pentru ei la Reşiţa şi care venea des pe la noi. Mai venea şi Astrid, soţia doctorului Weinberg, care făcea parte din partida noastră fermă de bridge.

Pe linie profesională, eu îmi pregăteam teza de doctorat. Şi iată că soseşte luna martie, când au început complicaţiile, care au ţinut până la sfârşitul anului, aproape pe toată linia. La Fabrica Tanara mă împrietenisem cu o contabilă cu numele de Gizy. Într-una din zile mă face atent că s-a discutat la direcţiune despre persoana mea în legătură cu biblioteca. Scurt după aceasta, Goldberger, directorul întreprinderii, mă cheamă în birou şi-mi atrage atenţia că va trebui să aleg între Biblioteca Britanică şi profesia mea de inginer la fabrica Tanara. I s-a spus din diferite surse că ar fi momentul să închid biblioteca. Mi-a dat să înţeleg că este în curs o lege care spune că cel care nu lucrează este declarat „vagabond" şi poate fi închis, iar eu, dacă ei mă concediază de la întreprindere, nu voi mai primi nici un post, deci voi deveni „vagabond". Într-adevăr, mai târziu a şi apărut o astfel de lege. Dar la acea oră eu am rămas ferm pe poziţie şi am refuzat să închid biblioteca. Dealtfel, cum am şi spus, nici nu puteam s-o închid, pentru că făcea parte integrantă din Legaţia Britanicădin Bucureşti. „Dar poţi da afară biblioteca din locuinţa dumitale şi poţi să te retragi de la preşedinţia bibliotecii". Am refuzat şi aceste „sfaturi", mai bine zis, pretenţii.

Prietena mea, Anny Stürmer, de care mai pomenisem, soţia profesorului de muzică Stürmer, îmi atrage atenţia că un prieten de-al lor, trecând pe la ei şi văzând pe masă legitimaţia ei de membră a bibliotecii, a făcut-o atentă şi a sfătuit-o să rupă orice relaţie, pentru că biblioteca este considerată prohibită şi vor avea loc acţiuni împotriva ei.

Doctorii Lucian Roşiu şi Titi Sarmeşiu erau acum amândoi la Timişoara şi întreţineam cu ei o bună prietenie, iar Nelly continua să ne viziteze de la Reşiţa. Tot în luna martie, apare într-o vizită de inspecţie şi Marcel Mugur, contabilul şef al Legaţiei Britanice din România. M-a informat că, în locul lui John Bennett, a apărut un nou şef al Biroului de Informaţii Britanic în persoana lui Marchant. Avea să fie cvasi-ultimul meu şef, pe care l-am cunoscut între membrii Legaţiei Britanice. Cu ocazia vizitei sale, Mugur mi-a pus în vedere că s-a aprobat din partea legaţiei o indemnizaţie lunară pentru bibliotecă, o sumă extrem de mică pentru acoperirea cheltuielilor de toate zilele şi un salar pentru Mihai Belgrader, care era la ora aceea în continuare şi până la sfârşit, pot spune, secretarul bibliotecii, mai bine zis, bibliotecarul. Am fost foarte mulţumit de dânsul, a fost întotdeauna punctual şi îşi făcea treaba cum trebuie.

Dealtfel biblioteca îşi atingea scopul şi totul mergea aparent foarte bine. Că a fost ca o aşchie în ochii securităţii, era de la sine înţeles. Cred că la ora aceea eu, respectiv biblioteca, eram inamicii publici numărul unu ai regimului din Bucureşti.

În lunile aprilie şi mai am lucrat intensiv şi am terminat teza de doctorat. Susţinerea tezei se fixase la Iaşi pentru 15 iunie. Sunt invitat la Iaşi şi cu câteva zile înainte, mă prezint la profesorul Huidovici. Domnul profesor Huidovici numise, în calitate de preşedinte, doi profesori ca membri ai acestei comisii. Şi acum apare acea persoană pe care eu am numit-o X şi sub presiunea căreia, domnul Huidovici a trebuit să schimbe profesorii din comisie. Să-i numim pe aceşti membri ai comisiei A şi B. Încep discuţii aprinse între cei trei, între profesorul Huidovici şi ceilalţi doi. Mereu cu intervenţia acelei persoane X,

care la acea oră începuse să aibă o poziţie foarte puternică pe linie politică. Pe uşa sălii „P" a politehnicii apăruse un anunţ: „În ziua de 15 iunie 1949, orele 9 dimineaţa, inginerul Adalbert Przibram îşi va susţine teza de doctorat în sala P." Domnul Huidovici, obsedat de gânduri negre, îmi aduse la cunoştinţă nemulţumirea lui la adresa noii comisii şi scepticismul lui faţă de reuşita întregii afaceri. În ziua de 14 iunie, deci cu o zi înainte de data susţinerii tezei de doctorat, sunt chemat la secretariat şi mi se predă o scrisoare care conţinea următoarele: „Termenul de 15 iunie de susţinere a tezei dumneavoastră de doctorat se amână pe timp nedeterminat, din cauza a două motive:

1. Profesorul B, din păcate, nu va putea fi în ziua de 15 la Iaşi, fiind chemat urgent la Bucureşti.

2. Profesorul A cere o anumită completare a tezei de doctorat cu încă câteva experienţe suplimentare. Semnat: Rectoratul."

Scrisoare nedemnă de conducerea unei universităţi, fiind şi ridicolă în acelaşi timp. Numărul unu: dacă teza este bună şi nu se poate ţine din cauza lipsei unui profesor, nici cu un înlocuitor, ajunge atunci motivarea lipsei profesorului în acea zi, putându-se amâna cu două, trei zile, după revenirea profesorului din Bucureşti. Numărul doi: dacă într-adevăr teza prezenta astfel de lacune încât erau necesare completări, atunci era suficient un singur motiv fără să se mai pună problema lipsei unuia din comisie. Nici profesorul Huidovici nu era mai puţin surprins decât mine. Situaţia era penibilă şi se simţea subminat în calitatea lui de preşedinte de comisie. Prietenul meu Popa Eugen, la care locuiam în zilele acelea, nu a fost mai puţin indignat decât mine, auzind de această desfăşurare a situaţiei. A fost ultima mea revedere cu profesorul Huidovici, care, din păcate, a murit în timp ce eu eram în închisoare. După revenirea mea, nu mai era în viaţă. Că a fost o presiune exercitată din afară, a fost limpede, numai că nu era clar cine pe cine şantaja.

Peste o lună, apare la Tanara, în chip de practicant, un tânăr inginer chimist, în persoana lui Radu Cuţui, care în primul său an de studii a fost cvasi-elevul meu, când eu eram şef de lucrări. Şi-a exprimat regretul pentru cele întâmplate cu mine şi nu mică mi-a fost mirarea când el a făcut lumină în ceea ce se întâmplase. Şi anume, mi-a povestit că lucra în biblioteca profesorului A, când, prin uşa întredeschisă, a auzit o convorbire între profesorul A şi amicul X, care i-a spus textual profesorului: „Trebuie găsit ceva ca Przibram să fie împiedicat în susţinerea tezei de doctorat!" Ce minuni pot face uneori uşile întredeschise… M-am lămurit, a fost răzbunarea lui X sau el însuşi a fost, spre disculparea lui, poate, obligat. Aş zice că un om demn nu poate fi obligat la aşa ceva, dar văzând mai departe cariera lui X, mi-am dat seama că e un oportunist şi numai demn nu este. Scurt timp după aceasta, domnul Huidovici mă informează că la ora aceea, în afară de domnul X, nimeni nu ştia că sosise la politehnică o telegramă în care se anunţase că cei care nu dau teza de doctorat până în ziua de 30 iunie 1949, nu vor mai putea susţine tezele, ci vor trebui să se reînscrie în noul sistem şi anume, candidat în ştiinţe, după modelul sovietic, care se putea da după absolvirea a cinci ani de pregătire şi de lucrări. A fost o maşinaţie diabolică

perfect construită. Cu mulţi ani mai târziu, m-am întâlnit la Timişoara cu fosta şefă de lucrări a profesorului B. Încă şi atunci indignată, mi-a povestit că profesorul B nici nu a fost în acele zile la Bucureşti, ci s-a ascuns în casă şi n-a ieşit trei zile. Vă puteţi închipui ce presiuni morale au fost exercitate în acele timpuri asupra unor personalităţi, cum a fost profesorul B, stimat de toată lumea, ca să se preteze la această nedemnă atitudine. Dar şi profesorul A a avut mustrări de conştiinţă, pentru că după spusele prietenului meu Anatolie Agratina, cu ocazia unei vizite a lui A la Mediaş, unde Agratina era directorul unei fabrici de pantofi, l-a întrebat ce mai face Przibram şi regretă că nu s-a mai prezentat din nou la doctorat şi că-i pare foarte rău de cele întâmplate pe vremea aceea. M-am întrebat deseori pentru ce se dădea mai degrabă premiul de stat în acele vremuri, pentru ca eu să nu port titlul de doctor inginer chimist sau pentru ca Elena Ceauşescu să poarte titlul de doctor inginer chimist?… Căci X a primit premiul de stat… Nu ştiu dacă X mai trăieşte, dar dacă da şi citeşte aceste rânduri, doresc să fie atât de sclerozat, încât să nu mai înţeleagă şi să nu-şi mai aducă aminte de acele vremuri. Ceea ce m-a mirat e că la Politehnica „Gheorghe Asachi" din Iaşi, după 1989, nu s-a găsit nimeni să-şi aducă aminte de acel caz. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat în cazul Politehnicii din Timişoara, unde prietenul meu Tomy Barta, locuind la această oră în Anglia şi care a suferit un tratament similar cu al meu, a fost invitat de Politehnica din Timişoara. În cadrul unei festivităţi, i s-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa*, cerându-i-se scuze pentru atitudinea Politehnicii din acea vreme. Dar să aşternem iarăşi vălul uitării peste aceste nefericite evenimente.

Spre sfârşitul verii 1949, nori negri încep să se strângă deasupra Bibliotecii Britanice din Timişoara. Aflu din ziare că domnul Marcel Mugur de la Legaţia Britanică a fost arestat în timp ce dorea să treacă frontiera. În 27 august primesc o scrisoare de la miliţie, în care mi se pune în vedere să mă prezint în ziua de 29 august, după masă la orele cinci, în sala X a Miliţiei din Timişoara. Alarmat, de teama unor membri, aflu că şi ei au primit o astfel de citaţie. Am descifrat această acţiune ca fiind îndreptată împotriva a cel puţin 20 de membri ai bibliotecii.

M-am dus. Mi s-a comunicat că mi se întocmeşte un dosar şi mi s-au pus o serie de întrebări: cine sunt, ce sunt, unde lucrez şi între alte întrebări, aparent inofensive, dacă sunt membru la vreo bibliotecă străină. Aşa am înţeles că toată acţiunea este îndreptată împotriva Bibliotecii Britanice din Timişoara. A sosit şi momentul ca Securitatea să acţioneze. Desigur că am luat imediat legătura cu domnul Marchant, comunicându-i situaţia. S-a sfătuit cu ambasadorul, cu Sir Adrian Holman, şi a doua zi m-a rechemat şi mi-a spus că, pentru protecţia membrilor bibliotecii, să închidem biblioteca. Astfel, am îngrămădit toate lucrurile aparţinând bibliotecii, cărţi, reviste şi documente într-o singură cameră şi am sigilat această cameră în numele Bibliotecii Britanice şi al Legaţiei din Bucureşti, punând un sigiliu ce reprezenta stema Marii Britanii. Aceasta, în ziua de 5 septembrie 1949. De necrezut, dar această cameră sigilată a stat aşa timp de 20 de ani. În

septembrie 1969, după ce eu nu mai eram la Timişoara, a venit un camion din partea Legaţiei Britanice, a rupt sigiliul şi englezii şi-au luat toate lucruriledin acea încăpere.

Privind problema membrilor Bibliotecii Britanice din Timişoara, situaţia a ieşit „destul" de favorabil. La Bucureşti acţiunea a fost şi mai drastică. O serie de membri au fost arestaţi în momentul în care ieşeau de la bibliotecă, având asupra lor cărţi sau reviste şi au fost trimişi la Canal, la muncă forţată, instituţie de pedeapsă care, la acea oră, îşi deschidea porţile şi cu care voi face cunoştinţă şi eu personal.

Scurt timp după aceasta, au urmat alte arestări din cadrul personalului din Legaţia Britanică. Astfel Costică Mugur, Annie Samuelli, prinţesa Eleonora de Wied, Nora Samuelli, sora doamnei Annie Samuelli care era angajată la Legaţia Americană şi Liviu Popescu-Nasta care, nefiind angajat al legaţiei, a fost totuşi implicat în procesul care va avea loc mai târziu şi care era unchiul domnişoarei doctor Eliza Ionescu, de care am pomenit deja. Astfel s-a încheiat anul 1949, cu un trist bilanţ pentru mine, atât politic cât şi profesional.

PARTURIUNTUR MONTES, NASCETUR RIDICULUS MUS
sau
Când Dumnezeu doarme

Anul 1950 începuse într-o atmosferă apăsătoare. Se zvonise în ţară că s-a deschis, după modelul sovietic, Direcţiunea canalului în vederea construirii Canalului Dunărea–Marea Neagră. Desigur braţele de muncă folosite la construirea acestuia vor fi livrate de M.A.I., adică de Ministerul Afacerilor Interne, cu alte cuvinte deţinuţi.

Şantierul canalului a funcţionat până în anul 1953, când lucrările au fost suspendate, reieşind că toată construcţia a fost un fiasco. Dezastrul s-a datorat pe de o parte lipsei de utilaj adecvat, pe de altă parte fraudelor comise, pentru care au şi fost condamnaţi responsabilii canalului în urma unui mare proces. De aceea am ales ca titlu al capitolului proverbul latin care înseamnă: „Se cutremură munţii şi se naşte un şoarece ridicol".

S-a anunţat că o serie de persoane au fost arestate şi că vor urma procese împotriva spionilor vânduţi imperialismului englez, american, francez, ai Vaticanului şi ai altor duşmani ai comunismului. Singura bucurie la începutul acestui an a fost în luna ianuarie, când Eva şi-a prezentat teza de diplomă şi a luat titlul de inginer în mine şi metalurgie la Politehnica din Timişoara. Măcar asta s-a înfăptuit.

Din când în când, am fost întrebat de foştii membri ai Bibliotecii Britanice dacă am ceva noutăţi din Bucureşti, dacă ştiu ce se va întâmpla. Ce puteam răspunde acestor oameni, decât că vom vedea… Alarmaţi, şi nu pe nedrept, au fost şi colaboratorii mei, adică Mihai Belgrader şi cu Nicolae Basch, legătorul de cărţi al bibliotecii. Vizitele prietenilor se răriseră. Oamenilor a început să le fie teamă. Singură, partida de bridge cu Astrid Weinberg mergea mai departe nezdruncinat. Prietenia cu Gizy de la Tanara a continuat să se strângă. S-a şi oferit ca în cazul că aş avea câteva lucruri care doream să nu fie găsite la mine, pot să le aduc şi să le depozitez la ea acasă. Practic, nu am avut aşa ceva.

Sosi şi ziua de 1 mai. După exemplul expoziţiei britanice, am propus fabricii noastre să facem o expoziţie de piei şi coloranţi de piei în holul Teatrului din Timişoara, instalând acolo şi un microscop la care se putea vedea şi structura pielii. Eram foarte fericit că am fost scutit de defilare în ziua aceea, fiind în holul teatrului şi dând explicaţii vizitatorilor. M-am dus pentru câteva minute la Astrid Weinberg, care locuia deasupra restaurantului

Cina, de unde se putea vedea foarte frumos defilarea care avea loc pe strada Duca, bulevardul care venea de la gară spre Teatru. În aceeaşi casă locuia şi familia Roth, care deţinea firma Pollyfoto din Timişoara, mai exact Pitoni. Aceştia introduseseră sistemul de a face 20, 30 de fotografii, din care o puteai alege pe cea mai bună. Domnul Roth era bun prieten cu Petru Groza, reminiscenţă din 1918, când scurt timp a existat la Timişoara o republică socialistă, în fruntea căreia a fost domnul Roth. Dânsul avea trei băieţi, dintre care cel mai bătrân, Rudolf, a fost la Liceul „Loga" cu un an mai mic decât mine. Şi el făcuse parte, scurt timp, din comitetul de iniţiativă al Bibliotecii Britanice.

În seara zilei de 22 mai a avut loc la noi „cina cea de taină". Aşa am numit eu această reuniune de prieteni, în total fiind la masă 13 inşi. Între alţii erau: Nelu Haica cu soţia, doctoriţa Eliza Ionescu, doctorii Lucian Roşiu şi Titi Sarmeşiu, împreună cu Ghiţă Cosma, inginerul şef al întreprinderii I.M.B., Industria Metalurgică Bănăţeană, unde Eva fusese angajată ca şefa turnătoriei. A doua zi de dimineaţă, în ziua de 23 mai, a sosit din Bucureşti domnul Ursescu-Galaţi, naşul nostru. A fost invitat să stea câteva zile la noi. M-am dus pentru câteva ore la Tanara. Apoi, revenind acasă, am pornit o acţiune de căutare a Adrianei, fiica de patru ani a lui Ghiţă Cosma, dispărută de acasă. A fost găsită până la urmă jucându-se într-un parc. Seara, am cinat toţi patru împreună, domnul Ursescu culcându-se în camera noastră, iar Eva şi cu mine am dormit împreună cu mama în cealaltă cameră, în dormitorul mamei. Desigur că am amintit că a treia cameră era cea sigilată, adică fosta încăpere a Bibliotecii Britanice. De notat că spre seară, pe la orele şase, apăruse un miliţian, care a cerut să intre ca să stea cu noi de vorbă şi să pună câteva întrebări în legătură cu camerele pe care le deţineam, dacă avem numărul suficient de locatari şi dacă nu avem spaţii excedentare. A fost foarte complezent, chiar prea complezent. Nu bănuiam la ora aceea, în momentul acela, că locuinţa noastră a fost pusă sub supraveghere ca nu cumva să ies, ori ca nu cumva să se constate că nu sunt acasă. Am fost destul de îngrijorat, dar până la urmă am adormit.

Putea să fi fost cam ora două noaptea când, brusc, mă trezesc cu lumina aprinsă, iar trei oameni străini, în uniformă, se aflau în cameră. Era Securitatea. Sosise momentul cel mult „aşteptat". Şi, ciudat, îmi trezise un sentiment de uşurare. În fine, a sosit momentul!… Mai târziu am aflat că în componenţa acestui „trio" au fost: locotenentul Ernest Deitel, ofiţer de securitate, subofiţerul Németh şi un sergent. Locotenentul Deitel m-a anunţat că are un mandat de arestare şi de percheziţie a locuinţei. A început cu baia. Aici erau depozitate ultimele exemplare ale cărţii *Bomba atomică*, nepreluate de nici o librărie în ultimii doi ani pentru vânzare, fiind considerată ca o carte indezirabilă. Deitel a strâns toate aceste cărţi, vreo 200 la număr şi, pur şi simplu, le-a confiscat. Nu s-a putut abţine să mă întrebe, ironic: „Care din aceştia doi este unchiul dumitale?"

Era vorba de Churchill şi Roosevelt. Cred că acum fostul preşedinte Roosevelt se învârte ca o elice în mormânt, văzându-l pe Deitel ca onorabil cetăţean al Statelor Unite. Nu ştiu dacă a povestit şi asta, că el a fost acela care l-a arestat pe şeful Bibliotecii

Britanice, că el a confiscat în mod samavolnic toate cărţile care erau scrise de mine şi care nu erau deloc politice şi că a confiscat din dulapul nostru sabia şi stiletul de argint, de paradă, ale fostului nostru locatar, sublocotenentul Paiu, care mi le-a făcut cadou atunci când a plecat din Timişoara. Desigur că nu s-a întocmit nici un proces verbal despre cele luate. Pe Deitel nu-l voi uita niciodată! N-a fost obligat să confişte acele lucruri personale ale mele. Îl consider un oportunist fără de pereche şi un slujitor fidel al acelui regim, în care el nici nu credea. Dovadă că a căutat cu prima ocazie să ajungă în Statele Unite. A avut şi tupeul să apară în Israel, la o întrunire de clasă, făcând pe grozavul în faţa nenorociţilor de foşti colegi care, acum în Israel, trăiau foarte modest. Aceste lucruri le-am auzit din relatările unui prieten timişorean, Hansi Brody, avocat, care a murit anul trecut la Frankfurt.

Dar, cum destinul face glume cu oamenii, spre satisfacţia mea, m-am reîntâlnit cu doi din acest trio în următoarele condiţii. Fiind în celulă la Securitate, peste mai mult timp, se deschide deodată uşa şi zboară împins înăuntru sergentul care m-a arestat. După alte câteva luni, împingând o roabă la canal, lângă mine, domnul Németh. Doar pe Deitel nu am avut satisfacţia să-l văd ocnaş lângă mine, din contră, a fost unul din anchetatorii mei. Nu s-a purtat cu mine cu mâini înmănuşate. Atât despre acest nevrednic, care nu merită să se piardă mai multe minute cu el.

Dar să revenim la noaptea de 23 spre 24 mai. Spusesem că m-am trezit cu cei trei în cameră. Cum intrase Deitel în locuinţă? Uşa de afară era încuiată şi avea şi un drug de fier în faţă, cu care ne baricadam. Deitel şi zbirii lui nu au sunat la uşă. Pentru asta erau destul de laşi. Au preferat să intre ca hoţii. Au forţat fereastra bucătăriei şi unul din ei a sărit înăuntru. Din bucătărie a forţat uşa spre hol, căci şi uşa bucătăriei era încuiată dinspre hol, şi apoi s-a dus şi a deschis uşa de intrare a apartamentului pentru ceilalţi. Efectul surpriză le reuşise de minune. A urmat apoi camera de oaspeţi, unde săracul domn Ursescu a fost trezit brusc, luminându-i-se faţa cu lanterna electrică. I s-a cerut legitimaţia, notate fiind toate datele personale. Ulterior, am aflat că a doua zi de dimineaţă, de spaimă, a luat trenul înapoi la Bucureşti.

Ce se întâmplase cu mine? Deitel a declarat că trebuie să merg cu el pentru două, trei zile şi să-mi iau câteva lucruri. Norocul meu a fost că Eva mi-a împachetat o raniţă cu lucruri, desigur nu pentru trei, patru zile, ci pentru mult mai mult timp, haine de schimb, rufărie, nu a uitat nici măcar acul cu aţă. Nu mi-a mai rămas altceva de făcut decât să-mi iau rămas bun de la mama, de la Eva şi de la domnul Ursescu.

Am ieşit prin coridorul nostru, pe uşă şi, în timp ce coboram de la etaj pe scări, mi-am adus aminte că de multe ori, când coboram aceste scări, mă gândeam oare când le voi coborî pentru ultima dată? A sosit şi ziua, mai exact noaptea. Ştiam că pentru multă, multă vreme nu voi mai revedea aceste scări. În faţa casei, ne-am urcat toţi patru într-un jeep şi iată că în câteva minute am ajuns la sediul Securităţii, în una din cele trei vile, legate între

el prin subterane şi care se găseau pe bulevardul Diaconovici Loga, exact peste drum de liceul în care îmi terminasem studiile şi dădusem bacalaureatul cu exact zece ani în urmă.

Am fost băgat într-o cameră destul de încăpătoare, în care se aflau arestaţii din noaptea aceea. Nu m-am mirat de loc când l-am revăzut pe Mihai Belgrader şi pe Nicky Basch, legătorul nostru de cărţi. Şi ei doi au fost arestaţi în aceeaşi noapte. Nu am mai cunoscut pe nimeni din cei arestaţi, spre uşurarea mea, căci mă gândeam să nu fie arestaţi şi membri de-ai bibliotecii. Slavă Domnului, ei au scăpat de această soartă!

Am fost chemaţi unul câte unul într-o cameră vecină, unde şedea un securist şi controla dosarul fiecăruia, dosare care erau făcute demult. Mi s-a adus la cunoştinţă că sunt pedepsit administrativ, ceea ce însemna 24 de luni de muncă de reeducare la Canalul Dunărea–Marea Neagră. Cu alte cuvinte, acesta era unul din sistemele de distrugere a opoziţiei politice, formă inadmisibilă în oricare ţară democrată.

„Ai cutezat să te opui tovarăşului Stalin, mi-a spus securistul, şi ăsta-i rezultatul!" În momentul acela m-a pufnit râsul. În clipa aceea, în mintea mea, se şi născuse o epigramă ad-hoc. „Un bătrân cu părul nins,/ mustaţă lungă, fundul lins,/ Sărmani de voi ce lingeţi fundul acestui dictator!" Atunci nu am ştiut că, mulţi ani mai târziu, voi sta eu la mormântul acestui călău, şi nu el la mormântul meu.

În aceeaşi seară de 24 mai 1950 am fost duşi la Gara de Nord circa 30 de inşi, recolta nopţii trecute, şi am fost îmbarcaţi într-un vagon normal de călători, de clasa a doua. Vagonul a fost ataşat trenului Timişoara –Bucureşti. Practic, începuse a doua noapte nedormită. În dimineaţa zilei de 25 mai am sosit la Bucureşti, unde am fost transportaţi la lagărul de concentrare sau de triere Ghencea. Aici am găsit câteva sute de oameni, arestaţi din toată ţara, aduşi în lagăr. Am fost încartiruiţi în nişte barăci aproximativ 100 de oameni, barăci ce aveau două rânduri de priciuri suprapuse, unde se dormea. Până aici nu mă atinsesem de mâncarea primită. Dar i-am văzut pe alţii mâncând. Cine erau aceştia? Cei care mai fuseseră arestaţi şi închişi sau condamnaţi iar acum, pe cale administrativă, din nou arestaţi. Aceştia ne-au spus: „Nu lăsaţi mâncarea nemâncată şi să n-o trimiteţi înapoi. Mâncaţi, fiindcă nu ştiţi câte zile veţi mai sta nemâncaţi. Deci, oricând ţi se dă de mâncare, mănâncă!"

În seara de 29 mai, după ce se strânsese un număr suficient la Ghencea, am fost duşi la Gara de Nord, unde am fost îmbarcaţi în câteva vagoane de clasa a doua, ataşate acceleratului de Constanţa. A doua zi, în 30 mai, am sosit la Constanţa. Vagoanele noastre au fost ataşate unui tren special, unei locomotive ce ne-a dus pe un drum ce nu ducea nicăieri, vreau să spun la nici o staţie. Aceasta pentru că trenul s-a înfundat la un moment dat în nisip, iar în faţa noastră apăruse un lagăr cu sârmă ghimpată, cu barăci în interior şi cu turnuri de observaţie de jur împrejur. Două rânduri de securişti au format un coridor prin care a trebuit să trecem după ce am coborât din tren. Miliţienii care au întovărăşit trenul până acum şi care s-au purtat relativ politicos cu noi, au fost lăsaţi în urmă şi a început un drum printre rândurile amintite de securişti, destul de ameninţători. Stăteau cu

puştile îndreptate asupra noastră şi răcneau: „Mai repede, mai repede!" Aşa am intrat în incinta lagărului de la Capul Midia.

Cel mai temut „prim", de care auzisem la Radio Londra, era un anume Iacob, cel mai crâncen şi crud criminal. Aceşti „primi" au fost aleşi dintre criminalii din puşcării şi puşi să conducă un astfel de lagăr. Conducerea lor a fost limitată la a forma detaşamentele şi în a ne trimite la muncă, fiind braţele prelungite ale M.A.I.-ului. Acesta stăpânea de fapt lagărul. Un anume Radu era comandantul Lagărului de la Midia la ora aceea. Am apreciat atunci grupul nostru la vreo 400–500 de oameni. Am fost puşi în careu şi imediat s-au format detaşamente de lucru de câte 60 până la 80 de oameni. Am fost repartizaţi în barăci pe detaşamente, având câte un şef de detaşament. Am aflat mai târziu că aceştia erau deţinuţi de drept comun condamnaţi şi aduşi la Midia special pentru aceste scopuri. Mâncare nu primiserăm încă, pentru că la sosirea noastră micul dejun a fost deja consumat. Lagărul era imens, cam de vreo 2 500–3 000 de oameni. Aceştia erau „locatarii" lui.

Abia ne-am pus lucrurile pe sau sub priciul pe care trebuia să dormim sau să locuim de acum încolo, că am şi fost chemaţi la adunare şi am şi pornit la muncă. După un marş de câteva zeci de minute, am sosit la o cale ferată, pe care tocmai intrase un tren încărcat cu piatră, piatră mărunţită, macadam, cum se spune. Pe marginea terasamentului erau grămezi de pietre, conţinutul altor vagoane descărcate înaintea noastră. Peste tot erau lopeţi, încât fiecare trebuia să ridice câte o lopată. Doi inşi am fost repartizaţi pe câte un vagon-platformă şi, la ordinul şefului de detaşament, am şi început descărcarea. Vă puteţi închipui oameni care în viaţa lor nu au avut în mână lopeţi şi care nu se pricepeau să prindă pietre pe lopată, trebuiau să descarce acum trenul şi asta în decurs de jumătate de oră! Ni s-a spus că altfel M.A.I.-ul trebuia să plătească locaţie pentru vagoane.

Apăruse şi „domnul prim" cu un imens baston în mână şi urlând: „Mai repede, mai repede, că altfel vă caftesc!" Şi ca să ne arate că nu glumeşte, a şi lovit pe câţiva. La început mi-a venit să râd ca de o glumă gândindu-mă că trebuie descărcat un asemenea vagon de către două persoane în jumătate de oră. Totuşi m-am convins că nu este chiar o glumă, dar am constatat că asta se poate chiar face desigur cu eforturi supraomeneşti şi cu dureri ce se înteţeau în palmă. Până seara am descărcat vreo trei vagoane. Pauzele au existat numai între trasul afară al trenului şi intrarea altui tren pe terasament. După terminarea lucrului, mai mult morţi decât vii, ne-am târât până în lagăr, unde am intrat frânţi de oboseală în barăcile noastre. Ni s-a adus mâncarea, un sfert de pâine şi un fel de supă.

Mâncarea este un capitol aparte. De regulă, primeam o gamelă plină de mâncare fluidă, o „supă" care depindea de sezon sau de ceea ce a putut să cumpere colonia, aceste lagăre numindu-se colonii de muncă. Au fost şi săptămâni când zilnic, la prânz şi seara, primeam numai arpacaş destul de gros. Altădată ni se dădea numai supă de mazăre, cu câteva boabe de mazăre înăuntru sau cu câteva fire de varză. Culmea mâncării de nemâncat a fost preparată după următoarea reţetă: se deschidea un butoi de gogonele, care se servea

cu tot conţinutul său de apă sărată şi încălzită. Deci o supă caldă, sărată, mult prea sărată, având înăuntru câteva gogonele. La aceasta primeam un sfert de pâine.

După cină, ne-am culcat în speranţa că vom fi lăsaţi în pace până dimineaţa. Dar nu s-a întâmplat aşa. Deodată auzim răcnete: „Drepţi, toată lumea în faţa priciului!" Acestea erau etajate. Jos dormea un rând de oameni, iar sus, un alt rând. Şi acum intră în baracă un ofiţer care, mai târziu am aflat, se chema Grancea, fost ofiţer politic sau un alt chinuitor de oameni, nu ştiu. Individul a făcut următorul lucru: a început cu primul din capătul barăcii, l-a întrebat cine este şi i-a ordonat să-i arate palmele. Cel care avea mâna noduroasă şi palma acoperită cu o piele groasă, fără a prezenta vreo urmă a muncii din ziua aceea, era considerat de el un proletar, muncitor. L-a lăsat în pace, trecând la următorul. La ceilalţi, care erau majoritatea, a văzut mâinile pline de băşici şi însângerate. Rezultatul: „A, tu, exploatatorule capitalist!" Şi poc, un pumn în bărbie, un fel de knock-out, cu aşa putere, încât omul cădea pe pat. „Drepţi!" Cetăţeanul se scula încă o dată şi primea al doilea pumn. Şi astfel, doi, trei, până la cinci pumni, până abia se mai putea scula bietul om. Râsete vesele în jurul lui, suita lui se distra şi petrecea de minune la această scenă îngrozitoare. Mi-am zis că mi-a bătut ceasul. Pentru că eram hotărât că dacă acest om dă în mine, îi sar de gât şi-i scot ochii. Nu am fost lovit încă de nimeni în viaţa mea. Poate de mama, dar şi de aşa ceva abia îmi aduceam aminte. Înaintea mea, lângă mine, stătea Belgrader într-o pijama roşie. Nenorocitul nu a putut să îşi aducă altceva de acasă, decât o pijama roşie. Apărea ca o capă roşie în faţa taurului, în faţa fiecărui miliţian, respectiv securist. Securitatea era însărcinată cu paza exterioară, iar noi, în interiorul taberei, aveam de-a face cu miliţieni.

Deci, înainte de a ajunge la mine, se opreşte în faţa lui Belgrader şi spune: „Ce-i cu pijamaua asta roşie? Cine eşti tu?" Bietul se prezintă, i se cere să-şi arate mâinile, acesta se uită la ele şi poc, poc… Săracul Belgrader a fost pocnit de trei sau patru ori. Eram hotărât să ripostez, indiferent de urmări. În clipa aceea mi-a venit în minte un amănunt. Fabrica Tanara, la care lucrasem înainte de arestare, a fost o fabrică germană, filială a unei fabrici din Darmstadt. Această fabrică fiind considerată germană, a fost confiscată de sovietici ca pradă de război şi a fost ataşată unui grup sovietic ce administra fostele bunuri germane aşa-zis Kraska. Când Grancea m-a întrebat cine sunt am spus că sunt cutare inginer la fabrica Tanara, grupul sovietic Kraska şi m-am uitat adânc în ochii lui. Am descoperit mai târziu şi calitatea mea de a hipnotiza. Nu ştiu dacă a fost sugestie sau o „hipnoză" ad-hoc, pe scurt, individul s-a uitat la mine şi a făcut un pas mai departe, eu scăpând de umilinţe. În acel moment omul şi-a salvat lumina ochilor. Acţiunea a mers mai departe, pas cu pas, trecând prin faţa fiecăruia, majoritatea oamenilor fiind loviţi cu pumnul. Apoi, în hohotele de râs ale ciracilor lui, a părăsit baraca.

M-am gândit mult timp la sensurile acestei întâmplări. Mi-am dat seama că,până şi un anchetator care a recurs la cu bătăi sau la alte mijloace, nu a săvârşit un astfel de act ca omul acesta. Anchetatorul urmăreşte să scoată, să smulgă recunoaşterea unei vini, chiar

dacă e fictivă, dar urmăreşte ceva. Dar ce a vrut acest om? Sigur era un sadic, o bestie umană, dacă ar fi să judecăm această întâmplare. A găsit plăcere în a chinui în acest fel, mai exact în a umili în acest fel, persoane complet diferite de el din punctul de vedere al inteligenţei, culturii etc. atribuite unui om civilizat. Deşi am cutreierat de la Capul Midia până la Coada Zăvoiului, aproape toate coloniile de pe canal, nu am mai întâlnit aşa ceva în nici un alt lagăr. Acesta era salutul de bun venit la Capul Midia…

A doua zi am fost „mânaţi" pe un şantier, unde trebuia să încărcăm roaba cu nisip şi s-o împingem circa 200 de metri de acolo, pentru a muta dealul de nisip în altă parte, spre a face loc albiei canalului. Au urmat zile de grele suferinţe psihice şi fizice. Am putut să-mi dau seama câte poate suporta un om. Niciodată n-aş fi crezut că voi putea împinge zeci de roabe, pline de nisip greu, cărându-le la sute de metri depărtare.

Într-una din zile, trecând prin curtea coloniei, mă lovesc nas în nas cu prietenul meu Petre Bănărescu care studia ştiinţele naturale la Cluj. Mare mi-a fost bucuria de a întâlni un cunoscut în aceste locuri pustii, de la marginea iadului. Fusese arestat pentru că întreţinuse relaţii de prietenie cu Zaharia Boilă, exponent al Partidului Naţional Ţărănesc. După arestarea acestuia, a fost şi Petre reţinut şi trimis la muncă de reeducare. Spre deosebire de mine, el avea doar 12 luni. Disperarea noastră era că nu ne puteam anunţa familiile. Situaţia părea fără ieşire, dar încrederea în steaua mea norocoasă m-a făcut să nu-mi pierd speranţa. „Nu ai voie să te demoralizezi, îmi ziceam, trebuie să-ţi păstrezi integritatea şi să te uiţi înainte!"

Eram în luna iunie şi arşiţa era teribilă. Soarele bătea toată ziua nisipul care era fierbinte. Până şi aerul ardea în timp ce făceai eforturi. Foamea şi extenuarea erau cei doi factori ce dominau trupul. Am început să apreciez muncile manuale pe care le făcusem vreodată, spre exemplu tăiatul lemnelor iarna sau, cu puţin înainte de arestare, vopsitul mobilierului din baie.

Iată că în a şaptesprezecea zi de şedere la Capul Midia, într-o bună dimineaţă, eram în careu la aşa-zisa numărătoare. Aceasta era o tortură sadică. Stăteam în poziţie de drepţi, eram număraţi de un analfabet care greşea mereu şi mereu relua numărătoarea. Uneori se stătea şi două ore în acest careu până când, numărătoarea fiind terminată, detaşamentele porneau la lucru. Într-o dimineaţă, stând în careu, deodată un sublocotenent strigă: „Cine e vopsitor dintre voi?" Coincidenţa era bizară, căci de câteva zile mă gândeam ce bine era când puteam vopsi mobilele mele de acasă. Iată că acuma se cere un vopsitor! Fără a ezita o secundă, am sărit şi am alergat spre centrul careului prezentându-mă ca vopsitor. Încă un cetăţean se prezentase şi el. „Luaţi-vă bagajele şi treceţi în baraca meseriaşilor", a spus locotenentul. Nu ştiam ce mă aşteaptă, dar priveam cu mulţumire cum detaşamentul meu ieşea la lucru fără mine.

Noi doi, vopsitorii şi cu alţi meseriaşi, dulgheri, tâmplari, zidari am pornit în vecinătatea coloniei, unde se afla un fel de curte împrejmuită cu sârmă ghimpată, în cadrul căreia se aflau barăcile funcţionarilor de la canal. Ni s-a dat o găleată cu vopsea cenuşie şi

o pensulă, indicându-ni-se locul de muncă, adică vopsitul exterior al pereţilor de la barăci. Măsuram cu ochii numărul barăcilor şi suprafaţa de vopsit, ca să pot calcula cam câte zile sau săptămâni vom avea aici de lucru. Ziua a trecut foarte repede, spre deosebire de celelalte zile de muncă, atunci când împingeam la roabă. Cei doi ne-am împărţit locurile de vopsit şi nimeni nu ne controla.

Spre prânz, vopseam tocmai rama unui geam deschis şi, privind înăuntru, am văzut un fel de bucătar care gătea la o sobă de bucătărie nişte macaroane. Era cantinierul oamenilor liberi, al funcţionarilor de la canal. Vă puteţi închipui cu ce jind priveam la macaroane când bucătarul, îndreptându-se spre mine, mă întreabă:

— Ţi-e foame? Vrei ceva? Mi-am învins sentimentul de mândrie şi am spus:

— Dacă se poate? M-am pomenit cu o farfurie mare de macaroane acoperite cu un sos roşu. A spus:

— Mănâncă repede, să nu ne prindă cineva!

Eu stând afară, farfuria înăuntru, aplecându-mă peste pervazul geamului, am mâncat repede, ca niciodată în viaţa mea. Intrând în colonie, am văzut cum cineva era dus la carceră şi băgat într-unul din acele dulapuri înguste. Am aflat că era un sâmbătar condamnat administrativ, pentru că refuzase la militărie să ia o armă în mână. Comandantul încerca să-l convingă că dacă va lucra şi în ziua de sâmbătă, va scăpa de carceră. Omul a răspuns râzând:

— Domnule comandant, dacă eu am luat 24 de luni de condamnare la muncă de reeducare şi tot n-am pus mâna pe armă, de ce credeţi dumneavoastră că am să pun mâna pe lopată pentru o zi de carceră sau chiar mai multe?

Activitatea mea de vopsitor se desfăşurase bine şi a doua zi. La un moment dat, ajungând din nou la o fereastră pe care o vopseam, am văzut înăuntru un cetăţean care lucra la birou. Acesta mă întrebă:

— De ce eşti arestat, domnule? Eu îi răspund:

— Pentru că am condus Biblioteca Engleză din Timişoara.

— Cum, nouă ni s-a povestit că sunteţi nişte criminali de rând, nişte hoţi care îşi ispăşesc pedepsele.

— Nu vi s-a spus că suntem bandiţi?

— Nu, că sunteţi hoţi.

Ei bine, am încercat să-i explic faptul că hoţii şi criminalii sunt cei de drept comun, iar noi suntem „bandiţi", făcând o nelegiuire mai mare decât cel care fura. Se spunea prin colonie că datorită societăţii capitaliste, bieţii oameni au fost obligaţi să fure, din cauza sărăciei, în timp ce noi, „bandiţii", suntem trădătorii acestui nou regim, vrând să readucem din nou capitalismul. Am văzut imediat o schimbare pe faţa cetăţeanului şi la un moment dat îmi spune:

— Ai pe cineva la Bucureşti?

— Da, pe socrul meu, am răspuns eu.

— Atunci uite ce-i, ai aici hârtie, creion, ia-le cu tine, scrie o scrisoare, ad-o aici, pentru că mâine, soţia mea pleacă la Bucureşti şi vreau să te servesc. Poate mă ajută şi pe mine Dumnezeu dacă ajut un om la nevoie. Am început să cred în minuni.

Am luat creionul şi hârtia şi, găsind un loc unde să nu fiu observat, am aşternut repede câteva cuvinte Evei şi mamei. Le scriam că sunt în vilegiatură în tovărăşia lui Mişi, numele lui Belgrader, şi a lui Băieţică, aşa i se spunea lui Bănărescu acasă. Am scris adresa socrului meu pe verso, cu rugămintea ca scrisoarea să ajungă la Timişoara, spre liniştirea alor mei şi a familiei Bănărescu.

În ziua următoare l-am întâlnit pe acest binevoitor domn şi i-am predat scrisoarea. Aşteptam cu nerăbdare ziua întoarcerii soţiei lui, ca să-mi povestească cum a fost la Bucureşti, respectiv întâlnirea cu socrul meu. Seara ne-am întors la colonie şi m-am culcat foarte liniştit, ca niciodată, că am reuşit trimiterea scrisorii şi că acum cei de acasă vor şti ceva despre mine. Am adormit fără să bănuiesc faptul că aceasta va fi ultima mea noapte de la Capul Midia.

A doua zi dimineaţa, stând toţi în careu, apare un ofiţer cu un dosar în mână şi strigă:

— Pppp rrr… Am ştiut imediat că este vorba de mine, numele meu fiind atât de complicat, încât nimeni nu poate să-l pronunţe corect.

— Prezent! am strigat şi am ieşit din careu, îndreptându-mă spre ofiţer. Ăsta ia dosarul şi-mi zice:

— Spune-mi numele. Îmi silabisesc numele corect.

— Ocupaţia?

— Vopsitor. Mă apucase teama că m-a denunţat cineva că nu sunt vopsitor şi eu mă dădusem drept vopsitor. Dar el îmi răspunde:

— Ce vopsitor, aici scrie inginer chimist.

— Ei bine, vopsitor-chimist am răspuns eu. A fost foarte satisfăcut şi mi-a spus:

— Da, te-am identificat. Te duci, îţi iei bagajele şi mă urmezi.

M-a izolat într-o cameră, închizând uşa pe dinafară, unde am stat până seara. Scurt înainte de ora şapte apare comandantul Radu şi mă întreabă dacă am suferit ceva prin şederea mea aici, dacă am fost bătut sau aşa ceva. I-am răspuns că nu. Mi-a spus:

— Vei pleca la Bucureşti. Mi-a dat mâna şi mi-a dorit drum bun.

Mi-am dat seama că dacă cineva pleacă din infernul acesta şi nu se ştie din ce cauză, putea să fie o eroare şi puteam fi reabilitat, comandantul încerca să fie disculpat. Apare un tânăr ofiţer, care vine la mine şi-mi spune:

— Vom pleca acum împreună, cu acceleratul Constanţa–Bucureşti. Eu nu-ţi pun cătuşe. Poartă-te aşa cum trebuie, nu încerca să fugi şi nici să stârneşti atenţia lumii. Eu voi şedea lângă dumneata şi vom da impresia că suntem cunoscuţi. Aş putea avea şi alte metode, dar am impresia că eşti om înţelegător.

Aşa am ajuns într-un compartiment de clasa a doua, în care în afară de noi doi, ofiţerul şi cu mine, mai era vis-à-vis de mine un domn mai în vârstă, iar lângă el, o femeie.

Trenul a pornit şi domnul de vis-à-vis şi-a făcut cruce. Am cerut ofiţerului să mă lase să merg la toaletă. M-a întovărăşit până acolo şi a rămas de pază în faţa uşii. Mi-am dat seama că trebuie să procedez la anunţarea socrului meu despre plecarea de la canal, deoarece în scrisoarea din ziua precedentă scrisesem că sunt şi voi sta 24 de luni în „vilegiatură". Speram că doamna aceea se va duce la socrul meu şi-i va povesti amănunţit că sunt condamnat 24 de luni, că fac muncă forţată, că aici există o colonie de muncă etc. Acum situaţia se schimbase. Rupsesem un vârf din creionul pe care mi l-a dat funcţionarul de la canal şi, având o hârtie de ţigări la mine, am aşternut câteva cuvinte: „Stimate domn, am văzut că vă faceţi cruce. Apelez la credinţa dumneavoastră şi vă rog anunţaţi pe domnul … în Bucureşti, strada cutare, că ginerele său, deţinut la canal, a fost dus de acolo cu destinaţie necunoscută". Am făcut ghemotoc hârtia şi m-am înapoiat la locurile noastre. Aşteptam momentul ca ofiţerul să adoarmă. Dar el a scos o ţigară, a ieşit pe coridor unde geamul era deschis, a închis uşa compartimentului în urma lui şi a rămas afară. Acuma este momentul, mi-am zis eu şi la un moment dat, când domnul de vis-à-vis se uita la mine, am încrucişat mâinile ca un deţinut care are mâinile legate cu cătuşe, dându-i să înţeleagă că sunt arestat, am aruncat spre el ghemotocul de hârtie. S-a uitat mirat, a luat hârtia şi, citind-o, sesizează că doamna de la geam se uită intens la el. Desigur că s-a speriat, pentru că trăiam acele vremuri în care nu ştiai dacă cel care şade lângă tine nu este un agent al Securităţii sau un „ciripitor", cum li se spunea celor care denunţau. Domnul întinde hârtia doamnei şi-i spune:

— Nu-l cunosc, mi-a aruncat această hârtie. Doamna ia hârtia, se uită, citeşte şi zice:

— Vai, aşa ceva n-am mai pomenit! Am în poşetă o scrisoare adresată acestui domn, pe care soţul meu, care lucrează la Canal, mi-a dat-o aseară, spunându-mi să o duc la Bucureşti şi să caut să ajungă la destinaţie. Avusesem în viaţă o predilecţie pentru coincidenţe, dar asta a fost maxima. Călătoream deci cu un domn, care avea în mână hârtia pe care scrisesem că plec de la Canal şi cu o doamnă, care avea în poşetă scrisoarea prin care anunţam că sunt la Canal. Am găsit totul extraordinar şi mi s-a întărit credinţa în steaua mea norocoasă.

După mulţi ani, am aflat că atât doamna cât şi domnul au fost amândoi la socrul meu. Desigur că fiecăruia i-a fost frică de celălalt şi astfel au îndeplinit misiunea amândoi. Peste câteva zile, mama şi soţia aveau scrisorile şi au înştiinţat familia Bănărescu şi familia Belgrader. Familia Bănărescu a fost recunoscătoare toată viaţa pentru faptul că primiseră o ştire despre băiatul lor. Cu doi ani în urmă, prin anul 2000, Petrică Bănărescu, ţinând o prelegere la Radio Bucureşti sau la Televiziune, a pomenit despre mine, spunând că eu am fost acela care a dus ştirea şederii lui la Canal părinţilor.

Noaptea trecuse, eu, copleşit de gânduri, nu ştiam ce se putea întâmpla, unde merg şi ce va fi. Dimineaţa am sosit la Bucureşti. Am fost aşteptaţi de un jeep la gară. Ofiţerul m-a dus până la Ministerul de Interne. Am intrat în strada Gabriel Péry. Printr-o portiţă laterală, am fost dus într-o cameră. Mi s-a dat un scaun şi mi s-a spus: „Stai aici şi nu mişti."

Din nou a trecut o zi, dându-mi seama însă că nu am fost încarcerat în subteranele Ministerului de Interne şi deci nu voi fi anchetat de cei de la Ministerul de Interne. Ştiam deja la ora aceea că cei bănuiţi de spionaj sunt transferaţi din provincie, unde au fost arestaţi, la Ministerul de Interne, spre a fi direct anchetaţi de experţii ministerului sau chiar de ofiţeri sovietici. Situaţia din ziua precedentă s-a repetat. Am şezut practic pe un scaun, de dimineaţa până seara, când a apărut un subofiţer ungur, cunoscându-l imediat după accent, şi mi-a comunicat că plecăm la Timişoara, cerându-mi cuvântul de onoare că nu voi încerca nici o tentativă de fugă, arătându-mi pistolul care era încărcat. După ce am convenit asupra acestui amănunt, am plecat la Gara de Nord, la acceleratul Bucureşti–Timişoara. Pe peron îl zăresc pe Ioan Kinski, fiul acelui inginer care deţinea Fabrica Tanara. Nu cred că m-a văzut sau m-a luat în seamă şi chiar dacă, probabil îi era teamă să se amestece sau să arate că m-a recunoscut, sau şi mai puţin, ca să anunţe familia, deoarece Timişoara, în urma arestării mele a fost consternată şi înfricoşată. Or, nu trecuse nici o lună de la arestarea mea. Subofiţerul îmi acordase destul spaţiu pentru a mă putea mişca, aşa că puteam să ies din compartiment şi să mă uit afară pe geamul de pe culoarul vagonului. Era noapte când am trecut prin Turnu Severin, Orşova şi am avut un moment tentaţia de a trage semnalul de alarmă, de a sări din tren, de a intra în Dunăre şi a înota dincolo spre Iugoslavia. Dar nu puteam să ştiu în ce măsură erau eventual minate malurile, căci cearta cu Tito începuse deja. Tito fusese deja exclus din Comintern şi era considerat duşman al comunismului.

Am renunţat la acest plan, cu atât mai mult cu cât nu ştiam de ce mă întorc la Timişoara. La Caransebeş văd o doamnă care se pregăteşte să coboare. I-am vorbit explicându-i simplu situaţia în câteva cuvinte, rugând-o să dea un telefon la Timişoara şi s-o anunţe pe soţia mea că peste două ore voi sosi la Timişoara, în gară, fiind însoţit de un militar. Am aflat mai târziu că această doamnă a dat un telefon la Timişoara, însă cu mult mai târziu, poate n-a avut de unde să telefoneze, în orice caz soţia mea a alergat imediat la gară şi când a sosit a găsit trenul de Bucureşti gol. N-avea de unde să ştie că la acea oră eu mă aflam într-unul din birourile gării cu subofiţerul de escortă, aşteptând sosirea unui jeep pentru a fi dus la Securitate. Pentru mine ar fi însemnat extrem de mult dacă aş fi putut să o văd pe Eva, chiar dacă n-aş fi vorbit cu ea. Veţi afla imediat de ce.

Deci am fost dus la Securitate, pe bulevardul Loga, şi imediat după sosire, un subofiţer, pe care am aflat mai târziu că-l cheamă Szöcs şi că era un ungur din secuime, m-a percheziţionat, mi-a confiscat o cruciuliţă de argint pe care o aveam asupra mea, nebăgând însă în seamă că aveam pe deget inelul de căsătorie. Tot bagajul mi l-a depus într-un dulap, rămânând numai în pantaloni şi veston, bineînţeles cu cămaşă. Până şi ochelarii mi-au fost luaţi de pe nas şi reţinuţi. Aveam pantofii şi o pereche de ciorapi, în timp ce buzunarul vestonului era umplut cu D.D.T., care exista cu nemiluita la Capul Midia. De fapt, acest D.D.T. a salvat probabil sute de mii de vieţi de tifos exantematic, pentru că într-adevăr în colonii nu existau insecte de nici un fel. Mi s-au pus nişte ochelari

de tinichea, să nu pot vedea şi am simţit că sunt condus de-a lungul unui coridor, oprindu-mă în faţa unei uşi care s-a deschis şi am fost împins într-o celulă, închizându-se în spatele meu uşa. Am auzit şi lovitura zăvorului cu care s-a închis portiţa.

M-am uitat în jur, nu prea puteam să văd nimic, pentru că era complet întuneric, nu era geam şi o mică lămpiţă roşie ardea deasupra intrării, care nu dădea atâta lumină încât să pot vedea ceva amănunţit. Am văzut doar contururile unei banchete de lemn. Uşa avea un vizor care, după ce fusese închisă, a fost deschis şi o mutră s-a uitat înăuntru, spunându-mi: „Ai voie să şezi, dar n-ai voie să te culci decât seara, când voi anunţa eu". Avea să vină o zi lungă, neştiind dacă e zi sau noapte, pentru că totul era în deplină întunecime. După câteva ore am început să simt mâncărime şi iată că am putut constata că la Securitatea din Timişoara domnea o totală lipsă de igienă în comparaţie cu colonia de la Capul Midia. Erau păduchi ori ploşniţe, nu ştiu, dar au început să mă muşte peste tot. Norocul meu a fost D.D.T.-ul care se găsea în buzunar. Imediat am împrăştiat un pumn de D.D.T. pe tot priciul meu, scăpând astfel pentru zilele următoare de tortura insectelor. La prânz şi seara mi s-a întins un blid cu mâncare, fără să pot vedea ce mănânc. Am simţit după gust că era o iahnie de mazăre, mazărea conţinând însă gărgăriţe, acele mici insecte care se hrănesc din conţinutul unui bob de mazăre. Printre dinţi scârţâia chitina insectelor. Era un chin şi o scârbă să mănânci această mâncare. Dar nu aveam încotro.

29 iunie 1950. La un moment dat se deschide celula, sunt scos afară şi, cu ochelari negri, ca să nu văd nimic, sunt condus prin coridoare şi tuneluri şi deodată ajung într-un birou unde în faţa mea şedea un colonel de Securitate. Era Moiş în persoană, şeful Securităţii din Timişoara şi şeful Securităţii Regionale. Preluase de puţin timp funcţia de la un anume Ambruş, comunist mai vechi, de care auzisem că a fost şi voluntar în Spania, să lupte împotriva lui Franco. Moiş m-a primit cu o avalanşă de înjurături, numindu-mă bandit şi inamic al socialismului. „Suntem informaţi că ai vrut să-l răstorni pe tovarăşul Stalin!" Mai târziu mi-am dat seama că astfel de trucuri erau folosite de ofiţerii de Securitate, de anchetatori, învinuindu-te de nişte chestiuni absurde, faţă de care ceea ce ai făcut tu şi anume de a povesti un banc, spre exemplu, părea un fleac, aproape o faptă nepedepsibilă şi astfel prindeau pe mulţi care ripostau „n-am vrut să fac asta, am spus doar un banc". „Aha, scrie aicea ce banc ai spus". Această recunoaştere şi semnătura ajungeau ca să fii dat în judecată şi să iei câţiva ani de închisoare. De aici şi bancul următor: „Se întâlnesc doi:

— Ce mai ştii despre Ionescu?

— A fost condamnat.

— Cum?

— A luat cinci ani.

— Ce a făcut?

— Nimica!

— Stai, stai, pentru cinci ani a făcut el ceva, pentru nimic se dau trei ani."

Moiş a luat telefonul şi în faţa mea a dat ordin:

— Pregătiţi plutonul de execuţie! Îl trimit imediat jos.

În curte, sub geam, se auzeau ţăcănituri de arme. Moiş a scos apoi un pistol din sertar şi îndreptându-l spre capul meu, a spus:

— Dealtfel, de ce să ne batem capul cu tine, mai uşor rezolv eu asta personal. Dar înainte am să-ţi dau o injecţie de ai să cânţi, ai să spui tot. Şi apoi soţia şi mama ta sunt arestate amândouă şi mi-au mărturisit totul despre tine, despre activitatea ta de spion pentru Anglia.

Am fost prevenit deja în acele câteva zile de la Capul Midia că securiştii la anchetă mint şi mint şi iar mint, dar totuşi în mine se născuse dubiul. Mult ar fi însemnat acum dacă la sosirea mea aş fi văzut-o sau întâlnit-o pe Eva, pentru că aş fi fost liniştit şi aş fi ştiut că omul acesta minte cu neruşinare. Apoi mi-a spus:

— Mamă-ta mi-a spus: „Spune-i te rog lui Berti ca să spună adevărul, că altfel eu am să mor aici în închisoare!" Aici a greşit! Niciodată mama mea nu mi-a spus Berti. Am pufnit în râs şi am spus:

— Dar mie nu mi s-a spus niciodată Berti, pe mine mă chemau acasă Buţi.

Atâta i-a trebuit. A luat telefonul, a cerut un număr, după care a spus:

— Completaţi dosarul cu „zis Buţi". Ăsta a fost „marele rezultat" al anchetei din acea zi! Numai că asta nu ajungea ca să fiu dat în judecată.

— E neagră celula în care stai? m-a întrebat apoi. Ai să stai acolo până îţi putrezesc oasele, afară de cazul că te prezinţi că vrei să mărturiseşti.

Cu acestea ancheta a fost terminată. Am fost condus jos în celulă, unde într-adevăr am rămas şase săptămâni, timp în care nu am văzut lumina zilei decât dimineaţa, câteva minute, când eram condus la toaletă şi în acele două ocazii în care am fost la anchetă. Dacă mai aveai nevoie să ieşi în timpul zilei sau seara, nici nu mai vorbesc de cei care mai doreau şi noaptea să iasă, trebuia să baţi în uşă şi să aştepţi până ce gardianul de serviciu venea să te ia să te conducă, dacă avea chef. Erau cazuri când oamenii îşi făceau treaba în celulă, neputând să mai suporte aşteptarea. Erau înjuraţi şi puşi să cureţe imediat celula.

Peste două zile am fost chemat sus şi iată că în faţa mea şedea iarăşi Deitel. Mă tratăcu aceeaşi ironie. În fond nu înţelegeam de ce era mereu sarcastic cu mine, nu-l cunoscusem până atunci. Ori poate era cu toată lumea aşa.

M-a întrebat dacă m-am răzgândit şi vreau să vorbesc.

— În fond despre ce să vorbesc? l-am întrebat.

— Despre activitatea ta de spion.

Nu ştiu ce aveam cu omul acesta, dar îl uram din tot sufletul. Oare era pentru faptul că el m-a arestat sau pentru că vorbise batjocoritor despre cartea mea sau poate cu al şaptelea simţ am intuit că e un nemernic oportunist care cu prima ocazie îi va trăda chiar pe aceia care îi dădeau pâinea. L-am întrebat de ce mi-a luat cărţile, ultimele exemplare pe care le mai aveam.

— O astfel de porcărie nu merită să apară în vitrinele unor librării, mi-a răspuns.

— Şi ce este cu sabia şi cu stiletul de paradă!

— Doar n-am să las asupra voastră arme albe!

Aşa „arme albe" erau stiletul şi sabia, încât un cuţit de lemn părea un iatagan ascuţit, pe lângă acea recuzită de paradă.

— Unde este pistolul care era în teaca goală pe care am găsit-o la voi?

— În viaţa mea n-am deţinut nici un pistol, i-am răspuns. De fapt teaca aceea goală o găsisem într-o zi pe stradă şi o adusesem acasă.

Această întrebare am corelat-o mai târziu cu un eveniment petrecut după două zile. Şi anume, într-o seară, Szöcs, plutonierul de serviciu din seara aceea, despre care am vorbit deja la sosire, mă cheamă afară, mă conduce în biroul de la intrarea în beci şi-mi spune:

— Dumneata îmi eşti foarte simpatic. M-am hotărât să te ajut. Uite aici hârtie şi creion, poţi să-i scrii mamei şi eu personal voi duce scrisoarea. Apoi adaugă:

— Poţi să le scrii orice. Poţi să le spui unde ai ascuns pistolul. Să-l scoată şi să-l azvârle în Bega.

Naivitatea acestor oameni n-avea margini. Nu ştiu ce-şi închipuiau, dar eu m-am hotărât să-mi bat joc urât de ei. Am mulţumit, el a ieşit. M-am aşezat şi am scris o scrisoare cam în genul acesta: „Dragă mamă, sunt arestat, sunt la Securitate, toţi se poartă bine cu mine, am tot ce-mi trebuie. Mâncarea este foarte bună. Acuma regret că m-am băgat în această afacere şi am supărat pe aceşti oameni buni. Şi închei cu: „Trăiască Uniunea Sovietică!" „Trăiască mareşalul Stalin!" „Trăiască lupta pentru pace!" „Trăiască comunismul!"

M-am simţit foarte bine în noaptea aceea, gândindu-mă cu ce mutră lungă vor citi toţi această scrisoare. Mi-am dat seama că până şi în această atmosferă, chiar şi într-o celulă neagră, omul poate să-şi facă clipe plăcute şi să se distreze. Dealtfel mi-a venit în minte bancul care povesteşte că Gâgă este trimis la şcolarizare în Uniunea Sovietică. Se înţelege cu părinţii aşa: dat fiind că nu se poate scrie nimic urât, Gâgă va scrie cu cerneală albastră că totul merge bine. Iar dacă nu merge bine, va scrie tot aşa că totul merge bine, scriind însă scrisoarea cu cerneală roşie. După un timp soseşte acasă scrisoarea. Cu uşurare, părinţii văd că este scrisă cu cerneală albastră. Conţinutul însă era acesta: „Dragi părinţi, am sosit cu bine la Moscova. Aici este totul frumos. Sunt bine cazat. Sunt singur în cameră. Am tot ce-mi trebuie. Am mâncare. Şi găseşti tot, tot, tot la Moscova, în afară de cerneală roşie."

A doua zi sunt chemat din nou la anchetă şi stau în faţa unui ofiţer care se prezintă cu numele de Schnellbach. Am aflat mai târziu că el era şeful Securităţii din Lugoj şi a fost transferat recent la Timişoara. Dealtfel era singurul ofiţer de Securitate din cei zece care m-au anchetat în timpul arestării mele şi care s-a purtat frumos, pot să spun chiar domneşte, pentru situaţia în care eram. La plângerea mea că mi s-au luat ochelarii şi nu văd absolut nimic, nici măcar mâncarea la puţina lumină ce exista sau venea de la lămpiţa roşie, a

dispus imediat înapoierea ochelarilor. A fost o faptă bună şi un eveniment important pentru mine. Aceste anchete au produs puţină animaţie în monotonia vieţii de celulă.

Îţi trebuia o putere enormă ca să poţi suporta această situaţie nefirească şi umilitoare în care poate fi pus un om. În astfel de situaţii omul primeşte un întreg complex de sentimente. În primul rând psihic, eşti convins că eşti nevinovat şi totuşi trebuie să suferi. Pentru ce? În al doilea rând trebuie să lupţi cu un sentiment de disperare, că eşti forţat să stai în această situaţie şi nu ai nici măcar o licărire de speranţă că lucrurile se vor schimba, neştiind cât va dura sau dacă se va sfârşi. La acestea se adaugă chinul fizic, eşti obligat să stai în şase metri pătraţi, închis zi şi noapte, fără lumină, suferind de foame şi de obsesia că nu poţi ieşi la toaletă când vrei tu sau când ai nevoie. Eşti la cheremul unor fiinţe care nu ştiu dacă pot fi numite umane, şi care, la rândul lor, sunt la discreţia unor stăpâni care toţi slujesc un nebun. E suficient un cuvânt aruncat de toţi aceşti „superiori" şi eşti pierdut. Sentimentul că eşti la discreţia acestora, te omoară. Trebuie să fi foarte tare ca să-ţi conservi liniştea şi să nu înnebuneşti. Auzeam de multe ori în liniştea nopţii suspine şi plânsete în alte celule. N-ai nici o posibilitate să te plângi cuiva, cu cine să vorbeşti, de la cine să aştepţi ceva bun. Ştii că toţi cei care te înconjoară sunt duşmani şi-ţi vor numai răul, fără să aibă cel mai mic sentiment de răspundere. Poate au fost cele mai teribile momente din toată detenţia de cinci ani. Te cuprinde revolta, care creşte pe măsură ce îţi dai seama că nu poţi face nimic.

După o săptămână de chin, a sosit o licărire de speranţă, speranţă în sensul că s-a schimbat ceva. Nu mai eram singur! Aveam un suflet cu care puteam schimba un cuvânt. Şi asta oricând voiam. Totul începuse prin aceea că am lovit cu cotul întâmplător peretele. A urmat o scurtă lovitură venită din perete, ca un ecou, de la cealaltă celulă. Am bătut de trei ori cu degetul în perete. Mi s-a răspuns cu trei lovituri. În fine o metodă de a conversa cu cineva, conversaţie care până la acest moment se rezuma doar la câteva bătăi. Ce enorm de mult însemnau aceste câteva bătăi, când eşti în liniştea singurătăţii tale!

Am bătut de cinci ori, cinci bătăi ca răspuns. Am bătut de şapte ori, şapte bătăi ca răspuns. Ce păcat că nu ştiam morse, ce mult ar fi însemnat! Dar trebuia şi celălalt să ştie. Am o idee, ia să încerc: bat o dată, mi se răspunde o dată. De două ori, mi se răspunde de două ori. Bat de trei ori, răspunde de trei ori. Şi aşa mai departe până la 28, am primit 28 de bătăi ca răspuns. Înţelege oare celălalt că vorbesc despre cele 28 de litere ale alfabetului? Să vedem! Încep de la început: unu, răspunde unu; doi, răspunde doi; trei, răspunde trei… până la 28. Cu uşurare număr cele 28 de lovituri de răspuns. Sunt entuziasmat şi am speranţa că voi reuşi.

Timp avem destul! Repet de o duzină de ori această experienţă, care a funcţionat impecabil de fiecare dată. În fine, m-am convins că celălalt a înţeles că e vorba de alfabet. Întrebarea pe care mi-o puneam era să pun şi litera „K" în alfabet sau nu… De regulă, în alfabetul românesc nu se prea utilizează, doar la cuvintele „kilogram" sau „kilowat". Dar un om obişnuit se gândeşte la această literă? Să vedem.

Vreau să formulez câteva cuvinte. Prin urmare „A” va fi o bătaie, „B” va fi două bătăi, „C” va fi trei bătăi…Eu voi considera ca pe a unspezecea literă a alfabetului pe „K”. Bat trei. Mi se răspunde trei. Bat nouă. Mi se răspunde nouă. Bat patrusprezece, mi se răspunde patrusprezece. Bat cinci, mi se răspunde de cinci ori. Cred că aţi ghicit, era vorba de cuvântul „cine”. Numărând însă şi pe „K”. Am „formulat” următorul cuvânt, „eşti”. Şi iată „minunea minunilor”. Mi se răspunde cu 15 lovituri. Nu-mi vine să cred urechilor. 15 înseamnă „O”. Repet de 15 ori răspunsul. Urmează 13 lovituri. Răspund 13. Şi cu lacrimi în ochi, înregistrez cuvântul „OM”.

Urmează două lovituri, „B”. Apoi urmează literele „U” şi „N”. Deci răspunsul la cine eşti a fost „OM BUN”. Ura! A înţeles! Din clipa aceea, a urmat o vie conversaţie cu interlocutorul meu. Degetul cu care loveam mă durea, dar cui îi păsa… Am simţit cum un placheu din vârful pantofului începe să mişte. Cu eforturi supraomeneşti şi cu ajutorul dinţilor am forţat cuiele care ţineau placheul şi l-am scos. Acum eram stăpân pe situaţie. Bătaia o săvârşeam acum cu placheul de fier. Dar nu numai atât, am explicat interlocutorului meu că în loc să facem 10 şi pe urmă 1, pentru litera 11 de exemplu, ajunge să tragem o zgârietură pe perete, care însemna 10. Deci vrând să indic litera „M”, de exemplu, 13, trăgeam una şi loveam de trei ori. Însemna 13. Pe perete zgârietura se putea deosebi foarte bine de bătaie. În două zile, învăţasem aşa de bine amândoi acest sistem de comunicare, încât ajunseserăm la o viteză record.

Mâncarea se dădea astfel: pe coridor existau două rânduri de uşi. Celulele din dreapta şi, vis-à-vis, celulele din stânga coridorului. Ele erau numerotate, pare-se, în zig-zag: 1, 3, 5, 7; 2, 4, 6 etc. Mâncarea se dădea în ordine numerică, adică auzeam în celula vecină, din stânga, cum se deschide vizeta şi se întinde mâncarea. Apoi auzeam în celula de vis-à-vis, apoi urmam eu la rând. Ei bine, ajunsesem la următoarea performanţă: dacă începea servirea mesei în celula din stânga mea, cu care eu corespondam, sau comunicam, până când s-a dat mâncarea celulei de vis-à-vis şi apoi urmam eu, în acel scurt interval de câteva minute, poate nici măcar, poate 50 de secunde, am şi aflat prin „morse” ce mâncare ni se dă. La fel comunicam eu dacă mâncarea începea din partea dreaptă, respectiv primeam eu întâi mâncarea.

Am aflat că interlocutorul meu este un român macedonean, cu numele de Caragiani, un nume destul de răspândit la macedoromânii din Grecia, şi iată şi enigma explicată a literei „K”. El învăţase de mic alfabetul, inclusiv litera buclucaşă. Caragiani făcea parte dintr-un grup. Securităţii îi făcea deosebită plăcere să găsească un grup, aşa că oameni care nici nu se cunoşteau erau combinaţi într-un grup. Se putea da în judecată mai bine un grup întreg care a vrut să răstoarne un guvern sau un sistem, astfel putându-se da pedepse mai mari de la şeful grupului în jos. Prin urmare, Caragiani făcuse parte dintr-un grup de legionari, fiind anchetat ca duşman al regimului. Avea un prieten macedonean cu numele de Teja, cu care împreună făcea parte din grup. Acum erau izolaţi în două celule diferite. Cu el nu putea comunica, din păcate era într-o celulă mai îndepărtată.

Sufeream amândoi, nu pentru aceeaşi cauză, dar eram asupriţi de aceiaşi indivizi şi de acelaşi regim. Acest fapt ne-a unit. Am devenit prieteni de nedespărţit. Am avut timp cinci săptămâni, zi de zi, să ne povestim, să ne auzim. M-am surprins după o săptămână de comunicare cu Caragiani, că situaţia nu mi se mai părea chiar aşa de rea. Se putea suporta totul mai uşor. Se puteau spune bancuri, puteam povesti o mulţime de lucruri. Într-o zi mi-a făcut o surpriză drăguţă. Mi-a spus că atunci când voi veni la toaletă după el, să fiu atent că la geamul toaletei, la stânga, sus, va fi un ghemotoc de hârtie în care este ceva pentru mine. Într-adevăr, am găsit pacheţelul. Era o bucăţică de slănină. Nu ştiu cum pusese el mâna pe aşa ceva. Ori primise cumva un pachet, ori o avusese mai de mult şi o pusese deoparte. E drept, era puţin râncedă slănina. Eu niciodată nu mâncam slănină, nu-mi plăcea. Dar, de astă dată, cea mai bună mâncare pe care mi s-a părut că am mâncat-o vreodată, era bucăţica de slănină, fără pâine, fără nimic.

Caragiani era deja un vechi puşcăriaş, având în spate vreo doi ani de închisoare şi era versat în toate tainele pe care un novice nu are de unde să le ştie. Am avut astfel norocul ca, numai după cinci săptămâni de la arestare, să aflu o serie de chestiuni care mi-au schimbat toată filozofia. În primul rând m-a învăţat următorul lucru: că orice uşă de celulă care se închide în spatele tău se va deschide într-o zi şi vei ieşi de acolo. Doi, Cronos e zeul timpului, frate bun cu el este răbdarea. Cel ce crede în aceştia doi nu va dispera niciodată şi va fi liber într-o zi. De atunci au trecut 52 de ani şi nu am uitat acest lucru. De multe ori l-am aplicat atunci când cu nerăbdare mă gândeam la ce se va întâmpla sau când se va întâmpla ceea ce doresc să se întâmple.

De la el am aflat diferenţa de înţelegere a situaţiei de către un intelectual şi de către un om simplu. Intelectualul spune: „Nu am făcut nimic pentru ca o judecată pe pământ să poată fi aplicată contra mea. În consecinţă, nu pot să suport această nedreptate". Omul simplu spune: "Nu pentru ceea ce sunt eu acuzat sunt aici, pentru că asta nu e nimic, ci pentru că mi-am bătut nevasta sau am făcut o faptă rea". Deci găseşte o explicaţie a destinului. Se împacă cu gândul şi suferă prin urmare cu mult mai puţin. El, fiind student, iar prietenul lui Teja fiind om de la ţară, au avut nenumărate discuţii în acest sens. Caragiani a înţeles că cel înţelept a fost întotdeauna Teja. Ceea ce regret până în ziua de azi este că niciodată nu l-am întâlnit pe Caragiani. Probabil fusese condamnat şi a ajuns la Canal într-o altă colonie decât cea în care fusesem eu condamnat administrativ. Dar cine ştie când s-a eliberat, mai repede decât mine sau mai târziu decât mine şi pe unde a ajuns?

Atunci când se încheia o parte din anchete, pentru a nu ocupa locul în celulele Securităţii, deţinuţii erau depuşi la penitenciar în chip de „depozit". Urmau să fie luaţi de acolo şi duşi din nou la Securitate pentru cazuri de anchetă. Câteva luni mai târziu, fiind în „depozit" la penitenciar, când ni s-a adus mâncarea, s-a deschis uşa şi, însoţit de gardian, un deţinut ne-a servit cu polonicul supa în gamele. Când gardianul a păşit spre camera care se numea „salon", spre camera următoare — de notat că aici nu mai erau celule, ci camere

cu mai mulţi locatari — ca să deschidă uşa pentru servirea mâncării, deţinutul care servea mâncarea se uită la noi întrebător.

— E unul Adalbert aici?

— Eu sunt!

— Eu sunt Teja, şi-mi puse o porţie dublă în gamelă. Era singurul semn pe care l-am primit de la Caragiani.

Toată starea mea sufletească s-a schimbat din ziua în care m-am împrietenit cu Caragiani. Unde a rămas viaţa de la Securitate, cine se mai gândea la Moiş, cine se mai gândea la Schnellbach, cine se mai gândea la Deitel? Trăiam din plin zilele şi nopţile şi aşteptam cu nerăbdare, după câteva ore de somn, să reiau din nou conversaţia cu prietenul meu. Atâtea aveam să ne povestim. După şase săptămâni de şedere în această celulă, într-o bună dimineaţă se deschide uşa şi mi se zice:

— Ia-ţi tot ce ai şi ieşi!

Ce n-aş fi dat să-l pot anunţa pe Caragiani, dar nu se putea…

Era ziua de 4 august. Am fost scos de astă dată fără ochelari negri şi băgat într-un hol mai mare, unde deodată am întâlnit şapte sau opt deţinuţi necunoscuţi şi toţi am fost trecuţi printr-un coridor într-o altă încăpere şi închişi într-o, să nu-i mai spun celulă, încăpere de circa 16 metri pătraţi, care avea nişte paturi de fier, unde am putut să ne culcăm. De notat, fără saltele, direct pe barele metalice, dar totuşi paturi, câte doi într-un pat. În cameră era lumină, existând un geam care dădea spre o curte.

A doua zi dimineaţa, în 5 august, grupul nostru a fost completat cu încă trei persoane. Doi erau proaspăt arestaţi în aceeaşi zi şi erau sârbi din Timişoara. Unul era preotul Pavel Markovici. Ironia sorţii e că era preot la Biserica sârbă ortodoxă din Piaţa Unirii, aproape de străduţa în care locuiam eu, pe Paul Chinezu. Celălalt era un învăţător, Milivoi Silaşki. De la ei am aflat că în ultimele zile a pornit o acţiune de arestare a sârbilor din Timişoara. Era o consecinţă a divergenţelor dintre mareşalul Tito şi Stalin. Sârbii din Banat au fost consideraţi dintr-o dată inamici, erau „titoişti", „spioni ai sârbilor", „spionii călăului Tito". Aşa se explică şi plecarea mea din celula neagră. Trebuia să fac loc sârbilor. Zeci de sârbi au fost arestaţi şi a început o teribilă anchetă împotriva lor.

Popa Paia şi Milivoi erau dintre cei mai puţin vizaţi şi de aceea au scăpat de celula neagră. Au fost anchetaţi direct din camera în care eram cu toţii împreună. Silaşki făcuse tocmai armata, de unde a fost luat şi arestat. Aflând că locuiam în strada Paul Chinezu, a început să râdă şi mi-a spus: „A, tu erai la geamul de vis-à-vis? Eu eram acela care vă luminam în ochi cu o oglindă, cu ajutorul razelor soarelui". De câte ori mi se întâmpla aceasta, îl înjuram pe soldatul care se juca cu oglinda de vis-à-vis. N-am ştiut că voi afla acest lucru în celula de la Securitate. Mai era şi un bătrân foarte credincios, din Satchinez, unchiul Petri. Era amestecat în procesul pregătit împotriva episcopului catolic Pacha, considerat a face parte din grupul de „spioni" pentru Vatican. Printre noi era şi un colonel care fusese acuzat că a dat ordinul de a fi omorât un muncitor prin anii 1942–1943,

muncitor care făcea parte din partidul comunist, atunci în ilegalitate. Mai era şi soldatul care trăsese din ordinul colonelului în acei muncitori. Mi se pare că mortului i se zicea Vasile Roaită. Ca tovarăş de suferinţă mai aveam un ungur fugit din Ungaria în Iugoslavia şi care fusese predat românilor de autorităţile iugoslave, sub motiv că ar fi trecut în Iugoslavia din România.

Interesant era că Guvernul iugoslav, deşi în conflict cu Uniunea Sovietică, România şi celelalte ţări ale Pactului de la Varşovia, extrăda pe nenorociţii care fugeau în Iugoslavia în speranţa că de acolo vor putea ajunge în Vest. Un joc diabolic făceau sârbii. Dacă cineva fugea dincolo, era prins, îl băgau într-un lagăr în apropierea unei mine, parcă Bora i se spunea. Au promis acestor deţinuţi că îi vor lăsa să treacă spre Italia dacă, în prealabil, vor efectua anumite servicii Iugoslaviei. Şi anume, îi duceau la frontiera cu România, îi făceau să treacă frontiera pe neobservate cu o misiune. Spre exemplu, o scrisoare către un sârb din Banatul Românesc, urmând să vină cu răspunsul peste o zi sau două, dându-şi întâlnire la frontieră. Altfel îi ameninţau cu extrădarea către România.

Foarte mulţi au făcut acest joc, iar şantajul a continuat fără sfârşit. Mulţi dintre aceştia au fost la a patra sau a cincea încercare de trecere a frontierei. Până la urmă erau prinşi şi au umplut celulele Securităţii, acuzaţi fiind de spionaj pentru Iugoslavia. În lunile august şi septembrie 1950 se aflau nenumăraţi sârbi intelectuali din Timişoara, Diniaş şi alte comune sârbeşti din Banatul românesc, acuzaţi şi anchetaţi în sensul că spionau în favoarea lui Tito. De remarcat era faptul că la ora aceea se găseau doi securişti şi o securistă de origine sârbă, din România bineînţeles, care erau angajaţii Securităţii sau mai bine zis făceau parte din Securitate. Pe femeie o chema Vidosava Nedici, locuia dealtfel în Mehala, în Timişoara şi era de o cruzime nemaipomenită. La anchetele făcute de ea, deţinuţii erau legaţi. Li se băga o coadă de mătură rezemată de două scaune sub genunchi, încât ajungeau cu tălpile în sus şi cu capul în jos. Aşa erau bătuţi cu un drug metalic în talpă. Am văzut un astfel de nenorocit, târându-se pe genunchi, tălpile fiindu-i vinete şi umflate. A durat o săptămână până ce a putut să umble. Însă Vida Nedici, cum i se mai spunea, nu se mulţumea cu atâta. Cu un creion lovea testiculele deţinuţilor, ceea ce producea o durere de nedescris. Astfel putea smulge mărturisiri sau fapte pe care respectivul nu le comisese niciodată. Într-o bună zi am aflat vestea că cei trei sârbi, ea şi cu cei doi colegi au fost arestaţi şi duşi la Interne, acuzaţi fiind ca spioni ai lui Tito. Activitatea lor era cu atât mai diabolică, cu cât îi băteau pe nenorociţii lor confraţi sârbi, ca să nu pară suspecţi, ei fiind efectiv spioni iugoslavi strecuraţi în rândurile Securităţii. S-a vorbit şi despre amănunte. Făcând cópii după diverse rapoarte către Bucureşti, puneau un indigo care apoi era aruncat în coşul de hârtie. La plecare, seara, luau cu ei conţinutul coşului, trimiţându-l apoi în Iugoslavia.

Timpul ni-l petreceam în cameră, povestind unul altuia, vorbind individual cu câte unul, ori unul povestea şi ceilalţi ascultau de regulă un roman citit de câte unul din noi. Doi

erau cei care nu înţelegeau ce se povestea, era ungurul nostru care ne delecta cântând, celălalt era un rus cu numele Haruji.

Ce era cu acest rus. Era bătrân şi nu înţelegea ce se întâmplă cu el, nu mai cunoştea lumea. Era tânăr soldat în 1917 în Rusia, în armata generalului Wrangel care împreună cu Kolceak, Kolceak fiind în Siberia, luptau împotriva comuniştilor, făcând parte din armata ţaristă, din aşa zisa Armată Albă. Fiind bătuţi în final de Armata Roşie, Wrangel se retrage spre Basarabia. Trece frontiera cu o serie de ruşi ţarişti, ofiţeri şi soldaţi şi, trecând prin România, se răspândesc în restul Europei. Soldaţii de rând s-au stabilit în Iugoslavia pentru că se puteau înţelege cumva cu populaţia sârbă, în timp ce intelectualitatea a plecat mai departe, spre Paris. Aici, mai târziu, prin anii ’20 se găsea o puternică colonie de ruşi, prinţi, conţi, care pentru a supravieţui, erau angajaţi să facă munci destul de umile. Haruji a supravieţuit în Iugoslavia din anii 1920 până în 1950, fiind muncitor agricol. Nu-şi înjghebase acolo o familie, dar era de bine de rău mulţumit. Aşa s-a scurs viaţa lui Haruji aproape 30 de ani. La începutul anului 1950, Rusia a dat un ultimatum Iugoslaviei spre a i se extrăda, conform unei liste, 300 de ruşi albi, fugiţi din Rusia în 1918. Bineînţeles că era o şicană, dar Tito a îndeplinit această cerinţă a Uniunii Sovietice. A arestat pe cei circa 80 de oameni care mai trăiau din cei de pe lista celor 300, printre care era şi Haruji şi i-au trimis în România, predându-i Securităţii române. Securitatea, însă, considerându-i cetăţeni sovietici, i-a cazat într-un hotel din Timişoara, în aşteptarea delegaţiei sovietice ce urma să-i ducă în Uniunea Sovietică. Haruji fuge din acest hotel şi trece frontiera înapoi spre Iugoslavia. Mai bine zis, vrea să treacă, pentru că este prins de autorităţile române, de grăniceri. Este predat Securităţii şi „aterizează” în închisoare, şi anume în camera noastră. A stat doar câteva zile, după care a fost scos şi, probabil, dus mai departe şi predat ruşilor. Haruji apăra cu tenacitate punctul de vedere al comuniştilor titoişti, eu încercând să-i scot din cap tot comunismul, indiferent din care ţară era. Silaşki ştia bine ruseşte şi traducea. Haruji îi vorbea ruseşte lui Silaşki, el îmi traducea în română. Eu îi vorbeam româneşte. El traducea în rusă. Rezultatul a fost că amândoi urlam furioşi, nu unul la altul, ci amândoi la Silaşki.

O întâmplare a stârnit ilaritate în camera noastră. Era la rând tocmai bătrânul Petri cu povestirea unui roman. Istoria se petrece în Franţa. Era vorba de un preot catolic care, ieşind din biserică, vede cum un individ înjunghie o bătrână. Omul, observând că preotul l-a văzut, se duce imediat la preot şi-i spune că vrea să se spovedească, pentru a se convinge dacă secretul spovedaniei e doar o vorbă goală sau e chiar real. Intră în biserică, se spovedeşte şi-i spune preotului că e sărac, că nu are ce mânca şi a furat câţiva galbeni de la femeia căreia, opunându-se, i-a băgat cuţitul în gât. După aceea criminalul pleacă, iar preotul merge să-i dea ajutor femeii, care tocmai moare în braţele lui în momentul în care soseşte poliţia. Preotul este arestat şi învinuit că a omorât femeia. Dar dacă nu el a omorât-o, să spună cine este. El repetă mereu că nu poate să spună nimic, că nu poate spune nimic… Preotul este condamnat pe viaţă şi trimis în Cayenne, pe Insula Dracului, unde

erau deportaţi deţinuţii francezi. După zece ani, criminalul moare. Dar înainte de a muri, se spovedeşte şi recunoaşte că el a omorât pe bătrâna din satul respectiv. Rezultatul este reabilitarea preotului. După zece ani se întoarce din puşcărie şi este primit la coborârea de pe vapor de Papă, care-l îmbrăţişează şi-l laudă pentru dârzenia cu care a apărat secretul spovedaniei.

Când unchiul Petri termină de povestit romanul, popa Paia, Papaia cum îi spuneam noi, izbucneşte în hohote de râs. Toţi ne uităm miraţi la el şi-l întrebăm de ce râde?

— Mare dobitoc a fost preotul ăla! răspunde popa Paia.

— Cum se poate?

— Dacă la mine venea să se spovedească, îl dădeam imediat pe mâna poliţiei.

— Cum, la voi, la ortodocşi nu există secretul spovedaniei?

— Ba da, dar depinde.

— Cum adică?

— Păi dacă vin nişte copii şi se spovedesc că au furat nişte cireşe, îi absolv de păcate. Dar nicidecum un criminal!

— Bine, bine, pe un hoţ îl absolvi şi pe un criminal nu?

— Ei bine, nici pe un hoţ, depinde ce fură. De pildă, dacă vine unul care a furat un porc şi se spovedeşte, îl dau pe mâna poliţiei.

— Adică cum? întreb eu. Şi dacă e un purcel?

Popa Paia se opreşte, nu ştia ce să răspundă. Până la urmă zice:

— Depinde cât de mare e purcelul. Acum a fost rândul nostru să hohotim. L-am rugat să stabilească aproximativ câte kilograme are voie să aibă un purcel ca să-l absolve pe hoţ, respectiv de la care greutate în sus îl dăm pe mâna poliţiei. Aici am de remarcat un lucru. În anii care vin, am întâlnit o serie de preoţi de diferite credinţe şi pot să afirm că singuri preoţii catolici au fost aceia care, dacă au fost arestaţi, au fost arestaţi din cauza credinţei lor, toţi ceilalţi au fost arestaţi din motive politice, fie că erau preoţi ortodocşi legionari, fie rabini care au fost sionişti, fie luterani hitlerişti sau reformaţi adepţi ai lui Szálasi din Ungaria. Şi încă un amănunt, toţi preoţii catolici, prin ei înţelegându-i şi pe cei uniţi, pe greco-catolicii români, aveau la bază înalte studii de teologie universitară. 90 % dintre ei fuseseră în străinătate şi văzuseră Roma. În timp ce la celelalte credinţe, preoţii aveau ca studii maximum seminarii de teologie, care nu echivalau cu universitatea. Sigur că observaţiile mele nu se rezumau numai la preoţi.

Mi-am găsit o nouă îndeletnicire în cei cinci ani de închisoare, am devenit „scafandru al sufletelor". Unde puteai să cunoşti mai bine omul decât într-o închisoare sau în lagăr, cu câte 3 000–4 000 de oameni la un loc — în total, cred că am stat cu 10 000 de oameni în închisori, unde în săli uneori eram şi câte 80–100 de oameni, nemaivorbind de o sală imensă la Văcăreşti, unde am stat o săptămână cu 1 200 de oameni într-o singură încăpere. Acestea sunt ocazii când poţi cunoaşte adevăratul om, eul omului, care e modest şi se poate stăpâni sau cel care dă afară animalul din el, dând din coate şi răsturnând pe toţi când e

vorba să primească mâncare sau e gata să trădeze pe cei cu care este închis pentru o bucată de pâine în plus. Multe fapte săvârşite de anumiţi deţinuţi, Securitatea a putut să le ia la cunoştinţă prin informatorii săi, alţi deţinuţi puşi în aceeaşi celulă cu cel pe care-l cercetau. De suferit aveau în special cei ce fumau, pentru că era greu să ajungi la ţigări. Nu mai vorbesc de cei care erau închişi de săptămâni în celulă, fără să fie în contact cu alţii. Aşteptau cu jind sosirea vreunui nou venit, care mai avea o ţigară, două în buzunar. Am întâlnit oameni care-şi dădeau şi pâinea pentru ţigări. Iar lipsa maximă de stăpânire am întâlnit-o la unul care şi-a dat sfertul de pâine pentru un singur fum dintr-o ţigară aprinsă. Pe de altă parte erau oameni fără scrupule care-şi vindeau ţigările pentru pâine, punând pe cel „vândut" fumatului să-şi comercializeze pâinea care reprezenta pentru el viaţa. La ieşirea din închisoare, ajunsesem un bun cunoscător de oameni, cum în viaţa mea de până atunci nu reuşisem. Ar fi cazul să mă opresc aici, pentru că altfel va trebui să devin recunoscător celor care m-au închis, pentru că mi-au deschis ochii.

Am spus că celula-cameră avea o fereastră. Bineînţeles că toate aceste ferestre de închisori nu însemnau o vedere în afară, căci dincolo de gratii erau bătute scânduri, fie complet, oprind priveliştea de afară sau intrarea luminii, fie plăci de lemn aşezate oblic, încât puteai vedea doar ceva din cer, respectiv să intre aerul, dar nu puteai să vezi cine circulă pe afară sau pe stradă dacă geamurile dădeau spre stradă. Dar să nu se creadă că ferestrele dădeau spre străzile pe care se circula, ori erau spre curtea Securităţii, spre una din curţile celor trei vile, ori spre Parcul Eminescu, unde era o fâşie de parc la câţiva metri şi de unde se puteau auzi voci îndepărtate. „Totul are un capăt, numai cârnatul are două", spune o zicală. Aşa şi „idila" noastră din cameră, într-o bună zi s-a sfârşit. După singurătatea de şapte săptămâni, au urmat trei luni şi ceva de viaţă în comun pentru zece oameni într-o mică încăpere. În fond pot spune că nu ne-am plictisit.

În ziua de 6 decembrie 1950, mare rumoare. Toată lumea iese afară, am primit înapoi bagajele luate atunci când am intrat la Securitate şi apoi am fost îmbarcaţi în camioane. Şi iată că, după o plimbare foarte scurtă, am intrat printr-o poartă larg deschisă într-un coridor lung, unde am fost debarcaţi. Ne aflam în curtea vechiului penitenciar al Timişoarei. Această veche închisoare se afla lângă fosta Fierărie Otto Scherter sau Cofetăria Gimpel (astăzi Cofetăria Trandafirul), dacă aceste amănunte mai spun ceva generaţiei tinere.

Poarta principală a închisorii se afla pe una din străzile principale unde circula tramvaiul. După colţul închisorii de atunci intrai pe strada Churchill, numită imediat după război de către comunişti strada Popa Şapcă. Pe această stradă, spre calea ferată, pe partea stângă, se afla Palatul Dicasterial, urmat de Piaţa Luther. La 50 de metri de acolo, se afla strada Paul Chinezu… Ca atare ajunsesem să „aterizez" la circa 250 de metri de patul meu de acasă! Dacă mergeai mai departe, spre calea ferată, pe strada Popa Şapcă, ajungeai la ultima casă de pe stânga, unde era Curtea Marţială, respectiv Tribunalul Militar, în Palatul Dicasterial fiind tribunalele civile, pentru deţinuţii de drept comun.

Am fost aduşi vreo 60–80 de oameni şi am aşteptat circa două ore până am fost repartizaţi în camere. Acestea erau ceva mai mari, cu două rânduri de priciuri, cu un mic loc de trecere pe mijloc, unde trăiau circa 20 de oameni. Celula era închisă de o imensă uşă, făcută din gratii, încât dinăuntru puteai vedea afară coridorul, pe care circula gardianul de pază, în uniformă albastră de miliţian. Am fost grupaţi la întâmplare toţi cei care am sosit de la Securitate. S-a nimerit că eu am fost pus la un loc cu alţi nouăsprezece, fără să fi împărţit celula cu vreunul din ei în cele trei luni de zile petrecute la Securitate. Dealtfel nu au fost aduşi toţi sârbii sau toţi deţinuţii care erau sub anchetă. Pentru mine toată ancheta s-a rezumat la cele trei întâlniri cu Moiş, Deitel şi Schnellbach. Pare-se că nici ei nu ştiau ce să înceapă cu mine.

Dintre noii veniţi, unii dintre ei urmărind presa, m-au informat despre „procesul cu Anglia" care avusese loc în luna mai la Bucureşti şi al cărui început l-am putut urmări două, trei zile, după care am fost arestat şi eu chiar în timpul procesului. Între timp sentinţele au fost date, pedepsele fiind următoarele: pentru Liviu Popescu-Nasta, pedeapsa cu moartea; pentru Marcel Mugur, muncă silnică pe viaţă; pentru Annie Samuelli şi prinţesa Eleonora de Wied, 15, respectiv 10 ani de închisoare corecţională. Mai târziu am aflat că şi prietena mea, Eliza Ionescu, neurologa a fost arestată şi deţinută la Securitate câteva zile, din cauza unchiului ei, Liviu Popescu-Nasta.

Deci cu începere din 6 decembrie 1950, am devenit pentru prima oară locatarul unui penitenciar. Eram „depozitaţi" de Securitate în penitenciare. Aici domnea cu totul altă viaţă. Dimineaţa între 6 şi 7, sculatul şi numărătoarea. Seara la 7 închiderea, dar în prealabil, din nou, numărătoarea. Deţinuţii politici nu aveau dreptul la plimbare, cel puţin la Timişoara, în vechiul penitenciar şi în acea vreme. Dimineaţa se ieşea în grup, pentru scurt timp, la toaletă, respectiv la un lavabou, unde puteai să te speli. Încolo nu se mai ieşea nici în cursul zilei, nici în cursul nopţii, existând în fiecare cameră o aşa-zisă „chiblă". Denumirea îi venea din limba germană şi însemna un butoiaş în care fiecare, după necesităţi, îşi făcea treburile, în faţa tuturor. Un simplu capac de lemn apăra camera de mirosuri. Aşa că nu prea exista miros de parfumerie. În fond, era mare minune că nu erau boli în masă. Nu s-a întâmplat niciodată în acea învălmăşeală, în cei cinci ani, să apară vreo epidemie printre oameni. Prietenul Caragiani avusese şi pentru asta o explicaţie: eram atât de înfometaţi că mâncam şi digeram şi microbii… aşa încât ei nu se puteau înmulţi!

Dormeam pe priciuri. Seara nu ne dezbrăcam, descălţându-ne doar pantofii, încolo, îmbrăcaţi în haine, ne culcam pe scânduri. Spre surprinderea noastră mâncarea, însă, a fost împărătească. Timp de două săptămâni, zi de zi, şi la prânz şi seara, ne dădeau un fel de mâncare de orez sau arpacaş în care erau picioare de porc întregi cu carne, grăsime şi piele. Pot să spun că era delicios. Mai nimereai din când în când şi o codiţă de purcel. Probabil a fost o tăiere în masă la abator pentru export şi aceste deşeuri au fost predate închisorilor, adică au fost cumpărate de către M.A.I. Acum am făcut cunoştinţă şi cu terciul!

Dimineaţa ni se servea un terci de mălai, despre care se zicea că ar fi conţinut zahăr, dar noi nu l-am simţit niciodată. După câţiva ani am aflat că cei de la drept comun, dintre care erau aleşi bucătarii, furau zahărul. Şi anume cum: într-o căldare mare, unde se fierbea terciul de mălai, în mijlocul căldării, era pusă o găleată. Când, sub inspecţia gardianului, turnau cele cinci kilograme de zahăr în căldarea cu terci, îl turnau în mijloc. Astfel că zahărul cădea în găleată, ei mestecând cu făcăleţul doar de jur împrejur terciul pe care apoi îl turnau în butoaiele din care îl serveau din uşă în uşă deţinuţilor. Ei îl mâncau în schimb foarte dulce, datorită întregului zahăr colectat în căldare. Totuşi ne plăcea aşa de mult, că zi şi noapte îl visam. Am şi jurat că la întoarcerea acasă vom găti numai terci… La Securitate, ni se dădea numai o bucăţică de marmeladă, de circa 50 de grame, şi un surogat de cafea.

Ca atare, a început o nouă convieţuire în vechea închisoare din Timişoara. Cum am spus, eram 20 într-o cameră şi ne omoram timpul cu poveştile. Ca aproape în fiecare loc, în cursul celor cinci ani, eu eram marele povestitor. Citisem foarte mult, auzisem foarte multe şi, în consecinţă, povesteam mult. Seri întregi, gardianul de pe coridor stătea agăţat de uşa noastră şi asculta la poveştile mele. Într-o zi îmi spuse:

— Dom'le, dumneata eşti foarte teligent!

— Adică cum, îl întreb eu, ce vreţi să spuneţi?

— Apăi că eşti deştept!

— Domnule şef, nu se spune „teligent", se spune „inteligent".

— Deci totuşi nu eşti deştept. Te credeam mai deştept. Păi dacă ceva ajunge se zice „suficient", dacă nu ajunge atunci se zice „insuficient". Deci dacă eşti deştept se zice „teligent", dacă eşti prost, „inteligent".

Nu aveam ce argumenta la această gândire foarte logică.

Într-una din zile ajunsesem să povestesc despre sugestie şi anumite rezultate pe care le avusesem în diferite încercări de sugestie. Fiind rugat de ceilalţi să fac o demonstraţie, am aranjat următorul lucru: după ce ne-am culcat, toată lumea îşi pusese pantofii în faţa priciului de jos. Acum urma să-mi caut un mediu. Lingurile cu care mâncam le aveam asupra noastră. Am spus ca toată lumea să ia lingurile în mână şi să privească spre mine. Am început să spun:

— Acum ţineţi tare, tare lingura. Fiecare să strângă tare mâna în jurul lingurii. Şi acuma atenţie: lingura se încălzeşte încet, încet, încet. Închideţi toţi ochii şi veţi simţi cum se încălzeşte lingura. Şi acuma… arde!

În clipa aceea, unul azvârlise lingura. Era un tânăr cu numele de Cristea Valentin, originar de undeva din Moldova. Imediat i-am spus:

— Cu dumneata voi face experienţa.

I-am legat ochii ca să nu poată vedea, am luat o batistă şi i-am întrebat pe ceilalţi unde să o pun, în care bocanc sau pantof. După ce mai mulţi arătară un anumit bocanc, am introdus batista până în vârful încălţămintei, ca să nu se vadă de afară. Apoi am dezlegat ochii lui Cristea Valentin şi i-am spus:

— Vei merge de jur împrejur, printre bocanci, te vei uita la fiecare bocanc sau pantof, oprindu-te o clipă, apoi continui. Faci de trei ori rondul şi, la un moment dat, te vei opri în faţa unui bocanc şi vei băga mâna în respectiva încălţăminte. Zis şi făcut. După trei, patru minute, după ce înconjurase de trei ori încălţămintea, se opreşte exact în dreptul bocancului în care băgasem batista, pune mâna înăuntru şi scoate triumfător obiectul. M-am mirat eu însumi de reuşita experienţei, dar faima mea de posesor al unei puteri supraomeneşti fusese deja creată.

Unul dintre spectatori mă întreabă: „De ce nu încercaţi să hipnotizaţi?" Ştiam că hipnoza era interzisă, dar mi-am spus că la închisoare sunt deja, ceva mai rău nu mi se poate întâmpla decât să mă închidă. L-am aşezat pe Cristea pe chiblă, am trecut în faţa lui, l-am rugat să se uite adânc în ochii mei şi începusem să fac toate mişcările pe care văzusem că le fac cei care hipnotizează. Privindu-mă în ochi, încetul cu încetul, simte că i se face somn, îşi închide ochii şi adoarme. S-a supus exact la cele ce îi spusesem, dar deodată era să cadă de pe chiblă, aşa de adânc a adormit. L-am îndreptat. Toată lumea a aplaudat, iar eu îmi ziceam că trebuie să-l felicit pe băiatul care conlucra atât de bine cu mine. Credeam că se preface, pentru ca să nu strice jocul. Da' de unde! El chiar dormea adânc…

Am început să fac cu el experienţele cunoscute. Dându-i căniţa cu apă şi spunându-i că bea şampanie, pe faţa lui se citea plăcerea cu care a băut apa. La un moment dat, apare gardianul şi întreabă:

— Ce faceţi acolo?

— Vă voi face o mică demonstraţie, domnule şef. Spuneţi-mi, însă, astfel ca dânsul care şade acolo să nu audă, cum o cheamă pe soţia dumneavoastră. Adică, mai bine zis, nu-mi spuneţi, ci gândiţi-vă intens la numele soţiei. Apoi îi ordon lui Cristea să spună un nume care îi va veni în minte în momentul în care eu ajung la o anumită literă. I-am spus:

— Îţi ordon să ghiceşti cum o cheamă pe soţia domnului şef! Şi am început: A, B, C… când ajung la I, el deodată strigă:

— Ion!

— Apăi dumneata eşti omul dracului. Pe soţia mea o cheamă Ioana!

După acest nou succes descoperisem o nouă jucăriecu care delectam spectatorii.

Începea să mă amuze puşcăria. După câteva zile, Cristea, sărind de pe prici, îşi scrânteşte piciorul, care se umflă urât de tot. S-a decis să fie dus de la penitenciar, la spital. Astfel, întovărăşit de un gardian, este dus la Spitalul Bega, ajunge la chirurgie, unde i se imobilizează glezna. După ce a venit înapoi, ne-a povestit că un medic foarte simpatic, cu numele de Sarmeşiu, l-a bandajat. Hopa, ăsta era Titi al meu!

— Când trebuie să te duci din nou la rebandajare?

— Peste trei zile.

— Te rog să-i spui lui Titi Sarmeşiu că eşti cu mine în celulă şi că îl rog să-i spună soţiei mele unde mă aflu.

Şi într-adevăr, peste trei zile e dus din nou la spital şi vine înapoi radiind.

— În timp ce gardianul rămăsese afară, i-am spus doctorului Sarmeşiu tot ce m-aţi rugat. La care el îmi spune: „Vei veni din nou la bandajat peste trei zile şi-i vei povesti soţiei lui Przibram tot ce mi-ai spus şi mie”.

Într-adevăr, după alte trei zile, este dus iarăşi la spital, unde o întâlneşte pe Eva, îmbrăcată ca soră medicală cu halat alb, lângă doctorul Sarmeşiu. A povestit despre mine tot ce l-am rugat eu să spună şi, în acelaşi timp, am aflat şi eu o serie de lucruri de acasă, cine, cum se simte, ce face, ce s-a mai întâmplat. Titi o pregătise pe Eva să-i spună lui Cristea tot ce m-ar putea interesa. A fost cel mai frumos cadou de Crăciun pe care l-am primit în ziua de 22 decembrie 1950 şi totodată cel mai frumos cadou pe care am putut să-l ofer mamei şi soţiei. Şapte luni după arestare şi şase luni după sosirea la Timişoara, a fost primul semn de viaţă pe care l-am dat, în afara scrisorii şi a ştirilor transmise de doamna şi domnul din tren, cum că am fost la Canal şi am plecat de la Canal. Acum se ştia unde sunt: la o aruncătură de piatră de locuinţa noastră.

Aflasem că Eva a fost mutată împreună cu mama în cameră, iar camera noastră a fost rechiziţionată, acolo fiind pus cineva de către oficiul de locuinţe. A fost un sentiment ciudat care a cuprins-o atât pe Eva, cât şi pe mine, ştiind că în fiecare zi, la ora şase şi jumătate, dânsa lua tramvaiul din faţa penitenciarului pentru a merge la lucru, la I.M.B. Iar ea ştia că, în spatele acelor ziduri, mă aflu eu în una din încăperi. Aproape că puteam comunica spiritual unul cu celălalt.

Sărbătorile se scurseseră în linişte, dar plutea în general o tristeţe, mai exact o melancolie, speranţa dându-ne curaj tuturor. Eram oameni de toate vârstele şi de toate culorile. Un singur lucru ne lega pe toţi: nici unul din noi nu a săvârşit o faptă care să justifice privarea de libertate. În nici o ţară democratică din lume nu exista vreo lege care să învinuiască pentru asemenea crime. Unul, care era cioban, alergase după un iepure cu bâtul, în direcţia frontierei iugoslave. A fost arestat de grăniceri şi acuzat că a vrut să fugă peste graniţă. A lăsat în urmă 70 de oi. Altul spusese un banc împotriva regimului. Alţii au dat pâine unor fugari. Mai târziu a reieşit că erau partizanii din Munţii Banatului care luptau împotriva regimului. Fiind prinşi şi bătuţi, partizanii au spus numele celor de la care primiseră pâinea. De aceea aceşti nenorociţi au făcut zece ani de puşcărie. Unul deţinea un pistol şi fusese pârât de cineva. Altul fusese poliţist în vechiul regim, iar acum era acuzat că ar fi arestat un comunist. Fiecare din noi era un caz periculos pentru Securitate, dar fiecare era o soartă individuală, care plătea scump, pentru că a venit pe lume.

La mijlocul lui ianuarie 1951, într-o seară de iarnă, s-a iscat deodată mare rumoare. Suntem scoşi cu toţii pe coridoare, îmbarcaţi din nou în camioane şi duşi în continuarea străzii Popa Şapcă, până la capătul străzii, unde este calea ferată ce despărţea cartierul Cetate de cartierul Mehala şi unde odinioară se aflase Curtea Marţială, iar acum se instalase noua închisoare pentru deţinuţii politici. Vreo 75 de oameni am fost băgaţi într-o încăpere mare, denumită aici „salon”, fără paturi, doar cu o chiblă şi un butoi cu apă de băut. A trebuit să ne culcăm pe jos, în două rânduri, de-a lungul pereţilor. Eram aşa de

aglomeraţi, încât unul a spus în glumă. „Atenţie, dacă dormim toţi pe partea dreaptă şi unul fluieră, atunci toţi în acelaşi timp să ne întoarcem pe partea stângă.” Aproape că aşa era situaţia.

Din cei 75, circa 60 erau sârbi. După ce fuseseră anchetaţi şi li se întocmiseră dosare, au fost trimişi în „depozit” până la proces. La fel s-a petrecut şi cu cei care nu aveau încă actele completate, iar până la pedeapsa administrativă au fost trimişi şi ei în „depozit”, la închisoare. Descoperisem un vechi prieten, pe Popa Paia, care fusese luni de zile împreună cu mine la Securitate, în camera comună. El îşi găsise cumnatul. Ogneanca o chema pe soţia lui Popa Paia Marcovici, cu ea avea două fete. Şapte ani mai târziu, aveam s-o cunosc pe Ogneanca, fiind chiar colega mea de lucru. Dar asta mai târziu…

Ceilalţi 15, nesârbi, eram cam următorii: inginerul Moru Aurel de la Arad, căruia îi umblase gura în faţa colegilor săi de la C.F.R., pentru care faptă primise 12 luni de „educare” administrativă. Altul era Petru Daba, dintr-un sat de lângă Timişoara, căruia i se spunea Pidy; născându-se în America, de mic copil i se spunea aşa. Spre nenorocirea lui, a fost adus de părinţii care se repatriaseră în România. Avea un cerc de prieteni legionari, astfel a fost acuzat şi el de legionarism şi a fost arestat. Mai era şi unul din prietenii lui legionari, un băiat foarte drăguţ, cu care m-am împrietenit. După primele cinci minute, după ce ne-au băgat în sală, mi-a şi văzut inelul de logodnă, despre care am povestit că uitaseră să mi-l ia, şi îmi spuse: „Trebuie făcut ceva. Imediat jos cu inelul dacă nu vrei să-l pierzi!” După câteva zile, strânsese câteva bucăţele de blană pe care le avusese asupra lui, tăiate dintr-un cojoc, şi mi-a cusut o şapcă de mare folos mai târziu la Canal, unde urma să mă reîntorc. Şapca sau căciula asta avea o bandă care trecea pe sub bărbie şi un nasture cusut pe căciulă pe care se putea îmbumba panglica. Vântul nu putea să mi-o ia astfel de pe cap. Ca nasture, a luat o bucăţică de blană în care a cusut inelul meu de logodnă. Astfel a fost salvat inelul şi, patru ani de zile, a fost încontinuu în posesia mea, în afara câtorva ore când am crezut că m-am despărţit de el pentru totdeauna. Despre asta voi povesti însă mai târziu. Mai era cu noi şi un anume Hartlauer, pe care timişorenii bătrâni probabil că l-au cunoscut. Era proprietarul unui restaurant al boemei timişorene, numit „Spieluhr”. Cu noi mai era un inginer Jakabfy care, după câţiva ani, a devenit coleg cu soţia mea.

A urmat o perioadă lungă de cinci luni, până în 15 iunie, petrecută în această sală mare cu cei 75 de oameni. Timpul a trecut cu poveşti, cu învăţarea limbii sârbe de la sârbi, cu ascultarea păţaniilor unuia sau altuia, cu bancuri şi cu frica în sân că în orice moment oricare poate fi chemat şi dus la Securitate pentru anchete ulterioare. Aşa s-a şi întâmplat cu mulţi dintre noi.

Eu, însă, fusesem uitat şi, de la ultima întrevedere cu Schnellbach, până la plecarea mea din 15 iunie 1951, n-am mai fost anchetat de Securitate. La acea oră, în sală, nu existau paturi, nu existau cuverturi, toţi eram culcaţi pe jos, care mai de care acoperindu-ne doar cu propriile haine.

Dimineaţa se servea terciul, apoi prânzul şi seara erau supe. Nicidecum nu mai era mâncarea aceea bună, arpacaşul cu picioare de porc, pe care o primisem în vechiul penitenciar. Probabil timpul de export al porcilor se terminase.

Într-o seară, se deschide uşa şi este chemat Moru Aurel.

— Lasă-ţi bagajele, că te vei întoarce, i se spune şi pleacă. După circa o oră, se deschide din nou uşa şi intră Moru Aurel, inginerul de la C.F.R. Arad. Ne-a povestit că a fost dus la Securitate, unde i s-a pus doar o singură întrebare:

— Când ai fost arestat, aveai asupra dumitale actele?

— Da, le-a răspuns el. Şi cu asta a fost adus înapoi. Însă Aurel era foarte tulburat. Ce se întâmplase? La ieşirea din Securitate, şezând în spate, în jeep, a zărit sub un felinar o siluetă în negru pe care o recunoscuse ca fiind soţia lui. Era ora 10 seara, era întuneric şi nu putea fi sigur. Omul a început să plângă şi a spus:

— Precis mi-a murit fetiţa. Pentru că, dacă era soţia mea, să ştiţi că era în doliu! Am încercat să-l consolăm, dar era imposibil. La un moment dat i se luminează faţa şi-mi spune:

— Parcă ne-ai povestit acum câteva zile că ai hipnotizat pe cineva în celulă, în vechiul penitenciar. Te rog să mă hipnotizezi şi să încercăm prin hipnoză să aflăm de ce era soţia mea la Securitate, dacă era ea sau dacă s-a întâmplat ceva acasă. A sunat ceasul meu de „vedetă”! Desigur că am acceptat.

Ne-am aşezat faţă în faţă, secondat fiind de doctorul Petrovici, un medic sârb, coleg de suferinţă cu noi. Am spus coleg de suferinţă pentru că toţi eram închişi de aceeaşi autoritate, de Securitatea României comuniste. Indiferent de ce săvârşise sau nu săvârşise oricare dintre noi, fiind arestat pe drept sau pe nedrept, indiferent de culoarea sa politică – mă refer la titoiştii sârbi care erau aproape toţi consideraţi comunişti titoişti şi care de fapt ţineau doar cu Tito — un lucru era comun, ura împotriva acestui regim. Şi acum a sosit momentul rolului meu de hipnotizator. Am făcut aceleaşi mişcări pe care le făcusem cu Cristea Valentin şi pare-se că atât de tare a vrut Aurel să fie hipnotizat, încât în scurt timp a închis ochii şi nu mai era prezent. I-am spus:

— Acum facem o scurtă călătorie şi mergem până la Securitate, unde te întâlneşti cu soţia ta care sigur mai este şi acum acolo.

— Da, da, o văd, spune Aurel.

— Întreab-o de ce a venit la Securitate. Moru îmi spune:

— A venit să-mi ceară carnetul meu de C.F.R. care, expirând, trebuie prelungit sau predat.

— Întreab-o ce face fetiţa!

— Fetiţa e bine!

— Întreabă de ce este în doliu!

— Este în doliu, pentru că i-a murit o mătuşă. Doctorul Petrovici, care îi lua pulsul lui Moru, îmi face semn că e cazul să încetez. Totuşi n-am putut pune frâu egoismului meu şi l-am întrebat repede:

— Uite, în drumul înapoi spre penitenciar, facem o mică pauză şi intrăm în strada Paul Chinezu 6, la etajul I şi sunăm la mine acasă.

— Da, sunt în faţa uşii, spune Aurel.

— Sună!

— Am sunat şi acum aud cum se învârte cheia. Apare o doamnă bătrână, cu părul alb şi o femeie tânără.

— Întrebă-le ce fac.

— Amândouă spun că sunt bine.

— Ce vezi?

— Văd un coridor lung şi, pe stânga, un dulap mare de sticlă. Petrovici îmi face un semn ce nu putea fi de neînţeles: repede, trezeşte-l.

— Gata, îţi ordon să te trezeşti!

În momentul acela, Moru îşi deschide ochii. Nu-şi aducea aminte nimic din cele petrecute. Noi l-am liniştit, spunându-i că fetiţa lui nu are nimic şi soţia lui venise ca să întrebe dacă printre actele sale era carnetul lui de C.F.R. în momentul arestării. Aurel avea dubii:

— Bine. Bine, astea le-oi fi spus eu, dar de unde să ştiu că acesta este şi adevărul? Eu, recunosc, aveam dubii şi mai mari, pentru că ştiam că, pe coridorul acela de la intrarea în apartamentul nostru, nu exista nici un dulap. Era doar un cuier de haine cu oglindă în locul în care spusese el că ar fi un dulap, atât şi nimic mai mult. Aveam să aflu la primul vorbitor, la Canal, în ziua de 29 iunie, cu mama, că într-adevăr atunci când s-a rechiziţionat camera şi a venit un locatar, acesta a cerut să se scoată dulapul din cameră, pentru ca să-şi pună acolo o mobilă de-a lui. Dulapul a fost plasat în locul cuierului de haine la stânga, pe coridorul de la intrare.

Dar liniştirea lui Moru Aurel şi eliminarea dubiilor mele a fost mai repede servită de soartă decât ne-am fi aşteptat. Cinci minute după ce a fost trezit, deodată, se aude de afară o bătaie în uşă, se deschide vizeta şi o voce spune:

— Moru Aurel, vino la uşă! Aurel se scoală, se duce la uşă şi de afară se aude următoarea întrebare:

— Atunci când ai fost arestat, carnetul dumitale C.F.R. a fost printre acte sau nu? La această experienţă şi la deznodământul ei au asistat 75 de oameni. În noaptea aceea, eu am fost sărbătoritul camerei. Ajunsesem să cred că pe ce pun eu mâna reuşeşte, că se întâmplă cu mine cele mai fantastice coincidenţe şi că steaua mea norocoasă nu mă părăseşte. La un moment dat, începusem să cred că, poate, voi fi totuşi eliberat, negăsindu-se nimic împotriva mea, nemaifiind chemat la Securitate.

Astfel ne prinde ziua de 15 iunie 1951, când sunt chemat afară, eu cu câteva zeci de persoane, dându-ni-se bagajele şi, în loc de libertate, am fost duşi seara, pe întuneric, cu camionul la gară şi îmbarcaţi într-un vagon de transportat deţinuţi. Astfel fac cunoştinţă cu un vagon fără compartimente. Pe două rânduri, erau bănci pe care şedeam, două din aceste bănci aveau o gaură, unde se aşeza cel care trebuia să-şi facă treburile. Vagonul avea mici ferestre sus, aproape de tavan, cu gratii groase, iar la cele două capete ale vagonului era câte un mic coridor unde şedeau înarmaţi gardienii. O căldură infernală domnea în acel vagon, încât toată lumea se dezbrăcase de cămaşă şi de pantaloni, rămânând numai în chiloţi, dar chiar şi aşa apa curgea de pe noi în aşa hal, că dimineaţa erau cam doi centimetri de apă pe podea. Nu primiserăm nici mâncare şi nici de băut. Dimineaţa, limbile noastre erau umflate de sete. Aşa am ajuns la Bucureşti. Vagonul fusese ataşat la acceleratul Timişoara–Bucureşti.

La triajul Gării de Nord, am eliberat vagonul şi am fost puşi în camioane şi transportaţi la Ghencea, vechea mea cunoştinţă, lagărul de triere. Am fost repartizaţi din nou în barăci şi au început zilele de aşteptare. Am fost oarecum bucuros că am plecat din Timişoara la Canal, deoarece în timpul şederii la închisoare sau la Securitate nu puteai scrie acasă, nu puteai primi pachete şi nu puteai să ai vorbitor. Pe de o parte, la Canal aveai aceste drepturi. Desigur că în scurta şedere de o lună la Midia nu am ajuns să scriu acasă. Pe de altă parte, mă temeam de ce va veni, în ce măsură vom fi supuşi la munci supraomeneşti şi în ce măsură vom fi expuşi la accidente, respectiv la vreo boală. Nu puteam şti nici măcar la care din staţiunile de muncă ale Canalului, la care colonie vom fi repartizaţi. Între timp aflasem că nu toate coloniile sunt organizate la fel şi nu toate coloniile sunt la fel de grele. Totuşi cineva putea să fie la cea mai bună colonie şi să trăiască greu, aşa cum altul putea să fie la cea mai grea colonie şi totuşi să trăiască bine. Rămânea de văzut ce surpriză îmi pregătea viitorul.

De astă dată găsisem Ghencea împărţită în două cu sârmă ghimpată. Noi, politicii eram într-o parte, în cealaltă parte erau deţinuţii de drept comun, condamnaţi pentru hoţie sau crime. Am aflat mai târziu că această aşa-zisă pedeapsă administrativă de reeducare se referea nu numai la politici, ci şi la cei de drept comun. Cu alte cuvinte, pentru a-şi asigura destule braţe de muncă, acest guvern nu s-a sfiit să-i aresteze pe cei care vreodată au fost condamnaţi pentru hoţie sau, la urma urmei, pentru orice delict de drept comun.

Mulţi au fost arestaţi chiar fără nici o condamnare sau fără să fi săvârşit vreo nouă faptă şi au fost trimişi la Canal pentru muncă de reeducare, ca şi noi dealtfel, pentru o durată exprimată în luni, spre deosebire de tribunale, care condamnau oamenii pe ani. Am întâlnit şuţi, pe limba lor însemnând hoţi de buzunare, care o singură dată în viaţa lor au furat şi au fost condamnaţi la trei sau şase luni de închisoare. Acum au primit 24 de luni de muncă de reeducare în formă administrativă, adică condamnaţi din birou, nu din tribunale. Aşa că nu numai pe linie politică s-au întâmplat cele mai mari samavolnicii, adică oameni nevinovaţi au fost închişi pe baza unor delicte aşa-zis politice, dar chiar şi cei condamnaţi

pentru hoţii au suferit de pe urma acestor legi, fiind arestaţi şi supuşi unor munci grele fără a fi comis din nou ceva. Au fost pur şi simplu arestaţi pentru delicte vechi, de mult ispăşite, în diverse închisori. Scopul a fost evident, iar modelul a fost Uniunea Sovietică: să scapi de opoziţia politică, sau de nedoriţii de drept comun şi în acelaşi timp să profiţi de pe urma muncii lor, cu speranţa că cu timpul aceştia, neeliberându-se niciodată, o să moară şi astfel să se scape de aceste elemente nedorite. Sute de mii de oameni au murit astfel în Uniunea Sovietică şi ăsta părea sfârşitul şi în România dacă nu intervenea vreo minune. A intervenit, dar asta mai târziu…

Cinci zile am stat la Ghencea până când am fost transportaţi mai departe. În aceste cinci zile, l-am cunoscut pe preotul catolic Tyukodi Mihai din Alba Iulia. Era profesor de teologie la Seminarul Catolic din Alba Iulia. Cum spuneam, preoţii catolici au fost arestaţi pentru credinţa lor. Nici el nu ştia în fond ce a săvârşit, pentru ce a fost arestat, împreună cu un cunoscut de-al lui, Emil Puni, fost preot iezuit greco-catolic, român de origine, şi alţi doi preoţi unguri catolici din Ardeal, Erös Lajos şi Csibi Karci. Pe toţi aveam să-i cunosc mai târziu. Aceşti preoţi aveau o conduită aleasă, pe unde puteau îi ajutau pe ceilalţi. Ascultau toate păsurile celor care li se adresau. Dacă primeau pachete de acasă, le împărţeau vecinilor din stânga şi din dreapta. Trăiau într-o disciplină de fier şi suportau stoic nedreptăţile la care eram supuşi. M-am simţit bine în tovărăşia lor, Erös interesându-se în special de activitatea mea de la Biblioteca Britanică. Mai târziu, în colonia de muncă, l-am învăţat limba engleză.

Sosise ziua de 20 iunie, zi în care am fost transportaţi în camioane la triaj, unde am fost îmbarcaţi în vagoane C.F.R. pentru deţinuţi, vagoane identice cu cele pe care le-am mai descris. Sosiţi la Constanţa, am fost transbordaţi în camioane şi duşi la o nouă colonie, pe care n-o cunoşteam şi care nu era departe de Cernavodă, numită Kilometrul 4. Începând din momentul primirii, am observat că nu era nici pe departe situaţia fioroasă de la Midia. Miliţienii de pază erau destul de prietenoşi. A doua zi am plecat la lucru, spre surprinderea noastră la cules de roşii. Am fost duşi într-o regiune din jurul lagărului, unde se cultivau legume, printre altele, erau tocmai roşiile care erau coapte la ora aceea. Treaba noastră era să culegem roşiile, să le ducem la nişte vagonete, de unde apoi eram puşi să încărcăm căruţe. Nu ni s-au pus botniţe, astfel că, în timp ce culegeam, mâncam la roşii pe rupte. Era binevenită alimentaţia cu legume proaspete, în comparaţie cu mâncărurile primite până acum, derivate din conserve sau numai mâncare fiartă. Spre surpriza noastră, a doua zi de la sosire am primit cărţi poştale, ca să scriem acasă, indicând ca adresă: Colonia Kilometrul 4. Pentru vorbitor s-a fixat ziua de 29 iunie. Cu mare nerăbdare aşteptam trecerea săptămânilor, pentru a vedea dacă s-a primit acasă scrisoarea mea şi cine va veni…

Până la urmă, a sosit şi ziua. A apărut mama. S-a înţeles cu Eva că, fiind vară, să vie dânsa acuma, neputându-se ştii când va fi următorul vorbitor. Mama, profitând de acest termen, a venit. Mi-a adus şi un pachet. Am fost lăsaţi să vorbim circa un sfert de ceas, fiind aşezaţi de fiecare parte a unei mese. Pe o parte, în şir lung, deţinuţii, pe cealaltă parte,

vizitatorii. Se împliniseră 13 luni de când am plecat de acasă şi vă puteţi închipui emoţia şi bucuria revederii cu mama. Era să nu mă recunoască, pentru că la ora aceea, nu mai ştiu de ce, îmi lăsasem mustăţi. Această situaţie nu a durat timp îndelungat pentru că în curând le-am ras.

Viaţa „paradisiacă" în mijlocul culturilor de roşii nu a durat mult. A doua zi după vorbitor am fost îmbarcaţi cu toţii în camioane şi transportaţi la Cernavodă. Era o altă colonie, numită Colonia Cernavodă. Se afla pe malul drept al Dunării, departe de podul de la Cernavodă. Când am intrat în noul lagăr şi am fost repartizaţi în barăci, am văzut că a fost tocmai demontat un gard de sârmă ghimpată. Am aflat că dincolo de acest gard erau câteva detaşamente de deţinuţi, foşti poliţişti ai regimului antonescian, iar în partea în care ne aflam noi, au fost femeile. Cernavodă fusese, deci, un lagăr de femei. Acelea care au fost transportate încoace paralel cu noi, au fost transportate în sens invers, la Kilometrul 4, care s-a constituit într-o colonie exclusiv de femei. Aceasta era compusă din femei condamnate administrativ pentru muncă de reeducare, adică din femei arestate pe motive politice şi închise împreună cu femei hoaţe, condamnate pe vremuri pentru delicte de drept comun.

Pentru prima oară am venit în contact cu şuţii, condamnaţii de drept comun, care şi ei erau amestecaţi cu noi, politicii. Desigur că au început să apară mici furtişaguri, dispariţii ale obiectelor pe care le aveam. Acum am învăţat că noi suntem bandiţi, iar ei sunt hoţi! Noi eram răufăcătorii care am vrut să răsturnăm acest guvern, iar ei sărmanii erau victimele capitaliştilor. Capitaliştii, prin legile lor, i-au silit pe aceşti nenorociţi să fure şi să omoare. Cu ocazia unor astfel de mutări sau schimbări, conducerea lagărului, adică comandamentul, rămânea locului, numai deţinuţii erau transportaţi dintr-un lagăr în altul. Această metodă a continuat şi după aceea, probabil pentru ca deţinuţii să nu se obişnuiască prea mult cu locurile din împrejurimi, să nu facă eventual cunoştinţe cu oameni de afară şi să cunoască şi un alt tratament. Coloniile de muncă erau diferite, ele depindeau de conducerea militară a lagărului. După câteva zile am simţit şi am observat că eram într-unul din lagărele aşa-zise preferenţiale, după comportamentul oficialităţilor faţă de noi. Nu se putea compara cu situaţia demoralizantă care era la Capul Midia. Aici era, spre exemplu, un sergent cu numele de Smeu, din Banat, care a vorbit foarte blând cu oamenii şi le-a spus: „Băieţi, eu n-am nimic împotriva voastră, aşa că nu mă obligaţi la anumite chestii care mie nu-mi convin, să fac observaţii sau să vă pârăsc. Vreau să rămânem prieteni." Sigur că astfel de vorbe îţi întăresc moralul şi, parcă, nu mai eşti chiar atât de disperat.

A propos de disperat: după un an, în care am încercat o colonie rea de muncă forţată, unde deţinuţii erau asupriţi, am testat Securitatea, atât singur la neagra cât şi în comun, am trecut şi prin viaţa de penitenciar, în care luni de zile am fost pus la „depozit", m-am aclimatizat cu puşcăria, devenisem deja un vechi puşcăriaş. Nu mai consideram tragică situaţia, nici nu mă mai simţeam ameninţat în ceea ce priveşte propria mea viaţă.

Bineînţeles că în orice moment se putea întâmpla ceva şi putea interveni o schimbare. Mai exista şi speranţa!

În scurt timp am cunoscut comandamentul: căpitanul Zamfirescu era comandantul lagărului; ajutorul lui era locotenentul Zlotea; ofiţerul politic era locotenentul Florea, nu era nici pe departe crudul Grancea de la Midia şi nicidecum nu s-au repetat acele gesturi inumane pe care Grancea le aplica. Mi-am dat seama că Cernavodă era cu totul altfel organizată decât Midia sau Kilometrul 4. Ajunsesem şi aici pe diferite şantiere, unde munca nu era uşoară. Spre exemplu, descărcarea vagoanelor de piatră scoasă dintr-o mină numită „canara". Vorba şefilor: „Să sune canaraua! Să sune canaraua! Încărcaţi repede vagonul!", nu erau atât de ameninţătoare ca bastoanele şefilor de detaşamente sau ale „primului" de la Capul Midia.

Într-o bună zi, plimbându-mă prin curtea coloniei, unde eram circa 2 500 până la 3 000 de deţinuţi, îl întâlnesc pe Gheorghe Ursescu, fiul domnului Ursescu. De la dânsul aflu că tatăl său murise şi că el este trimis la Canal pentru 24 de luni la muncă de reabilitare, dar pentru ce nu ştia nici el. Îl întâlnesc şi pe colonelul Zaharescu din Reşiţa, pe care nu-l cunoscusem personal, dar al cărui ginere lucrase cu mine la laboratorul metalurgic la U.D.R. în 1946. Şi el m-a rugat să-l hipnotizez, ca să afle ce mai e nou pe acasă. Renumele meu ajunsese până acolo. M-am împrietenit aici, la Cernavodă, şi cu doctorul Vasile Jemnea, acesta ajungând mai târziu medicul dispensarului din colonie. Deţinuţii care se simţeau rău dimineaţa, înainte de a ieşi la lucru mergeau la dispensar, unde medicul, constatând efectiv o boală mai serioasă ce împiedica lucrul, putea să-l prezinte la comandament ofiţerului de serviciu, pentru a i se aproba rămânerea la baracă, scutirea de a ieşi la muncă. Pe companionii mei de la bibliotecă, Belgrader şi Nicky Basch, nu i-am mai întâlnit. Am aflat însă că Belgrader a fost eliberat după 12 luni de reţinere, adică prin luna iunie.

Dimineaţa, ca în orice lagăr, avea loc numărătoarea şi seara din nou. Duminicile nu se lucra, spre deosebire de Midia. Cu această ocazie ne scoteam saltelele, făceam ordine în barăci. Comice erau semnalele de aducere la cunoştinţă a anumitor lucruri. Spre exemplu: un singur fluierat lung reprezenta adunarea la numărătoare; două fluierături însemnau adunarea şefilor de detaşamente, trei fluierături anunţau masa; patru fluierături, incendiu, cinci fluierături, stingerea şi aşa mai departe. Era foarte amuzant, de fiecare dată trebuia să numeri aceste fluierături, ca să ştii ce să faci. Munca nu mi se mai părea atât de grea. Ori eu mă obişnuisem, ori regimul, respectiv ritmul, era altfel. Mai târziu am aflat că într-adevăr, ritmul era altul.

După vreo lună am scăpat temporar de roabă şi de vagoneţi. Părintele Tyukodi, prin nu ştiu ce legături, la un moment dat a fost scos de către un şef de detaşament şi trimis cu un alt detaşament la bazinul de întoarcere. Am vorbit cu o cunoştinţă de-a lui şi astfel şi eu am fost scos din detaşamentul meu şi trimis odată cu el în acelaşi loc. Ce trebuia să facem? Aici se produceau explozii în peretele de stâncă, pentru ca malul să se surpe şi să fie

îndepărtate pietrele şi nisipul căzut, spre a se construi aşa-zisul bazin de întoarcere pentru Canalul Dunărea–Marea Neagră. Imaginaţi-vă un perete de aproximativ 15–20 de metri, format din piatră şi nisip, ridicat deasupra şantierului, iar la poalele lui se lucra excavându-se, respectiv transportându-se pietrişul şi nisipul căzut în urma exploziei. Pentru a se putea exploata în continuare peretele, adică pentru a se excava în continuare muntele, trebuiau făcute găuri în nisipul şi în materialul stâncos. Aici era pusă dinamita în vederea exploziei. Pentru crearea acestor găuri era nevoie de aşa-zisele baramine, nişte drugi de fier, manipulate de două persoane. Acestea, stând faţă în faţă, tot ridicând şi lăsându-le să cadă mereu, încetul cu încetul formau o gaură de doi metri, un metru şi jumătate adâncime. Astfel de găuri băteam noi, părintele Tyukodi şi cu mine. Nu era un lucru uşor, dar în orice caz mai comod sau mai „amuzant" decât căratul pământului cu roaba sau încărcatul vagoneţilor cu lopata.

Între timp, sosesc ştiri alarmante de la Colonia Poarta Albă, unde se aflau deţinuţi condamnaţi. Se zvonea că acolo există bătăi şi schingiuiri. Dar aceste maltratări nu erau făcute de către miliţieni, respectiv de către funcţionarii M.A.I.-ului, ci de deţinuţii înşişi. Mai târziu, am întâlnit un tânăr căruia i s-a scos un ochi în timpul unor astfel de bătăi. Ştiri neliniştitoare!

Într-o zi de toamnă, cam prin septembrie, fac cunoştinţă cu inginerul Bădărău, fratele profesorului Bădărău pe care-l cunoscusem la Iaşi. După ce ne-am cunoscut mai bine, după una-două săptămâni, îmi face într-o zi o destăinuire. Mai mulţi ingineri au hotărât să întreprindă o acţiune vizând uşurarea muncii tuturor deţinuţilor în general, iar a deţinuţilor politici în special. A expus apoi planul său comandantului Zamfirescu, care a fost de acord. Ideea a pornit de la faptul că, în general, era obiceiul ca oamenii să aibă o anumită normă de executat. De exemplu, trebuia excavat un metru pătrat de pământ pe zi. Dacă nu se îndeplinea acest lucru, nu se dădea de mâncare deţinuţilor seara. Norma se calcula înmulţind numărul de oameni care lucrau într-un şantier într-o anumită zi, cu 1,5 metri cubi. De aceea, la fiecare şantier era pus un inginer care conlucra cu inginerul canalului, cu cel care conducea lucrările de excavare şi care încheia câte un proces verbal cu şeful de detaşament. Şeful de detaşament, de cele mai multe ori un deţinut de drept comun, era încurajat de ofiţerul politic să stoarcă din oameni cât se poate mai multă trudă. Planul era ca inginerul-deţinut împreună cu funcţionarul canalului, de obicei un inginer, să-i explice inginerului însărcinat cu aceste calcule despre ce este vorba şi să-l convingă să se pună mai mulţi metri cubi excavaţi decât au fost în realitate. Astfel oamenii veneau acasă seara cu un anumit cubaj excavat, care bineînţeles îndeplinea norma sau era peste normă. Rezultatul era că oamenii puteau mânca şi erau lăsaţi în pace pe de o parte, iar pe de altă parte câştigul coloniei faţă de Canal, care plătea M.A.I.-ului cantităţile excavate creştea, fiind astfel în interesul comandantului. Bineînţeles ofiţerul politic se opunea acestui sistem, pentru că pe el nu-l privea câştigul M.A.I.-ului, sarcina lui fiind epuizarea deţinuţilor prin cât mai multă muncă. Astfel s-a creat la Cernavodă corpul tehnic de ingineri care aveau sarcina să

conlucreze cu funcţionarii Canalului şi să-i convingă pe aceştia să scoată un cubaj cât mai mare.

Comandantul Zamfirescu şi adjunctul său, locotenentul Zlotea, au fost cu totul de acord. Şi norocul Cernavodei a fost că nici ofiţerul politic Florea nu s-a opus categoric. Inginerul Bădărău m-a întrebat dacă aş fi şi eu de acord cu astfel de muncă. „Bineînţeles, am răspuns eu. Tot ce poate uşura munca oamenilor nu poate să-mi fie străin." M-a propus locotenentului Zlotea şi iată că după câteva zile sunt detaşat la un detaşament de hoţi de buzunare. Aceştia aveau ca şef de detaşament pe unul Ieţa, iar locul de muncă era tocmai bazinul de întoarcere unde acţionasem până acuma ca baraminier. Pe acest şantier lucrau două detaşamente, detaşamentul lui Ieţa şi detaşamentul lui Sarchiz. Ambele erau formate din deţinuţi de drept comun, nu din deţinuţi politici. Am avut mare noroc cu aceşti şefi de detaşamente, cu care s-a legat mai târziu o mare prietenie. Aceştia nu erau hoţi de rând, ci au fost condamnaţi pentru nişte delicte mai mult de birou decât de furt propriu-zis sau hoţie la drumul mare. După ispăşirea pedepselor lor, în loc să fie eliberaţi, au fost trimişi administrativ în continuare la muncă de reabilitare.

Şantierul era condus de inginerul Gheorghiu din Bucureşti şi un adjutant cu numele de Nelu Bretan, un tânăr foarte simpatic. După două, trei zile m-am înţeles perfect cu ei, reieşind că domnul Gheorghiu se angajase la Canal pentru că voia să scape de supravegherea Securităţii din Bucureşti, deoarece familia lui era angajată politic în vechile partide istorice şi, auzind că eu am fost arestat pentru Biblioteca Britanică din Timişoara, mi-a spus imediat că o mătuşă de-a lui era arestată, fiind membră a Bibliotecii Engleze din Bucureşti. Nu trebuie să mai pierd multe cuvinte ca să arăt că au fost complet de acord cu mine în ceea ce priveşte comunicarea de rezultate false. Din ziua aceea, cele două detaşamente se întorceau la colonie cu norma făcută, ba chiar depăşită. La întrebarea mea:

— Bine, bine, dar nu se va vedea într-un târziu că nu lipseşte atâta pământ cât a fost declarat ca excavat? Topometrii măsurau din când în când terenul.

— Nici o grijă, mi-a răspuns, pentru că direcţiunea Canalului lucrează şi cu mulţi cărăuşi liberi, nu numai cu deţinuţi. Aceşti cărăuşi liberi transportau, să spunem, x metri cubi de pământ pe zi, ducându-l dintr-un loc în altul, pentru crearea bazinelor şi a albiei canalului. Aceşti cărăuşi puneau mai mulţi metri cubi de pământ excavat decât au fost în realitate. Ei primeau bani pentru munca lor, iar surplusul de bani pentru părţile neexcavate în realitate era împărţit, de regulă, cu funcţionarii Canalului, cu care făceau decontarea.

În paranteză fie spus, prin anii 1953 spre sfârşit, 1954, după ce Canalul a fost închis, a urmat un proces de sabotaj împotriva conducerii Canalului. Printre altele, s-a pus şi problema cum de lipsesc atâţia metri cubi de pământ, mai exact, prin topometrie dovedindu-se că nisipul este acolo, dar cantitatea excavată întrece cu mult cantitatea ce nu lipsea la topometri şi care trebuia să nu mai existe pe terenul respectiv. Pentru ca scandalul să fie uşor atenuat şi pentru că prea mulţi oameni luaseră parte la această afacere, s-a încheiat un proces verbal prin care s-a spus că Dunărea a inundat, respectiv marea a

inundat o serie de puncte de lucru depunând nisip. Astfel se explică de ce se găseşte nisip acolo unde fusese odată excavat. Explicaţia era cam trasă de păr, dar important era că fuseseră salvate capetele unor funcţionari care erau direct interesaţi în aceste falsificări. E adevărat că pe de o parte a avut loc îmbogăţirea unor cărăuşi locali, iar pe de altă parte a dus la uşurarea muncii deţinuţilor.

Canalul, după cum am spus, s-a închis în 1953, pentru că, din lipsă de utilaje, se lucra numai cu lopata şi nu se putea lucra mai mult deoarece oamenii stăteau în apă până la şold sau până la piept. Mai jos nu se mai putea excava, pentru că deţinuţii nu puteau să se aplece sub apă şi să scoată astfel pământul sau nisipul. Canalul a fost de fapt un imens eşec. Bineînţeles că şi factori politici au dus la închiderea Canalului şi la oprirea muncii forţate. Dar s-o luăm pe rând.

Lucrarea cu inginerul Gheorghiu mergea de minune. Tânărul Bretan era sută la sută de partea noastră. În colonie, se zvonise că şantierul bazinului de întoarcere este cel mai bun şantier şi are cele mai bune rezultate. Eu am fost supranumit de şuţii din cele două detaşamente, „Pâinea lui Dumnezeu". Când în lumea deţinuţilor de drept comun se auzea de „Pâinea lui Dumnezeu", fiecare ştia că este vorba de mine. Din cauza bunului mers al şantierului, i-ar fi venit greu ofiţerului politic să intervină aşa cum a făcut-o pe alte şantiere. Acolo, respectivul inginer, desemnat de comandament, a fost pur şi simplu schimbat la cea mai mică abatere. De pildă, dacă oamenii dormeau la o inspecţie şi nu lucrau sau ceva similar, atunci ofiţerul politic îi adresa următoarele cuvinte: „Treci la roabă!" şi era înlocuit cu unul din informatorii săi, din categoria de drept comun. Desigur, comandantul nu putea să se opună deschis faţă de această decizie ad-hoc a ofiţerului politic, însă pândea. Nu-i trebuia de regulă mult timp să pândească şi să descopere legăturile respectivului hoţ cu tractoristul liber. Tractoristul trăgea vagoneţii încărcaţi în afara şantierului şi-l alimenta cu ţuică, spre exemplu, pe acest hoţ, care trebuia să facă socoteala cu inginerul Canalului. Atunci intervenea comandantul zicând el de astă dată hoţului: „Treci la roabă!" şi inginerului: „Preia din nou socotelile!" Schimbarea nu-l bucura numai pe comandant, dar şi pe inginerul Canalului, obligat să treacă în procesele verbale realitatea, neavând curajul să-i spună hoţului, cu care semna procesul verbal: „Hai să ajutăm oamenii!" Acela era omul ofiţerului politic, care, cum spuneam, avea sarcină să stoarcă cât mai multă muncă de la oameni.

Am pus pază la diferite puncte ale şantierului şi oamenii puteau să se lungească liniştiţi după mâncare şi să facă o pauză prelungită, dormind pentru scurt timp. Dacă se apropia cineva, se striga alarma şi fiecare sărea cu lopata la vagonetul lui şi lucra. Norocul nostru era că Securitatea, care forma paza cercului exterior al şantierului, nu se amesteca în aceste lucrări. Făceam rondul cu inginerul Canalului, făceam aprecieri cu privire la cantităţile extrase şi apoi ne retrăgeam în baracă, pentru a face procesul verbal. De multe ori, procesul verbal era deja scris şi semnat cu anumite cantităţi umflate, ca să spunem aşa, înainte de a se fi terminat lucrul.

Eu căutam să mă solidarizez cu oamenii şi acolo unde vedeam că cineva nu se simţea bine sau lopăta cu greu, îi luam lopata şi îi ajutam punând şi eu mâna. Periculoase erau inspecţiile ad-hoc făcute de către un ofiţer sau subofiţer al Coloniei şi mai ales atunci când acesta era omul ofiţerului politic. Singur miliţianul Smeu, despre care am mai pomenit, era acela care, deşi vedea că munca nu merge aşa cum ar fi trebuit, închidea ochii şi stătea liniştit de vorbă cu noi. Nu am aflat niciodată ce s-a ales de el.

M-am împrietenit aşa de mult cu inginerul Gheorghiu, încât am ajuns cu el la următoarea înţelegere: să scrie o scrisoare soţiei şi să caute să se întâlnească cu dânsa. S-a şi întâlnit cu ea la Bucureşti, povestindu-i o serie de amănunte despre cum trăiesc, despre ce fac şi cum colaborăm. Îi ducea scrisorile mele şi-mi aducea scrisorile Evei. Cu ajutorul lui Ieţa, am reuşit să-i aducem pe şantier pe preoţii Tyukodi şi Puni, care aveau sarcina să îndrepte cuiele cu care erau fixate lopeţile de coadă. Am mai adus câţiva oameni bătrâni pe şantier care au fost însărcinaţi să aducă apă de băut celor care lucrează. Era în orice caz un lucru mai comod decât să lucreze la lopată toată ziua. Aveam doi fraţi ţigani, fierari, îi şi chema Fieraru, care reparau lopeţile, îndreptându-le şi fixându-le de coadă. Erau foarte simpatici şi mă înţelegeam foarte bine cu ei. Un fel de „mâna dreaptă" a mea devenise un şuţ cu numele de Franţ Bedina. Era cam de categoria aceea, că o lingură de argint nu puteai s-o laşi pe mâna lui, dar viaţa da! Era foarte ataşat şi, atunci când lucram tocmai în baracă la procesul verbal şi se servea masa, nu mă lăsa să iau masa cu toţi ceilalţi, ci îmi aducea în birou blidul sau gamela cu mâncare.

Mi-a venit în minte blidul de linte. De ce? Într-una din zile lucram cu Gheorghiu şi Franţ îmi aduce gamela cu mâncare şi de departe îmi spune: „Azi avem linte!" Ochii mei străluceau deoarece acasă mama nu gătea niciodată linte; nu ştiu de ce, ori că mie nu-mi plăcea, ori că… pe scurt, nu era obiceiul. Aşa că nu mâncasem linte niciodată. De când am fost arestaţi, mania tuturor arestaţilor, din cauza foamei, era să schimbe reţete între ei, notându-şi diferite reţete pe care le detalia când unul, când altul, cu mâncăruri de acasă, jurând că atunci când vor ajunge acasă, le vor face. Ei bine, aşa visam şi eu lintea cu slănină afumată.

Şi iată şi ziua în care s-a servit linte. Când să apuc să mănânc, domnul Gheorghiu îmi spune: „Poţi să-mi dai lintea? Mie îmi place la nebunie lintea şi soţia mea nu vrea s-o gătească". Na, s-a dus dracului lintea mea, mi-am zis şi am mâncat pâine cu şuncă adusă de acasă de domnul Gheorghiu, desigur mult mai bună decât lintea, dar mă uitam cu jind cum domnul Gheorghiu îmi mânca toată lintea… Promt, i-am povestit bancul ce mi-a venit în minte: „Şase femei şi un marinar navighează într-o barcă, după scufundarea vasului, ajungând pe o insulă părăsită. Imediat femeile trag la sorţi şi împart săptămâna în şase zile, de luni până sâmbătă, petrecând fiecare în altă zi, cu schimbul, noaptea cu marinarul. Duminica era zi liberă. Într-o zi, rupt de oboseală, marinarul stătea pe o stâncă, la malul mării şi vede cum un bărbat muşchiulos se îndreaptă cu o barcă spre insulă.

— În fine, Doamne, mi-ai ascultat rugăciunea! Voi avea un ajutor! Muşchiulosul debarcă pe insulă, îl vede pe marinarul nostru, se îndreaptă zâmbind spre el şi-i zice:

— Ei, micuţule, facem ceva? La care bietul om îşi spune:

— S-a dus dracului şi duminica mea!" Aşa şi eu cu lintea…

Între timp m-am împrietenit cu doctorul Jemnea Vasile şi dimineţile, înainte ca detaşamentele să iasă la lucru, petreceam acele minute la dispensar, ajutându-l pe doctor la pansări şi la distribuirea puţinelor medicamente, atâtea câte erau… Contra vânturilor de toamnă, care erau destul de reci, îmi ajuta foarte mult căciula cusută la Penitenciarul din Timişoara. Când lucram la dispensar, o agăţam într-un cui. Într-o zi, mă uit la cui şi văd căciula, în secunda următoare, n-o mai văd… Desigur că era foarte neplăcut gândul că de acuma voi fi cu capul descoperit, dar mai trist a fost că nu mai aveam inelul, inelul meu de căsătorie… În ziua aceea m-am dus pe şantier cu o bască uşoară, pe care o avusesem de acasă şi i-am povestit lui Franţ Bedina cele întâmplate. Seara ne-am întors în colonie şi după mâncare, pe la orele zece, apare lângă patul meu Bedina şi-mi întinde căciula.

— Cum de-ai găsit căciula? îl întreb.

— Domnu' inginer, se poate aşa ceva? Am dat sfoară-n ţară la cei circa 1 000 de hoţi, pe care îi avem în colonie, să aducă înapoi căciula „Pâinii lui Dumnezeu". Şi astfel, după numai 12 ore, eram din nou în posesia căciulii şi a inelului. Am regretat când drumurile noastre s-au despărţit şi nu l-am mai revăzut niciodată pe Franţ.

În decembrie se făcea întuneric deja în orele de după masă, aşa că atunci când noi ne întorceam la colonie, trecând pe o mică stradă formată din barăci şi prăvălii, spre poarta coloniei, puteam vedea ce se petrece în interiorul acestor prăvălii la lumina lămpii, afară fiind deja întuneric. Eram în anul 1951, în seara de 24 decembrie. Treceam prin faţa unei prăvălii şi ningea cu fulgi mari, formând un decor la jucăriile şi bunătăţile care se vedeau în vitrină. N-a fost uşor acest drum… Seara de Crăciun a fost sărbătorită în tovărăşia prietenilor mei preoţi care au ţinut o mică slujbă.

A urmat anul 1952. Am căpătat permisiunea de a scrie acasă şi în ianuarie a avut loc primul vorbitor cu soţia mea. Mi-a povestit că a plecat de la Timişoara la Bucureşti, unde a găsit un serviciu la Fabrica 23 August, fosta I.A.R., fabrica de avioane. Eu îl cunoşteam bine pe fostul director al fabricii, Zamfirescu, prieten foarte bun cu Eliza Popescu, cea care locuise la noi, la Timişoara. Întâmplarea a făcut că l-am întâlnit printre deţinuţi, în Colonia de la Cernavodă, pe fostul contabil şef de la I.A.R., care mi-a povestit o serie de amănunte. Aşa că, la proximul vorbitor, care a avut loc vara, am putut s-o epatez pe soţia mea, descriindu-i birourile, cine la ce masă lucrează. La vorbitor, Eva mi-a povestit că luase contact cu inginerul Gheorghiu, care-i dăduse deja cele şapte sau opt scrisori colectate de la prieteni şi pe care Eva urma să le ducă la Bucureşti, de unde avea să le expedieze. Ulterior am aflat de la domnul Gheorghiu că dânsa rămăsese până a doua zi acolo şi a mai dat târcoale şantierului în speranţa că mă va mai vedea sau că ar mai putea organiza încă o întâlnire cu mine prin intermediul domnului Gheorghiu. La un moment dat a venit, însă, o

patrulă, a oprit-o, a legitimat-o, a dus-o într-o încăpere şi a percheziţionat-o. Norocul a fost că scrisorile fuseseră băgate în căptuşeala paltonului, în buzunare nu s-a găsit nimic. Era destul de periculos să faci pe curierul între deţinuţi şi familiile acestora. Pe la şantiere, mai era detaşat din când în când câte un om al „primului". Unul dintre aceştia a fost Chirondojan. Nu-mi mai aduc aminte de numele „primului". Acest Chirondojan ajunsese pentru un timp pe şantierul meu, aşa că practic putea lua la cunoştinţă de toate acele avantaje care li se puteau face deţinuţilor. Însă eu m-am împrietenit cu dânsul. Cred că datorită lui nu am avut niciodată neplăceri cu „primul", dar nici acest „prim" nu se putea compara cu „primul" de la Capul Midia, un om crud şi nemilos.

Într-o zi l-am cunoscut şi pe inginerul Şuteu, care conducea lucrările tehnice la colonia femeilor de la Kilometrul 4. Prin diferite canale, circulau diferite veşti despre alte colonii. Astfel am auzit despre nişte femei din acea colonie că au fost arestate doar pentru faptul că făceau parte din familiile unor personalităţi proeminente. Astfel, auzisem despre o doamnă foarte frumoasă, după cum se povestea, Carmen Mureşanu, fiica prefectului Milea din Cluj. Desigur că întâmplarea face ca după eliberare să fac cunoştinţă cu această doamnă clujeancă, pentru că, la ora aceea, după anii 1955, se mutase cu soţul ei, profesor de chimie la Facultatea de Agronomie din Timişoara. Şi azi întreţinem relaţii de bună prietenie cu Carmen şi sora ei Zoe. Mureşenii s-au mutat la Timişoara după eliberarea ei, cam prin 1952, venind mai târziu în Germania, unde s-au stabilit.

O întâmplare hazlie a înviorat puţin atmosfera din Cernavodă. Un tânăr din secuime, care lucra la Oradea, implicat fiind în nu ştiu ce afaceri, a fost arestat şi trimis la Canal, la noi. Cu prima ocazie, când a primit permisiunea de a scrie, a scris acasă şi, bineînţeles trebuind doar să lauzi şi să nu spui nimic rău a scris: „Lucrez la Canal, adresa mea e Colonia Militară, unitatea militară numărul cutare, îmi merge bine, am tot ce-mi trebuie." Răspunsul a venit promt: „Dragă fiule, ne pare foarte bine că eşti la Canal, ne pare foarte bine că ai găsit de lucru, scrie-ne condiţiile în care putem veni şi noi" Ce să spun… Comandantul, care cenzurase scrisoarea, a citit-o râzând în careu, spunând: „Vedeţi, aşa vrea să vină la mine toată ţara!" De altfel promt s-a născut şi următorul banc: „Un tânăr scrie acasă: „Dragă mamă, sunt la Canal. Mă simt aşa de bine aici. Lucrăm. Am tot ce-mi trebuie. M-am îndrăgostit de Canal. Îmi pare rău că nu m-ai dat la Canal de când eram mic, mic de tot".

În acel an, au început să sosească la Canal o serie nouă de arestaţi. Erau aşa-zişii critici ai reformei monetare. În ţară, a avut loc o a doua reformă monetară, o stabilizare a leului, precedată de şedinţe şi urmată de şedinţe. Ministrul Luca a făcut această stabilizare, după care muncitorii au fost aproape forţaţi să ia cuvântul la diferitele şedinţe, trebuind să-şi spună părerea despre stabilizare. Desigur, foarte bună, totul era în regulă. „Nu, nu, vrem şi păreri critice!" Ca să fie lăsaţi în pace, câte unul spunea: „Totul este perfect, dar stabilizarea putea să fi fost înainte de a fi primit salariul şi nu după ce l-am primit în vechii bani". Sau alte remarci de felul acesta. A fost suficient să fie arestaţi şi trimişi pentru 24

sau 12 luni la muncă de reeducare la Canal. Astfel, numărul sclavilor la Canal se mărise la circa 300 000. Scurt timp după aceasta, descoperindu-se deficienţe ale stabilizării, a fost arestat şi Luca însuşi. Promt se mai născuse un banc: „Într-o celulă sunt trei inşi: unul care a fost arestat pentru stabilizare, al doilea pentru că a criticat stabilizarea, iar al treilea era însuşi Luca".

Prin sosirea continuă de noi şi noi arestaţi, nu ne lipseau ştirile. Eu personal puteam citi şi ziarele aduse de domnul Gheorghiu. Dar cum spuneam, suficientă lume venea de afară pentru a ne povesti ultimele noutăţi. Aflasem de moartea subită a Regelui George al VI-lea, fiind urmat la tron de Elisabeta ca Regina Elisabeta a II-a a Angliei. Moartea tatălui ei a surprins-o în Kenia, unde era într-o vizită de stat ca moştenitoare a tronului. A fost imediat înscăunată ca regină. Cred că în 1937, când a murit Regele George al V-lea, am fost la cunoştinţa noastră Edit Wild, care pusese în faţa biroului ei o poză de-a regelui, un mic steguleţ englez şi deasupra o mică eşarfă neagră. M-a impresionat atât de mult acest lucru, că m-am gândit la Edit Wild când am auzit de moartea Regelui George al VI-lea. Mă gândeam, oare scoate şi acum steagul englez cu eşarfa de doliu? Soarta a făcut ca, 65 de ani după acest eveniment din Timişoara, să vină la noi în vizită aducându-mi cadou acel micuţ steag englez, pe care îl am şi azi.

Într-o bună zi s-a întâmplat ceea ce era de aşteptat. În toiul verii, s-a închis bazinul de întoarcere. Îmi luasem rămas bun de la domnul Gheorghiu pe care nu aveam să-l mai revăd niciodată. Cu toată ironia, îndrăgisem acest şantier cu toţi oamenii cu care lucram în relaţiile cele mai bune. Ajunsesem din nou la lopată, cum s-ar zice, şi continuam să sap Canalul. După închiderea lui, mama mea le spunea prietenelor ei: „Ştiţi de ce s-a închis Canalul? Pentru că fiul meu a lucrat acolo. Ştiam eu că dacă se apucă de ceva, nu sfârşeşte niciodată."

Într-o zi de toamnă, mă cheamă domnul Bădărău şi-mi spune: „Am din nou treabă pentru tine. S-a deschis un nou şantier, Malul Stâng, şi acolo vei colabora cu inginerul Canalului, domnul Bossel". Aici erau alte detaşamente şi a trebuit din nou să câştig încrederea şefilor de detaşamente, ca să putem introduce şi aici sistemul de la bazinul de întoarcere, ca oamenii să aibă de lucru cât mai uşor şi să trăiască făcând cât mai puţine eforturi. Repede am ajuns să mă înţeleg cu domnul Bossel, care şi în cazul acesta acorda o serie de avantaje privind cantităţile de excavare. Eram transportaţi zilnic cu două vapoare şi un şlep. Partea curioasă a fost, şi nici până azi nu pot să-mi explic, cum şi în ce împrejurări ajunseseră trei vase ale flotei franceze să transporte deţinuţii de pe malul drept pe malul stâng al Dunării. Erau două remorchere şi un şlep. Unul din remorchere se chema Mistral, celălalt Pasteur, iar şlepul se chema Algérie. Ar fi interesant de ştiut cine din partea guvernului francez din 1952 a acordat dreptul unui stat comunist să utilizeze vasele franceze pentru transportul deţinuţilor, şi încă a deţinuţilor politici.

În zilele acelea, în ţară se petreceau mari schimbări. Se simţea că la Moscova Stalin era bolnav. Aşa şi în ţările satelite a început să sufle un alt vânt. Ana Pauker încetează să

mai fie ministru de externe. O serie de schimbări în guvern au făcut să apară o oarecare detentă şi în rândul nostru. Într-o zi, stând în careu, domnul Zlotea ne-a anunţat că au venit dispoziţii noi din Bucureşti şi anume că vom fi respectaţi şi nu vom mai fi consideraţi sclavi. Noi ne vom adresa cu *dumneavoastră* şefilor noştri de la miliţie, iar dânşii ne vor răspunde cu *dumneata* în loc de *tu*. Nu mai e voie să fim înjuraţi şi nici bătuţi sau obligaţi să facem munci pe care nu le putem face, luându-se în considerare şi puterea de muncă individuală. Deci, ni se va spune de acum încolo dumneata, la care Zlotea încheie discursul spunând: „Tu, ăla de acolo, ai înţeles ce am spus?"

Viaţa pe şantier, pe malul stâng al Dunării, începuse să se îmbunătăţească. Pauzele erau tot mai dese şi oamenii aveau ocazia să tragă un pui de somn prelungit. Bunăstarea nu avea însă să dureze mult. Într-una din zile, la sfârşitul lui octombrie, în timp ce oamenii stăteau lungiţi pe pământ şi dormeau, apare pe neaşteptate cu o barcă traversând Dunărea sergentul Tudor Marin. Era omul lui Florea, ofiţerul politic. Desigur că imediat şefii de detaşamente au fluierat şi au adunat oamenii, care au început să lucreze dând din lopată. Sergentul Marin a intrat în baracă, unde, cum puteam observa de afară, scria ceva la masă. După un timp s-a întors, a luat barca şi a plecat din nou spre malul drept. Eu am intrat în baracă şi am găsit sub masă, pe jos, un ghemotoc de hârtie. Am desfăcut hârtia şi am găsit ciorna unui raport către ofiţerul politic. Nenorocitul scrisese, probabil îl copiase şi, fără să-şi dea seama, a făcut ghemotoc din concept şi l-a azvârlit pur şi simplu jos. Ce era scris în acest raport: „Tovarăşului locotenent Florea. Subsemnatul sergent Tudor Marin, făcând o inspecţie inopinată pe malul stâng, găsesc următoarele: oamenii toţi stau şi dorm, nimeni nu lucrează şi deţinutul Şibram stă de vorbă şi râde cu inginerul Canalului. Părerea mea este că această situaţie e numai din cauză că oamenii au fost încurajaţi să nu mai lucreze, în urma discursului ţinut de tovarăşul comandant adjunct Zlotea. Cer să luaţi măsuri împotriva deţinutului Şibram (luându-se după pronunţia aproximativă şi nu după grafia corectă a numelui meu), care cu toate că oamenii nu lucrează, aduce rezultate bune în procesele verbale încheiate cu Canalul. Să trăiţi!" şi semnat Tudor Marin. Desigur că am luat ciorna şi am alergat imediat la domnul Bossel, să-l anunţ despre cele scrise. În primul rând el era în pericol să fie acuzat de complicitate cu deţinuţii. A înţeles imediat gravitatea situaţiei, dar nu a vrut să ia această hârtie la el, nevrând să se amestece direct în aceste probleme, însă mi-a spus că se va întâlni în seara aceea, la cantină, unde se adunau funcţionarii Canalului, cu ofiţerii de miliţie şi că îi va povesti lui Zlotea cele întâmplate. Eu am cântărit chestiunea: să iau hârtia cu mine, să i-o dau lui Zlotea sau, gândindu-mă că această cale nu e bună pentru că s-ar putea să fim percheziţionaţi la intrare şi să se găsească asupra mea acest bileţel, pur şi simplu l-am împăturit frumos şi l-am pus sub piciorul mesei, aşa ca să nu poată fi văzut. Scurt după aceasta revine sergentul Tudor Marin, agitat se duce la baracă, apoi iese afară şi pleacă din nou, pare-se uşurat. Îmi închipui că îşi adusese aminte sau observase că pierduse ciorna şi nu ştia sigur unde. Dar hârtia se afla şi acuma sub piciorul mesei, aşa că şi eu m-am liniştit. La încheierea zilei am fost din nou

îmbarcaţi pe şlep şi duşi dincolo, întorcându-ne în colonie. După cină ne-am culcat şi am adormit. Spre ora 1 noaptea, sunt trezit de planton:

— Du-te la comandament, te cheamă domnul Zlotea. Mă îmbrac şi mă duc în cabana comandamentului. Îl găsesc acolo pe Zlotea şezând la biroul lui. Mă primeşte cu asta:

— Ei Şibrame, dă hârtia! La care eu:

— Dar cum vă închipuiţi că vă dau hârtia, eu nu puteam aduce hârtia, dacă mi-o lua la percheziţie?

— Ai dreptate, hârtia aia e foarte valoroasă. Spune-mi exact ce scrie în ea!

În clipa aceea, mi-am dat seama că am intrat în mijlocul unui conflict care se desfăşura în cadrul comandamentului. I-am povestit pe scurt conţinutul scrisorii. La care Zlotea îmi zice:

— Ai văzut, Şibrame, ăştia ne sapă! Am pufnit în râs. Adică ne sapă pe noi doi, pe el comandant şi pe mine deţinut. Bine, fie şi aşa. I-am explicat că am luat hârtia, am împăturit-o, am pus-o sub piciorul mesei şi că mâine dimineaţă să vină imediat la prima oră. Eu am să scot în prealabil hârtia, am s-o pun în caietul de procese verbale, care conţinea copiile proceselor verbale şi dânsul, în cadrul inspecţiei, să ia caietul, iar a doua pagină va fi hârtia. Parcă bănuiam că nu o să fie singur şi am propus acest lucru. Zis şi făcut. A doua zi dimineaţa, de la orele 7 jumătate noi eram pe şantier. Mă duc imediat în baracă, scot scrisoarea, o bag între a doua şi a treia pagină, cum ne înţelesesem şi pun pe masă caietul. În momentul acela, vedem că pe Dunăre se desfăşoară o cursă între două bărci cu motor. În una şedea Zlotea, iar în cealaltă, sergentul Tudor Marin. Al doilea neliniştit totuşi pentru că s-ar putea găsi scrisoarea sau pentru a fi sigur că s-a găsit scrisoarea sau nu, venea pentru orice eventualitate dis-de-dimineaţă pe şantier. Barca lui Zlotea a ajuns prima. Acesta, în pas alergător, vine spre baracă, intră, urmat însă la 10 metri de sergentul Tudor Marin.

— Inspecţie! strigă el, ia dă caietul de procese verbale! I-l dau şi nefericitul prinde invers caietul privind, vorba aceea, „ca mâţa în calendar” şi începe să răsfoiască a doua pagină, a treia, a patra. Nu-i, nu-i, nu-i! Se uită mirat şi întrebător la mine.

— Mă scuzaţi, dar ţineţi caietul invers, i-am spus eu. Nu mai aveam o altă ieşire decât să-i arăt situaţia. Întoarce caietul, în baracă era Bossel şi sergentul, Zlotea şi cu mine. Aşa de aproape stăteam că ne atingeam umăr la umăr. În sfârşit, Zlotea întoarce pagina, găseşte scrisoarea şi încet, aşa, citind cu voce pe jumătate procesul verbal, chit că era unul vechi de acum treizeci de zile, glisează încet hârtia împăturită în mânecă. Apoi închide caietul, se întoarce şi pleacă. Nu ştiu dacă sergentul Marin a observat luarea hârtiei sau nu, dar nici nu mai avea mare importanţă, căci ştiam că Zlotea va utiliza această hârtie împotriva ofiţerului politic.

Două zile, mare tăcere. Soseşte ziua de întâi noiembrie 1952. Seara, după lucru, adunare extraordinară în careu. Simţeam că se va întâmpla ceva. De altfel, aveam o lugubră presimţire. Apare ofiţerul politic în mijlocul cercului şi începe să strige o listă şi chemând

pe fiecare îi indică un loc aparte unde să se strângă. Observ că lista se referea la oameni mai expuşi şi intelectuali, apar preoţii unul după altul, toţi patru preoţii, apoi un colonel, amândoi şefi de detaşamente de la bazinul de întoarcere, plus şeful de detaşament care lucra pe malul stâng.

Nu a trebuit să fiu prea nerăbdător ca să aud şi numele meu. Vreo 40 de inşi am fost puşi separat, anunţându-ni-se că suntem pedepsiţi pentru atitudini nerespectuoase faţă de regim şi faţă de comandament şi că vom constitui un detaşament de disciplinari. Vom lucra, în loc de opt până la zece ore, şaisprezece până la optsprezece ore; ni se vor confisca cearceafurile de pe paturi, dormind direct pe saltelele de paie; nu vom putea lua contact cu nimeni din colonie; nu vom mai avea dreptul la scrisori, pachete şi vorbitor. Ni s-a desemnat ca şef de detaşament un ţigan, considerat cel mai nesuferit şi cel mai sever. Am fost băgaţi într-o baracă separată. Abia acum mi-am dat seama ce a vrut să fie avertizarea pe care am primit-o în noaptea de 30 octombrie spre 1 noiembrie.

Mă refer la faptul că în noaptea aceea m-a trezit un deţinut, cunoscut ca un informator al ofiţerului politic. Mi-a dat să înţeleg că ar trebui să-mi schimb atitudinea şi să colaborez cu ofiţerul politic Florea, altfel mă aşteaptă înrăutăţirea situaţiei mele. Am refuzat categoric, spunându-i că eu urmăresc uşurarea muncii colegilor mei deţinuţi şi niciodată nu voi contribui la opresiunea lor. Rezultatul a fost trecerea mea la detaşamentul disciplinar de pedepsiţi.

A doua zi dis-de-dimineaţă am ieşit primii la muncă, detaşaţi fiind la un şantier nou, unde trebuia dislocat un deal de circa 20 de metri înălţime. A început o muncă asiduă. Încărcam cu pământ roaba, împingând-o la circa 50 de metri, unde trebuia să umplem o groapă cu pământul dislocat. Şi toate acestea în plină goană, şeful de detaşament stând în spatele nostru, îndemnându-ne cu strigăte puternice la lucru. Dacă la golirea roabei te opreai o secundă să răsufli, deja suna fluierul şefului care urla: „La lucru, ori te distrug!"

Dealtfel distrugerea noastră era programată. Încă unul a dispărut din colonie în ziua aceea, sergentul Tudor Marin. Ce s-a întâmplat cu el nu ştiu, dar ţapi ispăşitori am fost eu în primul rând, el şi ceilalţi nefericiţi care trebuiau din cauza asta să tragă greul în acest detaşament disciplinar, în aparenţă, spre a nu da impresia că doar împotriva mea, singur, se iau aceste măsuri. După şaisprezece ore de lucru, eram total lipsiţi de vlagă şi abia ne târam până la colonie, renunţând chiar şi la cină, adormind duşi după câteva minute. Dar dimineaţa în zori, am fost primii treziţi şi începea totul *da capo*. Peste câteva zile eram total extenuaţi. Deja îmi număram zilele, când, în dimineaţa zilei de 12 noiembrie, deci doar unsprezece zile mai târziu, suntem chemaţi în careu, ni se dă dispoziţia să mergem să ne luăm bagajele şi să ne înşiruim. Coloana se forma treptat, aşezându-se un rând după altul, indiferent de detaşamente şi după sosirea în locul careului cu bagajele.

Ne-am dat seama că se întâmplă ceva extraordinar. Totul arăta a plecare definitivă din Cernavodă. Steaua mea norocoasă răsărise din nou. Simţeam că s-a terminat cu detaşamentul disciplinar. Simţeam că s-a terminat cu munca de şaisprezece ore şi cu

distrugerea sănătăţii. Nu ştiam unde mergem, nu ştiam ce ne aşteaptă. Un lucru era sigur, de aici am scăpat! Am ieşit din rolul de ţap ispăşitor, cel care a nimerit între pietrele de moară ale conducerii şi ofiţerul politic. Aceia s-au înţeles, iar eu era să plătesc cu capul.

Coloana a plecat cu două mii şi ceva de oameni, fiecare cu bagajul lui, unii mai în vârstă care abia puteau să-şi ducă geamantanele sau raniţele. Am mers până la gară, unde am fost îmbarcaţi în vagoane de marfă şi duşi o bucată de vreme, după care ne-am dat jos şi a urmat un marş chinuitor, de câţiva kilometri, până la noua colonie care se chema Coasta Galeş. A fost drumul cel mai groaznic din viaţa mea. La un moment dat, oamenii nemaiputând duce greutăţile, şi-au aruncat lucrurile. Ceea ce nu ştiam era că în urma coloanei venea o căruţă ce strângea bagajele. Acestea au fost aduse şi aruncate în curtea noului lagăr, pentru ca oamenii să şi le recupereze. Pe ambele părţi ale coloanei mergeau soldaţi de securitate cu puşca în mână şi răcnind: „'Nainte! 'Nainte!" Gemete şi urlete se auzeau din rândurile celor care trebuiau să facă acest marş forţat.

Ceea ce ne aştepta la Coasta Galeş era o situaţie deplorabilă. Noroiul era de 20 de centimetri înălţime. Pământul argilos a absorbit ploaia abundentă căzută în ultima vreme şi abia puteam să tragem câte un picior afară, că celălalt se înfunda din nou. Eram stropiţi de noroi. Aşa am fost repartizaţi în barăci, formându-se noi detaşamente. Totul a mers la întâmplare. Deodată am observat că eram numai noi „politicii" între noi, şuţii dispăruseră. Au fost duşi în altă parte. Noi feţe apăruseră şi noi detaşamente formate din condamnaţi politici care nu au fost până acum amestecaţi cu cei condamnaţi administrativ. Aici am întâlnit o serie de deţinuţi, condamnaţi politic, veniţi de la Poarta Albă. De la ei am aflat confirmarea acelor ştiri îngrozitoare, auzite încă la Cernavodă.

Se formase o bandă de foşti legionari condamnaţi care, cu ştiinţa conducerii de la Poarta Albă, luau în primire pe câţiva din cei nou veniţi, se închideau într-o baracă şi începea campania de stoarcere a mărturisirilor acestora. În introducere, erau în primul rând bătuţi, bătuţi cu beţe, cu lanţuri. Am întâlnit aici pe tânărul de care amintisem şi care primind o lovitură de lanţ în obraz, îşi pierduse ochiul. I se scursese un ochi. La cei bătuţi, torturarea mersese atât de departe, încât îi puseseră să mănânce excremente. Au mărturisit vrute şi nevrute numai să scape de acest infern. Mai rău era că după aceea, după ce scriseseră declaraţiile şi le semnaseră, au fost ei, la rândul lor, puşi să facă acelaşi lucru cu alţi nou veniţi. Declaraţiile erau predate conducerii care le înainta la Ministerul de Interne.

Aceste acţiuni de reeducare şi-au avut iniţiativa la închisoarea din Piteşti.

Aici, la Coasta Galeş, apăru un instrument nou, nişte răzătoare, cam ca şi mistria cu care trebuia zgâriat noroiul de pe talpă la fiecare pas, altfel nu puteai înainta. Totul era plin de noroi. Noi eram stropiţi pe obraz, pe haine şi pe pat, unde ne aşezam doar ca să ne descălţăm şi totul se lipea deja de noroi.

După acest marş, nu am primit apă. Scoteam gamelele şi lăsam să se scurgă apa de ploaie căzută din abundenţă din cer. Practic, am băut această apă distilată ca să ne potolim cumva setea. Dar această apă nu o prea potolea.

Se întunecase. Pe dealurile din jur se vedeau mii de lumini, dând impresia unei metropole imense, care se afla în faţa lagărului. De cină, ni s-a dat surogat de cafea şi o bucată de pâine. Ne întrebam ce este asta? „Este micul dejun, pentru că voi începeţi să lucraţi din noaptea asta!", ni s-a răspuns. Peste o oră, s-a format coloana de detaşamente pentru diverse şantiere. Am fost scoşi afară la zece seara, urmând să rămânem până dimineaţa la şase în ploaie, în vânt, în frig, descărcând piatră din vagoane, care — ca să nu stea în locaţie — trebuiau golite repede. Aceasta a fost uşurarea care a urmat după sfaturile sau directivele guvernului de a se purta altfel cu deţinuţii! Dar pentru noi, cei de la disciplinară, era raiul pe pământ… Nu mai erau şaisprezece ore de lucru, cu toate că erau opt de noapte.

La miezul nopţii, ni s-a adus mâncarea care corespundea prânzului. Dimineaţa, întorcându-ne în colonie, am primit aşa-zisa cină. Timp de o săptămână am fost în această corvoadă de noapte, după care au urmat aceleaşi munci ziua. Aici se lucra în trei schimburi. Noroiul era inamicul cel mai mare, atât la mărşăluit, cât şi la mersul prin colonie şi în curăţenia barăcilor. Pur şi simplu nu se putea menţine curăţenia şi, de cele mai multe ori, ne culcam îmbrăcaţi, iar hainele îmbibate de apă se uscau pe noi. Pe şantierul de lucru ni se aducea ceva apă, dar mult prea puţină. Am ajuns să beau apă din micile ochiuri de apă formate de ploaie şi, din când în când, apă din cazanul locomotivei. Conducătorului locomotivei i se făcea milă de noi, văzând cum alergăm după fiecare picătură de apă. Era perioada cea mai neagră pentru mine din tot ce am apucat la Canal. Nu ştiam, însă, că acesta va fi şi ultimul sejur făcut la Canal.

Fiind atât de obosiţi, nici până astăzi nu-mi mai aduc aminte cum s-au scurs zilele de Crăciun şi de Anul Nou. În ianuarie, o licărire de lumină: părintele Tyukodi a plecat acasă. Sigur că a memorat adresa mea şi, deşi se întorsese la Alba Iulia, scurt timp după aceea a fost la Timişoara şi a vizitat-o pe mama, povestindu-i tot ce ştia despre mine, noi fiind împreună aproape un an şi jumătate. Mai târziu l-am vizitat de două ori la Alba Iulia, unde îşi reluase postul de profesor la Seminarul Teologic. Şi el m-a vizitat la Timişoara şi, mai apoi, de două ori în Germania.

În toiul iernii, m-am îmbolnăvit. Am luat o viroză sau o răceală. Pe scurt aveam temperatură mare, aveam amigdalită, guturai şi bronşită. Exista un fel de infirmerie, unde doctorul deţinut, care nu era de astă dată Jemnea, ci unul cu totul necunoscut, a putut să mă interneze, stând acolo cinci-şase zile. Nu ştiu cum s-ar fi terminat această aventură dacă nu exista un medic din Arad, foarte cumsecade, care avea asupra lui o penicilină uleioasă. A dat-o doctorului să-mi facă o injecţie, după care imediat mi-a scăzut temperatura şi mi-a trecut durerea de gât. Mai târziu, am cerut de acasă să mi se trimită o penicilină ca să i-o dau înapoi medicului. Dar nu a sosit, pentru că a durat extrem de mult timp până când am putut anunţa cumva familia. Rezultatul e că am plecat din Coasta Galeş şi n-am mai dat niciodată de urmele acestui medic, neştiindu-i nici măcar numele.

După două luni şi jumătate de chin, cea mai neagră amintire din toată puşcăria, respectiv de la Canal, într-o dimineaţă, la începutul lui februarie, am fost chemaţi vreo patruzeci de inşi din diferite detaşamente. Am fost îmbarcaţi în camioane, duşi până la Cernavodă şi, de acolo, îmbarcaţi în vagoane de deţinuţi. Am fost duşi la Bucureşti. Ne-am aşteptat să ajungem din nou la Ghencea. Dar nu asta s-a întâmplat, ci ne-am pomenit în închisoarea Văcăreşti, anume în sala de tranzit, de unde urma să se facă grupuri care apoi să fie transportate în diferitele închisori din ţară. Sala de tranzit din Văcăreşti era o imensă încăpere, între douăzeci-treizeci de metri, în care am fost circa o mie două sute de deţinuţi într-o singură sală! După Coasta Galeş, am văzut că există iad pe pământ şi mai teribil decât ceea ce am suportat la Galeş. Acolo erau ploi permanente, frig, dar aer bun, aici era căldură şi aer stricat. Era o hărmălaie şi un vacarm de nedescris: eram înghesuiţi ca sardelele şi între noi existau condamnaţi, începând de la cei de drept comun, până la cei de drept comun administrativ, politici condamnaţi administrativ care îşi aşteptau transferul în alte închisori.

O săptămână a durat această golgotă, terminându-se apoi într-un vagon de deţinuţi care a dus o serie la Timişoara. După câteva zile de şedere la Curtea Marţială, am fost scos din „salon" şi dus la Securitate, unde, de astă dată, am intrat într-o celulă, nu singur ci cu încă cineva, şi nu la „neagra". Persoana cu care am stat în celulă a fost un oarecare domn Săvoaia. M-am împrietenit cu el şi nu mică mi-a fost mirarea când, cinci ani mai târziu, ajung la o întreprindere, unde mi-a fost coleg fiul domnului Săvoaia, Eugen Săvoaia. Dar asta mai târziu...

Am fost din nou chemat sus la anchetă. De astă dată cad pe mâinile unui oarecare Karol Orcsek, cel puţin acesta a fost numele pe care mi l-a dat el. Ancheta a constat în reluarea tuturor problemelor şi poveştilor care au fost sau care s-au întâmplat în decursul fondării şi funcţionării bibliotecii, trebuind să povestesc cu lux de amănunte, să dau nume de englezi, de funcţionari de la legaţie ş.a.m.d. Aşteptam să văd ce se urmăreşte şi unde apar punctele nevralgice în întrebările anchetatorului. Nimic. A fost un fel de… biografie a mea. Am fost trimis iar jos în celulă, mai bine zis în altă celulă tot de două persoane, dar celălalt pat era gol. Zic pat, pentru că între timp se modernizase, şi anume, celulele erau înzestrate cu câte o banchetă de beton care avea pe ea o saltea. Nu mai erau priciurile de lemn. E drept că salteaua, fiind pusă pe beton, nu părea aşa de moale cum ar fi fost un pat normal, dimineaţa simţindu-ţi mădularele anchilozate.

Deodată se deschide noaptea celula şi este împins un tânăr, închizându-se uşa în urma lui. Avea o mică boccea în mână şi, după cum se uita dezorientat, mi-am dat seama imediat că este vorba de un nou arestat. L-am întrebat:

— De unde eşti?

— Din Teregova, îmi răspunde el puţin înfricoşat şi nesigur.

— Dar când ai fost arestat?

— Azi după masă.

— Şi pentru ce ?

— Că aş fi ajutat pe partizanii din Teregova.

— Cum de te-au arestat?

— Păi mă căutau deja de doi ani, sau chiar mai de mult. Eu, prinzând de veste că au fost arestaţi cei pe care îi cunoşteam ca făcând parte din organizaţiile anticomuniste de partizani, am fugit într-o noapte. M-am dus la Bocşa, unde sub nume fals am făcut pe ucenicul de brutar într-o brutărie.

— Stai, stai, dar ce meserie ai?

— Sunt medic.

— Medic?

— Da, medic. Şi asta mi-a fost pierzania. Aşa m-au descoperit. Într-o zi, a apărut o femeie la brutărie şi îi povestea brutarului despre o eczemă care o chinuia. Eu am aruncat o privire asupra ei şi i-am spus să ia cutare şi cutare medicament. Femeia s-a vindecat în câteva zile în toată Bocşa se zvonise că ucenicul de brutar este mai bun decât medicul de specialitate. Aşa a fost făcută atentă Securitatea şi, în câteva zile, s-a descoperit că în fond eu sunt eu şi nu alter ego-ul meu, ucenicul de brutar.

— Dar cum ai ajuns la Bocşa, din moment ce erai din Teregova? Cunoşteai pe cineva acolo? Cum ţi-a venit ideea?

— A, îmi răspunde el, de fapt eu cunoşteam Bocşa şi nu m-am născut la Teregova, ci m-am născut la Reşiţa. Am sărit ca ars:

— Stai, nene, că şi eu m-am născut la Reşiţa!

— În ce an? mă întreabă el.

— În ’22.

— Şi tu?

— În ’24.

— Unde, în care parte a Reşiţei?

— În Reşiţa Română, strada Independenţei, zice el.

— Hop, că şi eu m-am născut în Reşiţa Română, tot pe strada Independenţei numărul 3.

— Numărul 3? răspunde şi el.

— Tu eşti Copăceanu?

— Şi tu eşti Przibram? mă întrebă el.

Înmărmuriţi ne-am uitat unul la altul. El era acel micuţ care sugea „cafeaua neagră”, respectiv era cel despre care spusesem eu, la vârsta de doi ani că: „Romică suge cafea neagră”. Am aflat că părinţii lui, el copil fiind încă, au fost mutaţi la Teregova. Tatăl lui lucra la C.F.R., era un subaltern al tatălui meu. Sigur că la vârsta de patru ani, în ’26, eu am plecat din apartamentul căilor ferate, iar ei s-au mutat la Teregova. Noi am pierdut orice legătură, dar, din poveştile mamei mele şi ale mamei lui, auzisem de foarte multe ori povestindu-se despre el, despre legăturile pe care le aveau cele două familii atunci când

locuiau în aceeaşi clădire. Aceleaşi poveşti le ştia şi el de la părinţii lui. A fost o coincidenţă zguduitoare care m-a impresionat puternic nu numai pe mine, dar şi pe el. Mai târziu, după eliberare, şi-a găsit post la Reşiţa, unde ne-am întâlnit de mai multe ori, până la plecarea mea. Între timp, am auzit că săracul a murit. Ulterior, când m-am întors acasă, am aflat că de multe ori a venit sora sa, cumnatul său, o dată şi tatăl său la mama mea, după ce el transmisese acasă adresa noastră, aflată bineînţeles de la mine în noaptea aceea. Am zis noaptea aceea, fiindcă dimineaţa a fost dus la anchetă şi a dispărut, nemaivenind înapoi în celulă. Probabil a fost dus la neagra.

Apropo de neagra, între timp am aflat că în alte închisori erau metode şi mai drastice decât tortura psihică din Timişoara. De exemplu, la Sibiu, existau aşa-zisele cripte. Nişte cutii băgate în perete în care erau culcaţi deţinuţii. Aceste cutii se împingeau înăuntru şi erau ţinuţi acolo câteva ore, până aproape de sufocare, pentru a li se stoarce mărturisiri. În altă parte, exista un câine lup în mijlocul unei camere. Deţinutul trebuia să alerge de jur împrejur, dar, când se oprea, în momentul acela intervenea câinele mârâind, având aerul că-l va muşca. Aşa că bietul om continua să fugă. Acest lucru mergea până la extenuare, uneori ore întregi, până când deţinutul mărturisea tot ce dorea Securitatea. Astfel de scene mi-au rămas străine. Nu numai atât, am văzut mulţi care au fost bătuţi, dar eu scăpasem şi de această metodă. Probabil pentru că eram implicat în probleme diplomatice. Securitatea, respectiv Guvernul trebuiau să-şi păstreze prestigiul faţă de străinătate.

În curând se împlineau trei ani de când fusesem arestat şi am trecut prin destule ca să devin un vechi puşcăriaş, uns cu toate unsorile, căruia nu-i mai era frică de Securitate, nu-i mai era frică de anchetă şi care, în multe ocazii, era superior anchetatorilor săi. Superior în sensul de a râde de trucurile pe care aceştia le încercau pentru a smulge o mărturisire. Am mai fost chemat o dată de Karol Orcsek, continuând discuţiile în mod sterp, neaducând nimic nou. Încerca să mă convingă că, bun creştin fiind, să ascult ce a spus Isus: „Daţi Cezarului ce-i a Cezarului", în consecinţă să mărturisesc totul, pentru că Guvernul, respectiv justiţia noastră are tot dreptul, ca şi Cezarul, să primească mărturisirile mele, iar eu să-mi primesc pedeapsa, care va fi înjumătăţită dacă mărturisesc şi spun tot adevărul. Râzând în mine, mi-am adus aminte de cuvintele lui Caragiani, care m-a învăţat că o greşeală recunoscută iartă pedeapsa pe jumătate, o greşeală nerecunoscută iartă pedeapsa de tot.

Am mai fost câteva zile în celulă şi cu un chestor de poliţie de la Reşiţa, pe care eu nu-l cunoşteam. Mi-a povestit o serie de chestiuni… Mai târziu am aflat că acesta era pus în diferite celule, ca să stea de vorbă cu deţinuţii, fiind un informator al Securităţii, el însuşi fiind şi deţinut.

După câteva zile, fără a mai fi chestionat de nimeni, am fost trimis din nou la Curtea Marţială şi pus iarăşi într-o sală mare cu vreo 50 de oameni. Grija mea cea mai mare a fost şi de data aceasta că familia nu ştia nimic de mine, habar nu aveau că am plecat de la Cernavodă, că am ajuns la Coasta Galeş, că de acolo am plecat şi sunt din nou la

Timişoara, la 100 de metri de locuinţa noastră. Nu era nici o şansă ca cei din sală să se elibereze şi să le povestească ceva alor mei, deoarece aproape toţi erau de curînd arestaţi, veniţi de la Securitate după câteva zile sau săptămâni de anchetare.

Era o serie de ţărani care, din milă, dăduseră unora din pădure o bucată de pâine, pentru că se plângeau că nu au mai mâncat de zile întregi. A reieşit, la urmă, că erau partizani şi, prinşi fiind, au mărturisit cine a fost acela care le-a dat pâine. Aceşti ţărani au fost consideraţi drept susţinători ai unui grup criminal. Şi ei înşişi au fost condamnaţi cu închisoroare de la cinci până la zece ani.

Am cunoscut pe unul Grozăvescu, fost primar la Teregova. L-am văzut şi pe doctorul Ionescu, notar din Teregova, care ulterior a fost condamnat la moarte în procesul partizanilor şi, după câte am auzit, a şi fost executat.

Într-o după-amiază s-a deschis uşa încăperii şi a fost împins înăuntru, cu mari proteste din partea lui, un cetăţean care striga mereu:

— Eu sunt din grupul condamnaţilor de drept comun şi nu politic! Nu sunt politic! Nu trebuie să fiu aici!

— Taci din gură, că vii de la Securitate şi toată lumea adusă de acolo e trimisă în acest sector al politicilor! N-ai ce căuta la Curtea Marţială, dacă nu eşti politic!

— Dar trebuie să fie o greşeală, protesta cetăţeanul. Am fost chemat la Securitate, dar a fost o încurcătură de nume. Mă cheamă Basch şi am fost întrebat dacă am fost legătorul de cărţi al Bibliotecii Britanice. Până la urmă s-a constatat greşeala şi m-au îmbarcat să mă aducă înapoi la închisoare, dar nicidecum aici la Curtea Marţială, la sectorul politicilor! N-avea ce să-l convingă pe gardian, care avusese ordin şi închise uşa în spatele lui.

La asta, cetăţeanul se întoarce către noi şi spune:

— Dacă deja sunt în sala asta şi la politici, cunoaşte cineva pe unul pe care-l cheamă Przibram? Am sărit ca ars.

— Sigur, eu sunt!

— A, zice, formidabil, eu sunt soţul Silviei Ciorman. Era cunoştinţa mea de la Reşiţa din copilărie, despre care am mai povestit. Cetăţeanul ne-a povestit că a fost arestat pentru falsificare de cecuri şi urmează să aibă a doua zi procesul şi probabil că va fi eliberat, nefiind un delict pentru care eşti condamnat pentru mult timp. Va fi, deci, eliberat, mâine vine la proces soţia lui împreună cu Eva, deoarece a mai fost o primă întrevedere la tribunal, înainte de arestarea lui, când apăruse şi acolo soţia lui împreună cu Eva. Astfel a putut să-mi povestească o serie de noutăţi de acasă. Urma ca a doua zi să se întâlnească din nou la proces cu soţia mea, informând-o despre faptul că sunt aici şi cum trăiesc aici. N-au trecut nici zece minute, se deschide uşa şi gardianul strigă:

— Mă, ai dreptate! Hai că te duc la deţinuţii de drept comun.

Steaua mea lucrase din nou. A plutit în cercul cosmic încrucişându-se cu acest om, de la care eu am aflat totul şi de la care a doua zi Eva va afla totul. Încă o coincidenţă nostimă:

povestesc în salon că am avut înainte de arestare o pisică cenuşie foarte drăguţă care într-o zi s-a pierdut. O căutam peste tot dând chiar anunţuri în ziare. Ne trezea noaptea telefonul auzind doar un MIAU... Am fost chiar la o doamnă în piaţa Lahovari, de care auzisem că avea vreo 11 pisici, dar a noastră nu era acolo. Ei bine, deodată unul din salon strigă:

— Noi am găsit pisica, dar fiind aşa de dulce nu am mai dat-o înapoi. O altă voce strigă:

— Iar eu am locuit în Piaţa Lahovari la „domnişoara cu mâţe", aşa fiind aceasta poreclită de vecini.

Eram în martie 1953. De la noi veniţi aflasem deja în ultimele luni că Stalin era foarte grav bolnav, era tratat cu lipitori… Nu era de mirare, căci pe doctorul lui îl chema Neznamov. Dacă se potriveşte proverbul *nomen est omen*, atunci am înţeles acest tratament şi mi-am dat seama că mult timp nu mai poate fi până când... Doctorul „nu-ştiu-nimc" şi-a făcut datoria!

Faţă de 1951, în 1953 se acordase deţinuţilor dreptul la plimbare. Astfel că, ieşind la plimbare în ziua de 5 martie, din curtea Curţii Marţiale, peste gardurile înalte, am putut vedea trenurile care treceau pe lângă închisoare, terasamentul fiind mult ridicat peste înălţimea gardului. Linia de tren vizibilă era traseul de circulaţie a trenurilor între Gara Fabric şi Gara Iosefin din Timişoara. Trecând la un moment dat un tren, un individ, care se uita pe geam afară, face semnul cu cele două mâini sub nas de mustaţă lungă şi o cruce, apoi un V. Toţi care priviserăm în direcţia aceea, într-o clipă, ca electrizaţi, am înţeles un lucru: Stalin nu mai există, a murit! Am intrat din nou în cameră şi am întrebat gardianul când a murit, ieri, azi noapte. A fost foarte mirat gardianul văzând că noi suntem aşa de bine informaţi, deoarece cu câteva ore înainte murise Stalin. Speram că de acum încolo situaţia se va schimba şi nu putea să fie mai rea decât a fost până acuma. Dealtfel, anumite uşurări s-au simţit în ultimele luni în ceea ce priveşte condiţiile de închisoare. Acestea se datorau probabil acestui eveniment, care a început prin aceea că figura lui Stalin nu mai domina situaţia. Răul din Kremlin, el însuşi pe dric, a încetat să mai influenţeze cozile de topor, cum se spune, care până acum îl ascultau orbeşte.

Câteva zile după asta, a urmat o triere şi la un moment dat am fost scoşi din camere şi repartizaţi în altele. Eu am ajuns într-o cameră mică, cu patru paturi, primind încă trei deţinuţi în încăpere, în afară de mine. Mare mi-a fost mirarea când unul din cei trei a fost Nicky Basch, legătorul de cărţi. Nu ştiu ce eroare se întâmplase, pentru că de regulă doi din acelaşi grup, sau mai mulţi, nu erau puşi împreună. Era şi acesta un indiciu că mult nu se mai temeau că puteam vorbi între noi şi influenţa ancheta, deoarece linia era trasă atât pentru mine cât şi pentru Nicky Basch. Acesta, dealtfel, a şi fost eliberat după aceea, nefăcându-i-se proces. Eu am rămas ultimul mohican din grupul Bibliotecii Engleze.

Vorbeam de paturi. În timpul absenţei mele din penitenciar, eu fiind la Canal, în urma dispoziţiilor noi venite din Bucureşti privind o oarecare îmbunătăţire a condiţiilor de cazare a deţinuţilor, s-au introdus paturi. E drept că erau fără saltele şi, deocamdată,

dormeam pe benzile împletite care formau fundul patului. Dar oarecum erau paturi. În această perioadă s-au instalat paturi în aproape toate saloanele penitenciarului. Aveam un mic geam, care fusese prevăzut cu placaj de lemn, încât nu puteam vedea bine afară, dar cumva, lateral sau în sus, iar în sus era vizibil terasamentul căii ferate, după cum spuneam. Vedeam trenurile circulând sau, mai bine spus, mai mult le auzeam.

În această perioadă de vară a anului 1953, auzeam cântece, muzică şi chiote din trenurile care treceau. Aveam drept gardieni pe moş Ţenţ, un vechi gardian al Penitenciarului din Timişoara şi pe sergentul Florea. Dacă stai patru luni într-o cameră şi vezi zilnic aceiaşi gardieni, simţi că se naşte la ei un sentiment de toleranţă şi poate un sentiment de milă şi poate şi gândul că în fond noi stăm acolo pentru nimica. Pentru că dacă ar fi fost ceva serios, eram de mult condamnaţi şi plecaţi de acolo la închisorile de ispăşire şi nu la închisori de tranzit, respectiv în depozitul Securităţii. De la aceşti gardieni am aflat că la Bucureşti are loc Festivalul Tineretului. Aşa se explicau trenurile care veneau din toate ţările Europei, aducând tineri care se distrau la Bucureşti. Nemaiavând loc nici o mişcare aici, la noi, adică nici chemaţi la Securitate, nici transportaţi în altă parte, am fost supranumiţi „vieţaşii", adică condamnaţi pe viaţă. Tot de la gardieni am aflat că s-a închis Canalul. A fost o ştire reconfortantă pentru mine, căci mă temeam să nu aterizez din nou la Canal într-o altă formaţie de Coasta Galeş. Se părea că de acest pericol scăpasem definitiv.

„Idila" noastră în patru, situaţie cu mult mai bună decât să stai cu 40 în cameră, a durat aproape până la sfârşitul verii, când într-o bună zi sunt scos afară din cameră şi împreună cu alţii am fost strânşi pe coridoare într-un grup mai mare. Am fost duşi la gară şi băgaţi din nou într-un vagon de deţinuţi şi transportaţi din nou la Bucureşti. Nici de astă dată la Ghencea. Între timp aflasem că Ghencea se desfiinţase, pentru că s-a desfiinţat Canalul, adică muncile la Canal. Am aterizat din nou la Văcăreşti. De astă dată însă, fiind vorba numai de deţinuţi politici şi sosind şi din alte părţi ale ţării, am fost depozitaţi la Văcăreşti. Se vede că ideea iniţială a fost trimiterea la Canal a acestor oameni, dar între timp desfiinţându-se Canalul şi necontramandându-se aceste transporturi, am ajuns vreo 200 de oameni la Văcăreşti, în chip de depozit. Până la trimiterea înapoi în închisorile de unde proveneam, pentru că morile măcinau destul de greu în învălmăşeala de atunci, am fost izolaţi de deţinuţii de drept comun de aici în două mari camere. Aveam şi o mică toaletă, pe care spre bucuria noastră o puteam folosi oricând, ziua sau noaptea, nemaiutilizând chibla renumită din alte închisori şi aveam şi apă curentă, putându-ne spăla pe mâini. Ceea ce era imposibil atunci când eram 40–50 într-o sală şi era o singură chiblă la dispoziţia tuturor. Aici erau paturi instalate, parcă nu cu saltele de la început şi, fiind aglomeraţia mare, trebuia să stăm câte doi într-un pat. Aşa că stăteam picior la cap, respectiv cap la picior, ca să încăpem mai comod în pat. Am ajuns în camera cea mai mică din cele două. Camaradul meu de pat a fost Liviu Oprea, tot de vârsta mea, care făcuse însă Liceul Piarist. El auzise de mine în vremea Bibliotecii Britanice, dar eu nu-l cunoşteam.

Ne-am împrietenit repede. Am găsit o serie de cunoscuţi comuni, cum ar fi Zeno Ponoran, care i-a fost coleg la piarişti. În câteva ore am făcut cunoştinţă şi cu ceilalţi din cameră. Era o cameră de elită. Abia când auzisem numele conlocuitorilor, funcţiile pe care le-au avut, mi-am dat seama în ce societate bună am intrat. Sub mine dormea, de exemplu, Corneliu Coposu, fostul secretar al lui Iuliu Maniu. Împreună cu el erau prinţul Şerban Ghica, baronul Mocsony-Stârcea, avocatul Iuga din Timişoara, Roşca — rezidentul regal al Bucovinei şi Leucuţa. Toţi erau fruntaşi ţărănişti, membri ai fostului Partid Ţărănesc. În persoanele baronului Stârcea şi a prinţului Şerban Ghica, aveam şi sânge albastru printre noi.

A început o perioadă amuzantă la Văcăreşti. Spre exemplu, în locul terciului din Timişoara, aici se dădea turtoi. Turtoiul reprezenta un fel de pâine, să-i zicem aşa, făcută din aluat de mălai prăjit în ulei şi îndulcit puţin. Cu nerăbdare, se aştepta în fiecare dimineaţă acest turtoi. Mâncarea era relativ comestibilă. Se dădea de multe ori arpacaş cu carne de cal. O dată s-a dovedit foarte utilă camera de toaletă, pentru că ni s-a servit probabil o carne atât de stricată, încât toată lumea stătea la coadă la uşa acesteia.

Zilele treceau povestindu-se romane şi bancuri. S-a discutat şi despre moartea lui Stalin şi despre evoluţia situaţiei politice; dacă ne va aduce vreun avantaj sau nu. În orice caz am avut un mare succes cu bancul meu privind moartea lui Stalin. „Un cetăţean la Moscova vine zilnic la chioşcul de ziare, cere «Pravda», plăteşte, se uită, depune ziarul şi pleacă. A doua zi scena se repetă, la fel a treia zi. A patra zi, vânzătorul, fiindu-i greu să-i mai ia banii dacă individul lăsa ziarele, îl întreabă:

— Dar ce faci dumneata? De ce vii, cumperi ziarul, plăteşti, arunci o privire şi pleci?

— Domnule, spune cetăţeanul, eu aştept un anunţ mortuar.

— Bine, dar anunţurile mortuare sunt pe ultima pagină.

— Cel pe care îl aştept eu va fi pe prima!" Şi aşa a şi fost.

Mulţi din aceşti oameni, în frunte cu Corneliu Coposu, au fost deja arestaţi de mult, de prin '47 sau '48, atunci când s-a desfăşurat procesul împotriva Partidului Ţărănesc, fiind acuzaţi de complot împotriva Guvernului. Nu erau condamnaţi, nu li se putea găsi direct o vină, dar erau ţinuţi de ani şi ani de zile. Domnul Coposu a stat şaisprezece ani în închisoare, după care eliberat fiind a primit domiciliu obligatoriu într-o comună, undeva în jurul Bucureştiului. M-am împrietenit cu el şi am pierdut, din păcate, legătura după ce plecasem din Văcăreşti. Am reluat-o abia după 1989, după schimbarea situaţiei din România. Cu Liviu Oprea am devenit prieteni nedespărţiţi şi prietenia a durat până la moartea lui.

Toamna lui 1953 s-a scurs în condiţii destul de bune pentru noi, cei de la Văcăreşti. Aveam plimbare zilnică, ne puteam mişca uşor în cele două camere, aveam apă curentă la dispoziţie, mâncarea era suportabilă şi nu domnea atmosfera de securitate sau de închisoare de la Curtea Marţială, tratament pentru care aveau atâta de suferit deţinuţii politici.

Singurul dezavantaj, spre deosebire de deţinuţii de drept comun, era că nu aveam posibilitatea de a scrie acasă şi de a ieşi la vorbitor, respectiv de a primi vizite. Crăciunul şi Anul Nou au trecut într-o atmosferă acceptabilă, afară de un eveniment natural care a survenit în iarna lui 1953–1954. A fost vestitul viscol din Bucureşti. Muntenia era bântuită de o iarnă foarte grea. Zi de zi sufla crivăţul şi, la un moment dat, a început să fie frig şi la noi, căci s-a interzis să se mai facă foc. Se temeau ca vântul să nu răspândească scântei şi să se ivească un incendiu. Deci stăteam în frig! Dar nu era singurul dezavantaj. Nefiind foc, nu se putea găti. Nu aveam prin urmare nici mâncare caldă. Dar chiar dacă s-ar fi vrut să se gătească, nu era asigurată aprovizionarea. În oraş nu se putea circula. Am aflat că gardienii ieşeau cu schiurile să ne aducă pâine. Astfel ne-a fost asigurată pâinea cea de toate zilele. Zăpada ajunsese la peste un metru. De afară, veneau ştiri alarmante. Printre altele, că Ionel Teodoreanu, scriitorul, a fost surprins de viscol şi a murit îngheţat pe stradă, ţinându-se de un stâlp. Generalul Mociulschi, deţinut cu noi, a folosit această ocazie de a face un imens scandal, când a venit comandantul în inspecţie, spunându-i că la Auschwitz au fost omorâţi oamenii cu gaz, în timp ce noi suntem omorâţi prin înfometare. „Şi astfel cum şi-au primit pedeapsa cei de la Auschwitz, aşa veţi primi şi voi pedeapsă!", striga el în gura mare. Era de admirat curajul generalului. Luând această atitudine nu tocmai întemeiată, spre lauda celor de la Văcăreşti, s-au luat toate măsurile ca să ni se aducă minimul necesar pentru supravieţuire.

Zilele la Văcăreşti treceau destul de repede. Plictiseală nu era. Aglomeraţia de oameni citiţi şi cu experienţă în puşcării a făcut să se audă poveşti şi păţanii interesante şi, totodată, omul putea să înveţe legislaţia. O serie de cetăţeni din cei prezenţi acolo erau avocaţi, cunoşteau legile. Aşa că în scurt timp am putut învăţa tot codul penal. Ajunseserăm ca noi cei dinăuntru să-l ştim mai bine decât avocaţii de afară. Cu cât aveai mai mulţi ani de puşcărie în spinare, cu atât câştigai în curaj şi cu atât mai mult nu te mai puteau prosti anchetatorii.

În legătură cu aflarea de noutăţi sau a unor lucruri interesante, dau următorul exemplu: cei prezenţi, fiind de foarte mult timp arestaţi, nu au aflat despre ursuleţul panda, descoperit în China scurt timp înaintea arestării mele. Eu am povestit despre acest animal drăguţ şi pe cale de dispariţie spre interesul general. După 35 de ani de la aceste evenimente, Corneliu Coposu îşi aduce aminte într-o scrisoare adresată mie de ursuleţul panda, scriind cu entuziasm despre poveştile mele. Dar ca orice în viaţă, şi Văcăreştiul a avut un sfârşit.

După şase luni de, putem spune, plăcută şedere, într-o zi de martie 1954 am fost chemat afară, cu toate bagajele şi cu alţi circa 40 am fost transportat din nou la Timişoara cu un vagon de deţinuţi. Spre surprinderea mea, de la gară şi până la penitenciar, nu am fost transportaţi în camioane închise, ca altă dată, ci s-a format o coloană din cei 40 de deţinuţi şi am mers pe jos, pe fostul bulevard Duca până la Teatru, am trecut spre strada Popa Şapcă, mărşăluind prin faţa casei noastre, mai exact prin spatele casei unde locuiam,

eu sperând să pot vedea vreun cunoscut. Speranţa mi-a şi fost îndeplinită. O profesoară, care locuia vis-à-vis de noi, trecea tocmai strada şi se oprise, pentru a ne face nouă loc. Dar, din păcate, nu a putut desluşi faţa mea, aşa că nu m-a recunoscut, cu toate că de mult nu mai aveam mustaţă, mi-o răsesem la Canal. Am fost depus din nou la Curtea Marţială, într-una din camerele de depozit ale Securităţii.

Aici am trăit un alt eveniment. Într-o bună zi, gardianul ne previne:

— Mâine dimineaţă la deschidere şi la numărătoare, să fiţi atenţi, pentru că avem un nou comandant al penitenciarului. El va face mâine inspecţie. Într-adevăr, dimineaţa, când s-a deschis uşa, ne-am aliniat cu toţi pe două rânduri şi îl aşteptam pe noul comandant. Noul comandant intră, urmat de trei ofiţeri şi de doi subofiţeri, se holbează la mine şi spune:

— Domnul inginer, dumneavoastră aici? „Na, s-a dus splendida ocazie", mi-am zis eu, căci comandantul nu era altcineva decât un fost muncitor de-al meu de la Fabrica Tanara, pe nume Marcu. Era un om foarte cumsecade şi mă aveam foarte bine cu dânsul. Aşa că, în clipa în care l-am zărit, m-am aşteptat că se va face că nu mă cunoaşte, mă va chema a doua zi jos, la birou şi, eventual, mă va pune în legătură cu familia sau, cel puţin, va povesti despre mine şi viceversa. Dar, săracul, s-a trădat şi astfel totul a căzut baltă. Până la ieşirea mea din închisoare nu l-am mai văzut niciodată. A evitat orice contact cu camera în care eram eu, respectiv cu camera în care urma să mai fiu o dată înainte de eliberare.

Un alt eveniment dureros mi s-a întâmplat în acele zile, slavă Domnului, fiind singurul de acest fel în cei cinci ani de puşcărie. A început să mă doară o măsea de minte în mod îngrozitor. M-am chinuit două zile, simţeam că mi se umflă gingia şi, zi şi noapte, mi-era capul buimac. N-am mai putut suporta şi am anunţat gardianul.

— O, asta o rezolvăm repede, a spus. M-a scos din sală, m-a dus într-o mică încăpere, unde un alt gardian m-a luat în primire, a chemat pe cineva, care la urmă a reieşit că era o gardiană de la femei, cred că Manţu îl chema pe administratorul a cărui soţie era, şi-mi spune:

— Avem zeamă de cleşte şi sper că n-ai să ţipi în faţa unei doamne. M-a aşezat pe un scaun, mi-a băgat genunchiul în burtă, a prins cu un cleşte măseaua şi, cu o smucitură de am crezut că-mi rupe capul, a ieşit dintele. Fără anestezie, fără timp de a mă fi pregătit sufleteşte, fără nici un ajutor. A fost cea mai rapidă extracţie din viaţa mea. Ca prin miracol, a încetat orice durere, după ce s-a extras dintele, fără să mi se pună după aceea vată îmbibată în clorură de aluminiu sau altă substanţă cu care dentiştii fac să se oprească hemoragia. M-am întors în cameră şi, pentru prima oară în două zile, am dormit bine.

Prin iunie, sunt chemat într-o bună zi, spunându-mi-se să iau totul, ceea ce însemna că plec din nou din această cameră. Sunt condus în curtea închisorii, unde mă urc într-un jeep condus de un securist şi spre marea mea mirare, ieşim pe stradă, fără să fiu închis printre perdele pentru a nu putea vedea nimic. Ziua în amiaza mare, traversăm strada Popa

Şapcă, trecem din nou prin faţa, adică prin spatele casei în care locuiam şi în colţul străzii Tipografilor, o văd deodată pe Astrid Weinberg. Sigur că nu s-a uitat în direcţia mea, iar eu n-am cutezat să strig, în primul rând pentru a nu o pune pe dânsa într-o situaţie neplăcută. Am ajuns în câteva minute la Securitate, unde am fost băgat într-o celulă, care de astă dată avea geam. Nu ştiam că voi avea o perioadă foarte lungă de stat la Securitate şi anume opt luni de zile. A început un şir de anchete făcute de diverşi ofiţeri de securitate.

Întâi s-a încercat, bineînţeles, cu vechile trucuri:

— Ştim tot, eşti spion, mărturiseşte, te iertăm şi aşa mai departe. Atât de naiv a fost unul din ei, încât auzindu-se prin geam diverse sunete din Parcul Rozelor, aflat în spatele Securităţii, îmi spune:

— Ştii că este un teatru chinez la noi în oraş. Este Opera din Pekin. Aici în spate, în parc vor fi reprezentaţii de vară. Dacă îmi spui tot ce ai făcut şi eşti sincer şi mărturiseşti, ai cuvântul meu că mâine seara mergem la operă. Vom merge în civil, ca doi spectatori şi vom putea şedea pe două locuri rezervate de mine. Am început să râd şi i-am spus:

— Domnule locotenent, cred că aţi greşit adresa, eu sunt amuzical şi mie nu-mi place opera. Iar în ceea ce priveşte mărturisirea, n-am ce mărturisi.

— Ai să stai aicea mult şi bine, îmi răspunde.

— Nu-i nimic, prefer să stau 20 de ani şi să vă văd venind după mine în celulă, decât să spun lucruri neadevărate.

— Ce-i asta să viu după tine în celulă?

— Aşa! i-am răspuns. Doi dintre cei care m-au arestat, m-au urmat în celulă şi i-am văzut închişi alături de mine.

— Cum, adevărat?

— Sigur că da, i-am răspuns, dumneavoastră nici nu eraţi aici încă şi plutonierul Németh a şi fost arestat.

Într-adevăr, erau cu totul alţi oameni. Nu mai era nici Szöcs jos la recepţie, zic la recepţia „Hotelului Securitate" şi mulţi dintre ofiţerii care m-au anchetat nu mai erau aici. Moiş era mai departe comandantul Securităţii. Nu mai aveam nici o emoţie la anchetă, frică nicidecum, simţeam tot mai mult că eu stăpânesc situaţia. Unul a mai încercat peste câteva zile să mă intimideze zicându-mi:

— Nu vrei să mărturiseşti? Am să dispun să nu ţi se mai dea mâncare, ce zici de asta?

— Nu zic nimic.

— Ai să vezi că ai să ajungi ca Ghandi. Ştii cine-i Ghandi? Zic:

— Da, hindusul acela care făcea greva foamei.

— Ce hindus, idiotule, era aici un deţinut care era slab, ca un ţâr, toată lumea îi zicea Ghandi. Eu n-am auzit de nici un hindus cu numele de Ghandi. „De asta sunt convins!" am gândit în sinea mea şi asta ilustra cu cine aveam de a face. Aceşti oameni se simţeau mai şmecheri decât noi, după câţiva ani de puşcărie.

Am fost lăsat un timp în pace şi, într-o bună zi, mi se aduce un deţinut în celulă, care era un sârb de undeva din Muntenegru, care învăţase între timp ceva română, dat fiind că era deja de doi ani deţinut şi cu care, probabil, nu ştiau ce să facă. Nu ştiam ce e cu el decât din cele povestite de el. Caragiani încă îmi spusese pe vremea aceea, în '50, că există trei adevăruri la fiecare deţinut, mai bine zis trei versiuni ale adevărului: unul pe care îl povesteşte sus anchetatorului, al doilea, versiunea pe care o povesteşte interlocutorului din celulă şi a treia versiune este aceea pe care o ştie numai el. Mitici îmi povestise că autorităţile sârbe l-au trimis în România pentru spionaj în favoarea lui Tito, dându-i-se sarcina să intre într-un sat şi să ia legătura cu cineva, bineînţeles un sârb din Banat. Pe mine căuta să mă convingă că el nu este titoist, el este un bun stalinist, numai că aceştia nu vor să-l creadă. I-am spus: „Ştii ce, dacă tu eşti un bun stalinist, aşa-ţi trebuie! E o învăţătură de minte, staliniştii te ţin în închisoare pentru că eşti un bun stalinist!". În orice caz, ne-am împrietenit după câteva zile.

Mi-a povestit că, în momentul în care trecea frontiera ajutat de grănicerii sârbi, a fost dibuit şi prins de grănicerii români şi de atunci stă închis. Nu vor să-l creadă că el s-ar fi prezentat singur autorităţilor româneşti, nevrând să facă spionaj pentru Tito. M-a întrebat dacă sunt căsătorit şi spunându-i că da, m-a întrebat dacă am vreo cumnată. „Eva mai are o soră", i-am răspuns. „Ei, atunci am un ţel: să mă căsătoresc cu cumnata ta şi atunci pot să te înjur în voie. La noi, dacă ai devenit rudă, atunci poţi să înjuri pe cineva fără să-l ofensezi". M-am simţit măgulit! M-am bucurat când peste câteva zile a fost scos din celulă şi nu s-a mai întors.

Geamul dădea spre parc şi auzeam cu invidie nişte glasuri de cetăţeni care se plimbau pe poteca din faţa geamului, dincolo de zid, căci între poteca parcului şi geamul meu, chit că era închis cu placaj, se vedeau totuşi contururile unui zid înalt, cu mult mai înalt decât geamul. Aşa că, practic, nu puteam vedea nimic, doar să aud. Auzeam de câteva zile nişte tropote de cai. Mi-am spus că trebuie să fie călăreţi care trec pe poteca parcului. Într-una din seri am auzit şi miorlăiturile operei chinezeşti. Păcat că nu am mai dat de respectivul ofiţer, că i-aş fi spus că şi fără mărturisirile mele, tot am auzit opera chinezească şi am avut destulă imaginaţie ca să-mi închipui măştile pe care le purtau artiştii.

Fiind vară şi geamul deschis, într-o noapte aud pe cineva tuşind. Mi-am dat seama că este persoana care se află în celula alăturată. Am strigat:

— Cine e?

— Mă numesc Liviu Oprea, a răspuns. Am început să râd şi i-am spus:

— Ne revedem. Când ai plecat de la Văcăreşti?

— Acum câteva zile. Un lung strigăt:

— Tăcere! se aude dinspre coridor. Atunci am repetat figura. Eu îi povestisem la Văcăreşti lui Liviu despre Caragiani şi felul în care discutam cu el prin morse, adică un alfabet morse propriu. Am refăcut figura şi a mers foarte bine şi foarte repede, obişnuindu-

ne să vorbim prin perete. Şi această distracţie a durat câteva săptămâni, până când, într-o zi Liviu a fost luat de acolo. Ne-am revăzut abia după eliberarea lui şi a mea. Liviu a fost cândva simpatizant legionar şi, pe chestia asta, a fost urmărit, arestat, trimis la Canal ca „administrativ" şi, până la urmă, i s-a dat drumul la câteva luni după mine.

În octombrie, se reiau anchetele. Ajung pe mâna unui ofiţer rezonabil care îmi spune:

— Domnule, a sosit momentul ca să pleci acasă. Nu te putem, însă, lăsa să pleci fără un proces şi fără condamnare, căci altfel ne facem de râs faţă de englezi şi recunoaştem că am ţinut absolut pe nedrept pe cineva care a fost în relaţie cu Anglia. Deci trebuie să găsim ceva! Vreau să te ajut şi-ţi cer să mă ajuţi şi dumneata.

I-am răspuns, spre marea lui stupefacţie:

— Dar eu nu vreau să plec acasă. Eu vreau să rămân aici încă mulţi, mulţi ani, până când voi vă cărăbăniţi şi până voi vă veţi cere iertare în genunchi atât englezilor, cât şi mie!

— Nu mă asociez optimismului dumitale, îmi răspunde el. Şi totuşi, nu te mai putem ţine, dar nici nu te putem elibera aşa, fără nimic, după cinci ani. Trebuie să motivăm pentru ce eşti aici, pentru ce ai fost ţinut aici şi să apară o hotărâre judecătorească care să motiveze aceşti ani de puşcărie.

Mi-am dat seama că, în fond, are dreptate. Dar nu ştiam cum să ajungem la acest compromis.

— Domnule, îmi spune, recunoaşte orice, că ai vrut să treci frontiera, că ai vrut…

— Nu recunosc nimic! Nu am vrut să trec frontiera şi nu mă bag în nici un compromis bazat pe neadevăr!

Mi-am dat seama că eu stăteam pe calul cel mai înalt. I-am spus pe şleau că acest regim nu va dura mult, că se va prăbuşi şi atunci toate aceste chestiuni au fost inutile. Şi pentru o iluzorie eliberare, nu sunt de acord să inventez ceva şi să iau asupra mea vreo culpă pe care nu o am.

Iar am trecut în revistă activitatea bibliotecii, felul în care funcţiona… Mi-a arătat, de astă dată fără prefăcătorii şi ameninţări că, dacă luăm chestiunea în mod obiectiv, atunci eu am pus la dispoziţia cititorilor o serie de jurnale, reviste care au criticat ţara, au criticat Uniunea Sovietică şi celelalte state eliberate de Armata Roşie. Să lăsăm iordanele! Cam acesta era limbajul cu care ne întreţineam şi, spre deosebire de anii din urmă, când eram înjurat şi nu cutezam să scot un cuvânt, astăzi, el înghiţea aproape tot ce spuneam.

Dealtfel, am încercat să-l liniştesc, spunându-i că eu făceam o cenzură a ziarelor, în sensul că acele ziare care conţineau articole bătătoare la ochi împotriva regimului, nu erau date din bibliotecă. Ancheta a fost întreruptă.

Eram în continuare în aşteptare. Nu ştiam ce se va întâmpla, dar simţeam instinctiv că sunt spre sfârşitul detenţiei. Am stat mai mult singur în celulă. Au mai fost vreo două cazuri când a fost adus cineva pentru scurt timp, care pe urmă a fost scos. Persoane fără

importanţă, dar am putut afla că afară s-a instaurat o coexistenţă paşnică între Apus şi Răsărit, o destindere care a uşurat în general situaţia noastră din închisori. De un lucru eram sigur, la Canal nu mă voi mai întoarce. Cu Canalul s-a sfârşit! S-au cutremurat munţii şi s-a născut un şoarece ridicol, aşa cum spuneau latinii deja acum 2000 de ani.

Nenumărate poezii circulau prin închisori, printre care şi ale poetului Radu Gyr, deţinut şi el, iar unele poezii, zice-se, proveneau de la dânsul. Una din ele se termina cam aşa: „Dunărea pe trei braţe varsă apă/ şi pe al patrulea sânge,/ ca generaţiile care vin/ să afle de o nouă Golgotă/ la Pontul Euxin."

Aşteptarea a durat până în februarie. La începutul lui februarie 1955 sunt chemat din nou sus, la anchetă la acelaşi ofiţer.

— Na, te-ai gândit la ceva? mă întrebă el.

— Eu sunt la „pension", nu trebuie să-mi încarc creierul gândindu-mă. Voi m-aţi adus aicea, voi să mă scoateţi. Voi să găsiţi calea.

— Ei, află că am găsit calea, dar trebuie să colaborezi.

— Să vedem, am răspuns, în ce măsură soluţia dumneavoastră corespunde cu adevărul.

— Să începem cu asta, îmi spune, că biblioteca a funcţionat ilegal.

— Putem să şi terminăm cu asta, am zis eu, pentru că biblioteca n-a funcţionat ilegal.

— Dar nu a fost anunţată nicăieri şi nici nu s-a cerut aprobarea organelor româneşti pentru funcţionarea ei.

— Greşit, am spus eu. Nu trebuia cerută nici o aprobare, nu trebuia aprobată de organele româneşti, întrucât Biblioteca Britanică din Timişoara făcea parte integrantă din Legaţia Britanică, şi anume din Serviciul Britanic de Informaţii.

Deodată scoate din sertar un ziar, un exemplar al ziarului „Daily Telegraph", organul Partidului Conservator, şi-mi arată un scurt articol care informa cititorii despre anumite lupte care au avut loc în România, în Carpaţi, între partizani, care se opuneau guvernului, şi organele de Securitate.

— Acceptaţi că acest ziar a fost la dumneavoastră, la bibliotecă? De fapt, în momentul arestării, în bucătărie, se afla un coş cu resturi de ziare din bibliotecă, pe care le ardeam în bucătărie când se făcea foc. Acel coş cu ziare a fost confiscat pe vremea aceea de Deitel. Acum unul din acele ziare ajunsese corp delict.

— Are şi ştampila bibliotecii, îmi spune anchetatorul.

Afirm că da.

— Deci recunoşti că acest ziar a fost difuzat în oraş şi, în consecinţă, ai instigat populaţia împotriva guvernului? Am înţeles imediat unde vroia să „iasă".

Spusesem că noi deţinuţii cunoşteam bine tot Codul Penal şi deodată m-am lămurit: era vorba de Articolul 325, care avea două alineate: 1. răspândire de publicaţii interzise, cu până la zece ani de închisoare şi 2. deţinere de publicaţii interzise, cu închisoare de până la cinci ani.

M-am uitat încă o dată la ziar şi am spus:

— Sunt de acord să facem un compromis. Sunt gata să declar că biblioteca a funcţionat fără aprobarea organelor de stat române, fără să adăugăm că nici măcar nu era nevoie, ştiind că el nu va accepta această frază. Deci rămâne în vigoare prima parte. Apoi declar că acest exemplar al ziarului „Daily Telegraph" a ajuns în posesia Bibliotecii Britanice pe timpul când era încă deschisă, în funcţionare, dar afirm că acest ziar a fost cenzurat de mine.

— Asta mai trebuie să dovedeşti că a fost cenzurat! îmi spune el.

— Treaba mea! răspund eu.

A fost foarte fericit când am semnat această declaraţie.

— Vei avea un proces şi probabil ţi se va da atât cât ai efectuat până acum.

— În mai vor fi cinci ani, am spus eu.

— Desigur că nu ţi se vor da patru ani şi nouă luni, dar în curând vei fi liber! Era fericit şi râdea în pumni că m-a dus. Dar râdeam şi eu în pumni că l-am dus eu. Aveam tot planul făcut şi pledoaria pentru proces.

Am spus:

— Mai vreau să văd o dată ziarul. Şi în clipa aceea mi-a şi venit în minte un banc: „Un cetăţean merge cu maşina şi deodată se opreşte, căci în faţa maşinii era o broască pe şosea. Se dă jos, ia broasca şi o duce la marginea drumului. Broasca îi spune:

— Mi-ai salvat viaţa. Pentru asta doreşte-ţi ceva!

— Ei, am un câine cu trei picioare, doresc să câştige concursul de ogari!

— Vreau să văd câinele, îi spune broasca. Cetăţeanul îi arată câinele.

— Greu, greu, zice broasca. Mai bine doreşte-ţi altceva.

— Ei bine, atunci doresc ca soţia mea să câştige concursul de frumuseţe.

— Vreau să-ţi văd soţia!

Îi aduce soţia. Broasca se uită lung, lung şi-i spune:

— Aş putea să mai văd încă o dată câinele?"

Toată noaptea îmi făuream planuri de cum o să decurgă procesul şi cum o să înclin balanţa în favoarea mea în acest proces. Intenţiile Securităţii îmi erau limpezi de acum. N-am vorbit pentru moment despre articolul în care voiau să mă încadreze, dar eu ştiam foarte bine ce mă aşteaptă. Am râs în barbă cum s-ar zice, gândindu-mă la faţa pe care o va face procurorul la proces.

A doua zi am şi fost dus la penitenciar, în „depozit", şi anume în camera acelora care aşteptau procesul. Mi-am adus aminte de hazlia scenă din Văcăreşti, când, deşi eram separaţi de ceilalţi ca politici, totuşi în fiecare zi trecea pe acolo un plutonier, un miliţian, care-i citea de pe o listă pe cei care urmau să aibă proces în ziua aceea, spunându-li-se să fie pregătiţi şi li se citea unde, în care tribunal, în care raion al Bucureştiului, va fi procesul. Nu-şi dădea seama că niciodată la noi nu a strigat nimeni: „Prezent!", deoarece nu eram pe rol pentru proces. Dar el îşi făcea datoria… Striga numele, cutare, cutare,

raionul Gheorghiu-Dej; cutare, cutare, cutare, Stalin, fără să mai spună cuvântul „raion". La care unul din noi strigă. „Şi pe ăsta l-au prins?" Eram zguduiţi de râs. Plutonierul nu a înţeles ce era de râs în asta.

Am aflat că prietenul meu, Marcu, nu mai este comandantul închisorii. Şi am mai aflat că procesul meu va avea loc, probabil, în luna aprilie. Prin întortocheatele căi prin care curgeau veştile în penitenciar, am aflat într-o zi că a sosit la femei o anumită Eleonora Bunea. Am ştiut imediat că este vorba de prinţesa Eleonora de Wied, deoarece la Canal m-am întâlnit cu un tenisman, campion al României pe vremuri, cu numele de Bunea, care, aflând că sunt închis pentru Biblioteca Britanică, mi-a povestit că soţia lui este fosta prinţesă Eleonora de Wied, care acum este închisă din 1950, de când a avut loc procesul ei, condamnată fiind la zece ani de închisoare.

Mi-am dat seama că dânsa a fost adusă pentru mine, pentru a fi martoră, probabil, a acuzării, deoarece dânsa era aceea care repartiza revistele şi ziarele. „Deci se îngroaşă gluma!", mi-am zis. Ce glumă, farsă! Căci din procesul meu voi face o farsă. În cameră mă împrietenesc cu un preot greco-catolic, Aşteleanu, care-şi aştepta şi el procesul. Ferestrele noastre dădeau spre strada Popa Şapcă şi, privind lateral sau deasupra scândurilor, care opreau vederea, se putea vedea partea cealaltă a străzii, o fâşie cam la 15 metri de la noi. Prin cineva, care a plecat, am reuşit să transmit acasă ca în ziua cutare şi cutare, să fie mama şi cu Eva pe strada Popa Şapcă, vis-à-vis de Curtea Marţială. Uitându-mă afară la ora respectivă le-am zărit pe amândouă. Desigur că ele nu puteau să ştie dacă eu le-am văzut. Momente de mare liniştire, atunci când eşti în aşteptarea unui eveniment, dar nu ştii ce este acasă, dacă mai există, dacă sunt sănătoşi, dacă totul e în regulă… Nu ştiam dacă am un avocat al apărării din oficiu sau dacă soţia luase vreun avocat. Nu puteam să ştiu, pentru că în acea binecuvântată ţară, respectiv în acel binecuvântat regim, nu exista forma juridică pentru ca un acuzat să poată vorbi înainte de proces cu avocatul lui. Avocatul îşi făcea pledoaria din acte. Ştiam că cel mai faimos avocat din Timişoara este un anume Ghimicescu, căsătorit cu secretara de la Politehnică, pe numele de Alma Nicoară. După cum vedeţi, în puşcărie ştiam tot, nu numai ce se petrecea înăuntru, dar şi ceea ce se petrecea afară, în viaţa civilă a oraşului. Desigur că Ghimicescu nu-şi făcuse reputaţia în procesele politice, ci în procesele de drept comun, unde avocaţii puteau convinge completul de judecată de nevinovăţia sau de circumstanţele atenuante ale acuzaţiilor.

Sosi şi ziua de 12 aprilie când, dimineaţa, sunt anunţat că am procesul şi mi se dă un veston vărgat ca de deţinut. Din economie, deţinuţii nu purtam haine primite de la penitenciar, ci ale noastre proprii şi doar acele unice exemplare care existau la puşcărie se dădeau, să zicem sub formă de împrumut, *leasing* s-ar zice acuma, deţinuţilor pe durata procesului. Am fost întovărăşit de un gardian până în vestibulul tribunalului, unde am ocupat loc pe un scaun, aşteptând să fiu chemat la proces. În sfârşit, am fost chemat. Am intrat în sala de şedinţă trecând printre rândurile de public care şedea pe două şiruri de scaune, am trecut de culoarul dintre cele două blocuri de scaune până la banca acuzaţilor,

unde m-am oprit. În treacăt am văzut-o pe mama şi pe Eva lângă o serie de cunoscuţi. În faţa mea, era completul de judecată, compus din preşedinte şi doi asesori, aflând ulterior că preşedintele era un anume Macskási, militar, ofiţer. Era, doar, curte marţială, adică tribunal militar. Nu mi-am dat seama de existenţa unui procuror, pentru că cele mai multe cazuri erau înşirate sau, mai degrabă, citite şi nu spuse liber, de către Macskási personal. Dacă nu era serioasă scena, ar fi trebuit să râd de nenorocitul de Macskási, care tot timpul vorbea de „acuzatul Adalbert" — nepronunţându-mi numele, neştiind să-l pronunţe — de activitate, spunea el, „în serviciul legaţiei anglo-americane". Nici nu-şi dădea seama că e vorba de două legaţii diferite, de parcă la Bucureşti ar fi existat o legaţie anglo-americană. Ca avocat al apărării a fost într-adevăr Ghimicescu, căruia, mi se părea, îi era mai tare frică decât mie, de tot mersul procesului. S-a citit actul de acuzare. În fine, am putut şi eu să aflu pentru ce sunt acuzat.

După descrierea pe scurt, dar amănunţit a întregii mele activităţi ca preşedinte al Bibliotecii Britanice din Timişoara, s-a trecut la acuzaţia propriu-zisă. Biblioteca a funcţionat în mod ilegal în România, deoarece nu avea aprobarea organelor juridice, respectiv a tribunalului românesc. „Săracii de voi, mi-am zis, cinci ani de zile a avut nevoie Securitatea ca să observe că biblioteca a funcţionat fără aprobare". Bineînţeles că nu s-a spus nici un cuvânt că biblioteca nu avea nevoie să fie aprobată, biblioteca fiind parte integrantă din legaţie. Apoi s-a accentuat că acuzatul nu este învinuit pentru că a condus Biblioteca Britanică, ci este acuzat pentru că biblioteca a funcţionat fără aprobare şi, doi, nu este acuzat pentru răspândire de publicaţii ştiinţifice, literare, de modă, ci pentru răspândirea unor ziare care publicau articole duşmănoase împotriva României, a Uniunii Sovietice şi a celorlalte ţări eliberate de Uniunea Sovietică şi, deci, aceste ziare sunt considerate ca ziare interzise, respectiv, publicaţii interzise. „Deşi acuzatul afirmă că a cenzurat ziarele, încât aceste ziare conţinând astfel de articole nu au fost distribuite cititorilor, totuşi trebuie să credem că nu a spus adevărul, deoarece ziarul în cauză, pe care îl avem ca un corp delict, poartă ştampila Bibliotecii Britanice". Cu aceste cuvinte Macskási ridică ziarul şi-l arată publicului indicând acele câteva rânduri care au fost considerate ca îndreptate împotriva regimului nostru. S-a dat cuvântul avocatului apărării. Acesta a propus ca martori ai apărării trei foşti membri ai bibliotecii, pe farmacistul Weisz, fostul antreprenor Schulz şi colonelul Vârtolaş. Ei urmau să dovedească faptul că acuzatul a cenzurat ziarele, deoarece ei niciodată nu au primit ziare cu articole împotriva regimului. Faţă de această propunere a avocatului, tribunalul ia poziţie respingând audierea acestor martori, deoarece însuşi ziarul mărturiseşte de la sine, cu ştampila pe care o poartă, că a fost difuzat. În consecinţă, cere conform articolului 325, punctul 1, răspândire de publicaţii interzise, 10 ani închisoare corecţională, cu socotirea celor cinci ani efectuaţi până acuma. Avocatul apărării a intervenit cerând reducerea pedepsei, considerând drept circumstanţe atenuante faptul că acuzatul a fost cinci ani de zile anchetat până când s-a ajuns la această acuzare şi chiar dacă a minţit, a minţit cinci ani de zile consecvent, neschimbând niciodată

sensul declaraţiilor la anchetă. Am sărit în sus la aceste cuvinte şi am spus: „Renunţ la avocatul apărării, mă voi apăra eu singur!" Murmur în sală, mirare la completul de judecată. Deci, am fost încadrat exact în articolul şi la punctul pe care mi-l imaginasem eu înainte. Aşteptam cu nerăbdare momentul când voi răsturna toată teoria zidită aşa frumos de către Securitate şi mai apoi de către Tribunal. Preşedintele cheamă acum ca martoră pe Eleonora Bunea. Prinţesa mea este condusă în sală şi ia loc pe banca martorilor.

— Spune după mine: jur să spun adevărul, spune Macskási, la care Eleonora de Wied răspunde:

— Conform articolului x din Convenţia de la Geneva, când două persoane implicate într-un proces în care unul este acuzat şi celălalt este martor, fac parte din aceeaşi instituţie, în cazul acesta Legaţia Britanică, nu poate fi folosit unul împotriva celuilalt ca martor, ca să jure că spune adevărul, ci numai ca informant, fără a jura. Se vedea că şi Eleonora a făcut deja cel puţin şase ani de puşcărie. Preşedintele s-a sfătuit cu cei doi asesori. Avea mutra unui căţel opărit, dar intervine:

— Bine, atunci răspunde la întrebările noastre. Acest ziar, pe care-l vezi, uită-te bine la el, a fost proprietatea Bibliotecii Britanice din Timişoara?

— Da, răspunde Eleonora Bunea.

— Această revistă, respectiv acest ziar a fost trimis de Oficiul de Informaţii al Legaţiei Britanice?

— Da, răspunde dânsa, chiar eu am făcut pachetele pentru Timişoara.

— Asta a fost tot! spune preşedintele, deci martorul a confirmat că acest ziar, conţinând articole duşmănoase împotriva regimului, a fost trimis la Timişoara şi răspândit de această bibliotecă. Următorul martor!

Spre surprinderea mea, intră Mihai Belgrader, fostul meu secretar. La asta nu m-am aşteptat, dar nu contează, planul meu iniţial va fi întărit şi mai mult prin prezenţa lui Belgrader. Belgrader, deci, este martorul acuzării. El explică ce funcţie a avut la bibliotecă, că el era acela care împărţea ziarele care erau luate acasă de către cititori.

— Deci, întreabă preşedintele, a avut loc o difuzare, o răspândire?

— Da, spune Belgrader. I se arată ziarul cu cuvintele:

— Uită-te bine la acest ziar. A fost cenzurat acest ziar?

— Nu, niciodată acuzatul nu a cenzurat ziarele şi nici nu mi-a cerut mie să cenzurez ziarele, răspunde Belgrader.

— Ai răspândit acest ziar?

— Da, răspunde martorul.

— Ai jurat să spui adevărul?

— Da, răspunde încă o dată martorul, am spus adevărul!

— Mai are cineva de pus o întrebare martorului? Avocatul apărării, poate. Mă scol şi spun:

— Nu am nevoie de avocatul apărării. Eu îmi preiau apărarea şi eu am de pus întrebări martorului.

— Pofteşte.

— Domnule martor, care era procedura exactă pentru a da un ziar unui membru, pentru a fi dus acasă?

— Foarte simplu, răspunde Belgrader, ziarul avea o ştampilă cu denumirea Biblioteca Britanică Timişoara, numărul şi o liniuţă. Eu introduceam numărul publicaţiei, care era înscris cu cerneală pe această ştampilă, în cartoteca membrului, care cerea respectiva publicaţie. Astfel, ştiam după număr totdeauna la ce dată, care publicaţie a fost scoasă din bibliotecă, în cazul în care nu se aducea înapoi la timp. Timpul era cam de o săptămână, iar la cărţi, două.

Şi acum a sosit ora mea cea mare. Am spus:

— Domnule preşedinte, îmi daţi voie să mai văd o dată ziarul?

— Desigur, spune Macskási, vino aicea! Eu fac acei trei-patru paşi până la masa preşedintelui, iau în mână ziarul, îl ridic deasupra capului şi cu o voce ca de tunet spun:

— Să se uite toată lumea la ştampila pe care o poartă acest ziar. Este o ştampilă ovală pe care scrie British Library Timişoara, doar atât.

Şi atunci, mă îndrept spre Belgrader arătându-i ziarul şi spun:

— Martor, spune-mi, te rog, dacă acest ziar a putut fi difuzat sau nu?

Belgrader, vădit încurcat, uitându-se cu semn de întrebare spre nişte securişti care şedeau în primul rând şi dând din umăr, spune:

— Acest ziar nu a putut fi difuzat, întrucât nu poartă ştampila patrată cu numărul pe care eu trebuia să îl introduc în cartoteca cititorului.

— De ce nu poartă această ştampilă? am întrebat eu.

— Pentru că Dumneavoastră mi-aţi spus să pun ştampilă ovală pe anumite ziare pe care le-aţi citit în prealabil şi care să nu fie difuzate, ci puse numai pe masă, pentru a fi citite la faţa locului.

Triumfător, am strigat:

— Deci, iată că eu făceam o cenzură şi dumneata ştiai foarte bine că fac această cenzură. În consecinţă cer să se schimbe acuzaţia din articolul 325 punctul 1, în articolul 325, punctul 2, care se referă la deţinerea de publicaţii interzise şi nu de răspândirea de publicaţii interzise. Pentru punctul 2, deţinere de publicaţii interzise, se poate aplica o pedeapsă de numai până la cinci ani.

Efectul a fost surprinzător. Ceva aplauze în sală şi priviri deznădăjduite ale securiştilor care asistau la proces şi la completul de judecată. Şedinţa a fost imediat suspendată, urmând pronunţarea sentinţei peste câteva zile. Am pus, deci, la punct tot tribunalul, i-am făcut de râs obligându-i să-mi dea cinci ani de închisoare corecţională, deci maximul pe care l-am şi executat deja. Desigur că nu mă aşteptam să-mi reducă pedeapsa la patru sau trei ani, cu circumstanţe atenuante. Dar, cum spun, la aşa ceva nu mă aşteptam

din partea acestor indivizi, care cu sânge rece voiau să-mi aplice zece ani de închisoare. Am ieşit din nou în antecameră, unde, pe scaunul de vis-à-vis de al meu, şedea Eleonora Bunea. Aşteptam să vină cineva după ea şi după mine, să fim conduşi din nou înapoi în celulele de închisoare. M-am uitat la gardian şi am cerut voie să vorbesc două cuvinte cu martora.

— Poţi să-i dai mâna, dar să nu spuneţi nici un cuvânt. M-am dus acolo, am îmbrăţişat-o şi i-am şoptit:

— Mult noroc în viitor!

Dar steaua mea nu i-a ajutat ei prea mult, am aflat că, după scurt timp, săraca, a murit în închisoare, practic, eu fiind ultimul care a mai vorbit cu ea.

Am fost condus înapoi în celulă, unde după trei-patru zile mi s-a comunicat că sentinţa a fost de cinci ani închisoare corecţională. Am vrut imediat să fac recurs, mi s-a dat o hârtie, am expus punctele în baza cărora ceream anularea pedepsei şi punerea mea în libertate. Am aflat ulterior că acest recurs a fost refuzat, definitivându-se sentinţa dată. De-acuma n-aveam altceva de făcut decât să aştept împlinirea celui de-al cincilea an, ca să fiu pus în libertate. Şi aici se vede că noi, cei dinăuntru, ştiam mai mult decât cei de afară. Avocatul informase familia că voi ieşi în ziua de 22 mai, arestat fiind în 23 mai 1950, şi deci, în 22 mai 1955 se împlineau cinci ani. Greşit calcul. Noi ştiam foarte bine că un an de puşcărie este considerat 365 de zile, ori între timp a fost şi un an bisect, de 366 de zile. În consecinţă, se scade o zi şi eliberarea va avea loc în 21 mai 1955 şi nu în 22 mai. Peste câteva zile aud că a sosit Mugur Marcel, citat tot ca martor al acuzării, dar care întârziase şi astfel n-a mai luat parte la proces. Prin cei care distribuiau mâncarea, am putut comunica cu el, povestindu-i cele întâmplate. La începutul lui mai am avut voie să scriem şi din închisoare, ceea ce înainte nu era posibil, decât de la Canal. Am scris acasă şi am fixat ziua de vorbitor. A fost un noroc imens şi pentru Costică Mugur, deoarece din Penitenciarul din Timişoara a putut să scrie şi el acasă şi soţia lui să vină la vorbitor. De la Jilava, unde îşi ispăşea pedeapsa, nu putea scrie. Spionii, căci aşa a fost condamnat pe viaţă, erau ţinuţi cu regim special, fără a avea dreptul de a scrie acasă sau de a primi pe cineva la vorbitor. Nu numai lui i-am adus noroc, dar şi soţiei, care cu o săptămână înainte de a veni la vorbitor a câştigat 15 000 de lei la loto. După eliberare am aflat că doamna Mugur a fost la noi acasă şi de acolo a venit la vorbitor. Mugur a fost foarte fericit şi astfel, liniştit, s-a putut întoarce din nou la Jilava. A mai stat cinci ani în închisoare, până când, prin anumite răscumpărări au putut fi scoşi câţiva din închisoare şi expulzaţi imediat în străinătate. Astfel, au ajuns la Londra, după încă cinci ani de puşcărie, atât Costică Mugur, cât şi Nora şi Annie Samuelli. Eu fiind deja liber, n-am putut beneficia de aceste avantaje survenite ulterior.

A sosit şi ziua de 21 mai, eliberarea mea! Am fost chemat de dimineaţă afară la magazie, unde mi s-au dat lucrurile, mi s-a înmânat o foaie de eliberare şi mi s-a spus că pot să mă întorc la fabrica unde am lucrat ultima oară, ei fiind obligaţi să mă primească. În faţa Curţii Marţiale nu m-a aşteptat nimeni. Era evident. Cei de acasă se aşteptau să vin a

doua zi. Astfel că m-am dus pe jos, e adevărat, numai 150 de metri, cu un bagaj în mână. Am urcat scările, am sunat şi am intrat în casă. Am găsit-o numai pe mama, soţia fiind la lucru. M-am mirat cum de este aici, dar am aflat că dânsa, la Bucureşti, la întrebarea cadrelor, a declarat unde se află soţul, că el lucrează la Canal, nespecificând însă că lucrează ca deţinut. După doi ani în care stătuse la I.A.R. au aflat cei de la cadre că eu sunt închis şi imediat i s-a desfăcut contractul de muncă şi a fost expulzată din Bucureşti în 24 de ore. S-a întors la Timişoara, unde a fost angajată la Fabrica Electromotor. Imediat i-am telefonat că sunt acasă şi să vină imediat. A sosit după circa o oră. Dar cu puţin înainte de asta a sosit un cetăţean, care s-a prezentat drept fratele preotului Aşteleanu, tocmai venise de la închisoare, de la vorbitor, iar fratele lui îi dăduse repede numele şi adresa mea, spunându-i că eu tocmai m-am eliberat. L-am invitat să stea la noi la masă şi i-am povestit tot ce ştiam din trecutul lui Aşteleanu în închisoare, respectiv din acele câteva săptămâni, cât am stat împreună. Între timp a sosit Eva, săraca, n-a putut avea parte de povestirile mele decât după ce a plecat fratele lui Aşteleanu. Abia atunci am putut vorbi şi noi doi între patru ochi după cinci ani de zile! Astfel s-a terminat pentru mine epopeea Bibliotecii Britanice.

LETARGIA, FUGA ŞI SOSIREA ÎN LIBERTATE

Deci, s-a terminat definitiv cu închisoarea. De fapt nu s-a terminat definitiv pentru că urmările ei le-am simţit în diferite feluri. În închisoare am fost bolnav o singură dată la Coasta Galeş. Însă alte boli au apărut abia de acum încolo, întovărăşindu-mă toată viaţa, acestea manifestându-se prin tulburări gastrice, cardiace şi altele. De asemenea, pe linie profesională am avut o serie de piedici de care am scăpat abia după fuga din ţară. Zilele care au urmat le-am petrecut cu sentimente contradictorii. Pe de-o parte eram fericit că sunt afară, pe de altă parte exista un fel de gol în mine şi mă gândeam cu un oarecare sentiment de vinovăţie că lăsasem pe atâţia alţii înăuntru care sufereau şi acuma. Desigur că nu eram vinovat pentru nici unul. Celor care intraseră acolo nu eu le cauzasem încarcerarea în această moară de măcinat tot ce este opoziţie, dar mă întrebam de ce am meritat eu să ies şi să trăiesc în libertate? Dar există oare libertate? Mai aveam să trăiesc paisprezece ani până când să ajung, efectiv, în libertate.

A fost o interesantă lecţie din partea destinului. Am cules multe cunoştinţe despre oameni, despre caracterul lor şi, în special, despre reacţiile lor atunci când au fost scoşi din normalul de toate zilele. În cei cinci ani am trăit clipe de tristeţe, dar şi hazlii. Şi, ca orice episod din viaţă, şi acesta trebuind să se termine cu ceva hazliu, am să adaug următoarele, ca epilog al închisorii.

După câteva zile, mă hotărăsc să mă duc la Fabrica Tanara, ca să-mi iau în primire postul, aşa cum mi se spusese la eliberare. Ajung în faţa porţii fabricii şi pe cine întâlnesc, pe „prietenul" meu Marcu, în civil.

— Dar ce s-a întâmplat, Marcule, îl întreb.

— Domnule inginer, să ştiţi că fără voia mea am fost scos din producţie şi, aşa cum era obiceiul la noi, într-un scurt curs de şase săptămâni, am fost iniţiat în problemele miliţiei şi mi s-a dat gradul de căpitan şi am fost pus în postul de comandant al închisorii din Timişoara. Asta aţi putut constata şi dumneavoastră. Dar tot dumneavoastră mă cunoşteaţi şi dinainte. Eu eram un om paşnic, un om bun şi nu puteam vedea suferinţele altora. M-am debarasat foarte repede de acest post făcând pe nebunul. Am fost la neurologi şi, cu certificatele medicale în buzunar, mi-am dat demisia. La plecare mi s-a spus: „Trebuie să te întorci la fabrica la care ai lucrat. Trebuie să te primească." Şi acum, iată-mă! Dar dumneavoastră?

— La fel, am spus eu, şi eu mă duc să-mi încerc norocul.

Deci iată încă o victimă a metodei comuniste, de a crea pe puncte ingineri, oameni de ştiinţă, militari, diplomaţi, nu importă în ce ramură. Cunoaştem chimista emerită care, fără şcoală primară, a devenit om de ştiinţă, obţinând mai apoi diploma de *Doctor Honoris Causa* a nenumăratelor universităţi din lume.

Asta mi-a adus aminte de o glumă: „Un număr de buni membri de partid, muncitori, sunt scoşi din producţie şi înscrişi într-un scurt curs de diplomaţie, ţara neavând destui diplomaţi, cei vechi, de carieră, fiind concediaţi, neavându-se încredere în ei. După un curs de şase săptămâni, soseşte ziua examenului. Vine profesorul şi dă tema: «Câteva tancuri sovietice trec Prutul; trebuie să facem un protest diplomatic. Asta-i tema!» A doua zi vine profesorul cu tezele corectate în mână.

— Vă felicit! Aţi luat cu toţii examenul. Nota diplomatică a fost perfectă. O singură greşeală aveţi, însă, toţi. În încheiere scrieţi: «Paştele mamei voastre!». Dar să ştiţi că asta se scrie în trei cuvinte şi nu într-unul."

Ei bine, intrăm amândoi la Tanara. Marcu se duce la secretarul organizaţiei de bază, în secţia muncitori, iar eu mă duc la directorul Goldberger. Nu părea deloc mirat că mă vede. Am avut impresia că a fost anunţat de Securitate că sunt din nou liber. Fără nici o ezitare, mi-a spus:

— Da, ştiu, te voi lua înapoi, dar avem o dificultate. Între timp, în cinci ani, am angajat mai mulţi chimişti, avem şapte în total şi nu am nici un post liber, însă am o idee. Ţin minte că dumneata aveai un prieten care era subsecretar de stat la industrie şi acuma a devenit ministru, este chimistul Constantin Robu. Aici ai telefonul, dă-i un telefon şi cere-i un post.

Zis şi făcut. La telefon s-a prezentat secretara lui Robu. Goldberger îi explică despre ce e vorba şi imediat apare la telefon prietenul meu Costel. — Sunt eu, i-am spus. Dar ai grijă, poate nu vrei să vorbeşti cu mine, eu am ieşit de câteva zile din puşcărie. Poate ţi-e neplăcut să stai de vorbă cu mine.

— Deloc, îmi răspunde Costel. Ce doreşti?

Îi spun dorinţa lui Goldberger. La care îmi răspunde:

— Dă-mi-l te rog! Apoi îi spune că are la dispoziţie imediat un post de inginer chimist, cu retribuţie de 4 500 de lei. După asta Goldberger îmi zice:

— Ar fi totul în regulă, numai că, trebuie să mă înţelegi, nu pot să te pun într-un post aşa de bine plătit, când cel mai mic post din cele şapte este plătit cu 1 200 de lei. Astfel că vom face în aşa fel ca fiecare să fie avansat, îl voi încadra mai sus decât este, iar dumneata iei postul ultim în primire pentru câteva luni. Pe urmă vedem noi mai departe. I-am mulţumit, i-am întors spatele şi am ieşit.

La poartă mă întâlnesc cu Marcu.

— Ei bine, Marcule, ce ai făcut?

— Să ştiţi, domnule inginer, că ăştia sunt nişte porci! Au spus că nu pot să mă ia, că nu au post liber, nici măcar de muncitor. Să vin peste o lună şi m-au prenotat. Şi dumneavoastră? m-a întrebat el. Ce să spun?

— Acelaşi lucru, aşa au făcut ca să nu mai revin la postul meu.

— Ştiţi de ce, domnule inginer, îmi spune Marcu foarte filozofic, pentru că noi doi am fost la puşcărie.

Logică impecabilă! Şi cu asta a început o perioadă de lung şomaj, căci abia după 9 luni am intrat în post. Până atunci, am folosit timpul pentru a regăsi societatea pe care o pierdusem şi pentru a constata cine anume mai vrea să stea de vorbă cu mine, cui îi e frică de mine. Dealtfel foarte puţine persoane au mai ţinut legătura cu familia mea în timp ce eu eram plecat.

Am revăzut-o pe Gizy, fosta colegă de la Tanara, am vizitat-o pe doamna doctor Weinberg Astrid şi am reluat jocurile de bridge. Am reînnoit prietenia cu Eliza Ionescu, povestindu-ne reciproc păţaniile. Puţin ruşinat, dar ce era să fac, îmi petreceam timpul plimbându-mă şi făcând vizite.

Într-o zi, şezând la o cafeluţă la doamna doctor Weinberg, adică la Astrid, apare în vizită o doamnă. Sunt prezentat şi reiese că este Carmen Mureşanu. Între timp Astrid se împrietenise cu Carmen, care după eliberare se mutase la Timişoara cu soţul ei, profesor la Politehnica din Timişoara, la Facultatea de Agronomie. Am depănat amintiri, aveam doar cunoştinţe comune, spre exemplu, pe „amicul" Zlotea, ajutorul de comandant al lagărului de la Cernavodă. De notat că dânsa fusese înaintea mea la Cernavodă. Am depănat aşadar împreună amintiri şi am putut fiecare din noi să ne completăm lacunele pe care le aveam din anii petrecuţi la Canal.

L-am văzut pe Titi Sarmeşiu căruia i-am mulţumit pentru posibilitatea pe care i-a dat-o Evei să se întâlnească cu Cristea Valentin şi pentru îngrijirea medicală dată mamei mele în cursul celor cinci ani.

Nelu Haica, doctorul de vis-à-vis, a fost mutat la Moldova Nouă. A divorţat între timp, recăsătorindu-se apoi cu o femeie cu numele Nora. Mi-a povestit că între timp a fost grav bolnav de hepatită, infectându-se de la un bolnav. Din păcate, în urma acestei boli, a dat în psihopatie, rezultatul fiind că peste câţiva ani s-a sinucis în spital, la Bucureşti.

Zeno Ponoran ajunsese cu serviciul la Combinatul Siderurgic din Galaţi. Aurică Ieremia a devenit şeful laminoarelor la Combinatul Siderurgic din Reşiţa. Lucian Roşiu a devenit medic la Laboratorul de Igienă din Timişoara. Iar Titi Sarmeşiu, după Spitalul Bega şi un stagiu la Clinicile Noi, a devenit directorul Spitalului C.F.R. Nelly Avram s-a căsătorit cu judecătorul Ştefan Boldur, locuind acum la Caransebeş. Ea şi cu Boldur s-au purtat foarte frumos cu Eva în timpul detenţiei mele. Au invitat-o de câteva ori la Caransebeş, la ei acasă. Au făcut excursii cu ea, fiindu-i alături în clipele cele mai grele.

Singur Mircea Catalina lipsea din repertoriu. Nuşa devenise şefă de lucrări la Catedra de chimie organică din Timişoara şi nu voiam să reluăm legătura, de teamă să nu-i

periclitez eventual poziţia. Mai ales că ştiam că încercase să-l izoleze pe Mircea de toţi foştii colegi. Am luat legătura şi cu prietenul Eugen Popa de la Iaşi, care între timp intrase în învăţământ la politehnică, devenind şef de lucrări şi, mai apoi, profesor. Regretam că nu pot să revăd doi oameni care mi-au fost dragi, pe domnul profesor Huidovici şi domnul Ursescu-Galaţi, naşul meu. Amândoi muriseră în timpul cât fusesem eu plecat.

M-am reîntâlnit cu Liviu Oprea, care îşi reluase serviciul la poştă, ca telegrafist. Într-o zi, apare şi Lia Poboran, care între timp se căsătorise şi trăia la Bucureşti. A venit în vizită la părinţii ei şi nu mică ne fu bucuria revederii.

Socrii mei erau la Bucureşti şi trăiau cu fiica lor, sora Evei, cu doi ani mai mică. Între timp şi ea se căsătorise. Într-o zi mă întâlnesc cu Anny Stürmer, fosta Anny Knauer, din Reşiţa, cu care am reluat prietenia. Revăzând aceste persoane şi constatând mersul vieţii lor, am putut realiza deosebirea dintre evenimentele petrecute în viaţa lor, faţă de golul din viaţa mea, eu pierzând cinci ani în puşcărie.

Am înţeles că, în timp ce la mine timpul se oprise, afară viaţa mersese înainte. Am putut constata teoria relativităţii pe mine însumi. Diferenţa între a fi închis şi a trăi afară este următoarea: În închisoare, o oră după alta trecea foarte, foarte greu. Dar uitându-te înapoi după un an ţi se pare că totul a fost ieri. Afară, o oră, după alta, trecea foarte, foarte repede. Nici nu o observai când a trecut. Dar, uitându-te înapoi, după un an, pare o veşnicie. E simplu. Afară ai avut o serie de evenimente prin care ai trecut, în timp ce la puşcărie ai avut plictiseala de toate zilele, zile cenuşii, fără schimbări. Bineînţeles mă refer aici la orele petrecute fie la depozitul închisorii, fie la Securitate şi nicidecum la timpul petrecut la Canal, care, deşi avea o oarecare uniformitate, vorbind de lucruri de toate zilele, totuşi prin contactul cu foarte mulţi oameni, avea oarecum „mişcarea" lui.

Am reluat legătura şi cu familia Bănărescu, Petrică fiind la Bucureşti, unde a devenit profesor de ştiinţe naturale, urmând hobby-ul nostru din copilărie, interesul pentru animale. S-a specializat în peşti. Sora lui, Maria, s-a căsătorit cu inginerul Bica. Cele două surori frumoase de la Reşiţa, Emmy şi Amanda Kunz, au ajuns şi ele la Timişoara, căsătorindu-se. Emmy, bruneta, cu doctorul Felix Baruch, medic de laborator, şi Amanda cu un măcelar cu numele de Novak.

Am regăsit toată partida de cărţi a mamei care, cu aceiaşi parteneri, a continuat să joace în tot timpul lipsei mele, săptămânal, ba la unul, ba la altul din cei cinci jucători. După ieşirea mea din închisoare aveam să mai trăiesc împreună cu mama mea şapte ani fericiţi, în care timp jocul de cărţi a continuat. Mai târziu, fără una din partenere, care murise.

Cu englezii pierdusem orice legătură şi nu puteam să risc să o reiau, spre a nu avea din nou complicaţii.

În februarie 1956 mama se întâlneşte cu fiul unei foste prietene de-a ei din Reşiţa, cu Ladislau Cseh, Laci Cseh, care era cu zece ani mai în vârstă ca mine. El o întreabă de mine, mama povesteşte că sunt „afară" şi caut serviciu. Dânsul, fiind şeful serviciului tehnic din

Electrobanat, îi spune mamei să trec pe la el. Zis şi făcut. Mă primeşte foarte drăguţ, mă prezintă imediat directorului Ioniţă şi inginerului şef Sonnenschein şi plec din biroul lor cu angajamentul în buzunar. Am fost numit şef de laborator la Electrobanat. La acea oră, Eva era şefă de laborator la Electromotor şi eu şef de laborator la Electrobanat. Aparţineam aceluiaşi minister. Mă ocupam la laborator cu analizele materiilor prime care se foloseau la fabricarea bateriilor. Fabrica Electrobanat era fosta Fabrică Dura din Timişoara. Toată lumea în ţară cunoştea bateriile Dura. Acolo revăd un fost coleg de facultate, pe Vâja, şi mă împrietenesc cu inginerul Jakobovici şi cu doamna Trude Frankowits, care era bibliotecara fabricii. După vreo două luni de la ieşirea mea din închisoare, am reuşit să scăpăm de locatarul camerei care a fost rechiziţionată între timp, astfel că Eva şi cu mine ne-am mutat în fosta cameră, care era mereu închiriată ca o cameră mobilată. Mama ocupa dormitorul nostru, iar camera în care era biblioteca era sigilată, Spaţiul Locativ respectând şi acum sigiliul meu. Trăiam, care va să zică, la umbra Bibliotecii Britanice din Timişoara. Era plăcut gândul că dincolo de această uşă se aflau cărţile engleze şi restul de ziare şi reviste neatinse de acum cinci ani.

În timp ce eram „plecat", lângă Reşiţa se construise un baraj cu numele de Crivaia. În vara anului 1956 ne-am hotărât să facem o excursie, plecând, Eva şi cu mine la Reşiţa, cu trenul, de unde am luat un camion, care tocmai pleca la Crivaia şi astfel nu am avut timpul necesar ca să o vizitez pe prietena mea Gina, din care cauză s-a şi supărat ulterior, aflând că am fost la Reşiţa, chiar dacă doar 20 de minute. Nu puteam să pierdem o unică ocazie când, ieşind din gară, ne-am pomenit cu un camion care tocmai pleca la Crivaia. Astfel, după o oră am şi sosit la Crivaia, constatând splendoarea acestui lac la poalele unor păduri de brazi.

Era o cabană acolo, unde puteai închiria camere şi unde le-am întâlnit pe Astrid Weinberg şi pe Anny Stürmer, care petreceau acolo o parte din vacanţă. Am stat acolo câteva zile, după care împreună cu Anny am plecat pe Muntele Semenic, care se află la o oră de drum pe jos de la Crivaia. Anny a rămas pe Semenic, iar noi am pornit-o spre Muntele Mic. Pentru asta am mers pe jos de la Semenic până la Caransebeş, unde am înnoptat. A doua zi, prinzând un camion cu excursionişti de la Timişoara care trecea pe la poalele Muntelui Mic, ne-am ataşat de acest grup şi după câteva ore de mers pe jos, am ajuns la Muntele Mic. Din grupul timişorean am făcut cunoştinţă şi, mai apoi, ne-am împrietenit cu avocata Lidia Olteanu, care locuia la Timişoara.

În toamna anului 1956, la Electrobanat se construieşte un cuptor cu lămpi de raze infraroşii pentru uscarea lacului de pe diverse piese fabricate în întreprindere, precum abajur pentru lămpi, lanterne de automobile şi altele. Eu fiind chimistul, au căzut în sarcina mea încercările diferitelor lacuri adecvate pentru o uscare rapidă. Asta dădea sens tunelului, deoarece în cuptoarele de convecţie, încălzite cu rezistenţe, lacurile se uscau în câteva ore, în timp ce, sub acţiunea razelor infraroşii, uscarea avea loc în câteva minute, până când, pe o bandă, materialul vopsit era transportat prin tunel. Au urmat 40 de nopţi în

care, în fiecare din ele eram la fabrică, făcând încercări după încercări. Noaptea, fiindcă atunci cuptorul — mare consumator de curent electric pentru care încă nu ni se dăduse aprobarea — putea să funcţioneze fără a consuma în paralel cu restul fabricii, cum ar fi fost în timpul zilei.

La ora aceea, Anny Stürmer era crainic şi reporter la Radio Timişoara. Într-o seară vine la noi, la Electrobanat, să facă un reportaj despre tunelul cu becuri infraroşii. Acestea erau nişte becuri mari, argintate, care dădeau o lumină roşie, radiind raze infraroşii luminoase, care pătrundeau în interiorul substanţei lacului, uscând-o foarte repede. Pe la douăsprezece noaptea o conduceam pe Anny acasă şi, în timp ce traversam podul de pe bulevardul Mihai Viteazul, vedem soldaţi ruşi cu armele în mână stând şi păzind podul. Abia a doua zi ne-am dat seama ce s-a întâmplat.

A izbucnit Revoluţia în 23 octombrie în Ungaria. Între timp şi în Ungaria au fost schimbări ca şi la noi, a fost destituit Rákosi, care era omul lui Stalin, şi Imre Nagy a devenit prim ministrul Ungariei. Sub el însă, începe insurecţia, la început trupele sovietice, puţine câte erau, retrăgându-se, dar revenind în ziua de 4 noiembrie 1956 cu forţe superioare şi trecând prin foc şi sabie Ungaria. Rezultatul a fost zeci de mii de morţi şi 250 000 de fugiţi, care au folosit timpul de câteva zile până când tancurile sovietice au ajuns de la frontiera de răsărit până la frontiera de apus, trecând spre Austria.

Speranţa ungurilor s-a năruit. Kádár, una din figurile sinistre, a preluat puterea readucând Ungaria în starea de fidel vasal al Uniunii Sovietice. În acelaşi timp ungurilor li se acordă unele libertăţi pentru a nu se ajunge din nou la asemenea evenimente. Ruşii au constatat că nu-i de jucat cu ungurii, iar Ungaria a fost denumită „baraca cea mai veselă" din lagărul socialist.

După ce capii revoluţiei, în frunte cu Imre Nagy, au fost spânzuraţi şi o serie de oameni băgaţi în puşcărie, viaţa s-a normalizat, ungurii putând călători liberi în restul Europei. Cu jind se uitau la ei celelalte ţări satelite ale Uniunii Sovietice.

În perioada aceasta am fost trimis pentru prima oară în deplasare la Bucureşti, la Ministerul Energiei Electrice. Din nou steaua mea norocoasă a intrat în funcţiune, pentru că în timpul zilelor de şedere la Bucureşti am fost căutat acasă de Securitate. Niciodată n-am aflat ce au vrut, respectiv ce s-ar fi întâmplat dacă nu eram la Bucureşti la ora aceea, ci la Timişoara. Desigur că era în legătură cu Revoluţia Ungară.

Împreună cu inginerul şef Otto Sonnenschein şi cu Laci Cseh am început să studiem o nouă versiune a energiei infraroşii, şi anume razele infraroşii neluminoase. Acestea erau, practic, acele raze care se trimiteau dintr-o sobă de teracotă când se făcea foc în ea. Ideea de a construi aceste radiatoare, odată născută, nu aveam decât să depunem o muncă asiduă pentru realizarea ei. Bineînţeles că în străinătate, vorbesc de America şi de Europa de Vest, erau deja realizate astfel de becuri, poate chiar brevetate. Dar, desigur, ca orice alte chestiuni, cărţi sau materiale, care erau realizate în lagărul socialist, nu erau supuse brevetului, nici gând să se ceară permisie sau licenţă pentru fabricare. De bine, de rău, se

căuta să se modifice forma şi conţinutul unora din aceste aşa-zise materiale imitate şi astfel nici nu puteam fi atacaţi de o lege care proteja brevetele. Astfel, Eva a realizat nişte imitaţii de săruri de galvanizare, săruri de nichel şi de cupru la Electromotor.

Şi noi am pornit cercetarea în direcţia razelor infraroşii neluminoase, cum le-am denumit eu, fiind vorba de raze infraroşii întunecate. Ministerul a creat o jumătate de normă pentru o echipă de cercetători în această direcţie, echipă din care făceau parte, pe lângă inginerul Sonnenschein, Jakobovici, Cseh şi cu mine, precum şi inginerul Kelemen de la Electromotor.

Ne întâlneam săptămânal de mai multe ori şi discutam. Începusem să-mi pierd răbdarea, pentru că gândisem un plan de lucru, cercetând radiatoare uzate pe acest sistem la fabrica Guban din Timişoara. Guban era fabrică de pantofi. Domnul Guban, bătrânul, a fost în celulă cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, fiind închis într-o anume împrejurare şi, pe baza prieteniei lor, Guban a putut, din cizmar artistic, să devină proprietarul unei fabrici de pantofi cunoscută în toată Europa. El fabrica şi piele artificială pentru pantofi, care nu era altceva decât o masă de plastic aplicată pe pânză şi uscată cu raze infraroşii întunecate, provenite din radiatoare pe care le importa din Germania. Numai prin legăturile sale cu Gheorghiu-Dej a reuşit, respectiv a avut aprobarea de a importa orice produs necesar fabricii sale. Era singurul capitalist din România.

Cum spuneam, eu îmi făcusem deja planul cum să construim radiatoare similare, dar nu puteam să-mi impun punctul de vedere, dat fiind că ceilalţi, grupul I.C.E.T., adică Institutul de Cercetări Electrotehnice filiala Timişoara, nu puteau să se înţeleagă asupra modului cum pornim. Astfel că totul se derula în chip teoretic.

Între timp, ajungem în februarie 1958, când, într-una din zile sunt chemat la direcţiune şi directorul îmi aduce la cunoştinţă că, practic, sunt dat afară. Cum a reieşit mai târziu, o chimistă a urmat după mine, care prin diferite relaţii a ajuns la director. Acesta i-a promis postul de şef de laborator şi pentru asta eu trebuia să eliberez locul. De fapt apăruse o lege în vara anului 1957 nr. 272, prin care oricine putea fi licenţiat, respectiv dat afară din serviciu fără motivare, lucru neobişnuit în statele comuniste, unde exista sloganul: „La socialişti nu există şomeri! Fiecare are dreptul la muncă!”

În vara anului 1957 a apărut şi Legea 324, care a devenit cunoscută ca „3 ani în 24 de ore”, ceea ce însemna că orice cetăţean care primeşte bacşiş, face scandal, este şomer sau are o comportare indecentă, poate fi arestat şi trimis la cules de stuf. A fost o reînnoire a legii administrative. Zeci de oameni au fost arestaţi în ţară şi trimişi 12 luni la muncă de reeducare la cules de stuf. S-a aflat că România făcuse un contract cu Germania ca să trimită stuf pentru fabricarea hârtiei. Condiţiile erau inumane. Stăteau oamenii până la brâu în apă şi tăiau stuful. Au fost arestaţi chelneri care luaseră bacşiş, au fost arestaţi unii care au făcut scandal în tramvai, au fost arestate femei şi bărbaţi care în toiul verii, la 40 de grade la Bucureşti, purtau pantaloni scurţi sau cămăşi neînchise bine în faţă până la gât.

Samavolnicia a triumfat din nou în ţară. La începutul iernii, când a fost livrată toată cantitatea de stuf, toţi aceia au fost eliberaţi înainte de vreme.

Cu Legea 232, a fost dată afară şi Eva în vara lui 1957. Norocul ei a fost însă că, prin intervenţia mea, a primit un post al Electrobanat, ca reprezentantă la Bucureşti a serviciului de aprovizionare. A fost în acest post până când, în timpul iernii, a găsit un post de mecanic şef la Fabrica de perii din Timişoara. Astfel, în februarie '58, când eu eram dat afară, ea era angajată la Fabrica de perii.

Situaţia mea părea dezastruoasă, căci nu vedeam unde şi cum puteam primi din nou un post. Eva avusese un coleg de facultate, un anume Diamant Icard care la ora aceea era inginer şi avea funcţia de şef al secţiei I.C.M. Timişoara. I.C.M. nu era altceva decât Întreprinderea de Colectare a Metalelor. Steaua mea norocoasă a condus-o pe Eva spre Diamant, pe care l-a întâlnit pe stradă. Eva povestindu-i de situaţia mea, Diamant spune scurt: „Trimite-l la mine. L-am angajat." Astfel, numai după zece zile de şomaj, am şi fost angajat ca muncitor la Întreprinderea de Colectare a Metalelor.

Darea mea afară de la Electrobanat a fost foarte penibilă pentru inginerul şef Sonnenschein şi prietenul meu Cseh, deoarece ei erau cei care m-au protejat. Cu atât mai mult cu cât era de neînţeles această licenţiere, căci depusesem o muncă interesantă şi cu folos fabricii, prin studiul pe care l-am făcut asupra bateriilor, producând o metodă nouă în fabricarea lor, prin introducerea bioxidului de mangan din ţară la fabricarea bateriilor, bioxid de mangan produs la Fabrica de Negru de Fum din Orăştie. Şi, bineînţeles, pentru punerea la punct a unui lac pentru producţia pieselor lăcuite în tunelul cu raze infraroşii. Încă în iunie '57, am făcut câteva călătorii la Orăştie, dând îndrumări şi arătând rezultatele analizelor până ce s-a pus la punct bioxidul de mangan de calitatea necesară bateriilor.

Cu ocazia uneia din călătoriile acestea la Orăştie, fac cunoştinţă cu doamna Speranţa Costăchescu, soţia unui colonel, care pe vremea aceea era medic la Spitalul Militar din Timişoara. Dânsa era originară din Orăştie. Prietenia durează şi azi. Ne-am întâlnit de câteva ori la Timişoara, până când dânşii se mută la Bucureşti. Cu 35 de ani mai târziu, ne-am întâlnit din nou.

Dar să revenim la I.C.M.-ul din Timişoara. I.C.M. era o întreprindere cu centrala la Bucureşti, aparţinând Ministerului Metalurgiei şi se ocupa de colectarea şi predarea la fabricile metalurgice a fierului vechi şi a neferoaselor. Întreprinderea era organizată astfel: directorul şi inginerul şef se aflau la Bucureşti cu serviciul tehnic, vânzări, aprovizionare. Erau zece secţii în ţară împărţite în principalele provincii: Banat, Oltenia, Muntenia etc., în frunte cu un şef de secţie cu servicii de planificare, de aprovizionare şi de vânzări. În regimurile comuniste, serviciile de aprovizionare şi vânzări erau astfel organizate, încât funcţionau tocmai invers de cum se întâmpla acest lucru în lumea capitalistă, adică a economiei de piaţă şi nu a economiei planificate cum era la comunişti. În timp ce în lumea capitalistă aprovizionarea nu se mişca din loc, şezând liniştită la birou şi primind în fiecare zi o serie de agenţi de vânzări ai diferitelor întreprinderi, care veneau să-şi ofere mărfurile

şi să dea cadouri destul de importante şefului aprovizionării. Acesta nu trebuia decât să aleagă calitatea şi preţul cel mai avantajos al produselor oferite. Serviciul de vânzări al întreprinderii avea, însă, de suportat toată greutatea plasării produselor.

La comunişti, cum am spus, era tocmai invers. Şeful vânzării şedea la birou şi, pur şi simplu, dispunea trimiterea conform planului a cantităţilor de mărfuri gata repartizate încă de la minister, căci funcţiona într-un sistem planificat. În acest timp, aprovizionarea trebuia să alerge peste tot şi să găsească materiale necesare producţiei fabricii, care uneori erau greu de obţinut şi nu întotdeauna erau dirijate de la minister spre întreprinderi, deci la repartizări erau dificultăţi. Eu, care nu puteam să mă astâmpăr, după trei, patru luni de activitate de muncitor, prin bunăvoinţa lui Diamant, nefiind obligat să încarc camioane cu metale vechi, cum făceau ceilalţi muncitori, ci făcând pe normatorul, m-am putut ocupa în paralel de studiul unei cărţi care trata problema recuperării deşeurilor metalice, a staniului pur. E vorba de deşeurile apărute în urma ştanţării cutiilor de conserve, care erau din fier, respectiv din tinichea, şi pe dinăuntru căptuşite cu un strat de staniu, mai precis, cositor pur de 99 %, asta ca să împiedice oxidarea cutiei din cauza acidităţii conservelor care se aflau în interior şi bineînţeles era o formă sănătoasă şi estetică de a veni în contact direct cu alimentele.

Cositorul sau staniul pur era pe de o parte importat, pe de altă parte deşeurile de fier acoperite cu acest staniu nu puteau fi topite. Ele erau considerate ca fier vechi la fabricile metalurgice şi la combinatele siderurgice, deoarece impurificau oţelul. Întreprinderea a fost însă obligată să cumpere toate deşeurile, dar nu putea să le revândă din motivele arătate mai sus. În consecinţă, stăteau în paragină în curţile depozitelor. Secţia din Timişoara avea centre în diferitele oraşe mai mari. Aceste centre de colectare erau la Timişoara, Reşiţa, Arad şi Oradea. Centrele aveau, la rândul lor, în alte localităţi mai mici, depozite. Astfel era o filieră bine organizată de colectare a metalelor.

Cum am spus, în toate aceste depozite erau colţuri unde se ridicau munţi de tablă cositorită nefolosibilă. Am lucrat câteva luni la dezvoltarea unei metode de recuperare a staniului, bazat pe atacarea în bazine galvanice a acestui strat, care apoi se depunea pe polul celălalt, adică pe pereţii băilor galvanice sub formă de staniu pur, eliberând în acelaşi timp tabla de fier de acest metal neproductiv din punct de vedere al recuperării fierului vechi. Pe de altă parte, staniul recuperat a fost presat în calupuri şi vândut destul de scump fabricilor de neferoase care prelucrau aceste deşeuri.

Electrizată de această lucrare, să-i spunem inovaţie unică în ţară, conducerea din Bucureşti, adică directorul Dragu şi inginerul şef Săndulescu a dat imediat un post de inginer control calitate secţiei I.C.M. Timişoara, care mi s-a atribuit mie. Deodată am fost din nou într-o situaţie privilegiată. Am deţinut unicul post de la serviciul de control calitate din Bucureşti atribuit secţiei din Timişoara, celelalte secţii neavând acest serviciu. Am fost retribuit cu un salariu superior şi astfel, la Timişoara, secţia I.C.M. era singura din cele 10

din ţară, unde lucrau doi ingineri, Diamant şi cu mine. Timp de 11 ani am fost în acest post până în momentul plecării din ţară.

Făcându-se aluzie că nu aş putea avea mai multe norme, se refereau la jumătatea de normă în calitatea de cercetător la I.C.T., mi-am dat demisia cu mare plăcere, pentru că între timp mi-a venit ideea să realizez eu radiatoarele de infraroşii neluminoase, cum le-am numit eu, văzând absoluta incapacitate a acestei echipe de cercetători. Poate voiau să cerceteze *ad infinitum*, ca să ia salariu. În orice caz, în paralel cu activitatea de decositorire a deşeurilor de metal, de fier cositorit, de tablă cositorită, am creat un colectiv pentru realizarea radiatoarelor care emit raze infraroşii neluminoase.

În 1959, m-am prezentat la serviciul tehnic al Ministerului Industriei Uşoare, de care ţinea fabrica Guban, şi am elaborat planul meu prin care eram pregătit să fabric în ţară radiatoare infraroşii care să înlocuiască radiatoarele aduse din import. Mă gândisem la Fabrica de porţelan şi faianţă „Crinul" din Timişoara. Guban, ţinând de acest minister, a făcut imediat o comandă Fabricii „Crinul", pentru livrarea a 100 de radiatoare. Mi-am adus aminte de acţiunea pe care am făcut-o pe vremuri pentru înfiinţarea Bibliotecii Britanice. Încă nu se produsese nici un radiator şi deja aveam în mână comanda şi dispoziţia ministerului către Fabrica „Crinul" ca să produc aceste radiatoare. Pur şi simplu am răpit-o pe Eva de la Fabrica de perii, transferând-o în postul de mecanic şef înfiinţat atunci de Ministerul Industriei Uşoare la Fabrica „Crinul". De ce Eva? Pentru că de un timp încoace, împreună cu dânsa, făceam experienţe acasă, elaborând nişte radiatoare infraroşii de tip disc cu ghivent, putând fi înşurubate exact ca becurile electrice şi radiatoare infraroşii neluminoase concave de forma acelora care încăpeau în tunelul lui Guban, pentru fabricarea pielii artificiale.

Desigur că am atras duşmănia inginerului Sonnenschein, a acelora de la I.C.T. şi a Electrobanatului în urma acestei „lovituri de stat" pe care am făcut-o, dar opera a fost înfăptuită. În 1960 a început producerea acestor radiatoare. A fost anunţată ca o inovaţie la Ministerul Industriei Uşoare şi pentru această lucrare am primit suma de 25 000 lei, care a fost împărţită între membrii colectivului, între care a fost inclus şi inginerul Diamant, precum şi Heinrich Frank, care era adjunct şef de secţie la Timişoara. Din colectiv mai făceau parte şi inginera şefă Iancu şi directorul Fabricii „Crinul".

Pentru obţinerea unor comenzi mai mari de radiatoare infraroşii am convins din proprie iniţiativă Fabrica de Tractoare din Braşov să construiască un tunel pentru uscarea tractoarelor lăcuite. Şi Electrobanat a trecut de la radiatoarele infraroşii luminoase la cele neluminoase în formă de disc, înşurubabile ca şi becurile. Cel puţin 40 de ani au fost fabricate aceste radiatoare la Timişoara. Nu ştiu dacă se mai fac la ora asta.

Încă din 1960 am realizat nerealizabilul într-o societate comunistă, ştiut fiind că în sistemele totalitare comuniste nu se făcea reclamă. Întreprinderile erau naţionalizate, produsele erau repartizate în sistemul economiei planificate şi, prin urmare, nu era nevoie de nici o reclamă. Eu însă, am făcut reclamă pentru radiatoarele mele. Cum anume?

În decursul anului 1960 am făcut o serie de experienţe în diferitele industrii — lemnului, pielii artificiale, metalurgică —, scriind câte un articol în diferitele reviste de specialitate despre funcţionarea radiatoarelor. Până şi o cloşcă artificială a fost făcută cu ajutorul unui radiator, sub care, dând căldură, au fost crescuţi fazani la fazaneria din Timişoara. După clocirea automată, puii de fazan au acceptat drept cloşcă un radiator infraroşu. În domeniul cosmeticii am găsit, de asemenea, o aplicaţie pentru tratarea furunculozei pe baza căldurii provenite din razele infraroşii neluminoase care pătrundeau adânc în piele fără a produce arsurile făcute de razele ultraviolete. Şi pentru reumatism era adecvată această lampă. Până şi în industria farmaceutică s-a aplicat pentru uscarea unor cristale servind la fabricarea medicamentelor.

După ce a apărut câte un articol în aceste reviste de specialitate scris de mine împreună cu câte unul din colectiv, am făcut o colecţie cu aceste materiale publicate într-o cărţulie mică, pentru prima oară în ţară, cu o copertă din material plastic, formând astfel un prospect necesar pentru orientarea potenţialilor clienţi privind funcţionarea razelor infraroşii. Cărţulia a fost tipărită la Timişoara, la Întreprinderea Poligrafică „Banat" şi împărţită gratuit la toţi cei care se interesau de această tehnologie. Devenisem „regele neîncoronat" al radiatoarelor infraroşii.

Cu ocazia uneia din deplasările făcute la centrul I.C.M. Reşiţa am trecut prin Bocşa Montană, întâlnind-o pe Elena Corneanu, care era cu zece ani mai în vârstă ca mine, originară din Reşiţa şi pe care o cunoşteam de când eram mic. Mult timp nu am mai revăzut-o şi acuma, în 1960, când aveam 38 de ani iar dânsa 48, nemaicontând diferenţa de vârstă, am reîntâlnit-o la Bocşa. Acolo locuiau părinţii ei, ea fiind căsătorită cu inginerul Corneanu, care lucra la Bucureşti. Această reîntâlnire a avut ca urmare mutarea lor din Bucureşti la Timişoara, prietenia menţinându-se până la moartea ei.

În cadrul activităţii mele ca inginer control calitate pe linia de decositorire, pe de o parte, iar pe de alta ca şef al colectivului de raze infraroşii, am colindat prin toată ţara. Sub directul meu control se aflau centrele de colectare a metalelor din Reşiţa, Oradea, Arad şi Timişoara. La Reşiţa, în urma punerii la punct a sistemului de recuperare prin băi galvanice a staniului, în cadrul combinatului siderurgic, la centrul I.C.M. Reşiţa s-a înfiinţat primul atelier de decositorire. Aici lucrau 4 imense băi, producând anual câteva tone de cositor pur. Această Staţie de decositorire s-a clădit în cursul anului 1960 şi eu trebuia să merg săptămânal de două ori la Reşiţa pentru controlul lucrărilor şi mai apoi pentru controlul producţiei.

Lunar plecam la Bucureşti spre a lua instrucţiuni. Centrala din Bucureşti aproba orice iniţiativă pe care o luam eu. Am realizat şi o trusă de chimicale pentru determinarea materialelor neferoase care intrau în compoziţia aşa-ziselor oţeluri aliate sau oţeluri nobile, cum au fost silicea, nichelul etc. Această trusă de determinare a aliajelor a fost produsă în cel puţin 50 de exemplare. S-au creat posturi de muncitor control calitate la fiecare centru

de colectare a metalelor din ţară. Controlorii determinau cu ajutorul trusei care oţel este un oţel aliat, acesta vânzându-se mai scump oţelăriilor decât fierul vechi ordinar.

Cu ocazia deplasărilor mele la Reşiţa am reînnoit prietenia cu Gina Guman, cu Anny Stürmer, care între timp se mutase din nou la Reşiţa, şi cu Blanca Marek Brebenariu. Dealtfel, îmi făcusem o serie de prieteni în cadrul I.C.M.-ului din Timişoara şi în cadrul I.C.M.-urilor din ţară. Între timp, în locul lui Dragu, venise un alt director şi în locul inginerului şef Săndulescu, venise Nae, care era în această funcţie şi în momentul plecării mele din ţară. Şeful meu din Bucureşti era un inginer Chiriţă, care era şeful serviciului tehnic. Secţia I.C.M. Timişoara avea şi o latură hazlie. Inginerul şef de secţie avea numele de Diamant, secretara organizaţiei de bază se chema Mariana Fonta, şefa sindicatului se numea Mili Fieru. Era nostim când, cu ocazia unei vizite, Diamant lua telefonul şi spunea: „Fieru şi Fonta să vină la mine!" Asta bineînţeles în cadrul Întreprinderii de Colectare a Metalelor… Nu mai spun că la Ploieşti exista o secţie specială care se ocupa numai cu colectarea neferoaselor. Un angajat de acolo se numea Zinculescu.

Două locatare ale blocului nostru de pe strada Paul Chinezu nr. 6 ajunseseră angajate ale secţiei I.C.M. Timişoara, doamna Willer ca dactilografă şi Elisabeta Szabo ca laborantă a mea. A mai fost laborantă şi Emilia Milanici, care era sora doamnei Vera Milanici căsătorită cu Obradovici, primul ambasador al nostru la Tokyo şi, mai târziu, în 1969, ambasadorul României la Praga. Mă voi întâlni în 1969 atât cu Vera cât şi cu domnul Obradovici la Ambasada Română din Praga. Cel însărcinat cu controlul de calitate la centrul din Timişoara a fost Augustin Reff, cu care m-am împrietenit. Cu el şi cu familia lui am petrecut multe revelioane. Şi cu Hani Frank am devenit prieteni şi ne vizitam deseori acasă. Ne-am reîntâlnit în Germania, unde a şi murit.

La secţia din Timişoara, eram în relaţii bune cu Adela Gorjan, cu Berta Chioibaşu, care astăzi se află la Berlin, cu Mariana Fonta şi cu Margareta Mordunescu, amândouă ajunse în Germania. La I.C.M. formaserăm o familie veselă, era o solidaritate model şi ne întâlneam deseori cu toată secţia la o mică petrecere. Diamant organizase astfel sărbătorile de 1 Mai, 7 Noiembrie, încât noi cei de la I.C.M. eram scutiţi întotdeauna de defilare, stând numai de pază la marginea coloanelor care defilau.

Sibylle Weinberg, fiica lui Astrid, a fost şi dânsa un timp şomeră şi, datorită mie, a intrat ca dactilografă la I.C.M., unde a rămas până la plecarea familiei în Germania. Ea trăieşte astăzi la München. Aici au murit părinţii ei în anii trecuţi. Singura persoană faţă de care toată lumea păstra o anume distanţă era Ani Repede, secretara şefului, cea care conducea biroul de planificare, respectiv serviciul administrativ. A fost un fel de persoană *noli me tangere*, pentru că în calitatea ei de „mână dreaptă" a directorului, într-o societate bazată pe dictatură, un cuvânt aruncat din greşeală, ajuns la urechile directorului, putea să te coste. A trebuit să ne reîntâlnim în anul 2000 în Germania ca să ne împrietenim. În ultimii ani în care am stat la I.C.M. a venit acolo doamna Roseta Pop, soţia inginerului şef Adrian Pop de la Electrometal, care era vis-à-vis de noi. Ne-am împrietenit repede şi de

atunci Roseta a fost adesea la noi în Germania în vizită şi continuă să ne viziteze. În 1967 am reuşit să-l aduc şi pe Liviu Oprea la I.C.M., unde a mai stat câţiva ani după ce am plecat eu. Cu ocazia uneia din călătoriile mele la Braşov am căutat familia Neusinger, care odinioară era prietenă cu familia mea încă din perioada reşiţeană. Acolo am cunoscut-o pe fiica lor Adriana, cu care ne-am împrietenit şi cu care am corespondat, respectiv am vorbit la telefon până în chiar preziua morţii ei, în luna ianuarie a acestui an.

La sfârşitul anului '60, Eva se mută de la Fabrica „Crinul". După ce începuse fabricarea radiatoarelor infraroşii s-a mutat la Uzinele Metalurgice Timişoara unde a stat câţiva ani, după care şi-a schimbat locul de muncă, venind la Industria de cânepă ca mecanic şef, unde a lucrat până la plecarea noastră din România. De notat că direcţia acestei întreprinderi se afla chiar în strada noastră, în Palatul Dicasterial.

În toamna anului 1961 a început pentru mine preludiul celei mai mari tragedii care se poate întâmpla unui om în viaţă. Mama mea s-a îmbolnăvit. Spre sfârşitul anului era deja clar că avea cancer şi că nu va supravieţui următoarelor trei luni. Iarna trecea foarte greu, e dureros să asişti la topirea unei fiinţe dragi. Slăbea pe zi ce trece şi abia mai mânca ceva. Deşi avea dureri şi medicul îi prescrisese morfină, nu voia să accepte pentru că nu voia să fie inconştientă. Abia în ultima zi, în 9 februarie '62, a cerut dânsa să i se dea o morfină. Practic şi-a luat rămas bun de la Eva şi de la mine. În ziua de 10 februarie, dimineaţa nu s-a mai trezit, intrase în comă şi la ora 1 şi-a dat sufletul. Pe lângă mulţi colegi care au luat parte la înmormântare, au mai venit Elena Corneanu de la Bocşa, iar din foştii mei prieteni din copilărie, Nelly Boldur, care între timp s-a mutat la Timişoara şi Titi Sarmeşiu. În 13 februarie ar fi împlinit 80 de ani. Cât de repede trece timpul! Anul acesta s-au împlinit 40 de ani de la moartea ei. Scumpă mamă, odihneşte-te în pace!

În vara lui '62, Eva a făcut cursul de şoferi şi a dat examenul de conducere, iar în toamnă am cumpărat o maşină, prima noastră maşină, o Lancia cu 300 000 de km, care odinioară aparţinuse consulului italian şi care avusese deja vreo două accidente mortale. Era printre puţinele vehicule care circulau în Timişoara ca maşini particulare. Avea parbrizul din geam ordinar, uşa nu se închidea decât dacă se punea pe dinafară un lacăt. Fusese de nenumărate ori reparată şi nici o piesă nu mai era originară. Totuşi, în vara lui 1963 am întreprins cu ea o călătorie lungă. Am trecut prin Alba Iulia, unde l-am vizitat pe prietenul meu Tyukodi, preotul din Alba Iulia, şi apoi am ajuns cu Lancia până la Bicaz. A rezistat până la intrarea în Timişoara unde, la postul de control ne-am oprit şi, în momentul următor, i-a căzut motorul. A trebuit să fie împinsă până acasă. A ajuns o maşină de zece persoane: patru şedeau înăuntru şi şase împingeau. Eva face primul ei drum în străinătate şi anume la Budapesta, invitată fiind de verişoara mea Elisabeta. Anul 1964 a excelat prin două evenimente. Unul, eu am fost plecat la Budapesta, a fost prima încercare de a părăsi ţara după ce fusesem condamnat. Spre mirarea mea, mi s-a dat voie cu toate că situaţia internaţională începuse să se schimbe. În Rusia, a „zburat" Hruşciov şi a apărut Brejnev, care a început să introducă din nou dictatura severă, aproape ca a lui Stalin. Şi în ţară sunt

schimbări. Apare Nicolae Ceauşescu ca şef al Statului împreună cu soţia lui, Elena, emerita chimistă, care a fost *spiritus rector* al conducerii ţării.

Al doilea eveniment pentru noi a fost cumpărarea unui Trabant. A fost, de fapt, prima maşină nouă pe care noi am cumpărat-o. Am fost printre primii care am avut Trabant în Timişoara. Un medic chirurg, Teodorescu, şi noi am primit primele exemplare. Nu ştiu care maşină era mai periculoasă, Lancia cu 300 000 de km în spate sau Trabantul cu 0 km. Maşină în doi timpi, cu rezervorul de benzină în faţă şi cu scaune scunde care, dacă intra cineva în tine riscai să-ţi rupă şira spinării, capul izbindu-se înapoi, neavând un sprijin pentru cap. Nici vorbă de centuri de siguranţă. Încă în 1963, dădusem şi eu examenul de conducere. Astfel că, în anii care au urmat, am făcut câteva frumoase excursii prin toată ţara. Eva avea un coleg la U.M.T., pe Aurel Bolohan, de la care învăţase să desfacă maşina, mai exact motorul. Ei doi puneau la punct un sistem nou pentru axul maşinii. Eva a şi comunicat acest lucru fabricii din Zwickau din fosta R.D.G. care, pe urmă, a şi aplicat această modificare la noile serii. Ea ajunsese aşa de stăpână pe maşină, încât, în câteva minute, putea demonta motorul, putea repara axul cardanic şi putea să tragă inelele pe cilindrii motorului. De câteva ori vecinii au putut vedea cum Eva, pe stradă, era culcată sub maşină şi striga sus la etaj:

— Du-te vezi supa că acuşi sunt gata!

Trabantul ne-a adus şi noi prieteni. Într-o zi, fiind la Bolohan în reparaţie, acesta a împrumutat acumulatorul Trabantului pentru câteva zile unui violonist al orchestrei timişorene cu numele de Kocsis, care, mai pe urmă, mulţumindu-ne, ne-a invitat la ei şi astfel am devenit prieteni. Am fost chiar invitaţi de câteva ori la concertele filarmonicii din Timişoara. Am reuşit să fac şi două accidente cu Trabantul. Primul, uitându-mă înapoi pentru că l-am văzut pe Liviu pe stradă, am traversat piaţa Sfântul Gheorghe, lovind tramvaiul care tocmai trecea. Al doilea accident a fost mai grav. Nu am dat prioritate unei maşini militare, care venea din dreapta. Aceasta a intrat în plin în partea dreaptă a maşinii. În ambele cazuri eram singur în maşină, şi în ambele cazuri, mie personal nu mi s-a întâmplat absolut nimic. Trabantul a putu fi uşor reparat întrucât era practic din placaje de plastic care au fost pur şi simplu înlocuite, respectiv capota şi uşa din dreapta. Nu mai era aşa de simplu în străinătate, unde am reuşit să fac încă trei accidente cu pagubă totală. Ceea ce a însemnat că maşinile respective nu au mai putut fi reparate niciodată. Despre acestea, însă, voi vorbi mai târziu.

Înainte de a ne despărţi de anul 1964 trebuie să mai amintesc un eveniment. În toamnă, Ministerul Metalurgiei a hotărât să întocmească un volum de protecţia muncii, pe diversele ramuri ale ministerului. Am avut onoarea să fac parte din comisia de două persoane, domnul Chiriţă şi cu mine, pentru elaborarea instrucţiunilor de protecţia muncii pentru partea care privea colectarea metalelor. Spre satisfacţia mea au intrat în această culegere de instrucţiuni şi măsurile de protecţia muncii luate pentru recuperarea cositorului, care a fost opera mea. Pentru această lucrare am fost detaşat trei luni la

Bucureşti, pe lângă direcţiunea întreprinderii de colectare a metalelor. Practic, între septembrie şi decembrie, am fost în capitală, întorcându-mă la Timişoara numai la sfârşitul săptămânii. Aveam abonament clasa întâi pe căile ferate şi o cameră la hotelul Lido, pe vremea aceea, unul din elegantele hoteluri ale Bucureştiului.

În perioada aceasta, în România se turna un film intitulat *Steaua fără nume*, în care rolurile principale le jucau Marina Vlady de la Paris şi actorul român Cristea Avram. Cristea Avram a fost întâmplător vecin cu mine la Timişoara, dânsul locuind o perioadă de timp, cât lucra la Timişoara, în strada Paul Chinezu 6, etajul întâi, uşă în uşă cu mine. A doua întâmplare a fost că, în Hotelul Lido, camera mea era vecină cu camera Marinei Vlady. Pe vremea aceea dânsa era căsătorită cu un pilot francez şi avea un copilaş mic de câteva luni, care o însoţise la Bucureşti pe durata turnării filmului.

Eu obişnuiam să iau seara la hotel un ceai şi un sandviş. Cu această ocazie, într-una din seri, chelnerul mă roagă să renunţ la ceaiul fierbinte, deoarece hotelul epuizase ceaiul, iar copilul Marinei Vlady era bolnav şi avea nevoie de ceai. Bineînţeles că am renunţat la ceai şi, a doua zi, m-am dus în oraş şi am cumpărat un mic elefant de pluş şi l-am transmis copilului prin chelner. Cu această ocazie, am vorbit personal la telefon cu Marina Vlady, urând sănătate fiului ei, Vladimir. Vestea că stau cu Marina Vlady s-a răspândit ca fulgerul în tot I.C.M.-ul, fiecare dorind să mă viziteze la hotel pentru ca s-o poată vedea măcar un moment pe Marina Vlady. Pe vremea aceea nu ştiam că exact peste cinci ani, la sfârşitul anului, voi fi la Paris. M-am jucat cu gândul să încerc să-i dau un telefon, dar am renunţat apoi.

În anul 1964, încă în vară, am făcut o excursie cu Trabantul până la mare, împreună cu verişoara mea de la Budapesta. În următorul an ne-am întors din nou la mare. De acolo am luat-o pe Berta Chioibaşu, care-şi petrecea vacanţa, şi cu ea ne-am dus la Iaşi, unde l-am vizitat pe prietenul meu Jeni Popa, întorcându-ne prin Bicaz înapoi la Timişoara. A fost ultima oară că l-am văzut pe Jeni Popa. Pe Zeno Ponoran nu l-am mai revăzut decât în străinătate după plecarea noastră. La Timişoara întreţineam relaţii strânse cu Nelly Boldur şi cu Titi Sarmeşiu, care ajunsese directorul Spitalului C.F.R. Pe Aurică Ieremia îl vedeam foarte des când mă duceam în deplasare la Reşiţa pentru staţia „mea" de decositorire, care era la I.C.M. El era de acum şeful laminoarelor.

Într-o zi Ştefan Boldur, soţul lui Nelly, ne roagă să-l ducem cu Trabantul până la Teregova unde avea ceva urgent de rezolvat. La această călătorie îl invităm şi pe dentistul Varga, vecin cu noi. Drumul a decurs într-o atmosferă plăcută, noi vizitându-i la Teregova pe părinţii lui Romică, în timp ce Ştefan îşi rezolva treburile. După întoarcerea noastră la Timişoara, Varga ne-a mulţumit cu cuvintele: „Pentru asta îţi voi scoate trei dinţi". Ştefan nu a rămas mai prejos spunându-mi: „Mulţumesc, pentru asta îţi voi da trei ani!" De specificat că Ştefan era judecător.

În ţară, situaţia economică începuse să se deterioreze. Oamenii erau nemulţumiţi şi cultul personalităţii începuse să ia amploare la Bucureşti, privind familia Ceauşescu.

Planurile economice stabilite la nivel înalt nu au fost realizate şi datele trebuiau falsificate tot mai mult şi corelate cifrele de plan, respectiv cifrele de producţie faţă de cele de plan. Elena Ceauşescu era şefa Institutului de Cercetări Chimice şi se spunea că altă preocupare nu avea decât că, dimineaţa, la şapte fără cinci, să stea la poartă şi să facă listă cu cei care întârziau. Am auzit că la fabrica de tractoare se falsificau cifrele de producţie, pentru ca să nu se vadă că rămân în urmă cu numărul de tractoare. Dealtfel pot să dau un simplu exemplu petrecut la I.C.M. în legătură cu politica de economie planificată. Aveam cifre de plan care trebuiau realizate pe diferite sectoare. Spre exemplu, tablă de oţel, deşeuri de oţel, deşeuri de fier vechi, neferoase, cupru pur sub formă de pilitură sau chiar cenuşă de cupru, până la 19 % conţinut de cupru. Am dat aceste două exemple din urmă pentru că, în legătură cu acestea, s-au întâmplat următoarele: într-un trimestru, aveam de realizat o cantitate oarecare de cupru pur pilitură 100 % şi o anumită cantitate de cenuşă de cupru de 10 % de la turnătorie, deşeuri de turnătorie, care erau amestecate cu nisipul din jurul cubilourilor de topit cupru. O dată am depăşit planul la colectarea cuprului pur cu 100 kilograme, în timp ce planul de cenuşă de cupru de o tonă nu s-a putut realiza. Nimic mai simplu, s-au luat cele 100 kilograme de cupru, s-au adus 900 kilograme de nisip de râu din Timiş, s-au amestecat şi în consecinţă am livrat o tonă de cenuşă de cupru cu 10 % cupru unei fabrici de neferoase, care trebuia să lucreze din nou pentru ca să despartă pilitura de nisip. Şi aşa se poate realiza planul într-o producţie socialistă.

În 1965 a avut loc şi întâlnirea de 25 de ani de la bacalaureat. A fost hazlie scena când, şezând în băncile clasei noastre din Liceul „Loga", fiecare îşi povestea pe scurt viaţa. Ultima întâlnire fusese doar în iunie 1950, la zece ani după bacalaureatul nostru. Când am luat eu cuvântul, m-am scuzat pentru că în 1950, deci zece ani după bacalaureat, nu am putut lua parte directă la întâlnire, dar i-am asigurat pe toţi prietenii din clasă că eu, în fond, fusesem acolo, numai că eram peste drum. Acolo era Securitatea, iar eu mă aflam închis într-o celulă, deci nu puteam să traversez strada, ca să iau parte la întâlnire. Colegii nu ştiau dacă să considere hazlie această declaraţie, râzând de eveniment, sau să încremenească, gândindu-se că s-ar putea să aibă consecinţe nefavorabile acest joc de cuvinte, mai bine zis scuzele mele pentru că n-am putut lua parte la întâlnire în 1950.

Dealtfel, 1965 a trezit în mine amintiri privind evenimentele petrecute în urmă cu 20 de ani. Atunci am înfiinţat Biblioteca Britanică din Timişoara. Trăiam un fel de jubileu de 20 de ani. Îmi aduceam aminte cum m-am dus la Bucureşti,cum m-am prezentat la rectorul profesor Sergescu de la Politehnica din Bucureşti, cum am pornit de la dânsul ca să ajung la Chrissovelloni şi apoi la maiorul Porter şi aşa mai departe. M-am gândit la săracii tineri polonezi, pe care i-am întâlnit la familia Sergescu, doamna Sergescu fiind o poloneză care, în fiecare săptămână, duminica, organiza o reuniune cu tinerii polonezi refugiaţi în România la care am fost invitaţi şi Eva şi cu mine. Mă gândeam: unde or fi azi, în '65, acei polonezi refugiaţi pe vremea aceea. Oare s-au întors în Polonia? S-au încadrat oare în noul sistem din Polonia? Au rămas în ţară sau au reuşit să plece spre Apus?

În 1967 încercăm o mare aventură… Ne înscriem la oficiul de turism pentru o călătorie de trei zile în Bulgaria. Este testul dacă voi fi aprobat sau nu. Spre marea mea mulţumire am fost aprobat. Am plecat din Bucureşti într-o zi de martie la Sofia. Vitoşa era încă acoperit de zăpadă. Am vizitat Plevna, care arăta de parcă turcii ar fi plecat ieri de acolo. Îmi aduc aminte că era duminică şi ne uitam în vitrina unei agenţii de turism în care erau expuse prospecte cu Turcia, Grecia şi Orientul Apropiat. Apare un tip care ne întreabă de unde suntem. Aflăm că este turc, inginer, că urmează să plece în Turcia în acea noapte şi continuă:

— Păcat că eu plec, pentru că am relaţii la Consulatul Turciei şi v-aş fi putut lua cu mine.

Sigur că toată povestea era o aiureală, dar interesant era faptul că o asemenea ocazie era posibilă! Dacă ne-am fi întâlnit mai repede?…

Am mai vizitat apoi Velica Târnava, fosta capitală, turnul lui Balduin de Flandra şi alte locuri şi obiective interesante. Din păcate călătoria a fost umbrită de un atac de astm al Evei. De fapt atunci începuse să se instaleze în bronhiile ei astmul, care a supărat-o toată viaţa şi încă o mai supără.

Nu numai eu făceam experienţe de călătorie, dar şi Cehoslovacia făcea experienţe politice. Este „dărâmată" conducerea politică stalinistă, venind la putere Dubček şi preşedinte Svoboda. Dubček inaugurează aşa-zisa „Primăvară de la Praga". Nu schimbă nimic în politica socialistă, dar îi dă acesteia o faţă umană, militând împotriva torturii, agresiunii şi arestărilor fără motiv, vrând să deschidă ţara Apusului. Uniunea Sovietică critică această atitudine şi ameninţă.

În iulie ne înscriem pentru o călătorie în Uniunea Sovietică, tot prin O.N.T. Carpaţi. Suntem respinşi. Mă duc la Bucureşti şi cer audienţă la Ministerul de Interne, la un colonel, căruia îi expun cazul şi-i arăt că am fost respins pentru călătoria în U.R.S.S. Îi prezint pe scurt faptul că antecedentele mele penale nu constituie un motiv pentru a fi pedepsit în continuare şi îi jur că nu voi rămâne în Uniunea Sovietică. În ţară exista o atitudine de simpatie pentru Cehoslovacia şi una aproape ostilă U.R.S.S.-ului, încurajată chiar de Ceauşescu. Râzând, dă telefon la Timişoara şi dă ordin să fim acceptaţi. Astfel ajungem să facem prima noastră călătorie mai mare, care consta în vizitarea Kievului, Moscovei, Leningradului şi Rigăi, capitala Letoniei.

Prima etapă s-a scurs cu trenul de la Bucureşti până la Kiev, trecând prin Chişinău. Eu nu fusesem până atunci la Chişinău, dar auzisem multe despre viaţa luxoasă de acolo, despre gradul de cultură, despre frumuseţea oraşului. Cu dezolare am privit gara, unde am stat vreo zece minute, care mişuna de ţărănci cu coşuri cu fructe sau alte diferite boarfe, având pe cap o năframă şi atâta tot. N-am văzut, ca să zic aşa, un om în civil în toată gara din Chişinău. Ne-am închipuit uşor cum trebuie să arate şi Cernăuţiul. Încă în drum spre Iaşi, pe coridorul vagonului am stat de vorbă cu un cetăţean sovietic, originar din Ucraina, care fusese în vizită în România şi care se întorcea acasă. Am văzut că suntem observaţi de

femeia de serviciu a vagonului, care era rusoaică. Cetăţeanul a fost dat jos la frontieră, percheziţionat până la piele şi când a revenit în vagon mi-a făcut semn că nu mai poate vorbi — şi doar noi eram aliaţii Uniunii Sovietice!

După o perioadă de relaxare, am observat că a început din nou tirania în Uniunea Sovietică. Teroarea şi poliţia. Kievul m-a impresionat foarte mult cu clădirile sale monumentale care, bineînţeles, toate datau dinainte de 1917. Numai că ascensoarele nu mai funcţionau de zeci de ani, după cum mi s-a spus. Am vizitat mănăstirea Pecherskaia Lavra, care se înălţa cu cupolele sale aurite dintre celelalte case. La Moscova, cum am mai amintit, am avut ocazia să văd mormântul lui Stalin, zicând că putea să fi fost şi invers. O mică aventură a avut loc în Muzeul Puşkin, unde se vedea o statuie a unui conchistador spaniol, prototipul conchistadorului. Era înalt de vreo patru metri şi avea o cizmă enormă de jumătate de metru cu pinteni. Eu, mânat de diavol, am dat cu degetul în pinten, vrând să-i învârt rotiţa. În momentul acela jumătate de cizmă cade pe jos. Reieşise că era din gips, eu crezând că e vorba de o statuie de bronz. Imediat s-au repezit la mine câţiva paznici. Ca să salvez situaţia, am strigat deodată în gura mare: „Ăsta este muzeul Uniunii Sovietice? Să pună statui de gips în loc de statui veritabile?" Şi am făcut un gest de imensă milă. Am fost repede scos din sală şi mi s-a spus să părăsesc muzeul.

Am continuat drumul cu avionul la Leningrad, unde s-a văzut imensa diferenţă dintre sudul Uniunii Sovietice şi nord. Aici lumea era cu mult mai elegantă, femeile erau subţirele, nu grase ca în Ucraina şi clădirile istorice erau mărturia unei culturi mari, care exista înainte de 1917. Într-o piaţă, am văzut legate de câte un stâlp vreo 50 de maşini. Era probabil parcarea pentru tot oraşul. Circulaţia era aproape nulă, numai troleibuzele circulau. M-a impresionat Dnevski Prospekt şi Gostini Dvor, recunoscând casa pe care o văzusem în filmul *Paltonul* după romanul lui Gorki. Elena Corneanu, care avea ideea fixă că provine dintr-o familie de suedezi, având strămoşi nordici, se numea Damsberg cu numele de fată. Am intrat în patru oficii poştale ca să cer vreo carte de telefon, bineînţeles, începând cu recepţia hotelului, unde recepţionerul s-a uitat lung la mine şi mi-a spus că are o mică broşură care conţine telefoanele întreprinderilor, iar dacă vreau să văd lista persoanelor particulare cu telefoane, trebuie să mă duc la miliţie şi să fac o cerere, indicând persoana al cărei număr de telefon îl vreau şi ce anume doresc de la persoana respectivă, aceasta costându-mă opt ruble. Abia a treia zi, într-un mic oficiul poştal dintr-o stradă lăturalnică găsesc o femeie care, la cererea mea, deschide cu toporul un sertar din care scoate o carte de telefon din 1945. Scria 1968, dar nu am găsit în această carte nici o indicaţie privind numele Elenei Corneanu.

Am văzut nopţile albe, întunecându-se abia pe la ora trei noaptea. Am fost să vedem şi Neva în momentul deschiderii podului, ca să poată trece noaptea vapoarele. Întorcându-ne, am văzut o coadă lungă la hotel, care era închis. Bătând în uşă, a venit portarul cu încă doi gealaţi, care ţineau cu pumnii în loc oamenii care stăteau la coadă la hotel, lăsându-ne pe noi să intrăm. A reieşit că aceştia erau ruşi care voiau să înnopteze, dar nu puteau pentru

că hotelul era rezervat pentru străini. A propos de străini: de la hotel până la restaurant se trecea printr-un tunel de vreo 20 de metri. Când grupul nostru a trecut din hotel spre restaurant, deodată au apărut doi-trei chelneri care au strigat la noi să ne întoarcem cu faţa la perete. „De ce?", întreb eu. „Că trec nişte francezi". Mi-am adus aminte de securitate, când eram condus cu ochelari negri prin tunelurile securităţii. Aproape că n-am mai văzut nici o diferenţă. Desigur că noi stăteam la masă cu un pahar de apă minerală, în timp ce francezii, la mesele vecine, stăteau cu coca-cola şi alte bunătăţi.

Am plecat mai departe cu avionul spre Riga. M-a impresionat fluviul Daugava, imensitatea şi lărgimea lui. Şi aici numai istorie şi iar istorie. Faimosul oraş hanseatic de odinioară a decăzut, totuşi păstra urmele gloriei trecute. De remarcat casa în care s-au întâlnit Petru cel Mare şi regele Suediei. După 24 de ani de dominaţie sovietică apar tot mai mult amprentele sistemului.

La hotel are loc următoarea scenă: intrăm în ascensor şi cu noi un cetăţean. Noi apăsăm butonul pentru etajul cinci şi el pentru etajul patru. Se uită la noi, întreabă de unde suntem. „Din România". Spune repede pe englezeşte, el e din Letonia, a plecat de mulţi ani în America, acum a venit în vizită la părinţi. „God bless you". Şi cu asta pune mâna pe buze, în chip de tăcere şi iese afară din ascensor.

Minunea minunilor, găsesc şi o carte de telefon din 1966 şi găsesc, într-adevăr, numele de Dambergs, care pare a fi acelaşi nume, dar cu ortografie letonă. Prietena noastră a fost fericită aflând acest lucru. Am adus cu noi în Rusia nişte fâşuri, care erau nişte pelerine sau trenciuri, nişte pardesie făcute dintr-un nailon subţire, aduse de sârbi la Timişoara, care veneau în fiecare duminică şi le vindeau, astfel de pelerine de ploaie neexistând la noi. Ei bine, aceste pelerine, ducându-le în Rusia, le-am putut vinde cu sume extrem de mari, căci bani nu aveam asupra noastră, admiţându-se numai 100 sau 200 de lei. Mi-aduc aminte că am primit 35 de ruble pentru un fâş. Într-adevăr, era sistemul de comerţ de la o ţară la alta în cadrul C.A.E.R.-ului.

Ne-am întors în România. Situaţia cu Cehoslovacia devenise tot mai gravă. A fost expusă teoria lui Brejnev, care afirma că statele socialiste trebuie să se unească, ca să dea o lovitură acolo unde duşmanul de clasă, reacţiunea, vrea să vină la putere. Sosi şi ziua când Cehoslovacia a fost invadată de trupele Uniunii Sovietice, împreună cu trupele aliate ale Pactului de la Varşovia, în afara României. Spre marea mulţumire a ţării şi spre stupefacţia tuturor, Ceauşescu a ţinut un discurs, anunţând că nu ia parte la oprimarea poporului frate ceh. A fost singura zi mare a lui Ceauşescu. În ziua aceea a avut simpatia tuturor cetăţenilor ţării. Se putea auzi deschis pe stradă postul Europa Liberă vorbind în româneşte. Am fost chiar în ziua aceea la Sfatul Regional pentru a primi o aprobare pentru I.C.M., care urma să-şi clădească un alt depozit şi pot să spun că absolut deschis, funcţionarii discutau problema Cehoslovaciei având o atitudine antisovietică. Desigur că arhitecţii Primăverii de la Praga au fost detronaţi, punându-se în loc buni comunişti, slujitori fără echivoc ai Uniunii Sovietice. Doctrina Brejnev a fost aplicată pentru prima

oară într-o ţară socialistă soră. Atitudinea curajoasă a lui Ceauşescu a atras o mare simpatie a ţărilor capitaliste din Apus, care în mod iluzoriu au crezut în România şi în sinceritatea lui Ceauşescu, pentru ca pe urmă să constate mult mai târziu că aservirea României faţă de Uniunea Sovietică nu se schimbase în fond de loc. Din contră, ruşilor le convenea ca în afară Ceauşescu să arate o libertate, o atitudine de independenţă, în timp ce în interior oprimarea a fost tot mai mare, astfel că nu exista un pericol — cum era cazul Cehoslovaciei — pentru Uniunea Sovietică, ca din interior să se facă o schimbare care să infecteze şi populaţia Uniunii Sovietice.

Urmarea acestei simpatii în Apus a fost invitarea perechii Ceauşescu de către o serie de oameni de stat, care în mod ostentativ îi acordau respect. A fost o eroare fundamentală şi o deziluzie. După 20 de ani au fost retrase toate diplomele de *Doctor Honoris Causa* acordate de universităţile mondiale doamnei Elena Ceauşescu. Cum a fost când Nicu o întreabă pe Elena:

— Ce e aceea legea gravitaţiei?

La care Elena răspunde:

— Tu eşti cu legile, aşa că tu trebuie să ştii.

Sau, discută cei doi:

Nicu spune:

— Tu vezi cât de bine trăim noi fără să lucrăm? Dar închipuie-ţi, toată ţara asta care mai şi lucrează pe bani, cât de bine trebuie să trăiască.

Era „epoca de aur" a acestei ţări, când pentru un astfel de banc primeai cel puţin trei ani de închisoare.

Profesional îmi consolidasem poziţia şi lunar eram la Bucureşti, la serviciul tehnic pentru instrucţiuni privind bunul mers al serviciului de control calitate. Desigur că eram permanent în conflict cu producţia, pe care n-o interesa calitatea, numai cantitatea. În orice caz, ajunsesem cineva în domeniul fierului vechi, ocupaţie detestată de ceilalţi, zicându-mi-se că am aterizat la fierul vechi. Am arătat că şi în cadrul fierului vechi se poate crea ceva. Cu ocazia uneia dintre călătorii, o cunosc în compartiment pe Ala Baianova, cântăreaţa basarabeană, care cânta pe lângă cântece româneşti şi în limba rusă. Ne-am împrietenit, reîntâlnind-o apoi la Viena şi mai apoi ne-a fost oaspete în Germania. Am constatat că aveam o predilecţie să fac cunoştinţe în tren. Am făcut cunoştinţă cu cel puţin şase sau şapte persoane, cu care apoi am devenit prieteni pentru zeci de ani.

Am povestit că mama juca cărţi cu nişte prietene, una din acestea avea un fiu care s-a căsătorit cu o tânără numită Rita. Într-o zi apare la I.C.M., Rita luându-şi rămas bun de la mine, pe considerentul că emigrau în Israel. El a murit de câţiva ani, dar prietenia cu Rita durează, încât a fost de două ori la noi. Prietena mea Gizy divorţase de soţul ei şi se căsătorise cu un inginer cu numele de Mişa care, de altfel, gluma destinului, fusese locatar în camera mobilată de la noi în anii '30.

Dragostea mea pentru animale a continuat în tot cursul vieţii mele. Aşa şi la Timişoara, în aceşti ani, deţineam două broaşte ţestoase din California, cu numele latin de *Emis Cripta Elegans*. Le ţineam în acvariu, erau broaşte ţestoase acvatice, mâncau din mână carne şi erau foarte nostime, distrându-ne de multe ori. Când am fost în Uniunea Sovietică, în vara lui '68, am lăsat cheile la prietenul meu Liviu spre a veni zilnic pe acolo să ude florile şi să dea de mâncare la broaşte. Între timp la Bucureşti, dăm cheia locuinţei unchiului Evei, care avea ceva treabă la Timişoara tocmai în perioada aceea, spunându-i că poate să doarmă liniştit la noi acele câteva nopţi. La întoarcere îi întreb pe Liviu dacă a fost totul în regulă. „Absolut totul" îmi răspunde, „numai că într-o zi am intrat în locuinţă şi m-am dus în camera unde erau broaştele, am văzut un cetăţean în pat. El s-a uitat la mine, eu m-am uitat la el, n-am spus nimic, nici el n-a spus nimic, nu ştiu cine era şi ce a căutat în patul vostru". Halal păzitor al locuinţei. Mi-a venit imediat în minte bancul când o doamnă povesteşte unei prietene: „Ştii că am fost ieri seară la cinema şi când ies de la cinema, un tip se ia după mine. Eu mă opresc, el se opreşte, eu mă uit la el, el se uită la mine, eu nu spun nimic, el nu spune nimic, nu ştiu ce vrea. Merg mai departe, cetăţeanul vine după mine, ajungem în faţa casei unde stau, eu mă opresc, cetăţeanul se opreşte, eu mă uit la el, el se uită la mine, eu nu spun nimic, el nu spune nimic, nu ştiu ce vrea. Deschid poarta, intru în casă, el intră după mine, eu mă opresc, mă uit la el, el se opreşte, se uită la mine, eu nu spun nimic, el nu spune nimic, nu ştiu ce vrea. Urc în apartament, deschid apartamentul, el după mine, se opreşte în faţa uşii, se uită la mine, eu mă uit la el, eu nu spun nimic, el nu spune nimic, nu ştiu ce vrea. Intru înăuntru, el pune piciorul, forţează uşa şi intră după mine. Mă culc în pat, el se dezbracă, se culcă în pat, mă uit la el, el se uită la mine, eu nu spun nimic, el nu spune nimic, nici azi nu ştiu ce a vrut".

La Bucureşti o mai revăd o dată pe doctoriţa Zizi, care se căsătorise cu ofiţerul Lucian Paiu, cu care s-a cunoscut la noi, asta a fost ultima oară când am mai văzut-o şi de atunci n-am mai auzit deea. La I.C.M. apare un inginer nou, la producţie, cu numele Eugen Săvoaia. A reieşit că era băiatul acelei persoane cu numele Săvoaia, cu care am stat în mod plăcut la Securitate în celulă, pe cât se poate sta plăcut la Securitate. În tot drumul vieţii mele am fost urmărit de coincidenţele cele mai bizare. Odată fiind la Bucureşti cu planurile I.C.M.-ului, care trebuiau predate unui institut de cercetări, în staţia autobusului 32 întreb un cetăţean cum ajung sau unde trebuie să cobor în strada Izvor, unde era institutul, la care mă întreabă pe cine caut acolo. Trebuie să mă duc să predau unui inginer cutare nişte planuri, la care îmi spune: „Eu sunt inginerul cutare, poţi să-mi predai planurile". Astfel, n-a mai fost nevoie să merg până la institutul de planificare. Cea mai mare coincidenţă ce mi s-a întâmplat însă în România, ultima petrecută acolo, a fost în decembrie 1968 şi a avut ca urmare schimbarea întregului meu viitor.

După excursia reuşită şi în special aprobată de securitate, dar scrâşnind din dinţi, în Uniunea Sovietică şi zvonindu-se că se poate merge în străinătate şi cu maşina proprie, m-am dus la Automobil Club Român, unde eram înscrişi, având al treilea Trabant de-acuma,

un Trabant 601, interesându-mă de situaţie pentru că intenţionam în 1969 să încercăm să facem o călătorie în Ungaria cu Trabantul. Mi se dau formularele respective, care trebuiau completate şi predate a doua zi. Era tocmai ziua de 24 decembrie 1968. Era un mare avantaj că nu trebuia să te duci la miliţie să te îmbulzeşti aşteptând până ajungi la rând să predai actele, ci puteai să le laşi la A.C.R., venind acolo Securitatea şi preluându-le. Numai după aprobare era necesar să te duci la miliţie ca să preiei de acolo paşapoartele. De notat că erau primele paşapoarte, dat fiind că atât călătoria individuală în Ungaria se făcea cu buletinul populaţiei, cât şi călătoriile prin O.N.T. Carpaţi se făceau fără paşapoarte. După ce am predat la A.C.R. formularele, mă duc la poştă ca să trimit o recomandată. Aştept la rând în faţa unui ghişeu şi cetăţeanul care stătea în faţa mea avea în buzunarul paltonului un ziar, un exemplar din „Scânteia", împăturit în trei. Eu neavând altceva de făcut, citesc coloana care se putea vedea în partea care ieşea din buzunar. Şi acolo citesc deodată: „Începând de la întâi ianuarie 1969, conform unui acord între Austria şi România, nu mai este necesară viza pentru cele două ţări". Electrizat de această ştire alerg acasă şi discut cu Eva. Mi se făurise în creier imediat un plan de fugă, căci doar de mult voiam să plecăm, dar cum, asta nu putea să ne-o spună nimeni. Că din Ungaria s-ar putea eventual trece în Austria, asta era un vis practic irealizabil, că doar pe acolo trecea cortina de fier. Am spus aşa: trebuie să mergem nu numai în Ungaria, ci şi în Cehoslovacia şi trecem prin toată Cehoslovacia până sus la Praga, pe urmă ne întoarcem şi pe la Bratislava am putea încerca la frontieră să trecem în Austria scurtând astfel drumul spre Ungaria şi România, poate am putea reuşi, dată fiind situaţia confuză care există astăzi în Cehoslovacia. Dar actele au fost date. Alerg a doua zi dimineaţă la ora opt, când se deschide A.C.R.-ul şi întreb dacă au fost luate actele. „Încă nu, acum aştept să vină cineva de la miliţie să le ia". „Daţi-mi repede formularele" şi acolo unde era ţara de destinaţie: Ungaria, am scris şi Cehoslovacia, la rubrica în ce oraşe: Budapesta şi Praga, iar la rubrica cazare, am pus şi un hotel ceh, deci peste tot am completat cu „şi Cehoslovacia". Încă nu scrisesem ultimul cuvânt, respectiv nu se uscase încă cerneala şi iată că intră un ofiţer de securitate şi ia cu el formularele. Coincidenţa asta cu Austria a făcut să mă gândesc că dacă din Cehoslovacia printr-o împrejurare oarecare pot să trec frontiera spre Austria, nu voi fi respins dat fiind că pentru paşapoartele româneşti nu e nevoie de la întâi ianuarie '69 de viză austriacă. Chiar dacă prin absurd aş fi primit o viză de intrare într-una din ţările apusene, nu aş fi putut ieşi din România dacă în viza de ieşire nu era trecută ţara respectivă. Această viză de ieşire era ceva unic, deoarece în afara ţărilor comuniste nicăieri în lume o ţară care elibera un paşaport pentru cetăţenii săi nu-i obliga pe aceştia să aibă o viză de ieşire indicând ţările unde merg. Am mizat pe asta şi de aceea am schimbat itinerarul.

Am fost din nou respins, bineînţeles. M-am dus la miliţie şi am cerut audienţă la comandantul miliţiei, Tăurăscu îl chema, şi i-am amintit că acelaşi lucru se întâmplase cu un an înainte când am fost la colonelul cutare, la Bucureşti, în audienţă, iar acum mă voi duce din nou. Nu ştiu prin ce minune, dar s-a lăsat convins şi mi s-au eliberat paşapoartele.

În luna iunie ’69 vine în vizită la noi soacră-mea, care locuia deja din 1963 în Germania, în oraşul Neuss, împreună cu fiica ei, adică sora Evei, Mariana şi cu băieţelul acesteia. Împreună ne ducem la Govora, unde Eva în al doilea an îşi făcea deja cura contra astmului, respectiv îngrijirea acestei boli consta în băi, gargară şi alte aplicaţii legate de apa sulfuroasă şi iodată a Govorei, ape termale calde. Am regăsit combinaţia acestor ape abia în munţii Pirinei, după ce am plecat din ţară. Am fixat plecarea pentru ziua de 24 iunie 1969. Soacra mea, care se întorcea în Germania trebuia să ia trenul spre Budapesta la orele 11 şi jumătate de la Arad. Am hotărât ca ea să plece cu trenul iar noi s-o ducem până la Arad, cu maşina dar nu mergem împreună în Ungaria ca să nu se lege cineva de noi la frontieră. Tremuram până în ultimul moment ca să nu fie retrase paşapoartele sau să ne împiedice la plecare vreun control. Dimineaţa m-am mai dus şi mi-am luat rămas bun de la Elena Corneanu, de la Lidia Olteanu şi de la doamna Kocsis, cele trei stând aproape de noi. Am depus-o pe soacra mea la Arad în gară şi noi am pornit mai departe la Oradea, unde am hotărât să trecem frontiera la Borş. La Oradea am mai vizitat-o pe tanti Ana, o prietenă a mamei şi a doua zi am plecat spre frontieră întovărăşiţi până acolo de Mircea Culcer, responsabilul cu controlul de calitate la centrul Oradea, care ţinea tot de secţia I.C.M. Timişoara. În paşaport figura de-acuma viza de ieşire pentru Ungaria şi Cehoslovacia.

Am trecut frontiera cu mare uşurinţă, ajungând în câteva ore la Budapesta, unde ne-am întâlnit cu mama Evei. Peste câteva zile ea a luat trenul spre Viena, spre Germania, în timp ce noi ne-am îndreptat spre Ungaria de nord, trecând frontiera la nord de Miskolc, în dreptul oraşului Košice din Slovacia. Au urmat vizitarea Cehoslovaciei timp de zece zile. A fost o călătorie triumfală deoarece în fiecare sat sau oraş unde am intrat am fost primiţi cu mare căldură de către cehi şi slovaci, care îi erau recunoscători României pentru că nu intrase împreună cu celelalte ţări din Pactul de la Varşovia în Cehoslovacia în 1968. Dubček nu mai era la putere, Svoboda nu mai era la putere, dar simpatia pentru Dubček era încă de nezdruncinat. Într-o comună din Slovacia a venit preotul satului în întâmpinarea noastră, aducând pe o tavă de argint prăjituri şi strigând „trăiască Ceauşescu, trăiască Dubček”. Am şi scos un steguleţ cu portretul lui Dubček, care încă se mai putea găsi la ora aceea în Cehoslovacia. Am parcurs cu nervi de oţel toată Slovacia spunând că dacă cumva pe undeva ne va reuşi fuga tot nu mai putem reveni în Cehoslovacia, deci să folosim momentul şi să o vizităm.

Am ajuns şi la Bratislava, unde cum ne-am oprit într-o stradă, a şi sărit un individ la noi în maşină, binecuvântându-ne şi urându-ne drum bun şi spunând un mulţumesc pentru neocuparea Cehoslovaciei. Nu ne-am mai mirat pentru că peste tot aşa ne-a mers. Am întrebat pe cetăţean dacă există vreo posibilitate de a trece în Austria, Bratislava având o triplă frontieră: Slovacia, Austria şi Ungaria. Ne-a spus că în ultima vreme au trecut foarte mulţi români în Austria, după care România a dat o notă Cehoslovaciei, rugând să nu se mai dea drumul românilor care în paşaport nu au viza de ieşire valabilă pentru Austria. Am regretat că deşi planul meu era realizabil, am întârziat pare-se numai cu câteva zile. Mai

mult ca să verific acest lucru, ajungând la Praga, dau un telefon şi vorbesc cu Vera Obradovici, al cărui soţ, cum vă spusesem, ajunsese ambasadorul României în Cehoslovacia şi care era sora acelui prieten din copilărie, Milanici. Am fost primiţi cu prietenie la ambasada română, am fost invitaţi la masă la dânşii, eu abordând subiectul, întrebându-l pe domnul Obradovici dacă ar putea elibera o viză de ieşire şi pentru Austria pentru ca organele de control de frontieră cehe să ne dea drumul pentru a vizita şi Viena. Mi-a explicat că nu poate da aşa ceva, astea trebuie să le dea organele de miliţie din ţară, „afară de asta nici n-aş putea să fac nimic pentru că eu am dat o notă zilele acestea Cehoslovaciei spre a împiedica plecarea ilegală a unor persoane cu paşaport românesc spre Apus". Deci, ştirea primită de la cetăţeanul din Bratislava era adevărată. Ne-am luat călduros rămas bun de la familia Obradovici, a doua zi îndreptându-ne spre Karlsbad, Karlovy Vary, unde, cu un funicular ducându-ne pe un deal care domina localitatea balneară, i-am întâlnit din nou pe Vera şi pe domnul Obradovici. A şi spus doamna Vera „noroc că aţi fost la noi, că altfel acum aş fi fost supărată că n-aţi trecut pe la noi trecând prin Praga". De acolo ne-am dus la Plzen, renumit pentru berea sa. Acolo, trecând prin faţa unei farmacii, am văzut scris afară: „Aici vă puteţi înscrie în Clubul Trabant". Foarte interesat am intrat imediat şi am cerut să vorbim cu şeful Clubului Trabant, ca să ne dea informaţii să putem înfiinţa şi noi un club „Trabant" în România, dacă trebuia cumva să ne întoarcem, lucru de care eram aproape siguri. Farmacistul a fost entuziasmat când a auzit de România, şi-a atârnat halatul în cui şi a venit imediat cu noi să ne arate oraşul Plzen. A fost foarte drăguţ şi după ce a pierdut vreo patru ore cu noi, l-am invitat să vie să ne viziteze la Timişoara, după ce ne vom întoarce acasă. A primit cu plăcere şi cum spun, ne-am luat rămas bun mergând mai spre sud, în oraşul Českе Budejovice, numit şi Budweis, tot renumit după berea albă de Budweis. De acolo ducea un drum îngust spre satul Kapel, care se afla la frontieră, în dreptul oraşului austriac, Linz. Nu mai spun că în toată Cehoslovacia nu te puteai orienta pentru că cehii, când cu năvălit ruşii în Cehoslovacia, au orientat fals tăbliţele indicatoare spre a-i duce în eroare pe ruşi. Aceste indicatoare n-au fost încă repuse şi astfel, mergând pe şosea spre Kapel, ne-am luat după o maşină austriacă din Linz, care după toate probabilităţile se întorcea acasă şi trebuia să meargă în Austria. A propos de tăbliţe: „Moare Brejnev şi vrea să meargă în cer. Se ia după indicatoarele Cer, respectiv Paradis. La un moment dat ajunge în faţa unei porţi, unde scria Iad. Brejnev protestează «Cum de-am ajuns în Iad, eu m-am luat după indicatorul Cer?», la care i se răspunde: «Probabil că cehii au inversat şi aici tăbliţele indicatoare»".

Ei bine, revenind la călătoria noastră de seară, vedem că austriacul după care ne luasem încetineşte, noi îl depăşim. Se ia după noi, după care din nou ne oprim noi, ne depăşeşte şi asta s-a întâmplat de două, trei ori, până m-am oprit şi m-am dus să-l întreb de ce nu merge înainte. „Pentru că nu cunosc drumul" a spus austriacul. „Nu putem să ne orientăm din lipsă de tăbliţe", la care i-am explicat râzând că noi ne-am luat după el pentru că nici noi nu ştim cum se merge spre frontieră. Noaptea la 11 am oprit într-un sat la o casă

ţărănească, i-am scos din pat pe nenorociţi explicându-le situaţia şi cerând să ne indice exact cum ajungem la frontieră. Auzind că suntem români, am fost serviţi imediat cu cea mai mare plăcere şi ne-au desenat cum ajungem la Kapel, la frontiera austriacă.

Zis şi făcut, am şi ajuns. Austriacul a trecut prin faţa noastră fără nici o dificultate, dar noi am fost opriţi, cu lacrimi în ochi a venit ofiţerul grănicer, zicându-ne: „Cu plăcere aş face orice pentru români, dar am stricte indicaţii să nu mai las să treacă nici o maşină românească, dacă în paşaport nu există scris şi valabil pentru Austria", ori noi nu aveam aşa ceva. Era de-acuma a doua tentativă nereuşită. Am renunţat definitiv la visul nostru, am dormit la Kapel şi dimineaţa am făcut cale întoarsă, ne-am dus din nou la Brno, de unde apoi am luat-o în jos spre Bratislava, socotind drept încheiată călătoria frumoasă în Cehoslovacia. Cum am spus, la Bratislava, la o distanţă de numai doi kilometri erau două şosele micuţe cu indicaţia una, Viena, cealaltă, Budapesta. Noi trebuia să mergem, bineînţeles, spre Budapesta, să ajungem la frontiera română, trecând prin Ungaria. Văzând tăbliţa indicatoare Viena, i-am spus Evei: „Treci pe poteca asta doar doi kilometri ca să trag o poză aşa-zisei Wienerwald, adică Pădurea Vieneză, să arătăm acasă", când arătam diapozitive în urma călătoriilor, să putem explica sau arăta cât de aproape am fost de libertate. Ajungem la punctul de frontieră unde era o mare parcare în care Eva se opreşte cam la 50 de metri de punctul de trecere a frontierei, eu mă duc spre biroul grănicerului, care era un colonel mai în vârstă, ducând aparatul de fotografiat şi îl rog să-mi dea voie să fotografiez imensa pădure care începea de la frontieră şi care se afla pe teritoriul austriac. Îi explic că suntem din România. Ca electrizat îşi schimbă imediat atitudinea, foarte zâmbăreţ mă bate pe umeri, îmi mulţumeşte pentru neintrarea împreună cu Pactul de la Varşovia în Cehoslovacia, în august anul trecut şi-mi spune:

— Fă fotografiile, tot ce doreşti, pentru că noi îi considerăm pe români ca fraţii noştri. Dar nu vreţi să treceţi în Austria? mă întreabă şi-i face semn Evei să vie mai aproape cu maşina. Ea porneşte încet, neştiind ce s-a întâmplat, ulterior mi-a spus că a avut impresia că a reieşit că noi trebuie să ne întoarcem prin Ungaria şi că acuma vom avea neplăceri. Dar nici vorbă, foarte amical priveşte maşina şi spune:

— Daţi-mi paşapoartele! Eva prezintă paşapoartele, pe care le ia, intră în căsuţă, în timp ce eu strig la el:

— Nu puneţi ştampila, pentru că noi n-avem dreptul să intrăm în Austria! Mi-era teamă că punându-ne ştampila şi ulterior observă că n-avem viză de ieşire pentru Austria, nu ne dă drumul şi la urmă se va descoperi în România că am avut intenţia să trecem în Austria.

Vine înapoi râzând şi ne dă paşapoartele. Mai bine zis, întâi stă de vorbă cu o doamnă care era într-o maşină olandeză şi care i-a explicat că ar vrea să vadă Bratislava şi se întoarce imediat fiindcă nu are viză de intrare în Cehoslovacia. La care deodată spune:

— Dar promiteţi-mi că vă veţi întoarce în decurs de o oră. După aceea îmi dă două paşapoarte şi îi dă cetăţenei un paşaport. Doamna porneşte şi în clipa aceea eu văd că am în

mână un paşaport românesc şi unul olandez. Alerg după maşină şi o prind în ultima secundă, înainte de a accelera şi schimbăm paşapoartele. Mă întorc cu un semn de întrebare, ce facem acuma, la care colonelul spune:

— Ce faceţi? Mergeţi şi vizitaţi Viena!

— Adică ne daţi drumul?

— Sigur că da. Face un semn soldatului care ridică bariera ce ducea spre Austria, salută, soldatul face drepţi, Eva dă gaz şi pornim şi în câteva secunde suntem în ţara nimănui, fâşie de izolare între ţările comuniste şi cele de dincolo de Cortina de Fier. De menţionat că în regimul comunist această fâşie de izolare exista chiar şi la frontierele dintre ţările comuniste prietene.

Parcurgem cei doi kilometri în ţara nimănui şi ajungem la punctul de frontieră austriac. Grănicerul austriac ne cere actele şi spune:

— Nu puteţi intra în Austria. Spun:

— Cum nu putem intra, între România şi Austria nu e nevoie de viză, pentru că pe asta mizam doar.

— Nu e vorba de dumneavoastră, e vorba de maşină, spune el, că n-aveţi cartea verde.

— Ce-i aia carte verde? întrebăm.

— Cartea verde înseamnă că sunteţi asiguraţi cu maşina dacă faceţi un accident. Atunci eliberatorul cărţii verzi plăteşte daunele, pentru că voi nu aveţi din ce plăti.

— Bine, dar de unde să fi luat?

— Asta trebuia încă din România să faceţi rost de Grüne Karte, adică de cartea verde. Desigur că era absurd ca noi în România să putem cumpăra o carte verde din moment ce n-aveam voie să ieşim spre Apus. I-am spus Evei:

— În cazul ăsta lăsăm dracului Trabantul şi o apucăm pe jos, noi având dreptul să intrăm în Austria. La care el spune:

— Dar puteţi cumpăra aici o carte verde!

— Cum, se poate cumpăra?

— Sigur, puteţi plăti aici la frontieră pe timp de o lună.

— Zii aşa, nene. Ne-am dus imediat şi am cumpărat cu nişte coroane cehe cartea verde şi ne-am urmat drumul privind şi acuma neîncrezători unul la altul şi spre lumea înconjurătoare, văzând peste tot inscripţiile nemţeşti.

Aşa ajungem la o benzinărie, la marginea unui sat. Pentru că noi nu aveam nici un pic de benzină, ziceam că vom tanca în Ungaria având mai mulţi forinţi decât coroane. Încep să-i explic benzinarului, dacă e atât de drăguţ să ne umple cu benzină rezervorul şi noi îi plătim în coroane cehe sau în forinţi ungureşti pe care îi poate schimba la cineva care va pleca din Austria spre Cehoslovacia.

— Dar de ce trebuie atâta circ, spune el, acolo vis-à-vis aveţi banca, duceţi-vă acolo şi schimbaţi-vă banii.

— Cum, se poate schimba numai aşa valută străină?

— Sigur că da.

Desigur, primele surprize care ne arătau diferenţa enormă dintre situaţia din România, Ungaria, Cehoslovacia şi situaţia dintr-o ţară liberă. Intrăm la bancă, vărsăm pe masă tot ce aveam, vreo două sute de lei cu care ni ne dăduse voie să ieşim, o sută de coroane cehe, vreo trei sute de forinţi şi am primit pentru toate acestea patru sute de şilingi austrieci.

Ne-am dus, am umplut cu benzină tancul, am plătit şi ne-au mai rămas vreo 50 de şilingi. 400 de şilingi erau aproape 60 de mărci, 7 şilingi făcând o marcă germană, astăzi circa 30 de euro. Intrăm în sat şi vedem în faţa noastră un restaurant *Zum goldene Boci*, La Boci cel de aur, *boci* fiind un diminutiv unguresc al viţelului. Am spus:

— Ăştia trebuie să fie unguri. Intrăm în restaurant, salutăm ungureşte, ni se răspunde:

— Dar ştiţi ungureşte.

— Da, noi venim din România, dar ştim ungureşte.

— Cum adică din România? Păi şi noi suntem români, de fapt, fugiţi din Ardeal. Când au auzit că noi am ieşit practic ilegal din Cehoslovacia, adică din tabăra socialistă şi că acum suntem în libertate, ne felicită şi ne invită imediat la masă, bând şi un pahar de vin cu noi, în sănătatea noastră, pentru reuşita fugii. Acesta a fost rezultatul coincidenţei, când stăteam la poştă şi am citit acele cinci rânduri din „Scânteia" aflată în buzunarul cetăţeanului care era în faţa mea la coadă.

Eram buimăciţi. Ne-am îndreptat spre Viena, Eva tremurând de frică, cum treceau maşinile la stânga şi la dreapta pe lângă noi. Ne vâjâiau urechile şi nu ştiam cum să înaintăm. În fine intrăm în Viena şi pe strada pe care trecem am dat de clădirea Ambasadei Germaniei Federale. Ne oprim, parcăm în faţa ambasadei, dar era ora şase seara. Nu mai era nimeni acolo.

Ştiam că la Viena locuieşte familia Dornhelm. Eu stătusem la închisoare câteva zile cu Andrei Dornhelm, care era închis pentru o problemă de aur, aceasta intrând tot în categoria delictelor politice. După ce am ieşit din închisoare am cunoscut-o şi pe soţia lui Edit, şi pe cei doi băieţi ai lor. Mai târziu toată familia a emigrat la Viena, unde trăiau părinţii lui Bandi, care pe vremuri deţineau la Timişoara o mare prăvălie textilă, fiind proprietarii palatului Dornhelm.

Am căutat în cartea de telefon numărul lor şi le-am telefonat. În câteva minute au şi sosit întâlnindu-ne după doi ani cu ei. Eva a lăsat imediat maşina acolo şi ne-am dus cu maşina lor la ei acasă. Era o zi de marţi. A doua zi, miercuri, ne-au adus la Ambasada Germaniei Federale unde am intrat şi am explicat situaţia că tocmai fugisem din ţară prin Cehoslovacia, că mama Evei se află în Germania şi că noi avem un număr RU. Acest număr însemna că o rudă sau un prieten care exista în Germania a făcut cerere de aprobare a unei vize de intrare definitivă în Germania. În baza acestui număr RU ni s-a dat în decurs

de o oră viza de intrare şi de stabilire pentru un an de zile în Germania, timp în care trebuia dovedită originea germană. După cum am spus, cel care poseda bine limba germană şi noi o posedam, şi putea să arate prin doi martori că avea pe cineva de origine germană în familie, primea în câteva săptămâni cetăţenia germană. Am telefonat de la Viena mamei Evei, care între timp sosise acasă, comunicându-i că suntem de acum în Austria în drum spre Germania. Ea locuia în Germania, tatăl Evei murind încă în România în 1956 de un infarct.

Ziua următoare ne luăm rămas bun de la familia Dornhelm şi pornim spre Germania. La Linz ne-am oprit să mâncăm, făcând un semn de rămas bun satului Kapel care se afla pe cealaltă parte a Linzului, în Cehoslovacia şi unde încercasem cu trei zile în urmă să venim încoace. După un ocol prin Bratislava, am reuşit. Eram în drum spre Germania, pe autostradă, pentru prima oară în viaţa noastră fără nici o experienţă pe Autobahn-ul austriac şi apoi pe cel german. Am trecut fără probleme frontiera şi am ajuns la München. De emoţie, n-am văzut nimic în acele zile din Viena, fiind în situaţia unuia care a primit o lovitură în cap. Încă nu ne trezisem la realitate ca să înţelegem că suntem în lumea liberă. La München, ne-am dus direct la familia Weinberg, de care am povestit, adică Astrid şi fiica ei Sibylle, care plecaseră în 1961 şi trăiau de atunci în Germania, Astrid fiind de origine din Germania şi reuşind să-şi scoată astfel familia. Când am sunat la uşă, aud vocea Sibyllei, care spune: „Probabil sunt iarăşi nişte români". Şi când deschide uşa era să leşine toată familia văzându-ne pe noi. De ce spusese asta? Pentru că noi eram de-acum a doua familie de prieteni sosiţi din România în aceeaşi zi. La ei am întâlnit familia Buzilă, căreia îi reuşise fuga cu câteva ore înainte. El era directorul sistematizării de la prefectură, adică de la Sfatul regional şi care semnase cu câteva zile înaintea plecării noastre aprobarea noului plan de construcţie al I.C.M.-ului.

A treia zi ne-am continuat drumul spre Neuss–Düsseldorf, două oraşe aşezate pe malul stâng şi drept al Rinului. Era un chin pe drum cu Trabantul, care fiind cu motor în doi timpi, trebuia adăugat benzinei ulei. Pentru benzina din România erau bune bujiile originare ale Trabantului din R.D.G. Odată cu noua benzină, în Austria şi în Germania s-a schimbat situaţia şi bujiile nu mai voiau să tragă. Bujiile trebuiau arse încontinuu, făcându-se pauze mai lungi. Nici experienţa de circulaţie pe autostradă nu o aveam şi astfel, când am ajuns la câţiva kilometri de Neuss, deodată a dispărut de pe indicatoare denumirea de Neuss. Noi crezând că am greşit drumul voiam să ne întoarcem pe autostradă, când un cetăţean se opreşte cu o maşină lângă noi apostrofându-ne drept nebuni. „Mergeţi numai înainte, că veţi ajunge la Neuss". Astfel am ajuns la Neuss, regăsind familia, respectiv, am ajuns la locuinţa soacrei mele, unde am şi stat câteva săptămâni, până la aranjarea situaţiei.

Intrasem pe teritoriul Germaniei în 14 iulie 1969. O coincidenţă formidabilă s-a întâmplat chiar a doua zi după sosirea noastră la Neuss. Am început să explorăm oraşul. Plimbându-ne pe una din străzi, deodată Eva zăreşte o firmă pe care scria „Pfanhauser". Atunci am realizat că sediul principal al fabricii de utilaje şi chimicale pentru galvanizare

se afla la Neuss. Pfanhauser ne era cunoscut încă de pe vremea când, la U.M.T., Eva lucrase la galvanizare, adică cuprarea, nichelarea, cromarea pieselor metalice. Cuprinsă de curiozitate a intrat în întreprindere, cerând să vorbească cu serviciul tehnic. A venit un inginer şi a întrebat-o ce doreşte. Şi Eva îi povesteşte că era curioasă să vadă fabrica pe care ea de zeci de ani o cunoaşte din activitatea ei în România.

— Cum a putut lucra cu produsele noastre, de vreme ce de zeci de ani noi nu mai avem legături comerciale cu România şi n-am mai livrat nimic acolo?

— Mare lucru nu era să imităm produsele voastre, făcând analiza şi reproducând sărurile, chiar dacă nu aveau aceeaşi calitate.

Ca electrizat, şeful tehnicului a telefonat şi imediat a venit cineva de la personal şi de la juridic. I s-a pus în vedere Evei că nu poate părăsi fabrica până ce nu se angajează. La început nu am înţeles despre ce este vorba, dar au reieşit următoarele: concurenţa este mare în lumea liberă, întreprinderile când angajează pe cineva îl pun să semneze că dacă pleacă din întreprindere, cel puţin trei ani nu se angajează la concurenţă. Bănuind în Eva o persoană care cunoaşte secretele întreprinderii, a fost angajată imediat, a trebuit să semneze un act că nu se duce la o întreprindere concurentă, dacă cumva ar pleca de aici. În zadar explica Eva că nu are încă nici acte, nici cetăţenie, nu a contat nimic, „astea toate le veţi face ulterior, deocamdată sunteţi angajata întreprinderii". Pe urmă am aflat că noi sosisem în Germania într-o conjunctură favorabilă. Pe vremea aceea erau 750 000 de posturi libere şi 30 000 de şomeri. Astăzi sunt patru milioane de şomeri.

CĂLĂTORIILE ÎN JURUL LUMII

La Neuss ne aflam la numai circa o sută de kilometri de frontiera olandeză. Nu ne-a îndurat inima, având dorinţa călătoriilor pe care nu o puteam satisface în România, şi ne-am şi dus în prima duminică spre frontiera olandeză cu paşapoartele româneşti, cu Trabantul, înregistrat bineînţeles în România. Între Germania şi Olanda nu era nevoie de viză, astfel că la soacra mea, care era cu noi, nu s-a pus nici o problemă. Doar la noi:

— Aveţi paşapoarte româneşti, nu aveţi viză şi nici carte verde nu aveţi la maşină.

— Ba da, carte verde avem, am spus eu şi am arătat-o pe aceea primită de la austrieci. Era în regulă, însă vizele nu.

— Ce se întâmplă acum? întreb grănicerul olandez.

— Veţi fi împuşcaţi, spune. Am început să râd, la care furios spune:

— Nu râdeţi, că tatăl meu a fost împuşcat aici de alde voi, germanii.

Am rămas înmărmurit de limbajul pe care l-a utilizat acest om şi i-am explicat că eu nu puteam să fiu unul dintre aceia care l-au împuşcat pe tatăl lui, pentru că eu în vremea aceea mă aflam în România şi nu eram nicidecum în armata germană. Imediat s-a schimbat atmosfera şi omul ne-a dat o viză scrisă pe o hârtie cu intrare pentru câteva ore în Olanda, cerându-ne să revenim în aceeaşi zi.

Astfel, ne-am dus până în oraşul Arnheim, situat la câţiva kilometri de frontieră, unde am vizitat oraşul şi ne-am făcut prima impresie despre Olanda, ţară constituită numai din grădini de flori şi câmpuri de lalele. În afara oraşului se afla un parc de safari. Ce înseamnă asta: există animale care trăiesc pe diferite parcele, înconjurate bineînţeles de ziduri înalte, parcele în care aceste animale trăiesc libere. Vizitatorii intră pe câte o poartă care se deschide şi în urma maşinii se reînchide, ajungând astfel în parcela cu animale, vizitatorul fiind în maşina proprie şi animalele în jurul maşinii, libere. S-ar putea compara

cu un scafandru care vrea să se ducă în adâncuri şi este trecut întâi printr-o cameră de acomodare cu presiunea, apoi i se dă drumul jos şi la reîntoarcere trebuie din nou să se obişnuiască cu presiunea atmosferică de afară, înainte de a ieşi din apă. Scurt pe doi, am intrat în prima parcelă, porţile în spatele nostru s-au închis, tăbliţe semnalizatoare arătau direcţia. Am mers înainte până am ajuns în faţa unei porţi, poarta s-a deschis câteva minute, am intrat din nou şi în spatele nostru s-a închis din nou poarta. Acum au început deja să apară animale sălbatice. Într-una din parcele se aflau zebre, antilope, girafe. În altă parcelă erau lei. În alta, hipopotami şi rinoceri. Era iulie şi era foarte cald. Soacra mea voia într-una să aprindă o ţigară, noi am rugat-o însă să se astâmpere, din cauza astmului Evei. O să ne oprim cu prima ocazie. Am trecut prin parcul safari, safari este expresia pe care o utilizau coloniştii în ţările africane atunci când se organiza o vânătoare de animale mari sau foto-safari, când se făceau fotografii cu ocazia plimbării în savană. Mai târziu am trăit şi asta.

Ne apropiam de sfârşitul safari-ului, în faţa noastră se deschide o poartă, în urmă am lăsat nişte animale sălbatice, care stăteau mai mult alungite pe marginea şoselei din cauza căldurii. În urma noastră se închide poarta şi noi — bâzâiţi de soacra mea, care voia să aprindă o ţigară —, ne oprim în faţa unui boschet, tragem la marginea şoselei, coborâm din maşină, ne aşezăm pe jos şi soacra mea aprinde o ţigară. La un moment dat vin vreo două maşini şi chiar un autobus cu nişte vizitatori care se opresc, văd că se scot aparate de filmat şi de fotografiat şi suntem filmaţi şi fotografiaţi de zeci de oameni. Ne uităm miraţi ce s-a întâmplat, când deodată vine vuind dintr-o sirenă un mic automobil desenat cu dungi albe şi negre à la zebră, pentru că aşa erau marcate maşinile care supravegheau tot parcul safari şi care inspectau dacă totul este în regulă. Ei bine, în cazul nostru, nu era în regulă. Disperaţi, ne-au poftit să urcăm în maşinile noastre. A reieşit că noi nu ieşisem încă de pe teritoriul ocupat de animale, nu eram în ultima nişă din care ieşeam pe urmă din parc, ci eram în penultima ogradă, ca să spun aşa, unde mai exista o familie de lei, care erau lungiţi tocmai în spatele tufişului lîngă care stăteam noi şi unde soacra mea fuma cu cea mai mare linişte sufletească. Norocul nostru a fost probabil căldura aceea mare din vara şi din ziua aceea, circa 40 de grade, încât leilor le-a fost lene să se scoale şi să vadă cine stă la doi metri de ei. Noi n-am sesizat nimic, în timp ce cei din maşini, respectiv din autobus, care era ceva mai înalt, ne puteau prinde în câmpul lor vizual atât pe noi cât şi leii. Aventura noastră de a scăpa din România putea să se sfârşească în stomacul leilor, dar pare-se că nici leilor nu le plac soacrele. Au preferat să doarmă în continuare. La pornirea Trabantului unul din lei a ridicat capul, presupun că nu auzise niciodată zgomotul făcut de un motor de Trabant. A fost prima noastră aventură în lumea liberă.

Seara ne-am întors la Neuss şi în ziua următoare Eva s-a şi dus la lucru. După această angajare forţată la Întreprinderea Pfanhauser, am hotărât ca eu deocamdată să mă ocup de acte şi abia după aceea să-mi caut serviciu. Imediat a doua zi am dat o telegramă întreprinderii, anunţând că nu mă mai întorc. Apoi am luat trenul şi am plecat la Bonn,

unde m-am prezentat la Ambasada britanică, anunţându-i că sediul Bibliotecii Britanice din Timişoara, care este sigilat, se află acum într-un apartament părăsit. Apartamentul probabil va fi ocupat de dentistul Salomon Gross care l-a reprimit pentru meritele sale de bun comunist, casa fiind expropriată de stat după venirea la putere a comuniştilor. Omul l-a apucat pe Dumnezeu de picior, că de acum putea să se mute în apartamentul lui, noi nemaiîntorcându-ne. Prietenul meu Liviu Oprea, care avea cheia apartamentului şi care pe timpul vacanţei noastre urma să dea de mâncare broaştelor şi să îngrijească florile, a fost contactat telefonic de noi, comunicându-i că nu ne mai întoarcem şi să lichideze locuinţa, lăsându-i cadou tot ce avea aceasta, tot ce se găsea în apartament din proprietatea noastră, afară, bineînţeles, de camera sigilată. Liviu s-a achitat bine de aceste sarcini, a evacuat apartamentul, a luat la el broaştele ţestoase pe care le-a hrănit până la moartea lor şi a avizat pe proprietarul apartamentului că acesta stă la dispoziţia lui şi e liber să intre.

Scurt timp după aceea a apărut un reprezentant al Lgaţiei britanice din Bucureşti, care a rupt sigiliul şi a evacuat conţinutul camerei într-un camion britanic, transportând toate bunurile fostei biblioteci la Bucureşti. Nu ştiu cum o fi arătat camera după 20 de ani şi câţi păianjeni au trebuit să fie izgoniţi din ea. Bineînţeles că toate aceste veşti le-am aflat ulterior.

Eva a contactat un fost coleg al ei de la U.M.T. de care ştia că s-a dus în Germania şi care locuia în oraşul Köln, cunoscându-i adresa. I-am aflat numărul de telefon şi l-am sunat explicându-i că suntem şi noi aici. În câteva ore a şi fost la noi, bucurându-se de revedere şi dându-ne o serie de instrucţiuni cu ce aveam de făcut. Odată cu el a sosit şi prietenul meu Beck Butzi, cel din copilărie de la Reşiţa, tot chimist şi cu acelaşi nume mic ca şi mine, ei doi fiind în contact iar colegul Evei anunţându-l şi pe dânsul că suntem acolo. Am aflat că trebuie să ne prezentăm la un lagăr de tranzit care se afla la Friedland, orăşel situat la frontiera cu R.D.G. Lagărul din Friedland a fost înfiinţat în 1954, când au început să sosească acasă prizonierii germani din Rusia trecând prin R.D.G. şi revenind acasă în R.F.G. Erau întâi şi întâi înregistraţi în lagăr şi examinaţi din punct de vedere al sănătăţii, apoi dându-li-se ceva bani au fost trimişi la casele lor. Acum lagărul era transformat pentru germanii repatriaţi din ţările comuniste, trebuind să dovedească aici originea lor germană. Bineînţeles că la ora aceea, neputându-se ieşi oficial din ţările comuniste, lagărul îi primea pe acei câţiva care reuşeau să fugă. Cu Trabantul ne-am dus până la Friedland, unde de fapt era o familie de polonezi şi noi, nimeni altcineva. Spuneam doar că foarte greu reuşea câte unul să ajungă în R.F.G. Practic nu se putea ieşi din ţară, decât cu paşapoarte de serviciu sau acei norocoşi care erau răscumpăraţi din Apus, căci şi asta mergea, plătindu-se o sumă de zeci de mii de dolari pentru fiecare membru al familiei. Asta se putea face doar dacă aveai pe cineva în străinătate destul de bogat. Ceauşescu nu se sfia să primească în conturi speciale aceste sume. Noi ne-am autoservit, fără să coste bani pe nimeni ieşirea noastră. Am găsit stupid că după ce Hitler avusese atâtea lagăre de concentrare şi de exterminare, în R.F.G. să nu se fi găsit alt nume pentru acest punct sau centru, ci numai lagăr de triere,

respectiv lagăr de tranzit. Timp de 48 de ore fiecare a fost trecut printr-o filieră de verificare începând cu sănătatea, făcându-i-se o radiografie şi constatându-se dacă nu suferă de vreo boală. Mulţi au fost descoperiţi pe această cale că sufereau de ceva despre care nu ştiau şi primul lucru a fost că au şi beneficiat imediat de ajutorul statului pentru a fi vindecaţi. Filiera a continuat cu verificarea nivelului de cunoaştere a limbii germane, respectiv cât de bine sau cât de corect se vorbea limba germană de către cei veniţi, apoi o verificare a familiei în sensul dacă într-adevăr respectivii sunt de origine germană şi, în sfârşit, întocmirea unor acte provizorii, urmând ca după aceea la locul stabilirii să se facă mai departe cercetările definitive. La ora aceea R.F.G.-ul deţinea deja date asupra oraşelor, satelor, comunelor cu preponderenţă locuite de germani în ţările anexate lagărului socialist, respectiv deţineau anumite cărţi parohiale de la diferite parohii catolice sau evanghelice din ţările satelite Uniunii Sovietice, de unde se putea, de asemenea, atesta germanitatea. Tot aici trebuia să indici numele a cel puţin două familii care proveneau din ţara de unde veneai şi care erau deja în R.F.G., posedând cetăţenia germană. Pentru cele două zile am fost cazaţi în barăci şi ni s-a dat de mâncare de trei ori pe zi. Fiecare a primit o sumă de bani de circa 100–150 de mărci ca bani de buzunar, plătindu-i-se şi benzina, în cazul nostru de venire de la Neuss până aici. Alţii au primit contravaloarea biletelor de tren.

Revenind la Neuss, ne-am prezentat la oficiul refugiaţilor, oficiu deschis la toate primăriile din ţară. A urmat acum verificarea prin interogarea martorilor şi definitivarea recunoaşterii germanităţii, care a avut loc în circa două, trei săptămâni, după care am primit Personalausweisul, aşa-zisul buletin al populaţiei care exista în România, adică apartenenţa la un oraş. Din acel moment am fost recunoscuţi ca cetăţeni germani. În baza acestui act puteai primi paşaport, ai fost anunţat la oficiul de repartizare a muncii, unde puteai cere un serviciu, ai fost recunoscut de casa de asigurări sociale pentru caz de boală şi ţi se recunoşteau diplomele primite în şcolile de unde ai sosit. Tot aşa au fost recunoscuţi pentru viitoarea pensie şi anii lucraţi în ţările de unde veneai. Au fost cazuri de bătrâni pensionari sosiţi care, fără să mai lucreze, au primit în continuare pensia în R.F.G. Bineînţeles, faţă de un salariu de 2 000 de lei câştigaţi în România, în general s-au dat 2 000 de mărci pensie lunară. Toată ziua puteai să te freci la ochi de mirare. Deodată porţile Europei ţi s-au deschis.

Cum am cunoscut prima familie în Germania: încă la sfârşitul lui iulie, câteva zile după ce sosisem la Neuss, stăteam pe stradă cu maşina. În vreme ce Eva, culcată sub Trabant, scotea nişte piese pentru a fi reparate, trece o pereche pe lângă noi, se opresc şi cetăţeanul ne spune:

— Văd că sunteţi din România şi probabil că vreţi să vă întoarceţi. Fiul meu se pricepe la mecanică şi ar putea să vă ajute. La care noi în cor răspundem:

— Nu vrem să ne întoarcem, abia am venit şi vrem să rămânem aici.

— Cu atât mai bine, zice cetăţeanul, faceţi-ne o vizită şi poate vă putem ajuta cu ceva, dacă nu cu altceva, măcar cu sfaturi. Cum nu aveam creion şi hârtie nici unul la noi,

cetăţeanul cu numele de Wesemeier scoate din buzunar Personalausweis-ul lui, adică buletinul populaţiei, ni-l dă şi spune:

— Azi e vineri, veniţi mâine după-amiază la noi, sâmbătă în Germania nu se lucrează, nici duminică, bineînţeles, şi putem să ne facem un program. Adresa o găsiţi în buletin şi mi-l aduceţi mâine înapoi.

I-am mulţumit şi ne-am dus a doua zi. A reieşit că e inginer, că a venit din R.D.G., ca refugiat în Germania de Vest, aşa că era cam în situaţia noastră şi locuia în apropierea noastră la Neuss. Ne-am împrietenit şi de atunci au trecut 33 de ani şi suntem tot prieteni, el, săracul murind cu câţiva ani înainte, realţiile continuând cu soţia lui Ruth Wesemeier.

Mergând din când în când la primărie pentru actele noastre, am întâlnit o doamnă cu numele de Christa Kaune care, venind şi dânsa din R.D.G., umbla după actele ei. Am făcut cunoştinţă pe coridor şi ne-am împrietenit, încât şi dânsa a devenit oaspete în casa noastră. Era practic a doua cunoştinţă de când am intrat în Germania. Dar ambele cunoştinţe erau întrucâtva cazuri similare cu noi, diferenţa fiind că proveneau tot din Germania, dar din partea Germaniei comuniste. Cumva era mai uşor să te împrieteneşti cu aceşti oameni, probabil având aceeaşi soartă, decât cu germani autohtoni din Republica Federală, deşi în cazul nostru s-a dovedit mai târziu că am putut face prietenii şi cu cei de aici, din vestul Germaniei.

După obţinerea actelor germane, am luat legătura cu oficiul de plasare de la care am primit după câteva zile 12 oferte de serviciu, aşa că am putut alege după gust ceea ce voiam eu sau credeam că-mi va face mai mare plăcere. Am ales două adrese, una la Altena şi cealaltă la Gladbeck. M-am dus la prima, o uzină metalurgică de aluminiu la Altena, unde şeful personalului care m-a primit, văzând că am studiat la Iaşi, a devenit foarte prietenos explicându-mi că a fost în România cu ocazia armatei şi a stat mai multe săptămâni la Iaşi. A vrut neapărat să mă angajeze. Am lăsat deschisă problema şi a doua zi m-am dus la Gladbeck, o întreprindere chimică, care vopsea cazane cu vopsele speciale fenolice, rezistente la coroziune, deci se putea pune acid sulfuric în aceste cazane sau căldări imense. Fiind mai aproape de Neuss, am acceptat aici primul meu post în Germania ca şef de laborator la Întreprinderea Säureschutz Sekaphen. La Tanara, în România, lucrasem şi în domeniul vopselelor de piele, aşa că mă pricepeam întrucâtva la amestecarea diferitelor vopsele. În orice caz mai mult decât în aluminiu. Aşa că, am anunţat cu regret cealaltă fabrică de renunţarea la postul pe care mi-l puseseră în vedere. La Gladbeck m-au întrebat ce salariu doresc, la care eu insistam să spun „cât doriţi dumneavoastră". Nu ştiam că nu era uzul în Germania să accepţi cât ţi se dă, ci să pretinzi tu cât vrei. După câteva tergiversări îmi spune directorul suma de 2 000 de mărci. Transformându-i imediat 1/10 în lei, a reieşit că primesc 20 000 de lei, adică aici puteam cumpăra atât cât puteam cumpăra în România cu 20 000 de lei. Or, în România aveam un salariu de 2 000 de lei. Am acceptat imediat, în ciuda prietenilor, care ulterior mi-au spus că puteam să cer cel puţin 3 000–

3 500. Dar mi s-a pus în vedere imediat că după câteva luni această sumă se va mări. Urma ca la întâi octombrie să-mi iau în primire postul.

Între timp Eva urma zilnic serviciul la Pfanhauser, eu ducând-o cu Trabantul până la fabrică şi apoi plimbându-mă în cursul lunii august şi septembrie după diverse treburi, adică întocmirea de diverse cereri în legătură cu drepturile pe care ţi le acorda cetăţenia germană. Făceam şi mici excursii până la Düsseldorf ca să cunosc şi celălalt oraş de pe malul opus al Rinului. Mă obişnuisem cam greu cu circulaţia pentru că era de fapt prima oară că intram într-un oraş mare cu foarte multe maşini, intrând în vâltoarea circulaţiei din vest. O dată m-a apucat aşa o frică, că m-am luat după un camion în spatele căruia mă simţeam sigur, neuitându-mă nici la străzi şi nici la tăbliţele de orientare. Deodată camionul a intrat într-un garaj subteran şi eu după camion. Abia acolo am reuşit să scot harta, mi s-a explicat unde mă aflu, pentru ca ieşind pe urmă să mă pot îndrepta spre casă. Trabantul, bineînţeles, făcea pe nebunul cu bujiile sau cu eşapamentul care scuipa fum, nefiind obişnuit cu benzina de aici. Într-o zi a venit un poliţist şi mi-a spus: „Dispari din acest oraş, să nu te mai prind încă o dată circulând cu acest eşapament în Düsseldorf."

După-amiază, pe la patru şi jumătate, mă duceam regulat să o iau pe Eva de la serviciu. Eram permanent în contact telefonic cu Astrid de la München, cu Beck şi cu amicul Evei, Wiener care, cum am spus, locuia la Köln. De la Astrid aflu că Eliza Ionescu, doctoriţa prietenă, le-a scris din Paris, unde cu ocazia unei burse stătea două luni, până la sfârşitul lui octombrie. Astrid mi-a dat adresa şi imediat am plecat la Paris să ne întâlnim cu Eliza, ea fiind de fapt prima persoană din România cu care ne-am întâlnit de la fuga noastră. Cum am ajuns la Paris? Foarte simplu: fiul lui Heinz Wesemeier, Reinhardt, s-a oferit să ne ducă cu maşina lui la Paris şi să ne şi aducă înapoi. Erau doar vreo 500 de kilometri până acolo şi cinci, şase ore de drum. Dar am aflat că asta nu contează în Apus. Pe autostradă circulaţia are loc foarte rapid, mai ales că în Germania viteza nici nu este limitată şi se circulă foarte comod. Azi, după 33 de ani, nu mai este aceeaşi situaţie, fiindcă numărul maşinilor s-a triplat. Astfel, la numai două luni de la sosirea în Germania, ne-am dus cu Reinhard, mai exact ne-a dus el până la Paris. Am circulat cu un Renault 4, care era maşina lui, un tip de Renault destul de mic, dar cu patru uşi şi care ne-a adus cu bine la Paris. Am tras tot la hotelul numit Bellechasse, în care stătea Eliza Ionescu. A fost mare bucurie, revederea noastră având loc absolut prin surprindere, deoarece la plecarea noastră nu puteam şti că nu ne vom întoarce şi astfel Eliza rămăsese cu dezamăgirea că nu ne-am mai întors şi nu ştia precis nici unde ne aflăm.

Eu, la început am evitat să scriu, nevrând să le produc neplăceri prietenilor. Am aşteptat să crească puţină iarbă peste acest eveniment, vorbesc de fuga noastră. Eliza, de-acuma veche pariziană după şase săptămâni de stat la Paris, ne-a arătat în linii mari oraşul. După două zile ne-am întors în Germania şi, spre surprinderea noastră, apare Lia Poboran. Ei, care locuia la Bucureşti, îi scrisesem şi îi dădusem adresa soacrei mele. A fost a doua persoană din cercul de prieteni cu care ne-am întâlnit şi prima care ne-a vizitat în

Germania. Lia Poboran la ora aceea lucra la A.U.A., linia aeriană austriacă şi putea să zboare cam o dată la două luni la Viena, de unde trăgea o escapadă şi în Germania. Astfel, în anii care au urmat, pot spune, zeci de ani, Lia a fost un oaspete permanent la noi acasă şi un fir de legătură cu cunoscuţii din România.

Peste câteva zile am găsit o locuinţă cu două camere mobilate, unde ne-am mutat ca să nu o mai deranjăm pe soacra mea, care stătea împreună cu fiica ei, Mariana, sora Evei, şi cu băieţelul acesteia, ea fiind divorţată şi cum am spus venise cu micuţul Mihai, care la ora aceea frecventa clasa întâi primară.

De la întâi octombrie am început serviciul. Au urmat trei luni grele pentru mine, deoarece mă sculam dimineaţa la patru să mă pregătesc, ca să fiu la gara Neuss, unde mă ducea Eva cu Trabantul şi de acolo luam trenul până la Gladbeck, călătorind aproape o oră şi ceva cu schimbare la Oberhausen. Urma să-i caut şi Evei un serviciu la Gladbeck. De altfel, în Gladbeck, un oraş cu 150 000–160 000 de locuitori, practic eram noi şi cu încă vreo câţiva ingineri, intelectuali, restul erau familii de minieri, regiunea fiind cunoscută după conţinutul de cărbune mineral, care prin exploatarea sa dădea pâine la zeci de mii de oameni. Regiunea era vestită şi pentru industria metalurgică, fiind în apropiere de Essen, unde era sediul lui Krupp. De altfel, acest Krupp împreună cu firma Wickers din Anglia au zidit pe vremuri U.D.R.-ul la Reşiţa. În apropierea Reşiţei se afla vila Klaus, care a fost construită după modelul vilei Hügel, aflată în Essen şi care era proprietatea lui Krupp. De altfel, această regiune era inima industriei metalurgice şi a cărbunelui din Germania de Vest. Râul Ruhr şi fluviul Rin formau un triunghi în care s-au dezvoltat oraşele mari din regiunea Ruhrului, Essen şi Dortmund fiind cele mai mari.

Cum am spus, locuiam încă la Neuss într-un apartament mobilat şi făceam naveta zilnic cu trenul la Gladbeck şi înapoi. Cu una din ocaziile acestea fac cunoştinţă în tren cu viitoarea noastră bună prietenă Inge Fonteiner. A fost impresionată în scurtul drum de poveştile mele, că am venit din România şi că stăm la Neuss, dar eu vin în fiecare zi la Gladbeck, încât ne-a invitat să venim să-i facem o vizită, ea stând cu familia, soţul şi fiica la Gladbeck. În ziua aceea venise cu treburi la Düsseldorf. Aveam să devenim prieteni până la moartea ei, deşi era cu zece ani mai tânără ca mine. A fost prima cunoştinţă la Gladbeck. Vorbeam telefonic aproape zilnic cu Eliza Ionescu la Paris şi i-am propus ca înainte de a se întoarce în România să treacă pe la noi pentru câteva zile. Şi ca să vedeţi cum se puteau aranja în Apus lucrurile, schiţez următoarea întâmplare: deci, am invitat-o pe Eliza Ionescu. Ea avea paşaport românesc, era la Paris cu viză de şedere pe două luni, durata bursei. Avea viză de tranzit de 24 de ore prin Germania, dus şi întors, ruta fiind Paris, Saarbrüken, Frankfurt şi aşa mai departe spre România. M-am dus la gară să mă interesez cum s-ar putea face să ajungă mai direct la Neuss. Am invitat-o să vină într-o sâmbătă-duminică, asta pentru ca să fim noi liberi, în Germania lucrându-se de luni până vineri între orele 9 şi 5 după masă. La ghişeu mi s-a răspuns că chestiunea se poate aranja foarte simplu: eu plătesc biletul Saarbrüken–Neuss şi înapoi la Saarbrüken şi ei telefonează la

Saarbrüken şi când Eliza soseşte cu acceleratul Paris–Frankfurt, coboară la Saarbrüken, oraş imediat după frontieră, se duce la ghişeu, îşi spune numele şi va găsi acolo biletul. Aşa s-a şi întâmplat. A fost servită cu promptitudine şi a sosit într-o sâmbătă la noi. Ce facem însă cu viza care era pe 24 de ore tranzit Germania? Cu o zi înainte vorbisem la telefon cu primăria şi am explicat situaţia. „Nimic", a spus, „veniţi luni dimineaţa — deoarece nici ei nu lucrau sâmbătă şi duminică — şi vă transformăm viza de tranzit într-o viză de şedere la Neuss". Aşa a putut sta mai mult de două zile la noi. Dar nu numai atât, ci duminică, a doua zi după sosirea ei am hotărât să-i arătăm Amsterdamul, cum am mai spus Olanda fiind la circa 60 de kilometri de noi. Aceeaşi problemă: viza de 24 de ore, practic se anulase deja pentru că ea a intrat în Germania sâmbătă dimineaţa şi trebuia să-şi continue drumul să iasă până duminică dimineaţa din Germania. Ori ea se afla încă la Neuss cu viza expirată. O pornim, şi la frontiera olandeză explicăm grănicerului olandez situaţia, spunându-i că a doua zi, luni, urmează să primesc prelungirea de şedere în Germania. În Apus o asemenea afirmaţie se crede pe cuvânt şi mi s-a dat următoarea idee: „Plecaţi acum la Amsterdam, dar să vă întoarceţi seara, neapărat înainte de ora 9, pentru că eu voi fi de serviciu aici şi la fel colegul meu grănicerul german căruia eu îi voi explica întreaga situaţie. Dacă veniţi însă după orele 9, noi ne schimbăm şi grănicerul german nu-i va mai da voie Elizei să intre din nou în Germania, dat fiind că nu are viză valabilă duminică seara." Ne-a cerut să ne dăm cuvântul de onoare că respectăm această propunere şi iată că am plecat la Amsterdam, ne-am întors la 9 fără 20, eram la frontieră, l-am găsit pe respectivul grănicer, care l-a chemat pe cel german şi împreună ne-au dat drumul să intrăm în Germania. Astfel se scria istoria în anul 1969 în Apus. Aşa că nimeni în România n-a aflat că dânsa mai fusese şi în Olanda.

Am amintit că eram în căutarea unui serviciu pentru Eva la Gladbeck. Nu era o problemă, era industrie destul de multă, însă la auzul acestei chestiuni, directorul de la Säureschutz, unde lucram eu, a propus să o angajeze imediat şi pe Eva, în laborator ca şi chimistă. Este drept că nu era chimistă ci ingineră de mine şi metalurgie, totuşi asta nu conta. Nici măcar diplomele noastre nu au fost cerute. Şi ce bine, pentru că nici nu aveam diplome. Diplomele noastre erau în România. Erau printre toate actele noastre la prietenul Liviu Oprea. Astfel, întâi ianuarie 1970 ne prinde pe amândoi într-o locuinţă nouă la Gladbeck, de-acum un mic apartament cu o cameră, o baie, bucătărie, pe care am mobilat-o noi, Eva lichidându-şi serviciul la Pfanhauser şi totodată am lichidat şi apartamentul mobilat din Neuss. Astfel, amândoi am devenit cetăţeni aiGladbeckului.

În septembrie 1969, devenind cetăţeni germani, am avut drept de vot la alegerile parlamentare care s-au ţinut atunci. La sosirea noastră Germania era condusă de o coaliţie între C.D.U. (Uniunea Democrat Creştină) şi S.P.D. (Partidul Social Democrat). C.D.U. fiind în majoritate, Kurt Georg Kiesinger din acest partid era cancelarul R.F.G, iar Willy Brandt, şeful S.P.D. era vicecancelar şi ministru de externe. De altfel, el a jucat un rol important în reluarea relaţiilor diplomatice dintre România şi R.F.G.

La alegerile din septembrie 1969 de care vorbeam mai sus, C.D.U. a pierdut majoritatea, noul guvern fiind format dintr-o nouă coaliţie, de astă dată între S.P.D. (Partidul Social Democrat) şi F.D.P. (Partidul Liberal Democrat). În consecinţă noul cancelar german devine Willy Brandt, şi vicecancelar şi ministru de externe Walter Scheel de la F.D.P.

La două săptămâni după ce am preluat serviciul, deci prin 15 octombrie, m-am dus la bancă la Gladbeck şi având o recomandare, mai exact un certificat de la firma Säureschutz că sunt angajat ferm am şi primit un credit pentru cumpărarea unei maşini. Astfel, prima noastră maşină a fost un Renault 4, influenţat de Renaultul 4 al lui Reinhard Wesemeier cu care fusesem la Paris. Aşa am rămas la marca Renault, până azi folosind în Germania, în 33 de ani, 26 de maşini Renault.

În cazul cînd cumpărai o maşină nouă şi maşina veche nu era mai veche de un an îţi considera 70 până la 75 % valoarea maşinii uzate şi puteai cumpăra una nouă plătind numai diferenţa de 25 %, ceea ce era rentabil, dat fiind că după un an începeau reparaţiile care la un moment dat puteau să coste mai mult decât un sfert din valoarea maşinii noi. Numai trei maşini am scos din uz prin accident, pe celelalte le-am schimbat în mod normal. Dar astea la timpul lor.

Pentru ca securitatea să nu cunoască adresa noastră, am deschis la poştă o căsuţă poştală, indicând prietenilor apropiaţi acest număr, ca să ne scrie acolo. În acest mod nu era necesară indicarea adresei. Încă din septembrie îi scrisesem lui Zeno Ponoran la Galaţi, să ştie că nu mai suntem în România. În primele zile ale lui ianuarie 1970 ne trezim cu o scrisoare din partea lui Zeno, anunţând că este în Germania şi anume la Essen, fiind în deplasare în interes de serviciu. Nu ştiu cum de i-a scăpat să ne indice adresa unde locuia şi am pornit o campanie demnă de un detectiv ca să-l găsim. Am presupus că stă la un hotel, am luat la rând cele 49 de hoteluri din Essen şi la al patrulea am avut succes, l-am găsit. Era de altfel stupid să nu ne putem întâlni, între Gladbeck şi Essen fiind o distanţă de numai 14 kilometri. În aceeaşi seară l-am chemat la telefon, şi astfel legătura a fost făcută. Era cu un grup în deplasare tocmai la fabrica Krupp, el lucrând la Combinatul siderurgic din Galaţi. Bineînţeles, în grup exista şi un securist care avea menirea să-l controleze practic pe fiecare cu cine ia legătura şi în special să nu rămână în străinătate. Am convenit cu Zeno să ne întâlnim într-un punct, în faţa unui cinematograf din Essen, el anunţând că pleacă la cinema. L-am luat în maşină, l-am dus la noi acasă, unde am stat pe durata filmului, ducându-l apoi înapoi. Astfel ne-am întâlnit de câteva ori cu Zeno până la plecarea lui peste două săptămâni din nou în ţară. De atunci au trecut 33 de ani şi nu ne-am mai văzut, doar corespondăm şi vorbim la telefon. Am regretat doar că nu am ştiut că era deja la Essen cu câteva zile înainte de Anul Nou. Astfel am fi petrecut Revelionul împreună.

În ceea ce priveşte Revelionul, a fost primul nostru Revelion petrecut în străinătate. Şi acum nu mai vorbesc de Germania ca străinătate, ci de Franţa, căci în decurs de două

luni am fost din nou la Paris. Colegul Evei, Wiener, de care am pomenit, ne-a propus să petrecem Revelionul la Paris. Împreună cu încă două familii cunoscute am pornit cu trei maşini în noaptea de 30 decembrie 1969 spre Paris. La Wiener era în vizită inginerul Vieru, care era inginer şef la Fabrica „Fructus" din Timişoara. Eva şi cu mine, care eram de şase luni în Germania, am fost cei care am rezervat camere la hotelul Bellechasse, unde mai fusesem când o vizitasem pe Eliza, cu două luni în urmă, ceilalţi necunoscând încă Parisul, deşi ei erau deja de ani de zile în Germania. Ne-am întâlnit cu toţii la Köln, la locuinţa lui Wiener, de unde pe urmă cele trei maşini au pornit spre Paris, cu trecere prin Belgia, ca să sosim în oraş venind din nord. La plecare încercasem să le spun tuturor adresa hotelului, dar nimeni nu a vrut să asculte, zicând că mergem în caravană. Pentru orice eventualitate am lăsat fiului lui Wiener adresa hotelului. Celelalte familii erau chimistul Simon din Timişoara şi Marosi, tot din Timişoara, pe care eu nu-i cunoscusem dinainte. În cursul călătoriei ne opream în câte un parking şi se schimbau călătorii între ei. Când am pornit luase loc în maşina noastră Magda Marosi, care îmi spune că fusese membră la biblioteca noastră, deci mă cunoştea. Mai târziu, undeva pe parcurs, s-a schimbat cu Vieru, care mergea în maşina lui Wiener. Astfel, numai într-un sacou, la minus 15 grade a apărut Vieru în maşina noastră şi Magda a plecat în locul lui în cealaltă. Desigur că pe parcurs ne-am pierdut. A reieşit că maşina lui Simon suferise o pană şi a trebuit să oprească la o benzinărie, iar pe Wiener l-am pierdut foarte curând. Noi ne-am continuat drumul, am trecut noaptea prin Belgia şi am sosit pe la orele 11 la Paris, la hotelul Bellechasse, unde ne-am ocupat camera. Vieru a declarat că el nu se duce să doarmă, vede pentru prima oară Parisul în viaţa lui şi probabil nici nu o să-l mai vadă vreodată, aşa că el pleacă să viziteze Parisul. Dar bineînţeles că paltonul lui nu era în maşină, însă era blana Magdei, pe care el fără ezitare a îmbrăcat-o şi astfel a pornit în noaptea Parisului. După vreo două ore apare şi Wiener. Ce se întâmplase? La intrarea în Paris au văzut o poştă, au intrat, au telefonat la Köln fiului, care, spre norocul lui, era acasă şi au cerut adresa hotelului pe care eu i-o dădusem. Aşa au putut să ajungă la hotel. Peste altă oră a sosit şi familia Simon care trecând pe lângă aceeaşi poştă au repetat figura, încât intrând la poştă, poştaşul sau domnişoara de serviciu le-a spus „ştiu, vreţi să telefonaţi în Germania" şi le-a şi dat imediat legătura şi au aflat tot de la fiul lui Wiener adresa hotelului. În fine dimineaţa ne-am revăzut cu toţii şi am petrecut o zi de iarnă în Paris, seara mergând la un restaurant unde am petrecut Revelionul, mâncând pentru prima oară stridii. Ei au mai rămas la Paris, iar Eva şi cu mine, cu maşina noastră ne-am întors în ziua de întâi ianuarie.

Am trecut prin Luxemburg şi voiam să facem o vizită Sandei Giurcăneanu, sora lui Dinu Giurcăneanu, fostul meu coleg de liceu, a cărei adresă o aflasem între timp. Luxemburgul este aşezat pe nişte coline şi alături de câte o stradă se află o prăpastie adâncă şi trebuie să circuli peste un pod ca să ajungi în cealaltă stradă. Nu ştiu ce era dar ajunsesem noaptea acolo şi am pierdut prea mult timp ca să mai putem ajunge la o oră convenabilă şi admisibilă la Giurcăneni. Sanda Giurcăneanu era căsătorită cu Lucian

Mastero. Lucian lucra la întreprinderea Lurgi, o societate de construcţii metalice, ei venind deja în Belgia cu câţiva ani în urmă.

Fabrica Säureschutz, unde lucram de-acuma cu Eva, avea şi un birou de patente, adică de brevete pentru Sekaphen, care era marca vopselei cu care căptuşeau cazanele şi care îşi are sediul în Elveţia. Într-una din zilele lui ianuarie soseşte din Elveţia inginera chimistă care lucra în laboratorul aceleiaşi fabrici din Elveţia. A reieşit că era o româncă din Bucureşti. Coincidenţa a fost formidabilă şi de banc directorul nostru a şi spus: „La noi a doua limbă este limba română". Într-o zi ne-am repezit până la Bruxelles, în Belgia,ca să întâlnim o altă ingineră chimistă, Edith Ungar, originară din Timişoara, pe care o cunoscusem la Bucureşti şi care ne-a anunţat că trece în zbor din Londra spre Bucureşti, cu tranzit în aeroportul din Bruxelles. Am reuşit să fim acolo la timp, să intrăm în aeroport şi să ne întâlnim câteva minute şi cu Edith.

Încetul cu încetul am ajuns să cunoaştem oraşele, respectiv ţările înconjurătoare. Astfel am cunoscut Amsterdamul în Olanda, Bruxelles în Belgia, Parisul în Franţa, nemaivorbind de oraşele germane Hamburg şi Bremen, unde am fost trimis în deplasare de întreprinderea noastră. Mama prietenului Butzi Beck din Reşiţa a fost profesoară la Reşiţa şi întâmplarea a făcut să fi fost chiar profesoara soacrei mele. Într-o zi, sosind din România în vizită la fiul ei, care locuia la Siegburg, au venit împreună la noi la Gladbeck, unde o adusesem şi noi pe mama Evei, elevă şi profesoară întâlnindu-se la noi. Timp de plictiseală nu era. Apartamentul nostru fiind mic pentru a putea face invitaţii ca să se stea la noi, am pus problema mutării într-un apartament mai mare. Astfel, am închiriat un apartament cu trei camere la Kirchellen, aflat la circa patru kilometri de Gladbeck. Am mai cumpărat surplusul de mobile şi, în fine, am avut o locuinţă foarte frumoasă, prezentabilă şi capabilă de a primi musafiri. Primii au fost Astrid cu soţul ei, care au stat circa o săptămână la noi, vizitând cu ei împrejurimile, inclusiv Olanda, unde ei nu fuseseră încă. Am fost vizitaţi în continuare de profesorul medic Petre Teodorescu, care era un prieten de-al Elizei Ionescu. A urmat familia Barta, Tomy şi Edmée Barta din Timişoara, foşti membri ai Bibliotecii Britanice şi care actualmente locuiau la Londra. Am mai fost vizitaţi şi de familia Löwy din Timişoara care deţinuse librăria „Central" de pe bulevard între cele două restaurante, Palace şi Lloyd. De fapt acolo era corso-ul la Timişoara. Am mai fost vizitaţi şi de prietena din copilărie Emmy care se căsătorise cu doctorul Baruch, de care am amintit. Cu ei am făcut o excursie până în Danemarca, arătându-le Copenhaga, mai bine zis arătându-ne şi nouă Copenhaga, căci nu cunoscusem până la ora aceea Danemarca.

Escapada cea mare a urmat însă în iulie. De mic copil visam la junglă, la animalele africane. Acum visul ni s-a împlinit şi totodată am deschis marele capitol de călătorii în jurul lumii. Ne-am înscris la un birou de voiaj pentru o călătorie de două săptămâni în Africa şi anume în Kenia şi Tanzania. Pentru această călătorie aveam nevoie şi de un certificat de sănătate, mai exact de un certificat din care să reiasă că am fost vaccinaţi contra unor boli care se puteau contracta la tropice. Trebuia să fim vaccinaţi contra

variolei, vărsatului negru, mi se pare şi a febrei galbene, aşa-zisa *yellow fever*. Această boală este răspândită de un ţânţar care trăieşte în Africa pe salcâmi şi anume pe salcâmul galben. Se transmite ca şi malaria. În ceea ce priveşte malaria, am primit nişte pilule pe care trebuia să le înghiţim săptămânal pe durata excursiei, însă începând luarea lor cu două săptămâni înainte şi în continuare, două săptămâni după întoarcerea din Africa. Ne-am dus deci la Düsseldorf, la institutul tropical, spitalul unde se tratau boli tropicale şi se dădeau şi aceste injecţii, respectiv vaccinuri. Am fost trimişi într-un laborator unde un medic se pregătea să ne facă vaccinul. Văd că scoate o seringă în care trage vaccinul de variolă şi se pregăteşte să ni-l dea în braţ, la care eu întreb:

— Cum, aici se dă injecţie şi nu se face cu o mică placă metalică incandescentă cu care se arde o mică rană şi pe care se pune un strop de vaccin, cum este la noi?

— Unde la voi? întreabă medicul.

— În România.

— Sunteţi din România? Şi eu sunt din România, sunt din Timişoara.

— Şi noi suntem din Timişoara. Coincidenţa a lucrat mai departe. Era doctorul Niklas Krausz care a fost medic la Clinicile Noi, la Timişoara şi care era originar, cred, din Arad. Ne-am împrietenit şi până la moartea lui am ţinut legătura.

Călătoria consta din două părţi: o săptămână foto-safari, de astă dată nu într-un mic parc din Europa, ci în marea savană africană, unde aşezaţi în mici jeep-uri am trecut printre animalele care se plimbau la ele acasă. Dar încă înainte de a ajunge în Africa, trebuie să mai amintesc că în luna aprilie fiind la noi Christa Kaune, cunoştinţa de la Neuss, am plecat cu maşina să cumpăr nişte filme pentru aparatul de filmat, respectiv de fotografiat şi întorcându-mă în grabă, nu dau prioritate de dreapta unui Mercedes care, ţâşnind dintr-o stradă, loveşte din plin Renault-ul 4 al nostru, eu zburând afară din maşină şi maşina făcându-se praf, fără ca eu să am vreo zgârietură. Devenisem încrezător în steaua mea şi nu mă mai temeam de nimic. Era primul pas spre meseria de cascador. Următoarea maşină a fost cu o clasă mai sus, un Renault 10 sau 12, care corespundea Daciei. Trabantul nostru — care după un an nu mai avea voie să fie condus în Germania, având număr românesc admisibil timp de doar un an şi nemeritând transcrierea — l-am predat mecanicului auto, respectiv atelierului care ne-a vândut maşina şi nouă. Până la sosirea Renault-ului 10 am împrumutat, timp de patru săptămâni, o maşină Renault 16. Astfel de lucruri se scriau pe vremea aceea, când, comandând o maşină, până la sosire ţi se dădea o altă maşină în mod gratuit ca să umbli după treburile tale.

În luna mai ne-am înscris în fine pentru o călătorie la Londra, care a avut loc din Gladbeck cu autobusul. Astfel am cunoscut pentru prima oară Londra, la care visasem atâta vreme. Patru zile am stat la Londra vizitând aproape toate locurile interesante, parţial cu un autobus care ne arăta oraşul pe o rută anumită, parţial, în timpul liber, utilizând renumitul metrou din Londra, *The Tube,* acesta fiind construit sub forma unui tub în care circulau trenurile. În fiecare staţie era desenat din câteva linii traseul, încât te puteai orienta foarte

uşor. Mi-a sărit în ochi că una din staţiile finale era marcată cu un elefant. Se chema *Elephant castle*, adică castelul elefantului. Am aflat mai târziu, interesându-mă de unde până unde sunt elefanţi acolo, că aici, în fond, este o imensă eroare. Cu 100 de ani înainte moştenitorul tronului Spaniei a vizitat Londra şi a stat într-un castel care se afla în acel loc. Moştenitorul tronului avea titlul *El infante de Castilla*, adică infantele casei de Castilla, casa regală spaniolă. Englezii auzind *El infante de Castilla*, au crezut că aud pronunţându-se *Elephant Castle* şi astfel a rămas denumirea acestui castel Elephant Castle. Uneori găseşti explicaţii foarte simple la anumite ciudăţenii. La Londra bineînţeles că am vizitat familia Barta şi am reluat legăturile cu Costică Mugur, contabilul legaţiei britanice, care, am spus la timpul său, a plecat în Anglia şi s-a stabilit la Londra. După patru zile ne-am întors la Gladbeck. Drumul era interesant, căci pentru prima dată autobusul şi trenuri întregi erau puse pe vapoare, unul ducând până la Calais, unde vaporul, care se chema *ferry-boat*, te transporta timp de patru ore peste Canalul Mânecii, acostând la Dover, renumit după stâncile abrupte albe, care se vedeau deja de la o depărtare de zece kilometri. Tot parcursul e de 33 kilometri. De la Dover până la Londra mai mergi circa o oră şi jumătate cu autobusul, însă circulaţia este pe partea stângă, rămăşiţe din secolul al XIX-lea, când în toată Europa se circula pe stânga. De altfel, până la începutul celui de-al doilea război mondial, atât în Ungaria, cât şi în Cehoslovacia se circula pe stânga. Abia după 1940 Germania a introdus în aceste ţări, în cursul războiului, conducerea pe dreapta. Dar Suedia şi Anglia au rămas cu conducere pe stânga. Mai târziu Suedia a trecut pe dreapta, iar Anglia a rămas şi până astăzi cu circulaţia pe partea stângă.

Şi acum suntem în iulie 1970. Am plecat cu maşina noastră până la Frankfurt, unde am depus maşina în faţa casei familiei Löwy şi de acolo am luat avionul liniei Condor, o filială a Lufthansei. Pentru prima oară am văzut un aeroport mare, ca acela din Frankfurt, nebănuind că mai târziu acest aeroport va fi triplat, ca pe urmă şi mai târziu să devină şi mai mare. Pentru noi, în ’70, a fost şi acesta destul de mare, încă prea mare. Eram un grup care s-a întâlnit la aeroport, la ghişeul Condorului, unde am fost repartizaţi pe locuri şi am plecat, urcând prima oară într-un avion imens. Cred că era un DC 10, o marcă de avion american. În cinci sau şase ore am aterizat pe aeroportul din Nairobi, capitala Keniei. De acolo am fost transbordaţi într-un alt avion local care ne-a dus de la Nairobi până la Mombassa, aflat la circa 40 de minute de zbor la Nairobi. Mombassa se află pe malul Oceanului Indian, cam în dreptul Madagascarului, insulă fostă colonie franceză, care acum se chema Republica Malgaşă, cu capitala la Antananarivo. Până şi acolo aveam un cunoscut, pe fostul coleg de liceu Andor Szabo, care ne invitase la el dar, din păcate, noi fiind într-un grup, nu am avut posibilitatea să plecăm de la Nairobi de unde am avut zbor, până în Madagascar.

După cum am spus, călătoria a fost împărţită în două: o săptămână la mare, la Oceanul Indian şi o săptămână safari, adică o călătorie cu un jeep în savana africană. Am fost transportaţi cu autobusul de la aeroportul din Mombassa până la hotelul nostru, care se

afla pe malul Oceanului Indian. Apropiindu-ne de hotel, am trecut printr-o junglă cu copăcei mărunţi, boschete şi tufişuri. Hotelul nostru se chema Two Fishes. Mai târziu am aflat că erau doi fraţi nemţi cu numele de Fisch şi de aceea hotelul se chema Two Fishes. În timp ce mergeam printre boschete spre hotel cu maşina, îi spun Evei: „Dacă vrem să dormim aici, să ne oprim şi să coborâm, căci avem de ales între hotel Tufiş sau hotel Two Fishes". De fapt mi-a venit în minte acest joc de cuvinte, respectiv să-l aplic, aducându-mi aminte de călătoria cu 12 ani în urmă la Orăştie, cu un camion sovietic Z.I.S., ca să transportăm nişte bioxid de mangan de la Fabrica de negru de fum din Orăştie. Ei bine, când am ajuns în faţa hotelului la Orăştie, şoferul văzând aspectul exterior al acestuia a spus: „Prefer să dorm în Z.I.S. meu", adică în camion. Eu am dormit la hotel şi dimineaţa, când am ieşit, i-am dat dreptate şoferului. El a dormit în „hotel siţ", iar eu am dormit într-un aşa-zis hotel.

Deci, am ajuns la hotelul Two Fishes. Era foarte drăguţ, erau construite nişte colibe imitând colibele băştinaşilor. În loc de ferestre erau spaţii libere prevăzute cu gratii şi perdele. Ca acoperiş era un strat de frunze de palmier. Paturile erau prevăzute cu plase de *moschito*, pentru că noaptea intrau atât şopârle mici care vânau ţânţarii, cât şi ţânţari. Dimineaţa la cinci am fost treziţi cu *early morning tea*, obicei la englezi, care servesc ceai dis-de-dimineaţă. A fost depus ceaiul în faţa apartamentului, aşa-zisul apartament colibă, ni s-a bătut în uşă spunându-ni-se să luăm imediat ceaiul înăuntru pentru că maimuţele vin şi fură zahărul. Kenia fusese colonie engleză şi se vorbea limba engleză. Bucătarul era un german din Bremen, aşa că mâncărurile erau europene şi anume vest-europene. Cei care serveau erau toţi negri, purtând haine de diferite culori. Astfel, galben purtau cei care făceau curăţenie. Albastru purtau cei care făceau paturile şi roşu purtau chelnerii. Întâlnindu-te cu câte unul ştiai imediat cu ce se ocupă în cadrul acestei, să-i zicem, colonii de mal de mare. Hotelul avea o splendidă plajă, fiind înconjurat de o pădure de cocotieri şi în dreptul malului, cam la 500 de metri în interiorul oceanului, se afla un recif de corali, adică stânci de corali, care împiedicau intrarea rechinilor în golful pe care îl formau. Deci, îmbăiatul şi înotatul erau posibile şi erau fără pericol.

În grupul nostru era un medic german cu numele Franke, originar din Braunschweig, cu care ne-am împrietenit şi am păstrat relaţii mulţi ani. Am mai făcut cunoştinţă acolo şi cu o familie engleză din Londra, care mai apoi ne-a vizitat la Kirchellen şi pe care şi noi am vizitat-o la Londra cu altă ocazie. Hotelul avea restaurant la care am fost invitaţi de trei ori pe zi, dimineaţa, la prânz şi seara, cu sunet de tam-tam, cu care ocazie trei sau patru negri se plimbau prin tot hotelul bătând în nişte tobe mici, ca să cheme la masă turiştii. Trecând într-o zi prin faţa restaurantului, vedem acolo pe o farfurie nişte lămâi foarte mici şi verzi. Ne întrebăm oare ce pot să fie şi Eva spune româneşte:

— Asta trebuie să fie lămâie, totuşi nu e galbenă şi mare ca o lămâie. O doamnă care se afla lângă noi ne spune în româneşte:

— Asta nu lămâie este, asta limes se cheamă şi reprezintă lămâile *di Kenia*. Ne-am mirat foarte mult cum de ştie româneşte, chiar stâlcit, dar ştia şi a reieşit următorul lucru: soţul ei, un american, cu numele de Louis Tornavaca, în America fiind foarte mulţi de origine italiană, care nici nu mai vorbesc italiana, nu era altcineva decât un secretar de consulat şi care lucrase la consulatul american din Bucureşti, timp de trei ani, căci aceşti diplomaţi se cam schimbă din trei în trei ani. Aşa că Vally Tornavaca, noua noastră prietenă fusese trei ani la Bucureşti, acum locuind la Nairobi, unde soţul ei era angajat la consulatul american, pe lângă Ambasada americană din Kenia. Ne-am împrietenit repede, ea era acolo cu cei doi fii şi cu soţul ei, dar ei veniseră de la Nairobi cu maşina, trecând pe nenumărate drumuri care duceau prin savană, bine marcate, au fost nevoiţi să se oprească din când în când atunci când trecea o turmă de elefanţi, spre exemplu. Sigur că aceste drumuri nu erau recomandate decât acelor care locuiau de mai mult timp în Kenia şi cunoşteau situaţia, ştiind cum să evite anumite ciocniri cu animalele, care nu totdeauna se terminau cu bine, fiind periculoşi în special rinocerii, care puteau răsturna o maşină.

Trecând săptămâna, am fost transferaţi la Nairobi, de astă dată într-un hotel. Între timp sosise acasă şi familia Tornavaca şi noi am fost invitaţi la ei la masă. Astfel s-a legat o prietenie foarte, foarte lungă. Vally, care era originară din Germania, şi anume de la nord de Frankfurt, de la Wissen, venea de fiecare dată când putea la mama ei şi atunci trecea şi pe la noi.

Săptămâna următoare am petrecut-o în savana africană şi anume grupul a fost repartizat pe mai multe jeepuri mici, în care erau trei persoane în fară de şoferul negru. Aşa a ajuns Eva cu mine şi cu încă un tânăr, într-un jeep pentru şapte zile. Asta însemna că de dimineaţă până seara colindam prin savană, şoferul cunoscând locurile unde se adunau şi dormeau sub câte un copac leii, respectiv unde se găsea rinocerul, unde se găseau elefanţi, pe unde treceau turmele de gnu, ori girafele şi unde se aflau antilopele şi zebrele. Cei mai impresionanţi au fost gheparzii cu viteza lor enormă, 80–90 de km/oră, când alergau după antilope. Spre seară intram în câte un *lodge*, care era practic înconjurat de gard, cu nişte colibe sau corturi, unde turiştii, în trecere, dormeau câte o noapte, fiecare lodge având şi câte o sală mare unde se dădea masa. Unul din lodge se afla şi în Ngorongoro Crater, un mare crater vulcanic cu diametru de vreo 30 de kilometri, în care cerc se aflau nenumărate animale. În fiecare zi colindam vreo zece ore prin savană, ca pe urmă să ne oprim la câte un lodge, având diferite nume, spre exemplu Kicoroc lodge.

Într-una din zile am trecut şi pe lângă mormântul lui Mihael Grzimek, care era fiul profesorului Bernhardt Grzimek. Acest Grzimek era directorul grădinii zoologice din Frankfurt şi era cunoscut pentru prelegerile pe care le ţinea la televiziune în fiecare săptămână despre animale. Fiul lui era colaboratorul său şi într-o zi s-a prăbuşit cu avionul deasupra savanei, în locul în care a fost înmormântat. Cu mulţi ani mai târziu, profesorul Grzimek a murit în urma unui atac de inimă, în momentul în care vizita menajeria unui circ, interesându-se de un grup de tigri.

Cu ocazia peregrinărilor pe care le făceam în savană, am trecut într-o zi şi frontiera Tanzaniei, care se compunea din fostele colonii Tanganyka şi insula Zanzibar, de unde provine numele de Tanzania. Aici am vizitat orăşelul Arusha. Este mult zis orăşel, mai mult semăna cu un iarmaroc de-al nostru, fiind o singură stradă lungă, având pe ambele părţi nişte mese, unde erau expuse mărfurile de vânzare şi, în spatele lor, înşirându-se, colibe. Dealtfel, articolele principale pentru vânzare, în special pentru turişti, erau cămăşi vopsite în stil african cu diverse modele pe ele sau diferite statuete reprezentând animale sau oameni, sculptate fie în lemn ordinar, fie în abanos. Faţă de valuta noastră, marca germană, toate aceste aşa-zise amintiri costau extrem de puţin.

După acest safari am revenit la Nairobi, capitala Keniei, unde se vorbea engleza. Tribul de negri *Kekkuiu*, care era principalul, deţinea puterea. Alt trib era *Masai*, luptători şi păstori. Pe lângă limba de stat, engleza, cele două triburi aveau limbile lor proprii. Spre exemplu tribul Kekkuiu vorbea swaheli, în care *bună ziua* era *Jumbo!* şi *unchiul* era *Mze*. În toate statuile *Mze* era reprezentat ca unul cu burta mare, ceea ce era semnul bogăţiei. La Nairobi ne-am mai luat o dată rămas bun de la familia Tornavaca şi am luat apoi avionul spre Frankfurt. O singură dată am aterizat la Atena, văzând cu această ocazie din aer Acropolele. Am stat în total 50 de minute, până a luat benzină, dar ştiam că la Atena vom mai reveni.

Deci, am văzut Africa. Am văzut şi jungla africană, am văzut şi savana şi animalele. S-a împlinit visul meu din copilărie, când citeam cu ardoare romanul *Tarzan, fiul junglei*. Care din copiii care au citit cartea n-au dorit să fi fost în locul lui? Din partea întreprinderii am avut şi o împuternicire pentru Africa, spre a încheia eventual contracte cu cineva care era interesat de eficienţa produselor noastre. M-am şi întâlnit cu reprezentantul unei fabrici de vopsele din Nairobi, rămânând să se prezinte ulterior.

Ne-am reluat activitatea la Gladbeck, dar nu am avut răbdare să stăm mult timp fără a întreprinde o nouă călătorie, astfel că pe la începutul lunii septembrie ne-am scos cinci zile libere şi am plecat cu maşina să mai vedem lumea, pe unde n-am fost. Asta a fost deviza. Am trecut în Franţa, unde am vizitat oraşul Metz din Lorena, care are o catedrală impunătoare. Am înnoptat într-un mic hotel numit A l'ombre de la cathédrale („La umbra catedralei"), care a fost cel mai mizerabil hotel văzut în viaţa mea, plătit cu şapte franci, care nu reprezentau nici patru mărci. În schimb hotelul, mai bine zis baia, avea bideu. Asta este o specialitate franceză, care se găseşte în toate hotelurile în camerele de baie, servind la băi de şezut. De aici îmi vine în minte istorioara cu o englezoaică în vizită la Paris. Se duce la un hotel şi intrând în camera de baie vede bideul. Nu ştie ce este acesta şi cheamă camerista care o întreabă cu ce o poate servi. La care englezoaica spune: „Please, this is for babies washing in?" „No," răspunde femeia, „this is for babies washing out". În româneşte ar fi cam aşa: „Acesta serveşte pentru bebi, de spălat înăuntru?" la care femeia răspunde „Nu, asta serveşte pentru bebi spălaţi afară". Mă gândeam la vremurile copilăriei mele,

când la hoteluri nu era altceva decât un lighean în cameră. Pe vremea aceea circula alt banc: „Întreabă cineva:

— Şi cum te speli acolo?

— Păi mă spăl de sus până e posibil şi de jos până e posibil stând în lighean.

— Bine, bine şi cum speli posibilul?"

Ne-am continuat călătoria, cu maşina bineînţeles, la Dijon. Acestea sunt renumitele regiuni viticole ale Franţei şi tocmai era sărbătoarea viţei de vie şi peste tot străzile erau împodobite cu pancarte cu inscripţii şi steguleţe. Am intrat într-o pivniţă şi am gustat vinuri. Am luat o sticlă din aşa-zisa La Reine Pédoque. De ce spun asta, pentru că după câţiva ani, uitând exact locul — Baune se chema localitatea unde am gustat acest vin — şi voind să mai luăm din acest vin, am întrebat peste tot în Franţa dacă cunoaşte cineva vinul La Reine Pédoque, adică regina Pedoc, la care mi s-a răspuns că în Franţa sunt cel puţin cinci mii de podgorii, aşa că dacă nu nimerim locul de unde l-am luat, nimeni n-o să mai ştie. Am coborât valea Rhonului, ajungând la Lyon, practic, al doilea oraş al Franţei. Lyon şi Marsilia sunt cele două oraşe mari după Paris. Tot zicând „mai avem timp, mai avem timp, hai să mai mergem, hai să mai mergem" am coborât spre sud până am ajuns la Avignon. Am vizitat Palatul Papilor şi mânaţi mai departe de dorul de a vedea şi de a explora, am ajuns până la Perpignan, aproape de frontiera Spaniei. În consecinţă am mers mai departe şi astfel am ajuns la Barcelona.

La Barcelona atmosfera era foarte plăcută, ne-a impresionat şi B-ul de pe maşini, crezându-ne aproape la Bucureşti. Frapantă era viaţa din luna septembrie la Barcelona, clima fiind caldă, oamenii se plimbau seara, până adânc în noapte, pe străzi şi intrau la ora două noaptea în cabine de telefon formând numere. Bineînţeles n-a fost liber nici un hotel, aşa că am înnoptat undeva pe o străduţă, în maşină. Ne-a impresionat acea noapte în Spania şi de atunci am îndrăgit-o, revenind de nenumărate ori în această ţară. Dimineaţa am făcut cale întoarsă, ne-am îndreptat de-a lungul mării, mergând pe rând prin localităţile pe care le-am vizitat. Aşa am trecut frontiera în Franţa şi iată că am ajuns şi la Marsilia, apoi mai departe de-a lungul Rivierei franceze, am văzut Nisa, am văzut Monte Carlo, am trecut frontiera în Italia la Ventimiglia, am luat-o spre nord sosind la Genova. Drumul este formidabil, are zeci de tunele, apoi am ajuns la Aosta, am trecut iarăşi în Franţa. Am circulat ba în Franţa, ba în Elveţia, mergând aproape toată noaptea, deoarece era ultima zi de concediu pe care o mai aveam. Am trecut şi prin Saint Gallen, unde am vizitat familia lui Emmy, prietena din copilărie din Reşiţa. La Basel am intrat în Germania, ajungând seara la Gladbeck.

La câteva zile după sosirea noastră se întâmplă la întreprindere un eveniment care urma să schimbe din nou tot cursul carierei noastre. Mă cheamă Geschäftsführerul, acesta este titlul directorului la cele mai multe întreprinderi, adică conducătorul afacerilor, fabrica fiind proprietatea unui anume Salmen.

Cum am spus, directorul Dahlman mă cheamă în biroul lui şi-mi spune:

— Când te-am angajat am uitat să te pun să semnezi un angajament, care se cheamă clauză de concurenţă şi prin care îţi iei angajamentul că nu te angajezi la o întreprindere concurentă, dacă pleci de la noi. Astăzi am o inspecţie la orele 5, acum e ora 4, te rog semnează repede acest document. La aceasta eu ripostez că de un an sunt angajat la întreprindere, mi s-a tot promis că mi se va ridica salariul de la 2 000 de mărci şi până acum nu s-a întâmplat nimic. El îmi spune:

— Acum nu am timp că trebuie să vină cineva, dar îţi dau cuvântul de onoare că mâine dimineaţă la ora 8 discutăm problema. Eu în mod naiv semnez, şi a doua zi dimineaţă la ora 8 apar la biroul său. Îmi râde în nas şi-mi spune:

— Ai văzut vreodată un director de fabrică în vest, care îşi dă cuvântul de onoare şi-l şi ţine? M-am înfuriat atât de tare încât am scos o hârtie, am scris demisia Evei şi a mea şi le-am trântit pe masă. Era în fond un gest nesocotit, aruncându-ne deodată pe amândoi în şomaj, deşi mare pericol de a sta mult timp fără lucru nu era pe vremea aceea. Şeful contabil al fabricii era prezent la această discuţie. A fost important pentru mai târziu. Deci, conform legii, din 15 septembrie până în 30 octombrie, erau şase săptămâni, după care puteam să plec prin demisia care ducea la desfacerea contractului.

Încă în aceeaşi zi cumpărăm „Frankfurter Allgemeine Zeitung", care apărea de două ori pe săptămână, miercuri şi sâmbătă, cu o sută şi ceva de pagini, în care erau câteva zeci de pagini cu anunţuri de servicii. Eva găseşte imediat o ofertă interesantă, făcută de A.E.G., în care se căuta un chimist pentru activitate interesantă într-o anumită ramură. A.E.G. producea frigidere şi diferite aparate electrice. Era una din importantele întreprinderi germane cu sediul la Frankfurt şi cu nenumărate filiale în diferite oraşe. Eva cheamă la telefon A.E.G.-ul din Frankfurt şi întreabă ca introducere:

— Aveţi ceva împotriva femeilor?

— Nu avem nimic, puteţi să vă trimiteţi cererile de angajare, pe care le vom verifica.

— Nu am chef de prea mult scris, spune Eva, aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră, să aflu ceva mai direct. Imediat primeşte un termen şi peste câteva zile se înfăţişează la şeful serviciului personal al A.E.G.-ului din Frankfurt. Am mai spus că pe vremea aceea întreprinderile căutau aşa de mulţi lucrători, încât puteai să obţii repede termene şi oarecum să determini situaţia. Prezentându-se la A.E.G. şi începând discuţia, Eva spune că în fond nu e chimistă ci metalurgistă. Mare bucurie pe faţa şefului personalului, care răspunde:

— Eu în fond am căutat un metalurgist, dar aceştia sunt aşa de rari în Germania, încât activitatea fiind înrudită cu chimia, am scris în ofertă chimist, deci e şi mai bine. Dar trebuie să vă avizez că această secţie, în care urmează să fie acest post şi să lucraţi, se ocupă cu energia atomică. Dumneavoastră veniţi din România, unde nu se cunoaşte deloc energia atomică, dar nu numai în România, ci şi în Germania sunt foarte rare persoanele care au făcut fizica nucleară sau vreun studiu în legătură cu energia atomică. Eva a început

să râdă, scoate din servietă cartea *Şi aşa s-a ajuns la bomba atomică* scrisă încă în 1945 în România, zicând:

— Eu cunosc de 24 de ani teoria energiei atomice. Nu trebuie să mai amintesc că se repetă situaţia de la Neuss, când Eva a fost angajată în câteva minute. Şi acum este chemat şeful serviciului tehnic pentru a avea o convorbire de câteva minute cu ea şi iese de la A.E.G. gata angajată pentru ziua de întâi noiembrie.

Eu mă prezint între timp la oficiul de plasare, unde trebuie să te anunţi dacă nu mai ai serviciu, pentru a primi banii de şomaj. Ei îmi spun că dată fiind plecarea din întreprindere la iniţiativa mea şi nefiind dat afară, trebuie să fiu penalizat prin neacordarea timp de o lună a ajutorului de şomaj, care reprezenta cam trei sferturi din ultimul salariu avut, adică o mie şi ceva de mărci pe lună. Nu m-am dat bătut cu acest răspuns întrucât consideram că, în fond, nu eu am plecat de acolo, ci am fost forţat să plec prin atitudinea directorului. M-am prezentat la un avocat şi am dat în judecată întreprinderea, numindu-l ca martor pe şeful contabil care era prezent când directorul şi-a bătut joc de mine, râzând de promisiunea de a discuta despre mărirea salariului. Procesul l-am câştigat, întreprinderea m-a dezlegat de semnătura clauzei de concurenţă prin decizia tribunalului, hotărându-se în plus ca întreprinderea să-mi plătească salariul pe timp de şase luni pentru că în mod normal se acordau şase luni pentru căutarea unui serviciu potrivit. Pornind de la ideea că am asigurat în fiecare lună ajutorul de şomaj, că pe următoarele şase luni îmi este achitat salariul fără să trebuiască să fiu prezent şi că nu va fi nevoie să fiu întreţinut de Eva, am apreciat că pot să-mi pregătesc realizarea visului meu şi al oricărui chimist, de a fi independent, adică să merg pe linia liber-profesionalismului. Am anunţat proprietarul casei că eliberăm apartamentul până la întâi ianuarie şi am hotărât să ne mutăm la Frankfurt. Lunile noiembrie şi decembrie s-au scurs în felul următor: Eva pleca în fiecare luni dimineaţa la Frankfurt cu trenul, iar eu am rămas la Gladbeck să aranjez lucrurile care trebuiau făcute, printre altele şi pregătirea predării locuinţei, transcrierea mutării la oficiul de plasare, care îmi plătea în fiecare lună o sumă de bani, preluarea noii maşini, pe care am comandat-o între timp, un Renault 16 de clasă mijlocie a seriei, cele superioare fiind Renault 20 şi 30. Nouă ne ajungea Renault 16, care ne-a plăcut foarte mult, acest model avându-l de vreo 15 ori. În fiecare vineri seara o aşteptam pe Eva la gară la Essen, deoarece lua trenul de acolo şi tot acolo şi sosea, netrebuind astfel să schimbe trenul, pentru că Essen era foarte aproape de Gladbeck şi din Essen se putea călători direct la Frankfurt. Între timp am devenit buni prieteni cu Inge Fonteiner, cu care am călătorit în tren cu un an în urmă, vizitându-ne reciproc cel puţin o dată pe săptămână. Apoi am primit în vizită familia Buckmaster, care erau acei englezi pe care i-am cunoscut la Mombassa, în hotelul Two Fishes. Pentru câteva zile am fost vizitaţi şi de doamna Cavilia, domiciliată în Brăila şi pe care am cunoscut-o împreună cu soţul ei la Govora, unde îşi făceau cura pe vremea când şi Eva se trata acolo. Şi în sfârşit am primit-o pe Lia Poboran, care a apărut cu câteva zile înainte de Crăciun la Düsseldorf, de unde ne-a telefonat şi de unde am luat-o şi am adus-o

la Kirchellen, iar de acolo în Olanda şi apoi s-a întors cu avionul în România. La Frankfurt, Eva a închiriat între timp un apartament de două camere, cu baie, bucătărie, unde până la sosirea mobilelor de la Gladbeck, dormea pe un pat de camping.

Ideea activităţii de liber-profesionist s-a născut în capul meu, dar până la ducerea ei la bun sfârşit, a mai trecut un an. Nu ştiam de unde să o apuc şi ce să fac, dar şi aici întâmplarea mi-a venit în ajutor. Deocamdată, am hotărât să mai dau o raită la Londra, până sunt liber şi mă pot mişca, pentru a-i întâlni pe prietenii de acolo. Astfel, în noiembrie 1970, plec singur la Londra cu trenul, care era îmbarcat pe ferry-boat şi transferat la Dover, de unde trenul pleca spre Londra. Mă prezint la prietenul meu Tomy Barta, unde am şi stat o săptămână, pe toată durata şederii mele la Londra. M-am întâlnit şi cu Costică Mugur şi acesta l-a chemat în aceeaşi zi pe Francis Bennett, bucurându-ne de revedere după mulţi ani. La acea oră Francis era director la o întreprindere de mase plastice, deţinând în acelaşi timp şi funcţia de consilier guvernamental local pentru Hampstead şi Alderman. Într-una din zile am fost invitaţi, Mugur şi cu mine, de colonelul Boxshal de la Ministerul de Externe, Foreign Office, care ne-a primit la clubul său. Cum era obiceiul în Anglia când cineva invita o persoană la masă, întâlnirea avea loc la clubul respectivului, unde se organiza tot prânzul sau cina. Desigur, asta nu reprezenta întâlnirea între două familii prietene, care avea loc acasă. Clubul era denumit după Wellington, învingătorul lui Napoleon la Waterloo. A fost înduioşător să-l aud pe colonelul Boxshal întrebând de mama mea, auzind de la diverşi diplomaţi englezi care trecuseră pe la domiciliul nostru, că mama gătea foarte bine şi avea faimoase torturi preparate de dânsa.

La întâi ianuarie părăsim Gladbeckul, mutându-ne cu mobile cu tot la Frankfurt. Bineînţeles că mutarea nu a avut loc la întâi ianuarie, ci câteva zile după, la începutul lui ianuarie, Crăciunul şi Revelionul petrecându-ni-le de astă dată în Italia. Acolo locuia, şi anume la Milano — mai exact Novate Milanese, o comună în apropiere de Milano — unul din verii mei. Am amintit că între verii şi verişoarele mele era o diferenţă mare de vârstă. Doi din fiii celei mai în vârstă surori a mamei, care se născuseră la Budapesta, au plecat ca tineri băieţi, fugind din Ungaria şi dispărând de acasă, încă în anii ’30. Nimeni din familie nu mai ştia nimic despre ei, până când, într-o zi, după vreo 15 ani, părinţii se pomenesc cu ei în faţa uşii, prezentându-se astfel: „Uite, suntem inginer şi doctor. Trăim amândoi în Italia, ne-am căsătorit, avem copii şi acum am venit să ne prezentăm acasă, să nu credeţi că am murit”. Astea toate le-am aflat din povestirile rudelor din Budapesta. Mama şi cu mine, trăind în România, nu am avut relaţii cu ei în Italia. Abia cu mult mai târziu, în anul 1967 sau 1968, apare la Timişoara acest văr al meu într-o scurtă vizită, având ceva treburi comerciale cu România, la Bucureşti. A făcut drumul până la Timişoara cu maşina ca să ne viziteze şi să ne cunoaştem. Se chema Giulio Fenyves, după tatăl lui cu numele unguresc de Fenyves, însemnând pădure de brazi şi care ne-a povestit că e căsătorit a doua oară cu sora primarului de la Palermo, din Sicilia, având cu aceasta un fiu, care între timp a devenit inginer şi lucrează la firma germană Siemens din Italia. Adică la o filială a firmei Siemens,

la Milano. Acesta este Alessandro Fenyves, Sandro, cum îi spunem noi, cu care am legături strânse până în ziua de azi. Vărul meu îmi povesteşte despre fratele lui, Andrei, care prin anul '42, fiind la un moment dat medicul Papei, a fost ajutat de acesta să emigreze în Brazilia, unde pe vremea aceea situaţia economică era mai bună decât în Italia, în plin război. Deci, de prin 1968, am luat pentru prima oară legătura prin poştă cu Brazilia şi cu Milano. Vărul din Brazilia locuia la São Paulo. Desigur aceste legături de corespondenţă din România nu reprezentau mare lucru, decât câteva urări de Anul Nou sau de Paşti. Abia după sosirea noastră în Germania, aceste legături aveau să se dezvolte. Astfel, în 1970, de Crăciun ne hotărâm să mergem la Milano şi să vizităm familia vărului meu. Vedem pentru prima oară oraşul, Domul din Milano şi Scala. Stăm câteva zile petrecând împreună cu familia Crăciunul la Novate Milanese. Familia consta din Giullio, vărul meu primar, soţia lui Santuzza din Palermo, Sandro, fiul lui, Maria, fiica lui din prima căsătorie, Carla, soţia lui Sandro şi Giulio cel mic, băieţelul lor. Sandro s-a născut în Sicilia şi a fost amuzant când ne-a povestit că la prezentarea la Siemens pentru serviciu, a avut anumite dificultăţi pe motivul originii sale siciliene, care au fost imediat înlăturate în momentul în care au aflat că tatăl este din fosta Austro-Ungarie. Nu trebuie uitat că nordul Italiei, adică Lombardia, a fost mult timp stăpânit de Austro-Ungaria, Austria având până în 1918 ca port militar Pola, în Adriatică şi ungurii Fiume, care apoi, după 1918, au devenit italiene şi abia după al doilea război mondial, când Italia a pierdut războiul, au devenit iugoslave, astăzi aflându-se pe teritoriul Croaţiei. Astfel se mutau oraşele europene dintr-o ţară în alta. Elocventă este gluma cu cetăţeanul care, murind, ajunge la Sfântul Petru, care îl întreabă de biografia lui. Acesta povesteşte că s-a născut în Austria, apoi a făcut şcoala primară în România, un an de liceu în Uniunea Sovietică, restul liceului în România, dând bacalaureatul în Uniunea Sovietică şi murind în Ucraina. „Da' mult ai călătorit şi mult ai văzut, fiule" îi spune Sfântul Petru. „La dracu', răspunde cetăţeanul, nu m-am mişcat niciodată din Cernăuţi".

După Crăciun am plecat din Milano spre sud, ajungând până la Neapole. Aşa cum nimeni nu scapă nevătămat dintr-o călătorie în Italia, şi noi am fost acostaţi de un cetăţean care ne-a rugat să-l ducem până la port. Am refuzat deoarece aveam alte planuri. Atunci ne cere o ţigară:

— Nu suntem fumători, am răspuns. Cetăţeanul se aşează pe spatele maşinii şi începe să o mişte, zicând că avem o bună arcuire. Se întoarce şi pleacă. Noi vrem să pornim şi constatăm că avem o pană. O maşină care trece pe lângă noi se opreşte o clipă şi şoferul ne spune:

— Atenţiune, e mafia. Tragem într-o străduţă laterală, ne oprim să schimbăm roata şi în momentul acela apare cetăţeanul nostru. Rânjeşte şi spune:

— Apoi, departe n-aţi ajuns şi asta pentru că n-aţi vrut să mă luaţi pe mine cu voi. Eu având o idee, îi spun:

— Ai 500 de lire dacă mă ajuţi să schimbăm roata maşinii. Între timp îi spun în româneşte Evei:

— În momentul în care am terminat, tu o porneşti şi te opreşti la a doua stradă pe dreapta. Schimbăm roata, după care Eva ţâşneşte din loc. Plin de furie, cetăţeanul aleargă după maşină fără să o poată ajunge. Eu pornesc cu mâinile în buzunar şi scăpând de individ ajung la Eva şi mă urc în maşină. Asta a fost aventura noastră din Neapole, unde ne-am dus la un garaj să reparăm roata. Voiam să vedem puţin şi centrul, unde era un imens loc de parcare, pe bulevardul Garibaldi. Parcăm,plătim şi paznicul ne spune:

— Dar veniţi din 10 în 10 minute să vedeţi dacă maşina mai e aici. Curioase obiceiuri la Neapole. Era ziua de 31 decembrie 1970. Am fi vrut să mergem şi pe insula Capri, dar am renunţat la această plăcere întorcându-ne la Roma. Intrăm într-un hotel şi ni se pare suspect că hotelierul ne spune:

— Să nu lăsaţi maşina aici unde aţi parcat-o, ci intraţi în curte şi aşezaţi-o acolo. Noaptea am înţeles de ce. Începând de la ora 12 au început să zboare de la toate geamurile hârtii, gunoaie, mobile, bucăţi de lemn, tot ce strânseseră ca nefolositor în timpul anului, bravii italieni aruncau afară pe geam în clipa Anului Nou. Am încercat să vedem ceva la televizor, dar în materie de programe, zero. Nici pe departe acele bancuri sau programe de Anul Nou à la Mircea Crişan, à la Tănase sau programele spirituale pe care le puteam vedea la televiziunea Bucureşti. La Timişoara prindeam Budapesta, Belgradul şi apoi Bucureştiul. A început cu Budapesta şi Belgradul. În ziua de doi ianuarie vizităm Roma, ajungem şi la Vatican. Am regretat că nu am ajuns cu o zi înainte, când l-am fi putut vedea pe Papă cum binecuvântează oraşul cu *Urbi et orbi*.

Ne-am întors acasă mergând spre nord şi vizitând oraşele Florenţa, Verona şi Pisa, unde am admirat celebrul turn înclinat. De acolo ne-am îndreptat spre vest, sud-vest, spre Genova, apoi din nou spre sud până la Ventimiglia şi am trecut frontiera franceză, cu gândul să ne înapoiem pe valea Rhonului spre Lyon şi aşa să ajungem acasă. Ajungând la Nisa, auzim întâmplător la radio că un viscol mare s-a abătut asupra văii Rhonului, blocând 6 000 de maşini. Am intrat în panică, neştiind cât timp va dura acest viscol şi cât de greu va fi drumul înapoi şi ne-am hotărât să plecăm încă în aceeaşi seară. Intrăm într-un garaj, unde având noroc, cumpărăm ultimul lanţ pentru roţi contra zăpezii şi ne lăsăm îndrumaţi de cei de la garaj s-o pornim spre nord în direcţia Digne, Grenoble şi să trecem apoi în Elveţia. Am montat lanţurile, zăpada se înteţise şi am coborât de pe autostradă îndreptându-ne spre Digne, mic sătuleţ de munte. Tot timpul am urcat spre munte. Am ajutat o altă maşină care căzuse în şanţ. Era condusă de o femeie, care mai avea o prietenă şi amândouă se uitau deznădăjduite la şo-seaua pe care nu venea nimeni. Am reuşit să le scoatem maşina din şanţ şi ne-am îndreptat spre Digne. Spre dimineaţă, am ajuns morţi de foame la Basel. Am traversat toată Elveţia fără să avem la noi nici un fel de mâncare, nefiind pregătiţi de călătorie toată noaptea. Norocul nostru a fost un cozonac cu numele de Panetone, care există în Italia în preajma Crăciunului şi care ţine până la Anul Nou în toate

prăvăliile, fabricat de Motta sau Allemagna, două fabrici de produse culinare făinoase. Toată noaptea am mâncat din acel cozonac, care avea cam un kilogram şi ajunşi la Basel, ne-am oprit în faţa gării unde am intrat în restaurantul gării şi am băut o cacao fierbinte cu renumitele *croissanturi*. Niciodată o cacao fierbinte cu *croissant* nu mi-a plăcut de atunci atât de mult ca aceea din ziua de început de ianuarie în 1971. Gonind pe autostradă spre Germania de nord, am ascultat la radio cele întâmplate. Am aflat că circa 6 000 de maşini au fost blocate de zăpadă şi viscol în valea Rhonului, de la Avignon, prin Lyon şi până la Dijon, fiind întreruptă orice circulaţie şi poliţia circulând cu trenul ce merge paralel cu autostrada din valea Rhonului pentru a împărţi ceai fierbinte oamenilor din maşini. Sigur că nu puteau să-şi părăsească maşinile pentru că nu ştiau cum să le regăsească apoi, la deschiderea drumului. Toată noaptea maşinile de dezăpezire au lucrat şi abia a doua zi pe la amiază au putut să se pună în mişcare coloanele de maşini blocate.

După masă ajungem acasă la Kirchellen şi aranjăm transferul mobilei. Ne-am luat rămas bun de la familiile Wesemeier de la Neuss şi Fonteiner, din Gladbeck. Am spus adio Kirchellen-ului şi landului Renania de Nord-Westfalia şi am început o viaţă nouă la Frankfurt, în landul Hessen. Eva se instalase bine la A.E.G. şi începea să priceapă şi să se ocupe cu energia atomică aplicată la reactoare atomice. A primit imediat două sau trei reactoare atomice în construcţie, unde urma să se ocupe cu apărarea împotriva radiaţiilor. A rămas 15 ani în această funcţie, atingând numeroase performanţe şi ţinând nenumărate conferinţe, scriind o mulţime de articole şi deplasându-se la diferitele reactoare atomice. S-a adeverit proverbul că şi aici se găteşte numai cu apă. La plecarea noastră din nord, o cunoştinţă din Düsseldorf mi-a dat adresa unui domn von Thyssen din Frankfurt, spunându-mi să mă refer la dânsul dacă am nevoie de ceva şi acesta mă va ajuta. Nu am simţit la Frankfurt nevoia de a cere ajutorul cuiva, dar în orice caz m-am dus să-i fac o vizită domnului von Thyssen, mai ales pentru a nu-l leza pe cel care a vrut să mă ajute. Domnul von Thyssen m-a primit cu prietenie, apoi mi-a explicat că este liber- profesionist şi caută clienţi pentru o fabrică de zahăr. Doarme până la nouă dimineaţa, se scoală, din dormitor se duce dincolo în biroul său, care se află în aceeaşi locuinţă, dă două-trei telefoane şi are 10 000 de mărci pe lună. Mi-am spus că asta este foarte practic şi am s-o aplic şi eu. Am început cu a dormi până la nouă, pe urmă am trecut în cealaltă cameră, unde se afla telefonul, am dat şi eu două-trei telefoane, unul lui Eva, alte două în România, dar lipseau cele 10 000 de mărci. Mai târziu s-a realizat şi la mine acest lucru. Locuinţa noastră era situată în Bornwiesenweg, care se afla la două staţii de tramvai de centrul oraşului, mai exact, la două staţii de metrou, căci la Frankfurt exista metrou. Frankfurtul nu este un oraş atât de mare, de anvergura Hamburgului sau Münchenului, are circa 750 000 de locuitori, dar este centrul comercial al Germaniei. Aici se află renumita Bursă, care după bursele de la New York şi Londra este cea mai importantă din Europa. Prin oraş curge râul Main, care la Mainz se varsă în Rin. Mainzul este capitala landului Renania Palatinat şi se află vis-à-vis de oraşul Wiesbaden, care este capitala landului Hessen, în

care am locuit şi noi. Wiesbaden este şi staţiune balneară, unde există parc de cură şi băi şi un splendid cazinou. După sosirea noastră din Italia, ne-am instalat definitiv în locuinţa închiriată în Bornwiesenweg. Acest Bornwiesenweg este destul de îngustă, însă casa, adică blocul, avea un garaj unde puteam ţine maşina. Blocul este clădit pe colţ, între două străzi. În faţa lui este un copac foarte, foarte bătrân. Noi stăteam la etajul întâi, de unde puteam simţi mirosul florilor de tei în fiecare vară. Copacul acesta are o însemnătate istorică. A fost sădit de Napoleon, care locuia într-un apartament al unei case vechi, care nu mai există de mult. Totuşi eu mă laudam că acolo unde stă acum biroul meu şi lucrez, era şi biroul lui Napoleon. În bloc, deasupra noastră, locuia doctorul Mihai Panijel, originar din Orşova, iar administratorul casei era o nemţoaică al cărei soţ era tot un român, din Bucureşti. La etajul al treilea locuia doctorul Kende, un radiolog din Budapesta. Mai locuia o familie italiană, un inginer, Arlotti şi, în fine, la mansardă stătea o nemţoaică din Hannau, deci o germană autentică. Se numea Ilse Bauer şi era profesoară de limbi nordice, în special norvegiană şi daneză. Făcând odată o călătorie de o zi la Bruxelles, am luat-o cu mine şi trecând pe strada principală din Bruxelles, întreb un cetăţean oarecare unde este strada pe care aveam de lucru. Acesta mă întreabă de unde sunt, îi spun că din România, la care îmi spune:

— Cumnatul meu este român. Ilse intervine zicând:

— Toată casa e plină de români şi venim aici la Bruxelles, unde întrebăm primul om despre o stradă şi dacă nu el, măcar cumnatul trebuie să fie din România. Când, mai târziu, Ilse s-a mutat în Danemarca şi a plecat cu trenul de noapte spre Copenhaga, ne-a povestit ulterior că şeful trenului care servea la vagon-lit, era tot un român. A ajuns la concluzia că nu te poţi mişca în lume fără să întâlneşti un român.

În scurt timp ne-am împrietenit cu aproape toţi locatarii casei. Doctorul Panijel a devenit medicul de casă, doctorul Kende radiologul, familia Arlotti ajuta la împrospătarea limbii italiene. Anul 1971 a fost poate cel mai bogat în privinţa vizitelor din România şi al cunoştinţelor noi din Germania. Activitatea de liber-profesionist era doar în capul meu, neştiind încă exact unde şi cu ce să încep. Deocamdată începusem să caut şi un serviciu. Am făcut câteva tentative la fabrica Lurgi, apoi la o întreprindere cosmetică, Wella din Darmstadt, mai târziu şi la o fabrică de conserve, dar peste tot era ceva care mă făcea să nu primesc postul, chiar dacă mi se oferea. Între timp încasam ajutorul de şomaj, care era limitat până în octombrie. La un moment dat am găsit o firmă americană, Parr International, cu sediul la Cleveland, al cărei reprezentant am devenit. Cu americanii, situaţia era următoarea: nu se făcea nici un contract, nu primeai nici un salariu, ei produceau o masă gudronată lipită pe o fâşie de carton, care servea pentru izolarea acoperişurilor la fermele americane şi nu la zgârie-norii din Frankfurt. Reprezentanţa servea la vânzarea acestor produse, primind un procent pentru fiecare produs vândut. Nu am vândut nici un sul din această hârtie gudronată, mai ales că, în momentul în care intram la o întreprindere pentru a oferi marfa, eu însumi nu eram convins de utilitatea ei. Această activitate nu însemna să bat din uşă în uşă pentru a oferi materialul, care era destinat de

fapt unor întreprinderi. Acestea în ansamblul lor nu ştiau ce să facă cu acest produs. Am mai încercat să vând întreprinderilor de vopsitorie şi un pistol pentru vopsit, produs de o întreprindere franceză. Nici aici nu am avut noroc şi nu am vândut nici o singură bucată. Intrasem în legătură şi cu o întreprindere petroliferă din Texas, care vindea produse de ţiţei. Când am primit scrisoarea de răspuns de la ei, care începea cu: „Dear Adalbert a big Texas hello for you", mi-am dat seama că multe n-am să pot face cu aceştia. Aşa s-a şi întâmplat.

În octombrie, când a încetat ajutorul de şomaj, am luat taurul de coarne, m-am dus la primărie şi mi-am luat un permis pentru a deschide o firmă şi anume Ingenieur Büro Przibram, adică Biroul de ingineri Przibram. Nu ştiam încă în momentul acela cu ce voi începe pentru a câştiga cele 10 000 de mărci pe lună, cum spunea von Thyssen. Astfel, am devenit liber-profesionist, iar biroul a avut mai târziu un imens succes, activitatea mea desfăşurându-se în toată Europa de Vest şi până în Brazilia. Această activitate a durat 28 de ani, după care am închis biroul la vârsta de 78 de ani. Între timp Eva se stabilise bine la A.E.G., lucrând în cadrul construcţiilor de reactoare atomice. Activităţii ei îi revenea controlul a trei reactoare şi prevenirea emanaţiilor radioactive în afară.

Viaţa la Frankfurt nu era deloc monotonă. Nu aveam timp să ne plictisim. Clanţa uşii nu se putea răci niciodată. O descopăr în Frankfurt pe Erica Biro, căsătorită Zickmann, originară din Timişoara, pe care am cunoscut-o la Oradea. În cursul unei vizite aici în Frankfurt, la ei, facem cunoştinţă cu familia Ionaşiu, Katy şi cu Teny, cu care mai târziu devenim foarte buni prieteni, până în ziua de azi. Imediat după ce i-am cunoscut am aflat că avem la Timişoara prieteni comuni, adică fosta mea colegă Berta Chioibaşu, care îmi povestise multe despre ei. Acum, iată că i-am cunoscut personal. Cu ei am reînnoit partida de bridge, astfel, de fiecare sfârşit de săptămână, sâmbăta sau duminica erau ori ei la noi, ori noi la ei, jucând bridge până la plecarea lor din Frankfurt la Essen. Asta nu a însemnat şi întreruperea prieteniei. De la plecarea noastră din România, nu numai că nu am pierdut legăturile, ci am început o intensă corespondenţă cu vechii prieteni şi cunoscuţi. Mai mult, am deschis un borderou în care notam în fiecare zi, de câte ori scriam vreo scrisoare, indiferent unde, notând data, destinaţia scrisorii, locul de unde scriam şi la urmă o rubrică pentru confirmarea sosirii scrisorii mele la destinaţie. Am ajuns să corespondez regulat cu peste o sută de persoane, bineînţeles nu numai din România. Odată stabiliţi la Frankfurt, am început să fac şi invitaţii în România, pentru a fi vizitaţi. Pe vremea aceea, pentru a invita pe cineva din România trebuia trimisă o scrisoare de invitaţie vizată de poliţie sau de notar în care declaram că îmi asum întreţinerea, ofer locuinţă şi asigur medici în caz de boală celui invitat. Afară de asta trebuia transferată la Banca Comercială din Bucureşti suma de 200 de mărci, reprezentând cheltuielile de călătorie ale invitatului. Cu toate aceste asigurări din partea mea, mai multe persoane au fost refuzate la cererea paşaportului, decât cele admise. Din această cauză, utilizam şi diferite stratageme. Astfel, puneam pe altcineva să invite în locul meu, ca să nu apară numele meu în special la cei din Timişoara sau

puneam pe cineva din Austria, pe Dornhelmi, de exemplu, să invite respectiva persoană până la Viena, urmând apoi să ne întâlnim acolo.

Prima invitată care a sosit la noi în februarie 1971 a fost Anny Stürmer, născută Knauer, din Reşiţa. A fost o revelaţie pentru dânsa venirea în Germania, întrucât reprezenta prima ei călătorie în străinătate, pe de-o parte, pe de alta, în această perioadă fiul ei, Helmuth Stürmer, care studiase şi devenise pictor scenograf, a avut o bursă la Düsseldorf tocmai în luna februarie, venind însă din Bucureşti. Astfel, autorităţile din România nu şi-au dat seama că fiul şi mama pleacă în acelaşi timp din ţară, din două localităţi diferite. O văzusem pe Anny cu trei ani în urmă la Reşiţa, astfel că revederea a fost foarte călduroasă şi m-am bucurat să-i arăt oraşul. Vizitarea marilor magazine a înmărmurit-o. În toată Reşiţa nu a mai văzut aşa o aglomeraţie de mărfuri, cât era într-un singur magazin la Frankfurt. Am plecat până la Neuss, unde am locuit noi înainte, pentru că acolo trebuia să ne întâlnim cu fiul ei. Am revăzut cu ocazia aceasta familia Wesemeier, cu care ne-am dus la Düsseldorf să-i arătăm carnavalul. Se sărbătoreşte în fiecare an înaintea Paştelui, de regulă cade în februarie, început de martie, perioadă în care câteva zile au loc demonstraţii cu care alegorice şi procesiuni foarte pestriţe, oamenii fiind îmbrăcaţi în costume care mai de care mai colorate şi mai preţioase. La carnavalul din Rio contează mai mult dezbrăcatul, în timp ce carnavalul în Germania excelează prin costume. Totdeauna e iarnă aici în timpul carnavalului, aşa că şi costumele trebuie făcute astfel pentru a se rezista la diferitele procesiuni, la cântecele şi dansurile de pe stradă. În fiecare seară au loc baluri de carnaval şi diverse asociaţii de carnaval dau reprezentaţii seara la teatre sau în alte săli, unde au loc diferite manifestaţii cu dansuri şi cu discursuri ţinute de cabaretişti sau de persoane pregătite în acest sens la diferite cluburi de carnaval. Cu această ocazie sunt ridiculizate şi atacate şi persoane din viaţa publică, începând cu politicienii şi până la ocupanţii unor posturi sau poziţii importante pe scara socială. Carele alegorice transportă uneori figuri de gips reprezentând ori pe cancelar, ori pe preşedinte sau alte personaje politice de frunte, imitate şi ridiculizate până la batjocură totală. Carnavalul are loc în toate ţările Europei de Vest, adică în acele ţări preponderent catolice, dar sărbătorire ca în Germania nu se face nicăieri, în afară de Rio. Şi în Germania anumite oraşe sunt acelea care excelează prin sărbătorirea în exces a carnavalului. Aşa este Düsseldorf, Köln, Mainz şi Frankfurt, iar în sud München. Cu această ocazie se cheltuiesc milioane pentru costume şi bomboane, pentru că trecând pe străzile principale, din carele alegorice se aruncă bomboane şi ciocolată cu tonele în mulţimea ce stă pe marginea străzilor şi priveşte procesiunea. Sărbătorile ajung la apogeu în ultimele zile. Astfel, culmea carnavalului este aşa-numita *Rosenmontag*, adică Lunea trandafirilor, zi în care au loc cele mai mari procesiuni. În joia care precede această Luni a trandafirilor este ziua femeilor. În această seară femeile umblă singure pe străzi, în restaurante, bineînţeles, mascate. Când întâlnesc pe cineva cu cravată i-o taie, pentru a se întoarce acasă noaptea cu capete de cravate drept trofee, care formează adevărate colecţii. Marţea după *Rosenmontag* este ultima zi de carnaval, care se încheie cu

mici procesiuni, pentru că a doua zi începe Postul mare pentru Paşti. Se cheamă *Aschenmittwoch*, adică Miercurea de cenuşă şi vrea să însemne că bucătăria rămâne goală, pentru că nu se mai găteşte din această zi. În Franţa, marţea, ultima zi de carnaval se cheamă *Mardi gras*, adică Marţea grasă, pentru că începând de miercuri începe postul.

Anny cădea dintr-o mirare într-alta la vederea acestor manifestaţii populare, care îi erau cunoscute fără a fi văzute încă de dânsa. Şi la Reşiţa se sărbătorea carnavalul, dar în tot oraşul abia dacă vedeai trei, patru persoane mascate şi nimic mai mult. M-am bucurat foarte mult că am reuşit să-i fac această plăcere lui Anny, pentru că un an mai târziu, săraca şi-a pierdut viaţa. Acum i s-a împlinit visul de a vedea o dată Apusul. Am trecut cu ea şi frontiera Belgiei, tot în sistemul de a-mi da cuvântul de onoare grănicerului, că ne vom întoarce în scurt timp. Cu această ocazie i-am arătat şi oraşul Liège, iar la înapoiere a putut vedea şi oraşul Aachen, numit în franceză Aix la Chapelle, care se află în Germania, la frontiera cu Belgia şi unde este înmormântat Carol cel Mare, numit de francezi Charlemagne. Aici se află o catedrală bizară, octogonală.

Elena Corneanu, care avea o verişoară la Viena, a primit paşaportul în aprilie, după ce eu îi trimisesem prin familia ei o invitaţie şi banii necesari pentru călătorie. M-a anunţat că va fi la Viena la sfârşitul lui aprilie. N-a îndrăznit să ceară Germania, întrucât la Timişoara se cunoştea bine prietenia noastră şi jocurile de bridge pe care le făceam împreună. Prin apariţia numelui meu ar fi fost periclitată la Timişoara aprobarea paşaportului ei. Pe la mijlocul lunii aprilie apare Lia Poboran. Stă câteva zile la noi şi hotărâm să o duc eu cu maşina la Viena pentru a o lua pe Elena. M-am dus la Frankfurt la poliţie şi am cerut o aprobare de a intra în Germania, iar la ambasada din Viena urma să i se dea o viză cu rugămintea de a nu i se pune în paşaport această viză, ci pe o hârtie separată, pentru a putea trece frontiera germană fără ca la întoarcere să rămână vreo urmă că a fost în Germania. Pe vremea aceea se puteau face astfel de aranjamente şi autorităţile te ajutau. Aceste mici gesturi ale autorităţilor demonstrau cât de preţioasă este libertatea şi ce se putea face într-o ţară liberă. Am plecat cu maşina la Viena ducând-o cu mine pe Lia, care de acolo a luat avionul spre Bucureşti. Lia nu trebuia invitată pentru că lucra la societatea austriacă A.U.A. şi avea practic aproape lunar liberă trecere în Austria, venind şi în Germania. La Viena, după doi ani de când nu ne-am văzut, am reîntâlnit-o pe Elena şi am mers imediat cu ea la Ambasada germană, secţia consulară. Consulul a vorbit telefonic cu poliţia din Frankfurt, care a confirmat libera intrare în Frankfurt şi astfel Elena a primit viza de intrare în Germania pe o hârtie separată. Şi ea a ieşit pentru prima dată în afara Cortinei de fier. Înainte văzuse numai Budapesta. Ne-am întors cu maşina la Frankfurt, unde a stat cam două săptămâni la noi. I-am arătat Nürnberg, Heidelberg, Hamburg, Düsseldorf, Gladbeck, unde locuisem înainte şi, desigur, a cunoscut amănunţit Frankfurtul. Şi pentru ea a fost împlinirea visului de a vedea Apusul. Am dus-o apoi cu Eva înapoi la Viena, unde a mai stat o săptămână. Acolo am locuit la familia Dornhelm, pe care am revăzut-o după doi ani. Între timp, la Frankfurt apare familia Seiler, el fost coleg cu Eva la

U.M.T. şi Eva Seiler fiind colegă cu mine la I.C.M. în Timişoara. Astfel ne-am reîntâlnit şi cu ajutorul Evei a primit şi serviciu la A.E.G. Acum facem cunoştinţă şi cu familia Bihoiu, el medic şi ea profesoară de matematici, cumnaţi ai Rosetei Pop, colega mea de la I.C.M. Cu ei ne vom vizita încă mulţi ani reciproc, făcând şi călătorii împreună. Printr-o cunoştinţă comună o cunosc pe Bruni Fritz, care locuia la Nürnberg şi era profesoară de matematici, originară tot din Timişoara. În toamnă apare ca oaspete la doctorul Panijel familia Teodorescu. Era tocmai acea familie Teodorescu prietenă cu Eliza Ionescu. Pe Geta Teodorescu o cunoscusem încă de la Timişoara, la Eliza Ionescu, în timp ce soţul ei, doctorul Petre Teodorescu a fost la noi încă la Kirchellen, trimis tot de Eliza Ionescu. Locuinţa doctorului Panijel fiind prea mică pentru a adăposti atâţia oameni, pentru că mai avea nişte vizitatori din România, Geta Teodorescu a stat la noi. Eu i-am arătat oraşul şi regiunea. Eva putea merge la A.E.G. cu metroul pe care îl lua din faţa casei şi astfel nu avea nevoie de maşină, pe care o puteam conduce eu. La ora aceea posedam deja primul Renault 16. Eu rămâneam fără maşină numai în zilele în care Eva pleca în delegaţie la unul din reactoarele atomice. Am revăzut-o pe Geta peste câteva luni, când a venit cu soţul ei încă o dată în Germania, din nou ca musafiri ai familiei Panijel. De atunci am rămas în legătură telefonică sau prin corespondenţă. Cu ocazia vizitei lor la Frankfurt ne este prezentat un coleg de-al lui cardiolog, care profitase de o bursă şi făcea pentru şase luni schimb de experienţă la o firmă farmaceutică din Frankfurt. Acesta era doctorul Radu Sîrbulescu, pe care în momentul în care a intrat în casă l-am recunoscut ca fost coleg la liceul „C. D. Loga", cu doi ani în urma mea. Ne-am împrietenit imediat şi după şase luni i s-a admis soţiei sale, Gabi Sîrbulescu, să-şi viziteze soţul. Nu a fost greu să conving familia Sîrbulescu să rămână pentru totdeauna în Germania. Argumentul hotărâtor a fost prezentarea a două paşapoarte germane pe care le posedam, explicându-le că în Germania ţi se dau două paşapoarte pentru cazul în care vrei să vizitezi o ţară, de exemplu Israelul şi o altă ţară arabă, care erau în duşmănie, să nu se vadă viza celeilalte ţări vizitate înainte. „Ţara care acordă două paşapoarte cetăţenilor săi pentru mine înseamnă totul şi voi rămâne aici", a declarat Radu şi au rămas devenind germani. Pentru obţinerea cetăţeniei era suficient să ai în familie pe cineva de origine germană. Acesta a fost şi cazul lui Radu. Astfel, cercul de prieteni a fost lărgit şi cu familia Sîrbulescu.

În toamnă a apărut într-o zi şi familia Tornavaca, Vally şi soţul ei, sosind din Kenia, în drum spre mama ei care locuia la circa 150 de kilometri nord de Frankfurt. Au înnoptat la noi şi a fost drăguţă revederea după mai bine de un an. După ce au plecat aceştia a apărut din nou Lia Poboran şi, în acelaşi timp, prietenul meu Mircea cu soţia lui, Nuşa. Am amintit că după căsătoria lor, l-am văzut pe Mircea tot mai rar, apoi zeci de ani, deloc. Acum, noi locuind în Apus, am devenit oameni foarte interesanţi. Nu numai prietenii ne-au vizitat, dar şi acei prieteni sau cunoscuţi care, în ultimul timp, la Timişoara, nu au mai încercat să ne vadă. Desigur, bucuria a fost mare şi uitate au fost toate neînţelegerile provocate de senzaţia de dominare a Nuşei. Ei erau în drum spre Paris, astfel că a doua zi i-

am dus cu maşina până la Strasbourg, de unde au luat trenul mai departe. Această revedere a spart gheaţa, încât de atunci, de câte ori era posibil, au venit şi ne-au vizitat, de fiecare dată stând chiar câteva săptămâni la noi. Prietenul meu Butzi Beck, care la ora aceea locuia la Siegburg, auzind de sosirea lui Mircea şi a Nuşei a venit imediat la noi pentru a-i întâlni, el fiind coleg de laborator cu Nuşa la Politehnica din Timişoara şi nevăzând-o din '56, de la plecarea lui din Timişoara. Era un circ la noi acasă, pentru că locuinţa noastră de două camere nu era suficientă să adăpostească atâta lume, adică Lia Poboran, Nuşa, Mircea, Butzi şi noi doi, astfel că am umplut cu aer saltelele noastre de cauciuc aduse din România şi o parte au dormit în hol.

Într-o zi, uitându-mă pe geam, am văzut o tânără doamnă spălând fereastra în clădirea de vis-à-vis. După ce a sesizat că eu mă uit afară fără să fac nimic, îmi face semn să spăl şi eu geamurile. Am râs şi am scris numărul nostru de telefon pe o hârtie, arătându-i-l prin geam. Strada era destul de îngustă, aşa că a putut vedea numărul de telefon, şi prompt, după câteva minute a sunat. Era originară din R.D.G., căsătorită cu un bărbat din Frankfurt şi avea doi copii. O chema Ruth Vogelweier. A fost invitată la noi, apoi reciproc ne-am vizitat de mai multe ori şi am devenit prieteni.

Pentru ca situaţia să fie şi mai încurcată, apar într-o zi Sanda Giurcăneanu şi soţul ei Lucian Mastero, care la ora aceea locuiau deja la Bruxelles, unde s-au mutat din Luxemburg, lucrând la firma Lurgi Benelux. Lucian depăşise cam mult kilogramele admise, încât Sanda nu-i dădea voie să mănânce şi se uita cu jind la tortul făcut de noi, din care avea voie să ia o foarte subţirică felioară. A doua zi Sanda pleacă acasă, Lucian urmând să mai rămână câteva zile la Frankfurt, unde avea de lucru la firma mamă Lurgi. Ne-am luat rămas bun de la amândoi, pentru că Lucian s-a cazat la hotel, lucrând toată ziua şi neştiind în care zi se va întoarce acasă. În ziua următoare apare domnul Buckmaster, de la Londra. Era acel domn cu care am făcut cunoştinţă la Mombassa, în Kenia, cu un an în urmă. Pentru a ne lăuda, îl luăm pe domnul Buckmaster şi mergem împreună la restaurantul românesc Bukarest. Aici se putea mânca româneşte foarte bine. Intrăm şi ne aşezăm la o masă şi vedem la masa vecină pe nimeni altul decât pe Lucian, mâncând deodată din trei farfurii. Aşa de preocupat era să recupereze tot ce nu a putut mânca în prezenţa Sandei, încât nici nu a sesizat că lângă el şedem noi şi vorbim româneşte cu chelnerul. A fost o surpriză, nu ştiu dacă plăcută sau neplăcută, în tot cazul ne-a rugat să nu-i spunem Sandei că el se înfruptă din toate bunătăţile din restaurantul românesc. Avea pe farfurie momiţe la grătar, mămăliguţă cu brânză şi smântână, salată de vinete, ca să înşir numai câteva lucruri ce au mai rămas pe masă. A făcut cunoştinţă cu Buckmaster, care s-a mirat că tam-nesam scoatem nişte prieteni care toţi vorbesc foarte bine engleza.

Dacă credeţi că s-a terminat cu vizitele, vă înşelaţi. Abia plecat Buckmaster, apare Blanki Marek Brebenariu de la Reşiţa. Venise în vizită la un unchi al ei şi apare la Frankfurt pentru a ne vizita şi pe noi. Nici pe ea nu am văzut-o de vreo trei ani. La Frankfurt locuia şi Viky Kovacs, pe care îl întâlnim. Era vărul lui Andrei Dornhelm, tot din

Timişoara, familie cunoscută, care avea o prăvălie de textile. Locuieşte încă şi azi la Frankfurt. Nu am fost scutiţi nici de vizita fiicei verişoarei mele de la Budapesta, Elisabeta, care a venit cu soţul ei. Această vizită a fost hotărâtoare pentru noi, căci el venise la Frankfurt la o societate, Metallgesellschaft, pentru a discuta o problemă de tranzacţie între Ungaria şi Germania cu firma respectivă, mai precis cu juristul firmei, el fiind avocat. Cu această ocazie ne întâlnim cu Brian Carney, care locuia într-un orăşel în munţii Taunus, căci aceşti munţi înconjoară Frankfurtul, munţi după care a fost numită maşina Ford Taunus. L-am vizitat pe Carney, care la ora aceea dormea în patul lui Brigitte Bardot, mai exact avea închiriată o cameră la fosta soacră a lui Brigitte Bardot, mama soţului cu care pentru scurt timp aceasta a fost căsătorită. Râdeam de el că doarme în patul lui Brigitte Bardot, „dar fără ea" zice el cu amărăciune. Mai târziu voi povesti şi de ce a fost aşa de importantă această întâlnire cu Brian Carney. Până una alta, ne-am împrietenit cu el şi chiar după plecarea verişoarei a continuat să vină la noi.

Timp pentru dor de patrie, după cum vedeţi, nu am avut. Eram şi noi aproape ca familia care, când a obţinut plecarea definitivă din ţară, împachetează, împărţind anumite lucruri şi la vecini. Deodată vecinii întreabă: „Dar aţi înnebunit, ce-i cu asta?", văzând în cufărul împachetat poza lui Lenin, Stalin şi Ceauşescu. Cetăţeanul care urma să plece răspunde: „Asta când mă apucă dorul de ţară. Mă uit numai la aceste tablouri şi dorul dispare imediat".

Dar să revenim la cele profesionale. Un eveniment are loc la începutul lui decembrie. Eva vine acasă şi-mi arată un scurt extras, anunţ din ziarul din Frankfurt în care o societate chimică de planificare şi consiliere industrială dă un anunţ căutând pensionari sau studenţi în chimie pentru anumite lucrări ocazionale. Sigur că nu eram nici pensionar, nici student, dar eram chimist şi anume liber-profesionist, având de câteva zile în buzunar permisul de a deschide un birou ingineresc. M-am dus la respectiva firmă care aparţinea unui anume Günter Laves, originar din Hamburg, dar născut din părinţi austrieci şi având încă cetăţenia austriacă. Întâlnirea cu Laves urma să aibă consecinţe atât de fantastice, încât 28 de ani am lucrat cu această firmă, până la închiderea biroului meu, fără să fiu angajatul acelei firme, ci lucrând de la egal la egal. Această firmă sfătuia diferite întreprinderi chimice şi ajuta la planificarea înfiinţării noilor fabrici, dar în primul rând făcea aşa-numita cercetare a pieţei. Prin cercetarea pieţei, în industria chimică se înţelege următorul lucru: o firmă, spre exemplu Bayer, care fabrică aspirina, vrea să deschidă o filială, să zicem, în Spania. Pentru aceasta are nevoie de anumite date şi anume, cine mai fabrică acolo acid acetilsalicilic, numele substanţei conţinute în aspirină, cât se fabrică din acest produs în Spania, cât se importă, cât se exportă. Câteva luni durează culegerea informaţiilor în legătură cu acest produs, la urmă scriindu-se un studiu, care este predat apoi aceluia care a făcut comanda la firma noastră, în acest caz, Bayer. După cum spun, este doar un exemplu. Este o activitate pe care dacă încercai să o faci în România sau în ţările comuniste erai de mult condamnat ca spion. Aici în Apus, această meserie este una obişnuită. Având o comandă de cercetare a

pieţei, te duceai să vizitezi întreprinderile respective, care, în măsura în care voiau, îţi dădeau informaţiile necesare. Adesea informaţiile despre o întreprindere le primeai de la celelalte întreprinderi concurente, care cunoşteau tot aşa de bine ce făcea firma respectivă şi cât producea. Prin cunoştinţele mele de limbă germană, franceză, italiană şi mai apoi spaniolă şi portugheză, am devenit practic indispensabil acestei firme, eu preluând cercetările în industria chimică în toate aceste ţări ale Europei de vest. Desigur că limba engleză mi-a servit pentru toate cercetările care se făceau în Anglia şi în alte ţări, Scandinavia sau Olanda, de exemplu, unde necunoscând limbile respective am vorbit cu partenerii în limba engleză. O astfel de vizită consta în a avea o convorbire de regulă cu un coleg, un şef de laborator sau un chimist al întreprinderii vizitate, convorbire pe care o numeam interviu. În cursul acestor 28 de ani am vizitat sute de întreprinderi, făcând cunoştinţă mereu cu oameni noi şi în acelaşi timp cunoscând şi o serie de oraşe unde se aflau aceste întreprinderi. Cu Laves şi cu familia lui ne-am împrietenit şi, mai apoi, cu chimistul Wallenwein, de care până astăzi ne leagă o prietenie sinceră, vizitându-ne reciproc. Practic Wallenwein a devenit urmaşul lui Laves, luând după plecarea acestuia firma Laves Chemie GmbH.Este denumirea unei firme cu capital limitat.

Am amintit că încă în 1945 i-am dat Evei o fotografie de-a mea pe verso-ul căreia am scris că într-o zi îi voi arăta toată lumea timp de cinci ani. Am greşit, căci au durat zece ani călătoriile noastre în jurul lumii, însă au început cu 25 de ani mai târziu, adică în 1970, când a avut loc prima noastră călătorie mare în Africa, în Kenia şi terminându-se în 1980, gluma destinului, tot în Africa, în Egipt. Prin călătoriile în jurul lumii înţeleg călătoriile mari efectuate pe continentele din afara Europei, căci în Europa, aproape săptămânal sau lunar sau o dată la două săptămâni făceam câte o călătorie în câte o ţară cu maşina, nemaivorbind de călătoriile pe care le făceam eu singur în cadrul cercetării pieţii pentru firma Laves. Totuşi, pe lângă descrierea marilor călătorii făcute cu avionul, voi aminti interesantele călătorii mai exotice şi din Europa, vreau să spun că în afara ţărilor pe care în mod curent le vizitam, Franţa, Italia, Spania, Anglia, Olanda, Austria şi Luxemburgul. Astfel, pe lângă puzderia de musafiri, am reuşit să ne facem un concediu de trei săptămâni în vara anului 1971 în Scandinavia.

Aveam să pornim la începutul lui iunie de la Kiel, din nordul Germaniei, îmbarcându-ne cu maşină cu tot într-un ferry-boat. Pornim din Kiel seara şi a doua zi dimineaţa intrăm în portul Oslo, capitala Norvegiei. Coborâm cu maşina şi vizităm Oslo, orăşel simpatic, cu circa 400 000 de locuitori, număr destul de mare pentru o capitală nordică, în aceste ţări populaţia fiind foarte rară, dar teritoriile destul de mari. Ţările scandinave sunt dominate de doi factori: ultrademocraţia şi cinstea. În aceste ţări practic poţi lăsa o valiză pe stradă şi revenind peste două ore o găseşti tot acolo. Democraţia este atât de adânc înrădăcinată în rândul populaţiei, încât regele se plimbă cu bastonul pe străzile Oslo-ului întocmai ca oricare alt cetăţean. După ce am văzut Oslo ne îndreptăm spre răsărit, trecem frontiera suedeză şi sosim la Stokholm, capitala Suediei. Oraşul este

pitoresc aşezat în jurul unui mic golf format de ocean. Vizităm Muzeul etnologic din Stokholm, foarte interesant, având vaporul original al lui Vasa, regele Suediei în Evul Mediu, care a fost scos la sute de ani de la scufundare din mare. La Stokholm ne îmbarcăm într-un ferry-boat finlandez, care în timpul nopţii ne transportă, după 12 ore de mers, în portul Turku, aflat pe malul golfului Finic. Aici se întâlneşte Golful Botnic cu Golful Finic. Vizităm oraşul care are case de lemn caracteristice, clădite cu foarte mult gust. Ţinând mereu drumul spre răsărit ajungem la Helsinki, capitala Finlandei. Oraşul este aşezat pe un teren stâncos, astfel că aproape fiecare casă are câteva scări tăiate în stâncă, ce duc la unu-doi metri deasupra, stânca servind ca fundament până la intrarea în casă. Din Helsinki evităm orice continuare a drumului spre răsărit, nedorind să ajungem la frontiera cu Uniunea Sovietică. O apucăm spre nord, traversând pe direcţia nord-sud aproape toată Finlanda. Trecem prin oraşul Lahti, unde cumpărăm o plapumă pe care o avem şi azi, pentru că Scandinavia era cunoscută ca aparţinând unui grup de ţări unde viaţa este foarte scumpă şi noi sosind abia de scurt timp din România căutam să facem economii. Astfel, am hotărât să dormim în maşina noastră, noaptea lăsând jos spetezele scaunelor şi formând astfel două paturi şi pentru aceasta am avut nevoie de o plapumă, constatând că nopţile sunt destul de răcoroase, cu toate că eram în luna iunie.

Ţinând mereu cursul spre nord, ajungem la Rovaniemi, care este capitala Laponiei. Laponia se întinde din Finlanda peste Suedia, până în Norvegia. Populaţia laponă este practic aceeaşi. Au un costum naţional foarte colorat şi au predispoziţia de a-şi face corturile la înălţimi, adică pe vârful muntelui şi nu adăpostite în vale, cum ar fi logic şi cum se face la noi. În timp ce limbile daneză, suedeză şi norvegiană sunt de origine germanică, având mai mult sau mai puţin influenţe engleze, ca descendenţi ai vikingilor, în Finlanda situaţia se schimbă. Finlandezii sunt un popor ugro-altaic, venit din Asia şi limba finlandeză este una ininteligibilă în tot restul Europei, exact ca şi limba maghiară. Finlandeza se vorbeşte accentuând toate cuvintele pe prima silabă, la fel ca în maghiară, încât dacă nu cunoşti nici una din a ceste limbi, auzind vorbind un finlandez şi un ungur, este greu de ştiut care din cele două limbi se vorbeşte. Asta însă nu înseamnă că un finlandez poate înţelege un ungur sau invers. Sunt doar cinci cuvinte care se potrivesc şi înseamnă acelaşi lucru în ambele limbi. Sunt cuvintele de bază: apă, mână, sânge, unt şi coarne. Am avut greutăţi atât la alegerea alimentelor la restaurante, cât şi la toalete. Toate erau scrise în finlandeză, exceptându-se capitala, pe care de mult o părăsisem şi mergeam prin oraşele mici ale Finlandei. La restaurante trebuia să aşteptăm să vedem ce comandă cei de la masa de alături şi apoi să arătăm chelnerului că dorim şi noi acelaşi lucru sau ne uitam pe care uşă intră o femeie sau un bărbat când merg la toaletă. Spre exemplu, pe una din uşi scria M, pe cealaltă S, neştiind însă care este pentru bărbaţi şi care pentru femei. La Helsinki am putut constata cinstea locuitorilor, uitându-ne aparatul fotografic într-o cabină telefonică. După două ore ne-am întors şi aparatul era atârnat tot acolo. Am vizitat şi o firmă finlandeză cu care voiam să intru în afaceri, pentru a reprezenta nişte aparate pe care

le fabricau acolo. Firma se afla într-un bloc, la etajul IV, unde am ajuns aproape la închidere, pe la ora 4 şi ceva şi la plecare, intrând în ascensor, acesta coboară două etaje, după care se opreşte. Disperaţi că nu cunoaştem limba, ne întrebam, fiind vineri, ce facem până luni dimineaţa, nelucrându-se sâmbătă şi duminică. Nici nu ştiam pe care buton să apăsăm, totul fiind scris în limba finlandeză. Norocul nostru e că apare o măturătoare, care ne dă drumul şi ne arată că aici trebuie să luăm un alt ascensor care ne duce până jos la parter. Astfel, am ieşit sănătoşi după o oră de rătăcire prin clădire, după ora cinci.

Dar să revenim la Rovaniemi. Părăsim capitala Laponiei, ne îndreptăm spre nord şi trecem cercul polar de nord, numit în finlandeză *polar sirkelen*. Şi construcţia limbii finlandeze seamănă cu maghiara, existând cuvinte lungi de tot, având numai un *a* sau numai un *e* ca vocală, adică un cuvânt lung cu 3–4 *a*-uri sau 3–4 *e*-uri. Nopţile petrecute în maşină le făceam opriţi în câte o parcare sau într-o pădurice, fără să ne fie teamă că am putea fi atacaţi de cineva. Astfel, am intrat într-o noapte într-un camping, unde am fost numai noi singuri. Exista acolo un fel de cămin, de cuptor, lângă care era o secure şi erau pregătite lemne de foc, pentru a-ţi putea găti cina. Era şi un text care spunea că vizitatorii sunt rugaţi, dacă au consumat lemnele, să taie din păduri alte lemne pentru cei care sosesc seara sau noaptea, pentru ca aceştia să nu fie nevoiţi atunci să-şi caute lemne de foc. A propos de noapte: când am ajuns la cercul polar de nord, zilele se lungeau. Era vară şi fiind 19 iunie, ne apropiam de solstiţiul de vară, 21 iunie, când ziua devine cea mai lungă din tot anul. Însă acest calcul nu se poate aplica în extremul nord, după ce ai trecut de cercul polar, pentru că la latitudinea noastră într-adevăr ziua creşte continuu de la echinocţiu, de la 21 martie şi ajunge la maximum în 21 iunie, când începe să scadă. Dar dacă plecăm spre nord şi depăşim un anumit punct, acolo e atât de înaintată lungimea zilei, încât soarele practic nici nu apune şi câteva săptămâni ai zi şi noapte soare. Diferenţa este că soarele este mai pieziş, că în loc să dea impresia că urcă şi coboară, el se roteşte în jurul polului ca şi cum ar parcurge un cerc în jurul acestuia. Fenomenul este foarte curios pentru că la un moment dat oboseşti cu o zi aşa de lungă, te duci să te culci, te trezeşti la ora două, spre exemplu şi nu ştii dacă e două noaptea sau ziua. Te orientezi numai dacă intri într-un oraş şi vezi dacă prăvăliile sunt deschise sau dacă totul doarme şi este închis. Acestea sunt aşa-zisele nopţi albe. Am continuat drumul spre nord până când am depăşit Finlanda şi am ieşit din ea intrând automat în Norvegia. Mergând încă vreo câţiva kilometri spre nord, ajungi practic la capătul continentului, unde cu un ferry-boat traversezi o limbă de apă şi ajungi pe o insulă al cărei capăt nordic se numeşte Capul Nord şi este considerat cel mai nordic punct al Europei. Am ajuns în acest punct tocmai în ziua de 21 iunie, când în Europa este solstiţiul de vară. Dacă nu am fi văzut la frontieră o mică tăbliţă pe care scria Norvegia, respectiv Finlanda, nici nu am fi remarcat că este o frontieră, pentru că între statele nordice, Suedia, Norvegia, Finlanda şi Danemarca nu există frontieră care să fie păzită, nu există viză, nu întâlneşti grăniceri dar nici ţipenie de om, chiar dacă mergi kilometri întregi. Capul Nord este de fapt o imensă stâncă, pe care se află un platou, unde e o coloană

de piatră ce marchează locul cel mai nordic al Europei. Un vânt năprasnic bate acolo şi-ţi umflă paltonul intrând peste tot, simţindu-i forţa până la piele. Cerul însă era albastru şi soarele strălucea. Mii de păsări de mare, în special pescăruşi, se roteau în jurul nostru. Jos, printre stânci, la nivelul mării existau colonii de pescăruşi, unde sute de păsări stăteau pe ouă şi cloceau, fără să aibă un cuib, cum suntem obişnuiţi la păsările noastre, ouăle stând pe câte o grămăjoară de pietriş.

După o perioadă de şedere la Capul Nord, unde am filmat şi fotografiat cât mai mult, facem cale întoarsă şi de astă dată călătorim spre sud, de-a lungul coastei Norvegiei. Zeci de mii de golfuri, adevărate limbi de apă, intră în continent, formând aşa-numitele fiorduri. Drumul ar fi aproape dublu sau şi mai lung dacă s-ar merge de-a lungul coastei şi s-ar ocoli acestea, însă drumul principal e drept şi acolo unde ajungi la câte un fiord te aşteaptă un ferry-boat care te ia ducându-te dincolo. În total, lăţimea unui astfel de fiord nu trece de trei, patru kilometri. Ajungem la portul Narvik, practic, cel mai nordic oraş mai important. Celelalte localităţi erau mici aglomerări de case amplasate pe vârfuri stâncoase, locuite în special de laponi care, în bătaia vântului, se simţeau cel mai bine. Ajungem în oraşul Trondheim, unde a început să apară noaptea, la început doar pentru câteva minute, apoi mergând mai departe, la fiecare kilometru se mai adăuga ceva până la o oră de noapte şi 23 de ore ziua. Traversăm Norvegia de-a lungul mării, trecând pe lângă gheţari, pe lângă stânci de granit şi mici păduri unde se văd cirezi de reni care pasc. Aceşti reni sunt semisălbatici, pentru că în timpul verii sunt lăsaţi liberi şi toamna proprietarii lor îi strâng în sat unde îi selecţionează, însemnează puii, sacrifică o parte care este vândută fabricilor de conserve, ce produc un fel de pastramă de ren sau carne de ren uscată. Aproape tot timpul şederii noastre în nord ne-am alimentat cu această carne de ren, prăjită într-o tigaie cu puţin ulei şi mâncând-o cu ouă fierte. În fond era un deliciu. Pâinea ridica probleme pentru că acolo unde intrând într-o localitate găseai o prăvălie, nu primeai decât o lipie foarte subţire, care numai a pâine nu arăta şi nici gust de pâine nu avea. Ocazional încercam să mâncăm ceva, un dejun spre exemplu, la vreun bufet, însă nu puteam înghiţi această mâncare pentru că dimineaţa, pe lângă lapte care este băutura cea mai importantă în nord, se serveşte ceva dulce, nu o prăjitură sau un corn îndulcit, ca la noi, ci carne de peşte, scoică sau raci preparaţi cu zahăr. Practic este de nemâncat. În schimb, toată lumea bea lapte dimineaţa, la prânz şi seara în loc de băuturi alcoolice, interzise în Scandinavia, încât atunci când cineva cumpără o sticlă de coniac sau o băutură alcoolică mai tare, i se pune o ştampilă în carnetul de identitate, astfel că pentru o perioadă şi-a consumat partea ce i se cuvine. Mai există şi o brânză, care se numeşte *Eckte goat oost*, care înseamnă brânză veritabilă de capră. Se vinde în calupuri, are culoare gălbuie, asemănându-se la aspect cu săpunul care era fabricat odinioară de gospodinele noastre din resturi de grăsimi fierte cu sodă caustică şi turnate într-o lădiţă de unde, după întărire, se tăia în cuburi cu latura de 10 cm. Acesta era săpunul de rufe. Ei bine, această brânză de oaie nu era doar ca aspect asemănătoare cu săpunul de rufe, dar avea chiar acelaşi miros şi acelaşi gust.

Bineînţeles, de nemâncat. Într-o zi vedem într-o vitrină brânză, în fine brânză albă telemea! Intrăm, cerem o bucăţică, mâncăm, era destul de comestibilă. Întrebăm dacă este de oaie şi ni se răspunde râzând — în Norvegia se poate vorbi aproape cu toată lumea în limba engleză, care se învaţă la şcoală — că mâncarea pe care am gustat-o nu are nimic cu brânza. Peştii care sunt prinşi se storc şi zeama care iese din peştele presat se fierbe şi se coagulează formând un fel de brânză albă pe care noi am luat-o drept telemea. Din momentul acela nu am mai putut băga în gură această mâncare.

În fine ajungem în oraşul Bergen, al doilea oraş mare al Norvegiei, după Oslo, care este port la ocean, port deschis toată iarna, apa neîngheţând din cauza *Gulfstreamului*, care vine dinspre coastele Americii. Dormim aici o noapte, orăşelul este foarte interesant şi în centrul său se află şase case foarte mari, încăpătoare. Intrăm într-una din ele, unde se putea intra liber şi constatăm că fiecare casă formează o imensă bucătărie cu multe maşini pentru gătit. Aflăm că în tot oraşul este interzis să se facă foc deschis, numai în aceste case păzite în mod special de pompieri este posibil, pentru că oraşul a ars în cursul istoriei sale de câteva ori datorită vântului care lua câte un tăciune dintr-un foc nepăzit şi se aprindea oraşul. Fiecare familie îşi avea plita sa în aceste case. Mergem să vedem şi renumita piaţă de peşte şi când colo, la ora 9 nu e ţipenie de om şi toate barăcile erau închise. Abia la ora 10 se trezeşte lumea şi vine la piaţă, comercianţii deschizându-şi tarabele. Un imens stol de pescăruşi vine dinspre mare şi se aşează pe acoperişul fiecărei tarabe, aşteptând clienţii. Cei care vin să cumpere peşte, majoritatea cer ca peştele să fie curăţat, comerciantul taie peştele şi aruncă măruntaiele sus în aer şi acestea sunt imediat prinse de norul de pescăruşi care pluteşte deasupra acestor tarabe, astfel dispărând orice gunoi din această zonă. Seara, ne urcăm pe vaporul Venus, un imens ferry-boat, cu subsoluri în care se depozitează maşinile şi în 12 ore, trecând peste noapte marea, ajungem la Amsterdam, după ce trecem prin nenumărate canale. Aici coborâm şi cu maşina o luăm spre casă, înapoi la Frankfurt. A fost una din călătoriile extraordinar de frumoase. Am adus cu noi piei şi coarne de ren. Blana de ren tăbăcită este extrem de caldă, renul având un păr foarte des. Prin aerul reţinut de aceasta se formează un strat izolant, care păstrează foarte bine căldura corpului când este folosită la îmbrăcăminte sau pentru acoperire.

Porţia de călătorii pentru 1971 nu s-a terminat încă. Pentru a sărbători Ajunul Crăciunului plecăm la Gladbeck, fiind invitaţi pentru Crăciun la Inge Fonteiner. Stăm aici două zile, petrecând Crăciunul cu ei, după care pornim spre sud, trecem încă o dată pe acasă şi apoi pe valea Rhonului până la frontiera spaniolă, după ce părăsim oraşul Perpignan din Franţa de sud. Astăzi există o autostradă de-a lungul văii Rhonului, care trece pe lângă Lyon şi în sud pe lângă Avignon, unde se desparte în două, o parte luând-o spre răsărit, spre Marsilia, alta, spre apus, spre Barcelona. Pe vremea aceea, încă nu era terminată autostrada şi practic treceai prin oraşul Lyon, pe urmă prin Valence, ajungeai la Avignon, cu ocazia aceasta am vizitat palatul papilor, folosit în perioada Marii Schisme a Occidentului, când o serie de papi şi-au avut sediul în acest orăşel medieval înconjurat încă

de ziduri pe parapetul cărora se poate circula. Am trecut prin Nîmes, Besiers, Narbonne, Perpignan şi am sosit la frontiera spaniolă, care ne era deja cunoscută din septembrie '70, când am ajuns până la Barcelona. În drum spre Barcelona trecem prin Figueras, unde a trăit Salvador Dali, renumitul pictor spaniol, mai exact catalan.

Catalonia se întinde din Franţa până în Spania. Capitala Cataloniei franceze este Perpignan şi cea a Cataloniei spaniole este Barcelona, Catalonia spaniolă întinzându-se până la Tarragona. Catalanii sunt un popor constituit prin amestecul goţilor cu alanii, popoarele barbare care au ajuns până aici, după ce au cucerit Imperiul Roman. De fapt, Peninsula Italică a fost cucerită de ostrogoţi, goţii de răsărit, care i-au împins mai departe pe vizigoţi, cei de vest, care au colonizat Spania. Amestecul de goţi şi alani a format cuvântul *gotalan* din care provine *catalan*. De aici şi Catalonia, în franceză Catalogne, în spaniolă Cataluña. Catalanii vorbesc tot o limbă romanică, deci derivată din latina vulgară şi care seamănă extrem de mult cu limba română şi ca formare a cuvintelor. Spui de exemplu *un ministru, un joc, foc, galina a facut un ou*.

Barcelona era punctul cel mai vestic cunoscut până acum. De astă dată o pornim spre sud-vest, de-a lungul coastei spaniole, trecem prin oraşele Tarragona, Alicante şi Nurcia, ajungând la Granada şi Malaga. La Granada se află Alhambra. Aceasta este fostul palat maur, mai bine zis un grup de palate care formează practic un orăşel aparte la marginea Granadei sub Sierra Nevada, cel mai înalt munte din regiune, acoperit de zăpadă tot timpul anului. Alhambra era sediul califilor, care au ţinut Spania sub ocupaţie secole întregi în perioada maură. Palatele au arabescuri în stil arab, fântâni arteziene, săli cu oglinzi, grădini cu sute de flori, cu un aspect foarte pitoresc.

Ajungem la Sevilla, cel mai mare oraş sudic, după ce ieşim din Cordoba, unde există o moscheie a maurilor transformată astăzi în biserică catolică. La Sevilla am văzut cea mai mare catedrală, un complex de biserici care formează o imensă catedrală cu multe turnuri impunătoare. Suntem în mijlocul Andalusiei. Atingem râul Guadalquivir, unul din fluviile mari ale Spaniei, celălalt fiind Ebrul, care curge mai spre nord în direcţia Atlanticului. Ajungem în La Linea, orăşel vecin cu Gibraltarul, dar pe acesta nu îl putem vizita.

Gibraltarul este o colonie engleză. Are circa 30 000 de locuitori, în majoritate de origine spaniolă care, însă, nici nu vor să audă de Spania, dorind să rămână sub dominaţie engleză. S-au ţinut câteva plebiscituri şi de fiecare dată, peste 90 % din populaţie a optat pentru menţinerea statutului de colonie engleză. De fapt, Gibraltarul este o peninsulă care ţine de Spania, care are o stâncă înaltă de peste 100 de metri săpată în interior sub formă de tuneluri cu deschideri cât o ţeavă de tun, prin care se apăra această stâncă. Există şi un aeroport care merge transversal pe limba de pământ şi formează practic frontiera cu Spania. Dacă vii dinspre Spania, la un moment dat semaforul se face roşu, oprind înaintarea, înseamnă că aterizează un avion. Dacă se face verde, înseamnă că traversezi aeroportul şi aşa ajungi în orăşelul Gibraltar. Dar la acea oră era sârmă ghimpată şi un gard din grilaj de fier oprea orice intrare în Gibraltar. A fost o consecinţă a unui ordin dat de

guvernul spaniol, care dorea să izoleze Gibraltarul, pentru că englezii nu doreau să cedeze cerinţei spaniole de a prelua la patria mamă Gibraltarul, stăpânit de câteva sute de ani de puterea britanică. Vom reveni în Gibraltar abia în 1985, când, după zeci de ani, s-a semnat un acord între spanioli şi englezi, deschizându-se din nou frontiera. În Gibraltar trăiesc ultimele maimuţe din Europa. Ele sunt libere, circulă pe stâncile din Gibraltar şi se lasă hrănite de turiştii care le întind câte o bucată de pâine. Turiştii sunt preveniţi că aceste maimuţe pot şi ataca oamenii, vrând să le ia cu forţa ceva din mână. De fapt, ele sunt alimentate în fiecare zi de armata britanică, existând un ofiţer responsabil pentru maimuţe. Există legenda că stânca Gibraltarului va fi engleză atâta timp cât vor mai fi maimuţe pe continent, adică în Gibraltar. Spre Atlantic există un imens port militar englez, care a fost aşa de bine apărat, inclusiv stânca Gibraltarului neputându-se cuceri nici de pe continent, de către spanioli şi nici dinspre mare de către germani. Astfel, flota engleză controla strâmtoarea Gibraltar, acolo fiind cea mai îngustă poartă de apă ce intră din Oceanul Atlantic în Marea Mediterană. Aceeaşi este situaţia şi în partea de răsărit a Mării Mediterane, unde este Canalul de Suez, care şi el a fost în posesie engleză până după al doilea război mondial, când Egiptul a devenit independent şi acum controlează Canalul de Suez.

Traficul de călători între Spania şi Maroc, pe coasta de nord-vest a Africii, are loc cu ferry-boat-ul, care circulă de la Algeciras, aflat la câţiva kilometri de La Linea, adică de Gibraltar şi care acostează la sud, în Africa, în oraşul Tanger, port al Marocului, astăzi stat independent. Spaniolii au menţinut încă o colonie de mici dimensiuni, o fâşie de pământ numită Ceuta, pe teritoriul marocan. Din cauza blocării frontierei dintre Spania şi Gibraltar, unica posibilitate de a ajunge la Gibraltar, în afară de calea aerului, când veneai din Londra cu avionul, era să iei ferry-boat-ul la Algeciras, să treci dincolo în Tanger şi să revii în portul Gibraltar. Când voiai să te întorci, plecai din nou cu vaporul în Maroc, de unde reveneai apoi în Spania. Dar în loc să faci acei doi kilometri pentru a trece în Spania din Gibraltar, traversai de două sau de patru ori dacă te şi întorceai, toată strâmtoarea Gibraltar, prin Maroc.

Dincolo de frontiera Spaniei, în vest se întinde Portugalia. Noi rămânem încă în Spania şi ne îndreptăm spre Algeciras, de unde luăm ferry-boat-ul spre Tanger. Traversarea ţine câteva ore. Pe lista de vânzare a biletelor scrie *hombre* (oameni) şi preţul biletului, *gato* (pisică) şi preţul, *perro* (câine) urmat de preţ. Şi maşina a fost urcată pe puntea ferry-baot-ului şi astfel ajungem în Maroc, unde coborâm şi ne îndreptăm spre principalul hotel din Tanger. Marocanii nu poartă turbane, ci fesuri, un fel de jobenuri scurte şi roşii. Toată lumea e îmbrăcată într-un fel de halat, ca de baie pe la noi, iar femeile nu au voal. De fapt Marocul este cel mai avansat stat din Africa de Nord. Majoritatea populaţiei vorbeşte atât franceza, cât şi spaniola, în afara arabei. Am fost sfătuiţi încă din Germania să nu ne plimbăm singuri prin oraşele marocane şi nici să plecăm singuri dintr-un oraş într-altul, ci în oraş să ne luăm ghid, iar când părăsim un oraş pentru a merge într-

altul să anunţăm poliţia, care anunţă la rândul ei celălalt oraş că la o anumită oră trebuie să sosim. Aceasta pentru că în Maroc s-au petrecut anumite cambriolări, chiar şi crime, în Munţii Atlas din sudul ţării trăind încă triburi semisălbatice, unde rişti să fii atacat pentru a fi jefuit. În consecinţă angajăm şi noi un ghid, care ne arată oraşul Tanger, ne duce la malul apei într-un punct unde o stâncă marchează limita între Mediterană şi Oceanul Atlantic. Suntem apoi plimbaţi la *medina* sau *kasbah*, care este practic oraşul vechi, cu un labirint de străzi înguste care ar corespunde unei pieţe de la noi, unde se vând mărfuri pe zeci şi zeci de mici tarabe aşezate la marginea caselor ce formează străzile din medina. Nu are nimic în comun cu oraşul Medina din Arabia. În limba marocană acest *kasbah* sau *medina* se mai cheamă şi *suk*. Găseşti tot felul de mărfuri şi de alimente, între altele şi o serie de mirodenii, care fac ca întreg aerul să fie ameţitor de arome, pe strada care e foarte pestriţ colorată. Apoi ghidul ne duce într-o prăvălie, evident că de acolo primea un comision din cumpărăturile turiştilor. Ni se arată în câteva minute caftane, majoritatea produse de îmbrăcăminte arabă colorată şi aurită ca în poveştile din *O mie şi una de nopţi*, lucruri pe care nu le-am văzut deloc îmbrăcate pe cetăţenii marocani. Eva este îmbrăcată în câteva secunde într-un caftan lung, complet auriu şi cu vreo mie de nasturi, care toţi au fost încheiaţi pe ea foarte repede, spre surprinderea noastră. Nu aveam de gând să cumpăr ceva şi am spus că nu avem nevoie. La aceasta vânzătorul începe să demonstreze că aşa nu merge, el spune un preţ, eu trebuie să ofer un contrapreţ, cu alte cuvinte tocmeala vestită din Orient. Dacă nu ne înţelegem eu rămân cu banii, el cu marfa şi trânteşte imediat suma de 80 de dirhami, banii marocani,care era o sumă destul de frumuşică. Am repetat că eu nu vreau să cumpăr, la care aproape ameninţător îmi spune că voi fi blestemat dacă nu spun un preţ, pentru că menţionarea unui preţ nu înseamnă că trebuie să cumpăr marfa. În mod naiv, ca să terminăm discuţia, îi trântesc acolo 40, adică jumătate din 80, crezând că în momentul următor voi fi dat afară din prăvălie. Da de unde! Începe să spună 70. Am spus „Nu, eu nu urc" şi m-am întors, ieşind afară din prăvălie. Vine după noi, ne trage înapoi în prăvălie şi în fine spune că jură pe barba profetului că astăzi încă n-a vândut nimic şi de aceea îmi lasă marfa ca saftea cu 40 de dirhami. Ghidul îmi face semn că trebuie să primesc, doar eu am oferit această sumă, deci trebuie să o cumpăr şi să plătesc. Am ieşit din prăvălie, abia facem zece metri, fuge un băieţel după noi şi mă pofteşte să vin înapoi în prăvălie, că patronul vrea să vorbească cu mine. Sunt introdus într-o cameră vecină, nu acolo unde am fost serviţi, unde stă un tip cu fes într-un fotoliu, care îmi spune:

— Vă admir fermitatea cu care v-aţi tocmit şi aş vrea să ştiu, spre liniştirea sufletului meu, dacă sunteţi grec. I-am spus:

— Nu, sunt român.

— Nu am ştiut că şi ei se tocmesc aşa de bine şi cu succes, a fost răspunsul lui. Seara, ghidul, care ne întovărăşise toată ziua, ne aduce din nou la hotel şi-şi cere plata. A luat vreo 30 de dirhami. Am hotărât cu Eva că nu mai avem nevoie de ghid şi vom merge să vizităm Marocul după capul nostru.

Era ziua de 28 decembrie 1971. A doua zi plecăm spre Casablanca. Şoseaua merge pe ţărmul Oceanului Atlantic. Trecem pe lângă un sat cu numele de Kinetra. Am remarcat acest lucru pentru că avea o biserică albă în spatele căreia se înnegrise cerul şi o rază de soare o lumina. Am făcut o fotografie pe care pot s-o consider cea mai reuşită dintre toate pozele pe care le-am făcut în călătorii. Am ajuns la Casablanca după-amiază. Vizităm oraşul care am putea spune că era complet vopsit în alb, de acolo şi numele de Casablanca. Sigur că acest nume îţi aminteşte de vestitul film cu Humphry Bogart şi Ingrid Bergman, care se petrecea în timpul războiului, Casablanca fiind un punct de plecare al multor refugiaţi din Europa spre America. Înnoptăm la Casablanca şi a doua zi ne îndreptăm spre Marakesh, rezervându-ne hotelul tot pentru aceeaşi seară, zicându-ne că ne vom întoarce până seara. După câteva ore ajungem la Marakesh care, spre surprinderea noastră, nu mai era un oraş alb, ci galben roşcat, ca nisipul, în culoarea aceasta fiind vopsite toate casele. Dar nu găseai nici o singură casă de altă culoare. Casele erau curioase, spre stradă aveau ziduri înalte, de trei–patru metri şi nu puteai vedea nimic din ce se petrecea în interiorul curţilor. Clima se schimbase mult faţă de Tanger, devenise foarte uscată şi cu temperatură ridicată până la 35 de grade, deşi eram în decembrie. Am ajuns în centrul Marakeshului, care era o piaţă mare unde te întâmpina o forfotă enormă. Tarabe la care se vindeau tot felul de mărfuri, printre ele erau îmblânzitori de şerpi, care cântau dintr-un fluier şi cobra din faţa lor se înălţa dintr-o lădiţă privind spre ei. Tot felul de saltimbanci se produceau, unii înghiţeau flăcări, alţii îşi împungeau obrazul cu ace, fiecare sperând să primească ceva de la publicul prezent.

După masă ne îndreptăm spre Casablanca. Speranţa noastră că vom ajunge în câteva ore înapoi, spre a ne lua în primire camera de hotel, a fost zadarnică. Între timp căzuse o ploaie torenţială şi şoseaua care ducea spre Casablanca era inundată pe o porţiune, apa fiind adâncă de peste un metru şi neputându-se circula. O săgeată arăta spre dreapta, sau mai bine zis spre sud-est, o şosea destul de proastă, neasfaltată, care ducea în Munţii Atlas, explicându-mi-se că numai pe acolo se poate trece pentru a înconjura acest pârâu instalat provizoriu pe şosea şi împiedicând circulaţia. Între timp se înnoptase. Noi ne-am luat după o maşină, şoferul, cunoscând terenul pe de-o parte, pe de alta conducând fără menajamente, înainta aşa de repede, că am pierdut-o în scurt timp, aflându-ne absolut singuri într-o regiune sălbatică, foarte muntoasă şi unde şoseaua urca mereu. La o intersecţie găsim un poliţist care ne explică franţuzeşte cum putem ajunge pe şoseaua care duce spre Rabat, capitala Marocului, de unde apoi se poate intra din nou pe şoseaua spre Casablanca. Norocul nostru în poliţist, căci toate tăbliţele indicatoare erau scrise numai în alfabet arab.

Se făcuse miezul nopţii şi nu fără o oarecare părere de rău ne gândeam că ne-ar fi prins bine un ghid. Nu ne-am putut da seama cât de mare este primejdia prin care trecem sau dacă trecem prin vreuna. Că am avut noroc, că a fost o întâmplare, nu ştiu, dar la două noaptea am intrat în oraşul Rabat. Am fost atât de fericiţi şi de obosiţi, încât am tras în piaţa principală, am închis uşile maşinii şi am adormit acolo imediat. Dimineaţa ne-a trezit

soarele şi de aici era uşor să ieşim dintre munţi şi să ne îndreptăm spre Casablanca, unde am şi ajuns.

Încă în aceeaşi zi am sosit la Tanger, unde am înnoptat la acelaşi hotel din prima zi şi a doua zi dimineaţa am luat din nou vaporul spre Algeciras, în Spania, renunţând de astă dată la vizitarea Gibraltarului, care ar fi însemnat o trecere dincolo, apoi din nou una în Tanger şi apoi a patra trecere înapoi la Algeciras. Astfel, am luat vaporul şi ne-am oprit direct la Algeciras, în Spania. De aici ne îndreptăm spre nord, până ajungem în orăşelul Merida. Interesant este să aflăm că în acest oraş s-a născut Traian, devenit mai târziu împăratul roman care a cucerit Dacia. Oraşul a păstrat până azi sub formă de ruine foarte bine întreţinute trei vestigii antice destinate jocurilor şi anume o arenă romană destinată pentru lupte de gladiatori, un teatru cu scena aproape intactă, unde şi acum se mai văd statui în fundalul scenei şi o arenă ovală pentru alergări de care de luptă. Trecem frontiera portugheză şi ne îndreptăm spre capitală. Sosim la Lisabona, care are o aşezare foarte frumoasă. O statuie care îl reprezintă pe Iisus cu braţele în formă de cruce domină vederea spre mare. Această statuie a servit ca model pentru statuia de dimensiuni mult mai mari, aflată pe muntele Corcovado din Rio în Brazilia, faţa lui Iisus având însă trăsăturile unui indios.

Limba portugheză este aceeaşi cu cea din Brazilia, totuşi se poate constata că în timp ce portughezii înghit cuvintele şi nu pot fi înţeleşi bine când vorbesc repede, portugheza din Brazilia se înţelege aproape 90 %, când e vorbită. În schimb, scrisul ambelor limbi este identic. Expresii întregi în portugheză sunt identice cu acelea din limba română. Curios în această limbă este că, în timp ce toate limbile de origine latină au denumirea zilelor săptămânii: luni, marţi, miercuri etc., în portugheză se spune *domingo*, ceea ce înseamnă duminică, urmat de zilele care se cheamă *feria secunda, feria terza,* adică a doua zi după duminică, a treia şi aşa mai departe, până sâmbătă. În Portugalia, ca şi în Spania au loc coride, cu diferenţa că în timp ce în Spania taurul este omorât, în Portugalia are loc numai o luptă între toreador şi taur, care se rezumă la mici înţepături ale animalului cu bandilia, după care taurul iese nevătămat din arenă. De la Lisabona trecem la Porto, renumit pentru vinurile dulci, după cum în Spania renumită e Malaga. De la Porto spre nord trecem frontiera spaniolă şi ajungem în La Coruña. Acolo se află oraşul Santiago de Compostela, fost sediu al regilor cu renumita Isabela Catolica. Facem un ocol spre centrul Spaniei pentru a ajunge în capitală, la Madrid. Oraşul e foarte frumos, cu clădirile sale monumentale şi străzi foarte largi. Ne îndreptăm apoi din nou spre nord, unde intrăm în Ţara Bascilor. Ca şi Catalonia, Ţara Bascilor se întinde din Spania până în Franţa. San Sebastian este capitala bască din Spania, în timp ce Bayonne este capitala din Franţa. Bilbao este centrul industrial al bascilor, în timp ce San Sebastian este oraşul cu o pitorească aşezare la mare, cu o deosebită privelişte spre Golful Biscaya. Mergând spre est dăm de un orăşel care se cheamă Deva. Continuăm în aceeaşi direcţie şi traversăm Pirineii, partea lor de nord şi ajungem în Franţa în oraşul Biarritz, staţiune balneară altminteri foarte

cunoscută pentru jocurile de la cazino. Trebuie să amintesc că Revelionul l-am petrecut la Lisabona. Ni se povesteşte că şi la Lisabona, înainte, erau aruncate mobilele pe stradă, ca în Italia, dar de câţiva ani această procedură a fost interzisă. Trecem prin Bayonne şi ajungem la Bordeaux, oraş mare, port la Atlantic renumit şi pentru vinurile sale. Traversăm Masivul Central trecând prin Vichy şi Clermont Férrand şi ne întoarcem din nou pe valea Rhonului, de unde, prin Lyon, ajungem la Dijon şi în Germania la Frankfurt. Suntem la mijlocul lui ianuarie 1972. Cu alte ocazii am întreprins mici călătorii în Franţa, cunoscând Strasbourg, Colmar şi Mulhouse, în Alsacia, apoi Nancy şi Metz în Lorena. În alte dăţi am trecut prin nordul Franţei vizitând oraşele Lille, Rennes şi Nântes. Astfel, am ajuns să cunoaştem bine Spania, Italia, Portugalia şi Franţa.

Viaţa noastră şi-a reluat cursul la Frankfurt. Eva s-a instalat bine la A.E.G., specializându-se în reactoare atomice. Şi eu m-am familiarizat cu aşa-zisa cercetare a pieţii şi am început să lucrez intens cu firma Laves Chemie. Am făcut primele deplasări la diversele fabrici care trebuiau intervievate, pentru aflarea datelor asupra producţiei. Şi musafirii au continuat să vină din România şi Ungaria. Astfel, a venit pentru câteva zile Edith Ungar, inginera chimistă originară din Timişoara, pe care am cunoscut-o la Bucureşti. A stat câteva zile la noi şi am plimbat-o în câteva oraşe din jur. De la Budapesta a venit Ágy Marik, pe care am cunoscut-o la Budapesta cu ocazia călătoriei mele din 1964, ea fiind verişoara Ginei Guman din Reşiţa, căreia atunci i-am dus un pachet şi am ajuns să ne împrietenim. Gabi şi Radu Sîrbulescu au rămas definitiv în Germania, aranjându-şi actele şi devenind cetăţeni ai Frankfurtului. Ne-am împrietenit şi ne vizitam foarte des. Vally Tornavaca a venit din nou în vizită din Kenia, tot pentru a o vizita pe mama sa şi a stat câteva zile şi la noi la Frankfurt. Şi cu ei s-a închegat o prietenie ce a durat zeci de ani. Acum s-au retras în Statele Unite, după pensionarea soţului ei. Cu Kati şi cu Teny Ionaşiu ne-am împrietenit strâns, încât am format o partidă de bridge, întâlnindu-ne la fiecare sfârşit de săptămână, la ei sau la noi, să jucăm bridge. Această prietenie durează şi azi. Ei locuiesc la Essen de câtva timp.

Au survenit două evenimente îmbucurătoare: a apărut Carmen Mureşanu cu soţul ei, rămânând definitiv în Germania. S-au stabilit în Saarbrüken şi ne-am grăbit să-i vedem, vizitându-ne din când în când. Întâlnirile noastre erau caracterizate de aduceri aminte despre puşcărie, vorbind mai ales de cunoscutul nostru comun, locotenentul Zlotea. Acum Carmen s-a mutat la Freiburg, unde soţul ei, profesorul Mureşanu, a şi murit. Al doilea eveniment a fost întâlnirea mea la dentist cu Ildiko Hollinger, recunoscându-ne după un amănunt: cum am mai spus, mergeam adesea cu Trabantul la inginerul Bolohan pentru diverse reparaţii, iar Bolohan îşi avea locuinţa peste drum de familia Moser, Ildiko Hollinger fiind născută Moser. Fratele ei a şi fost campion naţional de volei. Ildiko se căsătorise cu inginerul Hollinger, care lucra la Electrometal, vis-à-vis de I.C.M. Şi ei s-au stabilit definitiv în Germania, la Frankfurt, având astfel ocazia să ne vedem foarte des. Am constatat că încet, încet Timişoara s-a golit de foştii noştri prieteni, pe care i-am reîntâlnit

aproape pe toţi în Germania sau în altă ţară din vestul Europei. Şi fostul meu coleg de liceu Alexandru Krischan a ieşit din ţară şi s-a stabilit la Viena. Nu pot să nu mă gândesc la simpaticul banc: „Weiss din Timişoara este în Argentina cow-boy şi călăreşte, mânând o cireadă de boi. La un moment dat vede în depărtare alergând un cal şi târând pe cineva prins în scara şeii. Aleargă după el, prinde calul cu lasoul şi-l recunoaşte deodată pe prietenul său Schwarz, tot din Timişoara.

— Dar ce-i cu tine, dragă, ce faci tu aici?

— Acelaşi lucru pe care îl faci şi tu. Avem această blândă meserie, ici, colo mai cad de pe cal, dar îmi merge foarte bine, în tot cazul, mai bine decât la Timişoara.

— Ce face prietenul nostru Grün?

— A, nu ştii, el e vânător de tigri în India. O dată l-a prins un tigru, l-a zgâriat puţin pe spate, dar merge, trăieşte foarte bine.

— Dar prietenul Blau?

— El e dansator pe sârmă. Dansează deasupra Niagarei. O dată a alunecat de pe sârmă şi a căzut, dar s-a prins cu dinţii de sârmă şi s-a restabilit. În fine, o duce foarte bine şi e mulţumit.

— Dar ce face Herskovitz?

— He, he, Herskovitz, nu-l cunoşti tu pe Herskovitz? A fost aventurier toată viaţa lui. A deschis o prăvălie la Timişoara. A ales calea cea mai riscantă."

Am amintit că în 1971, când prin soţul verişoarei mele, care era jurist internaţional l-am cunoscut pe Brian Carney, americanul ce făcea practică la Metallgesellschaft din Frankfurt, acesta ne-a vizitat de câteva ori şi într-o bună zi vine şi spune că suntem vecini. Se vede că nu i-a plăcut patul lui Brigitte Bardot, se mutase din Munţii Taunus în Frankfurt şi anume la două străzi de locuinţa noastră din Bornwiesenweg. Locuia pe Schlosserstrasse nr. 15 într-un cartier de vile cum ar fi fostul cartier Bonaparte din Bucureşti. Se afla numai la două staţii de tramvai de centrul oraşului. L-am vizitat în locuinţa lui de trei camere şi l-am ajutat să-şi instaleze acolo mobilele.

Dar principalul motiv al stabilirii noastre în Apus erau totuşi călătoriile în jurul lumii. După Africa în 1970 şi Scandinavia în 1971, am hotărât în '72 să abordăm America de Nord, adică Statele Unite şi Canada. Pe vremea aceea se putea zbura foarte ieftin în Canada, respectiv în Statele Unite, cele mai scumpe bilete fiind spre America de Sud, Brazilia, Argentina. Astfel, pentru un preţ aproape derizoriu cumpărăm nişte bilete pentru Canada şi înapoi, adică până la Montreal. Zborul avea loc între Copenhaga şi Montreal. Pentru calculul celui mai ieftin preţ al unui zbor trebuiau consultate la birourile de voiaj toate posibilităţile de circulaţie. Astfel, am găsit un zbor Copenhaga–Montreal şi înapoi, iar de la Montreal am utilizat două posibilităţi, de asemenea foarte ieftine. Una era un autobus, Greyhound, mijlocul de circulaţie din Canada şi Statele Unite, unde oamenii nu circulă cu trenurile — societatea Greyhound de autobuse circulând pe urmele vechilor poştalioane, având autogări în locurile unde înainte se schimbau caii de poştalion. Între Canada şi

Statele Unite nu există practic frontieră şi se putea circula fără probleme în tot teritoriul acestor ţări cu autobusele. Se putea cumpăra un abonament de patru săptămâni cu 99 de dolari, fără să aibă importanţă pe unde mergi în Canada şi Statele Unite şi dacă mergeai toată ziua şi toată noaptea sau numai o oră. Consumai un bilet nelimitat în cadrul acelor săptămâni de abonament. Dacă aveai dorinţa să vezi cât mai mult din aceste ţări, nu puteai să te bazezi numai pe autobus care circula relativ încet şi traversând lungile drumuri care existau în aceste ţări, în câteva săptămâni nu ajungeai să vezi aproape nimic. Aşa am utilizat soluţia „Visit U.S.A.", care îţi permitea, cu 150 de dolari, să vizitezi Statele Unite utilizând zece linii aeriene din cele vreo 20 care existau. Practic, aceste zece linii aeriene, pentru care era valabil abonamentul „Visit U.S.A", traversau toată America, putând ajunge oriunde în afara insulelor Hawaii. Adunând cei 150 de dolari cu cei 99 de dolari şi 600 dolari dus-întors zborul, de persoană, o astfel de călătorie costa numai 850 de dolari. Întreţinerea, adică mâncarea şi hotelul le-am rezolvat de multe ori călătorind noaptea în avion, deci dormind în avion şi luând şi mesele de cină în avion, care intrau în preţul călătoriei. Eram doar de trei ani în Apus şi rezervele noastre de bani nu ne permiteau să facem salturi prea mari şi orice drum trebuia calculat. Prietenii noştri care veniseră din România nu au călătorit în primii zece ani, e o chestiune de opţiune, ci au preferat să strângă bani pentru a-şi cumpăra un apartament. Noi am socotit altfel, apartamentele sau casele ţi se pot lua, cum a fost cazul în România, însă ceea ce ai văzut, asta nu-ţi mai poate lua nimeni.

Trebuie să precizez că acest abonament de 150 de dolari pentru trei săptămâni, pe zece linii aeriene se referea numai la străinii care vizitau Statele Unite, fiind deci o propagandă a Ministerului Turismului, pentru că dacă ar fi trebuit să plătim toate biletele între oraşele pe care le-am vizitat, ne-ar fi costat 4 000 de dolari de persoană, numai biletele. Ca să poţi cumpăra acest bilet trebuia să locuieşti la cel puţin 200 de kilometri dincolo de frontierele Statelor Unite. Nici canadienii nu puteau beneficia de acest avantaj. După ce am beneficiat de această enormă sumă, plătită fiind de Ministerul Turismului, peste numai doi ani a încetat acest sistem, noi fiind convinşi că suntem cei care au provocat falimentul amintitului minister american prin consumul excesiv pe care l-am făcut. Arătând după călătorie o hartă unor prieteni americani, pe care am marcat cu puncte negre toate localităţile pe care le-am vizitat, ne-au întrebat dacă suntem milionari.

Am trecut în zig-zag prin Statele Unite, mai ales că preferam să călătorim dintr-o parte în alta la distanţă mai mare ca să putem dormi peste noapte, revenind cu alte ocazii în oraşele pe care le săream. Pregătirile noastre de drum nu au fost prea mari. Fiecare avea un palton de siguranţă, un fel de pufoaică ce costase 20 de mărci bucata şi o singură raniţă, pentru a nu fi împiedicaţi de prea multe geamantane în peregrinările noastre prin fiecare oraş. Ca să putem vedea cât mai mult trebuia ales un anotimp în care zilele sunt foarte lungi. Astfel, am ales luna iunie. Am fixat călătoria între 6 iunie şi 7 iulie. În ziua de 6 iunie 1972 ne-am urcat într-un avion intereuropean de la Frankfurt până la Copenhaga,

unde am ajuns repede, în 45 sau 55 de minute. La Copenhaga am avut câteva ore libere până la plecarea avionului spre Canada. În consecinţă ne-am dus în oraş şi am vizitat parcul Tivoli, care este ceva similar cu Drăgoaica din Buzău sau Luna-parcurile din capitalele est europene, adică tobogane, scrâncioburi, chioşcuri cu prăvălioare unde puteai câştiga câte ceva sau cumpăra amintiri. La ora 12 suntem din nou la aeroport şi ne îmbarcăm în avionul care zboară la Montreal. Pentru prima oară trecem peste ocean, supranumit aici în Europa „Marele lac". Pentru a scurta drumul, avionul nu zboară de-a lungul unei paralele, ci sare peste ele, trece aproape de Polul Nord, prin asta făcând un cerc mai mic sau un semicerc ce scurtează cu câteva ore drumul. Trecem deasupra Islandei, în plin soare şi vedem gheţarii duşi de ape, gheţari ce s-au desprins de la Polul Nord. Zborul ţine cam şase ore, dar din moment ce diferenţa de ore între Danemarca şi Canada este de şase ore şi plecarea făcându-se la ora 12, după 6 ore de zbor sosim tot la ora 12 la Montreal. Va fi cea mai lungă zi a noastră, pentru că socotind de la ora 12 la ora 10,30–11 seara, când ne culcăm de obicei, şi scăzând cele şase ore, vom avea în Canada abia ora 5 după masă, care ar fi ora noastră de culcare şi astfel încă şase ore până când vom avea ora 11 la Montreal. Însemna că în ziua aceea ne-am culcat la ora 5, ora europeană. Dar trecând prin noile evenimente nu simţeam oboseala. La aeroport suntem aşteptaţi de Roli Roth, fratele mijlociu din cei trei băieţi Roth din Timişoara, care este medic şi pe care eu l-am cunoscut mai puţin. Aflând că venim, ne-a scris că ne aşteaptă la aeroport. Aşa s-a şi întâmplat şi ne-a poftit acasă la el, pentru a sta câteva zile acolo. Am cunoscut-o pe soţia, fiica şi băiatul lui. Ei plecaseră mai demult din Timişoara şi se stabiliseră în Canada, el la Montreal, fratele său mai mic, René, în London–Ontario şi fratele cel mare, care era de fapt prieten cu mine, Rudolf, zis Dundi Roth, la Toronto. După nici o oră de pauză Roli ne ia în maşină să ne arate Montrealul, printre altele ducându-ne la un mare centru comercial, faţă de care super-market-urile din Germania păreau nişte mici dughene. Magazine de mari suprafeţe, înconjurate de *drugstore*-uri prezentau mărfuri şi o lume pestriţă se îmbulzea pe culoarele ce uneau diferitele centre comerciale. Am ajuns pe la ora 9 seara acasă la Roli, care pentru noi însemna de acum ora 2 noaptea. Am început să simţim oboseala. După două zile ne luăm rămas bun şi inaugurăm drumul nostru care ne va duce prin Canada şi Statele Unite, folosind primul bilet din abonamentul pentru autobuse Greyhound. Montrealul are o imensă autogară, unde stau zeci de autobuse gata de pornire în toate direcţiile. De remarcat următoarele: dacă ai un bilet valabil pentru un drum oarecare între două oraşe, călătoria este totdeauna asigurată. Adică un asemenea autobus are 40 de locuri. Dacă există 41 de pasageri, se pune în mişcare un al doilea autobus, chiar dacă doar un singur pasager este în plus. Fiecare autobus are scaune rabatabile, pentru că se circulă şi noaptea şi ca într-un avion se poate dormi. Fiecare autobus are şi o toaletă şi un mic bar sau bufet stă la îndemâna călătorilor cu sandviciuri sau băuturi. Ca în avioane există un coridor central şi două rânduri de locuri a câte trei scaune. Luăm două scaune din cele trei, pe al treilea stând o doamnă. Auzind că vorbim româneşte, după câteva clipe ni se adresează

spunând că şi dânsa este românca din Bucureşti şi trăieşte de 30 de ani în Canada. Vorbea o franceză canadiană din Québec, care este o provincie franceză. Această franceză diferă foarte mult de limba franceză şi abia o poţi înţelege.

Trecem prin Ottawa, capitala întregii Canade şi ajungem la Toronto, oraş mare, care împreună cu Montrealul şi cu Vancouver reprezintă cele trei oraşe mari ale Canadei. Ottawa este un orăşel destul de mic. De altfel, acelaşi lucru este şi în Statele Unite unde Washington D.C. este cu mult mai mic decât New York, cu toate că este capitala. La Toronto înnoptăm într-un hotel foarte mic, dar foarte ieftin, cinci dolari pe noapte, proprietar era un japonez, camera fiind modestă, cu două paturi de fier. Din păcate nu am putut să ne odihnim bine pentru că începând de la ora două noaptea, un cetăţean, după noi beat, bătea încontinuu în uşă şi mormăia ceva de nedesluşit. Ne era teamă să deschidem neştiind ce este şi ce vrea. Dimineaţa, când ieşim îl găsim încă în faţa uşii mormăind matches, matches, arătând nişte ţigări. Omul ceruse chibrituri şi a avut perseverenţa ca de la orele două până la şapte dimineaţa să repete mereu acest cuvânt fără ca noi să îl putem înţelege prin uşă, dar şi fără să putem dormi. Am uitat acest mic episod şi am luat un alt autobus — în direcţia Statele Unite, de data aceasta. După câtva timp am ajuns la cascadele Niagara. Ele formează complexul Niagara canadian şi american, constituit într-un imens perete numit Potcoava de cal, *Horseshoe*, din care jumătate aparţine Canadei şi jumătate Statelor Unite. La ambele capete ale cascadei se poate intra în cascadă printr-un tunel, în partea Canadei primind haine negre de cauciuc, pelerine care se îmbracă pentru a nu fi udat de apa ce picură de sus, iar în partea americană costumele sunt de culoare galbenă. De-a lungul peretelui se află câte o tăietură, prin care se vede perdeaua de apă ce cade de deasupra formând un perete de apă în faţa acestor ferestre, creând o adevărată perdea luminată difuz de dincolo de apă, din afara cascadei. Nişte scări rotunde duc din nou deasupra cascadei, având un mic peron pentru odihnă după fiecare etaj. Acest complex de lucrări s-a putut vedea în filmul Cascada Niagara, care rula pe ecrane cu 20–30 de ani în urmă cu Marylin Monroe în rolul principal. Cu un taxi trecem dincolo, în Statele Unite şi ne oprim în autogara micului oraş Buffalo pentru a lua autobusul ce ne va duce mai departe în statul Ohio. Luăm masa în restaurantul autogării şi stând la masă lângă o pereche, auzim cum vorbesc un amestec de germană şi slavă. Îi întrebăm de unde sunt şi aflăm că ea e nemţoaică, iar el bulgar, sunt stabiliţi de zeci de ani în Statele Unite şi se ocupă cu importul oilor.

Trecem prin Cleveland şi seara autobusul soseşte la Columbus, unde eram aşteptaţi de prietenul nostru Eduard Tausk şi el chimist ca şi mine, de origine din Arad. La plecarea din România locuia deja la Timişoara, de unde plecase de vreo zece ani. Acum locuia la Columbus, unde era profesor la universitate. Pe soţia sa o chema Norma şi aveau doi copii. Am înnoptat la ei, eu făcând o comandă la o întreprindere pentru o piesă de iaht care aparţinea domnului Laves, societatea cu care lucram eu la Frankfurt şi care avea un iaht ancorat la Menton, în Mediterană. Iahtul era fabricat în Statele Unite şi îi lipsea o piesă

originară, pe care am fost rugat să i-o aduc cu ocazia acestei călătorii. Am indicat ca adresă fixă cea a prietenului Tausk, la care urma să revenim înainte de întoarcere, pentru a ridica piesa.

A doua zi Edi, cum îi spuneam lui Tausk, ne duce cu maşina la Cincinatti, orăşel foarte drăguţ, unde vizităm şi grădina zoologică. În grădinile zoologice din Statele Unite animalele nu se află numai după gratii, ci cu unele domesticite se dau şi reprezentaţii de circ. Noi am prins una cu un elefant, care făcea diferite acrobaţii. Pentru camuflarea mirosurilor se parfumează spaţiile ocupate de animalele rău mirositoare. Astfel, am simţit un miros de parfum lângă cuşca leilor, leii făcând tot posibilul să dispară acest miros, care îi deranja, fiecare din aceste animale marcându-şi în natură revierul. Pentru seară s-a organizat o cină unde trebuia să vină şi alţi prieteni originari din România. Ne-am întors pe la orele trei, dar am aşteptat zadarnic masa, pentru că Norma ne spune: „Eu v-am spus să veniţi pentru cină, şi până atunci nu este nimic de mâncare". Am stat şi ni s-au lungit urechile până la ora 7 seara, când am ajuns la mâncare. În oraşele americane nu te poţi duce după colţ pentru a-ţi lua nişte sandviciuri. Oraşele au în general un *down-town*, care este centrul oraşului, cu clădiri imense, zgârie-nori, unde au loc activităţile comerciale, industriale, unde sunt prăvăliile şi în jurul acestei zone sunt cartierele de locuit formate din vile cu o mică grădină. Aceste cartiere se deosebesc unele de altele după bogăţia individului, grupându-se, astfel, cei mai bogaţi în cartiere cu vile somptuoase şi alte cartiere cu vile mai mici. Nu vezi ţipenie de om pe stradă, pentru cele mai mici drumuri scoţându-se maşinile imense şi aşa am văzut-o şi pe Norma plecând cu maşina de şase sau opt locuri la cinci case distanţă, unde locuia mama sa. Nimeni nu circulă pe stradă. Populaţie pe străzi vezi numai în down-town în timpul orelor de lucru. Facem cunoştinţă şi cu faimoasa climatizare, care în Statele Unite este peste tot, adică un curent rece de 18 grade trece prin întreaga casă spre a contracara temperatura de 30 de grade care domneşte afară. Preferam temperatura de 30, chiar 35 de grade, decât curentul rece care te ataca din toate colţurile în locuinţă. Teoretic poţi opri acest curent prin nişte butoane care nu funcţionează niciodată. Această pacoste există şi în avioane şi în hoteluri, peste tot, încât timpul şederii noastre în Statele Unite este o luptă împotriva curentului rece. Nu mă miră că americanii sunt răciţi tot timpul, au guturai sau tuşesc. Femeile stau în decolteuri la restaurante, iar din spate le vine un vânt rece. Te urci într-un taxi care dă drumul instalaţiei de climatizare şi în momentul următor simţi cum îţi îngheaţă genunchii. Dintre toate lucrurile neobişnuite pentru noi din America acesta a fost cel mai neplăcut.

A treia zi luăm avionul şi ne îndreptăm spre New York, aterizând la Pittsburg. Aici văd practic primul şerif, stând cu ambele mâini pe câte un pistol, proţăpit în mijlocul aeroportului, mai mult lat decât înalt. Un astfel de poliţist îţi inspiră respect, putându-ţi închipui în ce formă intervine dacă faci vreo năzdrăvănie. Cred că aceşti indivizi sunt aleşi după mărime şi corpolenţă. După alte câteva ore de zbor ajungem la New York. Trecem deasupra Manhattan-ului, vestita peninsulă cu zgârie-nori a New York-ului. Când am fost

noi exista Empire State Building, cea mai mare clădire din oraş la vremea aceea şi din lume, cele două World Trade Center-uri fiind în construcţie. Ajunseseră atunci până pe la înălţimea de 200 metri, adică pe la jumătatea înălţimii planificate. Taxiurile nu sunt în general scumpe în Statele Unite, dar trebuie să dai bacşiş şoferului pentru a nu se uita strâmb la tine. Luăm un taxi şi ne lăsăm duşi la părinţii lui Brian Carney. La plecare acesta ne-a asigurat că vom fi bine primiţi de părinţii lui şi vor fi bucuroşi să ne găzduiască. Aşa a şi fost. Părinţii şi un frate mai mic de-al lui Brian au fost foarte drăguţi şi ne-am simţit după câteva minute ca acasă. Iată-ne şi la New York, oraşul despre care am auzit atâtea, la care am visat atât de mult şi care deodată se afla în faţa noastră.

A doua zi dimineaţă pornim să vizităm oraşul, începem desigur cu Manhattan, unde urcăm în Empire State Building, de unde ai o privire minunată asupra întregului New York. Cele câteva sute de etaje le-am urcat cu o repeziciune uimitoare, fără să ne simţim într-un ascensor. Am circulat apoi cu metroul, care ba se duce sub pământ, ba urcă deasupra. Pentru întoarcerea de seară la familia Carney trebuia să ajungem la staţia Turn Pike. La un moment dat Eva mă întreabă: „Oare suntem pe direcţia bună spre Turn Pike?" Din spatele nostru ni se răspunde: „Sunteţi bine, mergeţi spre Turn Pike, este staţia următoare".

În vara lui 1946, când am lucrat câteva luni la Combinatul Siderurgic din Reşiţa, în luna iulie am plecat în deplasare la Bucureşti. Am luat trenul din gara Reşiţa făcând cunoştinţă în tren cu o oarecare doamnă Anna Wiedmann, de origine din Reşiţa, pe care însă nu o cunoscusem în copilărie. Îmi povesteşte că soţul ei, german din Banat, a fost în armata germană şi că în momentul acela era prizonier în Anglia. Am mai revăzut-o la Timişoara de câteva ori, după ce s-a înscris la noi la Biblioteca Britanică. Apoi, de prin 1948, a dispărut. Am auzit mai târziu că a fugit în Anglia pentru a-şi căuta soţul şi a rămas în Apus. Cu mult mai târziu, în 1971, am citit în revista „Banater Post", care apare la München, unde este ziarul celor plecaţi din Banat, un anunţ în care familia Wiedmann felicita nişte prieteni din Reşiţa. Astfel am găsit adresa lor. Locuiau la New York. Acum aflându-ne la New York, dau un telefon şi o regăsesc într-adevăr pe doamna Wiedmann, care îşi aduce aminte de călătoria spre Bucureşti şi de Biblioteca Britanică. A treia zi, când plecăm din New York spre Washington, a venit la autogară, unde ne revedem. În anul 2001 citim tot în „Banater Post" despre moartea soţului ei şi, chemând-o la telefon, am putut să o condolez. Ce mică este lumea!

După câteva ore de mers, ajungem cu autobusul la Washington. O căldură insuportabilă, sufocantă, cu aerul având circa 90 % umiditate, ne face să respirăm foarte greu. Cu singura noastră raniţă în spinare, ne îndreptăm spre down-town, unde vizităm oraşul şi Palatul Congresului, apoi Casa Albă, admirând edificiile impunătoare ale capitalei şi imensa statuie a lui George Washington, primul preşedinte al Statelor Unite. Am văzut, deci, şi Washington D.C., iniţiale ce înseamnă District Columbia, pentru a se distinge de statul Washington din vest. După câteva zile am ajuns la rutină când soseam într-un

aeroport: primul moment era să ne îndreptăm spre un ghişeu pentru a rezerva locurile pentru următorul zbor, apoi luam un taxi cu care mergeam în down-town pentru a vizita oraşul, reveneam la aeroport sau mâncam ceva în oraş, iar dacă luam avionul la orele prânzului mâncam în avion. Aici, la Washington, a început o mică, interesantă şi hazlie aventură: mergem la ghişeu şi rezervăm două locuri pentru Jacksonville, pentru că văzusem un Jacksonville lângă Miami, Florida. Aveam un număr limitat de linii aeriene pe care puteam circula cu abonamentul „Visit U.S.A.". Ei bine, linia ce lega direct Washingtonul cu Miami, în Florida, nu făcea parte din lista liniilor pe care noi le puteam utiliza gratuit. Văzând că la câţiva kilometri sud de Miami exista orăşelul Jacksonville, am cerut bilete pentru acesta. Le primim şi la urcare ni se indică gate-ul, aşa se numeau locurile de plecare, care ducea spre avionul ce pleca spre Jacksonville. Ne urcăm în avion, mirându-ne foarte mult că zburăm cu un avion mic cu elice şi nu cu un turboreactor, aşa cum am călătorit până acuma, adică Jumbo-Jett, Dakotta sau Boeing. Ne-am adus aminte de micile avioane care circulau în România între Timişoara şi Bucureşti, cu două sau cu trei elice, având maxim 30–40 de locuri. Ne urcăm în acest mic avion, acesta pleacă şi după jumătate de oră aterizează pe un mic aeroport numit Triport. Nici nu am găsit pe harta noastră acest orăşel. Zburăm mai departe prin alte mici aeroporturi în care pierdem o mulţime de ore, preţioase pentru noi şi nu mai ajungem nicăieri. O liniştesc pe Eva că astfel vom cunoaşte Statele Unite, dacă zburăm mai încet şi prin mai multe locuri. Deodată trecem printre nişte munţi atât de înalţi, încât avionul nostru nu se putea ridica deasupra lor, ci zbura prin văi. La stânga şi la dreapta puteam vedea prin geam doar poalele munţilor. A mai venit pe deasupra şi o furtună, încât avionul mai mult cădea decât zbura. După câteva zeci de kilometri urma câte o cădere de câteva sute de metri. Se înălţa din nou şi o lua de la capăt, acest lucru mergând aşa, fără întrerupere, timp de două ore. În avion nu se mai aflau decât o stewardesă de culoare, noi doi şi pilotul. Între timp se întunecase şi la un moment dat ajungând la un aeroport, pilotul ne comunică:

— Sunteţi la Jacksonville şi vă rog să coborâţi pentru că avionul rămâne peste noapte aici şi nu plecăm mai departe. Întreb nedumerit pilotul:

— Dar unde este marea, unde este plaja? Se uită lung la noi:

— Care plajă? Zic:

— Păi, nu ne aflăm lângă Miami? Zice:

— Nu, voi nu vă aflaţi în Jacksonville Florida, ci în Jacksonville North Carolina. Foarte zăpăcit spun:

— Doar am cerut biletul pentru Jacksonville…

— Probabil n-aţi precizat Florida şi fiindcă Washingtonul are zbor direct cu Jacksonville North Carolina, nu şi pentru Florida, desigur că v-a dat biletele pentru acest avion.

— Bun, dar ce putem face aici, unde putem înnopta.

— Păi, nu puteţi face nimic, dar fiindu-mi milă de voi, vă iau cu maşina mea. Eu locuiesc în Jacksonville şi mâine voi continua zborul în altă direcţie. Vă iau cu mine până la Jacksonville, de unde aveţi în seara asta la ora 11 un autobus care pleacă la New Burns, unde puteţi înnopta, deoarece în aeroport nu puteţi rămâne, eu închid aeroportul. De la New Burns puteţi lua mâine un avion spre New Orleans, unde vă sfătuiesc să zburaţi, pentru că din Jacksonville N.C. nu puteţi zbura înapoi, avionul meu făcând un circuit.

Aşa am şi făcut, pilotul ne-a luat cu maşina lui, ne-a dus în centrul aşa-zisului orăşel Jacksonville, lăsându-ne în autogară. Peste câteva minute, într-adevăr apare un autobus şi ne ia spre New Burns, care este ceva mai arătos şi care se află la circa 10 kilometri de Jacksonville. Pe la 12 noaptea ajungem în centrul New Burns-ului, destul de luminat, care ne insuflă puţin curaj şi căutăm un hotel, care în Jacksonville nu exista. Coborâm din autobus. La uşa autobusului stă un şerif cu mâna pe pistol. Se uită la pasagerii care coboară, în număr de vreo şase–şapte şi deodată văzându-ne pe noi traşi la faţă şi obosiţi după un zbor de o întreagă zi, şi cu raniţa după noi, se apropie şi spune: „Sunt sergentul Miller, sunteţi bineveniţi în orăşelul nostru, dar nu vreau nici un scandal în oraş, căci la noi domneşte liniştea". Textual a spus aşa: *„I don't want to get troubles in my town"*. După această drăguţă primire, îmi închipui că arătam ca Al Capone, ne îndreptăm spre hotel, unde în fine dormim liniştiţi până dimineaţa, când ne ducem la aeroport, unde am găsit un avion normal, nu unul mic. Cerem biletele pentru New Orleans, oraş aşezat la vărsarea Mississippi-ului.

Zburăm spre Memphis, unde facem o escală. Nu ne continuăm drumul, ci conform obiceiului, facem aceste escale pentru a vizita oraşul şi ne continuăm călătoria cu un alt avion. Memphis-ul este centrul vechilor plantaţii de bumbac şi totodată un loc al sclavilor negri, care erau folosiţi pe plantaţiile de bumbac. Vedem circulând în down-town negrii cu mănuşi albe, foarte simandicoşi, descendenţi ai foştilor sclavi. Aici ei erau în majoritate. După masă ajungem în sfârşit la New Orleans, oraş cu caracter francez, care are balcoane ca la Paris, din fier forjat. Bulevardul principal se numeşte Bourbon street, după regii francezi. Pe stradă forfotea o lume pestriţă. Mergem până la malul fluviului, pe care se văd vapoare cu zbaturi, de mult ieşite din uz pe fluviile din alte oraşe. Aici luptau cu forţa curentului ultimele asemenea vapoare. Erau vapoare de pasageri care plimbau turiştii de-a lungul fluviului. După model francez, mâncăm la un restaurant nişte stridii, extraordinar de bune, pescuite din Golful Mexic. Se servesc cu un fel de maioneză foarte gustoasă.

Din New Orleans plecăm spre Texas şi anume spre Dallas. Sosiţi aici, vrem să scoatem raniţa, pe care totdeauna o dădeam ca bagaj, dar ia raniţa de unde nu e. Ni se spune că, probabil, din greşeală raniţa a fost trimisă într-un alt avion şi linia aeriană respectivă se scuză, suportând toate cheltuielile până la apariţia raniţei, iar dacă nu apare în decurs de 72 de ore, primim 500 de dolari. „Dă Doamne să nu apară niciodată", am strigat în cor, eu şi Eva şi ne-am dus la hotelul cel mai elegant din Dallas, unde am primit bilete gratuite, vauchere, nişte bonuri valorice cu care plăteai hotelul şi puteai lua masa în

restaurantul Pikwick. Hotelul se numea Pikwick Club Hotel. În fond, turbam de furie, căci pentru noi toate aceste zile — încă nu ştiam că vom aştepta 70 de ore după nenorocita aceea de raniţă — însemnau zile pierdute. În loc să mergem mai departe şi să vedem cât mai mult în aceste trei săptămâni, stăm trei zile la Dallas. Şi blestemata de raniţă soseşte cu două ore înainte de scurgerea celor 72 de ore, aşa că nu am primit cei 500 de dolari. Am primit doar câte o trusă de piele pentru bărbaţi şi femei, în care se aflau obiectele necesare pentru bărbierit, pastă de dinţi, cremă de ghete, săpun, parfum, ruj şi alte mărunţişuri de toaletă. În cele trei zile am avut timp să cunoaştem Dallasul în amănunţime, vizitând şi muzeul Kennedy, care se afla în clădirea din care s-a tras asupra lui. Cu doi dolari ni s-a arătat şi filmul zilei respective, cum a fost primit, cum a fost împuşcat. La ieşirea din sala de cinema am găsit un album de aur în care se scriau impresiile. Am citit câteva. Erau formidabile. Un brav american a scris: „A meritat doi dolari ca să văd acest film". A treia zi, după ce am bătut Dallasul în lung şi în lat, săturându-ne şi de dormit în hotel şi de mesele din restaurant, a sosit raniţa şi ne-am putut continua drumul. Rucsacul a ajuns din greşeală la Saint Louis, de unde apoi a fost retrimis la Dallas.

De aici luăm avionul spre Salt Lake City. Salt Lake City se află pe Lacul de sare, cel mai mare lac din lume acoperit de sare, care este extrem de concentrată în componenţa apei. Salt Lake City este oraşul mormonilor. Aceştia au o religie aparte, crezând în natură şi fiind foarte agresivi în privinţa răspândirii acestei religii. Am făcut o imprudenţă după ce am vizitat templul lor, semnându-ne cu numele şi oraşul de unde eram, în albumul ce era aşezat la ieşire. Când ne-am întors peste trei săptămâni la Frankfurt, am găsit în faţa uşii noastre doi indivizi care încercau să intre la noi, sunând insistent. Erau mormoni, care luaseră adresa noastră din albumul respectiv şi care încercau să ne convertească la religia lor. De fapt, sunt două clădiri considerabile la Salt Lake City, una este templul propriu-zis în care nu pot intra decât mormonii şi cealaltă este o sală imensă unde sunt prezentate diferite aspecte legate de această religie. Astfel vezi de exemplu un copac înflorit, sub care o pereche se roagă. Mormonii, de altfel, sunt foarte harnici şi o serie de personaje vestite s-au ridicat din rândul lor, oameni de ştiinţă, scriitori şi artişti. Ne-am dus în oraş pentru a rezerva biletele de călătorie către San Diego. La plecare am constatat că am întârziat, că în clipa aceea decolase avionul. Ne-am prezentat la gate-ul respectiv şi deodată controlorul biletelor ne face un semn să aşteptăm, ia telefonul, vorbeşte nu ştim cu cine şi avionul care se rotea deasupra aeroportului coboară din nou şi controlorul ne spune: „Urcaţi repede că vă aşteaptă avionul". Spre surprinderea noastră am constatat că avioanele în America sunt un fel de autobuse de la noi, nu mă gândesc atât la Germania cât mai ales la România, de unde o dată autobusul pornit, văzând că mai vrei să urci, se opreşte, deschide din nou uşile şi poţi urca. De altfel, pe vremea când am fost noi în Statele Unite, deci în 1972, nu exista nici un control, nu le era frică de deturnarea vreunui avion şi, mai mult, puteai cere pilotului să filmezi o aterizare sau o decolare, iar acesta îţi permitea să stai în cabină lângă el şi să filmezi. Această situaţie era în toată emisfera de nord şi de sud a Americii. Abia în

anii următori au început să fie deturnate avioane de către agenţi cubanezi, care răpeau câte un avion şi-l sileau să aterizeze în Cuba. De aici s-a născut bancul: „Un cetăţean se urcă în avionul care pleacă din Boston în direcţia New York şi la un moment dat se prezintă în cabina pilotului cu un pistol spunând:

— Vreau la New York!

— Dar zburăm la New York!

— Nu mă interesează, la New York! şi ţine pistolul spre capul pilotului. În fine avionul aterizează la New York şi pilotul se întoarce şi-l întreabă:

— Ascultă, de ce m-ai amenințat mereu cerîndu-mi să zbor la New York, din moment ce zborul nostru era pentru New York?

— Lasă-mă în pace, spune cetăţeanul, de trei ori am încercat să ajung la New York şi am aterizat în Cuba."

Spre seară, când începuse să se întunece, aterizăm la San Diego, pe malul Oceanului Pacific. Şi fiindcă aici aveam planuri speciale şi legături foarte bune de circulaţie cu Mexicul, cu Tijuana, care se află la câţiva kilometri, am hotărât să rămânem până a doua zi şi ne-am culcat în aeroport pe nişte scaune care erau libere. În zorii zilei, pe la patru, am fost treziţi de femeile care făceau curăţenie. Am vizitat repede San Diego, lăsându-ne puţin timp şi pentru grădina zoologică. Am luat apoi autobusul, trecând frontiera în dreptul orăşelului mexican Tijuana. Pentru paşapoartele germane nu era nevoie de viză nici pentru Canada, nici pentru Mexic şi nici pentru majoritatea statelor sud-americane, doar pentru Statele Unite. Odată primită această viză, era valabilă timp nelimitat. La expirarea unui paşaport, când îţi luai unul nou, ţi se transfera viza pe noul act. Tijuana ni se părea foarte modernă, cu blocuri înalte şi prăvălii similare celor din Statele Unite, explicându-ni-se apoi că Tijuana nu este oglinda Mexicului. Este atât de aproape de frontiera Statelor Unite, încât influenţa acestora domină, în întreaga Tijuana nefiind nimic specific mexican, doar suveniruri ce puteau fi cumpărate din diverse magazine. Nu ştiu din ce cauză, dar scriind nişte ilustrate pentru Germania şi România din Tijuana, lăudându-ne că suntem în Mexic, aceste vederi nu au ajuns la destinaţie niciodată. Dacă altceva nu, asta ne-a făcut să ne convingem că am fost totuşi în Mexic. Din motive de economie, zborurile noastre erau astfel planificate încât mergeam în zig-zag peste Statele Unite. Astfel, revenim din Tijuana la San Diego şi luăm avionul spre Las Vegas în Arizona. Statul Arizona se vedea foarte bine din avion. Constă din imense întinderi de nisip, fără nici o plantă, fără nici o localitate. În mijlocul pustiului se află oraşul Las Vegas, care are un singur scop: zbori la Las Vegas ca să joci. Întreg oraşul este năpădit de săli de joc în care poţi să-ţi încerci norocul. „Banditul cu un braţ" este numele automatului în care bagi nişte bani, tragi o manivelă şi începe să rotească un dispozitiv care se opreşte după câteva secunde. După cum se opresc cele trei puncte reprezentând litere, cifre sau imagini, poţi câştiga sau pierde. În majoritatea cazurilor pierdeai, iar dacă unul câştiga, banii începeau să curgă încât puteai să umpli şi o pălărie. E vorba numai de piese metalice şi spre mirarea noastră găsim la Las Vegas dolari

de argint, în piese de un dolar. Or, chiar hârtiile nu erau numai de cinci, zece etc., ci existau şi hârtii de un dolar, care circulau în toată lumea. În afară de Las Vegas nu am întâlnit monezi de argint de un dolar. Am jucat şi eu vreo cinci dolari, pierzându-i bineînţeles. Am tot sperat să înceapă să curgă banii în bască, pentru că pălărie nu aveam, căci aveam un plan ascuns să vizităm şi Hawaii. Insulele Hawaii din Oceanul Pacific aparţin Statelor Unite, dar nici o linie aeriană care pleca din oraşele de pe ţărm, adică Los Angeles, San Diego, San Francisco, nu era valabilă pentru abonamentul nostru. Numai un singur bilet dus-întors de persoană ar fi costat 400 de dolari. Dar nu am câştigat nimic, deci nu ne-am ales nici cu Insulele Hawaii. „Altă dată", ne-am spus şi soarta a vrut să nu ajungem în Hawaii niciodată, cel puţin până acum. Nu se ştie niciodată, trebuie să speri întotdeauna, aşa cum am văzut într-o caricatură şi anume: o barză ţine în cioc o broască ce scoate picioarele din faţă, prinde gâtul berzei şi începe să o sugrume spunând: „Să nu disperi niciodată". Sau şoarecele care este prins de o pisică ce urcă scările pentru a-i arăta stăpânului că a prins un şoarece şi acesta spune: „Ei, acum va fi bine că urcăm iar la deal şi viaţa merge din nou în sus".

Din Las Vegas plecăm a doua zi dimineaţa. Am rămas special pentru seară în Las Vegas, pentru că tot oraşul este inundat de lumina produsă de miile de reclame ce arată diferite figuri obţinute din tuburi de neon ce luminează în toate culorile şi invită la jocuri de noroc. Din Las Vegas plecăm cu destinaţia Los Angeles. Spre disperarea noastră, la Los Angeles nenorocita de raniţă nu soseşte. Se repetă din nou figura cu vaucherele pentru hotel şi pentru restaurant şi *emergency set*-urile, adică acele truse de toaletă pentru Eva şi pentru mine. Din nou ne aflăm într-un hotel splendid, cel mai luxos din oraş, la fel ca şi la Dallas, în care am locuit gratuit în cursul călătoriei noastre prin Statele Unite. În celelalte cazuri când ne cazam la hoteluri, acestea erau dintre cele mai ieftine. Dar la ora aceea punga noastră nu ne permitea încă luxul. Am vizitat vestita Long Beach, plaja din Los Angeles, apoi oraşul, down-town-ul, a doua zi începând să fim nerăbdători în privinţa rucsacului, pentru că simţeam că în acele câteva zile ce ne mai rămân până la terminarea abonamentului nu vom putea vedea atât de mult cât am fi dorit. Am promis jumătate din 500 de dolari Sfântului Antoniu de Padova, dacă ne face raniţa pierdută. Dar nu s-a întâmplat aşa şi nu am primit cei 500 de dolari şi după două zile şi jumătate, blestemata de raniţă a sosit din nou, fiind anunţaţi telefonic la hotel că putem veni la aeroport să o luăm. Am jurat să nu mai dăm raniţa la bagaje. Am băgat o serie de lucruri prin buzunare şi am împachetat raniţa în aşa fel ca să pară un bagaj de mână pe care îl ducem cu noi fără să-l mai predăm. Am amintit că aveam cu noi nişte pufoaice, care erau foarte uşoare şi pe care prima oară le-am predat la bagaje, îngheţând apoi de frig în avion, din cauza aparatului de climatizare, aşa că de atunci încolo am păstrat asupra noastră permanent aceste scurte, îmbrăcându-ne cu ele atunci când zburam câteva ore în şir sau mai ales noaptea. Am înjurat raniţa şi ne-am luat biletele pentru San Francisco.

După Los Angeles, San Francisco, numit de localnici Frisco, ne apare pitoresc, un oraş extraordinar de frumos, care are anumite lucruri specifice. Astfel tramvaiele urcă şi coboară, străzile fiind ba la vale, ba pe deal şi tramvaiele sunt trase de un cablu care se află în mijloc între cele două şine. Tramvaiele din San Francisco sunt renumite în toată lumea. Mai este o stradă care urcă în zig-zag şi care se cheamă Lombard street. San Francisco are şi un pitoresc oraş chinezesc. Chinezii trăiesc aici într-un fel de ghetou, în care dacă ai intrat nu vezi decât chinezi şi turişti, case construite în stil chinezesc, până şi cabinele de telefon au deasupra câte un dragon sau o figură specific chinezească. Pe stradă se vinde în nişte cutii de carton vestita supă chinezească făcută din raţă. O raţă este umplută cu diverse mirodenii şi fructe, apoi se toarnă apă înăuntru prin gâtul raţei şi aşa se fierbe, predându-ţi rezultatul în cutii de carton, de unde mănânci supa şi apoi raţa de Pekin, cum se mai cheamă, un deliciu al bucătăriei chineze. Am vizitat şi oraşul pescarilor, un cartier special al San Francisco-ului, unde pe stradă există căldări în care fierbe apă, găsind în permanenţă homar sau langustă fiartă, care se vinde în nişte punguliţe, iar pe nişte bănci din apropiere poţi mânca aceste delicioase fructe de mare.

Părăsim cu regret San Francisco, primul oraş cu adevărat splendid pe care l-am văzut în Statele Unite, care ne-a plăcut mai mult decât New Orleans. În timp ce majoritatea oraşelor sunt construite pe acelaşi calapod, un down-town şi apoi cartierele de vile periferice, fără să aibă nimic specific, New Orleans şi San Francisco au dovedit şi un specific al oraşului respectiv, aşa cum la noi în Europa fiecare oraş are ceva al său după care îl recunoşti imediat. În aeroportul din San Francisco descoperim că una dintre liniile pe care putem călători gratuit în cadrul abonamentului duce până în Alaska. Atâta ne-a trebuit. Luăm imediat avionul şi iată-ne din San Francisco în zbor cu destinaţia Anchorage, capitala Alaskăi. Pilotul încearcă să coboare, dar când este aproape de pământ avionul urcă din nou. *„Sorry, fox”* spune pilotul, care în traducere liberă ar fi „scuză-mă neamule”. Mai face un cerc în jurul oraşului şi coboară din nou. Aşa de simplu se face acest lucru în Statele Unite, în Europa ar fi fost deja descris în toate ziarele ca un „aproape accident”. Pe străzile Anchorage-ului pot fi văzute figuri noi. Sunt eschimoşii, care populau aceste zone înainte de a fi venit ruşii. Între timp ruşii au vândut acest teritoriu americanilor cu numai trei sute de milioane de dolari. Şi astăzi ruşii îşi muşcă degetele din cauza acelui ţar care a vândut Alaska şi bogăţiile ei subterane, aur şi petrol, Statelor Unite. Mai găseşti şi azi ici-colo câte o clădire în stil rusesc, respectiv câte o bisericuţă ortodoxă. La Anchorage am băut cea mai bună cafea din Statele Unite, unde în general cafeaua este aproape o apă chioară şi se serveşte gratuit când iei masa, putând cere de câte ori vrei supliment. În Europa, în Germania şi în Olanda se bea cea mai proastă cafea, în schimb în Franţa, Italia şi Spania, se bea o mică ceaşcă de cafea foarte tare şi neagră, boabele de cafea fiind foarte prăjite, către negru, în timp ce în Germania aceasta se prăjeşte până la culoarea brună. Această cafea se şi numeşte „cafea de floricele”, pentru că prin cafea vezi floarea desenată pe fundul ceştii.

Din Anchorage zburăm spre orăşelul Kotzebue, pe ţărmul Strâmtorii Behring, care desparte Statele Unite de Siberia, de Uniunea Sovietică, astăzi Federaţia Rusă. Kotzebue este cel mai nord-vestic oraş al Alaskăi şi al Statelor Unite, dincolo fiind oceanul, adică Strâmtoarea Behring, prin care trece linia de schimbare a orei. Aflându-te la Kotzebue, în Alaska, spre exemplu, luni la ora 12 ziua, la numai câţiva kilometri dincolo de Strâmtoarea Behring, adică în Rusia te afli deja marţi la ora 12 ziua. Localitatea Kotzebue este constituită din câteva străzi, casele fiind barăci din lemn în care locuiesc în majoritate eschimoşi. Aeroportul, nu pistele de aterizare, ci clădirile sunt şi ele doar câteva barăci. Pilotul se duce şi ridică poşta, care este pe un raft, într-o cutie de pantofi ce conţine scrisorile. Şi ilustratele noastre scrise la Kotzebue au fost puse în această cutie şi ridicate de piloţi pentru a fi duse în punctul de triaj care se afla în Anchorage. Un mic avion local face ture deasupra Behring-ului, de unde se pot vedea atât coasta Statelor Unite în Alaska şi cea din Uniunea Sovietică. Se numeşte Golden Samovar Turist. Facem un zbor cu acest mic avion, în care se serveşte ceai rusesc autentic. Ni se dau nişte diplome că am atins punctul cel mai nord-vestic al Statelor Unite. Aterizăm în mica localitate Nome, de unde urmează să părăsim Alaska. Mai trebuie spus că Alaska este o peninsulă de unde pentru a ajunge din nou în Statele Unite trebuie să treci peste Canada. De regulă se zboară de-a lungul coastei vestice a Canadei. Părăsim Alaska cu destinaţia Vancouver, oraşul canadian aşezat în extremul sud-vest al Canadei, aproape de frontiera Statelor Unite, aflat la Oceanul Pacific. Vancouver este pur şi simplu fantastic. E un oraş aşezat practic pe apă, o serie de canale şi mici golfuleţe străpungând tot oraşul. Braţe de pământ se întind în mijlocul golfurilor, peste tot fiind case care privesc din orice parte spre ocean.

În zbor spre Vancouver am trecut foarte aproape de muntele Mc Kinley, foarte înalt, acoperit de zăpadă şi în iulie. De la Vancouver am pornit spre Seattle, oraşul aşezat la sud de Vancouver, în Statele Unite. În avion facem cunoştinţă cu o tânără stewardesă, care făcea serviciul pe această linie şi atunci tocmai se întorcea acasă. Auzind că suntem din Germania, dar mai interesant părându-i-se că suntem din România, ne invită acasă, unde locuia cu mama ei. Astfel petrecem la Seattle o seară în familia stewardesei, care ne serveşte o cină cumpărată la un restaurant japonez din apropiere şi care consta din bucăţele de peşte crud, cu diferite mirodenii. Nu a fost mâncarea visată de mine. Ne împrietenim cu mamă şi fiică şi le invităm în Germania şi în mai puţin de un an ne-am pomenit cu ele în vizită la Frankfurt, unde câteva zile au stat la noi. La Frankfurt a trebuit chiar să o îmbărbătez pe tânăra stewardesă care la un moment dat mi s-a plâns de neînţelegerile cu mama ei. Aptitudinile mele de psiholog exersate la sfătuirea diverşilor cunoscuţi şi prieteni mi-au servit şi aici.

Din Seattle zburăm la Great Falls, un orăşel unde dormim din nou în aeroport. A doua zi plecăm la Denver, în statul Colorado. În acest avion se nimereşte să stea lângă noi o tânără drăguţă care se prezintă cu numele de Ann Herbert. Eram în iulie 1972. Pentru a putea înţelege ce prietenie se poate naşte cu ocazia unei singure ore de zbor, e de ajuns să

spun că Ann Herbert şi soţul ei Bill au fost în vizită la noi la Frankfurt, ultima oară vorbind cu ea la telefon în ziua de Crăciun a anului 2002. Din descriere îi cunosc toată familia, primesc din când în când câte o scrisoare de la fiica ei care îmi cere anumite sfaturi — şi cine s-ar fi gândit că din această oră de zbor se va naşte o relaţie care ţine de 30 de ani. Vizităm Denverul şi plecăm la Chicago, unde sosim seara şi tragem la un hotel. Aici Eva îl cheamă la telefon pe un fost coleg din Timişoara, de la Electromotor, cu numele de Mica şi care a emigrat în Statele Unite, devenind predicator iehovist. Trei ore a ţinut convorbirea telefonică, în care şi-au povestit întâmplările de la ultima lor întâlnire de la Timişoara, cu cel puţin zece ani în urmă. A doua zi vizităm Chicago, oraşul fabricilor de conserve, al metalurgiei, oraş industrial de mare anvergură, dar şi cunoscut ca metropolă a gangsterilor anilor '20, în perioada prohibiţiei.

Din Chicago plecăm la Mineapolis, capitală a Minnesotei, stat aşezat spre frontiera Canadei, în dreptul marilor lacuri, al Urşilor, Lacul Superior, Ontario, Huron şi Erie. Acolo o vizităm pe prietena noastră din Oraviţa, Brigitte Hedbavny, căsătorită Sandager. Eu o cunoşteam din copilărie de la Oraviţa, apoi ea s-a mutat la Timişoara, unde ne vizitam destul de des. După 23 august 1944, nişte soldaţi americani, luaţi prizonieri de români în timpul bombardamentelor asupra României, au fost puşi în libertate şi îşi aşteptau plecarea în patrie. România se afla atunci sub ocupaţie rusă. Brigy face cunoştinţă cu Robert Sandager, unul din aceşti piloţi eliberaţi. Cei doi se îndrăgostesc, dar după câteva săptămâni Robert pleacă împreună cu ceilalţi americani spre vest, în vederea repatrierii. După 25 de ani, adică în 1970, Brigitte reuşeşte să primească un paşaport pentru Viena, unde se întâlneşte cu Robert, care a aşteptat-o atâta timp. S-au căsătorit imediat şi Robert a luat-o pe Brigitte în America, unde locuiesc şi astăzi în Mineapolis. Am stat două zile la Brigy, Robert arătându-ne câinii şi armele lui de vânătoare care erau în număr de 18, puse în vitrine în locuinţă. Era nostim cum veneau veveriţele prin geam şi mâncau de pe masă resturile de mâncare. Brigy lucra la biblioteca oraşului Mineapolis. După aceea au fost de câteva ori în vizită la noi, la Frankfurt. De altfel, Brigy era prietenă bună cu Lia Poboran. Cu ocazia şederii la Mineapolis vizităm şi oraşul vecin Saint Paul. Tot din Mineapolis mai fugim o dată până la Columbus, în statul Ohio, de unde, de la Tausk preluăm piesa comandată pentru iahtul domnului Laves. Ne luăm rămas bun de la Tausk şi de la soţia sa Norma, revăzându-l apoi pe Edi la Frankfurt după câţiva ani, dar după divorţ.

Ne apropiem de sfârşitul călătoriei noastre. E ultima zi din cele trei săptămâni ale abonamentului şi ultimul nostru zbor de la Columbus la Boston, în statul Massachussets. Sosim seara în aeroport, unde constatăm că există autobusul care circulă până în down-town. Luăm unul şi ne aşezăm în spatele şoferului. Ne întreabă ce limbă vorbim, îi spunem că româneşte şi-i explicăm că suntem prima oară la Boston şi căutăm un hotel. Încetul cu încetul autobusul se goleşte, mai rămân vreo doi-trei pasageri, către care şoferul spune „sorry" şi vedem că pleacă de pe ruta lui îndreptându-se pe străzi lăturalnice, oprind deodată în faţa unui hotel. Ne spune: „Intraţi şi vedeţi dacă vă place şi să-mi spuneţi dacă

rămâneţi. Dacă nu, plecăm mai departe". Am revenit pentru că hotelul era prea scump. Ne duce mai departe cu autobusul şi ne-am dat seama că de mult nu mai este pe traseu. Îi întreabă pe cei doi călători care au mai rămas unde vor să coboare. Ei zâmbesc şi spun: „Avem timp". După al treilea hotel în faţa căruia se opreşte autobusul nostru, maşină de linie a oraşului, îl anunţăm că am găsit loc şi rămânem aici. Drăguţă primire şi în acelaşi timp, foarte ciudată. Hotelul era într-adevăr ieftin, costa nouă dolari pe noapte. Înfulecăm ceva şi ne culcăm pe la ora 10, fiind foarte obosiţi. Am pus deşteptătorul pentru 7 dimineaţa, pentru a fi devreme în oraş să vizităm Bostonul. În aceeaşi după-amiază doream să plecăm mai departe cu autobusul. Era o căldură mare dar suportabilă, geamul fiind pe jumătate deschis. În America geamurile nu se deschid ca ale noastre, ci se ridică în sus, jumătate putându-se trage în sus deschizându-l, sau se trage în jos pentru a-l ţine închis. Dimineaţa ne deşteaptă un zgomot înfiorător, bătăi de ciocane, de picamere. Ne uităm pe geam şi vedem că în curtea hotelului se fac nişte săpături pentru construcţii la ora 4 dimineaţa. Am încercat să închidem geamul, dar acesta se blocase şi nu mai putea fi închis. Bineînţeles că nici noi nu am mai închis ochii până dimineaţa. La 7 coborâm şi cerem factura pentru a pleca. Mă plâng hotelierului că nu am putut dormi.

— De la ce oră nu aţi dormit?

— De la ora 4, am spus.

— Presupun că v-aţi culcat pe la 10, deoarece pe la 9,30 aţi sosit, de la 10 până la 7 dimineaţa sunt 9 ore, aţi dormit numai şase ore pentru că de la 4 n-aţi mai dormit, în consecinţă plătiţi numai şase dolari şi nu nouă. O veselă logică, dar ne-am dat seama că în Statele Unite totul se raportează la bani şi totul este imediat transformat în dolari. A găsit cinstit că nedormind tot timpul, ci doar două treimi, o treime din preţ să ne fie redusă în consecinţă. De altfel, într-o cofetărie, unde mi-a plăcut foarte mult zaharniţa, o sticlă în care era zahăr cu un mic tub din care zahărul curgea atâta timp cât sticla era ţinută orizontal, întrebând unde pot găsi aşa o zaharniţă, cofetarul îmi răspunde:

— O vreţi? Costă trei dolari, atâta m-a costat pe mine. Îmi plătiţi trei dolari şi o puteţi lua. Aşa am plecat cu zaharniţa şi o mai avem şi astăzi.

După ce plecăm de la hotel vizităm Bostonul care are un China Town, un oraş chinezesc. Este un cartier întreg locuit numai de chinezi, care au propria administraţie şi este considerat cel mai sigur cartier al oraşului. Chinezii nu fură şi nu dau spargeri, nu molestează oamenii pe stradă. Ei au propria lor poliţie, aşa că dacă apare vreun caz, acesta se rezolvă între ei, fără să apeleze la poliţia municipală. Bostonul este unul din vechile oraşe ale Statelor Unite, construit încă de primii colonişti în stil englezesc, victorian, aşa că oraşul are o serie de particularităţi. Dintre oraşele Statelor Unite pe care le-am văzut, New York-ul impresionează cel mai mult, dar ca frumuseţe e întrecut de Boston şi de San Francisco. Nu întâmplător aceste oraşe au şi un cartier chinezesc, un China Town, care le dă un farmec pitoresc.

Ajungem cu autobusul în ultima staţie din Statele Unite, în orăşelul Burlington. Este mai mult un centru industrial, cu fabrici de conserve, unde una din uzine poartă numele de Harvesta, nume cunoscut de noi de pe conservele apărute şi în Europa. Am vizitat atât de multe locuri în Statele Unite, cât a fost posibil. Pe lângă cele văzute mai existau două oraşe şi anume Phoenix Arizona şi Saint Louis, pe care nu le-am vizitat, în schimb raniţa noastră le-a văzut.

Ca sit natural, ne-au plăcut două locuri: Parcul Yellowstone, care este un imens parc natural, atât de mare încât la intrare am luat un taxi şi timp de opt ore l-am traversat cu opririle în care trebuia să vedem câte ceva, până când seara am ieşit pe partea cealaltă. Am trecut şi printr-o amuzantă situaţie: când am luat taxiul, şoferul ni s-a adresat mie cu *Sir* şi Evei cu *Madam*. În decursul călătoriei am devenit tot mai intimi, ca la urmă, când era ceva ce trebuia văzut, să se oprească şi să strige: *go on kids*, adică pe româneşte: „mişcaţi, iezilor, acolo e ceva de văzut". Şi într-adevăr, în Yellowstone este ceva de văzut. Este o zonă protejată, care are o complexitate de natură de la munţi până la deşert, de la păşune până la apă, de la lacuri la râuri şi în plus geizerele ce se înalţă la zeci de metri, ieşind din adâncul pământului. Parcurgând parcul cu maşina întâlneşti nenumărate animale, spre exemplu, cele mai interesante ni s-au părut urşii bruni care circulă printre maşini, cerşind mâncare şi bizonii, animale cu aspect preistoric, ce dominau păşunile din Statele Unite înainte de a fi fost aproape total distruse. Confratele lor european era zimbrul, care şi el a fost decimat şi în fine eliminat din natură, rămânând doar câteva exemplare în nişte parcuri din Polonia, în jurul lacurilor Mazurice. Yellowstone Park este protejat, dorindu-se să se păstreze un colţ de natură în care nu intervine omul. Totuşi, degeaba. Deşi animalele nu sunt hrănite şi trăiesc în mod natural, carnivorele prinzând erbivore şi acestea păscând, totuşi aceste animale fiind încontinuu conturbate de maşinile cu turişti care trec, s-au obişnuit cu aceştia, dându-şi chiar seama că pot profita şi aşa se explică de ce maiestuosul urs grizzly se aşează în faţa maşinii şi cere mâncare. Este un fenomen similar cu cel al maimuţelor din Gibraltar. Această convieţuire a animalelor sălbatice cu omul a fost şi mai accentuată în anumite locuri, cum este cazul Braşovului, în România, unde urşii din Carpaţi intră în zonele periferice ale oraşului căutând mâncare, în oraşul nordic Churchill, unde urşii albi intră chiar în case şi devastează cămările sau în India, maimuţele, care intră în casă şi fură orice se poate lua. La fel se petrece şi cu vulpile din Londra, care trăiesc deja alături de pisici lângă casa omului, devenind o adevărată plagă. Dar să revenim la parcul Yellowstone. La un moment dat şoferul ne trimite în mod imperativ spre un loc unde se poate vedea Old Faithfully, care este un geizer ce erupe la fiecare circa 90 de minute şi care se înalţă la vreo 20 de metri. Este o coloană de apă care se menţine câteva minute, după care se retrage din nou, spectatorii trebuind să aştepte alte 90 de minute până când se strânge destulă apă care, împinsă de gazele subterane, izbucneşte din nou la suprafaţă. Am aşteptat vreo 20 de minute, după care mi s-a făcut foarte foame şi m-am dus la bufetul din apropiere pentru a cumpăra nişte cârnăciori. Chiar în momentul acela a izbucnit Old

Faithfully, la revenirea mea putând să văd numai ultimul metru de apă care se retrăgea. Noroc că Eva a filmat tot fenomenul, aşa că am putut vedea acasă pe ecran acest interesant joc al naturii.

Cealaltă zonă naturală pe care am văzut-o în Statele Unite au fost imensele preerii, unde odinioară cowboy-ii îşi mânau cirezile de vaci. Am traversat cu autobusul statul Wyoming cu opriri în gările micilor localităţi cunoscute nouă din serialele western. Aşa am trecut prin localitatea Chayenne sau Medicinebow, în care s-a turnat serialul *Bonanza*. Şi acum se mai văd *saloon*-urile unde odinioară se intra pentru a bea un whisky, ceea ce poţi face şi azi. Afară se păstrează şi azi inelele de fier fixate în pereţii de care erau legaţi caii. O doză de romantism din vestul sălbatic, păstrată până astăzi.

De la Burlington luăm pentru ultima oară autobusul şi ne îndreptăm spre Canada, luându-ne rămas bun de la Statele Unite. Ajungem din nou la Montreal, de unde a pornit călătoria noastră.

Faţă de biletele de avion unde „Visit U.S.A." ne-a costat 150 dolari de persoană, zburând de fapt pentru 4.000, în cazul Greyhound (autobus) care ne-a costat 99 de dolari de fiecare, am fi consumat doar 100 de dolari dacă plăteam biletele, economisind doar un singur dolar.

La Montreal intrăm într-un hotel pentru a nu mai deranja încă o dată familia Roth. Le-am dat doar un telefon pentru a ne lua rămas bun şi a doua zi am plecat la aeroport pentru a lua avionul de întoarcere în Europa, la Copenhaga, de unde ne-am continuat drumul până la Frankfurt cu un alt avion.

La începutul lui iulie 1972 am fost din nou acasă şi a reînceput viaţa noastră obişnuită. S-a mai petrecut o nostimă coincidenţă. Ne-am dus în oraş la un birou pentru a aranja o problemă şi vorbind româneşte, apare un tip care ne spune:

— Sunteţi din România?

— Da.

— De unde?

— Din Reşiţa.

— O, eu am o cunoştinţă din Reşiţa, o să se bucure dacă află că am întâlnit un reşiţean. În momentul acela am fost chemaţi în birou şi nu am mai avut ocazia să vorbim iar la ieşire nu mai era. Peste două zile primim un telefon de la prietenul meu din copilărie Franz Spindler, care era tocmai această cunoştinţă a cetăţeanului de la care a aflat de numele nostru, oraşul în care locuim şi a găsit prin informaţii telefonul şi astfel am reluat legătura după foarte, foarte mulţi ani. Locuieşte la Bergkamen, unde l-am şi vizitat.

Între timp începusem să fac primele călătorii pentru vizitarea unor întreprinderi pentru a rezolva problemele unor comenzi pe care Laves Chemie le primea şi mi le dădea mai departe pentru a lua interviuri respectivelor firme. Şi Eva a început să aibă deplasări la cele trei reactoare pe care le administra din punctul de vedere al protecţiei împotriva

radiaţiilor. Deplasările constau în a merge la faţa locului şi a verifica acolo mersul lucrărilor de construcţii.

În toamnă se petrece din nou o interesantă coincidenţă, care a schimbat complet cele două decenii ce au urmat. Apare Brian Carney spunându-ne că a fost brusc rechemat în Statele Unite, astfel că pleacă de la Metallgesellschaft, unde făcea pe juristul şi în consecinţă se eliberează locuinţa lui, care se afla nu departe de noi, într-o vilă frumoasă, unde la primul etaj locuiau nişte belgieni şi el deţinea parterul. Ne întreabă dacă vrem această locuinţă pentru că atunci când l-am ajutat să se instaleze ne-a plăcut foarte mult. „Sigur că o vrem" i-am răspuns şi încă în aceeaşi zi ne-am dus, era sfârşitul lui octombrie '72, să vorbim cu proprietara, doamna Birkenfeld, cu care convenim să preluăm locuinţa de la Carney, care avea un contract de cinci ani din care îi mai rămăseseră doi de locuit, şi el preluând apartamentul cu un contract neîncheiat de fostul locatar, care plecase mai repede. Acest sistem e posibil în Germania. Pentru a nu trebui să plăteşti amendă proprietarului când pleci mai repede decât prevede contractul, dacă aduci pe cineva care îi convine proprietarului, acela poate prelua contractul. Aşa s-a întâmplat şi cu noi şi la întâi noiembrie, exact după doi ani de la mutarea la Frankfurt, luăm în primire noua locuinţă din strada Schlosser numărul 15. Aveam aici două camere mari, cu o uşă de sticlă între ele, care putând glisa oferea o imensă cameră când era deschisă, iar dacă rămânea închisă dormitorul se putea separa de salon. Mai exista o cameră mică în care eu mi-am instalat biroul, ce era până atunci în salonul din locuinţa veche, unde în afară de dormitor nu exista o altă cameră. Acum aveam şi baie cu geam, faţă de baia din Bornwiesenweg, unde nu era geam. Asta era foarte important pentru noi, să avem lumină. Geamul bucătăriei dădea spre grădină, din păcate aceasta fiind exclusiv în folosinţa belgienilor, care locuiau deasupra noastră. Şi salonul avea un geam imens deschis spre grădină şi în dormitor geamul dădea spre strada Schlosser. Peste drum de noi era un teren viran cu platani imenşi. Schlosserstrasse era o străduţă mică, în total 25 de numere de casă, vreo 10 case pe o parte şi 14 pe latura noastră. Eram la câţiva paşi de Holzhausen Park, Holzhausen se chema cartierul, după numele unui nobil care pe vremuri deţinea parcul şi terenul cartierului şi care după decesul acestuia a fost parcelat şi s-au construit vile în jurul unui parc mai restrâns cu un castel mic în mijloc pe o insulă, în jurul său fiind apă. Era plin de raţe sălbatice şi lebede. La mutat ne-a ajutat Radu Sîrbulescu, deoarece numai mobila mare a trebuit să fie transportată, restul obiectelor fiind transportate în câteva zile şi introduse imediat în dulapuri. Ruth Vogelweier, cu care între timp ne-am împrietenit şi care locuia vis-à-vis în Bornwiesenweg, i-a spus soţului ei: „Vezi, aceşti oameni se vor muta mâine". Noi, foarte liniştiţi stăteam la ora 10 seara la televizor şi încă nu era nimic atins în locuinţă sau făcută vreo pregătire pentru mutare. Dimineaţa, când au apărut oamenii cu maşina de transport, am aruncat repede lucrurile din dulapuri şi mobilele au putut fi transportate. Astfel, schimbând domiciliul, eu am căpătat în sfârşit un birou al meu, dar care mai servea atunci când aveam vizite şi la culcarea musafirului atunci când era singur, iar dacă aveam

două persoane, trebuia să le culcăm în salon, închizând uşa de sticlă între cele două camere, ceea ce era destul de neplăcut ca lumină şi zgomot. Totuşi am supravieţuit mai bine de douăzeci de ani în acest apartament. Balcon propriu nu aveam şi nici garaj, dar problema garajului s-a rezolvat uşor deoarece fiind o străduţă mică, întotdeauna găseam în faţa casei un loc de parcare pentru cele două maşini pe care le aveam deja după doi ani de stat în această stradă. Ne erau necesare deoarece biroul Evei se mutase de la A.E.G. din Frankfurt la K.W.U., adică Kraft Werk Union şi care se afla în oraşul vecin Offenbach. De fapt, Offenbach era legat de Frankfurt şi trebuia trecut doar Mainul. De unde până acum Eva avea tramvai între locuinţă şi clădirea A.E.G. care era lângă gară, de astă dată avea o legătură mult mai complicată, cu autobus sau tramvai până la Offenbach, încât am preferat să cumpărăm a doua maşină.

Datorită călătoriilor mele care se înmulţeau, ajungând până la câte una pe săptămână de două, trei zile, am rezolvat problema în felul următor: în fiecare an aproape, eu făcând aproximativ 60 000 de kilometri, la sfârşitul anului comandam o nouă maşină, Eva preluând-o pe cea veche. După încă un an se putea vinde cea veche destul de bine, pentru că deşi avea 70–80 000 de kilometri, totuşi nu avea decât doi ani vechime. Astfel, am consumat anual câte o maşină nouă, cea veche putându-se vinde cu până la 60 % din valoarea celei noi. În total, în 33 de ani de când suntem în Germania, am uzat 26 de maşini, toate cumpărate noi. Numai trei au dispărut prin accidente şi una prin furt, toate celelalte fiind folosite din plin. Numai Renault 16 am avut vreo 9 bucăţi, plăcându-ne foarte mult acel tip de maşină.

Încheiem anul cu o călătorie în Spania, luând-o cu noi şi pe soacra mea. Crăciunul l-am făcut acasă, apoi am coborât pe valea Rhonului, vizitând câteva oraşe pe drum. Intrăm în Spania pentru a putea petrece Revelionul la Barcelona. Mai dăm o fugă până la Madrid şi ne întoarcem acasă pentru a începe noul an 1973.

Am devenit vechi frankfurtezi, cunoscând deja bine oraşul şi având fixă partida de bridge cu Teny şi Kati Ionaşiu. Spre tristeţea noastră s-au mutat însă repede la Essen cu serviciul, pierzându-i de vecini. Vizite regulate au loc cu familiile Seiler, Hollinger şi Zickmann. Desigur şi cu Gabi şi Radu Sîrbulescu. Lia Poboran venea aproape lunar cu treburile ei oficiale la Viena, de unde trăgea o fugă până la noi. Devenise deja un program lunar să mergem vineri seara la aeroport pentru a o lua pe Lia de acolo şi luni dimineaţa pentru a o duce înapoi. Prin Lia facem cunoştinţă cu familia Burducea şi ei originari din România, care au uitat să se întoarcă în ţară, locuind acum la Offenbach. I-am găsit şi pe medicii noştri, O.R.L.-istul Fritz Verzar din Budapesta, medicul de casă, doamna Jörgen-Lohmann din Cehia, ca dentist îl aveam pe strada alăturată pe doctorul Ganovski din Sofia şi ca ortoped pe doctorul Chiriac din Bucureşti. Soţia lui, Rodica, era din Timişoara. Ne simţeam acasă. Cât pe ce să-l uit pe doctorul Sztankay, chirurgul originar din Budapesta. Mă miră că a mai rămas cineva acasă. În strada noastră, după ultima casă era o mică baracă de reparaţii auto, proprietate a unui român.

Au venit în această perioadă în vizită la noi Roseta Pop, de la Timişoara, fosta colegă de la I.C.M., domnul Olariu de la centrala I.C.M., mecanicul şef, apoi domnul Vârtolaş, care fusese membru al bibliotecii şi desigur, verişoara mea de la Budapesta, care venea destul de des în vizită, când singură, când cu soţul, căruia îi datoram indirect locuinţa, el făcându-ne cunoştinţă cu Brian Carney. La rândul nostru, folosim şi noi sfârşitul de săptămână pentru câte o vizită, ba la prietenul meu Beck Butzi şi soţia lui Marion, ba la familia Fonteiner sau Wesemeier, care curând s-a mutat în Bavaria, părăsind Neuss-ul, unde i-am cunoscut. Am mai fost şi la Bruxelles la familia Mastero, revăzând-o pe Sanda. De câte ori mergeam spre sud intram şi la Saint Gallen, la familia Baruch, revăzând-o pe Emmy şi pe Mandy Kunz. Într-o zi a apărut şi Ieremia Aurel, aşa că l-am mai putut vedea înainte de moartea lui, care a survenit după vreo câţiva ani. Gabi şi Radu Sîrbulescu s-au mutat într-o locuinţă care era la câţiva paşi de noi, la marginea parcului Holzhausen. În fereastra casei numărul 3 din strada noastră zăresc într-o zi nişte figurine de porţelan cu specific unguresc, cai şi o fântână cu cumpănă. Sun pur şi simplu, intru şi întreb: „Cine e aici din Ungaria?" Acolo locuia familia Böhm, Kurt fiind inginer din Austria, căsătorit cu Joly, o unguroaică din Budapesta. Ne-am împrietenit cu familia şi încă suntem prieteni.

Desele mele călătorii în Germania şi mai târziu în toată Europa de Vest au fost un mare câştig pentru vizitatorii noştri din România sau Ungaria, pentru că au avut ocazia să călătorească peste tot şi să vadă o serie de oraşe vest europene, eu luându-i cu mine cu ocazia drumurilor mele la diferite întreprinderi. În timp ce eu dispăream pentru o oră în câte o întreprindere, musafirii pe care îi aveam cu mine se plimbau şi vizitau oraşul în care aveam treabă. Astfel, nu unul din aceşti musafiri au putut vedea oraşe între Austria şi Spania, între Franţa şi Italia, Belgia, Olanda şi Scandinavia.

În aprilie 1973 plecăm în Anglia. Stăm vreo două săptămâni în care traversăm practic toată ţara. Îl vizităm pe Tomy Barta, care între timp se mutase la Epson, la sud de Londra, unde o întâlnim pe Gerda, care mai târziu devine soţia lui Brody, amândoi din Timişoara. Pentru prima oară venim în Anglia cu maşina şi se ştie că aici se circulă pe stânga. Te obişnuieşti destul de repede, dar trebuie să ai grijă la intersecţii, cum o coteşti spre dreapta pentru a nu te trezi cu ceva din stânga că intră în tine. Dealtfel, la Londra, când traversezi străzile trebuie să te uiţi la dreapta dacă nu vine ceva şi nu la stânga, cum facem noi în Europa. Şi scrie pe trotuar *„Look at right"* (Uită-te spre dreapta). După câtva timp, dacă nu te-ai ciocnit, înveţi foarte bine această circulaţie.

De la Londra plecăm mai departe spre Oxford. Vestita universitate, respectiv colegiu, împreună cu Cambridge reprezintă baza culturii engleze. Orice tânăr de familie bună trebuia să urmeze cel puţin câţiva ani la Oxford sau la Cambridge. Cambridge este podul Cam, care se numeşte după râul Cam ce curge prin Cambridge. Aici a fost profesor Newton, care culcat fiind pe iarbă sub un copac a văzut sau a simţit căzându-i în cap un fruct, după care a elaborat teoria gravitaţiei. Anglia a fost primul stat democrat din Europa, introducând libertăţi care astăzi, în afara unor ţări dictatoriale, ni se par naturale. Cu sute

de ani înainte nu erau admişi la aceste colegii decât fiii de nobili. În urma introducerii legilor ce acordau treptat, treptat libertate tuturor, au început să studieze şi fii ai familiilor burgheze sau ţărăneşti. La început, studenţii de origine nobilă acceptau cu greu tovărăşia acestora şi pentru a face o diferenţă, au scris cu cretă pe uşile camerelor celor din popor un S.N., ceea ce voia să spună că acolo locuieşte unul *sine nobilita*. Din aceste cuvinte s-a născut cuvântul *snob*, care semnifică un ins care a ajuns ceva având o origine de jos, dar care caută să se poarte ca nobilii.

După Oxford vizităm Cambridge şi mergem pe urmele lui Isaac Newton. Este luna aprilie şi Anglia înoată în flori, având în fiecare zi soare şi o vreme foarte plăcută, care se zice că numai în aprilie se găseşte în Anglia, în restul anului în cea mai mare parte cerul este înnorat şi stă să plouă. Un poet englez a şi scris: „To be in England in april it's so happy there". Urcăm spre nord pe partea de est, ajungând la Aberdeen, în Scoţia. Trecem spre vest, de-a lungul Loch Ness-ului, un intrând de apă din ocean renumit după legenda monstrului Nessy care s-ar găsi aici. Mii de oameni afirmă că l-au văzut, dar nu l-au putut descrie şi nici fotografia. Toţi turiştii care trec pe acolo stau şi se uită spre apă scrutând zarea, dar nimic. Totuşi stau şi se uită la marele nimic. „Monstrul tocmai doarme", zic localnicii. Vizităm Glasgow, apoi ne întoarcem spre sud trecând prin Liverpool, apoi prin Manchester, Chester şi aşa ne întoarcem traversând Lake District, unde sunt o serie de lacuri splendide şi ne întoarcem prin Cardiff la Londra. Am traversat seara Canalul Mânecii, ajungând pe la orele 10 la Calais, unde tragem la un hotel şi ni se spune că primim cameră numai dacă luăm cina. Ne-am aşezat în restaurantul hotelului, Eva comandând un steak, iar eu încep cu vechea mea poveste, suferind pe vremea aceea de stomac, explicând chelneriţei că am nevoie de nişte cartofi fierţi în coajă, fără sare, fără unt, fără nimic, doar cu ceva pâine. Mă întreabă de ce şi-i spun că am ceva cu stomacul, la care îmi răspunde: „Monsieur, ça vient de la tête" (Asta vine de la cap). Am impresia că a nimerit-o foarte bine. În fond niciodată, după repetate examinări, nu mi s-a găsit vreo boală organică la stomac.

Ne întoarcem la Frankfurt, unde începem din nou lucrul. Într-o zi frumoasă de iunie, Eva ieşind de la serviciu, e prinsă de o ploaie torenţială şi fiind uşor îmbrăcată, răceşte, după care îi revine astmul, pe care în România l-a adus într-o stare ameliorată prin trei veri consecutive de cură la Govora. Spre mijlocul lunii iunie apare în vizită Elena Corneanu. Faţă de 1971, când a venit la Viena şi de acolo am adus-o în Germania cu o viză numai anexată la paşaport, pentru a nu se vedea în România că fusese şi în Germania, de astă dată paşaportul era cerut pentru Germania. Am fost s-o iau din Viena cu maşina şi am adus-o la noi, în noua locuinţă din Frankfurt. Şi după modelul stabilit pentru plimbarea vizitatorilor noştri, m-am dus cu ea la Consulatul francez pentru o viză şi am pornit spre Franţa, unde aveam o lucrare specială pentru care trebuia să vizitez întreprinderi franceze care produceau table de lemn pentru mobile, urmând să vizitez aproximativ 15 asemenea fabrici. I-am făcut o mare bucurie pentru că era pentru prima dată în Franţa, unde a văzut o

serie de oraşe începând cu Metz şi terminând cu Parisul. Am făcut în aşa fel încât Parisul să cadă la sfârşit de săptămână, pentru a veni şi Eva cu noi la Paris. Şi pentru că, după un acord mai recent, cetăţenilor români nu le mai trebuia viză pentru Scandinavia, ne-am repezit până în Danemarca, la Copenhaga. Acum putea povesti despre aceste călătorii în România, căci în 1971, neavând viză oficială germană în paşaport, nu a putut sufla nici o vorbă că ar fi văzut Frankfurtul şi celelalte oraşe pe care i le-am mai arătat.

Încă la începutul anului, călătorind într-o zi cu trenul până la Gelsenkirchen, între Frankfurt şi Rüdesheim, trenul mergând pe malul Rinului, pe lângă stânca Lorelei, binecunoscută din poezia lui Heine, am călătorit în compartiment cu o familie japoneză. El era Yukio şi ea Akiko Schimachi. Cei doi, adică el mi se adresează întrebându-mă cât mai este până la Rüdesheim şi astfel intrând în vorbă aflu că amândoi sunt profesori de engleză. Dar vai de acei elevi, că aceşti profesori vorbeau o engleză de neînţeles. Eu, care sunt departe de a vorbi perfect limba engleză nu am putut înţelege aproape nimic. Mai mult cu mâinile şi cu picioarele am aflat că fac parte dintr-o grupă de turişti japonezi de care s-au despărţit azi pentru o fugă la Rüdesheim şi seara se întorceau la Frankfurt. Le-am propus ca a doua zi când vom fi acasă să treacă pe la noi, dar au răspuns că nu se poate pentru că a doua zi se întorc în Japonia. Mi-au propus în schimb să vizitez eu Japonia şi să trec eu pe la ei, dându-mi adresa. Locuiau în Hisai City, în viaţa mea nu auzisem de acest oraş cu circa două milioane de locuitori. Le-am promis că dacă ajungem în Japonia nu-i vom ocoli. Conversaţia a decurs în mod foarte interesant: eu nu puteam să-i pun nici o întrebare în mod direct lui Akiko, ci trebuia să vorbesc cu el, eu îi spuneam în englezeşte punându-i întrebarea, el tot englezeşte îi spunea ei, ea îi răspundea lui şi pe urmă el îmi spunea mie ceea ce zisese ea. A fost primul meu contact cu japonezii, când am putut vedea codul de curtoazie şi modul de a comunica cu străinii. Am amintit acum acest lucru, pentru că spre sfârşitul lui septembrie ne înscriem într-o excursie, aşa-zis culturală, această formulă folosindu-se atunci când se creează un grup de excursionişti care au în afară de ghidul normal şi un ghid specializat, un profesor de exemplu, pe anumite domenii, pictură, geografie, istorie etc., care vine cu grupul şi dă peste tot explicaţii profesionale asupra celor ce pot fi văzute. Acest lucru este interesant în special când faci o excursie pentru a vizita biserici sau ruine. Pentru asemenea excursii, de obicei locurile sunt limitate, pentru a se explica mai uşor şi a se putea răspunde întrebărilor care se pun. Acest grup reprezenta un număr de 16 turişti, călătoria având loc între 6 şi 31 octombrie în ţările din Extremul Orient, cu destinaţia Tailanda, Hong Kong, Japonia, Taiwan şi Filipine.

Prin întâi octombrie primim un telefon de la agenţia la care ne-am înscris, că din păcate excursia nu mai are loc pentru că nu s-au prezentat 16 persoane, doar vreo opt şi în consecinţă avantajele pe care urma să le avem (călătorie cu jumătate de preţ pentru biletele pe avioane de linie) se pierdeau, iar călătoria nemaiavând loc trebuia să ni se returneze avansul. Cu trei zile înainte de data în care trebuia să plecăm, primim un telefon de la directorul fabricii Linde din Mannheim, care este o uzină destul de mare din Germania, cu

mai multe filiale, producând diferite aparate de aer comprimat, frigidere, instalaţii de fabricat oxigen, hidrogen etc. Acest director ne propune următoarele: el are un acord cu K.L.M.-ul (societatea olandeză de aviaţie), care înseamnă un procentaj de reducere pentru călătoriile angajaţilor fabricii în diferite colţuri ale lumii pentru a construi sau a pune în funcţie aparatele livrate de Linde. Şi el era înscris cu soţia şi fratele pentru această excursie culturală care nu mai are loc. Este dispus să intre în tratative cu K.L.M.-ul şi chiar să schimbe această societate aviatică în relaţia cu fabrica Linde dacă nu este servit în condiţii avantajoase. Asta ar fi adus o mare pierdere K.L.M.-ului, care i-a propus să mai găsească nişte amatori pentru excursie, iar K.L.M.-ul, independent de agenţia de turism, plătind 40 % din valoarea biletelor este dispus să ne asigure această călătorie. Directorul ne întreabă dacă acceptăm să venim. Desigur că acceptăm. Negăsind însă mai mulţi pornim la drum în 6 octombrie, doar cinci persoane, care formăm un grup nemaipomenit datorită numărului redus, însă în condiţii mai avantajoase, poate, decât dacă eram 16. Prin biroul de voiaj cinci persoane pot vedea cu mult mai mult decât 16, unde de fiecare dată se găsesc vreo doi-trei care întârzie. Aici acest risc este şi mai mic, nefiind de fapt vorba de cinci persoane, ci de două familii, ai căror membri vor fi împreună, deci nu va fi câte unul întârziat. Şi explicaţiile se dau mai uşor pentru cinci persoane, decât pentru 16.

Ne întâlnim deci la aeroportul din Frankfurt doar noi cinci, directorul având asupra sa toate biletele necesare. Urcăm în avionul K.L.M. cu destinaţia Bangkok, în Tailanda, adică Siam după numele vechi. Plecăm seara, zburând spre est şi datorită rotaţiei pământului câştigăm câteva ore, adică în loc să fie ora 2 noaptea — dacă am plecat din Frankfurt la 6 după-amiază — la sosire este deja ora 8 dimineaţa. Astfel nu ajungi timpul din urmă, ci i-o iei înainte. Facem întâi o escală în Karachi, în Pakistan. Din păcate nu era prevăzută vizitarea Pakistanului şi oprirea durează doar o oră, în aeroport, unde ne facem o idee asupra locuitorilor, vedem tablouri şi cumpărăm o amintire, o mică scrumieră de cupru cu o imagine din Pakistan. După câteva ore de zbor sosim în Tailanda şi aterizăm la Bangkok. Aici stăm trei zile. Este o revelaţie. Cunoşteam Tailanda numai după mătasea vestită, după elefanţi, templele Ankgor, după un rege pe care îl chema Ciulalonkorn, nume pe care îl auzisem în copilărie la Budapesta, pentru că în secolul trecut acesta vizitase Budapesta, făcându-i-se acolo şi un cântec. Bangkok-ul este un oraş foarte pestriţ, cu o forfotă pe străzi dată de viaţa care pulsează între o mulţime de maşini. Practic circulaţia merge la pas. Vizităm un complex de temple din vecinătatea palatului regal. Interesant este fluviul Menem, care trece prin oraş. Pe acesta se găseşte o piaţă flotantă, adică în mijlocul apei. Pe ambele părţi ale apei sunt căsuţe, iar pe apă bărci cu produsele ce se vând. În curtea uneia din case vedem un mic elefant, un pui, care este primul elefant pe care îl vedem în Tailanda. Aproape în fiecare casă vezi maimuţe, oamenii ţinându-le ca animale domestice.

Într-una din zile facem o plimbare cu autobusul, trecând printr-o localitate numită Aiutaia, unde se află palatul de iarnă al regelui. Regele era Bumipol, iar regina se numea

Sirikit. Trebuie să amintesc cel mai important lucru: pentru că eram numai cinci nu aveam un ghid permanent, ci în fiecare localitate unde mergeam eram aşteptaţi de delegatul K.L.M.-ului local, care ne primea cu două taxiuri, în loc de un autobus. La Aiutaia plecăm deci cu două taxiuri. În grădina palatului regal se află copaci tăiaţi în formă de animale: elefanţi, tigri şi altele. La hotel se prezintă croitori care îţi propun confecţionarea unui costum de haine în câteva ore, la jumătate de preţ faţă de Europa. Eu nu m-am angajat pentru aşa ceva, dar directorul de la Linde a comandat vreo două costume. Domnea acolo o căldură mare, circa 40 de grade, însă când intrai în hotel, pentru a traversa cele două coridoare care duc până la cameră îţi trebuia un pulovăr, pentru că datorită climatizării, temperatura era de 18–19 grade, aşa cum le plăcea turiştilor americani, în majoritate acolo. Riscai chiar să faci pneumonie venind de afară de la 40 de grade, până ajungeai în cameră, unde prima grijă a europenilor era să închidă instalaţia de climatizare. Unele, din fericire, puteau fi reglate pentru a obţine o temperatură plăcută.

Am gustat mâncărurile specifice tailandeze, care aproape toate erau destul de pipărate. Cu preponderenţă folosesc curry-ul pentru a da gust, orezul fiind baza alimentaţiei. În Tailanda este foarte renumit aşa-numitul balsam de tigru, care este o alifie cu nişte esenţe aromate ce servesc pentru ameliorarea durerilor reumatice. Dacă crezi cu tărie în efectul acestor tratamente, atunci observi şi rezultatele pe care le are acest balsam. Din păcate, în Vietnam, Coreea, Tailanda, China, este aşa de mult răspândit acest fel de medicaţie cu fiere de urs, ficat de tigru şi altele asemenea, având de suferit animalele, care sunt ucise cu nemiluita. Dacă aceste animale vor pieri complet din aceste regiuni, nu va fi din cauza expansiunii omului care le ia spaţiul vital, ci din cauza nemiloasei lor urmăriri în vederea comercializării unor mici părţi ale corpului lor de către această superstiţioasă medicină populară.

A treia zi, când ne îndreptăm cu cele două taxiuri spre aeroport, trecem pe lângă malurile Menemului, vedem trei vase cenuşii, cu tunurile îndreptate spre o anumită clădire. Aflăm de la delegatul K.L.M.-ului că noaptea a avut loc o revoluţie şi a fost detronat guvernul. Spre marea noastră stupefacţie în avion întâlnim vreo şase persoane escortate care erau membri ai guvernului destituit şi plecau în exil la Hong Kong. După câteva ore de zbor, văzând din avion fluviul Mekong, ce curge prin Vietnam, ajungem la Hong Kong. La acea dată oraşul era colonie britanică, aşa-zisă colonie de coroană. Hong Kong-ul a fost închiriat de la chinezi pe 99 de ani şi exact după terminarea acestora este redat Chinei, englezii părăsind peninsula şi o mică insulă, dar condiţionând ca Hong Kong-ul să-şi păstreze dreptul de fereastră comercială cu lumea. Chinezii au respectat aceste condiţii pentru a avea beneficii din acest comerţ deja fixat cu toată lumea. Aici populaţia este preponderent chineză. E o lume colorată, casele sunt aglomerate pe ambele părţi ale străzilor, au sute de firme scrise toate în chinezeşte, îmbiind populaţia să cumpere diferite mărfuri. Vedem şi farmacii chinezeşti, care constau din sute de sticle în care în spirt sunt şerpi, şopârle şi alte animale mici, iar dacă bei câte un păhărel din extractul respectiv te

vindeci de astm, cum i s-a spus Evei sau de alte boli, care desigur că nu reacţionau de loc la aceste medicamente faimoase. Acupunctura şi acupresura erau alte tratamente ce promiteau vindecare totală.

Partea continentală a Hong Kong-ului se cheamă Kauloon şi insula, Victoria. Regiunea e muntoasă, aeroportul având pista de aterizare pe un dig construit în mare. Mâncărurile întâlnite aici ne sunt mai familiare, deoarece adesea, în Frankfurt mergem la restaurante chinezeşti. Chinezii s-au răspândit în toată lumea şi peste tot deschid restaurante, în special în ţările unde mâncarea autohtonă nu este cea mai bună, cum ar fi Olanda sau Germania. Mai puţine restaurante chinezeşti se află în Franţa, în Belgia, Austria, nu mai vorbesc de Ungaria, România şi Balcanii, unde mâncărurile sunt foarte bune şi vestite. Acolo restaurantele chinezeşti rămân goale. La Hong Kong te uimeşte bogăţia de mărfuri, începând de la bijuterii până la radiouri şi aparatură tehnică, stofe şi articole de lemn sau fildeş, de la cele mai ieftine la cele mai scumpe, toate le poţi găsi la Hong Kong. Oraşul mai era cunoscut în România foarte bine prin gripa de Hong Kong sau gripa asiatică, *influenza*, care producea circa cinci zile 40 de grade temperatură şi care, dacă treceai de o anumită vârstă, putea fi fatală. Noroc că în ultimii ani s-a introdus în Europa vaccin contra acestei gripe. Deşi virusul se schimbă anual, gripa izbucnind prin ianuarie în regiunile asiatice, fabricile de produse farmaceutice aflând tipul de virus, au timp până în noiembrie–decembrie când ajunge gripa în Europa, să fabrice vaccinul potrivit pentru anul respectiv. Prima oară a fost cunoscută această epidemie sub numele de *guturai spaniol*, în noiembrie 1918, în Spania şi care a avut ca urmare 20 de milioane de morţi în Europa, epidemie care a omorât mai mulţi oameni decât războiul din 1914–1918. Eu nu am avut o treabă mai bună decât să iau gripa de Hong Kong, pentru că eram în octombrie acolo şi încă nu mă vaccinasem, în Germania vaccinările făcându-se prin noiembrie. Am făcut 40 de grade şi nici penicilina cumpărată într-o farmacie a Chinei Roşii, care avea deja magazine aici, nu m-a ajutat, deoarece în cazul acestui virus nu există remediu de tipul antibioticelor. Trebuie să suporţi temperatura înaltă timp de câteva zile, după care ori te cureţi, ori te vindeci. Şi această vindecare este relativă pentru că nu o dată se descoperă zeci de ani mai târziu o boală de inimă datorită atrofierii unui muşchi al cordului care, dacă n-a survenit în urma unei endocardite sau miocardite, este rezultatul slăbirii organismului provocată de temperatura mare din timpul gripei.

Aberdeen se numeşte un mic golfuleţ din Hong Kong, unde sunt sute de jonci, vase chinezeşti pe care trăiesc localnicii, familii întregi, care nu au locuinţe fixe în oraş. Mai mult mort decât viu, după trei zile de bolire, plec încă neînsănătoşit complet, dar neputând pierde ocazia, cu un vas rachetă, într-o excursie la Macao. Acesta este o colonie portugheză, la ora aceasta dispărută, fiind înglobată de China. Atunci era încă sub stăpânire portugheză şi era un oraş mult mai mic decât Hong Kong. Macao şi Hong Kong sunt limitate la nord de frontiera Chinei comuniste. Nu puteai practic să te apropii de aceste ziduri care constituiau frontiera, bine păzită de chinezi. Nimeni, însă, nu dorea să treacă

această frontieră. Din contră, anual, multe persoane, riscându-şi viaţa, se refugiau la Hong Kong sau Macao, fugind din China. Astăzi ambele colonii fac parte din China comunistă.

De la Hong Kong ne continuăm zborul pe insula Taiwan, care este tot chinezească. Aici s-a refugiat Chiang Kai-shek, când Mao Tse-tung a câştigat revoluţia, creând Republica Chineză — faţă de Republica Populară sau comunistă Chineză —, cu capitala la Taipei. Taipei seamănă cu Hong Kong. Pe această insulă s-au aglomerat circa 20 de milioane de oameni, la care s-a adăugat şi armata ce a fost salvată de comunişti. Ciang Kai-shek, la refugierea pe insulă, a adus cu el şi tezaurul Chinei şi la Taipei s-a deschis un muzeu care conţine o avere considerabilă, o serie de bijuterii ale împăraţilor chinezi şi de sculpturi în jad, piatra preţioasă a Chinei. Am făcut şi o excursie în valea Taroco, prin care trece un mic râu al cărui mal se înalţă sub forma unui munte de marmură, din care se extrage piatră pentru a fi prelucrată în diferite obiecte. Când intri în muzeu apare un mic chinez care te fotografiază. Până ai vizitat muzeul şi ai ieşit, îţi oferă să cumperi o farfurie de porţelan, pe care se află portretul tău. Fotografia transpusă pe farfurie a fost fixată în glazura porţelanului şi nu o mai poţi da jos, fiind astfel rezistentă şi la udare.

Chinezii sunt foarte inventivi, foarte modeşti şi foarte curaţi. Afară de asta ştiu să gătească foarte bine. Am luat parte în valea Taroco şi la o masă caracteristic chinezească, pe care nu o poţi vedea în restaurantele chinezeşti din Europa. Stai pe nişte bănci împrejurul unei mese, care are o placă rotundă în mijloc şi care se poate roti. Pe această placă se depun 10–15 farfurii, fiecare conţinând o altă mâncare. Fiecare are în faţă câte o farfurie pe care îşi pune câte o mică porţie din fiecare farfurie de pe placa rotitoare, putând astfel gusta din fiecare mâncare de pe aceasta. Pentru turişti există furculiţe, dar te poţi servi şi cu beţişoare, cu care am învăţat deja să mâncăm. Separat ai la dispoziţie un mic vas de porţelan, în care este orezul, veşnicul orez fiert.

Pe insula Taiwan mai trăieşte o populaţie numită amy, care este o variantă de orientali, nu chinezi. Ocupăm loc într-un mic amfiteatru în mijlocul căruia dansau perechi în costume naţionale amy, foarte colorate şi frumoase. Au dansat o scenă de vânătoare, omorând cu lăncile un mistreţ de lemn. Două fete iau apoi o targă, fug în jurul scenei, se opresc în dreptul meu şi mă poftesc să mă urc pe targă. Mă urc şi sunt purtat în pas de dans în jurul scenei, după care sunt adus din nou la locul meu. Am avut parte de o onoare specială, auzind că acest lucru se face la fiecare reprezentaţie numai cu o singură persoană.

Din Taiwan zburăm spre Japonia, unde aterizăm la Kyoto. Aici vizităm un muzeu şi un templu, templul având o mie de statui aranjate în ordine, în linii şi în coloane. Interesant este că fiecare statuie avea o fizionomie diferită, încât nu puteai găsi de două ori aceeaşi expresie a feţei la aceste statui. Aveau dimensiunea unui om şi erau turnate în bronz. Povestea cu taxiurile se repetă şi aici, apoi suntem duşi cu un mic tren la Hakone, care este o localitate balneară aşezată la poalele muntelui Fujiyama. Suntem cazaţi într-un hotel splendid, care are un hol cu un perete de sticlă dând către o splendidă grădină japoneză cu

mici lacuri, în mijlocul cărora sunt puse nişte pietre pe care poţi traversa apa. Acum devine amuzantă întâlnirea noastră cu japonezii cunoscuţi în tren, în Germania.

Înainte de a pleca din Frankfurt, le-am scris o scrisoare. Între noi s-a stabilit o strânsă corespondenţă, la început Akiko scriind separat în plic Evei şi Yukio scriindu-mi mie, căci nu se face ca o femeie japoneză să corespondeze cu un bărbat străin. Mai târziu am reuşit să desfiinţez acest sistem, noi răspunzându-le într-o singură scrisoare şi semnând amândoi pe aceeaşi pagină. Până la urmă, au procedat şi ei la fel. În fiecare scrisoare ne întrebau când venim în Japonia. La sfârşitul lui septembrie le-am scris: „O să râdeţi, noi venim, în două săptămâni suntem în Japonia şi o să vă vizităm". Eram foarte bucuroşi că vom putea vedea o casă japoneză pe dinăuntru, fiindcă se ştie că ei nu prea primesc străini, întâlnindu-se cu aceştia în restaurante, unde îi invită, dar niciodată acasă, iar la aceste întâlniri nici nu iau parte femeile, ci doar bărbaţii.

Grupul nostru urma să plece din Hakone a doua zi, cu vestitul tren rapid japonez, care circulă cu 250 kilometri pe oră. Noi am hotărât să facem o escală la Hisai City, care nu era departe de Hakone, lăsându-i pe ceilalţi trei din grup să plece la Tokyo, unde urma să stăm patru zile. Noi ajungeam acolo a doua zi. Eva însă face o criză de astm, s-ar putea chiar dintr-un fel de gripă de Hong Kong mai uşoară, care s-a declanşat ceva mai târziu. Am îndopat-o cu o groază de medicamente şi mă temeam chiar de o intoxicaţie. Se făcuse trei noaptea când m-am dus la recepţie pentru a cere un medic. Acesta a sosit, dar în afară de japoneză nu ştia o boabă din vreo altă limbă. Am pus toate sticluţele medicamentelor luate de Eva pe masă, arătându-i-le cu mâinile şi cu picioarele. I-a dat o injecţie antihistaminică şi în câteva minute efectul s-a făcut simţit. Pentru asigurare aveam nevoie de un certificat medical, care să fie în acelaşi timp şi chitanţă de plată. Am primit un certificat medical scris de sus în jos cu litere japoneze. Era important preţul, scris în cifre arabe şi data. Şi aici a trebuit să insist ca să scrie în paranteză data reală, pentru că ei socotesc data ca a *x*-a zi a domniei împăratului, ori atunci era al 48-lea an, care trebuia echivalat cu 1973, luna octombrie. Şi azi păstrez fotocopia acestui certificat medical. A doua zi dimineaţa, Eva nu se simţea capabilă să luăm trenul pentru a merge la Hisai City şi astfel m-am decis să mergem împreună cu restul grupului direct la Tokyo, cu trenul rapid. Am dat un telefon la Hisai City şi cu cea mai mare părere de rău a trebuit să anulez vizita noastră. Şi azi regret, pentru că ar fi fost o ocazie unică să vizităm o familie japoneză în propria sa locuinţă. Dar ei nu s-au dat bătuţi. După vorba „Dacă nu vine Mohamed la munte vine muntele la Mohamed", ne-au comunicat că vin ei cu trenul la Tokyo pentru a ne întâlni, cerându-ne numele hotelului, care era hotelul Imperial. Plecând dimineaţa pe la ora 9, am sosit după-amiază în jur de ora 6. Intrăm în hotel şi vedem că prietenii noştri ne aşteptau deja în hol. Veniseră cu trenul şi am aflat ulterior că un bilet de tren dus-întors de la Hisai City la Tokyo îi costase aproape un salariu de o lună ca profesor. I-am invitat să stea cu noi la hotel, dar au refuzat, spunând că au luat deja o cameră într-un hotel japonez. I-am invitat la cină şi am stat toţi cinci din grupul nostru cu ei la cină. Pentru a doua zi

dimineaţă i-am invitat la ora 8, pentru că atunci erau comandate cele două taxiuri. Noi i-am anunţat pe colegii noştri de excursie că nu vom merge cu ei şi ne-am rezervat dreptul de a folosi taxiul nostru pentru a vizita oraşul împreună cu cei doi musafiri ai noştri. Dezamăgirea lor a fost mare şi în acelaşi timp simţeam un sentiment de umilinţă la ei, că în loc să ne arate ei nouă Japonia, noi le arătam Tokyo-ul. Am aflat că au fost doar de vreo două ori la Tokyo şi atunci cu ocazia unor călătorii oficiale, fără să cunoască bine oraşul. Şoferul taxiului ne-a plimbat prin oraş la cele mai importante locuri, dând explicaţii japonezilor noştri, care ne traduceau nouă ce vizităm. Am fost în centrul oraşului, apoi stadionul fostei olimpiade, am văzut zidurile palatului imperial, căci de palat nici nu te poţi apropia, darmite să-l vizitezi. Totul este scris în japoneză, chiar şi metrourile, aşa că un străin se poate foarte greu orienta. Unele hoteluri dau totuşi nişte hărţi pe care sunt scrise principalele staţii şi mereu trebuie să întrebi pe cineva arătându-i cuvântul care semnifică staţia care te interesează. Şi aici trebuie să nimereşti pe cineva care vorbeşte engleza, pentru că majoritatea japonezilor nu vorbesc altă limbă. Am fost chiar la o bancă şi ne-a fost extrem de greu să ne descurcăm, pentru că trebuia completate nişte formulare scrise numai în japoneză, iar funcţionarii băncii nu cunoşteau deloc engleză.

Am vizitat principalul templu shintoist din Tokyo, shintoismul fiind religia de stat a japonezilor. Ziua a fost foarte plăcută în compania prietenilor noştri, însă toată discuţia cu ei se rezuma la cuvinte banale despre vreme sau privind vreo clădire sau călătoria noastră. Nimic personal, care putea să indice vreo participare afectivă sau vreo stare psihică a vreunuia din ei. O singură dată, după ce am părăsit templul shintoist, Eva mergând cu Yukio în faţă şi eu în urmă cu Akiko, a fost un moment în care mi-a spus că îi este dor de religia noastră, ea făcând şcoala vreo patru ani la Notre Dame, unde a avut o relaţie mai profundă cu religia creştină şi observând diferenţa faţă de mentalitatea japoneză, unde practic femeile sunt excluse din societate. Bărbaţii stau mai mult împreună, sunt aproape toată ziua absenţi de acasă, pentru că şi după terminarea lucrului rămân în fabrici, unde se distrează cu colegii. Concediu se ia foarte rar în Japonia şi mai rar este cazul când cineva pleacă dintr-o întreprindere, pentru a se angaja în alta. Este ca o căsătorie cu locul de muncă. Nu rareori se întâmplă că un director de întreprindere, după ce iese la pensie, rămâne tot la întreprindere ca paznic de noapte, de exemplu. Conversaţia mea ceva mai personală cu Akiko a fost încheiată după câteva minute, Eva şi Yukio întorcându-se şi adresându-ni-se nouă cu ceva. Apoi nu am mai avut ocazia unei discuţii care să mă apropie de sufletul japonez. Totuşi nu pot să nu apreciez atitudinea lor, fiind în stare să călătorească 800 de kilometri pentru a ne întâlni o zi, gest în contradicţie cu spiritul lor de izolare. Am fost însă copleşiţi de daruri, Eva primind o broşă în care erau nişte perle veritabile, japonezii fiind vestiţi pentru cultivarea perlelor, iar eu, o pereche de beţişoare pentru mâncat, făcute din fildeş, cu incrustaţii şi lăcuite. Mai era şi o cutie de bomboane, pe bază de orez, care nu se prea potrivesc cu gustul nostru. Ne-au mai dat şi un car cu un

fel de butuc, reprezentând un car alegoric folosit de japonezi într-o anumită zi de sărbătoare.

Seara s-a apropiat momentul despărţirii. Nu au făcut nici un secret din faptul că erau dezamăgiţi şi nu-şi puteau ierta că nu ne-au arătat ei Japonia, ci noi le-am arătat-o lor. La despărţire mi-am zis să le arăt cum se face o despărţire în Europa. Am luat-o pe Akiko şi am sărutat-o pe amândoi obrajii. Nu ştiu cum au comentat ulterior acest lucru, dar pe feţele lor se vedea înmărmurirea personificată. Apoi am fost duşi înapoi la hotel de taxiul nostru şi cine ar crede că dându-i un bacşiş am coborât şi s-a terminat se înşeală. Timp de cinci minute şoferul s-a aplecat de cel puţin 50 de ori în faţa noastră, aşteptând ca şi noi să ne aplecăm în faţa lui, pentru salutul japonez. De altfel şi medicul care fusese cu două zile înainte la Eva, la plecare a avut nevoie de mai mult timp pentru plecăciunile pe care le făcea decât pentru consultaţie.

În ziua următoare ne-am luat rămas bun de la Tokyo şi ne-am urcat în avionul care a dat un ocol oraşului, ocazie cu care am mai văzut o dată centrul acestuia, numit Ghinza, palatul imperial de sus, cu întregul complex de case din interiorul zidurilor de piatră şi nenumăratele autostrăzi ce traversează oraşul pe deasupra caselor şi care erau înţesate de miile de maşini care le străbăteau. Următoarea noastră destinaţie a fost Manila, capitala Filipinelor. Ţara se întinde pe două insule principale şi mii de insuliţe mici. Insulele principale sunt Luzon în nord şi Mindanao, în sud. Capitala Manila se află pe Luson şi Dawao City, alt oraş mare, pe insula Mindanao. Hotelul nostru din Manila se găsea în cartierul intra muros, unde trăiau în majoritate europeni, îndeosebi americani. Populaţia filipineză ocupă terenul din jurul acestor ziduri. În Filipine circulaţia este extrem de intensă. Cu sutele trec nişte jeep-uri, care nu seamănă cu cele obişnuite, ci sclipesc în toate culorile, de ele fiind agăţate diferite statuete, trompete, picturi, încât reflectă şi ele aspectul colorat al oraşului. Filipinele au fost colonie spaniolă din secolul al XV-lea, fiind cucerite de Filip al II-lea, de unde le vine şi numele. Până şi numele filipinezilor sunt spaniole, ca şi ale preşedinţilor ţării, cum au fost Marcos şi soţia sa Imelda sau Corazon Aquino. Curios este că deşi poartă nume spaniole, nici un filipinez nu vorbeşte limba spaniolă, ci engleza, fiind mult timp sub ocupaţie americană.

Din Manila facem o excursie la Pansaniang, care constă în următoarele: un râu rapid de munte vine la vale, unde pornim cu nişte bărci în susul apei, mai exact noi stăm câte doi într-o barcă şi alţi patru băştinaşi împing barca printre pietrele uriaşe din râu, în susul apei. După câţiva kilometri ajungem la un imens lac alimentat de o cascadă. Acum începe aventura: barca noastră coboară condusă de doi localnici, care la fiecare pericol sar din ea ţinând-o pe cele două laturi pentru a nu se răsturna. Urcatul a ţinut vreo 40 de minute şi coborâtul 5. Când ajungem jos hainele noastre sunt complet ude. Ne spunem că am fi putut coborî şi înotând. La întoarcerea spre Manila, vedem o pădure întreagă la pământ, copacii căzuţi şi mii de frunze de palmier pe jos. Ne mirăm, dar ni se explică motivul. Cu două zile înainte de sosirea noastră a fost un taifun, care a măturat insula şi a produs aceste pagube.

După trei zile luăm avionul din Manila şi ne ducem la Dawao City. Se află la sud, pe malul oceanului, la circa 500 de kilometri de insulele Celebes, pe care desigur că nu le-am putut vedea. La hotel, la restaurant, ajungem întâmplător la masă cu un american, care era acolo în interes de serviciu, încheind nişte contracte comerciale. Acest american cu care ne-am împrietenit în câteva ore la mesele luate împreună ne prezintă unui filipinez pe care îl cunoştea din călătorii de afaceri anterioare şi care ne invită pe toţi trei să-i vizităm plantaţiile de cocotieri. Pentru aceasta plecăm cu maşina lui, un Kreisler imens, cu care traversăm oraşul în timp ce ni se arată câte o clădire publică, un cinematograf, de fiecare dată spunându-ni-se:

— Ăsta este al fratelui, asta este proprietatea fratelui meu, un parc imens, proprietatea fratelui meu. La asta întrebăm:

— Dar cine e fratele dumitale?

— Păi, fratele meu e primarul oraşului, eu sunt fratele lui mai mic, dar eu sunt un peşte mic, am numai 23 de case în Dawao City şi plantaţia de cocotieri. La un moment dat ajungem în afara oraşului, la poalele unui munte, unde schimbăm maşina urcându-ne într-un jeep pe care l-a condus mai departe. Urcăm pe deal pe nişte drumuri imposibile şi ajungem la o casă mică, aşezată în pădure, care este proprietatea lui, locuită de un paznic al plantaţiei şi ni se explică modul în care a fost transformată această casă în templu shintoist, pe vremea ocupaţiei japoneze. Vizităm plantaţia aşezată pe un platou şi seara ne întoarcem bogaţi în cunoştinţe despre insulă şi despre viaţa filipinezilor. Am mai avut şi în alte călătorii parte de norocul de a cunoaşte pe cineva din partea locului, care pe urmă ne arăta locuri pe care turiştii nu ajungeau să le vadă. După o odihnă de trei zile luăm din nou avionul spre Manila şi încă în aceeaşi seară ne îmbarcăm în avionul K.L.M., care ne duce la Frankfurt.

Avionul trebuia să decoleze la orele 6 seara, dar vedem că întârzie, aşteptăm, trece o oră, trec două, după care apar soldaţi, înconjoară avionul, se depune un covor roşu şi apare coborând dintr-o maşină preşedintele Marcos cu soţia, întovărăşind până la avion o pianistă italiană care fusese oaspetele familiei Marcos. Italianca îşi ia rămas bun, intră în avion şi aflăm că o cheamă Amalfi, ia loc la clasa întâi şi imediat avionul decolează. În momentul în care s-a ridicat în văzduh, lumea a început să urle şi să o huiduie pe pianistă, pentru care a pierdut două ore. Odată în aer, nu se mai putea întâmpla nimic din partea autorităţilor filipineze. Mi-a venit în minte bancul pe care îl auzisem de mult: „Un tip mic de statură e în compartiment cu un uriaş cu figură de boxer, venind de la Tuşnad spre Bucureşti. Cel mic se tot uită la tovarăşul de drum, care la un moment dat îi spune:

— A, te uiţi, ştiu de ce te uiţi. Te uiţi la petele astea negre de pe obrazul meu.

— Nu mă uit, vai de mine, nu mă uit.

— Ba ştiu că te uiţi. Stai să-ţi explic. Când mama era însărcinată, locuia la Constantinopol şi într-o zi plimbându-se pe stradă apare un negru şi se ia după ea. Mama

fuge şi în ultimul moment reuşeşte să intre într-o clădire închizând poarta. Dar din cauză că s-a speriat, au apărut aceste pete la naştere, pe obrajii mei.

— Vai de mine, vai de mine, zice tipul cel mic, nu mă interesează, eu nu m-am uitat la asta.

— Las'că ştiu. Trenul ajunge la Ploieşti, unde cel mic coboară, se duce la geamul prin care privea uriaşul, îi spune drum bun şi în momentul în care porneşte trenul îi strigă:

— Eu cred că negrul ăla a ajuns-o totuşi pe mama ta". Aşa şi noi cu pianista. Urma să zburăm peste două ore până la Frankfurt de la est spre vest. Am pornit seara pe întuneric şi am călătorit tot timpul pe întuneric, pentru că acum mergeam în sens invers şi orele descreşteau. De la ora 6 seara, după şase ore de mers, când ar fi fost ora 12 noaptea era încă ora 6 seara şi întuneric şi tot aşa nu am văzut soarele timp de 20 de ore. La pornirea din Manila, pilotul ne anunţă că din cauza unor acţiuni războinice în Orientul Apropiat între Israel şi vecinii săi, s-ar putea să nu putem zbura peste ţările arabe şi în cazul acesta va schimba ruta trecând peste Moscova. Am sărit în sus ca ars şi am alergat la pilot să mă interesez de situaţie. Pilotul, un tânăr olandez, mă întreabă de ce mă priveşte aceasta şi mă deranjează. Foarte simplu:

— Eu am plecat ilegal din România, o ţară comunistă şi nu îmi convine să aterizăm la Moscova, unde în eventualitatea unui control de paşapoarte să posede o listă pe care eu aş putea să figurez la un moment dat, să fiu reţinut şi trimis înapoi din Uniunea Sovietică în România. Începe să râdă şi îmi spune:

— Nu se poate, nimeni nu vă poate controla, pentru că într-un avion K.L.M. sunteţi pe teritoriu olandez, deci sub protecţia Olandei. Îmi venea să urlu la o asemenea naivitate şi i-am explicat pe scurt:

— Închipuiţi-vă că luaţi benzină, că trebuie să tancaţi.

— Da, zice el.

— Este adevărat că în momentul în care se tanchează un avion, pasagerii sunt coborâţi?

— Da, zice, asta e evident, ca să nu se întâmple vreun accident. Spun:

— Ei, în momentul în care am coborât din avion nu mai suntem pe teritoriul protejat de dumneavoastră, ci suntem pe teritoriul Uniunii Sovietice. A rămas cu gura căscată. Am fost foarte neliniştiţi câteva ore, până când am aflat că situaţia s-a limpezit în Orientul Apropiat şi avionul îşi continuă călătoria normal, pe ruta obişnuită spre Frankfurt. Am avut doar două escale, la Bangkok şi la Karachi, după care cu câteva ore de întârziere, am ajuns la Frankfurt, unde datorită aterizării altor avioane care au venit la timp, nu ni s-a permis coborârea. Am plutit deci o altă oră deasupra oraşului, făcând cercuri peste cercuri. Pilotul deja ameninţa că pleacă mai departe, la Amsterdam şi vom fi aduşi cu autobusele înapoi. Totuşi, în ultimul moment primeşte permisul de aterizare şi ajungem cu bine. La aeroport eram aşteptaţi de directorul K.L.M.-ului din Frankfurt, care a vrut să ştie dacă grupul a fost mulţumit de serviciul prestat de societatea pe care o conducea. K.L.M. înseamnă

prescurtarea din olandeză a Königliche Lufttransport Momzapf, adică agenţie regală de transporturi aeriene.

Iată că planul meu de călătorii în jurul lumii a început să ia contururi serioase. În afara Europei am văzut până acum Africa, America de Nord şi Asia. Dar cât de multe locuri ne mai lipsesc pentru a putea spune mulţumiţi: „Am văzut această lume, cunoaştem acest glob, acum daţi-ne alt glob", cum spunea pe vremuri Mircea Crişan în glumele lui de la televiziune. A propos de Mircea Crişan. Am avut-o la Frankfurt ca oaspete pe Ala Baianova, de origine rusă din Basarabia, care cânta romanţe româneşti şi ruseşti. Am povestit cum am cunoscut-o în tren între Timişoara şi Bucureşti. Am revăzut-o la Viena şi eram în corespondenţă cu ea. La Frankfurt ne-a vizitat şi la Offenbach s-a întâlnit cu Mircea Crişan, care locuia acolo. L-am întâlnit şi pe cântăreţul Constantin Drăghici, care a fugit şi el din ţară şi lucra pentru început la un cojocar originar din Timişoara.

Ceea ce am regretat în această călătorie, a fost nereuşita ocazie de a vedea o locuinţă japoneză şi de a participa măcar o zi la viaţa acestor oameni, atât de harnici şi inventivi. Ar fi fost interesant de văzut cum locuiesc şi dorm pe saltelele fără paturi şi cum mănâncă la mese de 20–30 cm deasupra podelei, stând pe genunchii îndoiţi. Trebuie să fie o poziţie foarte incomodă, chiar dacă e vorba de o chestiune de obişnuinţă. Când vezi picioarele femeilor care poartă fuste mai scurte, poţi să constaţi că picioarele sunt oarecum deformate din cauza acestei poziţii de stat la masă şi asta încă din copilărie. Pentru a rezolva problema luatului mesei pentru turişti, japonezii au dat dovadă de ingeniozitate. Am fost la un restaurant japonez, unde pentru a gusta diferitele mâncăruri veneau şi turişti. Mesele erau aşezate la 30 cm deasupra podelei, dar ca să uşureze o masă de durata a una-două ore în poziţia în genunchi, au făcut o adâncitură sub masă, în care noi puteam să ne ţinem picioarele stând ca pe o bancă, masa rămânând la înălţimea celor japoneze. De reţinut este şi preocuparea pentru comoditate în Japonia. Turistul, ca şi orice japonez ce stătea într-un hotel, avea parte de un chimono, care atârna în baie, de o mică trusă cu perii de dinţi, săpun şi lamă de ras.

La Frankfurt, viaţa de toate zilele a început şi mi-am reluat călătoriile de serviciu, care constau din vizitarea unor întreprinderi. În ziua de 27 noiembrie am fost la o întreprindere în Ottobrunn. Este o localitate mai mică, aşezată la 20–25 de kilometri sud-est de München. Se făcuse ora cinci şi jumătate, când am ieşit de acolo, se întunecase şi începuse să ningă. Ori de câte ori aveam treabă la München sau treceam prin apropierea lui, mă opream chiar şi pentru o oră la familia Weinberg, pentru a-i revedea şi a sta de vorbă cu Astrid, care era cu 19 ani mai în vârstă ca mine şi de care mă lega o prietenie foarte strânsă. Cum am spus, a pornit o ninsoare atât de deasă, că abia vedeai la câţiva metri în faţa ta. Am ezitat şi am hotărât să nu cobor de pe autostradă, pentru a nu mă înzăpezi pe drumuri mai mici, să nu mai intru în München, şi să-mi continui drumul ca să ajung acasă. După vreo trei ore de drum, abia putând înainta chiar şi pe autostradă, am ajuns la Nürnberg, unde am hotărât totuşi să rămân pentru că pe ambele părţi ale

autostrăzii începuseră să se formeze troiene. Am intrat în Nürnberg, unde am luat o cameră la un hotel, telefonându-i Evei că nu ajung în acea seară acasă. Eva îmi spune că acum vreo două ore şi ceva a telefonat Sibylle, fiica familiei Weinberg, că Astrid, făcând o criză de inimă, a încetat din viaţă la orele şapte şi jumătate. Era tocmai ora când eu treceam pe lângă München, preocupat să trec pe la ei. Am găsit asta ca una din coincidenţele cele mai neobişnuite ale mele, când gândindu-mă la această bună prietenă şi fiind la câţiva kilometri de ea, încetează din viaţă. Am chemat imediat telefonic Münchenul şi am prezentat condoleanţe Sibyllei şi domnului Weinberg. Apropo de prietenie. Adesea spunem: „Ne leagă o prietenie strânsă, am un prieten foarte bun, am cel mai bun prieten". Uneori se mai spune „un cunoscut", când simţi că poate prietenia nu e aşa de profundă. Totuşi, odată, în liceu, cineva mi-a spus:

— Cu tine nu poate fi nimeni prieten.

— De ce anume? am întrebat eu.

— Pentru că tu stai totdeauna la dispoziţia unui prieten. Prin prietenie se înţelege că pot apela atunci când am nevoie, că atunci se vede şi se simte prietenia.

— Şi de ce nu pot fi eu prieten cu cineva?

— Pentru că tu dai, totdeauna dai de la tine, începând de la cel mai mic fleac. Tu însă niciodată nu ceri nimic, niciodată nu ai pretenţii de la cineva, ori un prieten trebuie să aibă o pretenţie de la un alt prieten când simte nevoia. Tu toate acestea nu le faci, în consecinţă, acela care se simte prieten cu tine, se simte în acelaşi timp într-o stare inferioară, are un complex de inferioritate pentru că el profită de pe urma ta, dar tu niciodată de pe urma lui.

Poate are dreptate. Toată viaţa mi-am trăit-o într-o contradicţie. Nu sunt un om solitar, am avut întotdeauna nevoie de oameni şi totuşi nu am simţit niciodată nevoia să cer un sfat sau ceva, n-am simţit nevoia de a avea neapărat pe cineva cu care să vorbesc. Totuşi am simţit nevoia să stau de vorbă cu alţii şi de fiecare dată când angajam o discuţie sau o convorbire sau o apropiere de cineva, finalul a fost totdeauna că eu dădeam sfaturi, eu eram cel solicitat şi niciodată nu am solicitat eu pe altul. Cum am spus, este relativ „să ai un bun prieten, să ai cel mai bun prieten". Am încercat să analizez de multe ori acest lucru. Cunosc foarte mulţi oameni. M-am împrietenit cu sute de oameni. Menţin relaţii foarte bune cu zeci de oameni. Mi-e foarte greu să fac o diferenţiere spunând că am un foarte bun prieten sau că am cel mai bun prieten. Am ajuns la concluzia şi este cel mai comod să numesc prieteni pe toată lumea, pauşal. Sigur că am câţiva mai apropiaţi şi pentru care poate aş face orice. Totuşi puzderia de cunoscuţi pe care îi am şi numesc legătura cu ei prietenie, nu fac nici o diferenţă între cei mai apropiaţi sau mai îndepărtaţi, ci caut să servesc pe toată lumea, să-i consider pe toţi foarte apropiaţi şi să nu zic niciodată sau foarte rar că a fost cineva dezamăgit de prietenia mea şi de sprijinul meu nelimitat pentru toţi cei care au nevoie de mine. Este frumos să poţi afirma că ai nenumăraţi prieteni, este un sentiment liniştitor, care te încălzeşte la inimă, să poţi spune că foarte multe persoane, dacă aş face apel la ele, ar părăsi totul şi ar veni să-mi satisfacă dorinţa sau să mă ajute. Aproape

niciodată nu am făcut acest lucru, adică să solicit maximum de la cineva şi totuşi este plăcut să ştii că foarte puţini dintre prieteni ar refuza dacă le-aş cere ceva. Aşa că rămân la poziţia că-i numesc pe toţi prietenii mei şi-i iubesc pe toţi. Am citit odată, demult, demult o scurtă poezie din care mi-au rămas în minte câteva rânduri şi parcă era scrisă de Vasile Alecsandri. „Înşir-te mărgărite/ Pe lungi fire aurite". Am considerat că am în inimă un fir lung, lung aurit, pe care se înşiră nenumărate mărgele, un şirag de mărgele, fiecare perlă reprezentând un suflet care îmi este aproape şi pe care l-aş ajuta în orice împrejurare. Şi dacă împrejurările au fost de aşa natură că s-a ivit vreo neînţelegere cu vreo persoană pe care o consideram apropiată şi în consecinţă au slăbit legăturile dintre noi sau chiar s-au rupt, pe firul meu aurit a rămas perla neschimbată.

Totuşi în acea seară de 27 noiembrie am simţit un gol. Am sesizat pentru prima oară că din şiragul de mărgele lipseşte o perlă care îmi era foarte scumpă. Şi atunci am realizat că firele aurite nu sunt aurite pentru totdeauna. La un moment dat firul are un capăt de unde începe firul înnegrit. Pe acest fir a apărut Astrid. La început rămâne durerea, apoi golul urmat de tristeţe şi la urmă vine amintirea, care păstrează veşnic acea perlă de pe firul negru, fără să fie în pericol de a se rupe ca în cazul unei perle de pe firul aurit.

Dar în deceniile ce au urmat pe firele aurii s-au mai aşezat încă multe perle, abia câte una alunecând pe firul negru. După 1990, e adevărat, acestea au început să fie mai multe. Trebuie totuşi să mărturisesc că perlele mele au fost în majoritate feminine. Am mai amintit că la naşterea mea prietenele mamei aveau deja copii cu şase până la zece ani mai mari decât mine. Mai târziu aceştia au devenit firesc prietenii mei. Dar întâmplarea a făcut ca aceste prietene ale mamei, vreo patru la număr, să aibă numai fete şi deja de atunci m-am înţeles bine cu fetele. Se vede că felul meu de a fi a făcut ca fetele să aibă încredere în mine, încă din tinereţe destăinuindu-mi o mulţime din problemele lor. Este adevărat că nu vorbeam niciodată despre cele ce mi se spuneau. Am respectat întotdeauna pe fiecare prietenă pe care o cunoşteam din copilărie, ca de altfel pe toate doamnele pe care le-am întâlnit în cursul vieţii. Eram un om pe care fiecare se putea baza. Emmy Kunz, mai târziu doamna Baruch, mi-a spus o dată: „Tu ai ceva în tine, un vino încoace". Veneau familii în vizită la noi, mai târziu, când eram cu Eva, şi bărbaţii de regulă se aşezau să joace o partidă de şah sau să repare maşina cu Eva, în timp ce eu stăteam de vorbă cu doamnele despre parfum, rujuri şi rochii. Astfel, dintre multele cunoştinţe nu era greu să găseşti câteva cu care să te înţelegi foarte bine şi cu care să ajungi la o prietenie strânsă. Totuşi, cititoarei care îşi va găsi numele în această carte îi pot cita câteva cuvinte dintr-un cântec german: „De sărutat, am sărutat pe celelalte/ Dar de iubit, te-am iubit numai pe tine".

Şi iată că anul 1973 se apropie de sfârşit. Ajunul şi prima zi de Crăciun le petrecem la familia Fonteiner şi a doua zi la familia Wesemeier, dând o raită prin Gladbeck şi Neuss. Plecăm apoi din nou, ca şi anul trecut, spre Spania, ducând-o cu noi pe soacra mea. Înainte de a ajunge la frontiera spaniolă, după ce trecem prin Perpignan, vizităm Amélie les Bains. Este o localitate balneară, care are o apă termală cu sulf, de compoziţie similară celei de la

Govora. Deoarece astmul Evei se înrăutăţise, am luat ideea de la prietena noastră Eliza Ionescu să facem cura la Amélie, una din cele şapte localităţi din Pirinei. Apele termale din aceste localităţi serveau la ameliorarea astmului şi a căilor respiratorii, precum şi pentru uşurarea bolilor reumatice sau afecţiunilor osoase. Ne înscriem amândoi pentru o cură de trei săptămâni pentru luna septembrie 1974.

Traversăm apoi frontiera parcurgând oraşele spaniole Barcelona, Tarragona, Alicante, după care ne întoarcem ajungând în localitatea Sigean, la 20–30 de kilometri nord de Perpignan, unde petrecem Revelionul. Seara de 31 decembrie 1973 o petrecem în restaurantul hotelului, jucând *riffle*. Riffle este un joc obişnuit în această regiune, la care primeşti nişte tabele cu numere. Se fac trageri de numere şi dacă nimereşti trei sau şase din numerele pe care le-ai primit, poţi câştiga în general produse locale, de exemplu, o ladă de stridii, regiunea deţinând un bazin de creştere a stridiilor cu numele de Bazinul Teaux, de unde se colectează stridiile în orăşelul Sète. La francezi, consumul de stridii de Crăciun este foarte ridicat, neexistând familie care să nu consume stridii de Crăciun sau de Anul Nou. Este o scoică ce se deschide şi aşa proaspătă se mănâncă sorbindu-se după ce s-au pus câteva picături de lămâie sau chiar de maioneză. La miezul nopţii bem un pahar de şampanie şi imediat tot restaurantul pleacă spre biserica de peste drum, unde începe slujba de noapte. Preotul local începe slujba, dar la un moment dat nişte tineri încep să vorbească mai tare şi să se hârjonească la intrarea în biserică. Preotul opreşte slujba şi cu o voce de tunet strigă: „Cei care conturbă Sfânta Liturghie să poftească afară din biserică!" Se face o linişte de mormânt şi, astfel, preotul îşi reîncepe slujba. Nu ştiu de ce dar pentru noi a fost neobişnuită această reacţie a preotului, dar am găsit că efectul a fost totuşi deosebit. Ceva similar am mai întâlnit în Germania, într-un restaurant, unde patru tineri au ridicat puţin vocea. Proprietara restaurantului i-a apostrofat imediat: „Încetaţi imediat, dacă nu, acolo e uşa!" Şi în Germania acest incident s-a petrecut într-o localitate mai mică, la fel ca şi aici la Sigean, în Franţa.

Ne continuăm drumul spre casă şi în câteva zile suntem la Frankfurt, fără să ne grăbim, pentru a începe anul 1974. Ne facem mari proiecte pentru acest an. Şirul lung de oaspeţi se deschide cu vizita Liei Poboran, care apare la un sfârşit de săptămână. Viky Kovacs, tot din Timişoara, vărul lui Andrei Dornhelm din Viena, conducea la Frankfurt un local de strip-tease. Acesta era format dintr-o încăpere cu mese şi scaune, unde puteai lua o băutură, în faţă era o scenă pe care se succedau femei care se dezbrăcau în ritm de muzică. Această distracţie admisă numai în vest şi desigur interzisă în ţările de democraţie populară, îi stupefia pe vizitatorii care nu văzuseră încă aşa ceva şi, în consecinţă, fiecare oaspete era dus de noi în barul lui Viky Kovacs. În aceste baruri, o simplă băutură, care într-un restaurant obişnuit costa una–două mărci, costa minimum 25 de mărci. Costul ridicat al băuturii, care era singurul fel de consumaţie, trebuia să acopere şi plata artiştilor, pentru că în fond este o artă să te dezbraci şi, în consecinţă, nu e vorba de o distracţie ieftină. Fiind prieteni cu Viky Kovacs, noi rezolvam problema în felul următor: Ne aşezam

la o masă noi doi şi oaspetele nostru din România sau Ungaria şi Viky aducea pe şest câte o sticluţă de coca-cola, pe care noi o consumam cât dura reprezentaţia, apoi plecam nefiind obligaţi să luăm la masă câte o animatoare, care se aşeza în special acolo unde era câte un bărbat singur şi care apoi trebuia să comande băuturi pentru el şi pentru dansatoare, putând ajunge la sume de sute de mărci, pentru că reprezentaţia dura toată noaptea. Am văzut şi câteva scene interesante, când o femeie s-a dezbrăcat având tot timpul pe umeri un şarpe boa viu, de trei–patru metri lungime. Viky făcea serviciul până pe la ora 1 noaptea, când era schimbat de altcineva. Într-o zi aflăm că acela a fost împuşcat, stârnindu-se la un moment dat în bar o ceartă. Atunci am lansat noi vorba „Viky de noapte a fost împuşcat, nu cel de seară". Aceste baruri erau înşirate în cartierul gării, pe strada principală ce ducea spre gară, unul lângă altul, fiind cam 20–30 de asemenea localuri de distracţie. Mai exista şi sistemul *peep,* care consta dintr-o încăpere cu mici deschideri, în care dacă puneai o marcă şi priveai prin respectivele fante, puteai vedea spectacolul unei femei care se dezbracă. După unul, două minute fanta se închidea şi trebuia din nou introdusă o marcă pentru a continua să vezi.

Pentru 1974 aveam proiecte mari. Era, de fapt, continuarea călătoriei în jurul pământului în decurs de zece ani, aşa cum ne-am planificat. De aceea ne-am înscris într-o călătorie de studii care urma să ne arate o bună parte din America de Sud. În ziua de 31 martie 1974 luăm avionul din Frankfurt pentru Brazilia, anume oraşul Bahia, numit astfel de brazilieni şi care corespunde oraşului San Salvador, după numirea europeană. De fapt, numele complet al oraşului este San Salvador de la Bahia de Todos Santos, adică Sfânta Mântuire din Golful Tuturor Sfinţilor. Numele a fost dat de Cristofor Columb, care după luni de zile de traversare a Atlanticului, a sosit la Bahia, văzând primul pământul american. A fost salvarea echipajului şi mântuirea de toate chinurile drumului. Diferenţa de timp se manifestă astfel: dacă la Frankfurt este ora 12 la prânz, acolo este abia 8 dimineaţa, deci o diferenţă de patru ore în urmă. Ca timp de zbor intervin următoarele: dacă zbori spre Canada, Statele Unite treci peste Polul Nord şi prin asta scurtezi timpul. Dar dacă pleci din emisfera de nord spre cea de sud, atunci din contra, lungimea drumului se dublează, trebuind să treci ecuatorul. De regulă din Frankfurt zborurile spre America de Sud au loc seara şi în general soseşti dimineaţa, după ce ai zburat vreo 15 ore cu o escală la Madrid. Faţă de timpul ce l-ai avea dacă ai sta pe loc 15 ore trebuie să mai scazi patru ore şi ai ora sosirii în Brazilia. Deci, sosim dimineaţa la Bahia şi suntem pentru prima dată în Brazilia.

Pe vremuri Brazilia a fost colonie portugheză, de aceea aici se vorbeşte limba portugheză. Toate celelalte state din America de Sud au fost colonii spaniole şi acolo se vorbeşte spaniola, excepţie făcând cele trei Guyane, cea Franceză, Engleză şi Olandeză, colonii ale ţărilor după care şi-au primit şi numele. Brazilia, din întreaga Americă de Sud este statul cu cei mai mulţi locuitori autohtoni, anume *indios.* Populaţia băştinaşă din America de Sud a fost numită de Columb indieni, în spaniolă *indios*, deoarece el era

convins că a ajuns în India venind dinspre răsărit, neştiind că între Europa şi Asia mai este un continent, America.

Încă şi azi se găsesc în regiunea Amazoanelor triburi de indios care nu au văzut niciodată un om alb. În ceea ce priveşte limbile este de remarcat că în timp ce noi înţelegem foarte greu portugheza sau spaniola din Europa, vorbite repede, cu anumite cuvinte înghiţite, în America de Sud pentru noi sună cu mult mai inteligibil decât în Europa. Portugheza din Brazilia seamănă mai mult cu limba română decât portugheza vorbită în Portugalia, după cum spaniola vorbită în Argentina o înţelegem mai bine decât spaniola din Spania. Explicaţia, după mine, este următoarea: ţările din America de Sud au fost colonizate după descoperirea Americii, în secolele XVI-XVII, coloniile menţinând limba vorbită atunci în Europa, descendentă din limba latină vulgară, moştenită de la romani. În aceste ţări izolate de Europa limba s-a păstrat mai bine. Acelaşi fenomen s-a întâmplat şi cu limba română, mai izolată în Europa de Est, faţă de blocul ţărilor vestice latine, unde limbile au evoluat distanţându-se de latina vulgară. Româna din estul Europei, spaniola şi portugheza din America Latină sunt mai aproape de originile lor şi mai uşor de înţeles pentru noi. Până şi accentul circumflex, care în limba română dă litera â, există în braziliană.

Bahia are în componenţă două oraşe, unul de Sus şi altul de Jos. Acestea se leagă prin drumuri în serpentină pe care poţi ajunge cu maşina dintr-un oraş într-altul. Mai există şi ceva specific Bahiei, neîntâlnit în altă parte, unde sunt două zone de sus şi de jos, de obicei legate prin scări, la Bahia se poate lua un ascensor între cele două părţi ale oraşului. Toată Bahia este împânzită cu arbori de mango, cu fructe destul de mari, cu o sământă mare plată ca o migdală în centru. Fructul are o pulpă galbenă şi este delicios. Încă din Frankfurt i-am scris vărului meu Andrea din São Paulo, pe care nu l-am văzut niciodată, avertizându-l asupra sosirii noastre la Rio. Am convenit că deşi São Paulo nu cade în itinerarul nostru, vom face o derogare şi totuşi vom ajunge pentru o seară la ei, după care la o escală a avionului ce transporta grupul nostru, fără a fi în program vizitarea oraşului São Paulo, să ne alăturăm din nou grupului.

De la Bahia zburăm la Rio, de unde îi telefonez vărului nostru, care ne scrisese deja la hotel şi îl anunţ când sosim la São Paulo. Din cele trei zile planificate pentru Rio de Janeiro, petrecem numai două, plecând a treia spre São Paulo. Rio este cel mai mare oraş al Braziliei, capitala fiind Brasilia, situată în interiorul ţării. Rio se întinde pe malul Atlanticului şi are o imensă plajă, renumita Copacabana. Amplasamentul oraşului este splendid, într-o parte este limitat de Oceanul Atlantic, pe o latură se află muntele de Zahăr, numit Pao de Azucar, adică Pâinea de Zahăr, în forma unei căpăţâni de zahăr cum se vindea odinioară. A treia latură e delimitată de muntele Corcovado, pe care se află imensa statuie a lui Hristos de care am mai vorbit. Urcăm şi pe Muntele de Zahăr şi pe Corcovado şi admirăm de aproape statuia, de înălţimea unei case cu etaj. A patra latură a oraşului este dată de un deal pe care sunt mii de căsuţe, aşa-zisul *bidonville*. Casele sunt construite din

cartoane, bidoane, adică improvizaţii, pentru că în Brazilia există o lege care prevede că o casă clădită în 24 de ore şi nu mai mult, nu este dărâmată de autorităţi. Acest bidonville poartă numele de *favela* şi reprezintă în fond cartierul săracilor, care s-au aciuit acolo. A treia zi după şederea în Rio, urma ca avionul nostru să zboare spre Fos de Iguaçu, care înseamnă cascadele Iguaçu, cele mai mari din America de Sud. Acest avion avea o escală la São Paulo. A treia zi dimineaţa zburăm de la Rio la São Paulo, care se află la 600 de kilometri şi suntem aşteptaţi la aeroport de 46 de persoane, care toate reprezentau rudele noastre. Vărul meu Andrei Fenyves, originar din Budapesta, a venit din Italia cu soţia lui prin anii '42 şi cu cei doi copii, Magda şi Alessandro, numit şi el Sandro, ca şi fiul lui Giulio, fratele său din Milano, despre care am mai povestit. Magda s-a căsătorit cu Felicio Sadalla, având şase copii: cinci fete şi un băiat, iar Sandro s-a căsătorit cu o braziliană de origine portugheză, Maria-Elena. Ceilalţi erau emigranţi în Brazilia. Autohtoni erau consideraţi descendenţii din familiile portugheze stabilite aici cu sute de ani în urmă. Şi Sandro are cinci copii, patru fete şi un băiat. Deci 16 persoane erau prezente numai din partea vărului meu. Acestora li se adăugau până la 46, toate rudele norei, respectiv ale ginerelui vărului meu. În Brazilia este obiceiul ca atunci când este aşteaptat cineva din Europa să vină toată familia la aeroport.

São Paulo este o metropolă, care la acea oră cred că avea şase milioane de locuitori. E un vacarm nemaipomenit, o circulaţie cu care noi, în Europa, nu eram obişnuiţi. Suntem duşi în casa lor, o vilă splendidă aşezată într-un cartier numit Vila Mariana, cu o imensă grădină cu bananieri şi cu o piscină. Vărul meu locuia în această vilă după moartea soţiei sale cu câţiva ani în urmă, cu fiica Magda, cu soţul Felicio şi cu cei şase copii, Luciana, Inez, Patricia, Naomi, Marta şi Marcelo. Casa este impunătoare, din antecameră intri în holul aşa de înalt încât se ridică şi pe o parte din etaj. La etaj erau şase dormitoare şi vreo trei băi. Jos, spre intrarea în grădină, era bucătăria. Pe bucătăreasă o chema Genesa, care de ani de zile era angajata lor. Astăzi, exact 30 de ani mai târziu, este tot acolo. Este o indios din Matto Grosso, cu care eu mă înţelegeam de minune în portugheza ei cu accent, care semăna leit cu limba română. Când familia dormea ea spunea totu duorme, când voia să spună mâine zicea amâine sau aşteptă-mă.

Avionul nostru ateriza a doua zi dimineaţa la São Paulo, dar noi aveam atât de multe de povestit văzându-ne prima oară, încât am stat toată noaptea treji. Eu am învăţat până dimineaţa să vorbesc portugheza şi copiii au învăţat româna. Le-a plăcut cel mai mult cuvântul strugure. Puteam alege limba pe care o doream pentru conversaţie, pentru că Magda era profesoară de limba franceză. Felicio vorbea bine italiana şi perfect germana, el fiind inginer şi făcându-şi studiile în Berlin. Toţi portughezii vorbesc şi limba spaniolă, aşa că toată familia înţelegea spaniola. Luciana mai vorbea şi limba japoneză, pe care o învăţase la şcoală. În Brazilia trăiesc sute de mii de japonezi, emigraţi aici şi care se ocupă în special cu grădinăritul, aşa cum în Banat bulgarii erau cei care alimentau cu zarzavaturi oraşele Timişoara şi Arad. Aşa de mulţi japonezi trăiesc în Brazilia încât guvernul brazilian

avea şi un ministru japonez. Vila alăturată casei noastre era proprietatea mamei lui Felicio, care trăia acolo cu un frate al lui Felicio, inginer şi un altul, care avea un defect rezultat dintr-o meningită din copilărie. O altă vilă alăturată era proprietatea unei prietene de-a Magdei, numită Ursula, de origine germană. Bogăţia de flori din grădinile acestor vile şi toată ambianţa aveau o vrajă deosebită. Te puteai crede în paradis. În copaci apăreau din când în când papagali mari, albi, numiţi cacadu. Mama lui Felicio era proprietara unei fabrici, în care se căleau vibrochenele maşinilor Volkswagen, şi anume Volkswagen do Brazil, dar se citeşte *Brasiu*. Volkswagenul era modelul aşa-zis „broască" în România. Acea maşină de mici dimensiuni începuse să fie fabricată încă sub Hitler în număr mare pentru ca toată Germania, inclusiv cei mai săraci, să poată avea o maşină. Nemţii o numeau *Käfer*, adică gândacul. Azi, când în Germania nu se mai fabrică acest tip, în Brazilia producţia continuă. Fabrica mergea bine pentru că alimenta cu vibrochene toată linia tehnologică a maşinii în Brazilia. Felicio era inginer şef în această fabrică. Mai târziu fabrica a întreţinut aproape toată familia. După ce fetele au devenit mari şi s-au căsătorit, soţii lor au fost angajaţi tot în această fabrică. Luciana, la vârsta de 14 ani fusese un an în Anglia, la o familie unde învăţase limba engleză. Dorea să revadă această familie, aşa că noi am invitat-o să vină în Europa la noi, de unde va putea merge şi în Anglia. Vizita ei a fost fixată pentru 1975. Ea era cea mai în vârstă dintre surori.

A doua zi dimineaţa suntem duşi la aeroport şi ne îmbarcăm în avionul care transporta grupul nostru de circa 18 persoane şi unde aveam bagajele încărcate şi locurile rezervate. Zburăm cu destinaţia cascadele Iguaçu, care înseamnă o imensă cascadă formată de un râu care cade brusc de la 20 metri înălţime, urmându-şi drumul spre Atlantic. Aici se află hotelul Cataracta la circa 500 de metri de cascadă, încât noaptea se aude huruitul cascadei. Hotelul are o imensă piscină şi o grădină frumoasă, în care se află papagali verzi cu ochii galbeni. Mi-am adus aminte de un cântec italian, care spune „papagallo braziliano tutto verde, ochi gialo". Aceşti papagali sunt mari de circa 30 de cm şi când mănâncă iau bucata în ghearele unui picior şi stând pe celălalt picior îşi duc astfel mâncarea la cioc. Cascadele Iguaçu se află într-un punct de frontieră, unde se întâlnesc trei state: Brazilia, Argentina şi Paraguay. Noi vizităm cascada din partea braziliană.

După două zile zburăm din Iguaçu în Paraguay şi aterizăm la Asunción, capitala ţării. Pe vremea aceea preşedintele Paraguayului, care menţinea un fel de dictatură, era un general numit Strösser, de origine germană. Era foarte nostim că puteai vizita palatul prezidenţial şi, mai mult, în zilele în care preşedintele nu era în biroul lui, te puteai aşeza în fotoliul lui şi să fii fotografiat, ceea ce am şi făcut. Mai am şi o fotografie din Germania, din Essen, de la Concernul Krupp. Şi acolo, la Essen, puteai să te duci în vechiul birou al proprietarului Krupp, să te aşezi la biroul lui şi să te fotografiezi.

Asunción, în traducere ar însemna Înălţarea Domnului. Este un oraş frumos, într-o ţară aflată într-o sărăcie lucie, cu inflaţie mare, încât totul se plătea în dolari. Banii paraguayani nu aveau nici o valoare. Seara mergem la un local cu specific folcloric, unde

cânta o frumoasă paraguayană cântece populare. Una din figurile cântăreţei era mult aşteptată de publicul prezent. Auzisem înainte vorbindu-se de senzaţia serii, dar abia atunci am aflat despre ce este vorba. La un moment dat, între două cântece, diva se plimbă prin public şi deodată se opreşte în faţa mea, îmi face semn să mă ridic, pune un evantai în faţa noastră şi mă sărută. Mult timp m-am întrebat de ce m-a ales tocmai pe mine. Dar mi-am adus aminte de grupul de *amy* din Taiwan, unde m-au ales ca să mă plimbe pe scenă. O fi acel „vino-încoace" al lui Emmy.

Un mare râu curge prin Paraguay, cu numele de *Guarana* şi totodată aşa se numea şi o băutură foarte bună, un fel de sirop. E interesant că în toată America de Sud găseşti extrem de multe denumiri, în care intră silaba gua. Începând de la guano, denumirea excrementelor păsărilor de mare, apreciat pe vremuri ca îngrăşământ agricol foarte bine plătit, apoi în denumirea statelor Paraguay, Uruguay, Guatemala, în râul Guarana, în cele trei Guyane, până şi în numele Nicaragua. Nu am reuşit să aflu ce înseamnă sau de unde provine.

De la Asunción zburăm spre Argentina, unde aterizăm în capitală, la Buenos Aires. Este o metropolă foarte frumoasă, cu palate impunătoare, care îţi aminteşte oarecum de Madrid şi ca stil şi ca populaţie, care vorbeşte spaniola. La Buenos Aires vizităm un cimitir, care poartă numele de Rigoletto şi care este foarte interesant, fiind unic în felul său. În loc de alei, cum suntem noi obişnuiţi, în acest cimitir se află străzi cu denumiri şi în loc de morminte există căsuţe cu uşă de intrare, uneori din sticlă, cu banchete în interior, pe care sunt aşezate sicriele mari, metalice, care se pot vedea şi de afară. Deasupra acestor case se află câte o statuie impunătoare. Am aflat că majoritatea argentinienilor, chiar şi cei foarte săraci, fac economii în timpul vieţii pentru ca după moarte să primească un monument frumos în cimitir.

O importantă parte a populaţiei din Buenos Aires sunt italieni. A fost la un moment dat în trecut o masivă imigraţie din Italia. Ţinutul din jurul oraşului se cheamă Mesopotamia, iar oraşul are priveliştea spre Oceanul Atlantic, mai exact asupra golfului La Plata, *plata* însemnând argint. În Argentina se găseşte foarte mult argint, de unde şi numele de Argentina. Pe vremea aceea era o bogăţie în Argentina şi banul argentinian *peso* era aşa de puternic încât echivala cu dolarul. Patagonia ţine de Argentina. Sunt imense păşuni pe care trăiesc cirezi întregi de vite, ţinute în libertate. Acestea sunt prinse doar atunci când sunt vândute pentru a fi duse la abatoare.

Numai la Frankfurt sunt trei restaurante cu numele de Maredo, care servesc steak-uri argentiniene aduse de două sau de trei ori pe săptămână cu avionul din Argentina. Se spune că însăşi carnea este mai bună pentru că aceste animale pasc în mod natural în pampas şi că diferă şi felul în care este tăiată carnea, care poate influenţa gustul acesteia. Cert este că în Argentina, la Buenos Aires, ne-am dus într-un restaurant numit Estancia, în care am mâncat steak în următoarea formă: carnea în loc să fie tăiată în felii, se taie în cuburi, se aduce la masă şi cubul care reprezintă cam un kilogram de carne se prinde cu o sabie.

Vârful se introduce în lemnul de pe masă, un chelner îmbrăcat în poncho trece cu un cuţit pe lângă tine, taie o felie din cubul de carne, o pune în farfurie şi aceasta se topeşte în gură. Chelnerul te pândeşte când ai terminat felia, trece din nou, mai taie o felie şi umple din nou farfuriile. Când am intrat prima oară în acest restaurant numit Estancia, am văzut următoarele: într-un colţ era un foc deschis în jurul căruia erau aşezaţi miei întregi atinşi direct de flacără, mai departe era o farfurie metalică, unde în cenuşă erau pui întregi, care se frigeau pe jar şi mai departe era o tejghea cu zeci de cârnaţi de porc. Tot grupul nostru se aşează la masă, vine chelnerul şi se scuză că azi nu e zi de carne. Noi spunem la aceasta:

— Păi acolo este miel, pui, porc.

— Astea nu reprezintă carne. Carnea este exclusiv cea de bovine şi nici de acolo toată, ci o anumită parte din corpul animalului, din care se fac steaks-urile, tot restul nu interesează.

— Şi de ce nu aveţi azi carne?

— Pentru că exportul a devenit aşa de mare, încât de două ori pe săptămână în Argentina toate restaurantele fac prohibiţie la carnea de vită, pentru a se putea exporta mai mult. În alţi ani am mâncat şi steak în acelaşi restaurant cu ocazia altor călătorii la Buenos Aires.

De la Buenos Aires am zburat spre vest traversând Anzii Cordilieri, masivul de munţi care se întinde ca un lanţ din nordul până în sudul Americii de Sud. Aceştia despart, ca o frontieră lungă, Argentina de Chile. Vârfurile Anzilor se înalţă până la 6 000 de metri. Am trecut peste aceşti munţi şi am ajuns la Santiago de Chile. Aici a avut loc cu câteva luni înainte o lovitură de stat dată de generalul Pinochet împotriva preşedintelui Allende, care conducea un guvern socialist asociat cu comuniştii. În timpul guvernării lui Allende, bande de tineret comunist intrau prin fabrici, scoteau lumea, aruncau proprietarii din case şi făceau alte samavolnicii de felul acesta, până când în ţară a avut loc un fel de revoluţie, combinată cu greve, conducerea greviştilor preluând-o asociaţia de transporturi, care în final a paralizat ţara, după care militarii, în frunte cu generalul Pinochet atacă Moneda, adică sediul guvernului, trăgând cu tunul în acest edificiu. Rezultatul a fost moartea lui Allende şi preluarea puterii de către Pinochet, care a înscăunat o dictatură militară. Când am ajuns noi, totul era depăşit, doar ca urmare a revoluţiei rămăsese interdicţia de a ieşi între ora 12 noaptea şi 5 dimineaţa. Astfel, trebuia să fim la 12 cel târziu înapoi la hotel, căci era periculos să fii prins pe stradă de patrulele armatei. Hotelul nostru se chema Crillon. Făcea parte dintr-un grup de hoteluri, numele de Crillon fiind întâlnit şi în alte ţări. Igiena hotelului lăsa de dorit, întâlnindu-se în baie gândaci mărunţi, roşii, situaţie respingătoare, după ce ne-am obişnuit peste tot cu o curăţenie exemplară în Europa de Vest şi în America de Nord. În unica zi destinată vizitării oraşului Santiago de Chile am văzut mult prea puţin, datorită nebuniei ghidului nostru, care era un înflăcărat adept al lui Allende şi care ne-a făcut să pierdem ore întregi ducându-ne aproape cu forţa în stadionul oraşului spre a ne arăta că acolo au fost ţinuţi închişi mii de chilieni prinşi de armată în

revoluţie. O fi fost situaţia tristă la vremea respectivă, dar noi nu aveam ce vedea pe stadion.

A doua zi am făcut o excursie la Oceanul Pacific şi am ajuns în orăşelul Valparaiso care, cum îi spune şi numele, era un paradis pentru excursii şi petrecerea timpului liber. Aici am văzut pentru prima oară un exemplar din vestitele statui din Insula Paştelui. Istoria era următoarea: cineva a furat o statuie nu prea mare, pentru că statuile mari atingeau până la 22 de metri înălţime, în timp ce statuia din Valparaiso nu depăşea trei metri, a încărcat-o pe un vapor care a fost prins de un distrugător chilian şi recuperată, dar pentru că era mai aproape de coastă, în loc să o ducă înapoi în Insula Paştelui, care era la câteva mii de kilometri în interiorul Pacificului, au depus-o la Valparaiso, plasând-o într-un parc. Puteai să-ţi faci aici o mică idee asupra imaginii pe care o reprezintă sute de statui de acest gen şi de mărime colosală, aşezate pe o mică insulă. Aceste statui erau vestigiile unei culturi apuse şi înfloritoare cu sute de ani în urmă.

Revenind la Santiago, luăm avionul pentru La Paz, capitala Boliviei. Ţara se învecinează direct cu Chile în nord. Aterizăm pe aeroportul situat la circa 4 000 de metri înălţime şi suntem preveniţi dinainte să nu depunem efort, aerul fiind foarte rarefiat şi lipsa de oxigen făcându-se simţită. Într-adevăr, pe aeroport vedem din loc în loc nişte butelii de oxigen care, ni se spune, sunt destinate cazurilor când cuiva i se face rău din lipsa oxigenului. Hamali speciali vin să preia toate bagajele pasagerilor, pentru prevenirea efortului pe care aceştia l-ar depune. La Paz este aşezat într-o căldare. Oraşul „albilor" sau centrul oraşului este aşezat aproximativ la 2 000 de metri înălţime, ceilalţi locuitori, în special descendenţii indioşilor, locuiesc mai sus, la 3 000–3 500 de metri deasupra centrului, fiind mai obişnuiţi cu acest aer sărac în oxigen.

Suntem transportaţi în centrul oraşului, unde se află hotelul nostru. Primim o cameră la etajul al doilea. Ni se spune să folosim ascensorul şi să mergem foarte încet, evitând orice efort. După două-trei ore fiecare începe să se plângă de o durere de cap şi o oboseală ce a persistat în tot timpul şederii în La Paz. Eu am rezolvat problema altfel: m-am simţit relativ bine şi nu am luat în seamă sfaturile de a nu face efort. Astfel am luat-o în pas alergător de câteva ori de la etajul doi până jos, la masă, apoi la fel înapoi. Urmarea a fost că în noaptea aceea m-am simţit mizerabil, m-a apucat o durere de cap cu o senzaţie de greaţă mult mai puternică decât pe Eva sau pe alţii, pământul învârtindu-se în jurul meu. Am trecut printr-o criză serioasă, făcând boala înălţimilor, dar diferenţa a fost că brusc dimineaţa eu m-am făcut bine şi din clipa aceea nu am mai simţit nici durere de cap, nici greutăţi în respiraţie în următoarele zile, în timp ce toţi ceilalţi care s-au menajat nu se simţeau în largul lor. Soroce se cheamă în La Paz această boală, care îi apucă pe aceia care coboară brusc dintr-un avion pe aeroportul de aici. Altfel se prezintă situaţia dacă vii pe jos ori călare de la şes şi ajungi încetul cu încetul sus, plămânii şi întreg organismul obişnuindu-se treptat cu aerul rarefiat. În plus sângele se îmbogăţeşte. Se spune că faţă de

cei cinci litri pe care îi avem noi, băştinaşii din Bolivia au şase până la şase şi jumătate litri de sânge pentru ca acesta să poată primi mai mult oxigen.

Şi în Bolivia este un fel de dictatură, preşedintele fiind un militar cu numele de Banzer. Întâlnim mulţi militari patrulând prin oraş. Ca o curiozitate, vedem embrioni de lamă, animalul care în America de Sud ţine locul oilor noastre. Aceşti pui nenăscuţi sunt scoşi înainte de a fi născuţi, omorâţi şi uscaţi şi se vând cu sutele în săculeţi la piaţă. Sunt socotiţi un medicament al şamanilor, vracii locali, meserie întâlnită în aproape toate ţările primitive, în special în Africa şi Asia. Cu un hocus-pocus aceştia fac să se vindece toate bolile, numai că trebuie să şi crezi în asta. Hocus-pocus ţine de felul de a vorbi al scamatorilor, care fac să dispară obiecte şi pe care i-am întâlnit în bâlciurile copilăriei. De unde vine legătura dintre aceste cuvinte şi dispariţia unor mici obiecte din mâinile scamatorilor? Când ţineau slujba, preoţii catolici o făceau până aproape de zilele noastre, exclusiv în limba latină, numai Evanghelia era citită în limba ţării unde se oficia slujba. Când preotul ridica la altar hostia sfântă, spunea *Hoc est corpus Dei* — „Acesta este corpul lui Dumnezeu". Poporul care nu înţelegea limba latină auzea numai hoc şi poc explicându-şi gesturile preotului în felul său. În cazul scamatorului, care face tot gesturi neînţelese pentru a face să apară sau să dispară anumite obiecte, omul de rând a asociat aceleaşi cuvinte.

Din Bolivia plecăm spre Peru cu un autobus. Trecem printr-o regiune care ar putea foarte bine să fie de pe lună. Nici o plantă, pustiu, dar nu e deşert, ci doar mici moviliţe sau stânci se înşiră de-a lungul drumului. De la înălţimea de 3 000 de metri la care suntem trebuie să coborâm pentru a urma şoseaua ce duce la frontieră. Pe la 1 500 de metri suntem în regiunea Iungas, care e practic o junglă. Şoseaua care duce spre frontieră e destul de proastă încât facem salturi până la jumătate de metru de pe băncile pe care stăm, aproape lovindu-ne cu capul de tavanul autobusului. La frontieră suntem opriţi şi supuşi unui control destul de amănunţit şi lung. Bolivia şi Peru nu se aflau atunci într-o fază de prietenie prea mare.

Intrăm în Peru şi peste puţin timp ajungem pe malul lacului Titicaca. Este un lac imens pe malul căruia creşte papură şi trestie, încât oamenii construiesc plute din ele şi chiar un întreg sat este făcut din ele şi aşezat ca un sat plutitor pe un strat gros de saltele de papură. Satul are o singură clădire de tablă, care este şcoala. Spre seară, după o zi de drum, ajungem în oraşul Cuzco. În această regiune îşi avea reşedinţa Inca, regele incaşilor, popor astăzi complet dispărut. Urmele lui se văd însă şi astăzi. Aproape tot oraşul Cuzco este zidit pe un fundament incaş. Incaşii construiau cu pietre cioplite în formă de trapez. Fundamentul acestor case din blocuri imense de 1/1 metru s-a păstrat, peste care s-au ridicat casele de azi. Nenumărate biserici construite de spanioli după ocuparea acestei regiuni împodobesc oraşul. Este tocmai duminica de Paşti. Facem o excursie într-un sat numit Pisac, unde au loc serbări în ziua de Paşti, îmbinându-se vechea credinţă a incaşilor

cu religia creştină, catolică. Au loc procesiuni şi Pisac este renumit prin târgul ce se ţine în această zi. Cumpărăm şi noi o pătură frumoasă, împletită din lână de lama.

În America de Sud trăiesc trei feluri de lame: vigonia, alpaca şi guanaco. Speciile diferă prin mărime şi culoarea lânii. Guanaco trăieşte şi azi în stare de sălbăticie, celelalte fiind domesticite şi crescute ca şi oile noastre. Din Cuzco facem şi o excursie cu un mic tren, care urcă pe un deal, nu ocolindu-l în serpentine, ci în v-uri, adică urcă drept câţiva metri, apoi se întoarce, merge în direcţie opusă, urcând astfel în zig-zag, mai mult de o oră până sus. Aici ajungem la ruinele lui Machu Pichu, fostul oraş, capitală a incaşilor. Casele s-au menţinut destul de bine, rămânând zidurile din pietre suprapuse, doar acoperişurile lipseau. Aveau şi un sistem de alimentare cu apă, un fel de canal căptuşit cu pietre, care pornea de sus din vârf şi trecea prin casele care erau una sub alta pe terase. Conducătorul incaşilor locuia în casa cea mai de sus şi cei de sub el primeau apa după ce aceasta trecuse de casa lui Inca. Puţina agricultură ce se putea face acolo avea loc pe terasele muntelui. De pe munte se vede un râu foarte mare, care strălucea argintiu în lumina soarelui şi care se cheamă Urubamba.

Din Cuzco luăm din nou avionul şi ne continuăm drumul spre Lima, capitala Perului. Are o foarte frumoasă piaţă, pe care se înalţă catedrala, unde vedem în sicriu de sticlă scheletul lui Pisaro, conchistadorul care a cucerit aceste regiuni. Şi astăzi în schelet se vede cuţitul cu care acesta a fost ucis. Din Lima facem o excursie pe Amazoane, fluviul cel mare al Americii de Sud, care nu este de fapt un fluviu ci un bazin de ape care se formează la izvoarele din Peru şi trece apoi în Brazilia, de unde se varsă în Oceanul Atlantic. Avionul nostru pleacă din Lima şi aterizează la Iquitos, un orăşel aşezat pe malul Amazoanelor de sus. Iquitos este în susul apei, în timp ce Manaus, oraş mare din Brazilia, este situat tot pe Amazoane în josul apelor. Fluviul se face tot mai mare, alimentat de alte râuri. Din Iquitos suntem îmbarcaţi în nişte mici bărci cu motor, care ne duc într-un sat de indioşi, noi fiind al doilea grup ce vizitează acest sat. Până atunci, locuitorii satului nu au văzut oameni albi. Nici banii nu-i cunoşteau şi ni se spune că dacă vrem să dăm ceva acestor oameni, să dăm banii ghidului nostru, care printr-o organizaţie locală din Iquitos face cumpărături din aceşti bani pentru a duce obiecte sau hrană localnicilor. Oamenii se plimbă goi şi au nişte tuburi de trei metri, găurite la interior, prin care suflă săgeţi otrăvite cu care nimeresc foarte bine, chiar la distanţa de 20 de metri. Am dat fiului şefului de trib nişte pixuri, primind în schimb câteva săgeţi otrăvite, pe care le am şi azi. Fiecare poartă asupra lui coaja unui fruct, cum ar fi un dovleac uscat, care are o gaură în interiorul căruia se află un fel de bumbac ce se răsucea în coada săgeţii pentru a se umple tubul când sufli în el şi să aibă destulă inerţie pentru a ajunge la obiectul ţintă. Vânatul consta din păsări şi animale mici, care lovite de aceste săgeţi erau destul de repede paralizate. Ele serveau ca hrană localnicilor. Înnoptăm la Iquitos într-un hotel aşezat pe nişte stâlpi de lemn pentru că la acea vreme apa era aşa de înaltă încât nu puteai merge practic pe teren, toată regiunea fiind inundată. Hotelul consta dintr-o podea din lemn pe piloni, pe care erau construite nişte

cabine tot de lemn, în care era un prici şi o fereastră. Dormeam cu plase de ţânţari pentru a nu fi muşcaţi de aceste insecte care circulau toată noaptea. Pe aceste colibe hotel se aşezau papagali cu numele de *ara*, cel mai mare papagal. Fiecare papagal avea pene colorate în galben, roşu şi albastru.

De la Iquitos ne întoarcem la Lima, de unde a doua zi zburăm în Ecuador, aterizând la Quito, capitala. În timp ce Insula Paştelui aparţinea statului Chile, Ecuadorul deţine Insulele Galapagos, numite şi Insulele Colon. Dacă Insula Paştelui este renumită pentru statuile sale uriaşe, Insulele Galapagos sunt renumite după broaştele ţestoase de uscat, cele mai mari din lume, care ajung la înălţimea de un metru chiar şi care au mai supravieţuit pe unele din aceste insule ale arhipelagului. Ne-am propus ca neapărat, cu prima ocazie să vizităm atât Insula Paştelui, cât şi Galapagos, care acum nu sunt în programul călătoriei. Vizităm Quito, oraş interesant, aşezat pe ecuator. Suntem cazaţi într-un hotel, de unde prin fereastra noastră vedem un vârf de munte acoperit cu zăpadă. Este vulcanul Cotopaxi din Anzi. În fiecare oraş unde ajungem, apare câte un ghid local al oficiului respectiv de turism. Aici în Quito vine Nora, o fată tânără, care era de origine din Budapesta, după părinţi şi vorbea şi maghiara. Din grupul nostru noi eram singurii care am putut vorbi cu ea ungureşte. La Machu Pichu, în vârful muntelui am întâlnit o pereche care vorbea şi ea ungureşte şi care erau americani din San Francisco, de origine ungară. Prin revoluţia din 1956, care a avut loc în Ungaria, sute de mii de refugiaţi unguri s-au răspândit în toată lumea, putându-se auzi peste tot limba maghiară. Am vizitat un spaţiu special de la marginea oraşului Quito, unde a fost măsurat exact punctul în care trece ecuatorul şi unde s-a încastrat în piatră o bandă de cupru de câţiva metri lungime, peste care poţi să te plimbi şi să spui că stai cu un picior în emisfera de nord şi cu celălalt în cea de sud. Dacă ai putea merge pe o astfel de bandă prelungită în jurul pământului, ai face exact 40 000 de kilometri, circumferinţa pământului de-a lungul ecuatorului.

Din Quito zburăm în Columbia, aterizând în capitala Bogota. În Columbia se cultivă ilegal coca din care se face cocaina, un drog destul de răspândit astăzi. Medellin şi Cali sunt cele două oraşe columbiene unde se află centrele de prelucrare ale plantei coca şi de unde se trimite în toată lumea, clandestin, acest drog, care se poate fie fuma, fie inhala ca spray. Efectul este aproape acelaşi ca în cazul heroinei, care se extrage însă din opiu, în Asia, Tailanda, Indochina şi China. Populaţia săracă din Columbia utilizează şi ea aceste droguri, dar într-o formă mult atenuată, luând foi de coca şi mestecându-le. Aceasta dă oamenilor rezistenţă când depun efort şi, după cum spun localnicii, îi ajută să uite amărăciunile vieţii. Ne apropiem de sfârşitul călătoriei noastre. Din Bogota zburăm în Venezuela, la Caracas, pe care nu îl vizităm, ci doar facem escală în capitală pentru a lua avionul spre Europa.

În 23 aprilie aterizăm la Frankfurt şi încheiem una din cele mai interesante călătorii făcute până acum. Şi din această călătorie am rămas cu o cunoştinţă pe care am păstrat-o mulţi ani după aceea. Înainte de plecare, Gerhard Wallenwein, chimistul angajat la Laves

auzind că mergem la Santiago de Chile, ne-a rugat să transmitem salutări Mariei Piber, o chimistă, profesoară la universitatea din oraş. I-a şi trimis prin noi câteva cadouri. În cele două zile cât am stat la Santiago, am dat un telefon Mariei, care ne-a invitat imediat la ei la cină, bucurându-se că are veşti de la Wallenwein, pe care îl cunoscuse când acesta fusese detaşat la Santiago pentru nişte ajutoare date de Germania ţărilor lumii a treia. Acestea constau în specialişti trimişi pentru a ajuta acele ţări în realizarea unor proiecte finanţate de Germania. Maria Piber era o doamnă foarte drăguţă, care vorbea perfect limba germană, fiind de origine germană, dar născută în Chile, ţară cu o importantă grupare de etnie germană. De la dânsa, care trăia cu soţul şi doi copii acolo, am aflat multe amănunte despre revoluţia ce avusese loc cu câteva luni înainte şi despre o serie de lucruri interesante privind Chile. Am revăzut-o şi cu altă ocazie când am ajuns din nou la Santiago. La ei am stat până aproape de miezul nopţii, când ne-au transportat cu maşina la hotel pentru a mai putea ajunge şi ei înapoi înainte de interdicţia de la ora 12. Maruja, cum îi mai zicea Mariei acasă, avea să ne viziteze şi ea la Frankfurt peste câţiva ani.

În Germania mi-am reluat treburile, cu o călătorie la Gelsenkirchen, pentru a vizita o întreprindere. Cu această ocazie trec prin Gladbeck, unde locuisem înainte şi o vizitez pe Gaby Baackmann, pe care o cunoscusem cu un an înainte la Inge Fonteiner. Gaby Baackmann locuieşte împreună cu soţul ei, medicul dermatolog Baackmann şi cele două fete, la Kirchellen, într-o vilă splendidă. Soţul ei este medic dermatolog şi au două fete. Îmi povesteşte că ea îşi petrece o mare parte din timp în Mallorca, unde şi-a cumpărat o casă în nordul insulei, într-o localitate numită Picafor. Mai târziu îşi deschide acolo un magazin de modă, nu departe de capitală, de Palma de Mallorca. Se specializase în vânzarea unor rochii destinate turiştilor germani, care intrau cu plăcere într-un magazin în care era scris: „Aici se vorbeşte germana". Mai târziu s-a mutat şi a rămas până la sfârşitul vieţii pe insula Mallorca, de unde venea doar în vizită pentru câteva săptămâni în Germania, între timp murindu-i soţul.

Spre mijlocul lunii mai primesc o lucrare mai mare, în cadrul căreia trebuia să văd mai multe fabrici din Spania, în regiunea Barcelonei, în zona Bilbao şi în sfârşit la Madrid. Plec cu avionul la Barcelona, unde stau la hotelul Aragon câteva zile şi vizitez o serie de fabrici. La acea oră, pentru noi, germanii, taxiurile spaniole erau foarte ieftine. Noi eram în Piaţa Comună, Spania încă nu. Luam câte un taxi care mă ducea la întreprinderea dorită şi şoferul mă aştepta în afara ei până terminam. Cam la al patrulea taxi pe care îl luasem, văzând şoferul foarte dezgheţat, şi plăcându-mi omul, i-am făcut propunerea să-l angajez în permanenţă când sunt la Barcelona. Urma să vină să mă ia, să mă ducă la hotel şi la întreprinderile unde aveam de mers, să mă aştepte şi să mergem mai departe. Până acum tot schimbam taxiurile. Cu Santiago Macias m-am înţeles atât de bine, încât a rămas pentru totdeauna şoferul meu la Barcelona. Mai târziu, când veneam cu maşina la Barcelona, lăsam maşina în garajul lui şi el mă prelua, circulaţia fiind foarte dificilă la Barcelona, mai ales atunci când vrei să parchezi şi să intri într-o casă. Poliţia este foarte vigilentă şi

imediat dispune, dacă nu eşti acolo, să ţi se transporte maşina într-un depozit de unde o poţi lua după ce plăteşti o amendă serioasă. Am convenit o sumă pentru toată ziua şi astfel eram asigurat că sunt luat de dimineaţă de la hotel şi până seara sunt dus peste tot unde am nevoie. Rentabilitatea, ca preţ al taxiului, era atât de mare, încât mi-am putut permite şi angajarea lui pentru a mă duce de la Barcelona la Bilbao. Barcelona se află în sud-estul Spaniei, în timp ce Bilbao este în nord-estul ţării, în Ţara Bascilor. În afara unor întreprinderi din Bilbao, mai trebuia să vizitez şi alte două pe parcurs. Astfel, cea mai bună soluţie a fost cea aleasă, în loc să aştept prin gări după trenuri. Prima noapte am dormit la Zaragoza, oraş frumos, aşezat pe Ebru, marele fluviu al Spaniei după Guadalquivir. La Zaragoza sărbătorim noi doi ziua mea de naştere.

Atunci l-am cunoscut bine pe Santiago şi ne-am împrietenit, menţinând relaţiile până azi. De câte ori veneam la Barcelona, în ultima vreme şi cu Eva, eram invitaţi la el acasă la masă. Am cunoscut-o pe Geosepina, soţia lui şi pe cei doi băieţi ai lor. Santiago era originar din Huelva, din sud-vestul Spaniei şi se căsătorise cu o catalană, din Barcelona. Este un om cu mult bun simţ şi foarte inimos. După Zaragoza plecăm spre nord şi sosim la Bilbao, unde ne aşteaptă o vreme ploioasă. Tragem la hotel şi a doua zi dimineaţă, în plină ploaie, mergem la întreprinderea unde aveam de lucru. Santiago garează maşina în parkingul aflat în incinta fabricii. După două ore, când ieşim, constatăm că din cauza unei defecţiuni de canalizare şi a ploii mari, nu se mai putea circula, apa fiind de jumătate de metru în curte. Am ieşit cu chiu cu vai, un muncitor mergând în faţa noastră, pentru a ne ajuta să nu nimerim în vreo groapă şi a ne arăta drumul spre poartă. Acesta nu se vedea din cauza apei murdare. Eu purtam pe cap, încă din România, o bască, ce provine la origini din Ţara Bascilor şi care se poartă şi în multe regiuni ale Franţei. În Germania, aşa ceva nu este obişnuit şi eram expus încă de la Gladbeck glumelor de felul „Ăsta-i inginerul cu tigaia pe cap”. Denumirea de *bască* provine de la basci, populaţie rebelă din Spania, care poartă pe cap acest tip de şapcă. Bascii comit şi în zilele noastre antentate împotriva organelor de stat, omorând chiar un prim ministru, pentru a-şi obţine independenţa. Autonomia de care se bucură în prezent nu satisface ţelul unor basci care, prin gruparea ETA, doresc dezlipirea de Spania şi unirea cu bascii din Franţa.

Deja la frontiera franco-spaniolă, când mergeam cu maşina şi uitam să dau jos basca, vameşii sau grănicerii se uitau chiorâş la mine, o dată percheziţionându-mă, crezând că sunt basc. De astă dată, în Ţara Bascilor, mi-a servit basca în felul următor: Am ieşit din Bilbao şi ne îndreptam spre Vittoria, centrul de rezistenţă al bascilor, unde ne oprim la un moment dat la ieşirea din oraş. În faţa noastră era o imensă coadă de maşini care stăteau din cauza unei razii, pentru căutarea unui atentator. Eram disperat căci aveam o oră de întâlnire la o întreprindere în comuna Miranda del Ebro. Numele sună frumos şi cald, cum a apreciat Eliza Ionescu, după ce i-am scris o ilustrată de acolo. Nu am mai întârziat din următorul motiv: Stăteam în faţa unei case care avea o poartă de intrare largă. În faţa porţii stă un basc şi fumează pipă. La un moment dat vine la noi şi îi spune şoferului: „Vreau să

vă ajut, că văd că sunteţi şi voi basci". Ajutorul a fost mare. Ne-a făcut semn să intrăm în curtea lui, ca şi când acolo am fi dorit să ajungem. Am intrat. A închis poarta şi a deschis poarta din spatele curţii, care dădea spre o mică şosea paralelă cu cea principală. Ne spune: „Aici o luaţi drept înainte, peste şapte kilometri o luaţi iar la dreapta şi ajungeţi din nou pe şosea dincolo de baraj. Nu am pierdut astfel decât un sfert de oră, cu toată această coadă, dar mi-am dat seama cât de simplu este ca un om căutat de poliţie să scape de o asemenea razie. Ajungem şi la Miranda del Ebro, de unde după rezolvarea problemelor ne întoarcem repede la Barcelona, unde sosim la miezul nopţii.

A doua zi vizitez fabrica R.E.S.I.S.A., Resinas Sinteticas S.A. Fabrica se afla la Sanceloni, la câţiva kilometri est de Barcelona. Intru în întreprindere şi vorbesc cu marketing–managerul, directorul comercial, care urma să-mi dea nişte date. Îl cunosc acum pe Mateu Martinez, un inginer chimist catalan, care mă serveşte atât de bine, încât eu a trebuit să-l opresc, explicându-i că din materialul obţinut de la el se face un studiu care este vândut altei întreprinderi. În consecinţă să nu depăşească limitele interesului propriei întreprinderi, dându-mi date confidenţiale. Acest gest al meu l-a impresionat aşa de mult, încât ne-am împrietenit şi până astăzi am rămas în foarte strânse relaţii. Ori de câte ori suntem la Perpignan, deşi ne despart 180 de kilometri de Barcelona, Mateu Martinez vine cu soţia sau singur, să ne viziteze. Ne-a vizitat şi la Frankfurt, apoi la Kehl, lângă Strasbourg. Are patru fete şi un băiat. Atât el, cât şi soţia, Pilar, sunt catalani de origine.

De la Barcelona plec cu avionul la Madrid, unde stau două zile pentru a vedea câteva întreprinderi, întorcându-mă apoi la Frankfurt. Atunci nu ştiam că peste scurt timp, în luna iulie, voi primi din nou o comandă pentru Spania, de data asta parcurgând drumul cu maşina pentru că aveam de mers la câteva întreprinderi şi din Franţa, pe parcurs. Treburile mergeau bine şi am ajuns şi eu să ating 10 000 de mărci rulaj, aşa cum îmi spusese inginerul Thyssen când am sosit prima dată la Frankfurt.

În iunie soseşte familia Tornavaca din Kenia, îi aşteptăm la aeroport, stau două zile la noi şi pleacă mai departe la Wissen, la 200 kilometri nord de Frankfurt, unde locuia mama lui Vally. În cursul verii fac câteva escapade la Wissen, luând-o pe Vally cu mine şi plimbând-o şi pe ea unde aveam de lucru. Soţul se întorsese între timp în Kenia, ea rămânând cu cei doi copii la Wissen, pentru vacanţa de vară. În noiembrie vine la noi din nou şi-l aşteptăm la aeroport pe soţul ei care venise şi el pentru câteva zile, urmând să se întoarcă apoi toţi patru la sfârşitul lunii la Nairobi. Pentru noi, întâmplătoarele întâlniri s-au transformat în legături foartestrânse.

La sfârşitul lui iunie 1974 apare din nou în vizită verişoara mea Elisabeta, de la Budapesta, cu soţul ei. Între timp, la sfârşitul fiecărei luni, vine şi Lia Poboran. La întâi iulie primesc comanda cea mare pentru Spania şi când îi aduc lui Gaby Baackmann această ştire la cunoştinţă, adică sosirea mea în Spania, ea fiind atunci în Mallorca, mă roagă să iau legătura cu soţul ei şi să-i aduc, dacă vin cu maşina, o serie de obiecte necesare pentru instalarea noii ei case. Mă întâlnesc cu doctorul Baackmann la câţiva kilometri nord de

Frankfurt, într-un Rastplatz, adică loc de odihnă, care înseamnă o parcare pe autostradă, unde găseşti restaurant, benzinărie şi în unele cazuri chiar şi hotel. Aici îmi aduce o serie de lucruri pe care le transbordăm în maşina mea, ocupând-o aproape în întregime. Rămâne liber numai locul meu şi cel de alături, unde a încăput la plecarea în Spania şi geamantanul meu.

Plec apoi din Frankfurt spre sud, traversând toată valea Rhonului. Ajungând în apropierea Avignonului, şoseaua spre Spania o ia spre apus. În timp ce azi din acest loc şi până la frontiera spaniolă, circa 300 de kilometri, există o autostradă, pe vremea aceea trebuia să trec prin oraşele Nîmes, Montpellier, Bésiers, Narbonne şi Perpignan, trecând frontiera prin satul Le Pérthus, jumătate francez, jumătate spaniol. Fiind în Spania, nici acolo neexistând încă autostradă, am trecut prin oraşele La Junquera, Figueras şi Gerona, ajungând apoi la Barcelona.

Ajuns aici, iau contact cu prietenul meu Santiago, la care las maşina şi la ora trei ne ducem la aeroport, unde Gaby Baackmann vine să-şi ia în primire lucrurile aduse. Constat că Santiago nu era numai un bun şofer, ci la nevoie te putea ajuta, pricepându-se să rezolve o mulţime de probleme. A făcut pachete pe care le-a dus în port predându-le unui vapor de transport cu destinaţia Mallorca. Peste câteva zile, când Gaby se întorcea acolo, urma să le ia şi să le ducă acasă. O invit pe Gaby, pe ea interesând-o să vadă localităţile prin care urma să trec.

După ce am scăpat de bagaje, a doua zi de dimineaţă plecăm spre nord pe acelaşi traseu pe care în mai îl făcusem cu Santiago. Era într-o sâmbătă, înnoptăm la Zaragoza şi a doua zi, pe drumul spre Bilbao, ne oprim într-un restaurant unde mâncăm şi vedem campionatul mondial de fotbal, pe care îl câştigă nemţii, în meciul hotărâtor Germania–Olanda. Eu parcasem greşit şi la ieşire văd un poliţist care tocmai voia să-mi lipească amenda pe maşină. Mă duc la el să-i explic. Sesizează că suntem germani şi spune: „Pentru că aţi câştigat campionatul vă iert de amendă". Acesta a fost singurul meu profit din campionatul mondial de fotbal. Sunt profan în fotbal, aşa că s-ar putea să fi fost campionat european, nu mondial, dar omul mai devine şi grandoman. Seara ajungem la Bilbao, unde înnoptăm şi a doua zi, după vizita la întreprindere, pentru întoarcerea la Barcelona mă hotărăsc să trec prin San Sebastian, ca să-i arăt lui Gaby frumuseţea de coastă cu plajă şi stânci care se înalţă din ocean, din golful Biscaya, privelişte pe care o consider cea mai frumoasă din cele văzute pe toată coasta de nord a Spaniei. Ne întoarcem spre Barcelona şi înnoptăm într-un hotel la Lérida, de unde plecând a doua zi ajungem spre seară la Barcelona, la o temperatură imposibilă de 42 de grade. Santiago ne preia a doua zi. Pe Gaby o ducem la aeroport, unde ia avionul spre Mallorca, iar noi mai vizităm două fabrici, după care, luându-mi rămas bun, mă întorc în Germania. Fac o oprire la Valence, înainte de a ajunge la Lyon şi abia a doua zi ajung la Frankfurt. A fost una din cele mai lungi călătorii de afaceri pe care le-am făcut singur cu maşina. Dacă mi s-ar fi spus asta în România cu cinci ani în urmă, aş fi zis că e curată nebunie.

În septembrie, plec cu Eva la Perpignan, de unde mergem la 40 de kilometri depărtare, în staţiunea balneară Amélie les Bains, despre care am mai vorbit. Este una din cele şapte localităţi, unde se tratează boli ale căilor respiratorii şi reumatismul. Are o apă termală de 70 de grade, care este răcită până pe la vreo 40 de grade. Cura constă din mişcări în apă caldă, pentru încheieturile care au artroză. Se face gargară, se inspiră apă pe nas şi se fac aerosoli pentru bolile căilor respiratorii, în cazul Evei, pentru astm. Suntem cazaţi la hotelul Emeraude, Castelul de Smaragd, camera noastră având o mică turelă, hotelul fiind clădit ca un castel. Petrecem trei săptămâni minunate. Dimineţile ne trec în staţiune, unde facem tratamentul, după care facem câte o excursie în regiune. Se scurg repede cele trei săptămâni şi ajungem să cunoaştem bine satele şi orăşelele din jur. Duminica facem plimbări mai lungi, fiind singura zi în care nu se face tratament. Trecem într-o asemenea zi dincolo, în Spania, unde vizităm Figueras, oraşul în care este un muzeu al lui Dali, foarte interesant. Tot într-o duminică mergem şi la Gerona şi la Barcelona. Romanii, când cucereau un ţinut, căutau şi apă termală şi de aceea, aproape în toate aceste staţiuni, găseşti hoteluri cu denumiri romane sau nume de terme romane. Amélie este aşezat în munţi, mai exact, în valea râului Tech, de jur împrejur fiind dealuri destul de înalte, cu trecători denumite Gorge. Strâmtoarea de aici se numeşte Gorge de la Mondony.

După trei săptămâni revenim la Frankfurt, unde viaţa îşi reia cursul. Primim iar o vizită, de astă dată din Statele Unite. Este tanti Ana, de care ne-am despărţit la Oradea, când am părăsit ţara în ’69. Între timp, după moartea soţului se recăsătorise cu un prieten din copilărie, care locuia în Statele Unite, Petre Roman, de origine din Oradea. Dacă are vreo legătură cu Petre Roman, care a fost prim ministru după 1989, nu ştiu. Cu ocazia vizitei ei s-a întâmplat o bizară coincidenţă şi anume: la vârsta de 16 ani, la Timişoara, am fost la dentistul Krauss care mi-a extras un dinte aşa de nenorocit în cinci bucăţi, încât mi-a rănit alveola. Am făcut o periostită, care îmi provocase dureri aproape insuportabile, neajutându-mă nici un antinevralgic. Abia după o săptămână de nesomn şi plimbat în sus şi-n jos, durerea a cedat.

Acum, după o jumătate de secol, tanti Ana ne spune că se mută pentru câteva zile la încă un prieten al familiei, rugându-mă să-i duc acolo corespondenţa, dacă soseşte vreo scrisoare, acasă dându-şi adresa noastră. Îmi dă adresa prietenilor, care stradă se afla la vreo 200 de metri de noi. Într-adevăr soseşte o scrisoare pe care eu i-o duc dincolo în aceeaşi seară, pe un întuneric beznă. Intru în curte printr-o portiţă pe care o las deschisă, urmând să mă întorc imediat. Sun la apartamentul indicat şi iată cine stă în faţa mea, fostul meu dentist Krauss din Timişoara. Nu pot să spun că revederea a fost plăcută pentru mine. Predau scrisoarea şi mă întorc alergând prin curte ca să ajung cât se poate de repede acasă. Între timp însă, se deschisese poarta mare a curţii pe unde intrase o maşină şi bara care închidea această poartă mare era sprijinită în faţa portiţei mici prin care intrasem şi pe care o lăsasem deschisă. Eu mă reped şi cad peste bară aşa de nenorocit încât bara ruginită îmi zdreleşte pielea de la gleznă până la genunchi. Rana nu era adâncă, nici nu putea fi, pentru

că era de-a lungul osului. Toată pielea a fost julită formându-se o fâşie de carne vie. Ne-am dus încă în noaptea aceea la un dispensar de servici, unde mi s-a dat o injecţie antitetanică. A doua zi am avut dureri atât de mari încât nu puteam călca pe picior. A venit la mine doctorul Sztankay şi imediat mi-a dat o injecţie de penicilină, constatând o gravă periostită. Mi-a şi explicat că dacă acest lucru se întâmpla înainte de descoperirea penicilinei, probabil aş fi pierdut piciorul. De notat că de două ori în viaţă am avut periostită, în ambele cazuri provocate direct sau indirect de acelaşi dentist Krauss.

Eva urma să facă la Amélie cură timp de trei ani, după care se cerea o pauză. În anii următori am mers, deci, la Amélie şi din simpatie, fac şi eu cura, care nu strică pentru un lumbago.

Încă din aprilie, când am fost la São Paulo la vărul meu Andrei, am fost invitaţi de Crăciun la ei. Astfel, în 23 decembrie luăm avionul direct la Rio şi apoi, schimbându-l cu unul local, ajungem la São Paulo. Iată-ne din nou în Brazilia, de astă dată rămânând în São Paulo, ca musafiri ai familiei Sadalla Felicio, ginerele vărului meu. S-a repetat scena de la aeroport, cu aşteptarea noastră de 40 de persoane, care nu au putut să ne vadă şi să ne recunoască. Noi coborâm din avion, ei, distraţi, aşteptau la alt avion şi noi luăm un taxi, după ce vorbisem la telefon cu Genesa, cu care mă înţelegeam aşa de bine, eu vorbind în română, ea în portugheză. Aflăm că toţi sunt la aeroport, dar noi nu avem cum să-i căutăm. Spun şoferului de taxi Vila Mariana şi ne duce la destinaţie în jumătate de oră. Ajungem în casa vărului meu, fără a găsi acolo pe nimeni, în afară de Genesa, bucătăreasa lor. Când după vreo oră şi jumătate se întorc, ne găsesc deja bine instalaţi în casă. E ziua de 24 decembrie, Ajunul Crăciunului, nouă începând să ne fie somn deja după masă, datorită decalării de fus orar, la ora 5 acolo, pentru noi era ora 9 seara. Trebuie însă să rezistăm pentru că suntem invitaţi la băiatul lui Andrei, care locuia în altă casă şi care organizase seara de Crăciun cu o mare cină, cu pom. Apropo de pom de Crăciun. La plecarea noastră din Frankfurt luăm o ramură de brad, „ca săracii brazilieni să vadă ce înseamnă Crăciunul". Am cărat nenorocita de cracă de brad, de un metru lungime, prin jumătate de lume şi o sticlă de ţuică pentru vărul meu. Ajungând acolo vedem în holul acela înalt de vreo opt metri instalat un brad enorm, care ajungea până la tavan. Când i-am predat vărului meu sticla de ţuică, acesta o scapă şi sticla se face ţăndări, iar ţuica adusă de Lia Poboran din România s-a dus şi ea. După aceste ghinioane ne-am spus că trebuie să ne meargă foarte bine. La Alessandro, fratele Magdei, am stat până la miezul nopţii, ceea ce la noi corespundea cu 4 dimineaţa, fără să dormim, după ce şi noaptea trecută o petrecuserăm în avion. Pe Alessandro şi pe Maria-Elena, soţia lui i-am întâlnit împreună cu cele patru fete ale lor, Silvia-Elena, Claudia, Vera şi Stela, nume familiare nouă, care venim dintr-o ţară de obârşie latină.

În zilele următoare ajungem să cunoaştem bine São Paulo. Facem o excursie până la ocean, oraşul fiind la 70 de kilometri în interior. Vizităm o căsuţă, proprietate a Magdei, unde îşi petreceau săptămânile de baie şi plajă în fiecare an. Vedem şi orăşelul Bragança,

care este un fel de staţiune pentru artişti, pictori. Trecem pe la o plantaţie de cafea, proprietatea unui bun prieten al familiei Sadalla. Revelionul îl petrecem cu ei, după care luăm un autobus cu care călătorim la Rio pentru a ne întoarce acasă şi la care recurgem pentru a cunoaşte priveliştea direct, nu numai din avion. Facem 600 de kilometri în vreo opt ore. La Rio aveam o adresă, tanti Ana de la Oradea având la Rio pe sora ei care emigrase cu vreo 30 de ani în urmă din România şi care devenise proprietara câtorva apartamente din Rio, ocupându-se de o agenţie imobiliară. Când Ana a fost la noi, ne-a spus să trecem pe la sora ei cu care între timp a corespondat în acest sens.

Avea un apartament splendid într-un bloc de pe Copacabana, cu privelişte directă spre ocean şi plajă. Era o femeie mai în vârstă şi constatăm doar după câteva minute că nu e în regulă ceva în partea de sus a corpului ei. Ne spune să nu luăm cu noi nici paşaport, nici alte acte sau bani, întrucât suntem în pericol de a fi jefuiţi. Până aici situaţia părea foarte normală dar, la un moment dat, ne spune să ascundem paşapoartele sub pat, pentru că sunt anumiţi vecini care privesc prin binoclu pe geam, constată ce facem şi în consecinţă, în cursul nopţii vin şi ne fură. Locuia la etajul trei. Nu înţelegem exact ce vrea să spună, dar ne lăsăm paşapoartele şi plecăm. Vizitând plaja Copacabana seara, vedem o serie de lumânări ce ard pe malul apei. Venim mai aproape şi vedem că sunt nişte obiecte făcute de negrii dintr-o sectă care se cheamă Macumba şi care ţin acolo anumite ritualuri.

Ne întoarcem acasă, urcăm şi sunăm. Ea deschide foarte puţin uşa, vrem să intrăm, ne spune că nu se poate. Trecem prin cealaltă parte a locuinţei, unde e bucătăria. Înconjurăm coridorul, intrăm acolo şi când trecem prin antecamera uşii principale, pe unde nu am putut intra, vedem scena similară de pe malul Atlanticului, adică o serie de lumânări puse în faţa uşii, care ardeau şi nişte poze printre lumânări, ea explicându-ne că este vorba de un ritual pentru ca părinţii ei reprezentaţi în fotografii să aibă pace în lumea cealaltă. Ne-am lămurit. Abia am aşteptat să se facă dimineaţă şi am şters-o repede, spunându-i că avionul nostru pleacă peste două ore. I-am mulţumit pentru cazare şi am plecat spunându-i taximetristului: „Opreşte la primul hotel”. Ne instalăm acolo pentru câteva zile, ca să vizităm în linişte părţile oraşului pe care în aprilie nu le-am putut vedea, fiind dependenţi de grupul de excursionişti.

Şederea în Rio a fost splendidă. Ne-am delectat cu dejunurile delicioase de dimineaţa, când se serveau fructe. Până atunci nu eram obişnuiţi cu sistemul apusean, respectiv american, care dimineaţa începe cu cereale şi fructe şi sucuri, după care urmează cafeaua sau pâinea cu unt sau cu marmeladă.

Revenim la Frankfurt în 7 ianuarie, tocmai de ziua Evei. O sărbătorim şi trecem la catastif încă o frumoasă călătorie, deşi aceasta s-a rezumat numai la o vizită de familie. Intrăm în anul 1975. La sfârşitul lunii, ca de obicei, apare şi Lia Poboran şi o dată cu ea, vine din Statele Unite şi prietena ei, şi de acuma şi a noastră, Brigy Sandager din Mineapolis şi petrecem împreună câteva zile. Cunoaştem şi familia Burducea, care

locuieşte la Offenbach, unde lucrează şi Eva, familie ce o cunoştea foarte bine pe Lia din România, domnul Burducea lucrând şi el la K.W.U., împreună cu Eva.

În februarie plec pentru câteva zile în Anglia, în interes de serviciu. Zbor cu avionul, aterizez la Londra şi trag la hotelul Elisabeta. În următoarele două zile am constatat două coincidenţe uluitoare, care nu m-ar fi mirat, de exemplu, la Moşniţa, dar la Londra da. Dau un telefon la întreprinderea Columbia, care producea benzi pentru maşini de scris. Mă interesa cerneala şi pentru aceasta m-am adresat câtorva fabrici să aflu ce material folosesc. Ca de obicei vorbesc cu şeful laboratorului ori cu directorul de marketing, care ştiau cel mai bine datele de producţie, de vânzări şi cumpărări. Mi se dă secţia comercială şi cine se prezintă la telefon, amicul nostru Brian Carney, pe care îl credeam dispărut pentru noi şi plecat în Statele Unite. Entuziasmat de faptul că eu sunt la capătul firului, mă invită imediat şi, desigur, primesc toate datele de care am nevoie. Pe urmă, mă ia cu maşina, mă duce acasă la el şi sunt reţinut la ei la cină, unde o cunosc pe soţia lui, o irlandeză foarte simpatică, pe care o văd la Frankfurt după un an cînd veniseră să vadă locuinţa lui de holtei. Atunci au venit şi la noi. Coincidenţa ne-a încântat pe amândoi.

În cursul zilei îmi rezolv problemele la Londra şi îmi mai rămâne o singură fabrică din Chester, la vreo 600 kilometri nord de Londra, dar nu merita să cheltuiesc atâţia bani şi timp pentru a merge până acolo. Dau un telefon şi încerc să iau cele câteva date de care aveam nevoie de la acea firmă. Sun fabrica, se prezintă centralista, care mă întreabă pe cine caut. Îi explic despre ce este vorba şi zice:

— Pe cine pot să anunţ? Îi spun numele, la care începe să râdă, nu înţeleg de ce şi-mi spune:

— Vă dau persoana cea mai indicată pentru dumneavoastră. Face o legătură şi aud o voce: „Here is Susane Przibram speaking", o doamnă care spune „Aici vorbeşte Przibram" Zic:

— Pardon, eu sunt Przibram".

— Şi eu sunt Przibram.

— Cum Przibram?

— Da, cu pe er ze i be er a em. Sunt înmărmurit. Numele este şi aşa foarte rar, dar să-l întâlnesc în Chester, în nord-vestul Angliei, în Ţara Galilor, Walles, asta n-aş fi crezut niciodată. Welşii sunt descendenţii celţilor şi au o limbă aşa de complicată şi cuvinte aşa de lungi, încât nimeni nu o poate vorbi. Seamănă cu limba irlandeză. Dar nici irlandezii nu o vorbesc, ci toţi folosesc engleza. Doar în anumite localităţi se păstrează numele complicate rămase din vremea celţilor. Aflu că este fiica unui inginer, care este fiul unui cunoscut chimist, Karl Przibram, de care eu am auzit şi al cărui nume l-am întâlnit în diferite bibliografii de chimie. Ne-am dat imediat adresele, ei locuind la Wrexham, orăşel aflat cam la 20 de kilometri de Chester. Am primit toate informaţiile cerute şi a doua zi, după ce m-am întors la Frankfurt, am şi fost chemat la telefon de tatăl ei, Heini Przibram, care şi-a

exprimat uimirea şi bucuria că ne-am cunoscut, purtând amândoi un nume aşa de rar şi complicat.

Încă în acelaşi an, i-am vizitat împreună cu Eva, cu ocazia altei călătorii la Londra, plecând cu trenul de la Londra până la Chester. Am stat două zile la ei acasă la Wrexham. Nu am aflat nici o legătură de rudenie, dar era de ajuns ca numele să ne lege pe viitor şi suntem şi acuma în relaţii cu ei. Susane, fiica pe care am cunoscut-o la telefon, a fost mai târziu cu soţul ei Wolf, originar din Africa de Sud, în vizită la noi la Frankfurt. Am mai fost de vreo două ori în vizită la ei, în trecere spre Irlanda şi am mai revăzut-o recent, când au făcut o călătorie pe Rin trecând prin Strasbourg, unde locuim pe partea germană a Rinului, la Kehl. Au făcut croaziera pe un vapor care venea de la Düsseldorf sau Köln şi mergea până la Basel şi înapoi.

În 26 martie 1975 plecăm cu Eva, de Paşti, la Malta, veche colonie engleză, acum independentă. Este o unică fortăreaţă. Toată insula este acoperită de stânci. Gardurile dintre case sunt făcute din pietre şi pe această mică insulă există 300 de biserici. Mai este o insulă ceva mai mică lângă Malta, cu numele de Gozo. Insula Malta a fost reşedinţa Ordinului Ioaniţilor, călugări ce au stat secole la Rodos, de unde au fost alungaţi de turci, instalându-se apoi aici, la Malta. Toată insula este impregnată de amintirea cavalerilor ioaniţi, care au clădit mulţimea de biserici din aceste localităţi, care practic se îmbină una cu alta. Istorie pură. În secolul al XV-lea Soliman Magnificul vrea să cucerească Malta. Vine cu o flotă puternică, după ce ocupase Timişoara, acest amănunt se găseşte scris în biblioteca oraşului La Valetta, capitala Maltei. Zadarnic a asediat flota turcească insula, ajutată de piratul Dragut, care avea reşedinţa în Tunis şi venise cu flota sa în ajutorul Turciei. Fortul Saint Elmo a reuşit să ţină pe loc invadatorii până în septembrie, când au început furtunile pe Mediterana şi când flota turcească a trebuit să se întoarcă în Turcia fără a reuşi să cucerească insula Malta.

Bisericile din Malta au o interesantă particularitate. Fiecare turn are câte un ceas, bisericile având în majoritate câte două turnuri. Pe un ceas se poate citi ora reală, pe celălalt timpul este arătat cu două, trei ore înainte sau înapoi. Ni s-a explicat că acesta este special reglat astfel pentru ca diavolul să fie indus în eroare, neştiind care din cele două ceasuri arată ora exactă. Populaţia este arabă, dar creştină, catolică. Cartea de telefon este plină de numele Greek, cel mai răspândit nume din insulă. Nu ştiu dacă toţi aceşti Greek sunt înrudiţi sau nu. Mâncarea principală este un peşte gătit à la Malta, cu numele de Lumpuki. Asistăm, fiind Paştele, la procesiunea de Vinerea Mare. Este interesant că în ţările apusene, procesiunea nu are loc cu ocazia Învierii, cum este în România la catolici sâmbătă după-amiază şi la ortodocşi sâmbătă spre duminică noaptea, ci are loc în după-amiaza Vinerei Mari. Procesiunea constă în scoaterea din biserici a aproape tuturor statuilor, cele mai grele fiind purtate de 8–10, până la 16 oameni, pe umeri. Cei care transportă statuile sunt îmbrăcaţi în costume din epoca crucificării lui Hristos, în uniforme de soldaţi romani sau toge ale civililor din vremea aceea. Aceste statui reprezintă etapele

prin care a trecut Christos până la crucificare (judecata, biciuirea, încoronarea cu o cunună de spini).

Închiriem o maşină şi vizităm toată insula. Aceasta a rezistat nu numai flotei turceşti, dar şi celei aeriene a nemţilor, care au bombardat practic zi şi noapte Malta în timpul celui de-al doilea război mondial. Englezii au rezistat şi aici şi la Gibraltar, cele două puncte care controlau, unul intrarea în Mediterană şi al doilea trecerea dintre apusul şi răsăritul Mediteranei, aflate sub controlul flotei britanice. Deşi stat independent, Malta păstrează urmele englezilor, în porturi fiind ancorate multe vase cu pavilion britanic. Stăm în Malta două săptămâni, după care ne întoarcem la Frankfurt.

La sfârşitul lui iunie apare din Brazilia în vizită Luciana, cea mai în vârstă fată a Magdei, pe care am invitat-o cu un an în urmă, când am fost la ei. Odată cu Luciana, desigur că nu se putea nimeri altfel, apare Ágy Marik din Budapesta, verişoara Ginei Guman din Reşiţa, pe care o vizitasem cu ocazia călătoriei mele la Budapesta din 1964. Fac câteva drumuri cu Luciana şi cu Ágy arătându-le Olanda şi Belgia, unde aveam de lucru. Apoi Luciana zboară pentru câteva zile în Anglia pentru a revedea familia la care a stat un an. Ágy se întoarce la Budapesta, iar noi plecăm cu Luciana în Scandinavia, pentru a-i arăta zăpadă în luna iulie. Plecăm în 5 iulie spre Oslo, de unde sărim în Suedia şi-i arătăm Göteborgul, apoi traversăm din nou frontiera norvegiană până la Bergen şi fiordul Stavanger, cel mai mare şi mai frumos din Norvegia. Întâlnim zăpadă de un metru la stânga şi dreapta şoselei. Luciana nu văzuse încă zăpadă. În anul în care a fost în Anglia s-a întâmplat să nu ningă niciodată în lunile reci. Drumul în Scandinavia a fost pentru ea o revelaţie.

La începutul lunii noiembrie ’75 primesc o comandă pentru care trebuia să vizitez fabrici alimentare în Franţa şi în Scandinavia pentru a cerceta ce fel de detergenţi sunt utilizaţi pentru întreţinerea şi curăţarea aparatelor. Era vorba de fabrici de conserve de carne, de legume, berării, fabrici de băuturi etc. Într-o călătorie de câteva zile în Alsacia, la Strasbourg, Metz şi alte câteva oraşe trebuie să vizitez asemenea fabrici. Cu această ocazie fac cunoştinţă cu câteva persoane cu care mă împrietenesc şi cu care rămân în relaţii foarte bune. Este vorba de Eleonora Vogler, alsaciană, care locuieşte la Strasbourg şi care atunci era secretară la conducerea unei fabrici de bomboane. Ea m-a informat despre materialele necesare pentru curăţarea aparatelor, delegată de conducere pentru a mă pune în temă. Mai târziu ne vizitează la Frankfurt şi noi îi întoarcem vizita la Strasbourg. A doua persoană este Beate Wolff, căsătorită între timp cu un portughez cu numele de Gonzalves. E vineri după-amiază când ajung la fabrică şi aflu că toată lumea este plecată, toţi tehnicienii, fiind acolo numai secretara inginerului şef al fabricii de bere. Foarte drăguţă, ca eu să nu mai aştept până luni dimineaţa, îmi cere lista de întrebări, urmând să îmi comunice răspunsurile după ce le află de la inginer, săptămâna viitoare. Astfel, luni primesc un telefon de la Beate, care îmi dă toate datele solicitate. I-am mulţumit şi am rămas în corespondenţă, eu trimiţându-i o dată o ilustrată din una din călătorii, mai târziu, aflând ea

când e ziua mea şi eu când e ziua ei, s-a stabilit o tradiţie să ne felicităm de zilele noastre. Mai târziu Beate a provocat o fantastică coincidenţă în viaţa mea.

În ceea ce priveşte Scandinavia, îmi fixez plecarea pentru 19 noiembrie, urmând să vizitez Danemarca, Norvegia, Suedia şi Finlanda. Pentru 15 noiembrie se anunţă Elena Corneanu din Timişoara. Ea era aceea pe care o interesa, pe vremea când am fost la Leningrad şi Riga, dacă găsim vreo urmă a familiei ei, care provine din nord, după numele de fată Damsberg. Cunoscând acest interes al ei pentru nord, mi-am zis că îi voi face un splendid cadou şi am luat bilete de avion pentru două persoane de la Frankfurt până la Copenhaga, unde trebuia să vizitez o fabrică de bere, apoi la Oslo, Stokholm şi Helsinki, de unde urma întoarcerea la Frankfurt. Nu i-am spus nimic la telefon despre această călătorie şi când a sosit, i-am pus în faţă biletele şi i-am spus: „Peste trei zile plecăm". Spre marea mea supărare, dânsa refuză pe loc zicând că ea nu se urcă în avion, fiindu-i frică de prăbuşire. Transform biletele de avion în bilete de tren, renunţând la Norvegia pentru că s-ar fi lungit termenul. Ea auzind că de la Stokholm la Helsinki trebuie să călătorim 12 ore cu vaporul, refuză din nou zicând că nu merge nici cu vaporul pentru că suferă de rău de mare. Atunci am decis să mergem cu trenul la Copenhaga, apoi la Stokholm, unde ea va rămâne până ce eu zbor la Helsinki şi mă întorc s-o iau.

Nici nu se putea pune problema vaporului, pentru că la scurta traversare a strâmtorii între Danemarca şi Suedia, unde trenul este transportat de un ferry-boat, ei i s-a făcut rău de mare tot timpul traversării care durează cam o oră.

La Stokholm Elena este încântată de frumuseţea oraşului. La sfârşit de noiembrie, la acea latitudine se face întuneric foarte devreme. La Stokholm se face întuneric la ora două, soarele răsărind abia a doua zi la ora 12, la prânz, deci doar două ore de lumină. Oraşul e feeric luminat cu ocazia pregătirilor pentru Crăciun. Este împodobit cu steluţe şi cu reclame care îi dau o atmosferă de sărbătoare. O las pe Elena la hotel şi iau avionul la 7 seara pentru Helsinki, un zbor de o oră şi ceva. Se iscă o furtună de zăpadă, avionul căzând la fiecare 10 minute câteva sute de metri din cauza golurilor de aer. Întreb stewardesa dacă, prin absurd, fiind închis aeroportul de la Helsinki, e posibil să aterizăm la Leningrad. Îmi răspunde: „Mai bine în mare". Respir uşurat, căci e ultimul lucru pe care mi-l doresc, văzând o ipotetică capturare a mea şi deportarea la Bucureşti. Nu aterizăm nici la Leningrad, nici în mare, primindu-ne aeroportul de la Helsinki, la minus 20 de grade. În avion fac cunoştinţă cu un inginer finlandez care, foarte drăguţ, fiind aşteptat la aeroport de soţia lui cu maşina, m-a dus în oraş şi m-a cazat într-un mic hotel. Nu m-aş fi putut înţelege în nici o limbă la recepţie. Rezolv a doua zi problema la Helsinki, mă întorc la Stokholm şi în următoarea zi, împreună cu Elena, ne întoarcem tot cu trenul la Frankfurt, de unde ea pleacă acasă la Timişoara.

În programul nostru de a vedea toată lumea, ne înscriem pentru o călătorie de 26 de zile, de data aceasta în jurul întregului glob, pentru ziua de 19 decembrie, ocazie cu care pentru cei rămaşi acasă trec 25 de zile, noi văzând 26 de răsărituri de soare. Soseşte şi ziua

de 19 decembrie. Decolăm din Frankfurt şi zburăm spre sud-est aterizând în emiratul Kuwait. Din păcate e noapte, dar nici nu putem coborî, pentru că autorităţile nu ne-au dat voie să ieşim din avion nici măcar în zona de tranzit a aeroportului. De aici zburăm mai departe aterizând la Abu Dabi, unde se petrece acelaşi lucru, rămânând în avion, deşi aş fi vrut să văd măcar aeroportul şi să iau măcar o ilustrată. Mai departe zburăm pe lumină, căci timpul, când zbori spre răsărit, este în avans. Trecem peste oraşul Karachi, din Pakistan, unde nu aterizăm, dar unde ne-am oprit într-o altă călătorie. Ajungem în sfârşit la Bombay, în India, unde aterizăm. De astă dată călătorim două grupuri mari, fiecare de 40–50 de turişti. La fiecare grup este câte un ghid. La hoteluri şi în excursii mergem împreună ambele grupuri, aşa că începem să cunoaştem şi excursionişti din celălalt grup. Cu ocazia acestei călătorii îi cunoaştem pe Mihael şi Hannelore Mahn din Amberg, el fiind ofiţer de aviaţie al armatei germane. Deşi au două fete, în această călătorie merg numai părinţii. Ne împrietenim cu ei şi rămânem şi după călătorie în legătură, vizitându-ne reciproc timp de peste 10 ani, după care el este mutat în cadrul N.A.T.O. în Belgia. Am ajuns să cunoaştem rudele lor din Buenos Aires şi ei să le cunoască pe ale noastre din São Paulo, fiecare din noi făcând vizite acestor rude ale celeilalte familii. Aşa pot evolua anumite relaţii în urma unei simple cunoştinţe de călătorie. Hannelore Mahn ştia bine italiana şi am conversat de câteva ori cu ea la telefon în italiană, pentru a ne împrospăta cunoştinţele de italiană.

Bombay este un oraş tipic indian, respectiv hindus. Are străzi largi, case mici şi când treci pe stradă vezi o tălăzuire umană, de la oameni foarte bine îmbrăcaţi până la cei cu haine rupte. Spre exemplu, la mansardă, adică pe terasa hotelului în care locuim noi se ţine o nuntă hindusă, apărând cu maşini colosale perechile de oaspeţi, cu femei foarte luxos îmbrăcate şi bărbaţi în smoking, cu cămăşi albe şi cravate. Contrastul devine deodată izbitor, când de la maşină până la intrarea în holul hotelului toate persoanele trebuie să treacă sărind peste corpurile nenorociţilor de paria, fără casă, care dorm pe trotuar, înveliţi într-o simplă pătură.

India este încă împărţită în caste, cea mai de jos fiind a celor intangibili, numiţi paria. Când un vapor intră în portul Bombay, lumea trebuie să treacă pe lângă un imens arc de triumf numit „Poarta Indiei”. Mâncărurile sunt foarte pipărate, predominând curry în aproape toate. În timp ce în alte călătorii mâncam cu plăcere, în China, Hong Kong, Taiwan mâncăruri excelente, aici mâncarea nu ne-a plăcut. Vizităm casa în care trăia Gandhi şi-şi primea discipolii. Cred că tot acolo a şi fost asasinat, împuşcat de un fanatic. E vorba de acelaşi Gandhi, de care auzise şi mult cultivatul securist care m-a anchetat şi care credea că Gandhi este deţinutul foarte slab pe care îl numeau aşa după adevăratul Gandhi, ceilalţi deţinuţi. Mahatma Gandhi pleda pentru independenţa Indiei, fără să se recurgă la forţă. India a fost sute de ani colonie engleză, după care imediat după al doilea război mondial şi-a căpătat independenţa în cadrul Commonwealth-ului britanic. Regele, respectiv regina Angliei aveau titlul de împărat, respectiv împărătească a Indiei. Guvernator era un vicerege. După primirea independenţei acesta a rămas un fel de guvernator, reprezentându-

l pe regele, apoi pe regina Marii Britanii. Cel dintâi prim ministru hindus a fost Pandit Djavaharlal Nehru, urmat apoi de fiica sa Indira Gandhi, care nu are nici o legătură cu Mahatma Gandhi, în afară de asemănarea numelui. Ea este mai târziu asasinată de un membru al gărzii personale.

Vizităm şi parcul parşilor, care este un parc mare şi foarte vechi, cu arbori extrem de înalţi. E numit parcul parşilor după secta religioasă din Bombay, ultimi reprezentanţi ai parşilor, vechi popor cu religie proprie. În obiceiul lor era punerea defunctului pe o platformă înaltă deasupra copacilor, unde veneau păsările de pradă care consumau carnea de pe cadavre, crezul lor fiind că pentru a trece pe lumea cealaltă trebuie să-ţi foloseşti corpul în mod util, hrănind păsările cerului. S-ar putea povesti multe despre Bombay, dar nu vreau să fiu un Baedeker, un ghid turistic, nu vreau să povestesc ceea ce se găseşte cu poze cu tot în asemenea ghiduri, ci mai degrabă curiozităţile ce nu se află în descrieri de călătorie.

Din Bombay este originar şi Rabindranath Tagore, marele scriitor care a fost tradus în foarte multe limbi. Subcontinentul India, numit şi peninsula India, avea în timpul dominaţiei britanice un parlament unic, după modelul celui englez, domnind o democraţie exemplară. Limbă de stat, dat fiind mulţimea de dialecte care duceau la dificultăţi de comunicare, a fost aleasă cea engleză, care a rămas până astăzi atât în Pakistan, cât şi în India. Spun Pakistan şi India, pentru că după obţinerea independenţei, India a fost împărţită în două, hinduşii numindu-şi ţara India şi musulmanii, Pakistan. În sudul Indiei, Pakistanul mai avea o bucată de pământ destul de mare, care în urma unui război între cele două state a fost separat de Pakistan, constituindu-se statul Bangladesh. Sistemul democratic şi administrativ englez este menţinut în India şi Bangladesh, doar în Pakistan, după câteva lovituri de stat, s-au instalat câteva guverne de dictatură.

Ruta noastră era în aşa fel planificată, încât din păcate nu putem vizita şi alte oraşe ale Indiei, în special din nord, unde aş fi văzut cu plăcere New Delhi, capitala şi poalele Himalaiei. Sigur că Nepalul ar fi fost la rândul său extrem de interesant de atins. Următoarea noastră escală o facem la Madras, oraş sudic, cu milioane de locuitori, pe care nu îl putem vizita, ci coborâm doar în aeroport. Colombo este următoarea noastră oprire, capitala Sri Lankăi, fosta insulă Ceylon, care a fost şi ea colonie britanică, devenind apoi independentă după război. Din cauza lipsei de timp nu vizităm oraşul Colombo, unde am fi putut vedea stâncile Sigheria. Găsesc că societatea Gastager, care a organizat această călătorie, a vrut să parcurgă cât mai multe ţări în ambiţia de a face înconjurul lumii, dar cu preţul pierderii, din lipsă de timp sau din proastă organizare, a unor locuri foarte interesante. Aş fi preferat să fi fost împărţită în două etape această călătorie, dar să permită vizitarea mai multor regiuni. A depins mult şi de ghidul grupelor, care din nu se ştie ce motive, întreba în mod sugestiv oamenii cam aşa: „Nu-i aşa că deşi avem două ore, sunteţi obosiţi şi nu mai ieşim în Colombo din aeroport, doar nu aveţi ce vedea decât încă un oraş de tip hindus?" La aceasta o mare parte răspunde: „Dar mai bine ne odihnim aici şi luăm o

cafea". Vizibil uşurat, ghidul, o elveţiană cu numele de Elsa cu care am şi avut câteva conflicte, hotărăşte să rămânem în aeroport. Aceasta s-a repetat de câteva ori, ţinându-ne o dată 12 ore în aeroportul din Singapore, în loc să ne fi dus cu un avion local în Malaezia, la Kuala Lumpur, a cărui vizitare era prevăzută în planul de călătorie şi nu a avut loc printr-un simplu plebiscit organizat în aeroport de această Elsa. Era mare fumătoare şi înhăitându-se cu patru fumători la fel de mari, originari din Austria, ne-au afumat în autocar ca turcii, deşi restul călătorilor le cereau să înceteze cu fumatul. Răspunsul lor a fost că şi ei vor să viziteze când se opreşte autocarul şi nu să piardă timpul cu fumatul. Ghida a aplaudat aceasta. La întoarcere am reclamat aceste lipsuri la societatea Gastager, care ne-a cerut scuze printr-o scrisoare, din care nu ne-am ales cu prea multe. Pe vremea aceea nu cunoşteam încă regulile, mai târziu aflând că în astfel de cazuri se poate da în judecată şi recupera o parte a preţului excursiei, cel puţin pentru părţile promise şi nevizitate.

Din Colombo, prima oprire o facem la Singapore. Este un oraş-stat independent, dar al cărui teritoriu se rezumă la un oraş cu o foarte mică suprafaţă de teren în jurul său. Este port la mare şi controlează strâmtoarea Malacca prin care se leagă Oceanul Indian de Marea Chinei de Sud. Punctul cel mai de sud al Singapore-ului este o insulă cu numele de Corigidor, care are o fortăreaţă renumită ce a rezistat luni de zile atacurilor japoneze în timpul celui de al doilea război mondial, Corigidor fiind apărată de englezi. De altfel, şi Singapore a fost tot colonie engleză. Este de remarcat că pe glob, acolo unde erau puncte nevralgice sau strâmtori ce controlau navigaţia, acestea erau deţinute de englezi, datorită forţei flotei lor, care crea şi menţinea coloniile. Gibraltarul şi Suezul la intrarea şi ieşirea din Mediterană, strâmtoarea Aden la Marea Roşie, Hong Kong şi Singapore, Capul Bunei Speranţe în sudul Africii, erau în mâna englezilor. Astăzi, din fostul imperiu britanic a rămas numai Marea Britanie, păstrând drept colonie numai Gibraltarul şi câteva insule din Pacific. Faţă de alte colonii ale statelor europene, Franţa, Belgia, Spania, Portugalia, cele engleze au fost exemplar organizate, peste tot impunându-se democraţia britanică, în vreme ce în alte colonii dezvoltarea oraşelor şi condiţiile de viaţă au avut un nivel mai scăzut, faţă de cele engleze. Exemplul cel mai elocvent sunt două colonii: Noua Caledonie (franceză) şi nu departe de ea, Noua Zeelandă (engleză). Dacă Noua Zeelandă este astăzi o insulă înfloritoare, Noua Caledonie este abia cunoscută. Nu se poate face comparaţie între Aukland, capitala Noii Zeelande, cu Tana, cea a Noii Caledonii.

Locuitorii din Singapore aparţin la trei mari grupuri: chinezii, malaiezienii şi hinduşii. Oraşul este modern, cu clădiri înalte şi magazine fantastice, cu o industrie bine dezvoltată, care produce o serie de aparate tehnice care se vând foarte ieftin deşi sunt de calitate. *Sing* înseamnă leu şi deşi în Asia trăiesc tigri, totuşi leul este simbolul statului. Şi aici tigrii sunt cunoscuţi pentru „balsamul de tigru", folosit de populaţia chineză ca leac şi care contribuie la dispariţia acestei specii, dominantă cândva în aceste ţinuturi. Ne plimbam cu Eva noaptea pe la ora 11 pe străzile Singapore-ului, când ne trezim deodată cu

directorul hotelului, pe care îl văzusem la cazarea noastră şi care recunoscându-ne se oferă să ne arate oraşul noaptea. Ne duce în locuri foarte interesante, între altele, vedem ultimele zece case vechi în stil chinezesc. Sunt case cu câte un etaj, care formează un vechi cartier, acum pe cale de a dispărea, probabil între timp desfiinţat. Locuitorii erau evacuaţi şi pe măsură ce se clădea câte un bloc primeau locuinţe în acesta, făcându-se astfel loc pentru altele noi, prin demolarea caselor tradiţionale chinezeşti. Vedem şi un priveghi la un decedat, mortul fiind la etaj, iar la parter rudele şi prietenii aceluia stau la masă. Pe la ora 1 noaptea directorul se scuză că trebuie să se ducă la tatăl său care locuieşte singur şi pe care îl vizitează în fiecare noapte. Legăturile familiale sunt foarte strânse la chinezi. Şi acum vezi nişte prăvălii unde Chinezu serveşte turiştii, iar în partea din spate are locuinţa unde stă cu soţia, cu părinţii şi cu copiii care, toţi, iau parte la activitatea lui.

Două zile mai târziu trebuia să zburăm de la Singapore la Kuala Lumpur, în Malaezia. Spre marele meu regret stăm aproape o zi în aeroportul din Singapore aşteptând zborul spre Bali, în Indonezia, pentru că Elsa a organizat astfel drumul.

Bali este cu adevărat o splendidă insulă a Indoneziei. Ţara este populată în majoritate cu musulmani, insula Bali formează una din excepţii, având o populaţie de religie hindusă. Insula este considerată perla Indoneziei, fiind o ţintă a turismului bine organizat. Oferă o serie de lucruri foarte interesante. În primul rând sunt turnurile de lemn reprezentând templele hinduse, apoi sunt splendide case cu porţi de lemn sculptate, terasele de orezării, unde se cultivă orez chiar de două ori pe an, aducerea apei aici depinzând de un sistem de canalizare cu revărsare, de provenienţă foarte veche, dar foarte eficace. Bivolii trag plugurile care fac tăieturi în mâlul acestor ape foarte scăzute, unde se seamănă orezul, principalul aliment al Asiei. Înainte orezul se mânca cu coajă cu tot, până când europenii au găsit metoda de decorticare şi au făcut posibil consumul unui orez moale, din care se face şi pâine. Marea majoritate a populaţiei, fiind săracă şi nemâncând decât orez, în urma introducerii orezului decorticat a început să sufere de boala beri-beri, provocată de lipsa vitaminei B, conţinută în coaja orezului. S-a revenit atunci la orezul integral. Insula Bali excelează şi prin sculpturile minunate pe care le fac localnicii şi care se obţin la preţuri derizorii. În comparaţie cu sculpturile în lemn din Africa, aici în Bali se poate vedea rafinamentul detaliilor faţă de Africa unde lemnul este mai degrabă cioplit decât sculptat. Însă arta cea mai specială pe insulă este dansul. Dansurile rituale ilustrează câte o scenă din legendele locale. În cadrul dansului, un rol foarte important îl joacă anumite mişcări ale mâinilor, care exprimă diferite stări sufleteşti. Există adevărate şcoli unde se pregătesc fetele pentru aceste dansuri. Bărbaţii acompaniazăîn grup dansul prin cântece.

Casele sunt făcute în felul următor: în stradă există o poartă principală prin care se intră în curte, de regulă splendid sculptată. În curte se află casa şi în fundalul curţii, printr-o portiţă deschisă într-un gard, se trece în cimitirul casei, mai exact, într-o grădină în care se află mici coloane de lemn cu câte o căsuţă deasupra, cam aşa ca acelea pentru păsări la noi.

Acolo este locul de odihnă al moaştelor strămoşilor. Zilnic are loc cinstirea morţilor prin rugăciuni.

Din Bali zburăm la Jakarta, capitala aşezată pe insula Java. Cele trei mari insule ale ţării sunt Sumatra, Java şi Borneo, mai exact jumătate din Borneo. Elefanţii, tigrii şi urangutanii sunt principalii locuitori ai junglei indoneziene. Elefanţi şi tigri există şi în India, în schimb urangutani nu. În limba malaeză, vorbită şi în Indonezia, urangutan înseamnă omul de pădure. Are nişte braţe lungi, cu musculatură foarte bine dezvoltată, încât poate trece din copac în copac numai atârnându-se de braţe. Regretăm că în programul călătoriei nu figurează şi insula Comodo situată între Bali şi Flores. Pe această insulă mai trăiesc varanii de Comodo, rămăşiţe ale unor animale preistorice. Aceste şopârle sunt lungi de trei până la patru metri, vânează în special cerbi şi căprioare de pe insulă, hrănindu-se exclusiv cu carne. Corespund crocodililor din Africa, dar trăiesc pe uscat. Aceste reptile uriaşe sunt o relicvă, fosile vii, pe insula Comodo. Crocodilii ca reptilă specific acvatică sunt răspândiţi pe tot globul, deşi poartă denumiri diferite (caimani în India, crocodili în Africa şi aligatori în America de Nord şi în America de Sud). Jakarta este un oraş modern, cu clădiri înalte şi cu o circulaţie extrem de densă, specifică oraşelor asiatice. Indonezia a fost colonie olandeză până la sfârşitul celui de al doilea război mondial, când a fost cucerită de japonezi. Din Jakarta drumul nostru continuă spre Australia. Crăciunul l-am petrecut pe insula Bali. Un preot din grupul nostru, de origine slovenă, dar trăind în craina din Austria, a ţinut slujba.

Aterizăm la Sydney, după ce survolăm toată Australia fără să vedem din păcate stâncile Ayersred, unde este un imens meteorit căzut în mijlocul Australiei. Sydney este un oraş formidabil. Este aşezat pe o serie de limbi de pământ care pătrund în ocean, printre acestea intrând apa sub forma unor golfuleţe prelungi. Casele sunt aşezate pe ambele maluri ale acestor fâşii de uscat, astfel încât fiecare casă are privelişte spre mare. E de prisos să amintesc originalitatea operei din Sydney, care este construită în formă de scoici suprapuse şi despre vestitul pod ce leagă cele două părţi ale oraşului trecând peste o deschidere imensă de apă. Pentru a ajunge dintr-o parte a oraşului în alta trebuie să treci de câteva ori peste apă, cu nişte vaporaşe care acolo circulă aşa cum circulă la noi tramvaiele. Nu m-aş fi simţit eu, dacă nu aş fi dat, în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii, peste cele mai ciudate coincidenţe. Când ajung într-un oraş străin, am obiceiul să răsfoiesc cartea de telefon, uitându-mă la lista de nume, de exemplu Ionescu, Popescu, spre a constata dacă nu sunt români în oraş sau la Szolnay, Szabo, nume ungureşti destul de frecvente. Stând dimineaţa în hotel, iau cartea de telefon, o răsfoiesc şi la z găsesc numele de doctor Zuzovsky. Doctorul Zuzovsky era un tânăr medic la Timişoara, de care ştiam că s-a căsătorit cu Gabi Surániy, sora mai în vârstă a Verei Surániy, cu care mă jucam la Reşiţa pe vremuri în prăvălia de jucării a unchiului ei Göböliös. Auzisem eu ceva la Timişoara că acest doctor Zuzovsky ar fi emigrat, dar habar nu aveam unde. Să fie el acelaşi cu soţul lui

Gabi Surániy? Ia să încerc. Dau un telefon şi se prezintă o voce în limba engleză. Este a doua zi de Crăciun. Întreb:

— Sunt la numărul doctorului Zuzovsky?

— Yes, îmi răspunde cetăţeanul.

— Doctorul Zuzovsky este soţul unei doamne din România cu numele de Gabi?

— Yes. Sunt pe urme bune, îmi zic.

— Pot vorbi cu Gabi Zuzovsky?

— No, sir, îmi răspunde, pentru că e vacanţă de Crăciun şi ei sunt călătoriţi. Eu sunt ginerele care am venit să ud florile.

— Foarte bine, domnule, poţi să-mi spui, întâmplător, dacă sora doamnei Gabi, cu numele de Vera e şi ea în Sydney?

— Yes, sir, she is.

— E şi dânsa călătorită? întreb eu.

— No, sir, she is în Sydney.

— Poţi să-mi dai telefonul ei? Îmi dă telefonul şi imediat o chem pe Vera Surániy, după exact 47 de ani de când nu am mai auzit nimic despre ea. La telefon se prezintă o voce feminină.

— Are you Vera Surániy?

— Yes, Buţi, îmi răspunde. Şi asta după 47 de ani! Mi-a recunoscut vocea şi bineînţeles, peste un sfert de ceas a intrat în camera noastră de hotel. Era căsătorită cu un domn Loblay din Oradea, care era proprietarul unui birou imobiliar, ocupându-se cu vânzarea de case în Sydney. Se vede că peste tot dau de cetăţeni care se ocupă de vânzarea caselor, ca şi la Rio. Am povestit o întreagă oră noi doi. Eva era atunci mută pentru că răguşise în noaptea aceea, dar oricum nu ar fi avut loc să scoată vreun cuvânt.

Suntem rechiziţionaţi de Vera şi soţul ei, toată ziua fiind cu noi şi arătându-ne diferite locuri pe care grupul nostru nu le-ar fi putut vedea. Ne-au dus într-un parc special, unde erau în semilibertate canguri şi koala, micul ursuleţ ce trăieşte pe eucalipt şi care se hrăneşte exclusiv cu frunzele unui anumit soi de eucalipt. Cangurii veneau la noi după mâncare, la fel şi păsările emu, care sunt o rudă a struţului african. Acest emu, de un metru şi jumătate, înghite dintr-odată un întreg grapefruit nedecojit şi pe nemestecate. Păcat că nu poate simţi gustul plăcut al acestui fruct! Prin copaci mişună papagali de culoare albă, cu numele de cacadu. Vedem casa lor, un splendid bungalow cu etaj. La parter este o cameră de 14 metri lungime şi 5 lăţime, unde se află toate „instalaţiile de gimnastică" şi colecţiile pe care le adună.

Au o maşină imensă, nu-mi amintesc de ce fabricaţie, dar cu mască în faţa motorului, distanţată cu 15 cm mai mult faţă de maşinile normale, în spaţiul rămas fiind montat un fel de armonică. Dacă mergând atingi ceva cu maşina, nu se întâmplă nimic pentru că această placă este mobilă şi se retrage, protejând maşina. Petrecem două zile de neuitat cu Vera şi familia ei, după care plecăm din Sydney. Pe Vera o vedem ultima dată cu această ocazie.

Ne îndreptăm spre Noua Zeelandă, unde aterizăm la Aukland. Şi aici există o insulă de nord şi una de sud, ca şi în Filipine. Şi Auklandul este un oraş modern cu clădiri înalte şi cu circulaţie de nedescris. Am uitat să spun că în toată India, în Australia, în Noua Zeelandă, circulaţia are loc pe stânga, moştenire a fostelor colonii engleze, în timp ce în Japonia şi Filipine, se circulă pe dreapta. Din Aukland facem o excursie la Rotorua. În timp ce în Australia băştinaşii sunt *aborigeni*, numiţi astfel de englezi, în Noua Zeelandă băştinaşii se cheamă *maori*. De altfel, maori este denumirea majorităţii băştinaşilor din continentul al şaselea, adică Oceania, deşi după culoarea pielii se împart în melanezieni, cei mai negri şi polinezieni, cei mai deschişi la culoare. Se mai vorbeşte de micronezieni şi macronezieni. La Rotorua vedem o crescătorie de peşti, unde există păstrăvi de un metru lungime. Aici sunt şi geizere, ca şi în America, din pământ ţâşnind coloane de apă fierbinte. Chiar lacurile de aici fierb, depunând o pătură galbenă de sulf pe maluri. Vedem cum îşi fierb localnicii mâncarea lăsând să treacă aceste ape fierbinţi prin nişte mici cuptoare făcute din piatră, unde după o oră mâncarea este gata fiartă. Atât în Australia, cât şi în Noua Zeelandă, principala sursă de venit este creşterea oilor, în special pentru lână.

În Noua Zeelandă vizităm o fermă cu o expoziţie de oi de toate rasele şi o şcoală de câini ciobăneşti. Are loc şi o reprezentaţie în care un grup de zece oi este mânat de un mic câine negru ciobănesc, ce aplică o interesantă metodă, nu prin lătrat şi muşcat de picioare, ci cu ochii. Stăpânul câinelui îi porunceşte să conducă oile spre dreapta. Câinele se duce aproape de grup şi cu ochii comandă oile, privind numai într-o singură direcţie, toate oile mergând într-acolo. Se opreşte, întoarce capul în cealaltă direcţie şi oile pleacă în direcţia respectivă. Apoi îi spune să aleagă trei oi din grup. Câinele se duce, alege trei oi, aşa de iscusit încât nouă ni se pare că o face numai cu privirea şi scoate cele trei oi din grup. Intrăm apoi într-o sală, unde luăm loc şi privim spre scenă, care este formată din nişte scări ce au o mică platformă numerotată de la 1 la 17. Se dă drumul la oi. Intră 17, de diferite rase, fiecare aşezându-se la locul său, unde sub număr stă scris numele rasei. Sunt bine dresaţi aceşti actori.

Plecăm din Aukland într-o duminică seara, la ora 10, în 31 decembrie 1975. Se apropie Anul Nou. Îl sărbătorim în avion, unde ni se serveşte şampanie. Pe la 4 dimineaţa aterizăm în insula Samoa, la Pago Pago. Pe vremuri, în copilărie, îmi plăcea mult un film ce se chema *La sud de Pago Pago*, insulele din Pacific fiind visul oricui este dornic de aventură. Erau vestite insulele Solomon pentru canibali, în această regiune este plasată povestea lui Robinson Crusoe şi aici au loc şi aventurile submarinului Dox, o plăcută lectură pe vremea copilăriei mele. În Samoa este ora 4 dimineaţa, şi e întâi ianuarie 1976 într-o zi de luni. Aici putem vizita în voie, pentru că următoarea insulă este Fiji, unde trebuie să ajungem dimineaţa. Între arhipelagul Samoa şi Fiji există linia de schimbare a fusului orar, care în urma unei convenţii internaţionale pleacă pe un meridian între cei doi poli, desenând o frontieră orară. Aceasta înseamnă că dacă într-o zi de luni, ora 12 ziua, traversezi această linie eşti tot la ora 12, dar cu o zi în urmă, adică duminică. Astfel, sosim

la Fiji la ora 9 dimineaţa, duminică 31 decembrie 1975, deşi cu câteva ore înainte, în Samoa, era deja luni întâi ianuarie 1976. Coborâm în Fiji şi seara sărbătorim încă o dată Revelionul, de astă dată aşezaţi în curtea hotelului, unde venise un grup de băştinaşi care ne prezintă dansuri populare specifice insulei. Şi insula Fiji a fost colonie engleză şi admirăm eleganţa micilor copii negri cu cravată, care urmează un colegiu după tipul celor engleze. Manieraţi, se adresează turiştilor întrebându-i de unde vin şi dacă le place insula lor.

A doua zi dimineaţa, din nou în întâi ianuarie 1976, vedem cu un răsărit de soare în plus faţă de restul lumii şi îmi amintesc de cartea lui Jules Verne, *Călătorie în jurul pământului în 80 de zile*, când după călătorie a reieşit că au fost 81 de zile. Asta ar fi dus la pierderea pariului, dacă cineva nu ar fi lămurit situaţia, eroarea fiind posibilă datorită schimbării fusului orar. În Fiji trăieşte o pasăre neagră, cu un cap gălbui şi cu pete galbene pe aripi. Este foarte interesantă scena pe care ne-au jucat-o aproape crezând că aceste păsări au fost domesticite. Doi masculi se bat în timp ce femela aşteaptă pe sol la o mică distanţă. La un moment dat, cel care pierde zboară şi femela rămâne cu învingătorul cu care zboară pe o ramură de copac unde e pregătit cuibul de către bărbătuş. Această scenă s-a repetat cu diferite grupuri de trei păsări ale acestei specii.

Din insula Fiji, zburăm în Polinezia franceză, pe insula Tahiti, cu capitala Papeete. Aici vedem o plajă absolut neagră, spre deosebire de culoarea nisipului de la noi. Oraşul este pe cât de frumos pe atât de interesant. Populaţia este foarte veselă, femeile foarte frumoase, încât nu mă miră că echipajul de pe Bounty, vasul englez pe care în secolul al XIX-lea a avut loc o răscoală, a incendiat vaporul şi a rămas în Tahiti. Se şi spune astăzi că aceste frumuseţi cu piele foarte deschisă la culoare se datorează echipajului lui Bounty. Aceste insule sunt şi azi colonie franceză, fiind departament al Republicii Franceze. Aici vizităm mormântul lui Gauguin, pictorul care s-a refugiat din lumea civilizată şi a lăsat lumii o moştenire de milioane. Cu un avion local zburăm de pe insula Tahiti la Bora Bora, insulă binecunoscută pentru frumuseţile sale şi după cântecele ce i s-au dedicat. Când afară e frig şi eşti într-o maşină, observi că geamurile se aburesc pe dinăuntru. În Tahiti este invers, în avion e răcoare şi afară cald şi umed, încât se aburesc geamurile avionului pe dinafară şi nu poţi vedea nimic. Eva se apleacă să vadă ceva şi ajungându-i urechea în dreptul meu o muşc uşor de ureche. Ea scoate un strigăt şi din spate se aude: „Cine muşcă pe cine?" Era tocmai Mahn, pe care cu ocazia acestei călătorii l-am cunoscut.

Din Bora Bora ne întoarcem din nou prin Tahiti şi plecăm a doua zi în Mexic, în capitală. În 1972 am mai fost în Mexic, dar numai până la Tijuana, lângă frontiera Statelor Unite. Acum avem ocazia să vedem frumoasa capitală a ţării, împânzită de ape, cu clădiri coloniale şi cu o impunătoare catedrală plasată într-o piaţă din centrul oraşului, în care sunt trei categorii de construcţii. Piaţa se şi numeşte „Piaţa celor trei culturi". Este vorba despre vechea cultură maya, de cea a conchistadorilor şi de cea a Mexicului modern. Caracteristici oraşului sunt *mariacii*, care sunt cântăreţi, violonişti care dau mici reprezentaţii pe străzi.

Mexico City este renumit pentru păpuşile sale, cu care se dau reprezentaţii echivalente celor ale teatrului de păpuşi de la noi. Facem o excursie la ruinele cu piramide aproape intacte ale Soarelui şi Lunii. Cu secole înainte de venirea spaniolilor aici era practicat cultul soarelui. Cu ocazia răsăritului soarelui se făceau jertfe umane, prin scoaterea inimii din pieptul jertfitului încă viu şi prezentându-se soarelui inima zvâcnindă. În această regiune trăia populaţia maya, în timp ce în peninsula Atabasca trăiau aztecii. Vizităm şi micul orăşel Taxo, renumit prin meşteşugarii ce prelucrau argintul, Mexicul fiind foarte bogat în argint. Vedem şi cel mai înalt munte al ţării, numit Popocatepetl.

Din Mexic trecem pe insula Bahamas, aterizând în capitala Nassau. Aici totul este americanizat, înainte turiştii fiind exclusiv americani, care au stricat piaţa plătind orice în dolari. O roşie în piaţă o plăteşti cu cel puţin un dolar şi jumătate. Vedem aici pescari care vin cu bărcile la mal, aducând nişte scoici mari, de mărimea unei verze, foarte frumoase ca formă, care însă erau practic sacrificate pentru a se scoate din ele o moluscă uriaşă, foarte căutată de localnici, care pentru doi, trei dolari primeau o asemenea scoică pe care o mâncau aşa crudă, la faţa locului. Călătoria noastră se apropie de sfârşit. Din Nassau zburăm în Statele Unite, la Miami, oraş care ne scăpase cu ocazia vizitei anterioare în Statele Unite prin greşeala noastră de rezervare a biletelor în Jacksonville, Carolina de Nord în loc de Florida. Acum timp de trei zile vizităm Miami. Asistăm la o reprezentaţie de delfini în locurile unde s-au turnat filmele cu Flipper. Vedem acrobaţii cu balene negre cu abdomen alb, numite *orkas* şi vizităm şi marele acvariu din Miami, cu sute de specii de peşti. De la Miami ne întoarcem prin Londra, unde stăm doar o oră şi ajungem la Frankfurt în ziua de 9 ianuarie 1976. A fost o călătorie formidabilă.

Primăvara anului 1976 nu mi-a adus noroc. Steaua mea norocoasă a cam apus în ziua de întâi aprilie, deşi prietenii, medicii şi toată lumea susţine că am avut mare noroc. Este vorba de un accident de automobil. Al cincilea. Prietenul nostru Bolohan, cel care ne repara trabanturile şi care era în relaţii foarte bune cu Eva, cu care în timpul liber repara maşina, avea o vorbă: „o dată faci accident". Eu am făcut patru accidente până să-l fac pe cel grav. Abia la acesta am suferit. Pot să spun şi eu liniştit, ca Moritz, care fiind unicul în clasă necreştin, la ora de religie, atunci când venea preotul şi ploua afară, îi spunea lui Moritz:

— Aşază-te în ultimul rând şi fă ceva până ţinem ora de religie. Aşa se întâmplă într-o zi, când Moritz şade în spate şi-l ascultă totuşi pe preotul care vorbeşte despre minuni. În timp ce acesta explică minunile şi însemnătatea unei minuni, Moritz dă mereu din cap. Preotul se înfurie şi-l întreabă:

— Dar ce este, tu nu crezi în minuni?

— Păi cum să cred părinte ?

— Uite, îţi dau un exemplu: te duci sus într-un turn de biserică şi cazi de acolo şi nu ţi se întâmplă nimic. Ce înseamnă asta?

— Că am avut noroc, părinte. Preotul se înfurie:

— Te duci a doua oară, iar cazi şi iar nu ţi se întâmplă nimic.

— O coincidenţă, răspunde Moritz. Supărat la culme, preotul spune:

— Ştii ce, urci a treia oară, iar cazi şi iar nu păţeşti nimic.

— M-am obişnuit, răspunde Moritz.

Aşa şi eu m-am obişnuit cu accidentele fără să păţesc ceva. Aţi văzut cum am scăpat teafăr din cele trei acidente descrise deja.

Acum, în 1976, în ziua de 13 martie, fac un drum în Elveţia. Trebuia să vizitez o fabrică lângă Berna. Gonesc pe autostrada spre Berna şi înainte de a atinge ieşirea spre oraşul Murten, un camion cisternă circula în faţa mea. Cu toate că în stânga mea este o linie groasă care arată că depăşirea este interzisă, eu totuşi iau viteză, depăşesc pe stânga camionul, ajung în faţa lui. Dar sunt într-o curbă şi calculez greşit distanţa. Camionul mă atinge din spate, dându-mi o mică lovitură, suficientă însă ca să zbor de pe şoseaua ce urca în serpentină. Mă rostogolesc de trei ori peste cap şi ajung cu opt metri mai jos cu capota pe sol şi roţile în sus. E tocmai ora trei fără două minute, după radioul pe care l-am pus la Europa liberă pentru a asculta ştirile. Ca un veritabil cascador am rămas atârnat în centura de siguranţă, care mi-a salvat viaţa. Toate geamurile s-au spart şi îmi dau seama că în orice moment maşina se poate aprinde şi eu pot arde de viu, atârnat de centură. Caut să deschid centura, dar când eşti cu capul în jos, gândeşti invers. În loc să încerc să o deschid cu mâna stângă, unde era prinsă, încercam mereu cu dreapta, până când îmi dau seama de acest lucru şi reuşesc să o desfac. Mă aplec şi mă întorc cu chiu cu vai, cu picioarele în jos, ieşind prin parbrizul din faţă. Reuşesc să mă caţăr afară şi să mă scol în picioare. Constat că nu am păţit nimic şi nici chiar ochelarii de citit, pe care îi aveam în buzunarul exterior, în stânga vestonului, nu căzuseră afară cu ocazia acestei aventuri. Vreo trei oameni vin alergând pe dealul de pe care am căzut. Ajung la mine şi mă întreabă dacă am reuşit să scot pe cineva din maşină. Le spun că eu am fost în maşină. Nu le vine să creadă. În fine, întorc repede maşina şi în felul acesta scapă de incendiu. Tot oraşul Murten se uita ca la o stafie la mine, în timp ce mă îndrept spre poliţie, acompaniat de un poliţist, care auzind de accident venise repede la faţa locului. Eram cam în dreptul centrului oraşului. Cu o targă vin în goană spre mine doi sanitari, căci şi salvarea fusese alarmată. Refuz, spunându-le că nu am nimic. Într-adevăr, nu am avut nici cea mai mică zgârietură. Încep să râd gândindu-mă că steaua mea norocoasă nu m-a părăsit şi îmi spun: „M-am obişnuit şi Bolohan nu are dreptate cu vorba «o dată faci accident»”. Iată că l-am făcut de patru ori. Până şi primele notiţe ale ştirilor le-am auzit la ora trei, în momentul în care cădeam. Kilometrajul arăta 60 000 de kilometri, or maşina nouă era deja comandată. Trebuia să sosească şi s-o preiau a doua zi, după ce soseam acasă. Era ultima călătorie cu acest Renault 16. La 60 000 de kilometri comandam de obicei o maşină nouă. Şi de astă dată pagubă totală, însă conform legii care se respecta la asigurarea maşinilor în Germania, dat fiind că maşina nu era mai veche de doi ani şi cumpărată nouă, primesc de la asigurare contravaloarea maşinii noi care este tot un Renault 16.

Vin cu trenul acasă şi a doua zi preiau noua maşină. Eram înfumurat de arta mea de cascador şi de norocul pe care îl am, crezând orbeşte şi mai departe în el. Cu noua maşină plec la Strasbourg, unde am ceva de rezolvat la o fabrică. O salut pe Eleonora Vogler, zisă Lolo, pe care o cunoscusem cu un an în urmă. A doua zi era 1 aprilie 1976. În ajun mă întorc de la Strasbourg. Îmi scriu raportul despre rezultatele obţinute de la fabrica văzută, sar în maşină şi plec să duc raportul la biroul Laves Chemie. Mă aflu pe strada care continuă strada noastră, anume Reuterweg, tocmai în dreptul cabinetului O.R.L.-istului Verzar şi a întreprinderii vecine, Metallgesellschaft, unde lucrase Brian Carney. Reuterweg are pe cele două laturi căile de circulaţie ale maşinilor în cele două sensuri, în mijloc fiind terasamentul tramvaiului. Fiecare din cele două sensuri are câte două benzi de circulaţie. Eu mă aflu pe cea externă dreaptă, lângă trotuar. Pentru a putea ajunge mai repede la destinaţie, cer prin semne unei maşini de pe banda din stânga mea, să mă lase şi pe mine pe banda ei. Mă lasă şi trec în faţa ei. Mă aflu acum în dreapta terasamentului tramvaiului. La un moment dat toată coloana de maşini aflate pe cele două benzi se opreşte, semaforul din faţa noastră, la vreo 200 de metri arată roşu şi nu se mai schimbă. Se formează pe loc un imens blocaj. Văzând că semaforul nu se mai schimbă, maşinile încep să se întoarcă, trecând peste linia de tramvai şi cotind spre stânga pentru a circula în sens invers. Mă gândesc să fac şi eu acest lucru şi mă uit intens spre partea cealaltă a şoselei, ca să văd dacă nu vine nimic. În momentul următor mă trezesc pe o brancardă, în drum spre uşa spitalului. Ce se întâmplase? Şi cel din maşina din spatele meu s-a gândit la fel şi a luat-o spre stânga pentru a se întoarce, trecând peste linia de tramvai. Şi şoferul ei se uitase probabil spre dreapta să vadă dacă nu vine nimic şi este prins de tramvaiul care tocmai venea şi izbit cu toată forţa de maşina mea. Maşina mea se face praf, căci maşina din spatele meu este doar împinsă de tramvaiul care a frânat brusc, dar a fost suficient ca eu să primesc o lovitură din spate stânga. Eram legat cu centura, care m-a apărat de a fi aruncat întâi în spate apoi înainte, dar şocul a fost suficient de tare ca să-mi rupă clavicula stângă, în timp ce lovitura primită în cap mi-a provocat o comoţie cerebrală. Am stat 45 de minute în comă, până când am fost scos din maşină, a venit salvarea şi am fost transportat la spital. Nu ştiu nimic despre toate acestea. Îmi revin în momentul în care sunt dus cu targa din maşina salvării spre uşa spitalului. Un medic se apleacă asupra mea şi eu trezindu-mă văd o faţă cu o mică barbă, care se uită la mine. Eu întreb:

— Unde îmi sunt ochelarii? El răspunde:

— Sub tramvai.

— A, Reuterweg, spun eu. La care el:

— Foarte bine, îţi aduci aminte, deci nu poate fi ceva foarte serios. Eu încep să râd. Se uită lung la mine şi mă întreabă:

— Ce e de râs în asta? Îi răspund că mi-a venit în minte un banc: „Bolnavul stă pe masa de operaţie, medicul având o mică barbă, ca dumneata, îi spune:

— Uită-te la barba mea şi numără de la unu în continuare. Până vei ajunge la 50 vei adormi şi când te vei trezi apendicele va fi scos. Într-adevăr bolnavul începe să numere, uitându-se la barbă, apoi nu mai ştie nimic. Deodată se trezeşte şi vede o barbă lungă, albă în faţa lui.

— Domnu' doctor, aşa de mult a ţinut operaţia?

— Ce doctor, răspunde bărbosul. Eu sunt Sfântul Petru!" Aştept efectul bancului, dar nenorocitul, ca majoritatea celor din Apus, nu înţelege bancurile noastre şi strigă:

— Repede la radiologie! Pacientul delirează! Stau cinci zile la spital, pentru că la o comoţie cerebrală trebuie să stai culcat câteva zile pentru a evita o eventuală hemoragie internă, dacă nu a fost totuşi o comoţie, ci o contuzie. Eu am simţit că mi se mişcă clavicula stângă şi atrag atenţia profesorului a doua zi dimineaţa, la vizită, că trebuie să fie ruptă. Mă aleg cu alte patru radiografii, după ce fusesem deja de cinci ori radiografiat la ceafă, pentru depistarea vreunei fracturi de bază craniană. După acestea mi se spune:

— Ai dreptate, e ruptă clavicula. Se aplică o legătură *raniţă*, anume o sârmă groasă înfăşurată într-o faşă pentru a fi moale, care e trecută peste gât din spate prin subsuori în ambele părţi şi legată din nou în spate. Asta te obligă să stai într-o poziţie aproape dreaptă, pentru ca cele două părţi rupte să se întindă şi să vină vârf la vârf, pentru a se putea reface osul. Transpir toată noaptea şi nu pot să dorm. Cer pe riscul meu să mi se ia această legătură. Dormind tot timpul pe partea dreaptă, le spun că nu mă voi mişca de loc. Într-a cincea zi sunt lăsat să plec acasă, punându-mi-se din nou legătura raniţă. În aceeaşi seară o pun pe Eva să mă elibereze de această strânsoare.

Interesant că patru ani mai târziu, fiind în Cairo, la Muzeul egiptean, văd o asemenea legătură desenată pe un papirus de trei mii de ani sub care, în hieroglife traduse, se arată cum se face vindecarea unei fracturi a claviculei. În fond mă simt bine, în afara unui fenomen care a survenit imediat după ce mi-am revenit. Uitându-mă spre tavan, într-o anumită poziţie, începe să se învârtă totul în jurul meu. Este o ameţeală numită vertij, care se percepe de la dreapta la stânga sau invers. La mine este de la stânga la dreapta, lovit fiind pe partea stângă. Cum schimb puţin poziţia capului, fenomenul se opreşte brusc. Noroc că are loc numai când sunt culcat pe spate şi niciodată când stau pe dreapta, când şed sau umblu. Fenomenul m-a ţinut luni de zile, pe urmă s-a atenuat şi încă vreo zece ani s-a mai simţit din când în când. Fac toate examenele medicale, controlul urechii interne, bănuită de provocarea acestui dezechilibru şi scanarea creierului, care ar fi putut duce la asemenea vertijuri. Nu a ieşit nimic la aceste analize şi s-a tras concluzia că, probabil, în momentul loviturii a avut loc un traumatism cervical, care producea o apăsare a nervului de pe şira spinării. Doctorul Verzar mă linişteşte, spunându-mi că adevărata cauză o vom găsi la disecţie. În orice caz, de atunci afirm că am rămas 50 % invalid, adică semiidiot. Eva totuşi crede că, fără ştirea ei, mi s-a mai întâmplat un accident, care m-a făcut invalid şi cealaltă 50 %. Pe mine mă înnebunea această nesiguranţă privind apariţia acestui vertij,

încât am recurs la tranchilizante spre a mă linişti. Mă consideram abandonat de steaua mea norocoasă, mă convingeam că s-au terminat minunile şi că am ajuns un invalid.

Cel mai enervant lucru a fost că începând de la doctori şi sfârşind cutoţi cunoscuţii şi prietenii, toţi mă felicitau şi-mi spuneau: „Ai avut mare noroc. Puteai muri pe loc sau să rămâi schilod pentru toată viaţa". Eu, dimpotrivă, de ce să fiu mulţumit că nu a ieşit mai rău şi să nu sper să fi ieşit mai bine din acest accident. Au trecut de atunci 27 de ani şi am reuşit să uit toată povestea. Şi cele două părţi rupte ale claviculei s-au sudat în două sau trei săptămâni. După o lună reiau şi conducerea, putând să-mi văd de treabă cutreierând Europa. Am ajuns chiar la performanţe, de exemplu: plecare la 8 dimineaţa din Frankfurt, sosire la prânz la Bruxelles, vizitarea unei întreprinderi, revenirea până seara de la Bruxelles. În total o mie şi ceva de kilometri. Mici excursii în Europa făceam aproape în fiecare lună, vizitând ori familia Sanda şi Lucian Mastero la Bruxelles, ori familia Barta la Londra.

O întâmplare hazlie se petrece cu ocazia unei astfel de vizite. Edmée lucra într-un birou ingineresc şi venea acasă pe la ora 7 seara. Tomy, care era profesor la Colegiul tehnic din Londra, putea să-şi ia timp liber ori de câte ori voia. Fiind în vizită la ei hotărâm într-o zi să mergem la teatru, să vedem o piesă de Shakespeare. Îi spunem dimineaţa lui Edmée să vină seara, la 7,15 la un punct anume, unde se cobora din metrou în apropierea teatrului, noi urmând să cumpărăm în timpul zilei biletele pentru reprezentaţia de 7,30. Mergem la teatru şi aflăm că special în această seară nu se joacă piesa pe care doream să o vedem, ci o premieră a unei piese numită *Calcutta*, care nu se referea la oraşul indian, ci era *Quel cu tu a*, din franceză, însemnând „ce fund ai". Era un program pornografic, ce începea la 7,15 în loc de 7,30. Ne zicem: „Hai să o vedem şi pe asta" şi luăm biletele. La 7,15 alergăm la staţia de metrou, soseşte Edmée, noi îi spunem că piesa începe la 7,15, deci hai să alergăm, nu apucăm să-i spunem nimic, sosim la 7,20 şi ceva, alergăm sus, ne ocupăm locurile şi răsuflăm din greu după fugă. Pe scenă vedem vreo treizeci de persoane, femei şi bărbaţi îmbrăcaţi în halate de baie, pe care în ritm de muzică le desfăceau pentru câte o clipă, le adunau la loc şi iar le desfăceau. În consecinţă, se vedea tot corpul gol, scena ţinând vreo câteva minute în ritmul muzicii. Deodată, cu voce tare, Edmée spune: „Am impresia că asta nu e Shakespeare". Cuvintele ei au declanşat râsete nebune în public. Gluma e că a spus-o în engleză.

În cursul verii ne sosesc câţiva oaspeţi. Suntem vizitaţi de familia Mahn, pe care i-am cunoscut cu ocazia călătoriei în jurul pământului, apare familia Bihoiu, care sunt rude cu Roseta Pop din Timişoara şi pe care i-am cunoscut imediat după sosirea noastră în Germania. Apare din nou şi Vally Tornavaca din Nairobi, care stă câteva zile la noi, pentru a merge apoi la mama sa la Wiessen.

În septembrie facem din nou o cură, al treilea an succesiv, la Amélie les Bains pentru astmul Evei şi aşa-zisul meu reumatism. Stăm trei săptămâni, în care avem o fantastică performanţă. Eu am de lucru foarte mult în Spania. În consecinţă, în fiecare zi la ora 6 ne

prezentăm la cură, ne facem fiecare şedinţele necesare, apoi venim din nou la hotel, mâncăm şi plecăm în Spania, 180 de kilometri până la Barcelona, unde ne lăsăm maşina la Santiago, care pe urmă ne duce toată ziua de la o întreprindere la alta. Eva şi el aşteaptă afară, ocazie cu care Eva învaţă binişor spaniola. Seara ne întoarcem, luăm cina şi ne culcăm, pentru a o lua da capo a doua zi. Şi asta timp de trei săptămâni, în afară de sâmbătă şi duminică. Medicul balneolog era să leşine când a auzit aceasta, zicând că după fiecare cură e nevoie de cel puţin două ore de linişte, în poziţie orizontală. Nouă văd că ne-a priit cura, atât durerile mele de spate au dispărut, cât şi respiraţia Evei a devenit foarte bună.

În 27 decembrie 1976 pornim spre Grecia. Plecăm cu maşina noastră de-a lungul Italiei spre sud la Bari, de unde luăm ferry-boat-ul care ne transportă cu maşină cu tot pe lângă insula Corfu în portul grecesc Igoumenita. De aici, prin nordul Greciei, aproape de frontiera Bulgariei, ne apucă o ninsoare formidabilă, cu zăpadă până la jumătate de metru. Cu lanţuri şi împingând mai mult maşina decât mergând singură, reuşim să ieşim din munţi şi să o pornim spre sud. Vizităm oraşul Thessaloniki, cu vestitul său Turn Alb şi rezistăm foarte greu tentaţiei de a nu trece până la Constantinopol frontiera cu Turcia. Timpul însă nu ne permite. Vizităm Meteora, care este o grupare de mănăstiri aşezate fiecare pe câte o stâncă înaltă de peste 30 de metri, unde călugării sunt lăsaţi jos în nişte coşuri pentru a aproviziona mănăstirile. Ajungem în fine la Atena, unde vizităm desigur Acropole, aşezată pe dealul ce domină oraşul. La poalele acestuia, jur împrejur se află nenumărate taverne unde se poate foarte bine mânca. Aici mănânci sarmale în foi de viţă, bei cafea grecească, nu turcească. E acelaşi lucru, dar e interzis să i se spună turcească. O ură seculară s-a instalat între turci şi greci. Relaţiile sunt destul de încordate datorită ocupării unei treimi din insula Cipru, anul trecut de către turci. Vizităm apoi Peloponezul, Olimpul, Oracolul din Delfi şi ne îmbarcăm în sfârşit la Patras pentru a ajunge înapoi în Italia. Cu ocazia acestui drum trecem din nou prin Milano şi-i vedem pe Sandro şi Carla Fenyves şi pe Santuzza, soţia vărului meu, care era plecat la Budapesta. În 5 ianuarie 1977 ne întoarcem la Frankfurt. Revelionul l-am petrecut la Atena. Ceea ce ne-a impresionat cel mai mult a fost că dorinţa noastră de a petrece Revelionul într-un restaurant a eşuat deoarece la ora 11 restaurantul s-a închis, chelnerii şi tot personalul plecând acasă pentru că în Grecia domneşte tradiţia că Anul Nou trebuie să te prindă jucând cărţi. Mergem la hotel, unde spre marea noastră mirare, portarul ne roagă să rămânem cu el de Revelion şi să jucăm cărţi, căci altfel nu va avea noroc. I-am satisfăcut această dorinţă, deşi pare-se că mie partida nu mi-a adus noroc.

Anul 1977 a fost destul de încurcat şi destul de dureros. În februarie, având dureri de stomac, fac un pasaj de bariu şi se constată un ulcer duodenal. Sunt supus unui tratament şi nici până astăzi nu se ştie dacă a fost ulcer sau nu, căci în repetate rânduri la controale nu s-a găsit nici urmă de ulcer. După-amiază fiind tocmai la doctorul Sztankay, prietenul nostru chirurg, cu care discutăm eventualitatea unei operaţii de ulcer, ne întreabă dacă am auzit ce s-a întâmplat cu prietenul nostru Radu Sîrbulescu, medic cardiolog la spitalul diaconiţilor,

unde lucra şi doctorul Sztankay. „N-am auzit nimic”. Ne spune că a murit. „Cum a murit, doar cu două zile înainte am fost la ei!” A avut un accident de automobil. Mai bine zis, pleca din Frankfurt spre Giessen, orăşel la nord de Frankfurt, conducându-şi Mercedesul. Deodată o piatră loveşte geamul pe dinafară, sparge geamul şi-l loveşte pe Radu în tâmplă. Gabi, soţia lui, se afla alături. El şi-a pierdut conştiinţa în acel moment şi maşina s-a oprit în şanţ. Radu a murit în braţele lui Gabi. Încercăm imediat s-o contactăm pe Gabi, dar nu se poate, o soră medicală răspunde la telefon. Ne spune că i s-au administrat nişte somnifere şi că doarme spre a evita un colaps nervos. Imediat uităm de problemele noastre zilnice, inclusiv de ulcer şi în zilele următoare o ajut pe Gabi, umblu după acte pentru a aranja situaţia bancară, asigurările şi desigur, participăm la înmormântare. În câteva zile sosesc şi părinţii lui Gabi, colonelul Zamfirescu şi soţia, care în baza telegramei trimise din Frankfurt au primit, spre marea noastră mirare, imediat paşaport. Părinţii lui Gabi nici nu s-au mai întors în România şi de atunci s-au stabilit în Germania. Semn rău pentru 1977, mi-am zis.

În 19 aprilie plecăm cu maşina în Anglia, unde îl vizităm la Wrexham pe Heini Przibram, pe a cărui fiică am cunoscut-o prin telefon cu doi ani înainte. Din păcate şi la dânsul a apărut în acelaşi timp boala maculei, atrofierea nervului optic, încât acum şi el este în aceeaşi situaţie ca şi mine, nevăzând decât lateral. Din Wrexham traversăm cu ferry-boat-ul în Irlanda şi ajungem la Dublin. Avem maşina cu noi şi astfel putem vizita toată Irlanda, numită şi Insula Verde sau insula vânturilor. Trecând de-a lungul coastei de vest a Irlandei ajungem în punctul numit Cliff de Mohir, unde se întind pe kilometri întregi nişte stânci înalte de peste 50 de metri unde în permanenţă bate un vânt atât de puternic, încât abia te poţi ţine şi unde aerul este stăpânit doar de pescăruşii care se lasă în voia vântului. Trecem prin orăşelul Tipperrary, care ne aminteşte de cântecul militar de pe vremea când englezii stăpâneau Irlanda *It’s a long way to Tipperrary*, trecem prin Kork şi ajungem la Ring of Carry, care este o pitorească parte a Irlandei spălată de Gulfstream. Astfel, în locul acesta ferit cresc până şi palmieri. Vedem în nenumărate case un gărduleţ de piatră ce înconjoară câte o mică grădină cu iarbă, unde pasc câteva oi. Nu sunt turme mari aici, ca în Noua Zeelandă, ci fiecare gospodărie are câteva oi, după cum spune zicala: „Ca să taie iarba şi s-o ţină proaspătă tot anul”. Este cunoscut că la casele înstărite iarba era tăiată de două-trei ori pe săptămână, astăzi şi nemţii făcând la fel, pentru ca iarba să devină cât mai deasă şi robustă. Oile irlandeze au fost numite în consecinţă „tăietorii de iarbă”. Întreb un ţăran dacă face brânză de oaie. Se uită lung la mine şi mă întreabă dacă se poate face brânză din oaie. Ei nu fac brânză de oaie şi nici nu taie mieii ca la noi de Paşti, ci îi lasă să sugă. Abia oile bătrâne sunt tăiate pentru carne, până atunci ele servesc doar pentru a da lână. Lâna oilor de Shettland este cunoscută în toată lumea.

La Dublin, unde ne întoarcem, cumpărăm pahare pentru *Irish coffee*. Este o băutură irlandeză, care se face în felul următor: se toarnă în paharul special de *irish coffee* — pe care sunt marcate prin linii diferitele componente ce intră în pahar — whisky până la prima

gradaţie, apoi se pun câteva cuburi de zahăr, după care se toarnă cafea neagră fierbinte, se amestecă bine şi se adaugă frişcă. Aceasta şi berea sunt băuturile preferate ale irlandezilor, care, desigur, nu refuză nici whisky-ul pur. În Irlanda nu sunt hoteluri mari, ci case pe care scrie „Bed and breakfast". Aceasta înseamnă că într-o cameră a locuinţei respectivului, de obicei ţăran, primeşti un pat şi dimineaţa iei dejunul împreună cu familia acestuia, uneori şi cina o iei tot în cadrul familiei, când ai sosit cu o seară înainte. Irlandezii sunt foarte prietenoşi, iar cu ocazia acestor mese comune se povesteşte foarte mult. Eu, din păcate, nu mă simt bine în călătorie, pe de o parte deprimat de pierderea prietenului Radu, pe de alta chinuit de urmările presupus vindecatului ulcer. Din când în când simt şi vertijele în momentul culcării, care mă împiedică să mă întorc imediat pe dreapta şi care îmi aduc aminte de accidentul de anul trecut. Am urât toată viaţa laptele, dar sunt nevoit, după sfatul medicilor, să beau foarte mult lapte. Cu mare greutate fac asta şi pun în lapte diferite adausuri, ca să-i schimb mirosul. Extrasul de banană mi se pare că face acest lapte mai uşor de băut. Mai exista o soluţie pe care am învăţat-o la Iaşi. Dacă nu poţi mânca lapte, din cauza mirosului care ţi se pare neplăcut, pui sare în lapte şi dintr-o dată este comestibil. Numai că la ora actuală trebuie să evit sarea tocmai din cauza ulcerului. De altfel, consumul de lapte este anormal. Toate animalele sug lapte doar cât timp sunt pui, apoi, după înţărcare nu mai suportă laptele, carnivorele trecând la carne şi erbivorele la vegetaţie. Numai rasa albă a putut să se obişnuiască cu laptele, în consecinţă marii băutori de lapte se găsesc în Europa, în Statele Unite şi Canada, în Australia şi Noua Zeelandă. În tot restul lumii, atât rasa neagră, cât şi cea galbenă nu suportă laptele, ţinând cirezi de vite exclusiv pentru carne sau, ca în Africa, numărul mare de zebu din proprietatea cuiva indică un rang mai înalt pe scara socială. La noi, până şi animalele domestice, cum ar fi pisica, beau lapte. Pe alte continente, în zadar oferi pisicii lapte, că nu se atinge de el.

Am coşmaruri în acest an gândindu-mă la sănătate. Parcă aştept să vină ceva. Şi vine. În ziua de 3 octombrie, având iar nişte stări neurovegetative, cum le-am botezat cu medicii, când aveam durere de cap şi stare de rău general, în loc să-mi iau tranchilizantul, mă duc la medic pentru a face o electrocardiogramă. Doamna doctor Jürgen-Lohmann, medicul nostru de familie îmi face controlul şi spune. „Totul este în perfectă ordine! Dar stai puţin". A trecut într-o stare de anomalie electrocardiograma, acum iar e normală şi asta urmăreşte pe o fâşie de cel puţin zece metri. Verdictul cade: „Bloc de ram stâng, intermitent". Asta înseamnă o perioadă cu bătăi de inimă normale, una de bloc, adică de anomalie şi din nou revenire la normal. Blocul poate apărea în urma unei boli coronariene grave, endocardită sau miocardită, sau din naştere, ceea ce la mine nu era cazul, sau în urma unei gripe virotice, care putea să fi fost şi cu mulţi ani în urmă şi a atacat muşchiul inimii. Timp de trei săptămâni urmărim acest lucru, electrocardiograma devenind din nou integral normală, ca după trei săptămâni să se transforme într-un bloc permanent, care ţine şi astăzi. Curios a fost că am prins momentul în care funcţionarea normală a inimii s-a transformat într-una de bloc de ram stâng. M-am speriat destul de tare, mai ales că nu s-a găsit nici un medic care

să-mi explice clar despre ce este vorba. M-au asigurat însă că nu este vorba despre o boală, ci despre o consecinţă a unei eventuale boli, care se sesizează la electrocardiogramă ca o neregulă de transmitere electrică prin inimă. Această explicaţie liniştitoare o primesc tot datorită unei coincidenţe.

Într-o zi de noiembrie, când, îngrijorat la culme, mă hrăneam cu tranchilizante, neştiind în fond ce boală am, plec cu trenul la Hanovra pentru a merge la fabrica de cerneluri Pelican. Cu această ocazie, în compartiment discută trei persoane, o femeie şi doi bărbaţi. Eu prind cuvintele *congres cardiologic*. Încep să fiu atent şi din convorbirea lor reiese că la Hanovra se duceau la un congres de boli cardiologice. Fără să ezit, îmi cer scuze şi intru în vorbă spunându-le ce mi s-a întâmplat acum o lună. Mi se dă acum explicaţia ce m-a liniştit şi vin înapoi schimbat de la Hanovra. În compartiment am dat de trei cardiologi de renume. Era şi timpul, căci altfel aş fi stat până acum sub şocul provocat de marele profesor de la clinicile universitare din Frankfurt, doctorul Kaldenbach. Îmi propusese să-mi introducă în artera braţului stâng un cateter, care să fie împins până în inimă. „Şi cu ce scop?" am întrebat eu. „Ca să se măsoare gradul de oxigenare a sângelui", pentru a mi se da apoi medicamentele cuvenite. M-am temut de această intervenţie pe care el o numea „de rutină" şi am refuzat. S-a înfuriat şi mi-a spus textual: „Peste trei luni ai să vii în genunchi, târându-te în faţa mea ca să-ţi salvez viaţa, dar atunci eu n-am să stau de vorbă cu dumneata". De atunci au trecut 26 de ani şi afară de trei aritmii în decurs de opt ani, care au ţinut câte jumătate de oră, nu am avut absolut nimic.

Credeam deja că va trebui să întrerup călătoriile în jurul lumii din motive de sănătate. După călătoria la Hanovra mi-am revenit şi eram sigur că pot pleca în călătorii, deşi medicii din Frankfurt mă sfătuiau să evit orice efort. Mă hotărăsc, deci, să continuăm călătoriile şi astfel, în ziua de 21 decembrie 1977, pornim numai noi doi, fără nici un grup, spre America de Sud. Limbile spaniolă şi portugheză vorbite acolo le înţelegeam bine, putându-ne face înţeleşi de localnici. În consecinţă, hotărâm să nu mai fim dependenţi de ghid şi grup. Această formă de călătorie, din păcate, nu se poate face în anumite părţi ale globului, spre exemplu în ţările din Africa, India sau chiar Japonia, unde nu te poţi înţelege aproape cu nimeni. E vorba, deci, de probleme de igienă şi confort sau de limbă. Plecăm doar noi doi şi facem una din cele mai frumoase călătorii din câte am întreprins.

Zburăm din nou la Rio, via Madrid şi în aceeaşi zi, mai departe la São Paulo, unde petrecem Crăciunul împreună cu rudele. Când am trecut Pacificul oprindu-ne într-o serie de insule, prietena noastră Eliza Ionescu a spus: „Pentru voi, Pacificul este un heleşteu de familie". Aşa şi Brazilia, a devenit pentru noi al doilea domiciliu, unde trăgeam o fugă pentru a petrece Crăciunul. În cea de-a treia zi de Crăciun plecăm la Santiago, în Chile. Ne oprim la acelaşi hotel Crillon, pe care îl cunoşteam deja şi o vizităm pe Maruja, chimista Maria Piber. Şi aici ne simţim deja ca acasă şi petrecem două zile frumoase în cadrul familiei ei. În America de Sud porumbul este un aliment tot atât de răspândit ca şi în România. De acolo a şi fost adus porumbul în Europa. Şi acolo, pe străzi, se vinde

cucuruzul la grătar, aşa cum se face la noi în Vechiul Regat. Dar fiert, cum se mănâncă în Ardeal şi Banat, respectiv în Ungaria, acolo nu se mănâncă. Porumbul este folosit la mâncăruri precum o supă cu bucăţi de coceni de porumb cu boabele pe ei, fierţi aşa ca în supa de legume, sau există un fel de mîncare ca mămăliga, amestecată cu condimente, fiartă într-o frunză, care seamănă cu sarmalele. Sunt mâncăruri destul de gustoase. Trecem prin oraş şi ce-mi văd ochii în vitrină, un tort pe care noi îl facem foarte des şi care se cheamă *doboş*. Este o specialitate ungurească, inventată de un anume Dobos, pe care nu o întâlneşti în Muntenia şi Moldova, dar se face în Ardeal, Banat şi toată fosta Austro-Ungarie. E vorba de nişte foi de pişcoturi subţiri, între care se pune cremă de ciocolată şi deasupra tortul primeşte o glazură de zahăr ars, de caramel. Îmi aduc aminte că acelaşi tort, spre mirarea noastră, l-am văzut şi la Manila, în Filipine, unde se chema *Doboş-caramel tort*. Atât la Manila cât şi aici la Santiago, aflăm că originea cofetarului era vieneză. Aşa se explică de ce ştia să pregătească acest tort.

De la Santiago zburăm pe Insula Paştelui, numită Isola di Pascua. Toate avioanele mari, turboreactoare pot ateriza pe această insulă a statului chilian. Majoritatea insulelor din Pacific au, din vremea războiului, construite de americani pentru a asigura aprovizionarea, aeroporturi cu clădiri nu prea mari, dar cu piste de aterizare suficient de late şi de lungi, pentru a putea fi folosite de fortăreţele zburătoare din vremea aceea. Această moştenire de la americani a permis ca majoritatea insulelor să permită aterizarea marilor avioane, chiar şi a Jumbo-Jett-ului, cel mai mare avion al fabricii Boeing.

Datorită acestui fapt insulele care posedă aceste aeroporturi au profitat de posibilitatea de a primi un mare număr de turişti, ceea ce a dus la îmbogăţirea populaţiei. În cazul insulei Paştelui există două zboruri pe săptămână între Santiago şi Tahiti, avioanele făcând escală aici.

Noi rezervasem o cameră la Pensiunea Mama Tereza, care deţinea aici o mică pensiune, putându-se face rezervări la consulatul chilian din orice ţară. Mai exista un hotel modern pe insulă, noi preferând însă Mama Tereza. Suntem aşteptaţi la aeroport de Vico, soţul ei, care vine cu un jeep să preia pasagerii ce au făcut rezervări de camere. Pensiunea Mama Tereza este aşezată în satul Hangaroa, unica localitate şi capitala insulei. În sat se găseşte o bancă şi o biserică. Tot aici este şi mormântul unui preot din Hamburg, care a trăit mulţi ani pe insulă. Populaţia băştinaşă din Insula Paştelui a dispărut cu secole în urmă, acum fiind constituită din maori, care au migrat pe insulă în ultimii o sută de ani, de pe alte insule din Pacific. O dată pe an vine un vapor de transport din Chile, care aduce pe insulă cherosenul pentru avioanele ce tanchează cu ocazia escalelor şi o serie de alimente care nu se găsesc pe insulă, conserve şi alte produse utile. Vaporul se întoarce apoi în Chile, transportând cai de pe insulă. Aflăm că aici trăiesc circa 5 000 de cai în stare de sălbăticie, păscând liber şi bând apă de ploaie din mici bălţoace. Insula se numeşte Rapanui în limba băştinaşilor şi înseamnă *buricul pământului*. Când în 1722 olandezii au descoperit-o, au rămas înmărmuriţi de sutele de statui şlefuite dintr-o rocă semidură şi care

erau aşezate jur-împrejurul insulei pe nişte socluri, cu faţa către interiorul insulei. Desigur că acestea nu se mai aflau sus pe soclu, ci erau căzute, ori în urma vreunui cutremur, ori răsturnate de oameni, care la un moment dat au încetat să mai creadă în ritualul legat de ele. Thor Heyerdahl, exploratorul norvegian, a trăit pe insulă multe luni, timp în care a studiat şi a descris istoria insulei într-o carte care s-a tradus în foarte multe limbi, inclusiv în româneşte şi care se cheamă *Aku-aku*. Insula Paştelui este amplasată în Pacific şi e formată dintr-o rocă vulcanică, având în mijloc o mină de rocă prelucrabilă, din care vechii locuitori au sculptat statuile ce se află răspândite pe toată insula. Pare-se că s-au folosit de nişte cuţite de cremene cu care au şlefuit roca şi au modelat o figură umană până la 22 de metri lungime, cea mai mare, tăind-o complet din rocă, ultimul decupaj făcându-se în spatele statuii. Urma ridicarea statuii în picioare şi transportarea ei până la soclul aflat pe malul mării. Şi astfel s-a procedat de câteva sute de ori. Operaţia se chema plimbarea statuii spre locul ei. Statuile acestea au urechi lungi. Heyerdahl a dedus că pe insulă existau două categorii de populaţie, cei bogaţi, care purtau nişte bijuterii în urechi, erau denumiţi *urechile lungi*. Aceştia dominau populaţia sclavă, cealaltă parte a locuitorilor. Pare-se că un cataclism natural ori lupta dintre cele două categorii de populaţie au dus la dispariţia acestora. În subsolul insulei se află nenumărate tuneluri create prin scurgerea lavei. În aceste subterane se refugiau oamenii în caz de furtună şi tot acolo îşi ascundeau obiectele sacre, tot felul de sculpturi. Pe vremuri au fost păduri pe insulă, găsindu-se aici bucăţi de lemn pe care era o scriere specială, cu semne ce nu au fost descifrate. Astăzi nu se mai află pe insulă decât o mică pădurice de cocotieri. De jur împrejur, insula are stânci de 100 de metri înălţime, numai într-un singur punct aflându-se o plajă lată de vreo 200 de metri, unde se poate face baie în mare şi unde acostează şi vaporul. Insula este bântuită de gândaci, cafari, o rudă a celor ce existau pe vremuri în bucătăriile noastre, gândaci care aici stau afară şi care seara se plimbă pe toată insula. Destul de scârboasă treabă. Petrecem Revelionul pe insulă şi luăm parte şi noi la aşteptatul avioanelor, preocuparea principală a populaţiei fiind plimbarea la aeroport pentru a aştepta avionul ce aterizează aici de patru ori pe săptămână. Vico ne duce şi pe noi cu jeep-ul la aeroport, unde aştepta avionul din Santiago, din care trebuia să-i vină o pereche ce rezervase loc în hotelul său. Avionul soseşte într-adevăr, vedem un domn şi o doamnă care coboară din el, singurii pasageri. La venirea noastră eram şase pasageri care am coborât pe insulă, restul zburând spre Tahiti. Acum noii sosiţi aşteaptă şi aşteaptă şi auzim că nu li se găseşte bagajul care fusese predat la avion. La urmă coboară şi piloţii care încep să discute şi îl invită pe cetăţean să urce în sala de bagaje pentru a şi-l găsi. În final geamantanul este găsit, este coborât şi avionul îşi continuă zborul. Toţi patru ne îndreptăm cu jeep-ul condus de Vico spre hotel, unde vedem că cetăţeanul nostru, australian de origine, se uită foarte mirat în jur, întrebându-mă:

— Unde putem schimba bani? Îi arătăm străduţa pe care se află banca. Schimbă dolarii australieni în moneda chiliană, se întoarce şi ne întreabă:

— Acesta este oraşul Papeete? Îi explicăm:

— Nu domnule, acesta este Hangaroa.

— Nu există, trebuie să fie Papeete, că doar e capitala Tahiti-ului. Cetăţeanul încă nu sesizează că nu se află pe Tahiti, în Polinezia franceză, ci în Chile, pe Insula Paştelui, despre care nici nu auzise măcar. Acum înţeleg de ce nu i se găsiseră bagajele, pentru că pe geamantan era indicaţia Papeete şi de aceea nu i se coborâse bagajul în Insula Paştelui. Ei, crezând că au ajuns în Tahiti, au coborât şi nimeni nu s-a uitat la biletul lor. Vrând-nevrând, au ajuns să stea pe insulă încă trei zile, până la sosirea următorului avion cu care şi-au continuat drumul spre Papeete. Tot hotelul s-a distrat pe seama acestor zăpăciţi, care nu voiau să creadă că nu sunt la Papeete şi nu au observat nici banii diferiţi de francii polinezieni, pe care i-au primit la bancă. A propos, la bancă am primit, la schimbarea unor dolari, o factură în care erau specificate sumele în dolari şi în bani chilieni, numele şi unde stătea scris domiciliul au notat Hangaroa. Astfel, deţinem un act că am fost domiciliaţi în Hangaroa.

Thor Heyerdahl a reconstituit câteva statui, şapte la număr, pe care le-a aşezat pe socluri, studiind şi modul în care aceşti coloşi de 10–20 metri înălţime şi 1 metru diametru au putut fi urcaţi pe socluri şi transportaţi de la mină până la soclu, la o distanţă de 10–20 de kilometri. O altă mină, lângă cea de piatră cenuşie, folosită pentru aceste statui, are o altă culoare de piatră, roşu ruginie. Din această rocă se sculptau nişte pălării, care aveau o jumătate de tonă una, cu diametru de 2 metri, pălăria care era ridicată la 15–20 de metri, pe capul statuii. Prin propria greutate pălăria rămânea ca lipită de capul statuii, nici vânt nici furtună neputând-o dizloca. După Heyerdahl, grupul *urechilor lungi* îi obligau pe ceilalţi să sculpteze aceste statui şi să le aşeze pe socluri. Cred că până la 1 200 de asemenea statui au fost aşezate pe socluri, altele găsindu-se în drum spre socluri şi altele, patru sau cinci, aproape terminate, aflându-se încă prinse cu spatele în roca din cariera de piatră. Reiese de aici că prin brusca întrerupere a lucrărilor s-a sfârşit această cultură, neştiindu-se din ce motive. Vorbind cu mai mulţi insulari, care sunt urmaşii populaţiilor autohtone, veniţi cu mult mai târziu decât originarii dispăruţi, aflăm că toţi îl condamnă pe Heyerdahl, considerându-l ca pe unul ce a luat pe nedrept o serie de obiecte de pe insulă, găsite în subterane, pe care în loc să le depună în muzeul din Santiago, le-a transportat cu el în Norvegia. N-am putut verifica dacă informaţia este exactă.

După o săptămână luăm din nou avionul care venea de astă dată de la Papeete şi ne întoarcem la Santiago. Suntem din nou invitaţi la familia Piber, respectiv la Maruja şi ziua următoare ne luăm rămas bun. A doua zi ne continuăm zborul la Guayaquil, oraş-port la Oceanul Pacific, care se află în Ecuador. Deci suntem din nou în Ecuador, unde ultima oară văzusem capitala Quito. Aici suntem în Guayaquil, oraş destul de murdar, totuşi enorm şi frumos în felul său, aşezat pe fluviul Guarana, cu un imens pod care se poate ridica lăsând să treacă vapoarele care vin dinspre ocean.

La vreo 1 000 kilometri vest de Guayaquil, în Oceanul Pacific se înalţă arhipelagul Colon, cum numesc ei aceste insule, pentru noi fiind vorba de Insulele Galapagos.

Arhipelagul este compus din vreo şapte-opt insule, printre ele trecând ecuatorul. Pe insula principală, numită Baltra, are loc aterizarea avionului, de unde suntem transportaţi pe un vapor, care acostează în port şi care va fi hotelul nostru timp de o săptămână. Vaporul are 20 de cabine a câte două persoane. Primim o astfel de cabină şi programul este următorul: se doarme pe vapor, se mănâncă pe vapor, zilnic vaporul trece de la o insulă la alta, se opreşte în larg, coborâm cu bărcile, vizităm insula, una dimineaţa, alta după-amiază. Vaporul îşi continuă drumul toată noaptea spre următoarea ţintă, insulele fiind aşezate la zeci de kilometri una de alta şi aşa, până trece săptămâna, ajungem să vizităm aproape toate insulele, unele chiar de două ori pe zi, depinde care parte o vizităm.

În Insulele Galapagos, fiind izolate de continent, s-au dezvoltat animale cu totul specifice, fosile ale erelor apuse, şi care se găsesc numai aici. Aşa este uriaşa broască ţestoasă de Galapagos, care are un metru înălţime, apoi iguanele negre, lungi de l–1,50 metri, cu aspect de şopârlă uriaşă, care trăiesc pe malul mării şi care intră de câteva ori pe zi sub apă, cătărându-se pe stâncile abrupte, vulcanice şi hrănindu-se cu algele depuse pe pereţii stâncoşi. Ştiu să înoate foarte bine şi arată ca nişte mici monştri cu creastă pe tot spatele, de la cap până la coadă. Pe insulă mai trăieşte şi o altă specie de leguani de culoare portocalie, care se hrănesc tot cu plante, însă cu plante care cresc pe uscat. Cu predilecţie mănâncă florile galbene ale unor cactuşi.

Pe insulă toate florile sunt galbene, fie că cresc pe copaci, fie că sunt florile unui cactus, sau mici floricele în iarbă; totul are culoarea galbenă. Aşa că întâlnind un astfel de leguan şi arătându-i o bucată de pânză galbenă, vine repede la tine şi vrea s-o mănânce chiar din mână.

Cel mai nostim animal pe aceste insule este foca, numită *lobo*, adică un lup de mare, o specie de foci care s-au aciuat aici şi care vin imediat înotând spre barcă, în momentul când vrei să acostezi; sunt foarte curioase şi dacă stai nemişcat vin şi chiar te ating cu mustăţile lor lungi. Pe faleze stau întinse focile şi eu m-am aciuat pe lângă ele. M-am culcat între două foci filmând. Nici o mişcare şi nici o tentativă de fugă. Doar eu am fost acela care a fugit când, la un moment dat, foca bărbat a venit urlând spre mine şi m-a gonit. Mă considera, probabil, un concurent care privea femelele culcate, unele cu pui care sugeau.

Un grup aparte îl constituie păsările. Sunt pescăruşi, bineînţeles, apoi o altă pasăre marină numită *piqueras* în spaniolă, care sunt *piqueras con patas azul*, cu picioare albastre, altă categorie *piqueras con patas rozas*, cu picioare roşii şi a treia categorie, *piqueras mascatos*, cu un fel de desen pe faţă, care îţi dă impresia unei măşti.

Toate aceste animale, inclusiv un fel de vultur de mare, nişte păsări răpitoare, trăiesc, practic, cu peşte, afară de leguanii de care am vorbit, care sunt erbivore. Nu au nici un duşman şi de aceea nu le este frică nici unuia de celălalt şi nici tuturor de oameni. M-am aşezat, de exemplu, pe o stâncă, unde la nici un metru de mine stătea culcată o focă, la

jumătate de metru clocea una din păsările de mare şi trei, patru metri mai încolo erau culcate la soare cinci, şase iguane.

Nu toate insulele sunt populate la fel, numai pe două, spre exemplu, se găsesc broaşte ţestoase. Vizitarea unei insule este foarte strictă, grupul nostru — fiindcă s-a creat un grup din locatarii hotelului, deci ai vaporului — fiind de vreo 30, care înainte nu se cunoşteau, toţi ne-am întâlnit abia la aeroportul din Guayaquil, grupul fiind constituit din persoane de diferite naţionalităţi, care şi-au luat de undeva biletele şi s-a nimerit să fie pentru această săptămână împreună pe vaporul-hotel.

Cum spuneam, vizitam câte o insulă. Venind cu bărcile până la malul insulei, acolo treceam pe o potecă îngustă, care ducea prin diversele locuri ale insulei, fiindu-ne interzisă depăşirea acestei poteci pentru a nu conturba multele animale care stăteau împrăştiate pe insulă, în special păsările care cloceau.

Am văzut şi albatroşi de culoare splendidă albă, păsări enorme, de circa trei metri lăţime când îşi aveau întinse aripile. Mai erau la fel de mari şi păsările-fregate, care însă erau de culoare neagră şi care îşi aveau cuiburile pe micile boschete de pe insulă. Aceste păsări coboară pe insulă, practic numai pentru a depune ouăle şi a-şi creşte puii. Altfel stau tot timpul în aer prinzând din ocean peşti sau, cum este specialitatea păsării-fregate, care urmăreşte o altă pasăre — de exemplu *piqueras con patas azul* care are în cioc un peşte — atâta timp şi o tot atacă până scapă peştele. Pasărea-fregată sau albatrosul într-o secundă prinde în zbor acest peşte şi-l mănâncă.

Se spune că aceste păsări parcurg sute de kilometri fără să coboare, lăsându-se duse cu aripile întinse de curenţii din aer. Ba se mai şi spune că au capacitatea să zboare foarte sus, la peste 2 000 de metri şi de acolo se lasă duse de curenţi şi aşa dorm şi-şi refac energia până când coboară aproape la nivelul mării. Aceste scurte intervale de odihnă de una, două ore, sunt suficiente ca să-şi facă siesta de după masă. Bineînţeles că pe insulă se află şi pinguini, singura specie de pinguini care trăieşte la ecuator. Mai sunt pelicani şi vrăbii. Căci vrabia s-a aciuat peste tot pe glob.

Vegetaţia este formidabilă. Pe unele insule sunt numai palmieri, pe alta creşte un cactus, cum spun, cu flori galbene, pe o altă insulă ai impresia că stai într-o pădure fermecată, fiind arbori de trecere de la cactee la arbori normali. Adică este un trunchi de pom normal, cu coajă, aşa cum cunoaştem noi, dar sus, la trei metri, în loc să aibă frunze normale ca foioasele noastre, au frunze de cactus cu ţepi.

Darwin fusese pe această insulă şi de aici a tras concluzia că animalele şi plantele evoluează, adaptându-se după necesităţi de la o formă la alta, creându-se astfel specii noi. Este teoria darwinistă a evoluţiei speciilor, el deducând că omul se trage din maimuţă în cursul evoluţiei de sute de mii de ani.

Pe vapor avem o societate aleasă, constituită din pasagerii care ocupau cabinele. Cabina vecină cu a noastră este locuită de o pereche din Argentina, Carlos Tacchi, din Ministerul de Finanţe, cu soţia lui Ana. Ne împrietenim cu ei atât de strâns, încât devenim

oaspeţi reciproci, noi fiind de mai multe ori la ei acasă în Buenos Aires şi ei vizitându-ne atât la Frankfurt, cât şi la Perpignan, unde avem locuinţa din 1980. Dar asta mai târziu.

O cunoaştem apoi pe Lucia Villa din Columbia, căsătorită cu un medic psihiatru din orăşelul Cali, de care am vorbit deja, centru de droguri, care au venit aici cu fetiţa lor de cinci ani, Carolina. După 20 de ani revedem familia, Lucia venind în vizită la noi în Germania cu sora ei Gloria şi cu Carolina, care de acum era o femeie de 25 de ani. Soţul Luciei murise, ea recăsătorindu-se cu directorul fabricii Coca-Cola din Cali.

Mai este o pereche de francezi care trăiesc la Caracas şi pe care îi vizităm la ei acasă în alt an. Întâlnim şi un grup francez de pe alt vapor pe una din insule şi deodată ne pomenim cu toţi francezii filmându-mă pe mine care mă ocupam cu următorul lucru: eram aşezat pe o piatră şi o mică şopârlă se apropie de piciorul meu şi se opreşte, uitându-se la mine. Eu prind o muscă — nu era greu, căci în jurul nostru roiau sute de muşte— iau musca între degete şi o ofer şopârlei. Mi-o ia din mână. Şi aşa am dat vreo zece muşte acestei şopârle, fiind tot timpul filmat de francezi, unul dintre ei spunând: „Pentru asta a meritat să vin până în Galapagos!"

Într-una din zile acostăm pe insula Floreana. Această insulă este renumită pentru următoarea istorie: cu zeci de ani înainte pe această insulă apar trei familii germane din Hamburg. Între altele şi familia Wittmer. Singurii supravieţuitori ai acestor familii este bătrâna Wittmer şi fiul ei, care au acolo o fermă, unde au şi vaci producând lapte şi toate vapoarele-hotel trec săptămânal pe acolo să se aprovizioneze cu carne, respectiv cu produsele fermei. Pe vremuri aceste familii se duşmăneau, au fost câteva decese suspecte, doamna Wittmer fiind acuzată chiar de crimă. Procesul a avut loc la Quito, fiindcă Galapagos aparţine Ecuadorului, dar a fost achitată. Este o bătrânică foarte drăguţă, care ne-a primit pe toţi pasagerii vaporului, şi în timp ce vaporul încărca produsele cumpărate de la fermă, noi am fost ospătaţi de doamna Wittmer cu prăjiturile ei foarte bune. De altfel a scris şi o carte pe care am cumpărat-o, e în limba spaniolă şi în care ne-a dedicat câteva rânduri, urându-ne un an nou fericit 1978.

Căci suntem acum în ianuarie 1978. Vizităm şi insula San Cristóbal, pe care se află un mic orăşel, format din câteva case, şi aşa cum la noi pe case stau porumbeii, aşa aici pe acoperiş stau pelicani. Are şi o mică biserică foarte interesantă, intri înăuntru prin faţă, spate practic nu are, în spatele altarului zidul lipseşte şi poţi vedea palmierii din dosul bisericii şi apa sfinţită de află într-o imensă carapace de broască ţestoasă. Foarte originală biserică.

Pe această insulă se află şi o staţie, numită Staţia Darwin, unde în mod artificial sunt crescute, respectiv clocite ouăle de broască ţestoasă şi sunt păstrate aici până ating, după câţiva ani, mărimea la care pot fi lăsate în libertate, deoarece câini şi pisici sălbăticite care au fost aduşi în decursul deceniilor pe insulă de diverse vapoare în trecere au devenit duşmani de moarte ai acestor broaşte ţestoase mici, mâncându-le şi contribuind la decimarea acestei specii foarte curioase şi unice pe pământ.

În a şaptea zi, vaporul face escală din nou la Baltra, de unde mergem la aeroport, aşa-zisul aeroport reprezentat printr-o singură pistă pe care pot ateriza avioanele şi ne întoarcem la Guayaquil unde, după o noapte de hotel pornim a doua zi, zburând peste Strâmtoarea Panama în direcţia Miami. De aici zburăm la Frankfurt, unde sosim în ziua de 15 ianuarie 1978.

Suntem din nou la Frankfurt, îmbogăţiţi cu încă o călătorie care a fost o revelaţie, de fapt, pot spune că a fost una din călătoriile cele mai frumoase şi cele mai interesante, deşi întrebat fiind unde mi-a plăcut cel mai mult, sincer vorbind, nu pot răspunde la această întrebare pentru că peste tot unde am fost am întâlnit lucruri noi, locuri noi, oameni noi, curiozităţi şi frumuseţi, toate specifice locului.

În mai 1978 vine din nou în vizită Elena Corneanu din Timişoara. Eu având de lucru în Italia, hotărâm să mergem toţi trei cu maşina, spre a-i arăta Elenei Italia. Pornim în ziua de 27 mai la drum, oprindu-ne la Basel, unde înnoptăm şi unde îl întâlnim pe Heini Przibram, care se afla acolo conducând o expoziţie a primăriei din Wrexham prin care se încerca atragerea unor investitori pentru coasta de vest a Angliei, regiune mai săracă. A doua zi traversăm Elveţia, trecând prin Lucerna, vizitând apoi oraşele Lugano şi Locarno, curiozităţile acestor oraşe fiind palmierii, care cresc în văile Alpilor. Aici, practic este totdeauna primăvară, în timp ce deasupra oraşului gheţarii îşi arată culoarea lor albă, chiar şi vara. La Belinzona trecem frontiera în Italia şi ajungem spre seară la Novate Milaneze, la vărul meu. Suntem cazaţi la fiica lui, Maria Maghini, care locuia cu câteva blocuri mai departe de locuinţa lui Giulio, respectiv a fiului său Sandro şi nora sa Carla de care am mai scris.

A doua zi lucrez toată ziua la Milano, având apoi încă o fabrică de vizitat mai spre sud şi deci hotărâm să mergem toţi trei arătându-i Elenei Toscana, regiunea cea mai frumoasă a Italiei. Carla, soţia lui Sandro, ne întovărăşeşte în această călătorie. Aflăm că este însărcinată de o lună, aşteptând al treilea copil, primii doi, un băiat şi o fată, având vârsta de 12, respectiv 13 ani. Mergem până la Firenze, unde vizităm oraşul, Elena admirând statuia lui David şi frumoasa catedrală specifică oraşului Firenze. Ne întoarcem prin Pisa, vedem turnul înclinat şi seara ajungem din nou la Novate Milaneze.

Eu mai vizitez câteva fabrici, între altele şi Filiala Bayern Italia, urmând ca a doua zi să ne luăm rămas bun şi să plecăm spre casă. Hotărâm să alegem alt drum pentru ca să-i putem arăta Elenei cât mai multe.

Astfel mergem spre răsărit, ajungând la Padova, oaşul Sfântului Antoniu, apoi la Verona, unde vizităm casa în care locuia Julieta şi unde era balconul sub care Romeo dădea serenadele. La Verona se află şi biserica leului, în faţa căreia mă opresc cu maşina şi intrăm pentru un minut ca să vizităm biserica. La ieşire ne urcăm în maşină şi pornim spre Veneţia. După vreo 20 de kilometri mă uit înapoi şi nu-mi văd servieta în care se aflau toate datele pe care le-am obţinut în cele două zile vizitând întreprinderile din jurul Mlano-ului. Ne oprim imediat şi ne întoarcem la Verona. Servieta era pe scaunul din spate şi în

timp ce noi ne aflam în biserică, în acele câteva minute, a fost deschisă uşa din spate şi s-a scos servieta, reînchizându-se uşa. Ne-am dus la *Carabinieri*, adică la poliţia italiană, care ne-au râs în nas, spunând că au atâta de lucru, încât o servietă, în care practic nu erau decât câteva însemnări, nu merită să fie căutată şi nici să-şi piardă timp un om, pentru ea.

Destul de amărâţi ne continuăm drumul şi ajungem la Veneţia. Lăsăm maşina la locul de parcare înaintea intrării în oraş, de acolo luăm o gondolă, care ne duce în centru, astfel că vizităm piaţa San Marco, catedrala, Palatul Dogilor ş.a.m.d., admirând frumuseţile unice ale Veneţiei. Canale Grande este artera principală care traversează Veneţia în felul unui bulevard dintr-un oraş european. Seara ne continuăm drumul spre nord şi ajungem, pe la orele 10, în Tirolul de Sud, şi anume în capitala Tirolului de Sud numită Bolzano, în germană Bolzen.

Aici trăieşte o populaţie germană, tirolezii de sud, care aparţine Italiei. Nostimada este că la întrebarea: care este provincia cea mai de nord a Italiei? se răspunde: Tirolul de Sud. Înnoptăm la Bolzano, unde încerc să reconstitui din memorie datele pe care le-am primit la întreprinderi, date care s-au pierdut pentru totdeauna la Verona. Am înjurat familiile Capulet şi Montague, părinţii Julietei şi ai lui Romeo, neuitându-l nici pe Shakespeare, care nu avusese altceva mai bun de lucru decât să-şi scrie piesa pentru care a trebuit să venim la Verona ca să vedem locurile istorice care l-au inspirat; de notat, cu 500 de ani în urmă. Ne continuăm a doua zi drumul spre nord, traversăm Brenner-ul, ajungem în Austria şi de acolo în Germania la Garmisch-Partenkirchen, apoi München şi apoi înapoi la Frankfurt.

Peste două zile plec eu cu maşina ducând-o pe Elena cu mine la Antwerpen – Anvers, portul belgian, unde mâncăm renumitele scoici şi bem berea neagră belgiană. De acolo trecem în Olanda, îi arăt Elenei Amsterdamul, eu bineînţeles între timp lucrând, vizitând diferite fabrici. După două zile revenim la Frankfurt şi după alte două zile plecăm în Franţa. Am de lucru la Paris, unde stăm trei zile, Elena până când eu lucrez având ocazia să viziteze muzeul Louvre şi alte locuri specifice Parisului.

După o săptămână îmbogăţită şi încărcată cu o serie de amintiri, Elena, pleacă înapoi la Timişoara. Urma să n-o văd timp de nouă ani, soţul ei, Rică Corneanu, îmbolnăvindu-se şi murid în această perioadă de timp.

Peste o lună ne vizitează Gaby Baackmann din Mallorca, cu care fac acelaşi drum la Amsterdam, apoi Paris. Oaspeţii noştri au avut norocul că prin munca mea puteam să colind prin toată Europa, arătându-le locuri unde n-ar fi ajuns, probabil, niciodată.

Dar trebuie să mă ţin şi de călătoria noastră în jurul lumii. Astfel, ne hotărâm să plecăm din nou, noi doi, şi din nou în America de Sud, singuri. Astfel, în 15 decembrie 1978 luăm avionul din Frankfurt cu destinaţia, de astă dată, Belém, în Brazilia, un alt port, la nord de astă dată de Bahia, şi anume la vărsarea Amazoanelor în Oceanul Atlantic.

Belém, de care nu auzisem înainte niciodată, este un oraş mare cu peste 2 000 000 de locuitori. Măturătorii străzilor locuiesc pe acoperiş. E vorba de nişte ulii de mărimea unor

curcani, care stau pe acoperişul caselor şi pândesc. Locuitorii aruncă gunoaie, resturi de alimente pe străzi, care în câteva clipe sunt luate de aceşti ulii, care se hrănesc din aceste resturi. Este varianta porumbeilor noştri.

La Belém am de lucru. Trebuie să iau legătura cu Facultatea de Agronomie, şi anume pentru a pune la punct un plan de a planta în stil mare manioc spre a se extrage din partea lemnoasă a plantei alcoolul metilic pentru înlocuirea benzinei în motoarele automobilelor. Experienţe de acest fel s-au făcut în Brazilia şi în special la Universitatea din Belém. La hotel comandăm un taxi în care ne aşezăm şi-i spun şoferului să ne ducă la Universitate. Începe să povestească şi ne arată diferitele locuri în oraşul Belém cu explicaţiile necesare, revenind apoi mereu la o întrebare:

— Ce dorim la Universitate?

— Am treabă acolo, îi spun, negăsind necesar să-i explic şoferului că sunt în căutarea unei persoane care se ocupă cu problema amintită.

— Bine, dar unde să vă duc la Universitate?

— La Facultatea de Agronomie, am spus eu, mai mult ca să mă lase în pace. La care întreabă:

— În ce problemă vreţi să vă duceţi la Agronomie?

În fine, m-am săturat de aceste întrebări şi ca să-i închid gura, spun:

— Este o lucrare ştiinţifică, vreau să urmăresc extragerea alcoolului metilic din manioc şi din tulpina trestiei de zahăr.

— Păi de ce nu aţi spus imediat? Este foarte simplu, vă duc la señora cutare, care este ingineră agronom şi care se ocupă de această problemă.

Ce să vă spun, mă duce direct la Agronomie, direct la laboratorul unde lucra respectiva doamnă. Am primit toate informaţiile necesare şi pe deasupra am fost invitaţi acasă la această ingineră, care era căsătorită cu un german, care lucra la Filiala Bosch, Fabrica de bujii din Brazilia.

Vizităm şi portul, unde şi azi se văd tunurile îndreptate spre Oceanul Atlantic, pentru apărarea oraşului. Fac cunoştinţă cu un fabricant spaniol, care circula pe Amazoane pe iahtul lui. Urmează să-l vizitez şi pe acesta după un an la Barcelona unde îşi avea fabrica lui, întâmplarea făcînd să am de lucru chiar la această fabrică.

De la Belém luăm avionul şi zburăm cu destinaţia Manaus. Manaus este aşezat tot pe Amazoane. Este un oraş important în nordul Braziliei, astăzi pierzându-şi din importanţă, însă a fost renumit şi foarte expansiv în secolul trecut când, acolo fiind păduri de cauciuc, populaţia din jur s-a îmbogăţit în urma exploatării cauciucului natural, adică latexul era colectat din copaci şi pe urmă, prin vulcanizare, devenea cauciuc. Abia după inventarea cauciucului Buna, adică construirea fabricii germane Buna care a produs cauciucul sintetic, a început să apună interesul pentru cauciucul natural. Dar oraşul rămăsese. S-a întemeiat ca port pe Amazoane, cauciucul fiind transportat de-a lungul fluviului Amazonas până la Belém, unde se încărca pe vapoare mari, transatlantice. Manaus este aşezat la

confluenţa fluviilor Rio Negro şi Solemoi. Un fenomen natural foarte interesant atrage vizitatorii la vărsarea celor două fluvii unul în altul, şi anume Solemoi are apa galbenă fiind plină cu lut care pluteşte în apă, în timp ce Rio Negro are apa neagră, clară, transparentă. Turiştii sunt plimbaţi cu câte un vapor de-a lungul lui Rio Negro, pe malul căruia se află oraşul Manaus şi la câţiva kilometri de întâlnirea celor două fluvii se poate vedea o dungă neagră, lungă de câţiva kilometri, care desparte de cealaltă parte a dungii negre fluviul Solemoi, care este galben. Este una din atracţiile Manaus-ului.

Trecând pe străzile Manaus-ului vezi bogăţia de altădată. Casele sunt superbe, pereţii fiind acoperiţi cu faianţă importată din Portugalia (ţara mamă), faianţă care apără pereţii, neputându-se tencui, pentru că tencuiala ar fi fost distrusă în foarte scurt timp de clima umedă şi caldă care domneşte aici.

Atracţia cea mai mare a Manaus-ului este teatrul. Este o clădire impozantă construită cu un lux nemaipomenit, în interior pereţii şi balcoanele sunt aurite, fotoliile sunt formidabile. Cei din Manaus având pe vremea aceea bani destui, s-au ambiţionat să construiască un teatru cum nu este altul în toată Brazilia. Clădirea este chiar mai impunătoare decât opera din Paris aşezată în Place de l'Opéra. Legenda spune că la deschidere ar fi fost prezent Caruso. Dar această informaţie nu a fost confirmată.

După apunerea gloriei Manaus-ului, oraşul a fost, practic, părăsit, neexistând un drum în interiorul Braziliei care să unească sudul cu nordul. Abia în ultimele decenii, când au început să circule avioanele în interiorul Braziliei, a fost reluată viaţa la Manaus, mulţi turişti zburând până la Manaus ca să vadă acest oraş pierdut în junglă. A fost construit un splendid aeroport, care are aer condiţionat, aerul rece venind dinspre tavanul aeroportului vertical în jos, neexistând pereţi, holul de aşteptare al aeroportului fiind, practic, liber şi vă puteţi închipui câtă energie electrică este necesară pentru a menţine temperatura de 20 de grade în interiorul aeroportului, afară fiind 40, fără să existe un perete despărţitor.

Manaus are şi o grădină zoologică foarte originală, şi anume la marginea oraşului, unde începe jungla. În junglă a fost creată grădina zoologică, încât animalele trăiesc în nişte spaţii înconjurate cu garduri, respectiv şi cu acoperiş, când e vorba de jaguar, deci de animale răpitoare, care ar avea posibilitatea să sară afară. Această grădină zoologică este în cadrul natural în care trăiesc aceste animale, încât nu mai e nevoie la maimuţe să se încălzească, la altele să se răcească sau să se mărească umiditatea, sau să se micşoreze. Animalele trăiesc în mediul lor. O puzderie de lacuri şi bălţi înconjoară oraşul, casele de pe malul apei, unde sunt nişte aglomerări de oameni săraci, formând nişte sate, apoi pescarii, locuind în căsuţe care sunt aşezate pe piloni, la o înălţime de doi–trei metri, înălţime la care, uneori, în perioada ploilor, ajunge apa. Atunci din casă se poate coborî direct în barcă. Amazoanele nu sunt constituite, în fond, dintr-un anumit număr de râuri, cu două sau trei braţe, ci este vorba de un întreg bazin de ape, prin ţară trecând acele câteva râuri mari, între ele şi în jurul lor fiind o serie de canale naturale şi, cum spuneam, bălţi şi lacuri.

Din avion se poate vedea foarte bine acest întreg bazin de ape, care parţial stau, parţial curg şi care sunt împânzite între ele.

Când am fost acolo începuse construirea unui drum, Transamazonica, care urma să lege Manaus-ul şi Brasilia, capitala Braziliei. Noi am locuit la hotelul Tropical, unul din hotelurile cele mai frumoase pe care le-am văzut, interesant şi prin următorul aspect: când vii de afară intri prin poarta hotelului şi ajungi într-o sală mare unde este recepţia, în mijlocul sălii fiind un cerc de circa 15 metri diametru, care este înconjurat de jur-împrejur de un perete de sticlă. În timp ce sala de recepţie este acoperită, acest cilindru de sticlă, practic implântat în mijlocul sălii, nu are acoperiş. Are câţiva palmieri care au fost lăsaţi aici şi care creşteau deci în mod natural, jos fiind un mic lac de apă în care sunt splendide păsări, ibişi şi un fel de bâtlani, de toate culorile, având pene splendide, aripile fiind dantelate, precum şi coada. Palmierii au nişte fructe interesante, se cheamă *babaçu* şi nu sunt identice cu nuca de cocos, ci sunt nişte ciorchini ca strugurii, însă fructele sunt de culoare verde şi de mărimea unei nuci de ale noastre.

De la recepţie nişte coridoare duc spre camerele de locuit, care au câte o uşă masivă din lemn, realizate în vechiul stil colonial ca o boltă deasupra, bineînţeles domnind în toate coridoarele şi în sala de recepţie, precum şi în camere, o temperatură plăcută, de 23–24 grade, datorită climatizoarelor. Sala de recepţie are mai multe ieşiri. Spre stânga ai o ieşire care dă într-o mică străduţă, să spunem aşa, din cadrul hotelului bineînţeles, înconjurată pe dinafară de un zid, în care există vreo patru, cinci magazine de unde poţi cumpăra diferite obiecte, amintiri ş.a.m.d., sau obiecte strict necesare existenţei în hotel pentru câteva zile. Spre dreapta ai o altă ieşire, care dă într-un areal unde există un mare bazin de înot, care în mod original se termină printr-o cascadă, putându-te duce în spatele cascadei şi fotografiindu-te cu capul scos prin cascadă şi astfel imaginea se prezintă sub forma unei perdele de apă care curge de la vreo trei metri în jos, din care iese capul cetăţeanului fotografiat.

În spatele hotelului ai o poartă prin care poţi ieşi în parcul sau grădina hotelului. Şi acest areal este foarte original, are nişte poteci, pe ambele părţi sunt flori de toate culorile, câţiva copaci mai rari, totul fiind de mărimea unei jumătăţi de arenă de fotbal. Interesant este faptul că marginile acestei grădini sunt limitate într-o parte de zidul sau pereţii hotelului, iar în spate nu are nici un gard, ci începe, brusc, jungla. Astfel, în timp ce te plimbi prin această grădină, apar animale ca tapirul, câteva specii de maimuţe, papagali, am văzut şi un furnicar, un animal cu un nas foarte lung pe care îl bagă în muşuroiul de furnici, acestea lipindu-i-se de limbă, astfel hrănindu-se cu ele. Desigur că aceste animale îşi au *revierul* lor în jungla învecinată şi vin pur şi simplu în această grădină pentru că s-au obişnuit cu turiştii de la care mai primesc câte ceva de mâncare, în special maimuţele. Cum păşeşti în grădină vin trei, patru maimuţe, se caţără pe tine, am o fotografie făcută de Eva, unde o maimuţă stă pe capul meu, alte două pe umerii mei şi îmi caută prin buzunare. Desigur că trebuie să fii atent, pentru că dacă o dată un aparat sau ochelarii au fost

capturate de maimuţe, acestea urcă în copaci şi le atârnă sau le părăsesc cine ştie unde. Am văzut acolo plimbându-se şi o pasăre imensă, nu ştiu ce specie era, semăna cu păunul nostru şi avea şi aceeaşi mărime. Dacă te aşezai pe bancă, venea la tine, sărea sus pe bancă şi cerea să-i dai din mână mâncare. Poate această grădină a fost atracţia cea mai mare a Hotelului Tropical.

Din Manaus zburăm la São Paulo, sosind pentru a patra oară la rudele mele, unde petrecem Crăciunul pe anul 1978. Cum spun, São Paulo devenise, practic, a doua reşedinţă a noastră după Frankfurt. Între timp Genesa se căsătorise cu un japonez, grădinar — spusesem că japonezii se ocupă cu partea legumelor în Brazilia — şi născuse o fetiţă, care era complet japoneză ca figură şi arăta ca o păpuşă, pe care au numit-o Martiña. Am auzit mai târziu, căci acesta a fost ultimul nostru drum în America de Sud, că Martiña a rămas fără tată, că Genesa divorţase de japonez dar a rămas în continuare la vărul meu, în calitate de bucătăreasă, fiind, practic, comandanta întregii case, toată lumea ferindu-se de gura ei, făcând scandal dacă ceva nu era în ordine sau nu se păstra ordinea impusă de ea. Martiña a avut mare noroc pentru că a fost luată în obârşia celor şase copii ai Magdei şi a crescut cu ei ca o soră mai mică, fiind introdusă în societatea copiilor Magdei, crescând într-o ambianţă de copii de intelectuali.

Între timp Luciana, cea mai mare fată a Magdei, ajunsese la vârsta de 18 ani, casa cu cinci fete fiind frecventată de o numeroasă societate printre care mulţi băieţi.

Am asistat a treia zi de Crăciun la un jur la care luau parte peste 30 de persoane. Nostim a fost că toţi aceştia ascultau cu sfinţenie poveştile mele despre închisoare, cei mai mari dându-mi ideea, încă de pe atunci,de a-mi scrie memoriile, asemănând viaţa mea cu filmul *Papillon*, povestea unui deţinut pe Insula Cayenne, adică Insula Dracului, unde erau deportaţi condamnaţii în colonia Guyana Franceză. Vă puteţi închipui cum stăteam în mijlocul acestui tineret şi povesteam în limba portugheză. Eva a numit-o portugheza de munte. Am fost înţeles perfect, deşi în viaţa mea nu învăţasem limba portugheză.

Nefiind într-un grup, ci numai noi doi, am putut să decidem noi înşine când plecăm mai departe şi incotro plecăm mai departe. Bineînţeles că am avut *groso modo* un itinerar stabilit înainte, urmând numai rezervarea hotelurilor cu câteva zile înainte de a ajunge la destinaţie.

Plecăm peste câteva zile din São Paulo, fiind duşi la aeroport de toată familia şi Andrei (Andreea în portugheză sau Bandi în maghiară), vărul meu, se desparte de mine cu lacrimi în ochi zicând că noi nu ne vom mai revedea niciodată. A avut dreptate. Căci a murit în 1984, şase ani mai târziu, la numai 74 de ani.

Deci am plecat mai departe. Am luat avionul spre sudul Braziliei şi anume destinaţia noastră era Florianopolis. Este capitala unui ţinut, sau chiar a unui stat se poate spune, pentru că Brazilia este formată tot din nişte state unite, numindu-se Statele Unite ale Braziliei, în care locuiesc descendenţii nemţi ai unor emigranţi care cu câteva secole

înainte au emigrat în Brazilia ca pionieri şi au contribuit, împreună cu alte numeroase naţionalităţi emigrate aici, la făurirea statului modern care este astăzi Brazilia.

La circa 300 de kilometri spre est de Florianopolis se află orăşelul Blumenau, purtând un nume german. Luăm un taxi care ne duce la Blumenau, făcând aceşti 600 de kilometri dus-întors cu un preţ, pentru noi, derizoriu. Vizitând Blumenau-ul eşti transpus într-o altă lume. Nu te mai simţi în Brazilia, ci crezi că eşti în Germania, şi anume în sudul Germaniei, în apropiere de frontiera elveţiană unde casele au o anumită construcţie cu balcoane lungi, pe pereţii albi ai casei văzându-se bârnele brune de lemn care reprezintă scheletul casei, golul între ele fiind apoi umplut cu cărămizi. Acest sistem de clădire se cheamă *Fachwerkhaus* şi asemenea construcţii există în sudul Germaniei, din nou spre nord-vestul Germaniei şi apoi în Alsacia şi Lorena. În localitate se aude vorbindu-se portugheza şi germana în acelaşi timp. Străzile sunt denumite Rua Schmidt, Rua Müller ş.a.m.d. La fiecare pas întâlneşti pe magazine, pe străzi sau pe case plăcuţe cu inscripţii portugheze, dar numele sunt de origine germană. Curiozitatea acestui orăşel constă în a avea denumiri nemţeşti, în a se vorbi germana şi că toate clădirile sunt construite în stil german.

Revenim la Florianopolis, de unde luăm avionul cu destinaţia Pôrto Alegre. Pôrto Alegre este ultimul oraş mai mare în sudul Braziliei, până atunci nu am auzit de acest Pôrto Alegre niciodată, reieşind că e o metropolă cu peste 2 000 000 de locuitori.

De la Pôrto Alegre zburăm mai departe spre Uruguay. Aterizăm la Montevideo, capitala Uruguayului. Oraşul şi-a schimbat aspectul faţă de oraşele pe care le-am văzut până acum. Nu mai era în stil colonial, nu mai avea aspectul tropical, ci îndepărtându-ne de ecuator şi fiind pe o paralelă mult mai jos, apar vegetaţii similare celor europene. Şi anume străzile din Montevideo îţi dau impresia că ai fi la Barcelona. Pe străzi cresc platani şi atmosfera este foarte europeană. Văd şi un hotel care are o plăcuţă pe uşă pe care scrie, pe lângă altele şi „Aici se vorbeşte româneşte". În fond nimic curios, fiindcă în America de Sud au emigrat foarte mulţi oameni din diferite ţări europene.

Zburăm mai departe şi sosim în ziua de 31 decembrie 1978 din nou la Buenos Aires, pe care îl cunoaştem de-acum foarte bine. La Buenos Aires dăm un telefon familiei Tacchi, lui Carlos şi Anitei, pe care i-am cunoscut cu un an în urmă în Galapagos, şi care auzind că suntem acolo lasă totul baltă şi petrec cu noi seara de Revelion.

Este tipic sud-american că mult timp nu auzi nimic despre cineva, dar când eşti acolo şi se spune *su casa* — casa noastră îţi aparţine, se deschid porţile şi renunţă la orice alt program şi stau la dispoziţia ta. Este legendară această ospitalitate sud-americană. Seara o petrecem într-un restaurant cu un nume în genul: „Os de ros", având chiar două oase suprapuse ca emblemă, restaurant aşezat pe malul Golfului La Plata. De fapt aici s-a închegat prietenia care avea să dureze până la moartea lui Carlos şi în continuare, până azi, cu Anita.

În această perioadă are loc o dispută între Argentina şi Chile. Şi anume: Argentina este o ţară de formă lunguiaţă, aşezată pe partea de est a Anzilor, şi asta de la un capăt până la celălalt, până în sudul Americii de Sud, în timp ce Chile este aşezat pe partea apuseană a Anzilor, tot aşa, paralel cu Argentina, de-a lungul întregii ţări. Deci sunt două ţări cu lungimea graniţelor foarte mare, dar destul de înguste, iar Chile este încă mai mică în lăţime decât Argentina. Din cauza Anzilor, de înălţimi până la 5 000–6 000 de metri, în fond nu se pot război una cu alta, deoarece nu poţi să salţi cu armata peste aceşti munţi înalţi. Singurul loc unde ar putea avea loc o încăierare ar fi în Ţara de Foc, absolut în sudul celor două ţări, Ţara de Foc formând un triunghi cu vârful în jos spre sud şi tăiat în două de frontieră, între Argentina, cum spuneam, pe partea de est a Ţării Focului şi Chile, pe partea de vest.

Se cheamă Ţara de Foc pentru că acolo, când primii exploratori au ajuns să treacă cu vapoarele în dreptul acestui ţinut, apăreau focuri în noapte făcute de băştinaşii indios care trăiau acolo. De altfel, Ţara de Foc se desparte de continentul sud american prin Strâmtoarea Magellan. La sud de Ţara de Foc mai există o bucată de pământ, o insulă, cu un vârf care este cel mai sudic punct al continentului sud-american şi care se cheamă Capul Horn. Între Ţara de Foc şi Capul Horn trece un canal sau o strâmtoare naturală, care a fost numit Canalul Beagle, după vasul care l-a străbătut prima oară, avându-l la bord pe Darwin, care cerceta acele ţinuturi, căutând animale şi plante care să-i întărească teoria privind evoluţia speciilor pe pământ.

La sud de coasta chiliană se află trei insule (Picton şi alte două mai mici), care sunt de 140 de ani în posesia statului Chile, Argentina acceptând această situaţie. Recent s-au descoperit serioase zăcăminte de petrol la sud de aceste insule în ocean. Dat fiind că, în conformitate cu legile internaţionale, apele teritoriale ale unui stat se întind până la 200 de kilometri de la coasta ţării respective, brusc Argentina revendică aceste trei insule ca fiind ale ei. De aici, conflictul între Chile şi Argentina. Rezultatul, mobilizare în ambele ţări, urmând ca un război să aibă loc, bineînţeles, în Ţara de Foc, singurul loc în care se pot înfrunta două armate.

Cum spuneam, noi aflăm la Buenos Aires de aceste disensiuni, ca să le numim aşa, şi suntem sfătuiţi, în primul rând de Carlos şi Anita, dar în general de toată lumea, începând cu personalul hotelului până la aeroport, unde luăm bilet, să nu plecăm spre sud pentru că e pericol ca în orice moment să izbucnească conflictul între cele două ţări. Am trăit noi şi alte uragane care erau mai pustiitoare decât ar fi putut surveni aici, aşa că nu ne-am lăsat convinşi şi am pornit la drum. Şi bine am făcut. La Buenos Aires la aeroport găsim un sistem de bilete similar cu ceea ce am avut în America de Nord, plătind o anumită sumă care îţi dădea dreptul să călătoreşti două săptămâni în toată Argentina.

Ei bine, luăm avionul din Buenos Aires pe ziua de 1 ianuarie 1979 şi zburăm până la Rio Gallegos, aflat la nord de Strâmtoarea Magellan. Coborâm din avion în aeroport şi constatăm că situaţia paşnică din Buenos Aires s-a schimbat — mai exact, războielile între

cele două ţări desfăşurându-se acolo doar în presă — aici realitatea este alta. Începe deja cu faptul că din avion trebuie să intrăm de la un metru de uşa de coborâre a avionului direct în autobus, fără să avem voie să privim la stânga sau la dreapta. Soldaţi înarmaţi stau de ambele părţi ale uşii avionului. Suntem duşi în hala aeroportului, unde ni se comunică că Rio Gallegos este zonă de război, punct special, nu poate fi vizitat oraşul şi trebuie să aşteptăm un alt avion local care să ne ducă mai departe spre sud la Rio Grande, care este pe partea cealaltă, la sud de Strâmtoarea Magellan, aşezat în Ţara de Foc. Eva vrea să iasă la toaletă, ei bine un soldat cu pistol automat în mână merge în spatele ei până la toaletă şi tot aşa o aduce înapoi. Pe pereţi pancarte: „Spionul chilian ascultă!", „Espione chiliano ascolta!" Nu era voie să fotografiezi, nici vorbă de filmat. Într-o atmosferă ameninţătoare trece timpul până când putem urca în avionul care zboară mai departe, spre sud. În puţin timp, mai puţin de o oră, trecem Strâmtoarea Magellan şi ajungem la Rio Grande. Aici aceeaşi procedură şi aceeaşi atmosferă pe aeroport, însă ni se dă drumul să intrăm în oraş. Ne-am mirat de ce, dar odată ajunşi în oraş ne-am dat seama: oraşul nu avea nici o importanţă, chit că se chema Rio Grande, nu avea mai mult de zece case, avea un singur bulevard în mijloc, un singur hotel şi un restaurant şi o staţie de autobus. Câteva maşini circulau pe această unică stradă cu o viteză de cinci kilometri pe oră.

La întrebarea noastră ce putem vedea în acest oraş, ni se răspunde:

— La orele patru după-amiază vă duceţi pe malul Atlanticului la trei kilometri de aici şi vedeţi fluxul şi refluxul.

Ne-am dat seama că ăsta este singurul fenomen pentru care este renumit acest oraş, fenomenul putându-se vedea la orice mare din lume. Aici se sfârşeşte, deci, serviciul aerian argentinian şi dacă voiai să mergi spre sud, atunci trebuia să iei autobusul. Plecarea autobusului era a doua zi înainte de masă, în consecinţă ne-am dus la hotel unde am ocupat o cameră pentru o noapte.

Trebuie să precizez un lucru: în emisfera de sud, invers faţă de nord, toiul iernii nu este în decembrie ci în iulie, şi toiul verii este în ianuarie.

Dacă dai drumul apei să se scurgă din cadă prin canalul de scurgere vei vedea că în timp ce în emisfera de nord apa scurgându-se se învârte de la stânga spre dreapta, în emisfera de sud este invers, de la dreapta spre stânga. Al doilea lucru de precizat este că în timp ce Polul Nord este constituit din Oceanul Îngheţat de Nord, iar aşa-zisul sol e un strat de gheaţă, Polul Sud formează un continent numit Antarctica, acoperit şi el de zăpadă şi gheaţă. Continentul de pe emisfera de nord se întinde până aproape de Polul Nord (Arctica), în timp ce continentul sud-american îşi are punctul cel mai nordic (Capul Horn) atât de departe de Polul Sud încât Capul Horn se află la aceeaşi paralelă sud ca Danemarca în paralela de nord. În consecinţă, clima din Ţara de Foc corespunde climei din Danemarca. Totuşi, în luna iulie, când în emisfera de sud este toiul iernii, coastele Ţării de Foc suferă mai mult de frig datorită curentului Humbold, un curent rece care vine dinspre

Antarctica, în timp ce pe emisfera de nord coastele Danemarcei sunt bătute de curentul cald al Gulfstreamului care vine dispre America de Nord.

Dar să revenim la hotel. Fiind încă frig în zilele acelea când am fost noi acolo, deşi eram deja trecuţi de primăvara emisferei de sud, aflându-ne la l ianuarie, totuşi se mai încălzea. Primim o cameră cu un calorifer care era cald. Eu nu pot dormi într-o cameră încălzită, fiind obişnuit de copil ca în dormitor să nu se încălzească decât la temperaturi nu prea ridicate şi atunci numai câteva ore. Vreau să închid caloriferul şi nu funcţionează. Mă duc la recepţie şi anunţ acest lucru. Vine cineva în cameră, încearcă la stânga, dreapta, nu merge. Refuz să dorm într-o cameră în care caloriferul merge toată noaptea şi asta în plus vara, eu neputând opri încălzirea. Cer să mi se dea altă cameră. Reiese că toate camerele sunt ocupate în afară de una singură, care este goală. Nu mă interesează, vreau această cameră după ce am încercat şi am văzut că aici caloriferul se poate închide. Rezultatul a fost că au venit patru oameni şi au transportat toate mobilele din camera care mi se dăduse în camera pe care o voiam.

Aşa circ n-am făcut încă la nici un hotel şi îmi închipui că aş fi fost dat afară din oricare hotel, dar nu aici în Rio Grande din Argentina, care de altfel a şi fost cel mai mic oraş pe care l-am văzut vreodată.

Petrecem seara cu un căpitan de vas care a venit aici să-şi vadă fiica, angajată a hotelului.

La întrebarea: cum de e atât de plin hotelul, mi s-a explicat că Rio Grande este cel mai sudic oraş cu aeroport. Pentru a ajunge însă la Ushoaia, capitala Ţării de Foc, trebuia să iei autobusul care pleca dimineaţa. În consecinţă, pasagerii sosiţi cu avionul trebuiau să înnopteze pentru a-şi continua a doua zi drumul cu autobusul. Dat fiind că eram în timpul sărbătorilor de Crăciun — care, cum am spus, în emisfera de sud are loc în ianuarie, deci vara — multă lume din Capitală venea în Ţara de Foc să-şi petreacă vacanţa.

Dimineaţa ne strângem cei circa 30 de oameni la staţia de autobus şi urcăm cu destinaţia Ushoaia. Mai este un orăşel denumit Calafat tot în Ţara de Foc. Denumirea similară oraşului Calafat din România sau pronunţarea oraşului Ushoaia care sună a pronunţare românească ne face să ne simţim aproape ca acasă. Nici nu mai spun că trecem pe lângă un lac pe al cărui mal este o inscripţie mare: Laguna Verde, numit aşa pentru vegetaţia verzuie care plutea pe suprafaţa apei. Ajungem la un lac mare care se cheamă Lacul Garibaldi.

În autobus lângă noi şade o doamnă care auzind că vorbim româneşte începe să ne întrebe de unde suntem, ce limbă vorbim şi aşa mai departe. Reiese că este profesoară de matematică la Buenos Aires; acum, fiind vacanţă, vine să-l viziteze pe soţul ei care este amiralul flotei de război al Argentinei, mai exact al flotilei de război care patrulează pe Canalul Beagle, în apele de sud ale Argentinei.

Ajungem la Ushoaia unde ne despărţim de profesoară, dându-ne rendez-vous pentru a doua zi dimineaţa, să luăm împreună un taxi pentru a vedea regiunea. Noi mergem la

hotelul nostru unde rezervasem cu câteva zile înainte camera şi spre uimirea noastră în clădirea de alături de hotel este consulatul general al statului Chile, deci al duşmanului cu care trebuia să înceapă războiul, având un steag chilian de o înălţime de circa şase metri.

Urcăm în cameră la hotel, e o cameră splendidă cu privire spre canalul Beagle care se află la 50–60 de metri de intrarea în hotel, strada trecând pe malul canalului Beagle. Acum temperatura se urcase la peste 25°. Peste tot în grădini înfloreau splendide flori, între altele şi macul roşu care era de cel puţin trei ori mai mare decât floarea acestei plante din ţinuturile noastre. Ni s-a explicat că vara este scurtă aici şi vegetaţia trebuie să crească repede, să se dezvolte ca să se poată înmulţi, respectiv să producă seminţe, înainte de apariţia iernii.

Orăşelul este plin de militari. La colţuri de străzi stau tancuri şi peste tot patrulează soldaţi sau tocmai fiind liberi, aceştia se plimbă pe străzile oraşului. Ne place mult acest avanpost al civilizaţiei, nebănuind niciodată că un oraş aşa de drăguţ şi chiar parţial modern există aşa de departe de restul oraşelor de pe continentul sud-american.

Ne ducem la restaurant ca să luăm masa. Vedem acolo un militar în uniformă de marină, alături şezând profesoara. Ne dăm seama imediat că este amiralul şi salutăm, la care suntem invitaţi să ne aşezăm cu ei la masă. Prin geam se vede cum se plimbă soldaţii pe stradă. Amiralul se întoarce către noi cu lacrimi în ochi şi cu voce teatrală ne spune:

— Mâine vor muri cinci mii dintre aceşti nenorociţi. Mâine pornim războiul. Vom trece frontiera şi vom cuceri cele trei insule. Acum am dat ordin ca cele şapte distrugătoare să între pe canal şi să fie gata de luptă pentru mâine.

Vine chelnerul, ne întreabă ce dorim. Eu vreau să gust crabii care sunt renumiţi în această regiune de care am citit. Ştiu că în Chile se cheamă *cintollas*, nu ştiu exact cum se cheamă în Argentina, dar nu am deschis gura explicând despre ce este vorba, că mi s-a şi răspuns arătându-se către amiral:

— Din cauza lui nu putem servi nimic din ce provine din mare pentru că el nu ne lasă să mergem să pescuim.

Jur împrejur plăcuţe: „El spione chiliano ascolta” sau „Fotografiatul interzis”. Nu trebuie să spun de două ori că în primele zece minute am aflat de la amiral câte vase are, câte tunuri are pe fiecare vas, ce personal are, ce mănâncă personalul ş.a.m.d.

A doua zi dimineaţa vine taxiul comandat, mergem şi o luăm pe profesoară de la locul de întâlnire stabilit, ne aşezăm în maşină şi şoferul începe să povestească arătând spre stânga, spre dreapta ce se vede. Din aceste aşa-zise vederi interesante se rezumă la nişte lacuri, la o construcţie de cuib de castori, la păsări acvatice, la nişte iepuri care şedeau şi se uitau curioşi la noi. O regiune puţin deluroasă se transformă apoi în câmpie. Pe măsură ce înaintăm vedem multă armată, tancuri, soldaţi dezbrăcaţi până la brâu care făceau baie de soare şi pe măsură ce mergem spre vest, soldaţii se împuţinau. La un moment dat nu am mai văzut nici urmă de armată. Taxiul merge pe o mică potecă, ajunge la un râu pe care

scrie „Pescuitul interzis”. Un mic podeţ trece pe partea cealaltă a râului. Atunci şoferul ne explică:

— Eu sunt chilian şi vin în fiecare zi dincoace, la Ushoaia, în Argentina, ca să lucrez ca şofer de taxi. Acum trecem în Chile şi vă invit acasă la mine, nu stau departe de aici, la o cafeluţă.

Cafecito i se spune cafelei în Argentina, mai exact cafeluţei cum se spune la noi, în timp ce în Chile se cheamă *cafesiño*.

Trecem dincolo cu soţia amiralului şi mă pufneşte râsul gândindu-mă întâi la frontiera dintre două state — România şi Ungaria — care amândouă aparţin aceluiaşi bloc, deci Pactului de la Varşovia şi unde sunt doi kilometri ţara nimănui şi unde în fiecare zi se dă cu grebla peste nisipul aşezat acolo ca să se vadă eventual urmele cuiva care ar trece ilegal frontiera. Nu mai vorbesc de eventualul curent electric introdus în fire sau de câinii care patrulează acolo ca să prindă un fugar. Şi acolo nici vorbă de izbucnirea unui război. Aici se vorbeşte de izbucnirea războiului şi în timp ce micul râu este frontiera care desparte cele două ţări şi unde nu s-a găsit nici măcar o tablă care să arate că urmează o altă ţară, ci tabla arată doar că pescuitul este interzis. Când am explicat cum este la noi, s-au crucit. Ce să spun? Nici nu a început războiul. Nu numai în ziua aceea de 2 ianuarie 1979, dar nici mai târziu. După vreo două săptămâni am citit în ziar, când ne aflam deja dincolo de Buenos Aires, din nou în Brazilia, că Papa a intervenit şi a împăcat cele două ţări. Asta a fost aventura în extremitatea sudică a Americii de Sud.

La hotel observăm, într-adevăr, cele şapte distrugătoare aşezate unul lângă altul în canalul Beagle. Deşi chiar în camera hotelului scria „Fotografiatul interzis” am filmat aceste vapoare, film pe care îl mai am şi azi.

După două zile pornim din nou spre nord, adică cu autobusul până la Rio Grande, de acolo cu avionul până la Rio Gallegos şi de acolo cu avionul la Trelow. Reiese că această provincie numită Chubut — aşa cum Florianopolis în Brazilia a fost colonizat de emigranţi nemţi — a fost colonizată în secolul trecut de emigranţi din Irlanda. Aici toate inscripţiile, mai exact denumirile sunt englezeşti iar englezii, respectiv irlandezii, renumiţi pentru prăjiturile proaste pe care le fac, ei bine aceste prăjituri se găsesc aici şi se cheamă torta negra, fiind o masă neagră şi grea cât o bombă, tortul având o dimensiune chiar mai mică decât torturile noastre. Practic era imposibil de mâncat. Următorul orăşel pe care îl vizităm este Rownson. Ei bine, între aceste două oraşe circulăm cu autobusul şi mergem de-a lungul plajei unde mii şi mii de rulote adăpostesc turiştii care au venit la plajă la Atlantic, fiind vacanţa de Crăciun. De aici luăm un taxi şi mergem până la Peninsula Valdes.

Peninsula Valdes este o peninsulă la Oceanul Atlantic şi are două curiozităţi: pe de o parte, aici vin să-şi depună ouăle un număr de circa două milioane de pinguini magellan care îşi fac cuibul în găuri săpate în pământ. Este amuzantă scena în care pinguinii merg la pescuit dând impresia unor oameni îmbrăcaţi în frac mărşăluind în şir indian. Pe de altă parte, pe malul stâncos al Atlanticului, pe o lungime de circa cinci kilometri, stau întinşi

elefanţii de mare, numiţi astfel după nasul ca o trompă scurtă pe care îl au masculii. Aceste mamifere din familia focilor vin anual aici spre a naşte şi creşte puii. Este o privelişte unică, îmbogăţindu-ţi cunoştinţele cu scene pe care nu ţi le-ai fi putut închipui niciodată.

La Rownson intrăm într-o bancă şi vrem să schimbăm bani, dăm 100 de dolari şi ni se percepe o taxă de 40 %, 40 de dolari, dându-ni-se banii numai pentru restul de 60 de dolari. Încerc să protestez dar mi se spune că aşa este regulamentul băncii. Cu o escală la Rio Branco trecem mai departe şi aterizăm la Buenos Aires. Dăm un scurt telefon lui Carlos şi Anitei, luându-ne rămas bun fiindcă numai în câteva ore vom zbura mai departe spre Rio.

Îi povestim lui Carlos cele întâmplate cu banca. Amintisem că el era în Ministerul de Finanţe. Câteva săptămâni mai târziu ne trezim la Frankfurt cu o scrisoare de la Banca Naţională a Argentinei în care ne cere conturile de bancă transferându-ne apoi 40 de dolari minus 4, adică patru dolari ar fi fost taxele băncii pentru 100 de dolari, deci am primit înapoi 36 de dolari, bineînţeles datorită intervenţiei lui Carlos. Nici nu ne-am gândit că va face acest gest, dar se vede că a fost vorba şi de cinstea Argentinei.

La începutul călătoriei la Belém spusesem că am făcut investigaţii în ceea ce priveşte proiectul de a utiliza alcoolul metilic din trestie şi din manioc ca benzină de automobil. Povestisem vărului meu Andrei despreacest lucru, care mi-a dat adresa unui institut care se ocupă cu cercetarea pieţei privind alcoolul metilic. Un anume Trinidade era inginerul care conducea acest oficiu, proprietarul fiind un ungur cunoscut de-al vărului meu. Ne prezentăm acolo, oficiul fiind pe Copacabana; suntem foarte bine primiţi şi bineînţeles ni se dau o serie de informaţii, cu mult mai multe decât le-am primit la Facultatea de Agronomie din Belém. Am putut întocmi un întreg studiu despre această problemă, spre marea mulţumire a lui Wallenwein de la Laves Chemie, cu care am lucrat împreună timp de 28 de ani.

Petrecem din nou câteva zile în splendidul Rio, care totdeauna face rentabilă o călătorie până în Brazilia şi de aici ne îndreptăm cu avionul spre oraşul Brasilia. Brasilia fiind noua capitală a Braziliei, oraş complet nou clădit în ultimii ani, în mijlocul naturii, toată administraţia din conducerea ţării mutându-se din Rio în Brasilia. Un arhitect brazilian de origine germană numit Niemeyer a fost proiectantul şi constructorul acestei capitale noi. Constă dintr-un număr imens de blocuri, fiecare bloc corespunzând câte unui minister, având un Parlament formidabil de formă rotundă, ca o ceaşcă, şi o catedrală nouă, înaltă, splendidă, ale cărei porţi de intrare nu erau amplasate normal pe stradă —, ci nişte subterane, nişte tuneluri ieşeau la vreo 50 de metri în afara catedralei, pe unica şosea care trecea prin şirul acestor blocuri; puteai intra doar coborând pe nişte scări în aceste tuneluri şi ajungeai în catedrală, urcând apoi de jos până în incinta acesteia. Era ceva feeric şi original. În acest oraş nu exista nici o casă de locuit, personalul care făcea ordine, mai ales indios, locuia în nişte aşezăminte în jurul capitalei, amenajate la cel puţin 20 kilometri, fiind adus cu autobusul în fiecare dimineaţă la lucru. Existau câteva hoteluri unde trăgeau

deputaţii care veneau la şedinţele parlamentului din alte oraşe braziliene. Majoritatea personalului din ministere venea în fiecare zi cu avionul, zbor de trei sfert de ceas din Rio, unde înainte era capitala şi unde locuiau aproape toţi, acest transfer de funcţionari, zilnic dus şi întors, se chema *ponte aerea*, adică „puntea aeriană". Străzile nici nu erau încă făcute în Brasilia, încât trebuia să treci peste movile şi peste maidane ca să ajungi de la un minister la altul, existând, cum spusesem, o singură stradă largă, dar distanţele erau aşa de mari că trebuia să circuli cu taxiul. Erau şi câteva magazine, încât nu mureai de foame, puteai şi mânca acolo, dar oraşul în sine nu era de locuit. Probabil că între timp s-a dezvoltat, transformându-se într-o adevărată capitală şi într-un adevărat oraş, şi nu în ceva fantezist cum era la acea oră. În fond de atunci au trecut 24 de ani. Mergem la aeroport, de unde luăm avionul pentru Caracas în Venezuela. În faţa mea, la ghişeu, e o cetăţeană având o traistă similară cu traistele ţărăncilor noastre, brodată în diferite culori, cu nişte flori şi dungi. Spun:

— Uite această indios, această femeie indiană are o traistă exact ca şi la noi în România.

La care femeia se întoarce şi zice:

— Duceţi-vă dracului, că io-s din România, nu sunt nici o indiană.

Deci am avut dreptate. Traista era românească. Reiese că este o avocată din Bucureşti care călătoreşte singură în tot continentul sud-american, vizitând o ţară după alta.

Urmează ultima staţiune din continentul sud-american. Şi anume aterizăm la Caracas. În zadar îl caut pe Pedro din Caracas, care vinde ananas, cum spunea cântecul. Caracas, capitala Venezuelei, este un oraş mare, are o stradă lungă, o şosea lungă într-o vale, pe ambele părţi fiind case, adică blocuri mari, pe dealuri îngrămădindu-se casele mici care formează acele renumite *bidonville*-uri sau *favelas*. Este un oraş enorm, cu aglomeraţie de circulaţie, care se transformă într-un vacarm de nedescris. Tragem la un hotel foarte frumos, cu o grădină imensă cu palmieri, un swiming pool, clima aici fiind foarte bună, practic nu se deosebeşte aici vara de iarnă. Suntem în vecinătatea ecuatorului. Aici îi vizităm pe prietenii francezi pe care i-am cunoscut cu un an în urmă, tot aşa, în Galapagos. Stau într-o splendidă vilă, în grădina căreia este un mic monument cu inscripţia: „Aici a locuit Simon Bolivar". Simon Bolivar este persoana adorată în toată America de Sud, el fiind considerat eroul care a luptat pentru independenţa statelor de sub colonialismul spaniol. După el este numit şi statul Bolivia. Aproape de peste tot cumpărasem o mică amintire, ori o statuetă din lemn, ori dacă altceva nu, câteva timbre frumoase, acelaşi lucru vrând să-l fac la plecare, la aeroport. Este ora 12 şi la 12 şi jumătate pleacă avionul nostru. Mă duc la un ghişeu, mai bine zis o mică prăvălioară, care vinde suveniruri. Cetăţeanul se află la masă şi mănâncă. Îmi spune:

— E închis.

Bineînţeles nu era o uşă de închidere, ci era, cum spuneam, un fel de ghişeu de unde vedeai lucrurile şi el stând dincolo de ghişeu putea să te servească. Îmi spune din nou:

— Noi nu servim acuma, fiindcă eu am pauză de masă.

Îi explic că avionul nostru pleacă în câteva minute şi aş vrea să iau ceva.

Zice:

— Asta e pierzania voastră, a europenilor şi americanilor din nord. Voi nu vă permiteţi cea mai mică pauză, voi tot timpul trebuie să fiţi activi. Eu, în cele patru ore de dimineaţă cât am avut deschis ghişeul, am câştigat destul ca să pot mânca acum. Restul nu mă interesează. Eu nu las nici un moment din programul meu.

Până la urmă am plecat fără ca să putem cumpăra ceva. Şi asta este o filosofie.

Părăsim continentul sud-american. Avionul nostru se îndreaptă spre Caribic. În Marea Caraibelor se află o serie de insule, parţial colonii engleze, parţial colonii franceze, parţial independente. Aterizăm pe insula Trinidad. Trinidad şi Tobago, cele două insule, formează o republică, Trinidad fiind insula mai mare şi Tobago cea mai mică. De aici a fost luat pentru prima oară tabacul, de unde şi numele acestuia, după insula Tobago. În majoritatea acestor insule, înainte colonii engleze, găseşti cele trei categorii de populaţie: adică negri, care au fost aduşi ca sclavi la plantaţiile de trestie de zahăr, hinduşii aduşi din India, care aveau în mână partea comercială, respectiv meseriile de medic, avocat şi chinezii, care reprezentau în majoritate băncile, contabilii, adică acolo unde trebuia socotit şi unde se lucra cu cifre.

În timp ce în Caribic negrii au fost aduşi ca sclavi pentru a lucra pe plantaţii, chinezii şi hinduşii au venit din coloniile engleze ca oameni liberi, păstrându-şi fiecare *status quo*-ul — în Brazilia au fost aduşi de portughezi în număr foarte mare negri, care au fost vânduţi ca sclavi în toată Brazilia. După abrogarea sclaviei, portughezii s-au amestecat cu sclavii liberi, formând astfel populaţia de azi a Braziliei, unde întâlneşti oameni de toate culorile începând de la alb, cafeniu şi până la negru. Până astăzi se vede la Bahia o clădire albastră, care era centrul pieţii sclavilor. Spre deosebire de portughezii din Brazilia, englezii din Caribic nu s-au amestecat cu populaţiile aduse, de acolo şi separarea distinctă între rase.

Atracţia cea mai mare în insula Trinidad este următoarea: mergi pe un râu cu nişte bărci până ajungi într-un lac format din însuşi râul, deci râul lăţit de tot, iar în mijlocul acestui lac stai în barcă şi aştepţi până după-amiază, pe la orele cinci, cu răbdare, reîntoarcerea ibişilor scarlaţi, adică roşii, *Scarlet Ibis* de un roşu aprins ca focul. În fiecare dimineaţă poţi asista la plecarea lor, în stoluri de circa câteva mii, pentru ca seara la ora cinci să asişti la întoarcerea acestor păsări dinspre mare. Aceste păsări se adună pe copacii din jur şi vezi cu ochii când sosesc, se aşează pe aceşti arbori, deodată arborii verzi devenind roşii de zecile de mii de păsări care se aşează pentru înnoptare. În timpul zilei aceste păsări pleacă şi zboară sute de kilometri spre Venezuela, unde toată ziua se înfruptă cu produsele mării, în mlaştinile de pe malul oceanului, seara reîntorcându-se pe insula Trinidad ca să doarmă. Şi asta zi de zi, tot anul.

Peste o zi decolăm de pe insula Trinidad şi ne îndreptăm spre insula Barbados. Când traversezi insula vezi sute de hectare de trestie de zahăr. Unde este trestie de zahăr se fabrică şi romul. Atât în Cuba, cât şi pe aceste insule, din trestia de zahăr se extrage zahărul, care fermentând se transformă în alcool, caramelizându-se pentru culoare şi puţin gust, adăugându-se vanilie sau nimic şi astfel se formează băutura numită rom. Renumit este Ron, cum în Cuba se cheamă romul de Cuba, sau romul de Barbados. Aterizăm în Barbados; este o insulă renumită după amiralul Nelson, care îşi ţinea flota aici înainte de a se întâlni în faţa Trafalgarului cu flota lui Napoleon, pe care a distrus-o. Şi asta acum o sută şi ceva de ani. Pe insulă se înalţă statuia amiralului Horatio Nelson, cel vestit după căsătoria lui cu Lady Hamilton, soţia ambasadorului englez la Neapole. Nelson a comandat lupta navală la Trafalgar, fiind rănit, scoţându-i-se un ochi. El a continuat să conducă lupta, ţinând braţul pe ochiul care sângera şi lăsând o pată rotundă pe manşeta tunicii. De atunci acest punct se cheamă *ochiul lui Nelson* şi, în amintirea lui, ofiţerii de marină poartă pe mâneca tunicii o bandă de argint cu un şnur de aur, care merge de jur-împrejurul mânecii şi face un cerc deasupra, formându-se un ochi în amintirea ochiului lui Nelson.

Din Barbados zburăm mai departe pe insula Antigua, a cărei capitală este Saint John. Hotelul este aşezat pe malul Atlanticului, insula fiind de o splendoare naturală de nedescris. Palmieri înalţi se înclină în bătaia zefirului, clătinându-se încet până în momentul în care apare o furtună, când cerul se întunecă şi palmierii încep să se aplece ameninţător spre pământ.

Geamantanul nostru fusese vătămat în zborul de la Barbados, astfel intrăm cu o maşină până în Saint John, şi anume la filiala liniei aeriene cu care am zburat, ei plătindu-ne un geamantan nou. Acesta este uzul liniilor aeriene în cazul vătămării sau în cazul pierderii unui bagaj.

Hotelul nostru era splendid aşezat, cum spuneam, la malul oceanului, din grădina căruia puteam vedea oceanul, asistând la vânătoarea de peşte a unui pelican, aruncându-se din înălţime ca o săgeată până la suprafaţa mării, intrând sub apă şi ieşind cu un peşte în cioc. A doua zi, seara, urma să plecăm din insula Antigua, ultimul nostru punct din Caribic. Suntem la aeroport şi aşteptăm sosirea avionului. La un moment dat, o femeie, care părea o oficialitate din partea liniei aeriene sau a aeroportului, se îndreaptă către noi doi spunându-ne:

— Aici, practic, n-am cu cine vorbi — erau foarte mulţi localnici, băştinaşi, care, probabil, aveau ca destinaţie Miami — deci vine la noi şi spune:

— Mi se pare că sunteţi intelectuali, vreau să vă spun un lucru, nu vă speriaţi, avionul pe care-l aşteptaţi nu va veni, pentru că s-a produs un incendiu pe acesta. Zburând încoace, s-a întors şi a aterizat forţat. Aşa că veţi fi duşi la un hotel pe contul nostru şi vă veţi continua drumul mâine.

Nu ştiu ce scop a avut, sau din ce motiv ne-a vorbit nouă, cert e că noi doi ştiam de acum despre ce este vorba, rugându-ne însă să nu spunem mai departe spre a nu provoca

panică. După vreo zece minute, soseşte într-adevăr un delegat al liniei aeriene, care anunţă lumea că din anumite motive avionul întârzie şi nu va pleca azi, aşa că ne găzduieşte în cel mai elegant hotel din insulă, Hyat Hotel, mâine fiind aduşi din nou la aeroport.

Astfel, suntem îmbarcaţi în autobuse, suntem duşi la un hotel uimitor faţă de cel pe care-l avusesem noi, şi nici acela nu era cel mai ieftin sau prost hotel. Aveai o terasă imensă, de pe care intrai într-un hol mare, din care se deschidea camera de baie, şi camera propriu-zisă de o eleganţă formidabilă. Aşa am înnoptat şi noi într-unul din cele mai luxoase hoteluri ale Antiguei, a doua zi dimineaţa primind un imperial dejun cu tot felul de fructe sudice, cu cafea cu lapte şi prăjituri.

Ei bine, în timp ce mâncam, veneau la masă nişte păsărele mici, care furau plicurile cu zahăr, se opreau pe speteaza unui scaun, la circa un metru de noi, ţinând într-o labă punga şi rupând cu ciocul punga de zahăr, mâncând din interiorul pungii zahărul care era pregătit pentru a fi pus în cafea. Erau sute de colibri, mici păsărele care cântăresc câteva grame doar şi au un cioc lung şi o vibraţie a aripilor enormă, putând sta pe loc în aer şi cu ciocul lor lung sorbind nectarul florilor. Aceşti drăguţi colibri aveau şi câte un cornuşor pe cap. Aveau tot felul de culori.

În fine, suntem duşi la aeroport şi părăsim această feerică insulă, care mi-a plăcut cel mai mult din Arhipelagul Caraibelor. De aici plecăm la Miami, unde a x-a oară aterizăm, şi mă gândeam, râzând, la părerea de rău ce-o aveam în prima călătorie în Statele Unite, când nu am putut ajunge la Miami fiindcă nu am ales Jacksonville, Florida. Ei bine, de atunci cunoşteam Miami şi pe dos şi pe faţă, cum vrei.

Din Miami luăm avionul spre Frankfurt, având o escală la Londra şi în 17 ianuarie 1979 sosim acasă la Frankfurt.

În noiembrie 1979 soseşte din Timişoara profesorul Juliu Grosz, de care mă leagă acele două amintiri plăcute, una că învăţasem să lucrez într-un mic laborator acasă, în urma cărţii lui *Laboratorul elevului* şi cel care a fost determinant pentru alegerea chimiei ca meserie şi a doua amintire este postul de la Tanara, pe care el mi l-a procurat, practic prinzându-mă pe stradă cu forţa, trăgându-mă din tramvai, spre a-mi spune să ocup acel post. De atunci ne legase o prietenie şi iată că a urmat şi dânsul calea acelor mulţi, mulţi prieteni şi cunoscuţi, care au părăsit pentru totdeauna România venind spre Vest. Se stabileşte cu soţia, cu fiica şi cu ginerele la Frankfurt, unde ne vom vizita de câteva ori reciproc.

Un eveniment important pentru mine s-a mai întâmplat tot în luna noiembrie 1979, şi anume, la invitaţia mea primeşte paşaport şi vine prietenul meu Lucian Roşiu în vizită la noi, la Frankfurt.

Bineînţeles, nu ne rezumăm în a-i arăta oraşul Frankfurt, unde pot să spun că l-au impresionat *peep-showurile* de la gară. Deci pornim la un drum lung, eu având de lucru în Spania şi în Chateauroult în mijlocul Masivului Central în Franţa. Deci, pornim cu dânsul de-a lungul Văii Rhonului, trecem pe la Avignon, trecem pe la Perpignan, intrăm în Spania,

ajungem la Barcelona şi încă o bucată până la Taragona, arătându-i, practic, toată Catalonia. La întoarcere, trecem din nou prin Perpignan, apoi prin Toulouse, de unde o pornim spre Chateauroult, după ce îmi termin treaba, ajungând în aceeaşi zi până la Paris. Astfel, îi arătăm lui Luci Parisul. De acolo ne întoarcem la Frankfurt.

Am fost foarte mulţumit că am putut să-i înlesnesc o astfel de călătorie şi să îi arăt lucruri pe care, probabil, nu le-ar fi putut vedea niciodată din cauza nenorocitei situaţii politice din România. El mai fusese la Paris în tinereţe, luând parte la *jamborea* din Olanda, dar, bineînţeles, altfel percepea azi toate aceste lucruri de văzut, decât atunci când era elev de liceu. Am avut multe de povestit, retrăind astfel multe scene de pe vremea tinereţii, a studenţiei şi apoi din perioada Bibliotecii Britanice.

În decembrie 1979 ne hotărâm să mai facem o călătorie mare, care devine şi ultima privind deplasarea pe alt continent. Şi cum uneori intervine jocul, glumele destinului, călătoria noastră în jurul lumii avea să înceapă în 1970 în Africa şi să se termine în 1980, tot în Africa. Ne-am hotărât să vizităm Egiptul, leagănul civilizaţiei şi al omenirii. Acum ne înscriem într-o călătorie comună, urmând să vizităm aproape tot Egiptul în cadrul unui grup.

În 24 decembrie 1979 zburăm la Stuttgart, de unde porneşte călătoria noastră. Încă în aceeaşi după-amiază sosim cu avionul de la Stuttgart la Cairo. Cu ocazia primei călătorii în 1970 prinsesem ceva din Cairo, văzut însă de la zece mii de metri înălţime. Acum ne aflam chiar în capitala Egiptului. În acest anotimp aici e o căldură plăcută, astfel încât lăsăm acasă, la hotel, paltoanele de iarnă şi pornim la vizitarea oraşului a doua zi dis-de-dimineaţă.

Vizităm moscheea Al Axa şi Moscheea de Alabastru, apoi ne plimbăm pe malul Nilului, care curge prin Cairo şi intrăm în *kasbah*, zisă şi *medina*, care este un labirint de străduţe, în care comercianţii îşi vând mărfurile. În Maroc şi Algeria se cheamă *suk* aceste aglomerări de străduţe înguste, care formează practic *kasbah*-urile.

La hotel ni se atrage atenţia să nu bem apa de la robinet şi, mai mult, să ne spălăm dinţii cu apă minerală şi să evităm, dacă putem, chiar duşul. A lua un duş pentru un european înseamnă pericolul de a face o alergie din pricina micro-organismelor, cu care localnicii sunt obişnuiţi, noi însă nu. Alergia se poate manifesta prin pete roşii şi urticarie pe tot corpul. Vom rămâne deci nespălaţi în Egipt.

Egiptenii gătesc cu untură de oaie, în consecinţă toată bucătăria, respectiv toată sala de mâncare miroase a seu de oaie. Chiar dimineaţa când se aducea ceaiul sau cafeaua, până şi zahărul pe care-l puneai în ceai mirosea a seu de oaie, acesta impregnându-se în orice substanţă care primea cât de cât umezeală. Desigur că există la Cairo restaurante europene, unde se găteşte conform gustului nostru, dar noi eram într-o călătorie, să zicem, de clasa a doua, unde hotelul, restaurantul erau de categoria Egiptului şi nu acele făcute pentru europeni şi americani. Dar tocmai asta a fost interesant, ca să vedem cum trăiesc cei de acolo.

La prânz am fost în oraş într-un restaurant, tot egiptean, dar elegant şi cu mâncăruri, cică, alese. Adevărat că unele mâncăruri erau acceptabile, dar cum spun, cele mai multe nu puteau fi consumate din cauza mirosului de oaie, care poate de unii e acceptat, dar eu din tinereţe aveam repulsie la tot ce era oaie, ba chiar miel, în afară de brânza de oaie care-mi plăcea. Până la urmă am ajuns să mâncăm, în tot timpul şederii noastre în Egipt, numai ouă fierte, banane şi pâine; pâine cumpărată de noi în oraş, la brutărie şi nu servită de bucătăria hotelului, care şi ea mirosea a seu de oaie.

Ce nu am primit şi nici nu am mâncat nicăieri, este mâncarea făcută din porumbei, o delicatesă în Egipt, şi răspândită aproape în tot Egiptul, nereuşind să gust cum se găteşte porumbelul. Pe parcursul călătoriei în Egipt am văzut nenumărate movile înalte cam de cinci metri cu multe găuri în ele, acestea fiind lăcaşurile porumbeilor, ţinuţi aproape în fiecare casă pentru a fi consumaţi.

Ghida noastră este o egipteancă nostimă, din neamul copţilor, vorbeşte bine germana, dar vine cu mare întârziere la întâlnire scuzându-se cu *Insh Allah*. *Insh Allah* — dacă vrea Allah — este o zicală foarte răspândită în tot Egiptul. În momentul în care discuţi un program se termină promisiunea de a face ceva sau de a se întâlni cu cineva cu *Insh Allah*, dacă vrea Allah. Şi nu întotdeauna vrea Allah să fie punctuală la întâlnirea noastră. Cea mai răspândită limbă străină în Egipt este bineînţeles engleza, Egiptul fiind un secol colonie engleză cu o oarecare autonomie. Ba mai mult, Egiptul împreună cu Anglia dominau Sudanul, care se şi chema Sudanul anglo-egiptean.

Am vorbit despre copţi. Egiptul are două religii: mohamedană şi coptă. Copţii sunt creştini cu o biserică apropiată de biserica ortodoxă. Nenumărate mănăstiri sunt răspândite aproape, să zic, în deşert, departe de Cairo, unde într-o mănăstire de acest fel trăiesc o mână de călugări care se autoadministrează acolo, făcând agricultură, grădinărit etc.

Foarte mulţi intelectuali egipteni sunt copţi şi atunci când se pune problema de a vorbi limbi străine, copţii sunt în frunte. Cei mai mulţi medici, avocaţi, profesori sunt copţi. Ei sunt un fel de descendenţi ai grecilor, în timp ce arabii egipteni nu au nici o legătură cu vechii egipteni, nefiind descendenţii faraonilor, respectiv ai popoarelor conduse de vechii faraoni. Astăzi, egiptenii se laudă cu trecutul istoric de cinci ori milenar al Egiptului, fără să aibă nimic comun cu limba, respectiv fără a fi propriu-zis descendenţii populaţiilor vechiului Egipt.

A doua zi vizităm muzeul egiptean, numit Egyptean Museum, în care vedem o serie de statui, o serie de obiecte dezgropate cu ocazia găsirii unor morminte de faraoni sau oameni de seamă care erau înmormântaţi cu o serie de obiecte. Dar însuşi mortul a fost mumificat, astfel s-au găsit sute de mumii foarte bine păstrate, fiind înfăşurate într-o bandă de pânză îmbibată în diferite substanţe chimice, care au conservat trupurile preparate anume pentru această cale lungă de a rezista milenii în mormintele lor. Am văzut nenumărate sarcofage şi măşti mortuare, între altele şi mumia lui Tutankamon, care avea o mască mortuară din aur pur. Am văzut mumia lui Ramses al doilea, nemaispunând că un

paznic din sală, care încontinuu cerea de la toată lumea bacşiş, un gest răspândit de altfel în tot Egiptul, care ne cheamă la o parte şi ne spune că dacă-i dăm ceva bani atunci ne arată pe Ramses baby, adică mumia lui Ramses când era mic. Ne-am adus aminte de bancul când la Louvre explică unul: „Aici vedeţi scheletul lui Napoleon şi aici vedeţi scheletul lui Napoleon când era copil".

De altfel, privind sistemul de bacşişuri, am păţit-o când am vizitat kasbah-ul, noi care voiam să mai vedem prăvăliile, vine la un moment dat un poliţist, ne trage de mânecă şi spune:

— Ieşiţi repede, repede, veniţi cu mine, şi ne scoate afară. Afară întinde mâna şi cere nişte bani pe chestia că ne-a salvat viaţa, că trebuia să ieşim, că ar fi fost pericol să fim atacaţi. Şi noi ne-am lăsat duşi de nas. În muzeu am văzut şi papirusul pe care l-am amintit cu ocazia rupturii claviculei, făcându-se pe acest papirus descrierea metodei de sudare a claviculei exact după metoda pe care o foloseşte şi azi, la Frankfurt, spitalul în care am fost eu.

De la Cairo facem şi o excursie la El Alamein, care se află la nord-vest de Cairo, pe malul Mediteranei, la vest de Alexandria. El Alamein are o importanţă istorică. În al doilea război mondial, când generalul german Rommel ocupă Libia, fostă colonie italiană, a pornit marea ofensivă împotriva englezilor, silindu-i pe aceştia să se retragă. Retragerea s-a terminat la El Alamein, de unde Rommel nu a mai putut avansa. Un an mai târziu, prin 1943, trupele engleze atacă din nou, pornesc din El Alamein şi-i bat pe germani, Rommel fiind obligat a se retrage în Germania, toată armata germană fiind capturată, silită să capituleze. Astfel s-a terminat glorioasa epocă a *Africa Korp*-ului, adică a corpului african al lui Hitler.

După cum în America de Sud între Chile şi Argentina nu s-ar fi putut purta un război peste munţi, decât numai în Ţara de Foc, aşa şi în Egipt războiul între englezi şi germani nu putea avea loc decât pe malul Mediteranei şi nu în pustiul Saharei.

Şi fiindcă între El Alamein, Tobruk şi restul coastei de nord a continentului african, trupele engleze s-au plimbat de câteva ori înainte, înapoi, înainte, înapoi, ba bătându-l pe Rommel, ba fiind bătute de Rommel, sau împinse mai exact, acest drum s-a numit de banc „La promenade des anglaises". Imediat după război a rulat un film foarte interesant, intitulat *Secretul celor cinci morminte*. Acolo este vorba de frontul din Africa de Nord, unde cu mulţi ani înainte nemţii, planificând această luptă, au ascuns nişte depozite de benzină în anumite locuri unde se aflau nişte morminte, spre a le găsi atunci când avansează cu tancurile, aprovizionarea fiind grea. Din acest film puteai să-ţi dai seama cât de dificil era să porţi un război în Africa de Nord. Dealtfel, în Egipt, Algeria şi Tunis toate oraşele se află pe coasta Mării Mediterane, numai astfel fiind abordabile, fie pe drumul de-a lungul malului mării, fie dinspre mare, cu vapoare în porturi. La est de Alexandria, între Port Said şi Suez, se află Canalul Suez, care uneşte Marea Mediterană cu Marea Roşie şi care a fost construit de Ferdinand de Lesseps în secolul trecut.

În cadrul armatei engleze luptau şi alte popoare, greci, spre exemplu, care, odată cu ocuparea acestor ţări, se retrăseseră cu armata engleză în Africa, pe de altă parte germanii luptau împreună cu italienii. Astfel că la El Alamein găseşti mii de morminte şi monumente înălţate sub forma unor pereţi de marmură cu inscripţia a mii de nume, făcându-se separat memorialul englez, german, italian, grec ş.a.m.d.

Bineînţeles, nu rămân nevizitate nici cele trei mari piramide, atracţia cea mai mare a Egiptului. Plecăm cu autobusul până la marginea Saharei, la Ghizeh, unde se află cele trei piramide ale lui Keops, Khefren şi Mykerinos, Keops fiind cea mai mare. Aceste piramide au fost zidite pentru odihna faraonilor după moartea lor. Egiptul poate fi considerat un imens deşert, partea bogată a ţării fiind numai Nilul şi cele două maluri ale Nilului, care erau atât de bine prevăzute cu îngrăşământ natural prin revărsarea de două ori pe an a Nilului, încât în urma retragerii apelor, rămânând substanţele chimice şi organice din apă, s-a putu semăna acolo grâul şi face două recolte pe an. Astfel, Egiptul era grânarul epocii înainte de Christos. Odată părăsind spre vest această bandă de pământ bogat şi arabil, deodată dispar palmierii, respectiv vegetaţia şi te afli în mijlocul deşertului, care nu este altceva decât nisip, nisip şi iar nisip. În această mare de nisip, doar ici, colo, la sute de kilometri apar nişte mici areale verzi, unde există o fântână, sau mai bine zis un izvor natural, care permite ieşirea apei de sub pământ, formându-se astfel o mică pădurice cu pomi fructiferi, o oază. În continuare, spre vest, marele deşert formează Pustiul Saharei, care datează de milenii. Numai comuniştii ar fi putut schimba ceva aici conform bancului care spune: „Egiptul şi Sahara devin o republică comunistă. După un an de zile, Sahara importă nisip, comuniştii fiind maeştri în a distruge tot ce există acolo unde ei luau puterea. Astfel, Cuba era exportatoare de zahăr. După ce a devenit Cuba comunistă, sub Fidel Castro, Cuba a început să importe zahăr."

Ziua următoare plecăm cu autobusul spre nord, direcţia Alexandria. Pe drum vedem ţărani, care se numeau la vechii egipteni *felahi*, muncindu-şi pământul. Trăgeau cu plugul brazde în pământul roditor, la plug fiind înhămaţi ca pereche o cămilă şi un cal. Trebuie spus ceva în legătură cu pământul roditor. În ultimii ani pământul nu mai este aşa de roditor şi deşertul a început să-şi întindă braţele spre Nil. De ce? Pentru că, cu ajutorul sovietic a fost construită hidrocentrala de la Assuan, care a format — prin zidirea unui dig — un imens lac, cu două efecte: pe de o parte a schimbat clima în Egiptul superior, care este partea Nubiei şi mai spre sud, direcţia Sudan, prin evaporarea marilor cantităţi de apă din lac şi apariţia unor ploi anormale, pe de altă parte, Nilul nemaiprimind cantitatea de apă în mod egal repartizată în tot anul, nu mai are loc fenomenul de inundaţie care făcea pământul atât de roditor prin depunerea mâlului.

Alexandria este metropola modernă a Egiptului, aşezată pe malul Mediteranei, fiind întemeiată încă de Alexandru Macedon, de acolo şi numele de Alexandria şi unde pe vremea Imperiului Roman — mai bine zis în momentul cuceririi de către Cezar a Egiptului — se afla capitala, ultimii faraoni fiind deja de origine greacă, familia Ptolemeilor. Astfel,

practic, ultima faraoană sau regină a Egiptului a fost Cleopatra. Cunoaştem din scrieri nenumărate şi din filme relaţia dintre Cleopatra şi Cezar, mai apoi dintre Cleopatra şi Marc Antoniu. Însăşi regele Faruk, care domnea în timpul colonialismului englez, îşi avea palatul regal în Alexandria.

Deşi ni s-a prezis că în Alexandria va fi la fel de cald ca şi la Cairo, rezultatul a fost că cei mai mulţi şi-au lăsat paltoanele în hotel şi tremurau ca varga, şi au răcit. Noi ne-am păstrat pufoaicele noastre cu care făcusem toată America şi astfel am scăpat de răceală.

Noi ne continuăm drumul cu autobusul la Port Said şi vizităm orăşelul care mai purta şi acum distrugerile provocate de aviaţia anglo-franceză, englezii şi francezii ocupând Suezul în 1956, ca să împiedice totala cădere a Egiptului în mâinile Israelului, respectiv pentru a asigura şi a ţine deschisă strâmtoarea Suez. Se şi spune că Uniunea Sovietică a profitat de pe urma acestei intervenţii şi a reocupat Ungaria cu forţa în 4 noiembrie, după ce trupele sovietice se retrăseseră înainte, în 23 octombrie, când începuse revoluţia în Ungaria.

Legat de Canalul Suez, de amintit încă următoarele: la deschiderea Canalului Suez a fost jucată opera Aida, al cărei subiect are loc în Egipt. De amintit că la Alexandria se afla vestita bibliotecă, care a ars atunci când Cezar a ocupat Alexandria. De notat şi faptul că se caută cu înfrigurare, prin cercetări submarine, imediat lângă coasta Egiptului, a Alexandriei, rămăşiţele fostului palat al Cleopatrei. Găsindu-se anumite ruine, respectiv statui, se consideră că s-ar fi şi găsit, cu toate că aici există încă dispute între oamenii de ştiinţă.

Din Alexandria ne întoarcem din nou la Cairo, de unde ne continuăm drumul spre sud, ajungând seara la Luxor, pe drum vizitând câteva temple egiptene vechi, unde vedem minunatele fresce din interioarele acestor temple. Luxor şi Karnak sunt vechile oraşe egiptene, care după mii de ani au păstrat şi azi aproape intacte o serie de clădiri, coloane cu inscripţii, respectiv desene. Pe malul opus al Nilului se află Necropolisul, în partea aceasta fiind înmormântaţi o serie de faraoni, văzându-se şi astăzi subteranele unde se poate intra, iar cu un sistem de oglinzi sunt reflectate razele soarelui, astfel că se pot vedea bine frescele de pe pereţi.

Pe drum încoace, apucându-ne o furtună de nisip, Eva trecuse printr-un fel de criză de astm iar eu, probabil tardiv, am luat un virus de la grupul care fusese bolnav cu două zile înainte, destul că spre seară eram amândoi bolnavi. Nu se ştie niciodată la ce serveşte un astfel de virus, căci eram în ziua de 31 decembrie şi în cinstea Revelionului ni se serveşte o masă copioasă, la care noi nu mâncăm nimic, fiindcă aveam deja un început de temperatură, ceilalţi mâncând un peşte care la urmă a reieşit că era stricat, şi din nou tot grupul era bolnav de dizenterie, afară de noi doi. A doua zi dimineaţă mie mi se urcase temperatura, încât rămân la hotel, iar Eva cu ultimele puteri se târăşte până la Necropolis şi vizitează acea faimoasă sală ale cărei fresce se pot vedea prin reflexe cu oglinzi ale razelor soarelui despre care vorbisem mai înainte. După-amiază cade şi ea la pat, încât seara este

chemat un medic. Şi el, ca aproape toţi medicii, este copt, vorbind perfect limba engleză, spre deosebire de medicul japonez de la Tokio. A propos de copţi, cu o zi înainte, deci în seara de Revelion, ne mai târâm până la catedrala din Luxor, catedrala ortodoxă a copţilor, unde facem cunoştinţă cu episcopul, care a ţinut slujba şi căruia îi povestim că suntem din Germania, respectiv din România, unde sunt ortodocşi. Astfel felul de îmbrăcăminte, respectiv purtatul bărbii şi felul slujbei ne aduc aminte foarte mult de biserica română ortodoxă. Fiecare copt, de copil, are pe mâna stângă, la încheietura interioară a mâinii, tatuată o mică cruce. Până la urmă am fost sărbătoriţi acolo de toată comunitatea coptă din biserică.

Revin deci la medicul care vine seara pe la opt, constată cvasibolile noastre şi ne prescrie penicilină, sirop contra tusei şi un medicament antitemperatură. Noi avem o bună farmacie, care vine întotdeauna cu noi, dar aceste două lucruri, şi anume penicilina şi siropul de tuse nu-l aveam, nemaivorbind că nici stocurile anticolice nu le mai aveam, pentru că le-am împărţit la tot grupul. Întrebăm medicul cum ajungem acum la opt seara la aceste medicamente, la care spune:

— Nici o problemă, eu, trecând pe la recepţie, dau reţeta la poartă şi în câteva minute o să vi se aducă medicamentele.

— Şi ce facem mâine? întreb eu. Mâine plecăm cu autobusul mai departe spre Assuan. N-ar fi mai bine să ne întoarcem în Germania, să întrerupem călătoria?

— Nici vorbă, spune el, în Germania aveţi temperaturi minus, în timp ce la Assuan aveţi o temperatură plăcută şi uscată, aşa că vă continuaţi drumul spre Assuan, însă în nici un caz cu autobusul, pentru că praful stârnit pe drum nu va face bine astmului doamnei.

— Bine, şi cum ajungem noi la Assuan?

— Foarte simplu, cu avionul.

— Şi cum ajungem la biletele de avion?

— Şi mai simplu. Dau eu un telefon filialei Egypt Air Line-ului şi o să vi se aducă biletele aici.

Nici nu mai trebuie să spun că în câteva minute sosesc medicamentele şi la orele 10 seara apare directorul filialei personal, aducându-ne biletele de avion Luxor–Assuan pentru a doua zi dimineaţa, avionul plecând la ora 9. Biletul avea o contravaloare derizorie, de 25 de dolari fiecare zbor şi dând un mic cadou, sau bacşiş de 5 dolari directorului filialei, pentru că s-a deplasat până la noi la hotel, a fost extrem de fericit. Dacă ai bani, în Egipt poţi trăi foarte ieftin, salariile fiind o jucărie exprimată în mărci germane. Spre exemplu, la hotel este un butic, unde două fete vând diverse suveniruri şi salariul pe o lună al unei fete este de 20 de mărci, pâinea cumpărându-se cu contravaloarea a 5 sau 10 pfeningi. Înfulecând medicamentele, a doua zi dimineaţa plecăm la aeroport cu un taxi şi într-o oră sosim la Assuan, unde putem noi alege camerele în hotelul care ne era distribuit, dat fiind că restul grupului soseşte abia seara. Este adevărat că noi am pierdut câteva locuri interesante de vizitat, căci ceilalţi venind cu autobusul au putut să se oprească, noi însă cu

avionul nu. Cei care au venit cu autobusul, au putut vedea şi canalul construit de turci, căci turcii stăpâniseră peste 100 de ani Egiptul, construind un canal paralel cu Nilul. Noi ne-am plimbat prin Assuan într-o trăsură, care ne-a dus până la vestita centrală electrică, hidrocentrala zidită de sovietici şi care era blestemată de egipteni. Se şi vorbea de o eventuală distrugere a acestei hidrocentrale ca să se revină iar la clima de dinainte şi la revărsările Nilului. Aerul uscat şi cald făcea într-adevăr minuni, eu pe deasupra virusului mai aveam şi un lumbago din cauza autobusului din zilele trecute, constatând vizibil că ne însănătoşim şi chiar şi durerile de şale mi-au trecut ca prin minune. Trebuie să vă spun că la sosire, dimineaţa la ora 9, în Assuan, când vrem să coborâm, deodată se desfăşoară un covor roşu pe care păşim la coborâre. Nu am înţeles ce este, pentru ca apoi să vedem peste tot pancarte cu fotografiile lui Sadat şi ale lui Beghin, primul ministru al Israelului. Reieşise că a doua zi urma să vină la Assuan în vizită Beghin, care tocmai făcuse marea înţelegere şi împăcarea între Israel şi Egipt, iar covorul roşu a fost întins în chip de exerciţiu, pentru noi bineînţeles, am spus eu.

Seara a sosit autobusul cu ceilalţi turişti, urmând ca în ziua următoare să se facă o scurtă vizită a oraşului şi hidrocentralei, lucru pe care noi îl făcusem deja în ziua precedentă, plecând apoi cu avionul la Abu Simbel. De fapt Abu Simbel nu este altceva decât un platou de aterizare a avionului şi un imens templu egiptean, care înainte s-a aflat cu 50 de metri mai jos, ca în urmă cu 3 000 de ani şi care, din cauza inundării întregii văi cu apă, când s-a construit hidrocentrala, a fost mutat cu ajutorul UNESCO, mai exact ridicat cu 50 de metri mai sus, pe o movilă artificial creată. Constructori italieni au săvârşit această capodoperă, şi anume în modul următor: au fost zidiţi nişte pereţi din beton armat, formând un fel de labirint, pe aceşti pereţi fiind lipite plăcile originale cu hieroglife şi fresce, care au fost practic demontate din templul original, lăsându-se acolo zidurile şi urcându-se numai plăcile, astfel că atunci când intrai în aceste galerii, vedeai în fond exact acelaşi lucru pe care l-ai fi văzut dacă ai fi intrat în templul original. Cele două statui imense de la intrare, care reprezentau nişte faraoni, au fost cărate sus, după ce au fost despicate în patru bucăţi şi apoi relipite în faţa porţii templului. Astfel că frontul clădirii a fost şi este absolut original. Interesant a fost că, după ce am vizitat aceste minuni ale trecutului, urcăm pe nişte scări, deasupra labirintului pe care l-am descris şi intrăm într-o sală plină de maşini, care aveau scopul păstrării uscăciunii aerului, respectiv condiţiile de umiditate ale aerului pentru ca frescele, care se aflau sub aceste motoare, să nu se deterioreze, dat fiind imensa cantitate de apă care zăcea la poalele acestui templu — adică însuşi lacul de alimentare a hidrocentralei.

După vizită suntem strânşi lângă avion şi număraţi ca să nu se piardă vreunul dintre noi, pentru că de aici nu se putea ieşi decât pe calea aerului. Fiind în formaţie completă, decolăm şi zburăm non-stop până la Cairo. Acolo schimbăm avionul şi ne continuăm drumul spre Stuttgart.

Sosim seara la Frankfurt, de acum aflându-ne în ianuarie1980. De atunci au trecut 23 de ani, dar n-am fost pe nici un alt continent decât pe cel european. Aşa că, privind înapoi, pot susţine că am vizitat tot pământul în decurs de zece ani între 1970–1980.

De atunci am fost de multe ori în diferite ţări europene, vizitând chiar şi câteva insule pe care încă nu le văzusem, dar care se aflau în Mediterana. Vorbesc de insula Mallorca şi peninsula Gibraltar. Dar astea la timpul lor.

ÎNTRE MEDITERANĂ, MAIN ŞI RIN

Câteva zile după sosirea noastră, într-o noapte, fac o criză de apendicită. Am rezistat cumva până dimineaţa, nevrând să chem un medic pentru că mi-era teamă că mă transportă noaptea la spital şi sunt operat de cel care este de serviciu. Dimineaţa vine doctorul Sztankay, prietenul nostru, chirurgul, care constată apendicita, dar mă linişteşte că este pe trecute, totuşi susţine că nu ar fi bine să o lăsăm aşa, putându-se repeta criza într-o stare mai gravă, oriunde, în cursul vreunei călătorii. În consecinţă fixăm ziua de 6 martie ca zi de intrare în spital pentru a fi operat. În februarie mă mai reped până la Paris, unde urma să vizitez neapărat trei fabrici şi unde mă întâlnesc cu Inge Fonteiner, care venise prima oară la Paris, eu arătându-i practic Parisul, venind cu mine prin oraş cu taxiul, în drum spre fabricile pe care trebuia să le vizitez şi, ca de obicei, cu această ocazie, am putut arăta şi altora câte ceva.

Cel puţin şapte persoane au profitat de pe urma lucrărilor mele la Paris, respectiv a unor călătorii la Paris cu Eva, putând arăta acestor persoane capitala Franţei. Întotdeauna mi-a făcut plăcere să arăt cuiva ceva nou, oraş sau regiune pe care eu le cunoşteam şi respectiva persoană încă nu, precum şi să prezint marile magazine din Vest turiştilor care veneau din Est, adică prietenilor care ne-au vizitat, sosiţi din România, Ungaria sau chiar din Cehoslovacia.

Deci în martie 1980 sunt operat de apendicită, reluându-mi după scurt timp activitatea de consultanţă şi călătoriile în interes de serviciu. Deja de un an ne preocupa ideea cumpărării unui apartament la Amélie les Baines, unde curele îi făcuseră atât de bine Evei, ori la Perpignan, ca să fie un oraş mai mare, dar să fim în regiune atunci când vom ieşi la pensie.

Acum, în 1980, la sfârşitul lui aprilie ne hotărâm să vedem situaţia din Perpignan şi eventual să şi cumpărăm ceva. Inginerul Seiler, colegul Evei, cumpărase deja, de când sosise în Germania, două apartamente şi îl consideram cvasispecialist în a constata calitatea unui apartament, deci îi invităm să vină cu noi pe el şi pe soţia lui, Eva Seiler.

Aşa că plecăm la sfârşitul lui aprilie cu maşina la Perpignan, unde tragem la un hotel şi mergem la câteva agenţii imobiliare să vedem care este piaţa. Perpignanul are un oraş vechi, superior şi unul vechi inferior, legate unul de celălalt prin nişte scări de marmură. Bineînţeles, cu maşina, prin serpentine, poţi ajunge de jos în oraşul de sus. Totuşi oraşul

este foarte înghesuit şi, deşi am vizitat câteva locuinţe, nu ne-a plăcut nimic, pentru că, în primul rând nu aveai nici loc de garat maşina în faţa casei, ca să nu mai vorbesc că era plin de *magrebieni. Magreb* se cheamă regiunea nord-africană. Această populaţie era constituită din oameni săraci din Algeria, Tunis şi Maroc, care vin în Franţa în chip de muncitori pentru a executa muncile de jos, începând de la măturători de stradă sau constructori de drumuri, şosele ş.a.m.d. Aceşti oameni nevoiaşi s-au stabilit în ieftinele locuinţe din centrul vechi al oraşului, de unde cei înstăriţi au plecat cumpărându-şi case la marginea Perpignanului sau în comunele din jur. Desigur că pentru noi era prea scumpă o casă, noi gândindu-ne la vreun apartament mai modest, suportabil pungii noastre. Cum am spus, în centru nu ne-a plăcut nimic şi nici n-am fi putut să ne aşezăm acolo, dat fiind că maşina necesita, dacă nu un garaj, cel puţin un loc sigur de parcare în faţa casei, cum dealtfel era situaţia la Frankfurt. Urma să plecăm mai departe a doua zi spre Amélie les Baines, ca să ne luăm acolo ceva, deşi din principiu am vrut să fim într-un oraş mare, pe de o parte, pe de altă parte Amélie les Baines este departe de mare şi nu în ultimul rând, este aşezat într-o vale, unde ni s-a spus că în cursul iernii clima este destul de umedă. Totuşi am zis să încercăm, dar cum spun, vrând să plecăm chiar în aceeaşi zi, ne plimbăm puţin în jurul hotelului, descoperim o mică agenţie imobiliară, unde cetăţeanul care conducea biroul se prezintă sub numele de Garcia, el însuşi fiind refugiat din Algeria şi, explicându-i despre ce este vorba, ne spune:

— Am ceva pentru dumneavoastră. Veniţi imediat cu mine.

Ce să vă spun, nici n-am bănuit că există aşa ceva. Nouă ni se părea un rai pe pământ; şi anume din anii 1958 şi până în 1963, cât au durat luptele de neatârnare ale algerienilor împotriva francezilor, De Gaulle hotărăşte retragerea trupelor din Algeria, aceasta proclamându-şi independenţa.

Atunci o serie de familii franceze, care locuiau deja de peste 100 de ani în Algeria, deci erau algerieni din tată-n fiu, ocupând acolo funcţii în principalele instituţii, ca poşta, căile ferate, poliţia, armata, au optat pentru Franţa, nevrând să trăiască sub un guvern algerian. În consecinţă, aceşti refugiaţi, să-i numim aşa, au năpădit sudul Franţei pentru că acolo clima era apropiată celei din Africa de Nord şi s-au stabilit pe malul Mediteranei, de-a lungul coastei franceze, în oraşele de coastă. Astfel şi Perpignanul a primit o serie de refugiaţi, pe care statul a avut obligaţia să-i ajute ca să-şi făurească un nou cămin, respectiv o nouă viaţă în vechea patrie mamă. Ca rezultat, în cazul Perpignanului a fost construit un cartier nou, numit Moulin-à-Vent, adică Moara de Vânt, unde s-au construit o serie de blocuri cu apartamente de închiriat, respectiv de vândut foarte ieftin. Pentru a imita vechile oraşe îngrădite cu ziduri, ceea ce era caracteristic şi sistemului nord-african, dar care se întâlnesc şi pe continent, în cazul oraşelor Toledo, Avignon şi în alte câteva, în special în Franţa, s-a construit un patrat mare cu pereţii formaţi din blocuri de patru etaje. Intrarea în acest areal format de pereţii de blocuri de locuit bineînţeles, se făcea prin nişte porţi montate în aceşti pereţi, care constituiau — să zicem până la etajul întâi al blocului — un

gol, prin care pot trece maşinile. În cadrul acestui areal s-au construit apoi case în plus, aşezate pe câte o alee, fiecare alee fiind formată de o parte carosabilă de circulaţie într-un sens, altă parte carosabilă pentru circulaţia în sens invers, în timp ce în mijloc era un drum betonat, un fel de promenadă, având pe margini câte un şir de palmieri. Aceste alei au fost numite după sistemul spaniol *rambla*.

Când am intrat în acest areal, am rămas înmărmurit de contrastul uimitor dintre oraşul vechi — care, din punct de vedere arhitectonic era cu mult mai preţios, existând case în stil algerian, case în stil francez cu balcoane de fier forjat, cu alte cuvinte un mănunchi întreg de diferite stiluri — şi acest cartier unde nu exista nici un stil, casele fiind moderne, blocuri de patru etaje cu câte două apartamente pe fiecare etaj. Împrejurimile acestor blocuri, cu zeci de locuri de parcare pentru maşini în jurul fiecărui bloc, cu splendidele alei de palmieri, te transpuneau într-o grădină formidabilă, nemaivorbind şi de soarele care strălucea şi care dădea acestei ambianţe o vrajă unică. Am aflat că aceste apartamente au fost date refugiaţilor cu un credit foarte ieftin, încât ei stăteau în aceste apartamente de acum, de peste 20 de ani. Şi aici era valabilă regula că o familie înmulţindu-se, tindea să-şi aibă casa proprie cu o grădină şi, în consecinţă, după atâţia ani, nemaifiind săraci au început să-şi construiască case în comunele din jur, eliberându-se, astfel, câte un apartament în acest cartier Moulin-à-Vent. În consecinţă, aceste apartamente se puneau în vânzare.

Vizităm un astfel de apartament, care aparţinea tot unui refugiat algerian. Aceşti albi algerieni, mai exact, francezi de origine, se numeau în Algeria, respectiv în Maroc sau Tunis, *pieds noirs*, adică picioare negre, pentru că în timp ce arabii umblau desculţi, ei aveau pantofi negri. Cu alte cuvinte, cumpărăm apartamentul de la acest *pantof negru* provenit din Algeria.

Apartamentul are trei camere şi este aşezat chiar pe *rambla* numită Occitanie, putându-se vedea de pe balcon frumuseţea palmierilor de pe alee. Apartamentul are trei fronturi, dând pe trei străzi şi având numai balcoane. Chiar şi bucătăria are balcon, fără a avea ferestre propriu-zise. Apartamentul este foarte luminos, chiar şi baia având fereastră. Ceea ce ne-a plăcut foarte mult este imensul spaţiu care se află în acest întreg cartier. Vorbesc de spaţiu pentru că străzile erau largi şi nu întortocheate şi înguste, ca în oraşul vechi, pe de o parte, pe de altă parte imensitatea de locuri de parcare pentru maşini.

Costul apartamentului a fost exact pe măsura pungii noastre, aşa că în câteva minute l-am şi cumpărat, urmând a-l ocupa peste un an, în 15 martie, atunci când actualul proprietar îşi va fi terminat construcţia casei. Iar faptul că-l lăsam să stea încă un an în apartamentul lui a avut ca urmare reducerea cu 10 % a preţului apartamentului. Am şi fixat pentru luna iunie întâlnirea la notariat pentru plătitul şi transferul apartamentului pe numele nostru.

Deci, spre deosebire de ceilalţi prieteni veniţi din România, noi aveam apartamentul în Franţa, în timp ce ei îşi făcuseră apartamente sau case în Germania. Deosebirea era însă

foarte importantă: ei şi-au luat credite pentru a putea plăti scumpele apartamente din Germania, în timp ce noi am putut plăti din banii pe care îi aveam strânşi acest apartament splendid la Perpignan.

Cartierul se află la zece minute cu maşina, la circa şase–şapte kilometri de Mediterana, acolo fiind staţiunea numită Canet. Canet este satul şi Canet Plage se cheamă practic şirul de hoteluri aşezate pe malul mării şi unde lumea care stătea în aceste hoteluri, traversând strada, ajungea pe plaja constituită dintr-un nisip foarte fin.

În contrast cu partea Coastei de Azur, unde se află Nisa, Cannes şi Saint Tropez, unde este şi domiciliul lui Brigitte Bardot, deci în comparaţie cu La Côte Vérmeille, adică coasta roşie, cum este numită cea aflată de-a lungul Perpignanului, spre deosebire de această plajă frumoasă şi cu nisip fin, pe Coasta de Azur malul este stâncos, neexistând o plajă frumoasă, cel mult o şuviţă de câţiva metri de nisip, adus mai mult cu camioanele.

De-a lungul mării se înşiruie frumoasele plaje cu fostele sate pescăreşti, care astăzi sunt transformate în plajă, având hoteluri moderne: Barcarès, Canet, Saint Cyprien, Argelès, Banyuls, Port Vendres, acestea numai în stricta vecinătate a Perpignanului.

Dacă mergem spre est, de la Narbonne până la Montpellier, întîlneşti o plajă după alta, acestea fiind atât frumoase cât şi moderne, pentru că în timp ce Coasta de Azur este locuită deja de mult timp, de zeci de ani, aici în ultimii zece ani s-au dezvoltat toate aceste localităţi de plajă, deci tot ce s-a construit are o vechime de 10–15 ani şi nu mai mult. Există chiar un nou aşezământ construit abia de patru sau cinci ani, Argelès Port, unde s-a făcut un imens port de iahturi şi o îngrămădire de 10–15 hoteluri. De altfel, şi Canet Plage are un imens iaht club şi un port pentru iahturi. Aceste iahturi sunt foarte luxoase şi sunt mai scumpe decât un apartament.

Perpignan este capitala departamentului Pyrénées Orientales, deci Pirineii Orientali, începând de prin Port Vendre, Munţii Pirinei, astfel încât coasta până la frontiera spaniolă nu mai este plajă, ci stânci, adică începutul lanţului Munţilor Pirinei care traversează de la Mediterana până la Atlantic, în fapt frontiera naturală între Franţa şi Spania.

Din Perpignan se vede un munte înalt de 2 800 metri, care se cheamă Canigou, acoperit în cea mai mare parte a anului de zăpadă, precum şi Carlisle, de 3 000 metri înălţime, aşezat la circa 70 de kilometri de Perpignan. Trecerea dintre Franţa spre Spania are loc fie pe malul Mediteranei, fie pe malul Atlanticului, respectiv având încă vreo trei treceri prin nişte strâmtori în interiorul Pirineilor, adică în interiorul Franţei, respectiv al Spaniei.

Perpignan este în acelaşi timp şi capitala catalanilor, un popor care vorbeşte o limbă asemănătoare cu limba română, diferind mai mult de franceză şi mai puţin de spaniolă. De altfel, această Catalonie franceză se continuă în Catalonia spaniolă, a cărei capitală este Barcelona. Acum, în 1980, după moartea lui Franco din 1975, Catalonia spaniolă a devenit cvasiautonomă şi astfel Franţa — pentru a preîntâmpina eventualele demonstraţii în Catalonia franceză, demonstraţii care ar fi cerut independenţa, sau cel puţin autonomia în

cadrul Franţei — a admis şcolile primare în limba catalană, respectiv numele oraşelor sunt scrise în două limbi, în franceză şi catalană. Astfel Perpignan se numeşte Perpiña în limba catalană.

Acest departament este foarte bogat. E adevărat că industria este aproape nulă, în schimb din punct de vedere al naturii este înzestrat, pe de o parte cu bogăţii naturale — peşte şi fructe —, pe de altă parte, geografic, natura prezintă o frumuseţe de nedescris, găsindu-se toate formele de relief naturale, de la mare până la munte, deci într-un interval de 40 kilometri pleci de la zero altitudine, de pe malul mării, până la 3 000 metri, vârful Canigou. Ai apoi ca produse naturale viţa de vie, deci regiunea este bogată în vinuri. Vinurile dulci à la Malaga le găseşti şi aici, regiunea Rives Altes fiind cea mai vestită, producând muscatul de Rives Altes. De altfel, în Rives Altes s-a născut Joffre, care în primul război mondial a devenit generalul conducător al armatei franceze, generalul Joffre.

În jurul Perpignanului se întind munţii Pirinei şi Albières, găsindu-se aici o serie de peşteri, una mai frumoasă decât cealaltă, cu mii de stalactite şi stalagmite, unele descoperite recent, astfel că aceste peşteri şi-au putut păstra toată frumuseţea, fără să fi fost dărâmate, cum e cazul altor peşteri descoperite acum 100 de ani, când nu exista încă tendinţa de a păstra natura intactă.

Nu departe de Perpignan este satul Tautavel, unde s-au găsit recent resturile unei aşezări omeneşti preistorice, datând de acum patru sute de mii de ani, deci şi mai vechi decât omul preistoric de Neanderthal din Germania.

Cu contractul semnat de ambele părţi plecăm mai departe cu familia Seiler la Lourdes. Şi Lourdes se află la poalele Pirineilor, spre nord-vest de Perpignan, oraş cunoscut după apariţia Fecioarei Maria în faţa micuţei ciobăniţe Bernadette şi care este renumit pentru pelerinajele care se fac acolo, mulţi pretinzând că au fost tămăduiţi de bolile lor, prin minunea săvârşită de Maria.

După aceea ne întoarcem la Frankfurt. Venim aici cu Eva încă o dată în luna iunie, când plătim apartamentul şi semnăm la notar definitivarea contrac-tului, devenind astfel proprietarii unui apartament la Perpignan în oraşul nou Moulin-à-Vent, care ne aparţine şi azi. Spun azi, pentru că ne aflăm în 2003.

Acum doi ani începusem să-mi dictez memoriile, dar timpul trece repede şi lucrarea merge înainte destul de încet, astfel că trebuie să ajustez cu un an, doi, în general, data când s-au petrecut evenimentele narate. Deci iată că suntem deja de 23 de ani proprietarii acestui apartament.

Desigur, şi acest fapt de natură psihologică a făcut să rărim călătoriile mai mari, folosind fiecare răgaz de concediu al Evei pentru a veni aici. Când ai unde să stai într-o localitate atât de frumoasă, respectiv într-o regiune atât de exotică, nu-ţi mai arde să faci kilometri, să zbori pe alte continente, văzând alţi palmieri şi alte regiuni frumoase.

De altfel, din 1986 când Eva a ieşit la pensie, am continuat să venim aici pe perioade tot mai lungi, astfel petrecând de atunci aproape toate iernile când în Germania clima este

aspră, cu multă ceaţă — ceea ce e otravă pentru astmul Evei — la Perpignan ca şi acum în februarie 2003, unde însuşi statul în această climă îi ameliorează starea de sănătate.

Dar să depănăm mai departe amintirile din anul 1980.

După semnarea contractului la notar ne despărţim, Eva se întoarce cu trenul la Frankfurt, iar eu mă duc la Barcelona, unde aveam de lucru încă câteva zile. Reîntors la Frankfurt ne vedem de treburile noastre şi pe nesimţite trece vara.

Luna octombrie 1980 ne aduce o mare bucurie. După 11 ani o revedem pe doctoriţa Eliza Ionescu, care vine să ne viziteze la Frankfurt. Stă la noi trei săptămâni, în care timp îmi organizez o lucrare în Spania, pentru a o lua cu noi şi a-i arăta această regiune a Europei de sud-vest. Mergem pe ruta cunoscută, pe valea Rhonului, îi arătăm Avignonul, apoi Perpignanul, intrăm şi în apartamentul nostru. Neavând încă cheile, facem doar o vizită familiei Bollé, de la care cumpărasem apartamentul şi de aici trecem frontiera spaniolă.

Îi arătăm Elizei Barcelona, apoi Tarragona, unde se întâmplă o nostimă poveste şi anume: vizităm catedrala trecând după aceea pe strada din spatele catedralei, care are mici porţiuni de doi, trei metri pătraţi de grădină cu o intrare în biserică, intrare care nu se mai foloseşte pentru că în faţa micilor grădiniţe există nişte garduri de fier forjat de vreo doi metri înălţime. Trecând prin faţa unei astfel de grădini, Eliza, care îşi făcuse o pălărie cu ocazia acestei călătorii, deci o pălărie nouă, a fost prinsă de o boare de vânt, pălăria este luată, ridicată şi aterizează în mica grădiniţă, unde, cum spuneam, nu se putea ajunge decât din interiorul bisericii. Mi-a fost milă de pălărie ca s-o lăsăm acolo pierdută şi în consecinţă am reintrat în catedrală, am căutat paracliserul şi i-am explicat situaţia. În fine, acesta ia un maldăr de chei ruginite, mergem pe dinăuntrul catedralei, încearcă vreo zece chei, până, în fine, cu una reuşeşte cumva să deschidă acea uşă sau portiţă, care de cel puţin o sută de ani n-a mai fost manipulată. Aşa recuperăm pălăria Elizei.

Coborâm spre sud-vest la Valencia, patria *paella*-ei. *Paella* este o mâncare catalană, care se face astfel: se prăjeşte usturoi în untdelemn, apoi se pune orez cu ceva apă şi se fierbe toată povestea până când aproape se înmoaie orezul, se adaugă şofran, care colorează orezul în galben, apoi se pun bucăţi de carne de pui şi de *gambas* —, *gambas* sunt creveţii, care se numesc astfel în Spania şi care se fierb împreună cu puiul şi cu restul adaosului şi astfel se naşte o mâncare foarte bună, numită, cum am spus, *paella*. Ne reîntoarcem în Germania, dar înainte de a ajunge la Frankfurt trecem prin Saarbrücken, unde locuieşte Carmen Mureşanu, care încă în România se împrietenise cu Eliza. Astfel o lăsăm pe Eliza câteva zile la Carmen, noi reîntorcându-ne la Frankfurt.

În ziua de 2 noiembrie Eliza se întoarce în România, oprindu-se însă pentru câteva zile la München pentru a o vizita pe Sibylle Weinberg, care între timp îşi pierduse şi tatăl şi rămăsese singură la München.

În 3 noiembrie plec în Belgia pentru treburi, înnoptând în oraşul Anvers. Aici aflu, a doua zi, în 4 noiembrie despre alegerea lui Ronald Reagan ca preşedinte al Statelor Unite.

Acest fapt m-a bucurat foarte mult, nu ştiu de ce, dar simţisem instinctiv că acest om va putea contribui la schimbarea situaţiei politice internaţionale. Aşa a şi fost. El şi cu papa Ioan Paul al II-lea, polonezul Carol Woityla au reuşit, fiecare prin contribuţia lui, Reagan cu înarmarea Americii şi Papa cu susţinerea Poloniei, să slăbească în aşa mod Uniunea Sovietică, încât şi cu sprijinul indirect a lui Gorbaciov, lumea să ajungă să scape de această pacoste care s-a numit comunism, mai exact stalinism.

Cum era bancul? „Unul deţine două milioane de dolari şi îl întreabă pe prietenul său:

— Ce să fac cu banii aceştia?

— Foarte simplu, cumpără ruble!

— Ce, eu să cumpăr ruble, pentru ce?

— Păi sunt două posibilităţi: viitoarea putere mondială va fi Uniunea Sovietică şi atunci rublele vor avea o valoare enormă.

— Bine, bine şi ce mă fac dacă dispare Uniunea Sovietică?

— Ei bine, nu merită două milioane de dolari dispariţia Uniunii Sovietice? Doar merită atâta!"

Iată că a trecut şi 1980. Pentru prima oară de când am sosit în Germania petrecem Revelionul acasă, noi doi singuri. Ne gândim cu regret la revelioane de acum doi ani şi de dinainte, petrecute încă cu mama Evei, care, săraca, între timp murise, în 1978.

În 1981, luna martie, iarăşi moare o persoană dragă. Este vorba de profesorul Juliu Grosz, care sosise abia cu doi ani în urmă în Germania. La înmormântarea lui mă întâlnesc cu Viky Kovacs, pe care îl pomenisem şi care era vărul lui Andrei Dornhelm din Timişoara, el fiind întovărăşit de un alt prieten, de Hansi Brody.

După înmormântare, amândoi vin la mine acasă, unde stăm de vorbă şi depănăm amintiri din Timişoara. De menţionat că, după câtva timp, murind şi soţul Gherdei, ea se va recăsători cu Hansi Brody, de care apoi ne va lega o strânsă prietenie până la moartea lui, continuând relaţiile cu Gherda.

Deci perlele mele continuă să părăsească firul aurit, înmulţindu-se tot mai mult pe firele negre, încă dominând mărgăritarele de pe firul aurit.

În 15 martie 1981 venim la Perpignan să preluăm locuinţa. Fostul proprietar a evacuat toată locuinţa, lăsându-ne însă bucătăria intactă, astfel că a fost necesar să cumpărăm mobilă numai pentru restul de trei camere. Astfel am instalat o cameră de zi, un dormitor şi o cameră de oaspeţi. Din acest moment hotelul Przibram era deschis pentru toţi cunoscuţii.

De acum aveam să petrecem foarte mult timp în această nouă locuinţă, în primii ani instalând-o, ceea ce însemna că în orice perioadă de timp liber pe care Eva şi-l putea permite veneam încoace, chiar pentru câteva zile sau un sfârşit de săptămână, aducând de fiecare dată câte ceva pentru completarea mobilelor cumpărate, respectiv anumite mobile pe care Eva le construieşte la Frankfurt şi apoi le desfacem şi le aducem la Perpignan pentru a le reface din nou. Astfel e vorba, spre exemplu, de anumite rafturi pentru cărţi.

Am ajuns încetul cu încetul ca, orice cumpăram nou, să cumpărăm în două exemplare, spre a le avea şi la Perpignan şi la Frankfurt.

Prima vizită la Perpignan a fost făcută de Kati Ionaşiu, de care am mai povestit, dintre foştii noştri prieteni de bridge la Frankfurt şi care s-au mutat la Essen. În iunie 1981 vine cu noi pentru o săptămână aici, noi o aducem cu maşina şi tot noi o ducem înapoi în Germania. A nimerit un timp atât de formidabil şi de cald, plaja fiind extrem de frumoasă, încât a petrecut aproape toată ziua lungită în nisip.

În luna septembrie a aceluiaşi an, Eva reîncepe o cură la Amélie les Baines, eu secondând-o cu nişte băi binefăcătoare pentru mădulare. De astă dată însă nu mai locuim la Amélie les Baines, ci stăm în locuinţa noastră din Perpignan, de unde în fiecare zi facem cei 40 de kilometri până la Amélie les Baines şi înapoi.

Înainte de a veni aici la Perpignan pentru a face cura, sosesc din Timişoara în vizită Nuşa şi cu Mircea Catalina, astfel că-i aducem şi pe ei cu noi, oferindu-le astfel o vacanţă de pomină, în mijlocul palmierilor, la malul mării. Nu mai puţină plăcere le făceau şi plimbările la Amélie les Baines, încât au ajuns să vină cu noi în fiecare zi până la Amélie şi până făceam băile ei se plimbau pe malul râului Tech, care curge prin Amélie, râu de munte plin de păstrăvi şi care, trecând apoi nu departe de Perpignan, se varsă în Marea Mediterană. După trei săptămâni de cură ne întoarcem cu ei împreună, la Frankfurt, de unde apoi se întorc acasă în România.

În 20 decembrie ne vine în vizită la Frankfurt, din München, Sibylle Weinberg.

În acel an 1981, vara, toamna şi iarna fuseseră foarte frumoase. În regiunile din sud, clima a fost foarte dulce şi în timpul iernii, fiind soare zilnic, temperatura ajungând în decembrie şi ianuarie până la 20 şi ceva de grade. În ziua de 24 decembrie facem o plimbare cu Sibylle până la o localitate de munte, un sat cu numele de Eus.

Satul este aşezat pitoresc, pe coama muntelui, în vârf fiind catedrala de o înălţime impunătoare, iar sub catedrală, ca un ciorchine, formând circa patru străzi, sunt aşezate casele satului, încât dacă te uiţi de jos, vezi catedrala şi patru rânduri de case venind în jos. Cu maşina se ajunge, pe serpentine, până la primul rând de case de jos, restul urmând a se urca pe scări până sus. Vizităm această curioasă localitate, cum spuneam, fiind 24 decembrie pe la orele 1 la prânz, când ajungem până sus la catedrală, respectiv biserica cea mare a satului. Vrem s-o vizităm, dar e închisă. Cum stăteam şi ne uitam la poarta bisericii, aşteptând să se deschidă, nici noi nu ştiam cum, căci nu era nici ţipenie de om, deodată apar patru persoane, o pereche mai în vârstă şi o pereche mai tânără. Observăm că doamna mai tânără explică în franceză celorlalţi trei ceva despre biserică, apoi arătând la stânga, dreapta, casa cutare reprezintă cutare, la care eu mă adresez tinerei doamne, întrebând-o dacă nu ştie cumva când se deschide această biserică.

— A, păi pot să o deschid eu pentru Dumneavoastră şi puteţi să o vedeţi.

— Sunteţi ghida acestei biserici? întreb eu.

— Nu, zice, tatăl meu este proprietarul întregului sat, cumpărând majoritatea caselor, eu fiind soţia acestui domn şi perechea în vârstă sunt părinţii lui, adică socrii mei.

Ne prezentăm şi cel în vârstă spune:

— Monsieur Sobel, şi cel tânăr tot monsieur Sobel, fiind fiul lui şi amândoi spun că sunt ingineri chimişti.

La care eu, bineînţeles, ripostez că şi eu sunt.

— O, ce interesant, spune cel în vârstă şi adaugă: După cum vorbiţi franţuzeşte, cred că nu sunteţi din Franţa.

— Nu, răspund eu. Sunt din Germania.

— A, păi atunci să vorbim germana, că eu vorbesc mai bine germana decât franceza.

Începem să conversăm în germană, la care dânsul spune:

— Dar mi se pare că dumneavoastră nu sunteţi nici din Germania.

— Nici eu nu cred că dumneavoastră sunteţi din Germania, spun eu.

— Sigur că nu, eu sunt dintr-o ţară îndepărtată, cu numele de România şi anume din Satu Mare.

Începem să râdem şi ripostăm că noi suntem din Timişoara, toţi trei.

— Şi tânăra doamnă, respectiv nora dumneavoastră, întreb eu, care vorbeşte atât de perfect franceza?

— Foarte simplu, nora mea este fiica lui Jacques Canetti, care, cum a spus dânsa, este practic proprietarul acestui sat, oamenii de aici, mai ales tinerii, plecând cu toţii la Mediterană, în jos, spre Marsilia, unde lucrează la nişte zăcăminte de gaze, iar aici satul a rămas practic părăsit, iar Jacques Canetti a cumpărat majoritatea caselor.

Jacques Canetti mi se părea cunoscut, căci nu demult primise premiul Nobel un scriitor cu numele de Ellias Canetti, care era originar din Bulgaria. Foarte simplu, Jacques Canetti este fratele lui Ellias Canetti, fiind tot din Bulgaria. Bine, ne-am lămurit definitiv. Sibylle Weinberg a şi spus că suntem şi noi aproape părtaşi la premiul Nobel.

După ce vizităm biserica suntem invitaţi la domiciliul tinerei doamne, într-una din frumoasele case din rândul întâi, la baza satului, casă foarte veche pe dinafară, pe dinăuntru însă transformată ultramodern, cu toată aparatura electrică necesară, de la frigider, până la televizor.

Casa are un balcon foarte vechi şi când te aşezi pe balcon, are pe perete — care este destul de înalt ca nu cumva să cazi în vale —, o ferestruică prin care vezi munţii de vis-à-vis, tocmai vârful Canigou, acoperit cu zăpadă. O privelişte feerică. Şi ca să fie sărbătorită aşa cum trebuie ziua de Crăciun, doamna Sobel senior, adică mama tânărului inginer, se duce în bucătărie şi aduce o tavă mare cu prăjiturile cu nucă şi mac, tradiţionalul cozonac, care se mănâncă în toată Ungaria, Cehoslovacia, Transilvania şi respectiv Banat, deci în fostele provincii austro-ungare. Reiese că doamna Sobel senior este originară din Budapesta.

— Până şi asta se potriveşte, zic eu râzând, căci şi mama mea este originară din Budapesta. Din nou se întâmplase cu mine o coincidenţă uimitoare.

Familia Sobel, atât senior cât şi junior, locuiau la Paris şi au fost în vacanţă doar pentru câteva zile. De atunci am trecut de mai multe ori prin Eus, dar nu ne-am mai dus niciodată să vedem dacă mai există acolo familia Canetti.

Încă o întâmplare survenită în luna septembrie 1981, încă înainte de a fi venit Sybille, deci când Mircea Catalina era aici în Perpignan; ascultam ştirile franceze, pentru ca la un moment dat să se anunţe că va urma un interviu cu André François, originar din Timişoara, România, caricaturist şi pictor vestit între timp în Franţa.

Atunci i-am spus lui Mircea că eu cunosc familia acestui cetăţean, şi anume când eram copil de circa 16 ani, în anii '30–'40, mergeam deseori la o familie prietenă, un fost coleg de-al tatălui meu la căile ferate şi care stătea la Timişoara pe str. Domniţa Bălaşa, mai târziu Griviţa Roşie. Ei bine, în aceeaşi casă cu familia unde mergeam noi locuia şi o familie cu numele de Farkas. De câteva ori ne-am întâlnit cu ei şi, fiind prieteni cu prietenii noştri, am fost invitaţi şi la ei în casă. Acolo ne-a povestit domnul Farkas că are un fiu, care încă în anii '30 plecase să studieze în Franţa, a făcut Belle Arte, a devenit pictor şi a rămas în Franţa. Ne-a şi arătat o pictură de-a lui, care mi s-a întipărit în minte, reprezentând un câmp, unde mulţi oameni stăteau cu capul în jos pe mâini, şi în spatele lor o mână enormă care se înălţa spre cer. Bătrânul Farkas îmi spune că acest tablou simbolizează faptul că dacă toată lumea stă pe cap, fiul lui, cu mâna lui îşi va apăra părinţii. Poate fiindcă era o pictură atât de bizară mi-a rămas acest lucru în minte şi acum când s-a spus la televiziune despre André François, mi-am adus aminte că bătrânul Farkas mi-a spus că el şi-a schimbat numele în André François, că-şi semnează toate operele lui cu acest pseudonim. Mi-am adus brusc aminte că şi la Biblioteca Britanică aveam reviste englezeşti, „Lilliput", „Punch", care aveau câte o caricatură semnată de André François. Este interesant că acest nume a continuat ca un fir roşu, din copilăria mea şi până în 1981, continuând apoi şi mai departe, până în 2003. Dar asta la timpul său.

Cu Sibylle împreună petrecem Revelionul din 1981 spre 1982, la Perpignan. În 4 sau 5 ianuarie ne întoarcem la Frankfurt, de unde Sibylle pleacă înapoi la München. Eva având câteva zile libere în februarie 1892, o chemăm pe Inge Fonteiner de la Gladbeck, care vine la noi, şi împreună ne repezim la Perpignan ca să-i arătăm şi ei oraşul. A stat o săptămână cu noi aici, la Perpignan — spun mereu aici, la Perpignan, pentru că în momentul de faţă îmi dictez memoriile la Perpignan —, oferindu-i astfel lui Inge ca şi lui Kati o neuitată vacanţă.

Atât Kati Ionaşiu, cât şi Inge Fonteiner deveniseră prietene atât de strânse cu noi, încât în toţi anii care urmează au fost foarte des musafirii noştri, precum şi noi ai lor. Vorbisem încă la telefon cu Inge în 13 noiembrie 1994, ea murind a doua zi. Încă în august 1994 o vizitasem acasă la dânsa, la Gladbeck.

Într-o frumoasă zi de vară, în 1982 avem o mare bucurie: soseşte în vizită Roseta Pop din Timişoara, fosta mea colegă de la I.C.M., care a fost adusă cu maşina de fratele ei Emil. Rămân la noi câteva zile, deschizând astfel un şir de vizite care vor urma în anii următori, ultima având loc şi în acest an, 2003.

Crăciunul îl petrecem la Perpignan, unde anul 1983 ne prinde în plină primăvară, după care ne întoarcem la Frankfurt. Aici soseşte ca vizitatoare Fulga Gheorghiu, fiica fostului coleg de-al Evei, Ştefan Gheorghiu. Vine la Frankfurt şi va şi rămâne aici, neîntorcându-se în ţară.

În martie fac o călătorie la Paris unde am de vizitat câteva fabrici, care produc aparate de sudură autogene, pentru a afla modelele şi consumurile chimice pentru întreţinerea lor. Îmi mai rămăsese o singură fabrică de vizitat, care se afla însă la Nantes, în nordul Franţei şi pentru care nu era rentabil să întreprind o călătorie până acolo. Astfel, iau trenul şi mă întorc la Frankfurt.

În compartiment, vis-à-vis de mine este aşezată o doamnă, cu care încet începem o conversaţie. Venind vorba de meseria mea, îi spun că fac cercetarea pieţei şi acum am fost la Paris să vizitez câteva fabrici de sudură electrică, povestindu-i că îmi mai rămăsese o singură întreprindere la Nantes pe care n-am vizitat-o. La care dânsa începe să râdă şi spune:

— Eu sunt proprietara fabricii de aparate de sudură din Nantes.

Nu trebuie să vă spun că din nou s-a produs o coincidenţă fantastică, aşa că până ce am ajuns la Frankfurt am ştiut tot ce trebuia să ştiu despre fabrica de la Nantes. Şi încă mai mult. Micheline Paulange, aşa se chema dânsa, trebuia să meargă la Nürnberg să viziteze o prietenă. Noi am întârziat câteva zeci de minute, aşa că nu se ştia dacă mai putea prinde trenul care trebuia să plece la scurt timp după sosirea acceleratului nostru. Eva mă aşteaptă la gară, alergăm cu ea, care avea cărucior pregătit pentru bagaje, până la linia respectivă, de unde pleca trenul ei şi în ultima secundă ajungem trenul. Aşa că ea prinde trenul, în mână încă cu cartea mea de vizită pe care i-o dădusem rugând-o să mă cheme.

A doua zi mă cheamă la telefon şi astfel o invităm să se oprească la noi pentru două zile, în drumul înapoi spre Franţa, respectiv spre Nantes. Aşa s-a şi întâmplat. A venit la noi, ne-am împrietenit, şi de atunci a fost în vizită la Perpignan, a mai fost încă o dată în vizită la Frankfurt, am fost noi la ea în vizită la Nantes. Iată că aşa se leagă prietenii, printr-o simplă călătorie în tren.

În aprilie venim pentru câteva zile de Paşti la Perpignan, având ca oaspete pe Fulga, cu care ne întoarcem împreună la Frankfurt, unde ea era în căutarea unui post, după ce-şi aranjase actele de germanitate, devenind cetăţeană germană. După câţiva ani îşi va aduce în Germania şi părinţii, soţul, precum şi pe cei doi copii.

Încetul cu încetul se adună toţi timişorenii în Germania şi cercul nostru de prieteni care au rămas în România se micşorează mereu. Dar încă vor mai veni câţiva din ei, urmându-ne în exil.

În august 1983 suntem din nou pentru câteva zile la Perpignan, de unde pornim într-o frumoasă călătorie care ne duce din Perpignan până la Milano, unde ne vizităm rudele, adică pe vărul meu, soţia şi copiii lui, cu care ocazie îl văd ultima oară, căci între timp atât vărul meu Andrei din Brazilia, cât şi Giulio din Milano au decedat. Trecând pe lângă Capul Mimoza, lângă orăşelul Cervo, vizităm pentru o zi şi o noapte familia Vogelweier, care îşi petrecea acolo vacanţa. E vorba de Ruth Vogelweier pe care am cunoscut-o privind prin geam în locuinţa din Bornviesenveg şi care spăla geamurile peste drum.

Interesant cum se nasc prietenii şi cunoştinţe prin împletiturile unor întâmplări în viaţa unui om şi cât de multe din aceste cunoştinţe rămân foarte multă vreme, de cele mai multe ori chiar până la sfârşitul vieţii persoanelor cunoscute.

Din Milano mergem mai departe spre răsărit ajungând în Austria şi sosind la Viena, unde stăm la familia Dornhelm, pe care de mult nu-i văzusem. Mă întâlnesc şi cu prietenul meu Alexandru Krischan, cu care eram coleg de liceu.

Cu ocazia acestei călătorii mi-a apărut o boală curioasă, cu dureri abdominale, fiind supus, după întoarcerea la Frankfurt, unor serii de examinări pentru eliminarea unei cauze organice, trăgându-se apoi concluzia că este vorba de un tub digestiv iritabil, care dădea semne de alergie faţă de cele mai multe alimente. Durerile erau sâcâitoare şi toţi medicii pe care i-am consultat ajungeau la concluzia că nu se poate face nimic şi trebuie să trăiesc cu această neplăcere. Astfel m-am chinuit peste un an şi jumătate, după care situaţia s-a rezolvat în mod uimitor. Primesc ideea de la un vecin din Frankfurt, dându-mi o carte în care un medic descria aşa-zisele boli ale civilizaţiei, datorită proastei alimentări. Reieşise într-adevăr că eu mă alimentam foarte prost, întrucât trăiam, practic, din carne pe grătar, pâine albă şi foarte multă dulceaţă, compoturi mâncate la carne, respectiv ciocolată şi mult zahăr. Lipsa vitaminei B din propriul meu organism a dus la această iritaţie a întregului tub digestiv. Din cartea primită de la acest vecin am învăţat că trebuie să-mi modific radical alimentaţia, mâncând dimineaţa aşa-zisul *müsli*, o specialitate elveţiană, de altfel şi engleză, numită însă altfel şi anume *porridge*, ei mâncând dimineaţa fulgi de ovăz, iar elveţienii mâncând grâu măcinat, amestecat fie cu iaurt, fie cu fructe şi asta în fiecare dimineaţă, înainte de a mânca orice altceva şi cu salată, pe care spaniolii o cunosc de mult sub numele de *en salada,* mâncându-se o cantitate mare de salată înainte de a începe practic prânzul şi consumul de pâine integrală, în loc de pâine albă. Abia am început această dietă şi în şase săptămâni am fost vindecat. Această dietă o ţin până azi.

La început, să zicem circa zece ani, am evitat să mănânc multe alimente, neştiind care îmi fac eventual rău şi de frica de a nu reîncepe boala m-am mărginit doar la dieta prescrisă plus alte alimente cum sunt cartofi fierţi şi carne fiartă sau la grătar.

Abia în 1993 am început să mănânc orice, datorită unei curioase întâmplări. Şi anume, la Perpignan, la banca noastră, la Crédit Lyonnais am făcut cunoştinţă şi ne-am împrietenit cu familia Brunet, el Michel, ea Michelle frecventându-ne deseori, ei plecând apoi în nordul Franţei lângă Poitiers, unde el moştenise un garaj. Deci după zece ani de

dietă, când i-am vizitat, în 1993, la Poitiers, dânsa ne-a servit la cină brânză de capră, o specialitate locală. Eu în credinţa că sunt alergic faţă de lapte, spunându-mi-se aceasta în Germania, n-am îndrăznit să mănânc lapte, sau produse lactate, deci nici brânză. Ea m-a îmbiat cu brânză de capră spunându-mi că este minunată, şi eu lăsându-mă să cred că sunt alergic numai faţă de laptele de vacă, dar nu şi de capră sau oaie, m-am apucat şi am mâncat, şi iată că nu s-a întâmplat nimic.

Din clipa aceea am gustat şi brânza de oaie, tot fără nici un efect neplăcut, ca în consecinţă să încep să mănânc orice fel de brânză, şi mai apoi orice aliment. Nu s-a întâmplat absolut nimic şi eu continui şi astăzi să mănânc orice, bineînţeles păstrând ca bază respectivul *müsli* de dimineaţă şi enorma cantitate de salată înainte de a porni prânzul, precum şi pâine integrală. Şi cu asta am terminat marea boală de stomac.

Între timp a sosit în Germania şi profesorul Gheorghe Facsko, de la Politehnica din Timişoara, care îmi fusese coleg încă la Liceul Loga. În noiembrie 1983 reuşeşte să-şi aducă şi familia după el, soţia şi cei doi copii, astfel că în decembrie 1983 vin la Perpignan să ne viziteze, sosind cu trenul şi întorcându-se apoi în Germania cu maşina noastră. Astfel petrecem Crăciunul şi Anul Nou împreună.

Nu mai trebuie să spun că între timp sosise în Germania şi domul Heinrich Frank, fostul inginer şef de la I.C.M., care, între timp, în mod regretabil, a decedat.

În aprilie 1984 vine din nou Sibylle Weinberg la noi la Perpignan, petrecând Paştele cu noi; iar în august apar din nou Nuşa şi Mircea Catalina, pe care îi ducem la Perpignan, unde petrec vara cu noi, revenind apoi din nou la Frankfurt, de unde ei se întorc acasă.

Crăciunul şi Revelionul 1984 spre 1985 îl petrecem din nou la Perpignan, unde ne vizitează familia Bihoiu, rudele Rosetei Pop, în trecere şi apoi revenire în şi din Spania, unde îşi cumpără un apartament la Benidorm.

În 1985 se petrece un eveniment important pentru noi şi anume Spania se împacă cu Anglia şi se deschide Gibraltarul, nouă lipsindu-ne acest punct de pe harta noastră în cursul călătoriilor în jurul lumii.

Astfel, în aprilie 1985 ne repezim din Perpignan cu maşina până la linia de frontieră, trecând de-a lungul coastei şi revăzând din nou Nurcia, Malaga, Granada şi aşa ajungem în faţa Gibraltarului, ca să spun aşa, cu porţile deschise. Era una din interesantele noastre călătorii.

Traversăm cruciş, sau mai bine zis perpendicular pe aeroport. Şi anume pista de aterizare şi decolare se află paralel cu coasta spaniolă pe peninsulă şi dacă venim dinspre Spania, respectiv prin Gibraltar, traversăm perpendicular, această pistă având câte un semafor care atunci când sosea un avion era roşu şi atunci trebuia să aştepţi până a aterizat sau a decolat avionul, apoi înverzindu-se semaforul lăsa liberă trecere pentru maşinile care veneau dinspre Spania sau care se întorceau în Spania.

Odată trecut de pista aeroportului ajungeai în oraşul propriu-zis al Gibraltarului, oraş foarte bogat, cu restaurante, cu prăvălii cu tot felul de amintiri, suveniruri pe care le puteai cumpăra.

Populaţia vorbeşte şi spaniola, dar preferă engleza. Cetăţenii sunt de origine spaniolă, dar sunt cetăţeni englezi, Gibraltarul fiind colonie a Coroanei britanice.

La capătul oraşului, spre mare, se înalţă stânca Gibraltarului, o imensă stâncă netedă, de necucerit cum s-a arătat în războiul mondial, în care germanii n-au reuşit decât să bombardeze din aer stânca, care nu leza cu nimic ceea ce se întâmpla în interior. Am putut vedea şi interiorul. Din port duce în sus o potecă, apoi un tunel care intră în stâncă şi alimentează tunurile aşezate din 50 în 50 de metri, cu ţevile ieşite printr-o fereastră, care de afară nu se putea practic nimeri, şi care merge de jur împrejurul stâncii astfel că, pe de o parte era apărată stânca şi oraşul Gibraltar dinspre mare, pe de altă parte dinspre Spania. Nemai-vorbind că în port, care se afla la baza stâncii mişunau vasele de război britanice, care în timpul războiului nu numai că împiedicau ca Gibraltarul să fie bombardat sau cucerit, dar împiedicau şi trecerea oricărui vas nepoftit de englezi ca să intre prin strâmtoare sau să iasă din Marea Mediterană spre Altantic, sau invers.

Printr-o altă poartă poţi intra, mai exact coborî pe scări într-o peşteră enormă, care se află sub această stâncă, acolo găsindu-se vestigiile oamenilor preistorici în trecere dinspre Africa spre Europa. Această specie de oameni făceau parte deja din *homo sapiens*, în timp ce în Europa era încă *omul de Neanderthal* şi *omul de Tautavel.* Una din bolţile peşterii a fost amenajată drept sală de concert, ţinându-se aici concerte, ecoul fiind foarte favorabil pentru muzică.

Peste tot pe unde treceam în împrejurimile Gibraltarului cu maşina, din loc în loc şedeau maimuţe, care cerşeau mâncare de la oamenii care treceau. Am fost avertizaţi să fim atenţi căci aceste maimuţe se pot repezi şi smulge din mâini, din buzunar sau din maşină anumite lucruri precum şi alimente.

Englezii au încercat de câteva ori să se debaraseze de Gibraltar, vrând să-l cedeze Spaniei, însă de fiecare dată ţinându-se un plebiscit, 95 % din populaţia Gibraltarului cerea să rămână sub dominaţia engleză. De altfel, situaţia era similară cu insulele Falkland sau insulele Malvine, cum le numesc francezii.

Crăciunul anului 1985, respectiv Revelionul spre 1986 ne prinde din nou la Perpignan, unde o avem din nou ca oaspete pe Sibylle Weinberg din München.

În mai 1986 ne vizitează la Perpignan familia Hasitz. E vorba de Ágy şi Gyuri Hasitz. Această cunoştinţă provine dintr-o întâmplare foarte nostimă. La Frankfurt, lângă noi, vecini la a doua casă pe Schlosserstrasse, locuieşte familia Helmut Schmukle. Acest domn Schmukle este directorul general al Societăţii de Transport Schenker. Dânsul a fost în timpul războiului prizonier în Rusia, unde în acelaşi lagăr se împrieteneşte cu un medic ungur cu numele de Hasitz. Doctorul Hasitz îl vizitează de câteva ori la Frankfurt, prietenia lor durând mult după terminarea războiului. Doctorul Hasitz vorbea limba germană.

Într-o bună zi apare însă fiul doctorului Hasitz, inginerul Gyuri Hasitz cu soţia sa Ágy, care nu ştiau o boabă nemţeşte, şi care trag la familia Schmukle. Helmut şi Antjie Schmukle, care ne erau vecini deja de mulţi ani, îşi aduc aminte că noi suntem originari din România şi s-ar putea să vorbim şi limba maghiară. Exact aşa s-a şi întâmplat. Am fost invitaţi la ei, unde am servit trei zile ca translatori între cele două familii. Ei bine, între timp familia Schmukle se mută la Freiburg, oraşul natal a lui Helmut, după ce ieşise la pensie de la firma de transport.

De astă dată familia Hasitz junior, adică Gyuri şi Ágy, vin în vizită la familia Schmukle la Freiburg. De acolo el îi pune în tren şi îi trimite la noi la Perpignan, unde le arătăm împrejurimile precum şi Barcelona, după care plecând acasă spre Frankfurt, îi depunem din nou la Freiburg, la familia Schmukle. Cu aceştia din urmă ne-am împrietenit foarte mult şi veneau foarte des la noi, precum şi noi la ei. Aveam să ţinem însă legătura şi cu familia Hasitz, pe care îi vom şi vizita apoi în Ungaria. Dar asta mai târziu.

În luna iulie petrecem o lună la mare, adică la Perpignan, de unde plecăm zilnic cu maşina la plajă. Ne întoarcem la 1 august, trecând prin Lingolsheim, orăşel afiliat Strasbourgului, mai exact o suburbie a acestuia, dar cu admi-nistraţie separată. Aici o vizităm pe Lolo Vogler pe care o cunoscusem la Strasbourg în 1975, atunci când făceam un studiu la fabricile de bere şi alimente, printre altele şi bomboane, unde lucra dânsa. Acum o luăm pe Lolo, Eleonore Vogler cu noi, ne vizitează la Frankfurt, unde stă câteva zile, ea necunoscând încă Frankfurtul.

De câtva timp sosise în Germania o bună prietenă din copilărie, Yvonne Kreyer. Era fiica droghistului Elemer Kreyer, care avea drogheria în Piaţa Sfântu Gheorghe, foarte cunoscută de toţi vechii timişoreni. Yvonne Krayer era renumită ca fiind o fată foarte frumoasă, câştigând chiar un concurs de frumuseţe în copilărie.

Desigur, imediat după sosirea Yvonnei am vizitat-o la Regensburg, unde s-a stabilit împreună cu băiatul ei şi cu soţia acestuia, cu cuscrii şi cu nepoţii.

Acum suntem în octombrie 1986 şi iată că Yvonne apare la Frankfurt. O luăm la Perpignan, unde stă cu noi o săptămână, vizitând regiunea, inclusiv Barcelona în Spania. Această rută devenise un fel de program de vizită pentru toţi musafirii noştri.

La sfârşitul lui octombrie ne vizitează, din nou, Roseta Pop. Stă câteva zile la noi, întorcându-se la Timişoara în ziua de 7 noiembrie. În aceeaşi după-amiază apare Micheline Paulange, cea cu fabrica de aparate de sudură din Nantes.

Revelionul din 1986 spre 1987 îl petrecem din nou la Perpignan, în tovărăşia familiei Bihoiu. Adică Nelly şi Puiu Bihoiu, el fiind medic, ea profesoară de matematici, rudele Rosetei, de care am mai pomenit.

7 ianuarie 1987 este ziua Evei, dar nu numai, ci reprezintă şi un mare eveniment, pentru că în această zi ea iese la pensie. De acum încolo este pensionara Siemens-ului, Siemens înghiţise K.W.U., care producea reactoare atomice. Odată cu ieşirea Evei din

câmpul muncii, în Germania a şi încetat fabricarea reactoarelor atomice. Este o coincidenţă sau fără dânsa nu mai erau în stare să clădească alte reactoare atomice?

Ne părea rău că am terminat cu călătoriile în jurul lumii, căci acum aveam timp suficient ca să vizităm în amănunţime orice. Dar vorba Evei: să mai vedem o insulă, să mai vedem un palmier, să mai vedem un ştrand? Sau să facem şi noi ca Mircea Crişan: „Am terminat globul ăsta, daţi-mi altul!"

În anul 1987 a murit Nelly Avram, respectiv Nelly Boldur. Săraca, făcuse o pneumonie şi inima era prea slabă ca să suporte boala. Am regretat foarte mult că de la plecarea noastă nu m-am m-ai putut întâlni cu Nelly.

Pe ceilalţi trei din cei cinci cu care am crescut împreună ca copii i-am mai revăzut. Aşa, Aurică Ieremia m-a vizitat la Frankfurt. Zeno Ponoran, cum spusesem, m-a vizitat la Gladbek, iar Titi Sarmeşiu, făcând o tentativă de venire în Germania şi de rămânere aici, din păcate nereuşită, a fost şi dânsul să ne viziteze. După ce s-a întors în ţară nu a mai trăit mult, a făcut şi el o criză de inimă şi a plecat. La fel şi prietenul Aurică Ieremia. Astăzi am rămas doar noi doi: Zeno Ponoran la Galaţi şi eu în Germania.

În februarie suntem din nou la Amélie, unde Eva face o cură pentru astm. În acest an întreprindem o călătorie la Londra, unde stăm o bună săptămână ca să vizităm tot ce nu văzusem încă din oraş, adică părţile interioare care ne interesau: muzee, monumente, biserici ş.a.m.d. Astfel, am fost la Catedrala Saint Paul unde am văzut sicriul lui Wellington, ducele care a câştigat bătălia contra lui Napoleon la Waterloo, precum şi locurile de odihnă a unor serii de oameni vestiţi ai Angliei. Am văzut în interior Turnul Londrei, faimoasa închisoare în care se ţineau deţinuţii foarte importanţi, în special adversarii Regatului. Am vizitat încă o dată, mai amănunţit şi British Museum, precum şi B.B.C.-ul. Locuiam la hotelul Holliday Inn la etajul al şaselea, unde în ultima noapte înainte de a ne întoarce la Frankfurt ne apucă o furtună, care mai târziu a fost numită furtuna secolului. Vântul a fost atât de puternic, încât au pornit sirenele, care în mod normal anunţă un incendiu. Era destul circ la hotel, căci lumea nu ştia dacă e un incendiu sau nu. Numai eu am dormit liniştit pe cât se putea, am stat liniştit în pat căci eu în mod special nu simt nici o nelinişte când e vreo furtună sau un cutremur.

A doua zi dimineaţa am văzut ravagiile făcute de furtună. Copaci seculari scoşi cu rădăcini cu tot, zăceau pe marginea parcului, la Hyde Park de exemplu şi pe oricare stradă, unde erau copaci mai vechi vedeam câte un copac aşezat de-a latul pe stradă, încât circulaţia era cu totul anapoda în ziua aceea la Londra. Noi trebuia să pornim spre aeroport în acea dimineaţă pentru a pleca la ora 13 spre Frankfurt — decolarea avionului. Ei bine, autobusul a venit să ne ia de la hotel abia pe la ora 12, ajungând la aeroport pe la 6 seara deoarece pe drum, peste tot, lucrau pompieri la tăiatul, îmbucătăţirea şi îndepărtarea copacilor care stăteau de-a latul pe şosea.

Avionul a plecat la ora 9 seara. Aceasta a fost ultima oară când am fost la Londra şi nu am regretat, pentru că a fost ultima dată când l-am văzut în viaţă pe Costică Mugur, care

murise câteva luni după ce am plecat noi, la vârsta de 90 şi ceva de ani. Adela, soţia lui, murise mai devreme.

În luna iulie 1987 suntem din nou la Perpignan, unde descoperim un lac lângă comuna Villeneuve de la Raho, la vreo 20 de kilometri de Perpignan. Cumpărăm o barcă de cauciuc şi Eva construieşte un fel de barcă cu pânze, cu care circulă voios pe lac.

În septembrie apare la Frankfurt, din nou, Elena Corneanu venind în vizită, după ce nouă ani de zile nu fusese la noi. Între timp murise soţul ei Rică Corneanu. Nu mi se părea sănătoasă şi abia mai târziu mi-am putut explica anumite lucruri. Şi anume: toate lucrurile ei aveau mirosul foarte intens al unei substanţe chimice. Reieşise că avea ideea fixă, mai bine zis o frică deosebită de molii şi cumpărase vreo cinci kilograme de bile de naftalină pe care le împrăştiase în toată locuinţa spre a feri hainele de molii. Or, am citit ulterior, această naftalină, în special cea de calitate inferioară, conţine substanţe cancerigene.

Într-adevăr, la câteva săptămâni după plecarea ei de la noi am auzit că s-a îmbolnăvit de cancer la sân şi a fost dusă la Cluj pentru a fi operată acolo, la spitalul fabricii Dermata. A ţinut secretă toată afacerea, şi nici eu nu am putut afla decât părându-mi suspect că nu primesc nici un răspuns la telefon, m-am interesat la o prietenă a ei din Sibiu, pe nume Eta Dima, tot din Reşiţa şi care ştiam că avea strânse legături cu ea. Într-adevăr, era singura persoană care ştia unde se află. Operaţia a reuşit, dar în cazul cancerului există o regulă care spune că dacă în cinci ani nu apare în altă parte o metastază, înseamnă că a fost vindecat, a scăpat de boală. În cazul ei nu a fost aşa. A mai venit o dată în 1991 în vizită la noi, după care, exact la cinci ani, în 1992, luna septembrie, moare la Timişoara, fiind înmormântată în cavoul familiei la Oraviţa.

Încă în luna mai am fost vizitaţi la Perpignan de Micheline Paulange de la Nantes. Această vizită a fost cu peripeţii, deoarece noi am plecat din Frankfurt la întâi mai ca să sosim seara la Perpignan, ea urmând să sosească cu trenul din Nantes a doua zi după-amiază, deci în doi mai, la ora 16 şi 15 minute la gara Perpignan. Noi plecăm într-adevăr la întâi mai din Frankfurt, sosind pe la orele 12 la Basel în Elveţia, când constatăm că ne lipseşte unul din bagaje, şi anume cel mai important, o sacoşă cu dosare, care îmi era neapărat necesară pentru a face telefonic o lucrare. Ne reîntoarcem la Frankfurt, dar fiind întâi mai şi peste tot având loc defilări şi felurite sărbătoriri ale zilei de întâi mai, am decis să nu ne mai întoarcem încă o dată din Frankfurt spre Perpignan ci să o lăsăm pe a doua zi.

Astfel, plecăm în ziua de doi mai, dis-de-dimineaţă la 7 şi fără oprire alerg până la Perpignan, sosind la gară la ora 16 şi 10 minute, iar la 16 şi 15 minute a intrat trenul cu Micheline. Totul e bine dacă se termină cu bine.

În luna noiembrie mai apare la Perpignan şi colegul Wallenwein de la Laves Chemie, care stă două zile la noi în drum spre casă, venind din Barcelona.

Cel mai important eveniment al anului s-a desfăşurat însă în lunile iulie-august 1987, o adevărată tragi-comedie, pe care am lăsat-o dinadins la urmă ca s-o pot povesti amănunţit. La mijlocul lui iulie soseşte din Viena familia Dornhelm, Edith şi Andrei, cei

care fuseseră primii dintre prietenei care ne-au primit la Viena, cu 18 ani în urmă, tot în luna iulie, când sosisem la Viena după fuga noastră prin Cehoslovacia. Ei au sosit cu avionul la Barcelona, de unde i-am luat şi i-am adus aici. După câteva zile, fiind chemat de treburi, Bandi Dornhelm se întoarce la Viena, mai bine zis îl ducem la Barcelona, de unde ia avionul spre Viena, Edith rămânând încă câteva zile la noi.

Cu această ocazie îi arătăm diferite locuri pitoreşti din regiune şi astfel, în ziua de 30 iulie facem o excursie la peştera Canelette, care se află în imediata vecinătate a localităţii balneare Vernet les Baines. Vernet les Baines are aceeaşi compoziţie de apă ca şi Amélie les Baines şi face parte dintre cele şapte localităţi balneare din Pirineii francezi. Vizităm peştera care a fost recent descoperită, de câţiva ani şi era încă în construcţie, amenajându-se frumos interiorul peşterii cu scări, mici drumuri, care să te ducă printre stalactite şi stalagmite să poţi vedea cât mai mult din această peşteră aproape intactă din punct de vedere al naturii.

La ieşirea din peşteră urmează o aventură cu urmări incalculabile. În faţa peşterii sunt două locuri de parcare: unul superior, şi unul ceva mai departe, inferior. Eva se duce să ia maşina de acolo, în timp ce Edith şi cu mine trecem prin locul de parcare superior spre a ajunge la şosea, de unde urma să ne ia Eva. Trecem pe lângă o maşină, sub care văd sticlind ochii unui câine care se uita la mine atât de duşmănos, încât încrucişându-ni-se privirile puteam să jur că acest câine va ataca. Edith se mai opreşte şi începe să discute cu el cuţu, cuţu, eu spunându-i hai mai departe, simt că acest câine mă va muşca. O trag după mine şi abia fac câţiva paşi şi simt că din spate sunt muşcat deasupra călcâiului. Omul din maşină strigă înapoi câinele dar era prea târziu, eu eram muşcat. Desigur că ne oprim imediat, Edith fuge s-o anunţe pe Eva iar eu încep tratativele. Cu alte cuvinte, în primul rând, vreau să ştiu adresa, numele şi numărul său de telefon. Nu este singur, este în prezenţa unei doamne cu un copilaş mic. După numărul Departamentului, 78, văd că este din apropierea Parisului, şi anume din Departamentul Yvelines. El mă asigură că animalul este vaccinat, şi spune că probabil simţind miros de pisică pe pantalonii mei, a atacat, pentru că urăşte pisicile. Mai avea încă un câine mai mic, care însă se comporta foarte liniştit. Bineînţeles că am afirmat că în casă la noi există pisici, aici la Perpignan, dar asta nu înseamnă că un câine, netam-nesam, să muşte pe cineva care miroase a pisică. Îi spun, nu mă interesează vaccinatul câinelui, mă interesează un singur lucru, dacă câinele supravieţuieşte sănătos 14 zile, fiind o regulă, că un câine dacă este bolnav, sau turbat, în 14 zile moare. Şi fiindcă am fost muşcat la picior, ştiam că erupţia unei boli, deci a turbării survine abia peste trei săptămâni în urma unei muşcături la picior. Bineînţeles, cu cât este muşcat mai aproape de creier, de obraz spre exemplu, trebuie acţionat în primele 48 de ore, microbul localizându-se în creierul mic. El era ocupat să liniştească animalul, iar femeia scrie pe o hârtie numele, oraşul, strada şi telefonul şi mi le dă. Eu le spun că voi chema la 48 ore şi din 48 în 48 ore până la trecerea a circa două-trei săptămâni, spre a mă informa de sănătatea câinelui.

Ulterior a reieşit că nici adresa pe care mi-a dat-o nu corespundea celei reale, pentru că femeia a scris de pe carnetul lui de identitate, unde era trecută încă vechea adresă, nefiind transcrisă la poliţie noua adresă, femeia n-avea de unde să ştie acest lucru, pentru că nu era soţia lui, era altcineva, vreo cunoştinţă pe care a luat-o la drum, şi al doilea lucru foarte important pe care nu mi l-a spus, era că abia a pornit în vacanţă şi se va întoarce abia peste trei săptămâni acasă. În consecinţă n-aveam cum să-i telefonez, din moment ce el nu era acasă. Între timp soseşte şi Eva, ia numărul maşinii pentru orice eventualitate, ceea ce a şi făcut foarte bine, cum s-a dovedit ulterior, apoi foarte liniştiţi ne îndreptăm spre spitalul din Prades, Prades fiind localitatea importantă de care ţin comunele din jur, ca şi Vernet les Baines. La spitalul din Prades mi se curăţă rana, sunt pansat, dându-mi-se imediat o injecţie de tetanos, adică ser antitetanic. Doctorul m-a întrebat dacă am adresa câinelui şi dacă sunt sigur că este vaccinat. Eu foarte liniştit îi răspund, arătând spre buzunar: Am aici adresa lui, totul este în regulă. Lucru fatal, pentru că nimic nu era în regulă. Asta dovedeşte ce *black-out*-uri poate avea un om, probabil atunci când este în stare de şoc. Confundasem biletul primit cu o asigurare pe viaţă.

A doua zi, ca cineva care şi-a făcut bine treaba, mulţumit fiind de sine însuşi, Edith pleacă înapoi la Viena, noi ducând-o la Barcelona. A lăsat aici un pachet pentru domnul profesor Băcanu, cred că în acea perioadă era rectorul Facultăţii de Medicină din Timişoara şi care fiind în Spania au vorbit la telefon ca Edith să îi lasă un pachet provenit din Viena, pe care dânsul, trecând prin Perpignan, urmează să-l ia de la noi.

În aceeaşi zi în care Edith pleacă din Barcelona, soseşte la Barcelona Elisabeta, verişoara mea de la Budapesta. O aducem la Perpignan, ea asistând apoi, în următoarele săptămâni, la cea mai spectaculoasă aventură care mi-a provocat cheltuieli, amărăciune, enervări şi în special multă treabă.

Eva şi cu mine mai avusesem de lucru cu turbarea. La Timişoara am avut o pisică foarte drăguţă şi iubită de familie, care într-o zi s-a îmbolnăvit. Ne-am apucat să-i dăm injecţii cu penicilină şi în timp ce făceam acest lucru, ne-a zgâriat pe amândoi. Pisica a murit după câteva zile, veterinarul obligându-ne să ne ducem la Spitalul epidemic din Timişoara şi să facem o serie de vaccinuri antirabice, pentru că nu se putea constata dacă pisica a fost cumva turbată. Chiar dacă i se taie capul şi se caută urmele celulelor negre din creierul mic, şi chiar dacă nu s-ar găsi nimic din aceste indicaţii pentru turbare, totuşi injecţia trebuie făcută, întrucât nici un medic nu-şi asumă răspunderea în acest caz.

De acolo surveneau cunoştinţele mele în legătură cu termenii şi cu necesitatea vaccinării antirabice. Pe vremea aceea, era prin anii 1960, vaccinarea se făcea prin administrarea în burtă, zilnic, timp de trei săptămâni, a câte unei injecţie de 10 cm^3, burta fiind umflată de parcă sub piele ar exista o serie de perechi de crenvurşti. Habar n-am avut de evoluţia vaccinului în aceşti aproape 30 de ani, dar cum spun, eram liniştit.

După scurgerea a 48 de ore am dat un telefon amicului Gislais, al cărui număr, bineînţeles, sună, dar nimeni nu ridică telefonul. Alarmaţi alergăm la poştă, unde cerem

anuarul telefonic al orăşelului indicat pe hârtia pe care am primit-o de la el şi căutăm numărul pentru a verifica adresa şi numărul de telefon. Nici vorbă de a figura numele lui în anuarul respectiv, în consecinţă suntem convinşi că am fost induşi în eroare.

Suntem sfătuiţi de vecinii din bloc să anunţăm poliţia. Dau un telefon la poliţia din Perpignan, care mă întreabă de locul (localitatea) unde am fost muşcat, eu le indic locul şi mi se răspunde că localitatea nu intră în jurisdicţia lor, trebuie să ne adresăm poliţiei din Prades. Chemând la telefon poliţia din Prades şi explicându-le situaţia, mi se răspunde că nu intră nici sub jurisdicţia lor, ci de jandarmeria de la Vernet les Baines, peştera fiind pe raza jandarmeriei de la Vernet les Baines. Eva şi cu mine avem aşa o zicală când se întâmplă asemenea lucruri: „Eu sunt de la teritorial".

Asta provine din Timişoara, când, o dată, cotind spre o benzinărie să cumpărăm benzină, un cetăţean vine cu maşina, ne taie drumul şi se aşează înaintea noastră la tancare. La doi metri de el stătea un miliţian. Eu mă adresez lui şi îi spun:

— Domnule, aţi văzut acest lucru, se poate aşa ceva?

— Domnule, eu sunt de la teritorial, nu mă amestec în această problemă de circulaţie.

Ei bine, de atunci spunem şi noi acest lucru, aşa că i-am spus imediat Evei: „Ăsta e de la teritorial".

În consecinţă, ne-am luat catrafusele, am alergat vreo 45 de kilometri de aici, unde se află Vernet les Baines şi ne prezentăm la Jandarmerie.

— Vous portes plainte, ne spune acesta, adică faceţi un denunţ.

Dar, imediat nu se abţine de a ne face vinovaţi pe noi:

— Adică cum, s-a întâmplat aici, lângă mine, la 500 de metri şi în loc să veniţi imediat la mine să anunţaţi situaţia, pur şi simplu îl lăsaţi pe respectivul să fugă. Dacă acest câine va muşca aici, în regiune, pe cineva, şi cu toate consecinţele sale, veţi fi făcut responsabil, pentru că în momentul când aţi fost muşcat nu aţi venit să anunţaţi poliţia.

În felul lui avea dreptate. Ne-a explicat că în Franţa există o lege, care spune aşa: dacă cineva este muşcat, trebuie anunţată poliţia imediat. Poliţia se îngrijeşte ca în cel mai scurt timp să fie examinat câinele de un veterinar şi se eliberează un certificat cu trei rubrici: prima o certificare de sănătate prima zi, a doua certificare în a cincea zi şi a treia certificare în a 15-a zi.

Arătăm motivul denunţului, cum că am fost înşelaţi de cetăţean, dându-ne o adresă la care dânsul nu figurează, dar nici măcar în oraşul respectiv. Şi chiar dacă ar fi avut telefon roşu, care nu figurează în anuar, ar trebui să răspundă cineva la acest telefon, afară de cazul dacă nici telefonul nu este real sau nu este nimeni acasă. Mai avem un tromf în mână, cum îi spune bănăţeanul atuu-lui, şi anume numărul de înregistrare al maşinii. El începe să râdă şi spune:

— Ştiţi cât durează asta? Eu anunţ jandarmeria din Prades, Prades anunţă Perpignanul, Perpignanul anunţă Parisul, Parisul anunţă Yvelines, departamentul 78 de unde provine maşina, care cercetează, răspunde Parisului, Parisul Perpignanului,

Perpignanul Prades-ului şi Prades la Vernet le Baignes şi atunci vom ştii numele proprietarului maşinii, ceea ce durează trei-patru săptămâni, această procedură făcându-se în scris.

Am crezut că se dărâmă cerul pe mine, sau cel puţin că nu aud bine. Trebuie să mă duc la O.R.L.-ist ca să constate dacă aud sau nu mai aud bine. Ceea ce îmi spusese nu îmi venea să cred. În primul moment am pufnit în râs. Nu ultima cauză fiind bancul de care tocmai mi-am adus aminte, şi anume: „Soţul citeşte ziarul acasă. Soţia ascultă. El citeşte: «Ieri după-amiază domnul Lompompotolovicisilimilipitilikovski Nabucodonosor când a coborât din tramvai şi-a rupt piciorul».

La care soţia:

— Tu ştii dragă că eu nu aud bine. Ce s-a întâmplat ieri cu domnul Lompompotolovicisilimilipitilikovski Nabucodonosor când a coborât din tramvai?"

Cam aşa eram şi eu cu jandarmul meu. I-am povestit că la Frankfurt, într-o dimineaţă, când ne sculăm şi privim pe geam afară, nu ne venea să ne credem ochilor, căci în loc să vedem parcul de peste drum, vedem peretele unui camion imens, de trei metri înălţime şi cinci metri lungime, care se află parcat la doi metri de geamul nostru, adică imediat la marginea trotuarului. Lăsăm să treacă ziua, dar nu se întâmplă nimic. A doua zi este sâmbătă, a treia zi este duminică şi camionul tot acolo e. Luni dimineaţa iau numărul camionului, dau un telefon la poliţie şi spun:

— Domnule, aici este un camion, aş putea să aflu cine-i proprietarulca să dau de el?

Poliţia în două secunde îmi dă numele şi adresa proprietarului. I-am dat un telefon, l-am şi găsit acasă, i-am explicat despre ce este vorba, spunându-i să ia imediat maşina din faţa geamurilor noastre, altfel sunt obligat să fac denunţ. În zece minute a şi venit proprietarul şi a mutat maşina.

Ei bine, el a început să râdă când i-am spus asta şi a zis:

— Aha, la noi nu este aşa. La noi se lucrează precis, în scris şi nu se dau aşa, telefonic informaţii preţioase, care pot fi şi secrete.

Deci, sub nici o formă nu se poate afla numele proprietarului acestei maşini şi în consecinţă nici adresa domnului Gislais şi nici nu se poate verifica dacă telefonul este corect. Este al său sau nu, Societatea de telefonie nedându-mi nici o informaţie telefonic, spunându-mi că orice informaţie trebuie să treacă prin autorităţi. Iar dacă Gislais are un telefon roşu, cu atât mai mult nu poate fi informat cineva care se prezintă cu un număr de telefon, despre identitatea proprietarului numărului.

E foarte bună zicala: „Gluma se îngroaşă".

Mi-am spus că, în fond, sunt cetăţean german, care îşi petrece vacanţa în Franţa şi în consecinţă, în caz de nevoie, poate apela la ambasada lui. Dau deci un telefon la Ambasada germană din Paris, unde vorbesc cu al doilea secretar, domnul Wühlspitz, care la ora 1 la prânz ia notă de plângerea mea şi care, seara la ora 7, mă cheamă la telefon comunicându-mi adresa, telefonul, oraşul, strada, tot ce vreau, numărul blocului, unde locuieşte domnul

Gislais. Desigur că legaţia îşi are căile sale şi, probabil, prin Ministerul de Externe, pe cale diplomatică, s-a putut afla imediat ceea ce Jandarmeria din Vernet les Baines nu era în stare. Deci numele corespundea, numele oraşului nu, era o altă localitate vecină, cu o altă stradă şi alt număr decât cele date de dânsul, dar telefonul corespundea.

Am verificat prin Societatea de telefonie dacă numărul nu este defect, nu era defect, dar nu răspundea, adică nimeni nu ridica telefonul. Până una, alta am predat cazul unui avocat din Perpignan, care însă pentru moment nu putea nici el face altceva decât să scrie câteva scrisori la autorităţile locale din Yvelines. Am început cu Eva să facem investigaţii proprii. Aveam deci adresa, numărul casei şi numele străzii lui Gislais, ne-am dus la poştă unde am scos anuarul respectiv şi am început să căutăm numele persoanelor care erau în anuar şi locuiau pe aceeaşi stradă şi acelaşi număr ca şi Gislais. Am rămas uimiţi când am găsit 34 de familii care locuiau acolo, aflând apoi că era vorba de un bloc imens de zece etaje, în care erau zeci de apartamente. Nu ne rămâne altceva de făcut decât să chemăm la telefon, unul după altul, locatarii, până găsim pe unul care locuieşte cel puţin la acelaşi etaj cu Gislais — lucru pe care nu-l ştiam — şi deci să încercăm să intrăm în legătură cu el printr-un vecin. Majoritatea numerelor de telefon nu răspundeau, ceea ce era limpede, eram în luna iulie şi în iulie şi august, 90 % dintre francezi sunt în vacanţă şi în consecinţă, sunt plecaţi de acasă.

În fine, găsesc pe cineva care răspunde şi care-mi dă o idee bună, vorbiţi cu *madame la concierge*, adică portăreasa.

— Foarte bine, dar cine e?

Această persoană îmi dă numele şi numărul de telefon al portăresei. În fine, intru în contact cu portăreasa.

— Săru' mâna doamnă, îi spun cu curtoazie, numai să nu pună jos receptorul. Când aude de Gislais o apucă o furie nebună.

— A, nenorocitul ăla, are doi câini, nu-i aşa?

— Da, doamnă, da, da.

— Ei bine, eu am o pisică. Câinii ăştia sunt imposibili. Era să-mi omoare pisica.

A, sunt pe drumul cel bun, mi-am zis. Şi iată că abia acum începe aventura. De la portăreasă aflu că de câteva zile — ceea ce corespundea efectiv situaţiei — domnul Gislais nu e văzut în casă, deci este plecat probabil în vacanţă. Şi asta de cinci zile. În consecinţă, o vacanţă care durează cam trei săptămâni, înseamnă că cel puţin două săptămâni bune şi ceva eu nu pot da de domnul Gislais. Dar doamna Gislais este învăţătoare la Nantère la şcoala… şi îmi dă numele şcolii. Poate aflaţi acolo ceva.

Mii de mulţumiri şi, până una, alta, pleacă un pachet cu ciocolată la portăreasă.

Fiind iulie, deja august, şcoala unde predă doamna Gislais este închisă bineînţeles. Portarul însă îmi dă adresa, pe care eu o aveam deja, dar mai ştia ceva. Ştia, întâmplător, de părinţii doamnei Gislais şi îmi dă numărul lor de telefon. Ajung să-i cunosc pe părinţii

doamnei Gislais. Mă prezint şi le explic că am fost muşcat de câinele lor şi aş vrea să aflu unde este domnul Gislais.

— Domnul Gislais se află în vacanţă, în sudul Franţei.

— Asta ştiu că este în sudul Franţei, pentru că l-am văzut doar cu soţia şi cu copilul.

Apoi o voce spune:

— Ce? Soţie şi copil? Eu sunt soţia lui şi nu avem copii.

Aoleu, mi-am zis. Doamna Gislais îmi spune că a plecat pe două sau trei săptămâni, exact nu ştie cât va rămâne.

Spun:

— Dar trebuie să se ştie, poate, la serviciu când se va întoarce.

— Bună idee, spune şi îmi dă numărul de telefon al şefei lui, el lucrând la U.A.P., care este o societate de asigurare.

Dau telefon la societatea de asigurare şi dau de şefa lui Gislais. Îi explic despre ce e vorba. Dânsa spune că şi-a scos tot concediul pe trei săptămâni, dar aş putea afla, poate ceva mai precis, de la mecanicul auto care se ocupă cu întreţinerea maşinii lui. Îmi dă numărul de telefon al mecanicului auto. Dau telefon acestuia, care îmi spune că, într-adevăr, Gislais este plecat cu maşina, atâta ştie, în sudul Franţei, dar mai adaugă ceva:

— Să fiţi foarte atent în ceea ce faceţi, pentru că şefa domnului Gislais este prietenă cu domnul Mitterand, preşedintele republicii şi aţi putea avea mari neplăceri. Mersi şi asta.

I-am răspuns imediat că nu am fost muşcat de domnul Mitterand ci am fost muşcat de câinele domnului Gislais.

Îl informez despre toate aceste investigaţii pe avocatul meu, care îmi spune foarte îngândurat:

— E grea afacerea. Trebuie să fim foarte, foarte atenţi.

— Suntem, suntem. Dar ce să facem?

— Deocamdată se pare că nu se poate face nimic şi trebuie să aşteptăm să vedem cum evoluează evenimentele.

— Şi eu turbez între timp, încetul cu încetul, am zis eu.

Văd că trebuie să lucrez şi pe alt front. Şi anume pe cel medical. Încep prin a-l chema la telefon pe farmacistul meu din Frankfurt, îi expun situaţia şi îl întreb dacă există vaccin împotriva turbării şi dacă este identic cu cel care era acum 30 de ani. Începe să râdă şi spune că astăzi se dau şase vaccinuri de câte 1 cm^3 fiecare, în decurs de câteva săptămâni. Adică azi primul, peste trei zile al doilea, peste 10 zile al treilea, apoi peste 20 zile al patrulea ş.a.m.d. Astfel eşti vaccinat preventiv pentru cinci ani, respectiv dacă ai fost muşcat, contaminat de turbare, nu vei mai turba. Îi foarte mulţumesc.

Intru în prima farmacie din Perpignan, dorind să mă asigur dacă există şi aici vaccin. Farmacistul îmi spune că de 300 de ani nu a fost turbare în această regiune, în Departamentul Pirineilor Orientali, şi că nici o farmacie nu are acest vaccin la îndemână şi nici la depozitul de medicamente al oraşului, care aprovizionează farmaciile cu

medicamente nu se află. Dar de ce îmi trebuie? Îi spun că am fost muşcat de un câine. În momentul acela văd o tresărire nervoasă pe obrazul lui şi face doi paşi înapoi.

— Când aţi fost muşcat?

— Acum şapte zile!

— Sunteţi un om mort! îmi răspunde

— Constat că încă nu sunt mort.

— Dar veţi fi cu siguranţă!

Îl las baltă şi mă duc la un medic. Medicul stătea la parter şi din cabinetul lui dădea o fereastră pe un mic coridor. Când intru înăuntru şi îi povestesc ce s-a întâmplat, în clipa următoare sare prin geam, dincolo, pe coridor şi spune:

— Vă rog, eu nu mă ocup cu astfel de lucruri. Căutaţi un alt medic.

— Dar bine, domnule, cine se ocupă cu acest lucru? Cine fabrică vaccinul în Franţa?

— Institutul Pasteur din Paris.

Vin acasă, caut numărul de telefon şi vorbesc cu Institutul Pasteur. Mi se răspunde:

— Este adevărat, noi furnizăm acest vaccin, însă nu la farmacii, la cerere, ci numai marilor centre clinice, cum ar fi cel mai apropiat de dumneavoastră Montpellier, care se află la 150 kilometri de Perpignan şi care are secţie de tratare antirabică.

Lucrez paralel. Dau un telefon şi la Clinica universitară din Frankfurt, cerând secţia antirabică şi vorbesc cu medicul şef. El îmi cere amănunte: cum am fost muşcat, din spate, din faţă; descriindu-i exact cum s-a întâmplat caută să mă liniştească, spunându-mi că nu crede că acest câine a fost turbat. Dar în orice caz, să iau legătura cu Montpellier, spre a lucra în consecinţă, mai departe, în mod just. Între timp fac o listă cu toţi veterinarii din orăşel care figurează în anuarul telefonic. Erau vreo patru. Îi caut pe rând, până îl găsesc pe cel care-l cunoaşte pe Gislais şi îi tratează câinii. Într-adevăr, îmi comunică datele la care au fost vaccinaţi ultima oară.

— Eu totuşi vă recomand să aflaţi dacă animalul este în viaţă sau nu.

— Mersi, bine.

Dau un telefon şi la jandarmeria din orăşelul respectiv, rugându-i să caute să-l anunţe pe cale oficială asupra îndatoririlor sale. Aflu mai târziu că, într-adevăr, jandarmeria a fost la faţa locului, a lipit o hârtie pe uşa lui Gislais, înştiinţându-l să se prezinte neîntârziat la jandarmeria locală imediat ce se întoarce. Mai vorbesc cu studioul de radio local din Perpignan, rugându-i să dea un anunţ prin radio, ca Gislais, dacă aude acest apel, să se prezinte la noi, dându-se telefonul nostru. Şi acest lucru s-a făcut, dar fără rezultat.

A rămas pelerinajul la Montpellier. Deci ne-am dus la Montpellier, enormă clinică universitară, care are secţie antirabică. Ni se face imediat un prim vaccin în braţ, medicii fiind destul de alarmaţi că vin cu atâta întârziere. Mi se dau şi celelalte cinci vaccinuri, ieftin ca braga, numai 600 de franci corespunzând la circa 200 mărci, adică 100 euro. Asta acum 16 ani. După trei zile încerc să-mi fac un al doilea vaccin, la Perpignan. Nimeni nu vrea, nici un infirmier, aşa că sunt nevoit să-mi fac singur vaccinul. Ei, săracii, nu au avut

de sute de ani turbare, aşa că nu ştiu care e situaţia, care este riscul şi în special, frica. Frica păzeşte bostănăria. Adică era să rămân cu toate vaccinurile. Şi aşa am rămas cu câteva, dat fiind că după al treilea apar nişte pete albastre în jur. Discutând acest aspect cu Clinica de la Montpellier mi se spune că al patrulea vaccin nu e voie să fie făcut aşa, ci doar sub supraveghere medicală, la spital şi sub scutul cortizonului, dat fiind că se arată o alergie împotriva vaccinului, care se poate generaliza pe tot corpul la următoarea injecţie.

Între timp, însă, trec cele trei săptămâni şi primesc un telefon de la Gislais, care s-a întors acasă, care a miorlăit la telefon spunându-mi să nu fac denunţ împotriva lui, ceea ce de fapt este făcut deja şi nu-l mai pot retrage, dar am promis că nu voi cere despăgubiri speciale de la el. Îl întreb dacă este asigurat câinele, el îmi răspunde că nu.

— Ce hal de individ eşti dumneata, când lucrezi la o agenţie de asigurare, cea mai mare companie din Franţa — U.A.P. — şi nu eşti asigurat, nu-ţi asiguri câinii?

Până la urmă mie îmi este milă de dânsul şi trebuie să-l consolez. Desigur că a fost imediat la veterinar, desigur că am primit hârtia, mi-a trimis-o, unde în rubrica a treia, deci după trei săptămâni, este certificat de veterinar că animalul este sănătos şi n-are nici pe dracu'. Ca să-i fac un serviciu şi să-l liniştesc pe jandarmul de la Vernet, mergem acolo şi îi înmânez hârtia.

La care îmi spune:

— Ce folos din moment ce lipseşte consultaţia câinelui din prima zi şi a cincia zi? De urcat pe pereţi. Demn de jandarmul de la Saint Tropez.

Avocatul face socoteala tuturor telefoanelor, medicamentelor, medicilor etc., ajungând la frumoasa sumă de 7 000 de franci, circa două mii şi ceva de mărci, pe care el doreşte neapărat să-i recupereze de la asigurarea adversă, eu acceptând acest lucru numai după ce aflu că şefa lui Gislais reuşise să aranjeze asigurarea lui. Avocatul insistă însă şi pentru compensaţia psihologică şi a durerii provocate de muşcătură. Procesul urma să aibă loc la Prades, ca primă instanţă, urmând după aceea să treacă la Perpignan. Aşa că istorioara mea are urmare şi anume în februarie 1988, când va avea loc procesul de la Prades.

În octombrie suntem la Paris şi facem o vizită la Ambasada germană spre a-i mulţumi cu o sticlă de ţuică domnului Wühlspitz, pentru serviciul făcut. Îl cunoaştem acolo, un domn foarte simpatic şi inteligent. La nevoie a ştiut să ajute imediat.

Şi aici urmează continuarea. În august apare la Perpignan şi doctorul Băcanu, care preia pachetul lăsat de Edith Dornhelm. Astfel îl cunosc şi pe rectorul Institutului de Medicină din Timişoara şi pe soţia lui.

În septembrie 1987 mai revedem o dată familia Tornavaca, pe Vally şi pe Louis, el fiind detaşat pentru câtva timp — până la umplerea timpului până la pensionare —, la Consulatul general american din Frankfurt. Este ultima dată când îi mai revedem, căci după pensionare se retrag în Statele Unite, rămânând doar corespondenţa.

Revelionul 1987/1988 îl petrecem din nou la Perpignan, unde în ianuarie Eva începe din nou o cură la Amélie les Baines, ceea ce înseamnă navetă zilnică între Perpignan şi Amélie.

Am promis că voi continua aventura cu câinele. Ei bine, în 13 februarie avem fixat procesul la Prades. Avocatul meu din Perpignan a delegat un coleg de-al lui din Prades ca să-l reprezinte. Mergem cu maşina până la Prades şi începem să căutăm Palatul justiţiei. Am întrebat vreo şapte inşi. Habar n-aveau. Până la urmă, stând desperaţi cu maşina în mijlocul unei pieţe, apare o altă maşină, coboară o cetăţeană, vine la noi şi ne întreabă în limba germană, văzând numărul german al maşinii:

— Ce căutaţi?

Noi îi explicăm.

— A, Palatul justiţiei, urmaţi-mă. A reieşit că este de origine germană, căsătorită cu cineva local, aici în Prades şi care ştia mai bine decât autohtonii unde se află Palatul de justiţie. Ne-a dus imediat acolo şi spre mirarea noastră am văzut o casă dărăpănată cu geamurile sparte, *nota bene,* afară erau circa 5°C, răcoare, cu un vânt năprasnic, încât nu ne venea să credem că în această casă cvasipărăsită au loc astăzi procese. Totuşi auzeam ceva gălăgie de la etaj, urcăm şi dăm să intrăm într-o cameră de unde se auzeau mai multe voci. Abia am putut împinge uşa şi să ne strecurăm înăuntru, căci era o cameră relativ mică de cinci metri pe cinci, avea în interior o masă, la care şedea un judecător în hermelină, un grefier şedea pe masă şi scria şi în jur vreo 40 de persoane, camera fiind ticsită. Grefierul are un maldăr de dosare şi strigă câte un nume, câte unul spune prezent, judecătorul se uită în dosar şi spune: „Amânat peste două săptămâni".

La un moment dat grefierul începe: pr... pr..., era evident numele nostru, Prz…, dar neputând citi numele, pune dosarul la coadă. Eu încerc să protestez, dar în zadar, căci roata rulează înainte: următorul dosar, următorul dosar…

Aşa merge vreo două ore până s-a golit sala. La urmă am rămas judecătorul, un avocat în robă — şi grefierul plecase, *nota bene* — şi noi doi. Judecătorul spune:

— Acum încetăm şi continuăm după masă, căci nevasta mă aşteaptă la supă.

Eu protestez, spunând că suntem din Germania, am venit în mod special pentru a asista la acest proces, în consecinţă faceţi ceva şi ţineţi procesul.

— Dar unde este avocatul advers? întreabă judecătorul.

La care avocatul răspunde:

— Eu îi reprezint pe amândoi, atât familia Przibram cât şi agenţia de asigurare U.A.P. din Paris.

În fine, judecătorului i se face milă de noi, avocatul îi expune cazul, cere cei 7 000 de franci pe care-i aveam cheltuieli de telefon, medicamente etc. plus 2 000 de franci pentru durere fizică, psihică etc.

Judecătorul ia notă, închide dosarul, verdictul peste două săptămâni, se dă decizia, la revedere, poftă bună.

Peste două săptămâni primim hotărârea, şi anume U.A.P. trebuie să ne transfere suma de 7 000 de franci, circa două mii şi ceva de mărci, indemnizaţie de durere ioc. Avocatul nostru face apel împotriva acestei hotărâri, transferând de astă dată procesul la Perpignan, eu refuzând a continua pe linia penală pentru inducere în eroare etc., rezumându-mă numai la partea civilă, întrucât am văzut că o oarecare plată nu-l mai privea pe Gislais, ci asigurarea lui.

Peste o săptămână, avocatul îmi explică că procesul a fost clasat din ordinul Parisului, este nemaipomenit, era indignat la culme. Am hotărât să accept hotărârea iniţială, şi să termin cu procesul nevrând să intru în interminabile aventuri în continuare. Totuşi, istorioara a mai avut un epilog. Am citit în ziar după puţin timp că secretarul Ambasadei germane din Paris, domnul Wühlspitz, a fost găsit mort, împuşcat pe podul Caroussell din Paris, în martie 1988. Motivul crimei: necunoscut.

De atunci n-am mai auzit nimic despre eroii acestei piese de teatru, eu încheind această afacere cu o mică observaţie umoristică şi anume: ceva mai târziu, tot în acel an, au loc alegeri prezidenţiale, transmiţându-se la televizor o discuţie frontală între preşedintele Mitterand şi primul ministru Chirac. Încă în octombrie 1987 când am fost la Paris să-l vizităm pe Wühlspitz, am văzut în apropierea Ambasadei germane un imens cordon militar, reieşind că erau militari francezi care izolau o legaţie deoarece un cetăţean al ţării respective, implicat într-un atentat făcut la Paris, era refugiat la această legaţie, francezii neadmiţând plecarea lui până ce nu se prezintă în faţa procurorului republicii. Mai târziu am aflat că pentru aplanarea unor controverse diplomatice, i s-a dat totuşi permi-siunea să părăsească Franţa.

Ei bine, acum, cum spuneam, la această discuţie frontală de la televizor, la un moment dat, Mitterand îi spune lui Chirac:

— Domnule prim ministru, dumneata ai făcut o mare greşeală că i-ai dat drumul unui inamic al ţării, fără să fie ascultat de procuror şi, eventual, condamnat dacă era vinovat. La care eu îi spun Evei:

— Vezi, acum Chirac ar trebui să-i răspundă lui Mitterand: „Iar dumneavoastră aţi dispus închiderea dosarului lui Przibram când a fost muşcat de Gislais". *Honny soit qui mal y pense!* E un banc făcut în baza a ceea ce mi-a spus mecanicul auto, că aveţi grijă în ceea ce faceţi, că şefa lui Gislais e prietenă cu preşedintele republicii!

În aprilie 1988 suntem la Frankfurt, unde vin în vizită Anca şi cu domnul Bica. Domnul Bica este soţul lui Mémé Bănărescu, sora fostului meu coleg de liceu Petrică Bănărescu. Anca este fiica lor, care locuieşte la München şi avându-l în vizită la ea pe tatăl ei a hotărât să vină la noi şi să ne roage să facem o călătorie împreună la Perpignan pentru a-i putea arăta tatălui ei şi această regiune, reuşind, în fine, să iastă pentru prima oară din România.

Anca este tot una din fetele, respectiv din copiii prietenilor noştri cu care ţinem legătura şi care ţin la noi, în baza faptului că sunt descendenţii prietenilor noştri.

Îi îmbarcăm în maşină pe Anca şi pe tatăl ei şi venim la Perpignan, unde le arătăm întreaga regiune. De aici pleacă la Paris cu avionul, încât visul domnului Bica de a vedea şi Parisul s-a putut realiza.

Încă din 1983 deţineam relaţii de prietenie cu o proprietară de hotel de origine din Bulgaria, cu care mă împrietenisem cu ocazia şederii mele la hotelul respectiv, încât astăzi i-am putut da Ancăi adresa hotelului, vorbind în prealabil cu Janette Pasqualin, care până la urmă i-a primit împărăteşte, punându-le la dispoziţie şi un ghid care vorbea româneşte, respectiv un pensionar de origine română, astfel încât au avut servicii complete, de la hotel şi până la o persoană care le-a arătat Parisul. *Tout confort!*

În mai 1988 primesc o lucrare interesantă, care consta în a vizita o serie de fabrici care produc plăci aglomerate pentru construcţii, aflate în Spania şi Portugalia. Eva fiind deja pensionară, mă întovărăşeşte peste tot. În cursul vizitării întreprinderilor, refacem şi ne reamintim de drumurile frumoase făcute în urmă cu zece ani şi mai bine în Spania şi Portugalia.

Trecem prin Madrid, apoi prin Merida, unde povestisem că se află urmele romanilor, sub forma unui amfiteatru, a unei arene şi a unui teatru, orăşel cunoscut după împăratul Traian, care se născuse acolo. Trecem frontiera, ajungem la Lisabona, de unde apoi ne întoarcem la Perpignan, respectiv la Frankfurt.

În luna iunie soseşte în vizită din România colegul meu de facultate Mărculescu, cu Zoiţica, soţia lui. Stau câteva zile la Frankfurt, după care ne repezim cu ei până la Perpignan, arătându-le regiunea, ca de obicei la toată lumea, merg şi la Barcelona, astfel încât le pot oferi o neuitată călătorie. De la noi ei zboară la Paris, de unde apoi îşi continuă drumul înapoi în România.

În august suntem din nou la Perpignan, unde aflu că Roseta ne va vizita. Iau avionul şi zbor la Frankfurt, o primesc pe Roseta la aeroport, a doua zi luând avionul, sosim chiar în 23 august la Perpignan. Roseta va cunoaşte regiunea, merge la plimbare zilnic cu barca, cu Eva pe lacul din Villeneuve de la Raho. Apoi pornim într-o călătorie splendidă, care va rămâne o amintire veşnică pentru Roseta, şi anume trecem în Spania unde există o regiune numită Sardana, regiune muntoasă, unde schiază atât francezii cât şi spaniolii, Sardana întinzându-se pe ambele părţi ale frontierei. În Sardana, Mateu Martinez, prietenul nostru, are o casă tip cabană, unde le întâlnim pe soţia şi fiicele lui. De aici ne continuăm drumul prin munţi, ajungem în Andora, intrând pe partea franceză şi ieşind pe partea spaniolă. Când intri în Andora dinspre Franţa treci peste muntele Casas la 2 000 şi ceva de metri, după care cobori într-o vale trecând prin Andora la Vella, care este capitala. Steagul este identic cu tricolorul românesc, numai că cele trei culori sunt în lungime şi nu în lăţime la ca steagul românesc. Andora se cheamă Principatul Andora şi este garantat, mai bine zis patronat, de cele două puteri, de Franţa şi Spania şi anume de preşedintele Franţei şi de episcopul de Urgell. Când ieşi din Andora spre sud în Spania, ajungi în orăşelul Seu de Urgell, care este un mare centru religios, având o impozantă catedrală şi un seminar

teologic. *Seu* se cheamă în limba catalană catedrală şi de aici numele oraşului Seu de Urgell, episcopul acestei catedrale jucând un rol importat, chiar în toată Spania.

Cetăţenii Andorei trăiesc o viaţă relativ uşoară, au gratuit curentul electric, nu plătesc impozite, au gratuit telefonul şi poşta în incinta Andorei. De altfel, nu putem vorbi de o ţară imens de mare. De la Urgell facem un semicerc sud-est şi ajungem la Montserrat care este o mănăstire aşezată pe vârful unui deal. Montserrat este renumit după Madona de Montserrat, făcătoare de minuni. Pe deal există o suprafaţă destul de mare acoperită de o serie de biserici, clădiri religioase şi care adăpostesc o serie de muzee, relicve, cărţi şi alte obiecte religioase. Sunt şi magazine, unde poţi să cumperi o serie de amintiri din Montserrat. De la Montserrat, care se află în imediata apropiere a Barcelonei, ne continuăm drumul spre Barcelona, unde stăm o zi întreagă în tovărăşia lui Mateu, care nu era în vacanţă la Sardana, ci în Barcelona pentru că lucra. Urcăm pe Mont Juiceh să-i arătăm Rozetei priveliştea portului spre mare şi invers spre oraş, văzând de pe acest punct tot oraşul Barcelona, apoi urcăm cu Mateu pe muntele de vis-à-vis, Tibidaba, unde se află şi un turn al televiziunii.

În fine, seara ne întoarcem la Perpignan, după o splendidă călătorie. Plec cu Roseta înapoi la Frankfurt, de unde ne continuăm drumul cu dânsa până la Viena, aşezând-o în trenul care o duce spre Arad.

Când sosise Roseta, mi-a apărut pe buze o oragadă la colţul gurii, o mică crăpătură, eu însă speriat să nu fie un herpes, mă reped la un dermatolog care se află la 50 de metri de noi la Perpignan. Îl cheamă Roland Briche. Se uită la buza mea şi mă linişteşte că nu este nici un herpes, îmi dă o alifie, şi într-adevăr în câteva zile totul trece, însă ce n-a trecut a fost relaţia cu Briche. Nu a vrut să-mi ceară nimic, spunând că pe cei din România îi consideră oaspeţi aici în Franţa şi, în consecinţă, nu cere nici un ban pentru consult. De atunci suntem prieteni buni cu el, vizitându-ne de câte ori venim la Perpignan. Prin doctorul Briche l-am cunoscut pe doctorul Irlès. Este reumatolog şi specialist în oase. Are cabinet, dar lucrează şi cu Clinica universitară din Montpellier, unde merge săptămânal. Umblă foarte mult prin lume luând parte la aproape toate congresele medicale de specialitate. De 16 ani ne leagă o strânsă prietenie, vizitându-ne reciproc de fiecare dată când venim la Perpignan, respectiv ne-au şi vizitat la Kehl în Germania. Soţia lui se numeşte Jacqueline şi din 2002 a fost aleasă primăreasă a oraşului Villeneuve de Raho, unde au o vilă pe malul lacului amintit.

În octombrie 1988 ne vizitează la Perpignan Mémé Bănărescu Bica. Mai exact dânsa vine la noi la Frankfurt, o aducem cu maşina la Perpignan de unde, după câteva zile, se întoarce înapoi la München, la fiică-sa.

Revelionul 1988/1989 îl petrecem noi doi la Perpignan, iar în februarie ne vine în vizită pe două zile, familia Martinez, adică Mateu şi Pilar Martinez.

În ziua de 19 februarie 1989 are loc un eveniment important în viaţa noastră. Trebuie să amintesc că în timpul vacanţei de vară, şi anume în timpul sezonului de ştrand, adică de

plajă, în lunile iulie şi august atât la Canet Plage cât şi la celelalte plaje, adică Argelès, Saint Cyprien etc. au loc zboruri cu mici avioane deasupra plajei, care trag în urma lor pânze lungi de 10–15 metri cu diferite inscripţii, făcând reclame la diferite evenimente sau restaurante, muzee etc. Asta pentru a îndruma spre anumite curiozităţi turiştii care-şi petrec vacanţa la mare. De regulă, sunt tipuri de mici avioane deschise cu două locuri şi cu aripi duble, fixe, cu coadă şi cârmă, dar mai există şi alt tip de avioane, numite U.L.M., Ultra Légères Moteurs, adică motoare ultra lejere, care sunt foarte bizare. Cunoaşteţi probabil zmeii zburători, un sport care se face cu nişte aripi în formă de V, de care se atârnă oamenii şi sar jos de pe stânci de la înălţimi mari — sport care se practică în regiuni muntoase, în special în Elveţia — şi planează pe aceste aripi în formă de V până ajung jos, unde aterizează pe propriile lor picioare.

Ei bine, U.L.M. este o variantă a acestui sport, făcându-se nişte avioane cu aripi în formă de V, având sub aripi două scaune, unul în spatele celuilalt, al doilea scaun fiind ceva mai ridicat, deci oblic faţă de primul, având în spatele acestui scaun fixată o elice cu un motor de Volkswagen şi sub primul scaun având două roţi. Pornind motorul, acest mic avion poate decola de pe orice câmp, chiar plin de iarbă, bineînţeles fără gropi. Avionul este pus în mişcare şi astfel cei doi, cocoţaţi unul peste celălalt, adică cel din faţă stă pe primul scaun, al doilea ar veni ceva mai sus, în dreptul umerilor primului, amândoi fiind legaţi cu o curea de fixare şi, cum spuneam, acest avion este pus în mişcare, se ridică deasupra pământului şi urcă până la 600 de metri putând zbura timp de 15 minute cu o tancare a motorului.

Primul, pilotul, are în mâini un sistem de cabluri şi beţişoare cu care poate manipula aripile, ca să se aplece puţin în faţă sau să se ridice, dând astfel indicaţii avionului de a se ridica, de a coborî sau de a coti la stânga sau la dreapta. Picioarele celor doi călători stau practic atârnate în vânt, poţi să te uiţi în jos şi să vezi absolut tot ce se petrece sub tine neavând nici o podea de avion sau vreo carlingă în care să stai. Şezi absolut liber în aer.

Am visat cu Eva, demult, să facem o plimbare cu un astfel de avion şi iată că în ziua de 19 februarie ne-am luat inima în dinţi şi fiecare dintre noi ne-am urcat cu respectivul pilot. Întâi eu, ducând cu mine un aparat de fotografiat cu care fotografiam tot ce puteam vedea de sus, astfel şi pe Eva care era jos şi filma, precum şi plaja, respectiv marea deasupra căreia zburasem. E o senzaţie foarte curioasă, ciudată, pot să spun, dar nu înspăimântătoare. Cel puţin nu pentru noi. În jargonul de specialitate al piloţilor care conduc aceste mici avioane zborul se numeşte *Baptême de l'air*. Într-adevăr nu se compară cu nici un alt zbor efectuat cu avioane normale cu elice, mari sau mici sau cu avioane turboreactoare, unde practic te simţi sigur. Stai în interiorul avionului, nu simţi aerul vâjâind în jurul urechilor şi, dacă te uiţi în jos, poţi vedea doar o mică parte din pământ, uitându-te pe un geam micuţ, rotund şi asta dacă nu eşti chiar deasupra aripilor, în acest caz neputând vedea pământul. Aici simţi într-adevăr libertatea deasupra norilor, sau printre nori. După mine a urmat Eva, eu filmând-o cu aparatul de jos. Era 19 februarie, timp foarte

frumos, destul de cald jos, totuşi, putem spune că am simţit un curent rece la 600 de metri înălţime, cu toate că eram bine îmbrăcaţi cu paltoane de iarnă. Am şi răcit un pic după această aventură, având puţin guturai. Dar totul a meritat. Am şi fost admiraţi de toţi prietenii, ca fiind extrem de curajoşi, negăsind nici unul din tot cercul nostru de prieteni care să fi spus: aş vrea să încerc şi eu această aventură.

La Perpignan, când ne făceam cumpărăturile, apartamentul nostru fiind la etajul întâi, ne oprim sub balcon, la locul de parcare de pe stradă şi Eva introducând un sistem de cârlige trage în sus lucrurile pe care le descărcăm din maşină. Lucru foarte simplu şi care nu mai necesită înconjurul casei pentru a urca pe poarta principală şi a căra la etaj mărfurile cumpărate. Inventivitatea aceasta a fost admirată de multă lume care trecea pe stradă.

Într-o zi un domn trece pe acolo, se opreşte şi ni se adresează în limba germană.

— E un lucru foarte practic ceea ce faceţi, de unde sunteţi? Văd că maşina este germană şi anume din Frankfurt. Locuiţi aici?

La care noi explicăm situaţia, reieşind că este vorba de inginerul Werner Krüger, originar din R.D.G., trăind azi în Germania de vest. Paralela dintre noi doi a fost frapantă. Amândoi suntem din Est, eu am fost închis cinci ani, dânsul zece ani deţinut politic în R.D.G., apoi fuga în R.F.G., exact ca şi noi, stabilirea la Iserlohn, ceva mai la nord de Frankfurt, faţă de noi care ne-am stabilit la Frankfurt, în acelaşi timp cumpărând un apartament la Perpignan ca şi noi, şi anume la circa 80 de metri de aici.

Ei bine, a fost suficient ca să ne cunoaştem, ca să ne facă o vizită împreună cu soţia lui, fiind apoi noi invitaţi la ei, prietenia durând exact zece ani, până la moartea lui, cu soţia lui menţinând şi acum legătura. Soţia lui este berlineză şi prin ea am cunoscut o altă berlineză, care locuieşte la Perpignan şi cu care menţinem relaţiile până azi. Chiar acum, în martie 2003 a murit soţul acestei berlineze cu numele de Marianne Puigblanque, el fiind catalan, fost jandarm, care a făcut parte din trupele franceze de ocupaţie a Berlinului, cunoscând-o pe Marianne acolo, a luat-o de soţie şi a adus-o în Catalonia, respectiv la Perpignan.

Tot în această perioadă apar noi locatari la noi în bloc, la Perpignan, şi anume deasupra noastră, dar la etajul patru, apartament cumpărat de o pereche de tineri avocaţi de 31 de ani, el numindu-se Alain Gasparini şi ea Evelyne Micou. Am avut strânse relaţii cu ei, vizitându-ne reciproc în bloc. Am regretat când, după opt ani, au plecat din bloc, cumpărându-şi casă în oraş.

Prin Evelyne i-am cunoscut părinţii, familia Micou, René şi Janne, care au locuinţa peste drum de noi şi de atunci păstrăm cu ei relaţii de prietenie.

În luna octombrie suntem la Frankfurt, unde vine în vizită Stela Avram, căsătorită Ghiţescu, care este sora lui Nelly Avram de la Reşiţa. Dânsa locuieşte şi acum la Reşiţa. Vorbind la telefon cu o rudă de-a ei din Nürtingen, în sudul Germaniei, aflăm că la aceştia se află tocmai în vizită Alice şi Emil Bossert, fosta Alice Steger din Reşiţa, pe care o

văzusem ultima oară la nunta lui Zeno Ponoran la Anina în 1948. Reiese că Alice şi Emil au venit cu câteva luni înainte în Germania definitiv şi că locuiesc la Frankfurt. Ne-am împrietenit imediat şi de atunci datează prietenia, ţinând şi ea până la moartea lui Emil.

Revenim din nou la Perpignan, unde în ziua de 9 noiembrie 1989 aflăm de căderea zidului Berlinului. Aceasta a fost începutul căderii R.D.G., încât un an mai târziu, R.D.G. alipindu-se Germaniei de Vest, formează din nou Germania, fără a exista B.R.D. şi D.D.R. S-a terminat deci cu Berlinul de Est şi Berlinul de Vest. S-au terminat şi cu bancurile pe această temă. Ultimul ne mai sună şi acum în urechi: „Berlinezul de est vine în vizită la berlinezul de vest. Acesta îl duce la fabrica unde lucrează, ca să-i arate locul de muncă. În faţa fabricii se găsesc peste o mie de maşini. Berlinezul de est întreabă:

— A cui este fabrica?

— A domnului Müller, bineînţeles.

— Dar ale cui sunt maşinile astea?

— Ale noastre, ale muncitorilor.

După scurt timp berlinezul de vest se duce în est. Colegul lui îl duce la locul său de muncă. Acolo era o fabrică, în faţa căreia se afla o singură maşină.

— A cui este maşina aceasta?

— Este a directorului fabricii.

— Şi a cui este fabrica?

— A noastră, a muncitorilor.

— Bine, bine, dar asta e nedreptate, zice berlinezul de vest; să aveţi o singură maşină pentru toată această fabrică, şi aia, pe deasupra, este proprietatea directorului.

— Ei bine, aşa-i la noi, dar să ştii că asta nu înseamnă că noi nu profităm. De exemplu, directorul nostru este un om atât de bun la suflet, încât dacă te vede ieşind într-o zi din fabrică pe o ploaie torenţială, opreşte maşina şi spune:

— Urcă, să te duc acasă.

După câtva timp ajungând în dreptul locuinţei lui spune:

— Am o idee mai bună. Vino înăuntru la mine, la mine e bine, cald, ai să te dezbraci şi ai să-ţi usuci hainele. Zis şi făcut.

După care directorul spune:

— Nu te las să pleci în halul acesta. Stai la mine până mâine dimineaţă.

Dimineaţa îţi spune:

— Stai liniştit în pat, eu mă duc înainte la fabrică şi trimit maşina după tine.

— Ei, asta nu mai cred, spune berlinezul de vest.

— Pe cuvânt, aşa este la noi.

— Asta ţi s-a întâmplat ţie?

— Mie nu, dar surorii mele da, zice berlinezul de est”.

Şi iată că soseşte şi ziua de 15 decembrie 1989, care ne prinde tot la Perpignan. Începe revoluţia din România şi anume la Timişoara. Începe o fervent㠄 urmărire a evenimentelor la televizor.

La Perpignan noi prindem posturile de televiziune franceze. Spre norocul nostru, tocmai Legaţia franceză din Bucureşti transmite aproape în permanenţă scene din revoluţia din Bucureşti, scene care se pot vedea din legaţie şi care se retransmit pe viu din Bucureşti.

Nu trebuie să intru în amănunte privind revoluţia din România, doar atât cât se putea vedea din punct de vedere francez la Perpignan. Un entuziasm general cuprinde poporul francez, începe o acţiune de trimitere de pachete în România şi anume puteai să te duci la poştă şi gratuit puteai să predai un pachet, nu importă pe care adresă din România.

Am fost la poştă cu 17 pachete pe care le-am expediat pe rând, o tânără fată se apropie de noi şi ne întreabă unde trimitem atâtea pachete. După ce-i explic că e vorba de România, îmi cere nişte adrese spunându-mi că şi ea doreşte să trimită nişte pachete în România.

Facem cunoştinţă cu tânăra Anne, care apoi se căsătoreşte cu un german, Frank Flugge şi care devin prietenii noştri foarte buni. Mai târziu se mută la Strasbourg, atunci când şi noi locuim de acum la Kehl. Din Strasbourg se mută în centrul Franţei unde-i mai vizităm o dată, după care se mută pe Atlantic, de atunci nemaiavând legături cu ei. Era o familie foarte simpatică.

În seara de Crăciun, în 24 decembrie apar la noi, la Perpignan, Luci şi Sandu Campean. Am mai amintit de Lucia Severineanu, fiica fostului şef al tatălui meu la Căile Ferate. Ei bine, dânsa este doctoriţă, căsătorită cu doctorul Campean, şi o dată au adus-o pe Maria Bica la Frankfurt la noi, când tocmai era în vizită şi Eliza Ionescu. Acum această familie Campean a venit la noi, la Perpignan şi sărbătorim împreună Crăciunul şi eliberarea României.

Am vorbit de eliberarea României şi am vorbit de căderea zidului de la Berlin. Trebuie să amintesc însă încă un eveniment important, înainte de a părăsi anul 1989.

Era încă în luna iunie, când aflându-se la mine în vizită verişoara Elisabeta din Budapesta, se petrec acele evenimente importante din Ungaria, când deodată mii de cetăţeni ai R.D.G., aflându-se în vacanţă în Ungaria şi influenţaţi de declaraţiile destul de libere ale guvernului maghiar, se hotărăsc să nu se mai întoarcă în R.D.G. şi invadează, practic, Legaţia Germaniei de Vest. Şi acum se întâmplă minunea minunilor: ungurii taie sârma ghimpată de la frontiera dinspre Austria, căzând astfel pentru prima oară Cortina de fier şi toţi aceşti turişti est-germani, care nu mai doreau să se întoarcă acasă, trec frontiera în Austria şi sunt liberi, de unde vin în Germaniade Vest.

Noi, timp de 20 de ani, ne-am abţinut să mergem în vreun stat comunist şi deci şi în Ungaria. Ei bine, acum găsim de cuviinţă că a sosit momentul şi putem să trecem — fără teama de a fi eventual arestaţi şi predaţi României —, din nou în Ungaria.

Plecăm cu verişoara mea şi cu maşina noastră, ca s-o ducem înapoi la Budapesta, şi astfel ne pomenim exact în aceeaşi zi, 20 de ani mai târziu, în Budapesta, unde asistăm până şi la o slujbă oficiată în Piaţa Eroilor, unde sunt statuile milenare, slujbă făcută pentru Imre Nagy, cel cu revoluţia din 1956.

V-am povestit de familia Hasitz, care locuiau la Dunakeszi, nu departe de Budapesta şi pe care i-am cunoscut la Frankfurt, fiind translatorii lor la familia Schmukle. Ei bine, îi vizităm şi pe Ágy şi Gyuri, la Dunakeszi unde stăm două zile, apoi părăsim Budapesta spre sud, trecem prin Pecs, şi la băile Harkány, la frontiera cu Iugoslavia, îl vizităm pe tatăl lui Gyuri Hasitz, pe doctorul Hasitz, prietenul lui Helmut. Dormim o noapte acolo şi a doua zi trecem frontiera spre Iugoslavia, trecem pe autostrada care merge spre vest, vizitând Zagrebul, capitala Croaţiei şi Ljubljana, capitala Sloveniei, intrăm de acolo în Austria şi ne întoarcem acasă, la Frankfurt.

A fost o revelaţie revederea Budapestei, pe care de astă dată am vizitat-o mai amănunţit, revăzând anumite locuri din copilărie, grădina zoologică, metroul, care circulă şi azi pe stânga, fiind construit la scurt timp după metroul de la Londra, pe vremea când circulaţia avea loc pe stânga. Poate am amintit că metroul din Budapesta a fost primul metrou în Europa, dacă nu luăm în considerare pe cel de la Londra, Anglia fiind de fapt o insulă în afara Europei.

În acest an revenim la Budapesta, încă o dată în septembrie, fiind invitaţi la nunta lui Ágy Rudas, fiica lui Gyuri şi Ágy Hasitz. Cu această ocazie o revedem pe Edith Ungar, chimista din Bucureşti, care, actualmente, trăieşte în Israel şi care a venit în vizită la Budapesta. Ultima oară o văzusem în anii ’70, cândfusese în vizită la noi, la Frankfurt.

Tot în septembrie, în interesul serviciului, am fost la Malmö, vizitând şi această parte a Suediei pe care încă n-o văzusem. Şi astfel se încheie anul 1989, anul care a adus începutul căderii Uniunii Sovietice, respectiv a *bancrutei* comunismului.

Revelionul 1989–1990 îl petrecem la Perpignan, revenind apoi la Frankfurt. Imediat, la începutul anului 1990 se întâmplă două coincidenţe uimitoare.

Într-o zi, înainte de masă, şezând la biroul meu la Frankfurt, mă gândesc deodată la Pupa, la Speranţa Costăchescu, cea pe care o cunoscusem în tren spre Orăştie şi pe care o văzusem ultima oară în 1967, de atunci nemaiauzind nimic despre dânsa. Mă hotărăsc să-i dau un telefon. Pentru asta chem serviciul de informaţii internaţionale şi mă interesez de numărul de telefon pe numele Costăchescu la Bucureşti. Mi se răspunde că nu au carte de telefon de Bucureşti, să-mi las numărul şi voi fi rechemat în decurs de jumătate de oră. Într-adevăr, sună telefonul. În acest timp Eva se duce la cutia de scrisori să scoată corespondenţa. La telefon mi se comunică din partea informaţiilor numărul de telefon care figurează la numele Speranţa Costăchescu, de unde am dedus că a rămas văduvă, din moment ce figurează sub numele ei în anuar.

Iau corespondenţa, şi-mi cade în mână un plic pe care scrie drept expeditor Speranţa Costăchescu. Deschid scrisoarea şi, în scrisoare, iată, numărul de telefon al Speranţei, cel

pe care tocmai îl primisem de la serviciul de informaţii internaţionale. Dar ca această coincidenţă să nu fie simplă, ci dublă, mai reies din scrisoare şi următoarele: şi anume cum a aflat adresa mea din Frankfurt, din moment ce nu ştia nici asta, că sunt în Germania. E foarte simplu, aproape la fel de simplu ca atunci când un copil de trei ani este întrebat:

— Puiule, ştii tu care este mâna stângă?

— Da, asta.

— Ştii tu care este mâna dreaptă?

— Da, asta.

— Dar de unde ştii tu aşa de bine?

— Foarte simplu, zice copilul, la mâna dreaptă am degetul mare spre stânga, iar la mâna stângă am degetul mare spre dreapta.

Deci foarte simplu. Speranţa are o soră care locuieşte la Sibiu. Am povestit că am dat un telefon la Eta Dima din Sibiu, când m-am interesat de situaţia Elenei Corneanu, ele fiind prietene. A reieşit că şi sora doamnei Speranţa Costăchescu e cunoscută cu doamna Dima. Această soră fiind odată în vizită la ea, eu tocmai chem din Germania şi vorbesc cu Eta. Eta îmi spune:

— La revedere Buţi, când am încheiat convorbirea.

La care sora Speranţei sare şi întreabă:

— Buţi ăsta nu este cumva unul Przibram din Timişoara?

— Sigur că da, spune Eta.

— Ei bine, sora mea îl caută în disperare pe acest om şi îi caută adresa. Şi astfel pune mâna pe adresă de la Eta şi i-o comunică Speranţei, care îmi scrie scrisoarea care tocmai sosise în momentul când eu mă interesam de telefonul ei. Uluitoare dublă coincidenţă, care pe mine însă nu mă miră.

Cel puţin tot atât de interesantă este şi următoarea istorioară: am vorbit despre Gizy Mişa, fosta colegă de la Tanara, pe care o lăsasem la Timişoara şi nu mai ştiam nimic. Ei bine, coincidenţa actuală constă în faptul că primesc o scrisoare de la Gizy în care îmi scrie noua ei adresă şi-mi povesteşte cum a ajuns la adresa mea din Germania. A fost la poştă ca să preia un pacheţel primit din Bucureşti şi în faţa ei, la ghişeu se afla o doamnă, care era de fapt doamna Trude Frankovits de la Electrobanat căreia îi trimisesem un pachet. Deci stă în faţa ei o doamnă care preia un pachet, şi când aruncă o privire pe pachet vede expeditor Przibram Adalbert. Imediat cere doamnei adresa şi-mi scrie mie. Iată ce simplu se rezolvă problemele.

Şi ce se întâmplă azi în România? Îmi închipui, cam aşa se întâmplă când se întâlnesc doi prieteni:

„— Ştii care este ultimul banc comunist?

— Care?

— «Moritz e chemat la partid: Ascultă tovarăşe, ce-ai face d-ta, dacă mâine dimineaţă ai coborî pe străzile Bucureştiului şi ai vedea că din toate tricolorurile noastre stema ţării ar dispărea, rămânând o simplă gaură?

— Nu există, tovarăşe, partidul nostru veghează, nu există să se întâmple aşa ceva!

— Bine, tovarăşe, ştim şi noi asta. Dar admitem cazul, *per absurdum*, dacă totuşi ai coborî dimineaţa şi ai vedea această scenă, ce-ai zice?

— Nu cred până nu văd, răspunde Moritz»".

În acest an reiau relaţiile telefonice şi de corespondenţă cu maiorul Porter şi cu Francis Bennett, care locuiesc la Londra. Pe Francis l-am întâlnit ultima oară în '70 la Londra, iar pe Porter deloc de când suntem afară, în vest.

La începutul anului suntem vizitaţi de Elisabeta, vara mea din Budapesta, şi asta a fost ultima oară când a fost la noi şi nici n-am mai revăzut-o până la moartea ei în 2002.

Într-o zi apar Mircică şi Delia Catalina, Mircică fiind fiul lui Mircea şi al Nuşei. Sosesc la noi şi ne anunţă că nu se mai întorc în România. Desigur că ne bucurăm întotdeauna când cercul nostru de prieteni se măreşte aici în Vest, adevărat în detrimentul Estului, dar şi puţin egoism joacă un rol în viaţa omului, mai ales când este vorba de tineret, căruia îi mai poţi da sfaturi şi îi mai poţi povesti despre situaţia de aici, în măsura în care te ascultă.

Amândoi sunt chimişti şi au un viitor aici. I-am încurajat. Într-adevăr, s-au aranjat bine şi am admirat-o pe Delia care sosise aici fără cunoştinţe de limba germană, fără carnet de conducere, a realizat un salt formidabil, ocupând unul din cele mai grele posturi, şi anume de a vizita medicii pentru a le prezenta ultimele medicamente fabricate de câte un laborator. A învăţat repede limba germană, a dat examenul de condus auto şi s-a descurcat vizitând o serie de medici în arealul pe care-l reprezenta, fiind angajata unei fabrici farmaceutice din Berlin. Ambiţia Deliei a mers atât de departe, încât în 2001 s-a înscris la Facultatea de farmacie să-şi completeze diploma de inginer chimist şi cu o diplomă de farmacistă. Au un copilaş de şapte ani, Victor, foarte deştept şi care, să sperăm, va avea un viitor strălucit, ceea ce-i dorim din toată inima.

În septembrie 1990 suntem vizitaţi de Berta Chioibaşu, care însă peste o săptămână se reîntoarce la Timişoara, trecând mulţi ani până când să revină din nou în Germania după moartea soţului ei, recăsătorindu-se cu un german din Banat, care este stabilit la Berlin.

Anul 1991 a început bine. Suntem la Perpignan şi la 1 februarie, scu-lându-ne dimineaţa şi uitându-ne pe geam, ia maşina de unde nu-i. Ni s-a furat maşina Renault 19. Bineînţeles că a urmat o serie de alergături, trebuind să aşteptăm patru săptămâni, în care timp, dacă maşina nu se recuperează, asigurarea ne plăteşte contravaloarea. Cred că am amintit că în cazul a două accidente cu pagubă totală, deşi maşinile erau folosite, am primit contravaloarea unei maşini noi de acelaşi tip. Această clauză a fost valabilă şi în cazul furtului, astfel negăsindu-se maşina după patru săptămâni, am primit contravaloarea unei

maşini noi de tip Renault 19. De trei ori am profitat de această clauză în cadrul asigurării de maşini.

Scurt după asta, această clauză a fost desfiinţată la toate asigurările din Germania. Am spus că asta s-a întâmplat din cauza falimentului asigurărilor, dacă continuam în acest mod să mă servesc de asigurările cu această clauză. Tot aşa ca şi pe vremea când am folosit la maxim „Visit U.S.A.", după care nu s-au mai acordat aceste concesii de a vizita America cu 150 de dolari.

Pentru a ne întoarce în Germania am închiriat o maşină de împrumut de la societatea Eurocar, de astă dată luând un Renault 21, cu care am făcut cei 1 200 kilometri până la Frankfurt, ocazie unică de a încerca o maşină pe o distanţă aşa de mare şi fiindcă ne-a plăcut acest tip, proximul Renault pe care l-am cumpărat a fost de tip Renault 21, pe care l-am mai avut de câteva ori, conform obiceiului nostru de a reînnoi maşinile foarte des. Dar de atunci, nici prin accident, nici prin furt n-am mai pierdut vreo maşină.

De curând venise în Germania şi se stabilise aici şi fiica doctorului Pitzinger, vechiul prieten din Cernăuţi, şi anume Cristl Pitzinger, căsătorită cu Dieter Kuhar, având o fiică Iris. Scurt timp după venirea lor i-am vizitat la Stuttgard şi iată că acum, în iulie 1991, vine Dieter cu Iris la Perpignan ca să ne viziteze, reuşind să le facem zece zile de concediu foarte plăcut la mare. Le-am arătat şi Barcelona, lui Iris plăcându-i oraşul aşa de mult, încât după câţiva ani, după ce face Facultatea de medicină, cere să facă un an schimb de experienţă cu Universitatea din Barcelona. Acum Iris lucrează la Berna în Elveţia, fiind medic psihiatru, ca şi bunicul ei şi familia Kuhar locuieşte la Stuttgart, de unde vorbesc cu noi adesea la telefon. Tatăl lui Cristel, doctorul Pitzinger, murise de câţiva ani, dar soţia lui, doamna Alma Pitzinger ne-a rămas credincioasă în prietenie şi nu scapă nici o ocazie de a ne felicita de zilele noastre de naştere, după cum şi noi facem acelaşi lucru, telefonându-i destul de des.

În septembrie mai apare o dată şi pentru ultima oară, în vizită la Frankfurt, Elena Corneanu. Moartea ei survine exact după un an de zile, astfel că am mai putut-o vedea ultima oară, după trei decenii de strânsă prietenie.

Anul 1991 ne-a adus o întorsătură serioasă în modul nostru de viaţă. Şi anume la 1 septembrie găsim în cutia de poştă o scrisoare în care proprietăreasa ne aduce la cunoştinţă că ne reziliază contractul, după 20 de ani de locuit în Schlosserstrasse 15, anunţându-ne că în vederea ocupării apartamentului de către familie, cere să eliberăm locuinţa până la 1 septembrie 1992, dat fiind că după atâţia ani de locuit în acelaşi loc, legile acceptă un an de zile pentru evacuarea spaţiului în caz de reziliere a unui contract.

Trebuie să precizăm că legile germane, pentru a proteja chiriaşii, nu permiteau ridicarea chiriilor decât în mod procentual şi anume foarte puţin, circa 8 sau 10 % la fiecare cinci ani. În consecinţă, după 20 de ani de locuit, noi plăteam şi acum 700 de mărci pe lună faţă de o chirie de 1 500–2 000 de mărci cât se poate primi actualmente, în 1991, pentru o locuinţă de suprafaţă identică cu apartamentul ocupat de noi. Ne-am dat imediat

seama de marele dezavantaj care ne paşte, dacă plecăm din acest apartament şi închiriem unul similar, care ne-ar costa până la 2000 de mărci pe lună, adică aproape de trei ori suma pe care o plătim actualmente. Şi asta în primul rând pentru că noi nu vrem să ne mutăm la ţară, ci vrem să locuim într-un oraş mare şi să avem un număr suficient de camere pentru ca să putem primi şi oaspeţi. Între timp, în toţi aceşti ani am făcut o economie de circa 200 000 de mărci germane, care însă reprezentau mult prea puţin pentru a cumpăra un apartament propriu. La acea oră la Frankfurt apartamentele similare costau peste 500 000 de mărci.

Dacă deja e vorba de mutare, bineînţeles trebuia să ne mutăm tot într-un oraş mare, dar mai la sud, pentru a fi mai aproape de Perpignan, unde mergem foarte des. În consecinţă, ultimul oraş din sudul Germaniei care putea intra în discuţie ar fi fost Freiburgul, unde-i avem ca prieteni pe Carmen Mureşanu cu soţul ei Costăchel şi familia Schmukle, care ne-au fost vecini la Frankfurt. Reiese că şi la Freiburg atât chiriile, cât şi apartamentele de cumpărat costau tot atâta ca şi la Frankfurt, ba chiar poate ceva mai mult. Deocamdată am angajat un avocat şi am început tratativele cu proprietara pentru a reuşi să facem ceva ca să nu mai plecăm din apartament.

Timp aveam, cum spuneam, aşa că până una, alta, exact după patru zile, ne hotărâm să mergem până la Strasbourg, în Franţa, să cumpărăm cartofi roşii, deoarece ni se epuizase stocul adus din Perpignan. De notat că în Franţa se găseşte un soi de cartofi foarte buni de mâncat, şi anume cartofi roşii, adică coaja cartofului este roşie.

Plecăm în prima sâmbătă din septembrie, deci după patru zile de la primirea scrisorii proprietăresei, şi luăm cu noi familia Bossert, adică pe Alice şi Emil, care tocmai primiseră actele germane, ca să le arătăm străinătatea, până atunci nepuntându-se deplasa din Germania. Deci era primul lor drum în străinătate. Venim din Frankfurt, mergem la Saarbrücken, de acolo la Metz şi de acolo o luăm în Franţa spre sud până la Strasbourg, oraş pe care noi îl cunoşteam deja.

După terminarea vizitei şi cumpărarea cartofilor, lucrul cel mai important, traversăm podul Europei peste Rin şi trecem prin Kehl ca s-o luăm spre nord, înapoi spre Frankfurt. În momentul în care trecem prin Kehl, vedem o clădire pe jumătate terminată cu o inscripţie care indica un număr de telefon al *makler*-ului, *makler* este aşa-zisul intermediar — sistem vestic —, cel care vinde şi cumpără apartamente, fiind însărcinat de proprietar.

Eu îi spun Evei ce-ar fi Kehl, pentru că este la ţară, deci se presupune că este mai ieftin, atât chiriile cât şi eventual cumpărarea unui apartament, pe de o parte, pe de altă parte, adevărat că este la ţară, dar este la un kilometru de Rin şi trecând podul eşti, practic, în Strasbourg, un oraş mare de 450 000 de locuitori, şi nu numai atât, este capitala Europei, deci oraş cu mare viitor.

Zis şi făcut. Luni dimineaţa dăm un telefon mijlocitorului şi anume domnului Richard Brünning, căruia îi spunem planul nostru de a cumpăra un apartament la Kehl, condiţia fiind să aibă cel puţin patru camere, dacă e la un etaj mai sus decât etajul întâi să

aibă ascensor, să aibă un garaj, şi neapărat balcon, balconul fiind visul Evei, la Frankfurt în Schlosserstrasse neavând posibilitatea de a ne aşeza afară pe un balcon.

— Am ceva, tocmai ce vă trebuie, spune domnul Brünning, veniţi imediat, căci abia vineri am primit această adresă şi încă nici n-am apucat să fac publicitate.

Ne aşezăm în maşină, într-o oră şi jumătate suntem la Kehl, facem cunoştinţă cu Brünning, ne duce la apartamentul respectiv, şi iată că vedem o splendidă locuinţă la etajul trei, într-un bloc de patru etaje, cu ascensor, cu balcon, cu un loc într-un garaj comun închis, apartament inundat în acel moment de soare, foarte luminos şi care costă 210 000 de mărci. Eva n-a putut să se abţină să nu spună: luăm apartamentul, la care trebuie să-i dau un ghiont să tacă şi încep tratativele.

— Suntem gata să luăm apartamentul, dar numai dacă ni-l lăsaţi mai ieftin, la 200 000 de mărci, întrucât aici, între două camere, eu vreau să sparg peretele şi să fac o uşă glisantă, după modelul din Frankfurt, ca să pot să fac din două camere una mare, respectiv s-o pot totuşi închide dacă, iarna fiind frig, vreau să încălzesc numai una din camere.

Brünning îmi răspunde că trebuie să întrebe proprietarul, dar fiindcă nu era acasă în momentul acela, ne spune să ne întoarcem la Frankfurt şi ne va chema la telefon în momentul în care s-a fixat ultimul preţ. Nu trebuie să spun că tot drumul până la Frankfurt Eva se plângea că nu trebuia pusă acea condiţie, căci până să ajungem să primim un răspuns, acest apartament va fi deja vândut altcuiva.

În momentul în care am intrat pe uşă la Frankfurt sună telefonul şi Brünning ne comunică faptul că proprietarul este de acord şi ne dă casa cu 200 000 de mărci. Următoarea zi ne repezim din nou la Kehl, facem cunoştinţă cu proprietarul şi fixăm întâlnirea la notar peste două săptămâni, spre a încheia contractul. Astfel, am cumpărat în aceeaşi zi cinci kilograme de cartofi şi un apartament.

Proprietarul a fost foarte simpatic şi foarte corect, ne-a dat şi cheile apartamentului, cu toate că noi am cerut să plătim apartamentul abia în 30 decembrie, când expirau datele de depunere a banilor în diferite acţiuni, care, dacă scoteam mai repede banii, însemna că nu mai primeam dobânzile.

Între timp, cumpărăm două divane mari, 200 pe 110 în Franţa, unde acest tip de divan este la modă pentru dormitoare, le instalăm în cameră şi astfel ne facem un scurt refugiu în drumul spre Perpignan, aşa că putem sta o noapte, două, câte vrem să putem dormi în propriul nostru apartament, până când se vor termina lucrările de spargere a zidului. Angajăm un zidar, care în timp ce noi suntem ori la Frankfurt ori la Perpignan, să facă respectiva lucrare.

În octombrie suntem iar la Perpignan. Aici avem o extrem de mare surpriză. După ce cu câţiva ani înainte Liliana Roşiu fusese la Frankfurt, la noi în vizită, acum se anunţă, fiind la Paris, că vine să ne vadă la Perpignan. Ne aduce veşti de la prietenul meu Lucian şi ne povesteşte noutăţi din Timişoara. Căutăm să-i facem cât mai plăcută şederea aici şi, bineînţeles, conform programului şi a rutei obişnuite, mergem până la Barcelona, ca să-i

arătăm şi un pic din Spania. Avem să o revedem abia peste circa nouă ani. Dar i-am spus la plecare:

— Tu eşti încă tânără, aşa că sunt şanse să ne revedem.

În Germania este o lege care permite ca atunci când cumperi un apartament sau clădeşti o casă să ai dreptul la un anumit procent, spre exemplu 5 % în cazul unui apartament, să-l foloseşti la micşorarea impozitului, adică suma respectivă nu mai este impozabilă. Este un fel de subvenţionare a statului pentru a încuraja construirea de case, respectiv cumpărarea de apartamente, pentru că fiecare apartament cumpărat înseamnă că ori pui la dispoziţie cuiva, unui chiriaş, spaţiu locativ, ori te muţi tu în apartamentul cumpărat şi atunci eliberezi spaţiul locativ unde stai acum. Şi fiindcă toţi care au un venit în afara pensiilor fixe, eu, spre exemplu, biroul meu de inginer, trebuie să facă anual o declaraţie fiscală, mă duc la percepţie şi anunţ că am cumpărat un apartament, în consecinţă, îi rog ca pe 1991 să-mi pună la dispoziţie suma care nu este impozabilă, şi deci să nu trebuiască să plătesc atâta impozit, ceea ce pentru mine ar fi fost circa 2 000 de mărci, sumă destul de importantă.

Mă întreabă dacă locuim în apartament, şi eu foarte naiv spun:

— Încă nu, deoarece se fac anumite reparaţii în apartament.

— Atunci nici nu aveţi dreptul săprofitaţi de pe urma acestei subvenţii.

Am fost cam fiert, dar am luat notă. Şi fiindcă în Germania mai există şi legea care prevede ca în contractul de închiriere să se prevadă întreţinerea apartamentului, noi trebuia în decurs de 20 de ani, în fiecare cinci sau şase ani, depinde, bucătăria sau baia la trei ani, dormitorul la fiecare şapte ani, camera de zi la fiecare şase ani să fie revopsită sau retapiţată. Am făcut acest lucru o dată sau de două ori, aşa manual, noi, fără specialist, dar trebuie să mărturisesc că am neglijat, în fond, acest lucru, păstrând însă curăţenia în apartament. Ei bine, acum, la predarea apartamentului, trebuia executat şi acest lucru, pentru a scăpa de plata acestei sume care, după calcule, se ridica la aproximativ 11 000 de mărci, o sumă serioasă pentru astfel de zugrăviri, reparaţii calorifere etc.

Deci, pentru a scăpa de plata acestei sume, am discutat cu avocatul, neanunţând că am cumpărat un apartament şi finalmente ne vom muta, ci opoziţia că nu vrem să plecăm cu toată rezilierea contractului, decât dacă ni se plăteşte o anumită sumă de bani pentru cheltuielile pe care le avem cu ocazia mutării. Astfel am tărăgănat încă un an şi ceva, plecând definitiv, respectiv predând apartamentul abia în martie 1993. Dar despre asta mai vorbim.

Trebuie să mai spun că la locul nostru din garajul comun găsim la Kehl un Mercedes. Adevărat, cu pană la două cauciucuri şi cu un număr de pe care reiese că maşina nu mai este activă şi a fost scoasă din evidenţele poliţiei, dar există. Bineînţeles că am chemat la telefon poliţia, anunţând acest lucru, la care mi se răspunde că poliţia nu poate lua o maşină care se află într-un spaţiu închis, deci într-un garaj, ci numai dacă nu mai e valabilă pentru circulaţie şi se află pe stradă.

A urmat o serie de convorbiri telefonice şi personal cupoliţia, până la urmă ei dându-ne numărul de telefon al persoanei care deţinea numărul Mercedesului. Chem la telefon persoana respectivă, care era directorul unei întreprinderi din Offenburg, Offenburg fiind orăşelul de peste drum, ca să spunem aşa, la 11 kilometri de Kehl, şi acest director ne informează că maşina se află în curtea lui, cu respectivul număr, el văzând maşina chiar prin fereastră, aşa că el nu poate veni să-şi ia maşina din garajul meu.

La urmă a reieşit că acest număr al Mercedesului din garajul meu, nemaifiind în funcţie la poliţie, a fost dat din nou, după câţiva ani, unui alt deţinător de maşină, care era persoana cu care am vorbit la Offenburg.

După alte greşeli, în fine poliţia îmi dă numele celui care deţinea maşina înaintea persoanei actuale. Era profesorul Petrovici din Willstätt, o localitate în apropierea Kehlului. Îl chem la telefon pe acest profesor Petrovici, prezentându-se fiul său. I-am expus problema, la care îmi spune destul de speriat:

— Vă rog să nu-i spuneţi nimic tatălui meu, eu sunt fiul domnului Petrovici şi maşina, în fond, mi-a fost dată mie de tata, dar eu am vândut-o.

Reiese că a vândut-o unui student care locuia în apartamentul pe care l-am cumpărat noi. El plecase din acest apartament, noi când am cumpărat apartamentul acesta era liber. Dar Mercedesul, care nu mai circula la ora aceea, îl lăsase în garaj. Cer contractul de vânzare-cumpărare ca să identific persoana, el răspunzându-mi că e vorba de un coleg francez cu locuinţa la Strasbourg şi cu care nu a încheiat nici un act de vânzare-cumpărare, fiindcă vânzarea a fost făcută prin baterea palmei, aşa cum se făceau pe vremuri la târgul de cai vânzările cailor, cel puţin în România.

Chem din nou poliţia şi protestez, spunând că am de-a face, se vede, cu nişte escroci, care susţin că au vândut o maşină prin baterea palmei.

— Da, sigur că da, la noi la Kehl acest lucru este admis şi noi transcriem o maşină care a fost vândută în acest mod.

Ei bine, încoace şi încolo, ajunsesem aşa de bine şi de cunoscut de poliţie că ne salutam per „ciao". În legătură cu asta şi o istorioară nostimă. Eliza Ionescu, doctor neurolog din Timişoara, după ce s-a pensionat, locuia la Bucureşti cu sora ei, Mariana Ionescu. Săraca Eliza moare în cursul anului trecut, iar eu o invit să vină la noi în vizită pe Mariana Ionescu. Pe vremea aceea trebuia făcută o invitaţie în scris, autentificându-se semnătura de către poliţie. Fac această invitaţie deja pentru Kehl, socotind că până la venirea ei noi vom fi mutaţi definitiv la Kehl. Când mă duc la poliţie ca să-mi autentifice semnătura, care în mod normal se face menţionându-se: „X legitimat cu legitimaţia cutare, semnează în faţa noastră. Certificăm etc." Ori, în momentul în care eu scot legitimaţia, mi se spune că nu-i nevoie şi poliţia scrie acolo: „Persoana este bine cunoscută personal de către noi". Dar nu acest simplu contact cu poliţia este făcut să fie unicul, ci va mai fi încă o întâlnire spectaculoasă cu ei. Mi-am zis că bine începem intrarea noastră în Kehl. Dar despre asta mai târziu.

În anii ’90 au început să vină din Uniunea Sovietică cetăţeni de origine germană. Este vorba de acel grup de germani care a fost adus încă sub împărăteasa Ecaterina cea Mare în Rusia şi care formau sub comunism aşa-zisa republică Volga, dar care în 1942, după ce Germania a atacat Rusia, au fost consideraţi de Stalin trădători, o mare parte din ei au fost împuşcaţi, alţii închişi şi majoritatea — copii, femei şi bătrâni — au fost deportaţi în Kazahstan. Nu are nimic cu cazacii de la Don, ci cu cazahii, un alt popor, practic subjugat de colonialismul Uniunii Sovietice. Ei bine, în aceşti ani, din ’90 începând, aşa cum am venit pe vremuri şi noi, cei de origine cvasigermană din ţările de est, Ungaria, Cehoslovacia, România, Iugoslavia, Polonia, recunoscuţi fiind ca germani, aşa la ora actuală — pentru că până atunci nu se putea ieşi din Uniunea Sovietică — după căderea definitivă a comunismului s-au deschis porţile şi acestor nenorociţi. E vorba de circa două milioane de suflete, care trăiesc în Kazahstan şi cărora li s-au deschis acum porţile pentru a se repatria în Germania. Într-un deceniu au sosit circa 500 000 din aceştia. Ei bine, în momentul în care noi cumpărăm apartamentul, unul din aceşti germani din Uniunea Sovietică este portarul nostru, Arthur Braun, adică după numele de Braun reiese că este de origine germană. Aceştia toţi au primit toate drepturile pe care pe vremuri le-au primit şi cei care au venit din estul Europei. Arthur Braun a fost miner pe vremea şederii sale în Kazahstan, astfel încât Eva, care făcuse Mine şi metalurgie şi-a regăsit imediat un fost coleg, Braun fiind artificier de mine. Braun are doi băieţi şi o fată, care la ora aceea sunt majori şi căsătoriţi, în afară de fiică, Irina, care era angajata unui magazin de mobilă din Offenburg. Ei bine, Irina devine secretara mea. Asta înseamnă că în lipsa mea din Kehl, dânsa ia poşta în fiecare zi, o triază şi apoi mi-o dă, sau mă anunţă când suntem la Perpignan dacă este ceva important. Şi despre asta ceva mai târziu.

Mai revin o dată la Mercedesul din garaj. După ce l-am ameninţat pe tânărul Petrovici, că voi intenta proces împotriva tatălui său, a venit cu colegul său, pe care între timp l-a detectat la Strasbourg şi a împins maşina afară în stradă. În cinci minute poliţia a fost acolo şi a ridicat maşina de pe stradă. Unul din poliţişti mi-a spus:

— În fond, nu înţeleg de ce nu aţi făcut cadou unui coleg de-al dumneavoastră din România acest Mercedes, care acuma va fi luat de poliţie şi predat la fier vechi.

A propos de România. Tot în acest an avem o surpriză foarte plăcută, şi anume băiatul lui Nelly Boldur, Pity, cum i se spunea acasă, soseşte în Germania cu soţia şi cu băiatul lor, părinţii ei erau deja aici, aşa că dânşii rămân şi se stabilesc în apropierea Nürnbergului şi anume în oraşul Fürt. De cel puţin 20 şi ceva de ani nu-l văzusem pe Pity. Măcar prin ei am din nou o apropiere de buna mea prietenă din copilărie, Nelly. Desigur că n-am lăsat să treacă mult timp ca să alergăm la Nürnberg şi să-i vizităm, stând încă în locuinţă provizorie. Atunci am cunoscut-o pe Julia, care din primul moment mi-a fost foarte simpatică. Şi astfel se încheie anul 1991, în care dacă nu viaţa noastră, în orice caz domiciliul nostru s-a schimbat.

În ianuarie 1992 suntem din nou la Perpignan şi de astă dată primim în vizită familia Bossert, pe Alice şi Emil. În 22 ianuarie are loc un eveniment epocal la Perpignan, şi anume începe să ningă, întâi încet, încet, apoi tot mai tare, cu fulgi tot mai mari, această ninsoare ţinând trei zile şi terminându-se cu un strat de zăpadă de circa un metru pe străzile Perpignanului care, în fond, nici nu cunoştea zăpada, cu zeci de centimetri de zăpadă depusă pe palmieri şi cu o serie de mimoze rupte, care n-au putut face faţă greutăţii zăpezii. Pagubele în regiune au fost considerabile, o serie de sere prăbuşindu-se, pentru că erau construite dintr-o simplă ramă de lemn, acoperite cu plastic transparent pentru a lăsa să treacă lumina, înăuntru formându-se efectul de seră, căldura necesară creşterii plantelor în timpul iernii. Aceste sere n-au putut face faţă greutăţii zăpezii şi s-au prăbuşit distrugând întreaga recoltă care se afla în ele.

În 30 iulie 1992, fiind tot la Perpignan, apar Mircică şi cu Delia Catalina, care făceau vacanţa la Cap Agde, nu departe de Perpignan şi care în drum spre Barcelona ne-au vizitat pentru câteva ore, făcându-ne o mare bucurie.

Între timp ne stabilim la Kehl, soluţionând problema mutării în modul următor: lăsăm absolut toate mobilele şi lucrurile vechi, în afară de trei piese la Frankfurt, cumpărăm mobilă nouă la Kehl şi o instalăm în locuinţa complet nouă. Uşa glisantă între cele două camere a fost făcută şi funcţionează perfect, aşa că la acea oră aveam patru camere distincte la Kehl.

Oficial nu am anunţat-o pe proprietăreasa din Frankfurt de mutare, lăsând-o încă să creadă că nu vom pleca şi nu vrem să plecăm decât dacă ni se dau anumite avantaje financiare.

În septembrie vine pentru prima oară la Kehl în vizită Roseta Pop. În timp ce ea este la noi, prietena noastră comună Elena Corneanu se îmbolnăveşte la Timişoara, după părerea mea, recidivând cancerul de sân de care a fost operată în 1987. A fost ultima oară că am vorbit cu dânsa, cu o oră înainte de a merge la spital, pentru că doar la câteva zile după ce a sosit la spital şi a fost operată, şi nu s-a mai trezit, respectiv a murit, cum am aflat, în timpul operaţiei. Încă o bună prietenă, cunoscută din copilărie din Reşiţa, a trecut în veşnicie.

La începutul anului 1993 suntem la Perpignan. În februarie Eva face un pas greşit lângă maşină şi-şi prinde piciorul între maşină şi trotuar, călcând peste încheietura piciorului, adică pe gleznă şi-şi face o entorsă destul de rea, tot piciorul învineţindu-se până la genunchi şi umflându-se glezna.

Mergem imediat la prietenul nostru, la ortopedul Irlès Gérard, care-i face o radiografie, constată că nu este fractură şi-i prescrie imediat două cârje. Astfel, săraca este obligată să salte într-un picior, sprijinindu-se în cârje. Am şi spus, peste două săptămâni, tuturor celor care întrebau cum îi merge Evei, că este cu 50 % mai bine, umblă numai cu o singură cârjă.

În fond, planificasem ca în 15 februarie să mergem la Frankfurt, unde să predăm locuinţa ca să scăpăm definitiv de această povară, semnalându-ne proprietara că este de acord să ne ierte de 11 000 de mărci pentru zugrăvirea apartamentului, dar noi să renunţăm la cererea noastră de a ne plăti cheltuielile de mutare. Ne-am atins în fond scopul, pentru că noi, în fapt nu am avut cheltuieli de mutare. După cum spuneam, mobilele toate le-am lăsat acolo, ne-am cumpărat mobilă nouă la Kehl, şi toate celelalte lucruri care erau în dulapuri, încetul cu încetul, cu două drumuri pe săptămână, le-am transportat la Kehl. Am făcut câteva fotografii splendide cu noua locuinţă, trimiţându-le la cunoscuţi.

O vecină de deasupra noastră avea o pisică foarte frumoasă, tip Angora, gri, care a intrat într-o bună zi la noi în locuinţă şi s-a aşezat pe canapeaua, care era la fel de gri, încât nu puteai deosebi pisica de canapea şi invers. Am făcut o poză şi am trimis-o peste tot, iar la întrebarea: „Cum de aţi nimerit mobila exact de culoarea pisicii?" am răspuns: „Noi, când ne-am dus să cumpărăm mobila am dus cu noi pisica drept mostră şi am ales mobilele care se asortau la culoarea ei".

La Kehl, cum spuneam, secretara mea, Irina Braun, golea zilnic cutia de scrisori şi, în sensul celor convenite cu dânsa, într-o zi ne cheamă la telefon, spunându-ne: „Rechemaţi-mă urgent!" Facem asta, la care spune foarte înfricoşată: „Aveţi o scrisoare de la poliţie". Remarcaţi că frica de securitate sau de N.K.V.D. încă nu pierise, pentru că era foarte speriată că aveam o scrisoare de la poliţie. Îi spun să desfacă plicul şi să ne citească această scrisoare. Era de la poliţia din Kehl, care ne scria: „Suntem informaţi că din septembrie 1991 locuiţi la Kehl şi până acum nu v-aţi prezentat la poliţie să vă transcrieţi noua adresă în legitimaţie. Vă atragem atenţia că nerespectarea acestei dispoziţii atrage după sine o amendă de 50 de mărci, pe care la ora aceasta încă v-o iertăm, cu condiţia să vă prezentaţi până la 1 martie pentru transcrierea adresei".

Chem imediat la telefon poliţia şi explic că aveam de gând să facem această mişcare, dar noi nu locuim încă la Kehl, posedăm încă locuinţa de la Frankfurt şi o vom preda abia în luna martie, când Eva, care şi-a scrântit piciorul, va putea călători. Foarte generoasă, doamna de la poliţie ne prelungeşte termenul de prezentare până la 15 martie.

Astfel, trece luna februarie şi prin 2 sau 3 martie revenim la Kehl. Irina îmi prezintă corespondenţa, în care, spre mirarea mea, găsesc o scrisoare de la percepţie, adică de la biroul financiar.

— Dar de ce nu mi-ai spus că avem şi o scrisoare de la percepţie?

— Păi asta n-are mare importanţă, zice Irina.

Am pufnit în râs. Sigur, uitasem un lucru: că în Uniunea Sovietică, la fel ca şi în România, impozitul era reţinut automat din salariu şi nimeni nu ştia, în fond, ce impozit are şi nu avea nici o importanţă; în schimb, o corespondenţă de la poliţie însemna întotdeauna ceva rău.

Când deschid plicul şi citesc ce îmi scrie percepţia, am rămas plăcut surprins. Percepţia scria textual: „Suntem informaţi că locuiţi din septembrie 1991 în apartamentul

din Kehl, fiindu-ne transmis dosarul dumneavoastră financiar de la Frankfurt, unde aţi anunţat că aţi cumpărat acest apartament, vă rugăm să treceţi neîntârziat pe la noi, să facem calculele de reducere a impozitului, conform prevederilor legale, pentru că aţi cumpărat apartamentul şi-l locuiţi".

O, foarte fericiţi, mergem la percepţie, unde declarăm, bineînţeles, că am cumpărat apartamentul în septembrie 1991, că stăm de atunci la Kehl şi îi rugăm să ne acorde avantajele care ne revin prin diminuarea impozitului pe 1991 şi pe 1992, ceea ce pentru noi înseamnă vreo 4 000 de mărci. Totul decurge în condiţii foarte amicale.

Trebuie să vă spun că în Germania, spre deosebire de ţările totalitare, unde, ţin minte, când s-a eliberat paşaportul intrai într-o cameră, unde erau 30 de oameni şi se striga în toate direcţiile nume şi „prezent" şi „halo", şi „stai, bă, drepţi acolo, nu te mişca că te dau afară", în comparaţie cu acest sistem, în Germania stai pe hol şi-ţi aştepţi rândul, de regulă ai un număr, şezi pe o bancă, la un moment dat eşti strigat, intri înăuntru, se scoală respectivul de la poliţie sau de la percepţie, în tot cazul din partea autorităţilor, îţi dă mâna, îţi oferă un scaun să te aşezi vis-à-vis de el, atunci se aşază la birou şi încep tratativele privind chestiunea în cauză. Ei bine, există un proverb foarte bun la noi: „Orice pasăre pe limba ei piere", când dăm mâna cu cel de la percepţie şi ne întoarcem ca să ieşim pe uşă afară, eu, neîntrebat, mai spun aşa:

— A, să ştiţi, vreţi o dovadă în plus că stăm din septembrie 1991 la Kehl? Am o scrisoare de la poliţie în care însăşi poliţia ne scrie că locuim din 1991 la Kehl.

— Un moment, un moment, îmi spune cel de la percepţie. Scoate din nou dosarul, care era pus deja pe raft şi începe să caute prin dosar şi spune:

— Staţi domnilor, noi am întrebat poliţia şi poliţia ne-a scris nouă că vă va scrie o scrisoare, după care ne-au scris că ei sunt informaţi că locuiţi aici şi în baza acestei scrisori a poliţiei, deci de care vorbiţi dumneavoastră, v-am chemat la percepţie.

Şi în timp ce învârte hârtiile în dosar, deodată spune:

— Staţi domnilor, că aici mai este încă o scrisoare a poliţiei, în care poliţia spune că trebuie să rectificăm: familia Przibram nu stă încă la Kehl, stă încă la Frankfurt şi abia în 15 martie anul acesta, deci 1993, vor face transcrierea. Asta schimbă situaţia cu totul. Înseamnă că nici pe 1991 şi nici pe 1992 nu aveţi drept de reducere a impozitului.

Înainte de a spune un cuvânt, formează telefonul poliţiei, ia la telefon tocmai persoana în cauză, cea cu care discutasem şi eu de la Perpignan şi spune:

— Uite, familia Przibram este actualmente la mine, ei au venit cu susţinerea că locuiesc aici din aprilie 1991 şi dumneavoastră îmi scrieţi că ei v-au anunţat că nu locuiesc încă. De altfel, vorbiţi direct cu persoana de la poliţie, îmi spune mie şi îmi dă receptorul.

Era să intru sub pământ, mai ales când cetăţeana spune:

— Domnule Przibram, cum nu, păi dumneata mi-ai telefonat din Perpignan spunându-mi că nu v-aţi mutat încă la Kehl, că abia în 15 martie veţi lichida locuinţa din Frankfurt şi eu v-am dat termen 15 martie să veniţi să transcrieţi noua adresă pe

legitimaţie. În plus, aţi mai şi declarat că nu puteţi să vă ţineţi de termenul pe care vi l-am dat eu, de 15 februarie, pentru că soţia dumneavoastră şi-a scrântit piciorul.

Încă şi acum aud vocea în urechi. M-am simţit prins în flagrant şi nu ştiam ce să fac. Îi spun:

— Vă rog să-mi explicaţi o chestiune: ce înseamnă a locui într-o locuinţă?

— Cum ce înseamnă a locui într-o locuinţă? îmi răspunde enervată persoana de la poliţie. Înseamnă că dumneavoastră dormiţi în acea locuinţă, folosiţi bucătăria, folosiţi baia, asta înseamnă la noi a locui.

— Atunci e perfect, doamnă, îi spun eu. Păi noi, în drum spre Perpignan, cel puţin o dată la două săptămâni am tras în acest apartament, am cumpărat şi paturi, pot să vă arăt facturile, am dormit în acest apartament în octombrie, noiembrie, decembrie 1991, în consecinţă noi am folosit apartamentul.

Am spus că în Germania autorităţile sunt foarte generoase şi foarte politicoase, aşa că îmi spune:

— Dă-mi-l pe domnul de la percepţie. Vorbeşte cu el câteva cuvinte, la care respectivul spune:

— Ei bine, sunteţi nou veniţi în Kehl, dorim să aveţi o bună impresie despre noi, în consecinţă daţi acum o declaraţie sub jurământ în care spuneţi că aţi folosit locuinţa încă din luna septembrie 1991. Ura, am semnat această declaraţie şi am beneficiat de avantajele acordate de lege.

Ei bine, figura Irinei, care încă nu era străbătută complet de capitalism şi stătea încă sub influenţa comunismului era să ne coste cel puţin 4 000 de mărci, neanunţându-ne de scrisoarea percepţiei, cel puţin tot aşa de importantă, dacă nu şi mai importantă decât scrisoarea poliţiei.

În 14 martie suntem la Frankfurt, unde predăm locuinţa, fără a mai plăti toate cheltuielile de refacere a locuinţei, adică renovarea, o predăm aşa cum am luat-o cu 20 de ani înainte şi am predat şi cheile. Bineînţeles că înainte cu două, trei zile am angajat o societate să golească toată locuinţa, inclusiv beciul, care pentru o sumă de 500 de dolari a evacuat totul şi a avut grijă să ducă la gunoiul oraşului tot ce nu putea fi folosit, reţinând ceea ce se mai putea folosi, respectiva societate ocupându-se cu vânzarea lucrurilor vechi. Ne-am dus la poliţie, am făcut renunţarea la locuinţă şi am părăsit Frankfurtul şi locuinţa şi strada Schlosser nu cu mare regret.

Ne-am bucurat de noul apartament splendid din Kehl, ne-am prezentat, în fine, la poliţie şi am făcut formele de transcriere a adresei. Câteva cuvinte despre Kehl. Acesta este un orăşel tipic de frontieră. Are în total 28 000 de locuitori, care însă cuprinde Kehl-ul în sine şi alte patru localităţi limitrofe, aşezate la câţiva kilometri. Între centrul oraşului şi aceste suburbii există încă teren agricol. Kehl este aşezat pe malul drept al Rinului, Strasbourg-ul pe malul stâng al Rinului. Cele două oraşe sunt unite printr-un pod de automobile, de carosabil, numit Podul Europei şi la 100 de metri mai spre nord este un pod

de cale ferată. Între cele două poduri se află gara Kehl, care fiind staţiune vamală, trenul se opreşte şi astfel putem spune că toate trenurile care traversează Germania de la est la vest spre Franţa, trec prin Kehl şi se opresc la staţia Kehl. Bineînţeles, în ultimii ani nu se face nici o vamă, nici controlul persoanelor care trec frontiera, întrucât prin Convenţia de la Shenghen din Olanda, între ţările Europei Unite nu mai există nici control de persoane, nici controale vamale.

La 11 kilometri de Kehl, cum am amintit, este orăşelul Offenburg, prin gara căruia trec toate trenurile nord-sud, adică cele venite dinspre Frankfurt, respectiv nordul Germaniei, Hamburg şi care trec peste frontiera Elveţiei. Offenburgul este capitala regiunii în care se află Kehl. Kehl are multe parcuri şi extrem de mult teren verde, pentru că până după război nu se putea, practic, stabili aici nici un nou venit pe chestiunea importanţei militare, Kehl fiind oraş de frontieră. Numai locuitorii autohtoni existau acolo până prin 1950 şi ceva, mai ales că imediat după război, în 1945, când Germania pierde războiul, Kehl este ocupat de francezi şi, practic, anexat Strasbourg-ului. Abia cu ani mai târziu s-a retrocedat Kehl-ul Germaniei. Practic, centrul Kehl-ului se întinde de la piaţă, unde se află şi biserica principală, până la pod, deci casele sunt până la câţiva metri de pod şi trecând podul, încep casele Strasbourg-ului tot imediat lângă pod, astfel, cele două oraşe sunt separate numai de fluviul Rin, cel mai mare fluviu al Germaniei.

Rinul izvorăşte din Elveţia, formând frontiera comună între Franţa şi Germania, pe o distanţă de circa 250 kilometri, după care frontiera o ia spre vest, Rinul rămânând să curgă până în Olanda numai în Germania. Apoi trece în Olanda şi la Rotterdam se varsă în Marea Nordului. Rinul este navigabil de la Rotterdam şi până la Basel, primul oraş la frontiera germano-elveţiană.

În Kehl aproape în fiecare magazin se vorbeşte franceza pentru că o serie de francezi trec podul ca să-şi facă cumpărăturile în Germania, adică la Kehl. O particularitate a oraşului nostru până la introducerea euro, era utilizarea comună atât a mărcii, cât şi a francului la ceasurile de parcare, unde puteai plăti ori în franci, ori în mărci, precum şi la bancomate, unde puteai scoate fie mărci, fie franci, cum doreai.

Oraşul are şi un mic aeroport sportiv, unde fără a exista o pistă specială, ci numai iarbă tunsă, pot ateriza şi decola mici avioane cu motor sau planoare care sunt trase în sus pe bobină şi apoi li se dă drumul să planeze în jurul oraşului.

Kehl are un tribunal, o mică închisoare, vreo patru biserici, o primărie, un oficiu central de poştă cu vreo trei filiale poştale, cum am spus, o gară de cale ferată, unde opreşte Orient Expresul Budapesta–Paris şi încă alte două accelerate Viena–Paris şi München–Paris şi retur, bineînţeles, plus o serie de alte trenuri mici, expresuri regionale, care deservesc satele din jurul Kehl-ului.

Kehl-ul are vreo 17 hoteluri şi s-au construit o serie de clădiri noi în ultimii ani, pentru că Strasbourg-ul a devenit capitala Europei şi fiindcă Strasbourg este foarte aglomerat, o serie de deputaţi, respectiv diplomaţi şi politicieni, care aveau de lucru la

Parlamentul Europei, trăgeau la hotelurile din Kehl, trecând cu un taxi pur şi simplu podul, ajungând astfel la Palatul Europei. Aici s-a construit în ultimii ani noul Parlament European, o clădire impunătoare, pe care am putut-o vizita în Ziua porţilor deschise.

Kehl-ul are şi o foarte mare şi frumoasă piscină, pentru baie în aer liber şi o altă piscină, tip bazin, pentru a se putea face băi şi iarna, sub acoperiş. Mulţi din Strasbourg vin să utilizeze aceste băi la Kehl, plăcându-le mai mult decât cele din Strasbourg.

Oraşul are câteva restaurante, printre care şi trei chinezeşti şi două cofetării italiene. Pentru un zbor peste hotare, există la câţiva kilometri Aeroportul Internaţional din Entzheim, care aparţine Strasbourg-ului şi care este utilizat şi de cei din Kehl, dacă doresc să zboare pe distanţe mari.

Paştele îl petrecem la Kehl. Era Vinerea Mare când stăteam pe gânduri şi-mi spuneam că ar trebui să mă uit cine sunt cunoscuţii noştri din împrejurimi ca să le spunem că ne-am mutat la Kehl şi nu mai stăm la Frankfurt. Aşa mi-am întocmit o listă cu Beate Gonzalves, dacă mai ţineţi minte, cea care era la Fabrica de bere, care mi-a dat informaţiile pe care într-o vineri după-amiază nu le-am mai putut primi de la inginerul şef. Apoi Lolo Vogler, care ne credea încă la Frankfurt şi cu care am făcut figura, spunându-i că suntem întâmplător la Kehl, mergem până la pod, să vină şi ea acolo să ne întâlnim şi când a apărut am dus-o drept la locuinţa noastră. Apoi Anneliese Funke, cea din Oraviţa, care făcea parte din orchestra Filarmonicii din Strasbourg. Şi la ea ne-am prezentat anunţând-o că suntem vecini. Nu mai vorbesc de bucuria lui Helmut şi Antje Schmukle, care acum locuiau la Freiburg, aflând că suntem vecini, la 70 kilometri, dar totuşi mai aproape decât Frankfurt–Freiburg.

Deci revin la Vinerea Mare, când întocmind această listă, iau cartea de telefon de Strasbourg şi caut familia Gonzalves ca s-o chem pe Beate. Găsesc patru Gonzalves pe care-i iau la rând, întrebându-i dacă pe soţia lor o cheamă Beate. Doi dintre ei mi-au trântit receptorul zicându-mi că nu mă priveşte cum le cheamă pe soţiile lor. Al treilea n-a răspuns deloc, al patrulea mi-a confirmat că nu este persoana căutată. Mi-am spus că ori a divorţat, ori nu o mai cheamă Gonzalves, ori nu apare în cartea de telefon, ori s-a mutat. Atunci mi-am adus aminte de Wolff. Am găsit vreo 20 de Wolff în cartea de telefon a Strasbourg-ului, acesta fiind un nume alsacian foarte comun. Mi-am adus aminte de strada în care locuia dânsa ca fată şi unde i-am scris de ziua ei şi astfel l-am identificat pe Wolff cel care trebuia să fie tatăl lui Beate. Am chemat la telefon, se prezintă o doamnă, întreb dacă este doamna Wolff, da, pot să primesc telefonul lui Beate, îmi dă numărul de telefon şi îmi spune că nu mai locuieşte la Strasbourg, ci la Mundolsheim, care este la vreo 30 de kilometri nord de Strasbourg. Îi mulţumesc şi imediat chem la telefon numărul dat. Se prezintă o voce feminină, la care întreb:

— Beate?

— Da, domnule Przibram. Am rămas uluit. Nu putea încă să fie prevenită de mama ei, ne-am văzut prima şi ultima oară cu circa 18 ani înainte şi corespondenţa încetase de

circa 15 ani. De unde naiba recunoştea asta aşa direct, într-o secundă, vocea mea? O întreb cum de m-a putut identifica atât de repede.

— Dar e foarte simplu, zice ea, eu ştiam că o să chemaţi.

— Cum adică?

— Aşa, pentru că un prieten de-al meu s-a dus la Frankfurt pentru câteva zile şi eu l-am rugat, dându-i telefonul vostru din Frankfurt, să vă dea un telefon, să vadă dacă mai existaţi şi să vă dea noul meu telefon de la Mundolsheim.

— Dar eu nu mai stau la Frankfurt, i-am răspuns eu. În consecinţă n-a putut să mă găsească persoana. Aşa că eu nu ştiu nimic şi n-am primit nici o veste despre dumneata. De astă dată a fost rândul ei să rămână uluită:

— Atunci cum de m-aţi chemat astăzi şi de unde aţi avut numărul meu detelefon?

— De la mama dumitale.

— Cum, ea va dat numărul de telefon? Păi n-avea voie să-l dea, noi avem un telefon roşu, cea ce înseamnă că doar cunoscuţilor apropiaţi li se poate da acest număr.

— Foarte simplu, am vrăjit-o cu vocea mea, i-am răspuns.

Scurt pe doi: a fost o coincidenţă bizară. Ea aştepta să afle de la noi, prin prietenul ei ce mai e nou, unde ne aflăm, dacă telefonul mai corespunde şi aşteptând ca, în momentul în care eu primesc telefonul lor să mă prezint, ceea ce s-a şi întâmplat, numai că circumstanţele erau cu totul altele.

Desigur că au urmat vizite reciproce, aflând că noi suntem la Kehl şi de atunci ţinem legătura. Graţie ei am vizitat şi un buncher din linia Maginot. Francezii punând în vânzare cazematele — care se aflau la 100 de metri una de alta de-a lungul liniei Maginot, zidite împotriva lui Hitler —, ei au cumpărat un astfel de buncher în care au depozit de brazi în timpul Crăciunului, ocupându-se cu vânzarea brazilor pentru Crăciun.

În august 1993 vin la noi la Kehl în vizită cei doi avocaţi de care pomenisem că au cumpărat apartamentul de la etajul patru din blocul de la Perpignan. E vorba de Evelyne Micou şi de Alain Gasparini. Stau trei zile la noi, întorcându-se apoi la Perpignan.

La începutul lui septembrie vine pentru câteva zile, la Kehl, Mémé Bănărescu, adică doamna Bica, care era în vizită la fiica ei la München. Stă şi ea câteva zile, după care ia trenul şi se întoarce la München de unde, apoi, pleacă înapoi în România. A fost ultima oară că am văzut-o, săraca, nemaiexistând printre cei vii.

Abia pleacă Mémé că soseşte, după câteva ore, Kati, în drum spre Elveţia. Stă şi ea două zile la noi, după care îşi continuă drumul. Prietenii încep să apară unul după altul, ca să vadă locuinţa nouă în care ne-am mutat.

În octombrie venim la Perpignan, unde în data de 22 soseşte în vizită fostul şef al Evei de la K.W.U., inginerul Ivan Kausz, originar din Budapesta. Ester şi cu Ivan stau trei zile la noi, după care îşi continuă drumul în munţii din jur, ca să viziteze regiunea la nord de Perpignan. Aveau închiriată o caravană cu care treceau în revistă sudul Franţei.

Bineînţeles că vor veni şi la Kehl ca să ne viziteze şi să ne vadă apartamentul. Prietenia mai strânsă cu ei datează deja din 1994.

Iată că am intrat şi în 1994. Între timp ne-am împrietenit cu intermediarul prin care am cumpărat apartamentul, care locuia în faţa noastră, uşă în uşă la etajul trei şi pe a cărui soţie o chema Ursula, spunându-i-se Uschi. Astfel Uschi şi Richard deveniră din vecini, prieteni. Între timp au căpătat o fetiţă numită Kati, care s-a născut în 19 mai, în aceeaşi zi cu mine. Astfel că, de acum încolo, până în 1997, când s-au mutat din apartament, cumpărându-şi o căsuţă, petreceam împreună zilele noastre de naştere, a lui Kati şi a mea. Uschi a fost prima Ursula pe care am cunoscut-o la Kehl, respectiv în regiunea Kehl, urmată apoi de alte două. Se vede că Ursula este un nume foarte comun în Pădurea Neagră.

Am spus Pădurea Neagră, pentru că Kehl-ul se află pe valea Rinului, între Franţa şi Germania, cum am spus, în Franţa fiind Munţii Vosgi, care formau valea şi dincoace, în Germania, sunt Munţii Pădurea Neagră. Desigur că Pădurea Neagră este unul din locurile pe care le arătăm tuturor oaspeţilor, în special celor din România sau Ungaria, pentru că în Pădurea Neagră izvorăşte Dunărea.

La Donaueschingen, o comună din Pădurea Neagră, există un parc în care se află un bazin, de unde dintr-un robinet curge un fir subţirel de apă, care umple bazinul, din bazin pornind un mic pârâu. Aceasta este Dunărea în faza de naştere. Bancul nostru preferat este, când avem vreun prieten cu noi, să-i atragem atenţia să nu cumva să pună degetul la tubuşorul acela de unde curge apa, căci se opreşte Dunărea de-a lungul frontierei româno-bulgare. Deasupra bazinului există o placă comemorativă pe care scrie: „Dunărea izvorăşte de aici, din libertate şi se varsă în Marea Neagră, în ţara noastră, asistând la toate cruzimile săvârşite de comunişti acolo". Este semnată de foştii deţinuţi politici din România. Astfel m-am considerat şi eu semnatar al acestei plăci comemorative.

Ursula Klumpp şi Ursula Nachbauer vor fi cele două Ursule pe care le vom cunoaşte şi care vor deveni prietene foarte bune ale familiei noastre. Despre acestea însă la timpul potrivit.

În ianuarie 1994 venim din nou la Perpignan. Evelyne Micou, care stătea în casă la noi, m-a rugat să-i aduc un mic medalion de aur din Germania, spunându-mi că lasă la aprecierea mea ce figurină să aleg. I-am spus să se concentreze asupra unei figurine, dar să nu-mi spună despre ce e vorba. Eu aleg un cap de Nefertiti pe care i-l aduc. Înainte de a deschide cutia o întreb ce şi-a dorit. Ea îmi răspunde: „Nefertiti". Apoi deschide cutia, vede figurina şi rămâne perplexă, pentru că era exact ceea ce-şi dorise. Am constatat cu uşurinţă că formăm un cuplu ideal în ceea ce priveşte ghicirea gândurilor. Nu o dată gândindu-se la ceva, eu i-am spus despre ce e vorba şi invers. Se legase între noi o strânsă prietenie, eu sfătuind-o de multe ori în diversele probleme pe care le avea, aspirând la un post universitar la Facultatea de drept din Perpignan şi până la urmă atingându-şi scopul. I-am cunoscut şi părinţii, pe Janne şi René Micou, care, am mai amintit, ne erau vecinii de vis-à-vis pe aceeaşi stradă.

În aprilie ne vizitează Mateu şi Pilar din Barcelona, adică familia Martinez. Vin la noi la Kehl unde stau câteva zile.

În octombrie 1994 mergem la Budapesta, ne întâlnim cu familia Hasitz şi apoi plecăm până la Békéscsaba, la frontiera cu România, unde la acea oră era internată în spital, venind din Braşov, prietena noastră Adi Wagner, ai cărei, părinţi, familia Neusinger, erau din Reşiţa şi erau încă prieteni cu mama, de pe vremea când locuiau la Reşiţa, mutându-se apoi la Braşov. Adriana este operată la Békéscsaba, primind proteze la ambele şolduri. Am revăzut-o după 25 de ani, fiind scris să n-o mai văd niciodată, căci a murit în decembrie 2001. Mi-a părut rău că nu a venit cu ea şi soţul ei, Francisc Wagner, cu care ţinem legătura şi azi.

Nici la Budapesta nu am mai fost de atunci, din 1994. Poate am să ajung să mai văd o dată Budapesta, de care mă leagă nenumărate amintiri din copilărie, de pe vremea când petreceam acolo vacanţele de vară. Este unul din frumoasele oraşe ale Europei, aşezat pitoresc şi exalând un farmec specific.

În 1995 facem o călătorie până la Berlin, trecând cu această ocazie pe lângă Bayreuth, într-o comună unde am vizitat-o pe Mariana Fonta de la I.C.M., care şi dânsa a ajuns în Germania, venind la fiica ei Monica, dentistă şi care şi-a adus şi părinţii în Germania, unde au rămas pentru totdeauna. Şi pe Mariana Fonta am văzut-o ultima oară, fiindcă după câţiva ani moare, săraca, aici în Germania.

Berlinul l-am văzut încă înaintea dărâmării zidului, zburând de la Frankfurt la Berlin peste Republica Democrată Germană. După spargerea zidului şi reunirea cu Germania am fost de cel puţin patru ori la Berlin, oraşul plăcându-ne mult.

Prietenul nostru doctorul Roland Briche, fiind mare colecţionar de ceasuri, ne-a rugat să-i aducem din Berlin câteva din ceasurile provenite din Uniunea Sovietică, în Europa de Vest acestea fiind o raritate. Astfel, încă în aprilie 1994 am fost special la Berlin ca să-i aducem câteva ceasuri, până şi un ceas mare, de câteva kilograme, combinat cu busolă, un ceas utilizat de vapoarele care circulau pe mare. Era de provenienţă rusă. La acea oră, la Berlin se puteau cumpăra orice materiale provenind de la armata Uniunii Sovietice. Cred că puteai cumpăra şi un tanc sovietic desfăcut în bucăţi, urmând să-l refaci acasă.

În mai 1995 suntem la Perpignan, unde primim în vizită pe Antje şi pe Helmut Schmukle din Freiburg. Stau câteva zile aici, noi arătându-le regiunea. Helmut, fiind mare amator de arheologie, mergem cu ei în Spania, la Empurias care este un aşezământ vechi, grec, încă de dinaintea romanilor, pe malul Mediteranei. Săpăturile au adus la suprafaţă o serie de statui şi resturi de clădiri, tot ansamblul semănând foarte mult cu săpăturile de la Histria, de lângă Constanţa, fiind din aceeaşi epocă.

În septembrie ne vizitează la Kehl familia Micou, adică părinţii Evelynei, ei făcând cură în apropierea Kehl-ului, în Alsacia, la Plombière les Baines, o vestită staţiune balneară.

În acest an mai tragem şi vreo două raite la Frankfurt, vizitând familia Bossert şi pe fosta noastră vecină Ruth Vogelweier. Ei i-a murit soţul şi acum locuia într-un apartament propriu în Frankfurt.

În februarie 1996 suntem vizitaţi la Perpignan de Sibylle Weinberg.

În 1996 Alain Gasparini îşi vinde apartamentul şi se mută de la noi. Ne-a părut rău de plecarea Evelynei şi a lui Alain. Am rămas în continuare prieteni cu părinţii Evelynei, care şi în acest an 1996, tot în luna septembrie, ne vizitează din nou, stând o săptămână la Kehl.

În ziua de 13 iunie 1996 o vizitez ultima oară la Frankfurt pe Ruth Vogelweier. Mi-a părut rău văzând primele semne ale bolii Alzheimer la dânsa, neaducându-şi aminte de anumite chestiuni, de care în mod normal trebuia să-şi aducă bine aminte. Nici nu a mai durat mult după asta, doar câţiva ani, fiind în prealabil internată într-un sanatoriu, unde moare, eu vorbind la telefon cu ea cu câteva zile înainte de producerea decesului.

După prima vizită a Speranţei Costăchescu în luna august 1993 la Kehl, ea vine din nou în vizită, în august 1996, stând aproape două săptămâni la noi. De atunci păstrăm legătura telefonică sau prin corespondenţă, ea continuând să locuiască la Bucureşti. Tocmai constatasem zilele astea că ne cunoaştem de 46 de ani, din ziua aceea de iunie 1957, când am călătorit de la Timişoara la Orăştie împreună cu dânsa, ea fiind originară din Orăştie.

În august 1996 cumpărăm o garsonieră, care era lipită de apartamentul nostru, astfel avem o cameră de oaspeţi cu baie separată, legând această cameră cu antecamera noastră, spărgându-se peretele şi făcându-se acolo o uşă. Astfel avem de-acuma un apartament mare, cu cinci camere şi cu două ieşiri în casa scărilor. Speranţa Costăchescu inaugurează această nouă garsonieră, ca primul oaspete.

În toamnă apare la noi într-o scurtă vizită de prezentare Elena Sperneac, căsătorită Vlădescu. Este fiica colegului meu de liceu Petrică Sperneac din Bocşa. Elena este foarte simpatică, e sârguincioasă şi foarte ambiţioasă. A primit o bursă pentru Heidelberg, la Facultatea de medicină, la clinica universitară, secţia ginecologie, unde reuşeşte să se facă, practic, indispensabilă profesorului, încât dânsul îi prelungeşte bursa, ţinând-o ani de zile la Heidelberg şi ducând-o cu el la foarte multe congrese de medicină din toată lumea, Elena ajungând astfel să vadă o serie de ţări pe diferite continente, începând cu America de Nord şi de Sud, până în Asia, Vietnam, China ş.a.m.d. Deseori o vizităm la Heidelberg, unde o invităm la prânz, la restaurantul din apropierea universităţii. Ea munceşte extrem de mult şi din anul 2000, de când nu se mai putea prelungi bursa, lucrează la Universitatea de Medicină şi Farmacie din Timişoara. L-am cunoscut şi pe soţul ei, Sorin Vlădescu, tot medic, foarte simpatic, a fost cu dânsa la noi, la Kehl şi îl vedem de mai multe ori la Heidelberg, când o vizităm pe Elena.

După cum aţi observat, am căutat să inserez în memoriile mele câteva bancuri în măsura în care mi le aduceam aminte ca un à propos la ceea ce vorbeam. De fapt, ar trebui să fac o listă alfabetică a tuturor bancurilor, să le dau câte un număr, şi apoi în cursul descrierii vieţii mele, să dau numai câte un număr, ca să economisesc timp, cititorul luând

astfel cunoştinţă de banc prin număr. Ar fi o formidabilă gimnastică cerebrală. Ar ajunge în acest caz să citească, spre exemplu, numărul 7 şi să râdă în hohote ştiind de acum care banc îi corespunde numărului 7.

Aşa a păţit o societate, unde, fiindcă se povesteau şi se repovesteau aceleaşi bancuri, s-au dat numere. Într-o după-amiază adunându-se din nou această societate, încep a se spune numere, la care cetăţenii încep să râdă. La un moment dat se spune numărul 17, toată lumea a râs cu poftă, unul continuă să râdă după ce ceilalţi nu mai râdeau, aşteptând următorul număr, respectiv banc. La care îl întreabă ceilalţi:

— Da' ce râzi atâta?

— Pentru că eu aud pentru prima oară acest banc!

Tot mai mulţi prieteni şi cunoscuţi apar la Kehl ca să ne viziteze şi să vadă, bineînţeles, noul nostru apartament. Aceşti prieteni vin de peste tot.

Aşa, încă în 1994, a venit din Canada René Roth, cel mai mic dintre cei trei fraţi Roth, care împreună cu soţia lui Hanna, apare de ziua mea în 19 mai, petrecând câteva zile la noi. Bineînţeles că apare imediat şi Sibylle din München, fiind foarte buni prieteni cu René Roth, crescând împreună în aceeaşi casă, la Timişoara. Cu această ocazie s-a şi întâmplat o mică aventură.

Neavând destul loc în casă, încă nu cumpărasem garsoniera, am cazat în camera noastră de lucru familia Roth, iar Sibylle a luat o cameră într-un hotel nu departe de noi. Bineînţeles, dimineaţa la opt Eva o lua de la hotel, dejunul îl luam la noi, în continuare toată ziua eram împreună şi seara la zece o depunea pe Sibylle din nou la Grand Hotel din Kehl, care se afla în imediata apropiere, la 50 de metri de podul care trecea în Franţa la Strasbourg. Ei bine, într-o seară pleacă Eva cu Sybille, urmând să ne întâlnim a doua zi cu ea, care pleca la München. Eva ne spune:

— În cinci minute sunt înapoi. Trec 10, 20 de minute, Eva nu apare, dau un telefon la hotel, întrebând dacă domnişoara Weinberg a sosit deja la hotel. Mi se răspunde că nu a sosit. Mai aştept, am spus eu, vreo jumătate de oră şi atunci trebuie să chem poliţia fiindcă s-a întâmplat ceva.

Între timp cheamă Eva anunţând că este la poliţie. Reieşise că în momentul în care Sibylle cobora din maşină ca să intre în hotel, trece pe lângă ea un cetăţean, îi smulge poşeta de pe umăr, sare în maşina din faţa maşinii noastre, unde Eva şedea gata de a se întoarce acasă şi face o întoarcere, trece podul şi dispare în Franţa. Cineva s-a apropiat şi a spus că a putut citi numărul maşinii, după care Eva şi Sibylle se duc la poliţie, indică numărul dat de acel necunoscut, reieşind că această maşină a fost furată în aceeaşi zi în Strasbourg, fiind o maşină franceză, poliţia ia notă despre toată întâmplarea, predând un proces verbal Sybillei, aşa că Eva a sosit acasă pe la 12 noaptea, după ce o depusese pe Sibylle la hotel.

Sibylle îşi avea şi biletele de tren retur pentru München în acea poşetă şi diverse valori, precum şi paşaportul şi carnetul de credit bancar. Noroc că a fost asigurată şi a

primit înapoi toate pierderile suferite, ba în plus s-a prezentat la ea şi secretara unui liceu de fete din Strasbourg anunţând că s-a găsit paşaportul aruncat în curtea liceului. Aşa că până şi acest paşaport a fost recuperat, noi mergând la liceu şi ducând o ciocolată secretarei la cererea Sybillei. Vorbind cu secretara a reieşit că îşi are bunica la Perpignan şi că va participa la o nuntă acolo. Revenirea noastră din Perpignan, exact în septembrie 1994, s-a potrivit astfel încât s-o aducem înapoi la Strasbourg pe secretara liceului. Astfel se formează cunoştinţe şi servicii.

Deci am avut musafiri şi din Canada, René Roth locuind în London, Ontario. Apare şi Magda şi Felicio din Brazilia, vizitându-ne în noul apartament. Bineînţeles că în afara Perpignanului, mai facem şi noi alte călătorii, e adevărat mai mici, adică în Europa.

Aşa, spre exemplu, am fost şi pe insula Mallorca, unde am vizitat-o pe Gaby Baackmann, de care am mai povestit şi care s-a stabilit acum lângă Palma de Mallorca, precum şi familia Campean, adică fosta Luci Severineanu cu soţul ei Sandu. Locuim la ei două zile. A fost ultima oară când am văzut-o pe Gaby Baackmann, nebănuind că peste scurt timp va muri subit, moarte stupidă la care nimeni nu s-a aşteptat, fiind încă destul de tânără. În 2001 şi-a sărbătorit în 27 februarie ziua de naştere, dimineaţa fiind găsită moartă în urma unui atac de inimă. După voinţa ei a fost incinerată şi cenuşa a fost răspândită în apele care înconjoară Mallorca, insula ei preferată.

De curând am fost şi la Augsburg, unde locuieşte Noemi Szabo, căsătorită cu Johann Webbs, care este fiica Elisabetei şi a lui Carol Szabo, care ne-au fost vecini în strada Paul Chinezu, precum şi mai târziu laboranta mea la I.C.M. E vorba de doamna Szabo. Eram întotdeauna în foarte bune relaţii şi acum, Noemi născând un băieţel ne întreabă dacă vrem să-i fim naşi. Am acceptat şi astfel am ajuns la Augsburg, unde am revăzut după mulţi ani familia Szabo care, bineînţeles, veniseră la botez. O nostimă poveste o spun totdeauna când vine vorba de familia Szabo. Când mica Noemi s-a născut la Timişoara, fiind vecini cu noi, doamna Szabo, pe care o numeam Erzsi, venea foarte des la mama rugând-o să păzească copilaşul, când trebuia să plece undeva. Dar ceea ce era mai nostim, aproape în fiecare seară mama se ducea acolo să facă pe *baby-sitter* câteva ore, până când cei doi Szabo se duceau la teatru. Povestesc cu mare plăcere la toţi această istorioară, subliniind că, ia uite ce părinţi, în fiecare seară lasă bebeluşul nou-născut singur acasă şi ei se duc la teatru. Lumea protestează indignată, la care eu râzând, spun:

— Da, fiindcă el era artist şi ea casieră la teatru. La teatrul maghiar din Timişoara. Astfel îl botezăm pe micul Denis la Augsburg.

Nu ştiam atunci că şi pe Carol Szabo îl vedem ultima oară, murind în 2001 la Timişoara.

Şi anul 1997 este bogat în vizite, atât din partea noastră, cât şi noi fiind vizitaţi şi încă exotic. Dar, pe rând.

Încă de la prietenul meu Francis Bennett aflasem adresa Annei Samuelli, care era secretară la Legaţia Britanică şi pe care o cunoşteam încă din Bucureşti pe când umblam la

legaţie. Avea o soră Nora Samuelli, care era angajată la Legaţia Americană. Când a început procesul împotriva angajaţilor Legaţiei Britanice, în 1950, Annie şi Nora Samuelli au fost condamnate, reuşind cu mulţi ani mai târziu să iasă în Vest. Acolo Nora Samuelli moare, Annie stabilindu-se la Paris. Am reluat legătura cu dânsa şi vorbeam adesea la telefon. Ei bine, acum a sosit momentul să ne întâlnim. Facem o călătorie la Paris, unde ne-am dat întâlnire cu Magda, fiica vărului meu din Brazilia, care venise în probleme religioase la Paris. Ea cu soţul ei erau ultracredincioşi, papa fiind *totum factum* pentru ei. Deci sosim la Paris, tragem la hotelul Jeanettei, de care pomenisem şi pe care o cunoscusem încă în 1983, când deţinea un alt hotel, acum fiind proprietara hotelului Sofia, pentru că dânsa era din Bulgaria. Deci o revedem pe Jeanette, de asemenea pe Magda şi o vizităm pentru prima oară pe Annie Samuelli. La dânsa îl cunosc şi pe fratele ei, Andrei Samuelli, om foarte simpatic, fiind invitaţi la cină la dânsul, dovedindu-ne că ştie să gătească admirabil. Annie Samuelli scrisese o carte, *Zidul tăcerii*, unde relatează viaţa ei din închisoare, carte apărută în limba engleză şi apoi în România, în limba română.

Ziua de 8 mai 1997 se imprimă în viaţa noastră aducând o distracţie nemaipomenită dar şi o serie de îndatoriri. Eu la Timişoara avusesem întotdeauna animale, aşa cum am mai povestit, lăsând chiar la plecare două broaşte ţestoase de apă, aşa că mă uitam cu jind şi aici în Vest la toate aceste magazine zoo, unde se puteau cumpăra fel de fel de animale, şi pe care noi nu puteam să ni le permitem pentru că nu aveam cui lăsa animalele atunci când plecam în călătorie, călătorii destul de dese şi destul de lungi. La Timişoara era mama, care se îngrijea de aceste animale.

Ei bine, într-o bună zi la Kehl văd prin geam locuinţa portarului şi prin geamul lui luminat, văd un acvariu cu peşti. Iau legătura imediat cu dânsul şi-l întreb, cum adică, aşa deodată are peşti. Sigur că are peşti, îmi răspunde că el creşte peşti şi vinde peştişorii mici la magazinele zoologice care numai la Kehl sunt în număr de trei. La care eu — îmi vine o idee —, îl întreb, dacă, în cazul în care eu aş avea câteva vieţuitoare acvatice într-un acvariu şi aş pleca pentru câteva zile, mi le-ar îngriji? Desigur, îmi răspunde.

Zis şi făcut. Cu prima ocazie când ne-am dus la Freiburg, şi asta era în 8 mai 1997, să facem o vizită familiei Schmukle, lui Helmut şi Antje, intrăm într-un mare magazin zoo şi ne uităm ce am putea lua. În fond, mă fixasem deja asupra unei chestiuni, eu care eram mare amator de broaşte, deci batraciene, am văzut în unele magazine nişte broscuţe albe sau galben-deschis, care înotau în apă. Eu eram obişnuit, înainte, când aveam broaşte, să le ţin în acvaterarii, adică erau jumătate apă, jumătate un mal cu pietricele unde broaştele puteau ieşi şi sta la soare. Ei bine, m-am mirat cum se poate ca aceste broaşte să stea într-un acvariu fără să aibă nici o ieşire la mal, adică pe uscat. Căutând în literatură, am constatat că există broaşte preistorice, care trăiau cu 160 de milioane de ani înainte şi care nu au apucat să se adapteze încă la condiţiile uscatului, e vorba în special de pielea lor, rămânând permanent în apă. Aceste broaşte fac partea din familia *Xenopus. Xenopus laevis* este una din ele, *xenopus* înseamnă: *opus* picioare bizare şi laevis alunecoase. Această

specie de broaşte trăieşte în Congo, în Africa Centrală, are o culoare verzuie cu pete mai închise, dar în crescătoriile de broaşte s-au creat noi specii, *albino*, adică de culoare foarte deschisă, având însă ochii splendizi, bruni sau roşii. Picioarele din spate sunt foarte lungi, având cinci unghii din care trei sunt lăcuite frumos în negru. Ne-am hotărât pentru aceste broaşte şi cumpărând două bucăţi, bineînţeles, vânzătorul neputându-ne garanta dacă este o pereche, femelă şi bărbat. Le aducem acasă, le facem un frumos acvariu, şi cum spuneam, este destul dacă în acvariu este apă, nu e nevoie de nici un refugiu de uscat pentru aceste broaşte care stau în apă, din zece în zece minute vin la suprafaţă să tragă aer, asta e singura lor legătură cu atmosfera. Depun ouă, din care ies mormoloci, care în şase săptămâni devin broaşte, exact ca şi toate amfibiile de la noi din ţară. Cât sunt mormoloci se hrănesc cu substanţe vegetale, deci muşchi de pe pietre sau alte substanţe hrănitoare plutitoare în apă de origine vegetală, iar după ce devin broaşte, adică le cresc picioarele şi li se resoarbe coada, atunci devin carnivore, adică mănâncă insecte, iar noi acasă le hrănim cu carne. Foarte repede constatăm că portarul nostru, făcând afaceri cu creşterea peştilor, îşi instalează în beci o crescătorie serioasă cu mai multe acvarii şi ne dăm seama că nu ne mai putem baza pe el, că nu va avea timp să îngrijească de broaştele noastre. Acum, însă, nu mai există drum înapoi, avem broaşte, care vor schimba felul nostru de viaţă, fiind mai mult legaţi de casă, neputând efectua decât scurte călătorii, în afara Perpignanului, unde luăm broaştele cu noi. Astfel avem şi noi animale domestice.

În octombrie acelaşi an moare una din broaşte, cealaltă pe care am numit-o Xenia rămâne singură. A început să depună ouă, bineînţeles nefecundate, deci trebuie achiziţionat un bărbat, să fie o pereche. Mergem la Universitatea din Strasbourg, unde aflăm că există un laborator unde se fac cercetări genetice asupra acestor broaşte, utilizând mormolocii pentru experienţă. Aflăm de la ei că la Renne, în nordul Franţei, se află o mare crescătorie de xenopi pe care îi folosesc la aprovizionarea laboratoarelor de la diverse universităţi. Aici dau de specialişti, aşa că pot comanda o broască din specia *Xenopus laevis*, albino, bărbat. Acest lucru mi se garantează şi în noiembrie primesc această pereche pentru Xenia. Dar despre asta mai târziu.

Prietenul meu Mircea din Timişoara îmi spusese la telefon că de câteva luni are o permanentă tulburare gastrică. Mi s-a părut suspectă această chestiune şi cu ocazia vizitei sale în Germania la fiul său îl invit să vină la Kehl, să treacă pe la noi. După ce a venit, mergem la medicul meu, care confirmă bănuiala mea, sfătuindu-l pe Mircea să se opereze imediat. Împreună cu Nuşa se întorc la Timişoara, unde Mircea este operat cu succes. Din păcate, Nuşa având un diabet avansat, ne părăseşte pentru totdeauna. A fost o lovitură pentru mine, în fond o cunoşteam de 56 de ani.

În luna iulie, Mircea revine din nou la fiul său în Germania, noi fiind la Perpignan, vine şi până la noi şi petrecem vreo două săptămâni împreună. Era, în fond, în convalescenţă. Am mai revăzut locurile pe unde ne plimbam cu ani în urmă împreună cu Nuşa, am fost cu el la Amélie les Baines, la mare şi la munte. Poate acest lucru a ajutat

cumva la consolarea sufletului său. Nici pe el nu l-am revăzut de atunci, cu toate că a mai fost de două ori în vizită în Germania, dar nu s-au putut sincroniza momentele şi nu ne-am putut întâlni. Desigur că suntem în permanentă legătură telefonică.

În octombrie pleacă Uschi şi Richard Brünning, prietenii de vis-à-vis, din casă, mutându-se la Marlen, o mică localitate aşezată la patru kilometri de Kehl şi aparţinând administrativ de Kehl. Desigur că au lăsat un gol în urma lor, cu toate că păstrăm legătura cu ei în continuare, petrecând câteva Crăciunuri şi zile de naştere ale lui Kati împreună. Chiar şi de un Revelion au venit la noi, delectându-se cu focurile de artificii care se desfăşurau în faţa casei noastre.

În toamna acestui an ne mai vizitează la Kehl, încă o dată, Roseta Pop şi apoi, în această vară, o avem ca musafiră pe Rita Alexander din Haifa. Este fosta Rita Kertész din Timişoara, care s-a căsătorit cu băiatul unei partenere de cărţi de-a mamei şi de acolo provine cunoştinţa, ea luând parte la nunta mea şi noi la nunta ei, asta încă la Timişoara. Între timp moare soţul ei, ea rămânând văduvă. Ne-am revăzut după 30 de ani, dacă nu şi mai bine. Cu Rita facem o excursie la Freiburg şi o vizită la familia Schmukle. Helmut fiind specialist în probleme de artă, arheologie şi altele, merge cu Rita la catedrala din Freiburg şi îi prezintă, câteva ore, fiecare tablou sau statuie în parte, Rita fiind interesată în această chestiune, făcând încă la Timişoara un curs de Belle-Arte.

În 8 noiembrie 1997 vine în vizită la noi familia Tacchi din Buenos Aires, adică Anita şi Carlos, cei pe care i-am cunoscut în croaziera din Galapagos şi pe care i-am mai vizitat şi noi la Buenos Aires şi ei ne-au vizitat la Frankfurt. Acum Carlos este foarte grav bolnav şi a sosit la Perpignan, vizitându-ne cu ocazia unei călătorii la Madrid. Dorea să meargă la Lourdes, sperând într-o minune cerească, aşa că hotărâm să-i luăm cu noi ca să nu se trambaleze cu trenul şi astfel, în ziua de 11 noiembrie 1997 — era tocmai sărbătoarea naţională a Franţei —, plecăm la Lourdes. Era, din păcate, o zi ploioasă, aşa că acele câteva ore la Lourdes le-am petrecut trecând dintr-o biserică în alta pe un frig destul de neplăcut. Din păcate nu i-a ajutat Lourdes-ul, pentru că la numai câteva luni după asta, în 1998 moare la Buenos Aires. De atunci suntem în legătură telefonică săptămânală cu Anita, soţia lui, fără însă a o revedea în toţi aceşti ani.

De necrezut că te deplasezi pe un alt continent, faci o croazieră în jurul unor insule legendare, faci cunoştinţă cu mai multe familii, între care, 20 de ani mai târziu, prietenia este de nezdruncinat.

După o săptămână de şedere a familiei Tacchi la noi, la Perpignan, îi luăm şi îi ducem cu maşina noastră până la Barcelona. Acolo suntem oaspeţii lor într-un hotel, îl revedem din nou pe Santiago Macias, şoferul meu credincios care, bineînţeles, fiind spaniol, poate explica foarte bine familiei Tacchi tot ce se putea vedea la Barcelona, arătându-le o serie de frumuseţi ale acestui oraş minunat. A doua zi noi ne-am întors acasă de la Barcelona, iar ei au luat avionul pentru Madrid, spre a zbura în continuare, în Argentina.

La sfârşitul lui noiembrie 1997 soseşte Macho. Macho este broasca *Xenopus laevis*, comandată la Renne, la crescătoria de xenopi şi care face drumul într-o cutie de stiropor pentru a o izola de frigul de afară, aceste broaşte necesitând 25° căldură în apă. Cum spun, a făcut călătoria într-o maşină, în cutia de stiropor care avea înăuntru un sac de nylon, în care erau cuburi de spongi de PVC îmbibate în apă, astfel broasca putea supravieţui ca şi cum ar fi fost în apă, fiind înconjurată permanent de umiditate. După 18 ore de călătorie de la Renne până la Perpignan îl scoatem din cutie pe Macho, îl punem în acvariu şi, cât ai zice „broască", se şi aruncă asupra sărmanei Xenia vrând să se împerecheze, începând totodată să cânte. Cântecul xenopilor este foarte interesant, se prezintă sub formă de „crrr, crrr, crrr", deci un fel de cârâială, mai puternică sau mai puţin silenţioasă, auzindu-se prin locuinţă, dar nu neplăcut ca şi orăcăitul broaştelor când cântă într-un lac din apropiere, deşi eu puteam dormi foarte bine şi la concertul de broaşte autohtone.

Revelionul 1997/1998 ne prinde la Kehl. În 8 ianuarie 1998 se întâmplă marele eveniment, şi anume Macho şi cu Xenia s-au împerecheat, Xenia depunând ouă care în 48 de ore au început să mişte, ieşind din ouă minusculi mormoloci. Fiindcă aceste broaşte sunt canibale, i-am scos imediat din acvariu pe părinţi, urmărind ce se întâmplă. De regulă, o asemenea broască depune vreo 2 000 de ouă, în natură bineînţeles nesupravieţuind nici 5 %, ouăle fiind mâncate de peşti şi de alte animale acvatice şi, cum spuneam, chiar de părinţi. Din vacarmul de ouă clocite, ca să spun aşa, deci din vacarmul de mormoloci mişcând, scoatem o lingură de supă, punându-le separat într-un mic acvariu, celelalte făcându-le cadou unui magazin zoo din Kehl. Şi, cum spuneam că mormolocii trebuie crescuţi cu aliment vegetal, am luat spanac pe care l-am amestecat cu drojdie, care este şi ea hrănitoare şi cu praf de oase, asta pentru a da micilor mormoloci calciu pentru întărirea şi dezvoltarea scheletului. Acest amestec de alimente a fost mai mult intuitiv, dar se vede că a dat rezultate fantastice, pentru că mormolocii s-au aruncat asupra norului de mâncare care plutea în apă în momentul în care turnam acest amestec în acvariu şi înfulecau de nu se mai putea urmări cât de repede înghiţeau părticelele infinit de mici de amestec vegetal.

După câteva zile plecăm la Perpignan, luând cu noi toţi mormolocii şi bineînţeles şi părinţii, nu însă în acelaşi compartiment. Macho şi Xenia călătoreau în cutia în care sosise Macho şi într-un borcan cu apă erau trans-portaţi mormolocii.

Era o plăcere să vezi dezvoltarea acestor minuscule animale care, la început, erau numai cap, ochi şi coadă, aproape transparenţi, încât puteai vedea cum se dezvoltă inima şi apoi scheletul, în şase săptămâni, devenind nişte mici broscuţe cărora le creşteau picioarele şi li se absorbea coada. Urma momentul de terminare a metamorfozei, când câteva zile aceste broscuţe nu mâncau nimic, după care au început să mănânce în disperare carne. Tocam carne de viţel sau de pui şi le aruncam în apă formându-se, practic, o pastă în această apă, asediată de broscuţe, care acum, putându-le număra, erau 75. Deci 75 de broaşte am putut creşte acasă, în sufragerie, bineînţeles cumpărând mereu câte un acvariu

tot mai mare, tot mai mare, ele având nevoie de spaţiu, fiindcă au crescut la mărimea de 2-3 cm, o broască adultă atingând până la 14-15 cm cu picioarele întinse.

Salonul nostru devenise o baltă de broaşte. Toţi cunoscuţii din Perpignan veneau să ne viziteze şi să admire broscuţele.

În februarie 1998 vine în vizită Petra Baumann, care este funcţionară la Banca Germană — Deutsche Bank din Kehl, ea fiind cea care ne deserveşte pe noi, clienţii băncii. Vine cu fiica ei de 11 ani, le arătăm bineînţeles, ca şi tuturor oaspeţilor, Perpignan-ul, regiunea, mergând până la Barcelona. Desigur că pentru Patricia a fost o distracţie nemaipomenită bazinul cu broaşte.

Ele două au fost, practic, ultimii noştri musafiri la Perpignan, musafiri în sensul de a locui la noi. După aceasta Eva introduce în camera de oaspeţi computerul adus din Kehl, acolo cumpărând unul nou, şi prin aceasta ocupă camera, transformând-o într-un birou. Musafirii veniţi de acum încolo au fost găzduiţi într-un hotel în apropierea noastră, de unde îi luam dimineaţa înainte de dejun şi îi depuneam seara după cină, fiind, practic, toată ziua cu noi.

Am povestit despre surorile Kunz, şi anume despre Mandy Novak şi Emmy Baruch, care au ieşit din România în Elveţia, unde le-am vizitat de câteva ori la Saint Gallen. Din păcate Mandy moare, pierzând, astfel, încă o bună cunoştinţă. Auzind că Emmy Baruch, sora ei, este bolnavă, mergem s-o vizităm la Saint Gallen. Cu câţiva ani înainte murise deja doctorul Baruch, la vârsta de 92 de ani. Fiica cea mai mică a lui Emmy, Yvonne, căsătorită Brüll vine cu soţul ei să ne revadă la mama ei, ea locuind la Wintertur. Yvonne este o foarte fidelă prietenă a noastră, aşa cum avem o serie de bune cunoştinţe din rândul copiilor prietenilor noştri care, practic, pierzându-şi părinţii, sau având părinţii foarte bătrâni, continuă prietenia cu noi, prietenie, cum spun, începută cu părinţii lor. Văzând cum ţin la noi aceşti tineri, ţi se face cald în jurul inimii şi te înduioşează acest tip de legătură continuativă, în ei revezi şi retrăieşti clipele petrecute cu părinţii lor.

Emmy şi Amanda Kunz fuseseră la noi în anii trecuţi la Kehl, într-o vizită de două zile, împreună cu Yvonne şi soţul ei, care le-au adus cu maşina. Le-am mai putut arăta Strasbourg-ul şi regiunea.

Acum nu am regretat că am fost la Saint Gallen, din contră, am fi regretat dacă nu ne duceam, căci scurt timp după asta moare săraca Emmy şi n-aş mai fi revăzut-o niciodată. Aşa, practic, am petrecut o zi cu dânsa, am fost împreună la un restaurant italian să mâncăm şi să ne povestim despre vremuri demult apuse.

Şi doctorii Campean Luci şi Sandu au ieşit la pensie şi au predat cabinetele copiilor lor la Koblenz şi au cumpărat o vilă la Grenzach-Wyhlen, un sat la frontiera germano-elveţiană, la câţiva kilometri de Basel. I-am vizitat acolo de câteva ori, după cum vin şi ei adesea la noi la Kehl. Ei sunt amatori de biserici, astfel că, de câte ori vin la noi, trebuie să le găsim o altă biserică spre a fi vizitată. Cum facem noi naveta Kehl–Perpignan, aşa fac ei naveta Grenzach-Wyhlen–Mallorca, unde îşi petrec câteva luni pe an.

Între timp broscuţele au crescut. Am început să le împărţim. Există un acvariu public, cu sute de acvarii, la Canet Plage, unde sunt expuşi peştii marini din regiune. Acolo am dat zece broaşte cadou. Am mai dat profesorului Hamelin, vecin de aici, patru broaşte cadou. Tot aşa, transportându-le la Kehl, am început să împărţim acolo broaştele, până am rămas cu şase broaşte, plus Macho şi Xenia.

Între timp, toate broaştele au învăţat să mănânce din mână. Dat fiind că de acum înghit bucăţi mari de carne, nu mai trebuie măcinată carnea, ci se taie în bucăţi de jumătate de centimetru, pe care le oferi cu penseta sau cu degetele şi le înghit. Au mare apetit, mâncând fiecare câte şapte, opt bucăţi de carne pe zi. Au început să facă şi performanţe. Arăţi carnea la suprafaţa apei, la vreo doi centimetri, fac un salt şi prind carnea dintre degete. Lăbuţele din faţă la această specie de broaşte nu servesc ca să se sprijine pe labe când şade, forma clasică a broaştei din regiunea noastră, ci sunt mult mai scurte şi servesc, practic, pentru băgatul mâncării în gură. Am observat că atunci când le este foame şi cer, dau din lăbuţe spre gură, semnalând astfel că sunt gata să mănânce. Odată luată în gură bucata de carne, cu cele două lăbuţe împing carnea în interior. Aceste broaşte n-au nici dinţi, nici limbă. Am devenit specialişti în *Xenopus laevis*. Actualmente a devenit o modă în Apus să se ţină broaşte, şerpi, şopârle, iguane, broaşte ţestoase, înainte ţinându-se acasă în acvarii numai peşti, peşti exotici sau peşti roşii, chinezeşti.

Ultima modă sunt însă nişte peşti erbivori din Japonia, care poartă denumirea de *coy*. Sunt crescuţi în mod special şi încrucişaţi astfel ca să iasă cu cât mai multe culori şi cu modele pe corpul lor, având, spre exemplu, un cerc negru pe fond roşu şi alte ciudăţenii de felul acesta. Ajung la dimensiuni destul de mari, până la 20-30 cm.

Cum am mai spus, în mai anul acesta a murit săracul Carlos la Buenos Aires. Se ataşase mult de noi şi noi am simţit o serioasă pierdere în rândul prietenilor.

De ziua mea, în 19 mai 1998, vin în vizită Alice şi cu Emil Bossert, petrecând la noi ziua mea. În 1999, în august vin din nou la noi, întâmplându-se un eveniment nefericit, adică Eva şi cu Alice plimbându-se pe afară seara, Alice cade jos, pe faţă şi se loveşte urât, spărgându-şi unul din pometii obrazului. Desigur, seara la 11 spital, injecţii antitetanice, dânsa rămâne în schimb cu sechele, o parte din faţă şi din nas rămânându-i insensibilă. Şi asta ani de zile după acest accident.

Încă în 18 februarie, fiind la Perpignan, răcesc sau mă infectez şi fac o gripă virotică, nu cea asiatică, *influenza*, contra căreia suntem vaccinaţi, ci o banală gripă cu 38 de grade şi bronşită. Medicul chemat constată şi o aritmie şi ţine neapărat să fiu văzut şi de un cardiolog. Până ce vine cardiologul şi-mi face electrocardiograma se constată că aritmia dispăruse. Totuşi e un semnal de alarmă. Mi se spune că dacă simt ceva noaptea sau am vreo tahicardie, adică bătăi de inimă, neîntârziat să merg la un spital, respectiv să fiu văzut de un cardiolog ca să-mi facă o electrocardiogramă.

Vizităm la Strasbourg un medic cardiolog foarte simpatic, Joseph Müller, cu care apoi ne împrietenim, vizitându-ne de câteva ori la Kehl. Acest accident, ca să zic aşa, de

inimă, care nu se manifesta altfel decât planând sabia lui Damocles deasupra capului meu, poate reveni oricând. Este cunoscut că o aritmie poate duce la o fibrilaţie, sau dacă ţine 48 de ore, poate provoca un atac cerebral.

Asistenta lui Müller este Isabelle, iar Eva, văzând cum se face electro-cardiograma, spune: ce ştie Isabelle ştiu şi eu. Rezultatul: cumpărăm un aparat de făcut electrocardiograma.

Dacă deja avem aparat de făcut electrocardiograma, atunci, logic, trebuie să ştim s-o şi citim, nu să ne prezentăm la un medic întrebând ce scrie aici? Aşa că ne-am dus să căutăm o carte sau un curs de E.K.G. Spre stupefacţia noastră, găsim în Germania, între cinci, şase cărţi, una intitulată aşa: *Curs de electrocardiogramă pentru Isabelle*. O întâmplare nostimă, deoarece, cum am spus, Isabelle o cheamă pe angajata cardiologului din Strasbourg care făcea electrocardiograma. Am cumpărat cartea în dublu exemplar, făcându-i cadou unul Isabelei şi unul păstrându-l pentru noi.

Cel mai frumos era că în această carte în *Cuvânt înainte* scrie: „Ce ştie Isabelle, ştiu şi eu". Exact cuvintele spuse de Eva. De atunci am învăţat să citim câteva interpretări ale electrocardiogramei, putând stabili un infarct, un bloc de ram stâng, o aritmie, respectiv o fibrilaţie auriculară. De când eram farmacistul liceului şi până azi, pasiunea pentru medicină nu m-a părăsit. Am cel puţin 17 pacienţi, care mă cheamă regulat, întrebându-mă ce medicamente să ia sau, cel puţin, ce să facă, sau la care specialist să se ducă dacă are cutare sau cutare bai.

În 1999 am fost de două ori la Frankfurt. O dată în iunie, când am vizitat-o pe Alice, şi a doua oară în decembrie, când am vizitat-o pe Gabi Sîrbulescu şi pe mama ei ca să vedem noul ei apartament. Am trecut şi pe la Alice şi Emil, cu care ocazie l-am văzut ultima oară şi pe Emil, căci doi ani după asta moare.

Ne apropiem cu paşi vertiginoşi de sfârşitul secolului. În fond, e discutabil când începe secolul al XXI-lea, în anul 2000 sau în anul 2001. E o dispută care ţine de secole, neputându-se ajunge la un rezultat concret.

Un lucru este cert: că odată cu sfârşitul secolului şi începutul secolului următor, moartea a început să secere într-un mod rapid şi radical.

În aceşti ultimi ani ai secolului al XX-lea a murit la Reşiţa prietena mea din copilărie, Gina Guman, din acea categorie, bineînţeles, al celor care erau cu zece ani mai în vârstă ca mine, cum explicasem la timpul acela. Apoi prietenul meu Liviu Oprea, care mai apucase să treacă pe la noi cu Anica, soţia lui, la Kehl, acum murind de o boală gravă. Şi Ruth Vogelweier, de care spusesem că se îmbolnăvise de Alzheimer, a trecut în lumea cealaltă. Încă din 1990 murise soţul ei, rămânând văduvă. Cum am spus, o văzusem ultima oară în 1996. În această perioadă ne-a lăsat pentru totdeauna şi Costăchel Mureşanu, soţul lui Carmen. A putut să ajungă însă la frumoasa vârstă de peste 90 de ani.

Din Timişoara ne-a venit ştirea morţii cunoştinţei mele din copilărie, Margit Sotek, căsătorită Herescu. A fost călcată de o maşină. Fratele ei, pe care-l cunoşteam de mic copil,

a fost, după cum am auzit, în timpul comunismului, procurorul republicii. Îl chema Martin Sotek. Mai mult nu am mai auzit despre el şi nu l-am întâlnit niciodată de când eram copil. Pe Margit, însă, am văzut-o de câteva ori în Timişoara, scurt timp înaintea plecării noastre. Şi Heinz Wesemeier, cel pe care l-am cunoscut prima oară în Germania, ca german veritabil la Neuss, două zile după sosirea noastră, murise de un infarct cardiac, nevastă-sa rămânând singură în Bavaria, unde se mutaseră. Şi prietenul meu Radu Cuţui moare la Timişoara, în urma unei boli grave. Radu mai are o soră la Timişoara, pe Maria Cuţui, Puica, cu care vorbim şi astăzi deseori la telefon. La fel şi cu soţia lui Radu, Rozalia Cuţui. Tot la Timişoara moare şi Mémé Bănărescu, buna mea prietenă şi colaboratoare la fondarea Bibliotecii Britanice. La scurt timp după asta, moare şi soţul ei, Victor Bica. Cred că am amintit că Anny Stürmer, cunoştinţa din copilărie din Reşiţa, care fusese în 1971 în vizită la noi, moare în 1972 de un cancer care n-a iertat-o nici la vârsta de 50 de ani. În Canada moare şi Dundi Roth, unul din cei trei fraţi Roth, de care am vorbit şi care mă ajutase la înfiinţarea Bibliotecii Britanice. Şi tanti Ana se prăpădeşte, cea pe care am vizitat-o ultima oară în România, mai bine zis, ultima persoană vizitată la Oradea înainte de a fi trecut frontiera spre Ungaria.

Încep să mă mir — cum de mai trăiesc eu? Să mă mai opresc puţin cu lista morţilor căci numărul lor sporeşte în secolul viitor. Secolul al XX-lea îşi închide porţile cu un eveniment important, şi anume o eclipsă de soare, care are loc în regiunea noastră europeană. România face parte din puţinele ţări unde eclipsa se vede de la o frontieră la alta şi anume dinspre apus — Timişoara, până în răsărit — Constanţa. Cu această ocazie apare în România un *unicum*, şi anume o bancnotă din plastic, în loc de hârtie.

Este vorba de o bancnotă de 2 000 de lei. Este ceva original şi a fost admirată aici în vest de toţi la care am avut ocazia să le dau un exemplar. Şi fiindcă suntem în pragul secolului al XXI-lea, iată şi un banc actual: „Bunica stă cu bunicul la mansardă. Coboară seara să-i spună noapte bună nepoatei de 16 ani. O vede că se dezbracă goală şi intră în pat.

— Dar ce înseamnă asta? spune mirată bunica.

— Bunico, asta-i pijamaua secolului al XXI-lea.

Bunicii îi place grozav această variantă. Urcă la mansardă şi dezbrăcându-se goală intră în pat. Bunicul se uită şi întreabă:

— Ai înnebunit? Ce înseamnă asta?

— Asta-i pijamaua secolului al XXI-lea.

Bunicul ia ochelarii, se uită, se uită şi spune:

— Da' ai fi putut s-o calci înainte de a o îmbrăca!"

Încă din 1966 Bandi Spierer — fost normator la I.C.M — pleacă împreună cu soţia, Liesl în Germania, stabilindu-se la Augsburg. Mai târziu iau legătura cu el şi în 1998 ne vizitează amândoi la Kehl. Acum aflu de la el telefonul Liei Popovici care locuieşte la Karlsruhe, tot fostă I.C.M.-istă. De la Lia Popovici primesc telefonul Anei Repede, fosta secretară a şefului de secţie. O chem urându-i an nou fericit. Ciudată chestiune, abia

vorbeam două cuvinte într-o lună la Timişoara, iar acum, descoperindu-ne în Vest, bucuria a fost mare şi, deodată, reţinerile care existau în România se transformă în strânsă prietenie. Astfel, în martie 2000, aflându-ne la Perpignan, Ani ia trenul şi vine să ne viziteze aici. A fost o revedere după 31 de ani. În 10 zile facem cu dânsa tot programul de aici, ducând-o la Barcelona şi arătându-i acest oraş minunat.

În aprilie 2000 facem o vizită la Augsburg la familia Spierer, unde Bandi şi cu Liesl locuiesc de când au ieşit din România, petrecând cu ei o plăcută zi. Fiind la Augsburg, o vizităm şi pe Noemi Webbs, fiica doamnei Szabo de care am pomenit, apoi, la întoarcere trecem prin comuna în care locuieşte Ani Repede, o vizităm şi pe dânsa. În mai 2000, Ani vine la Kehl, petrecând la noi câteva zile. De atunci suntem în strânsă legătură telefonică, fără însă a ne fi revăzut încă o dată.

Şi fiindcă vorbim de I.C.M.-işti, adică de foştii I.C.M.-işti, trebuie să amintesc că încă la Frankfurt am fost vizitaţi de Ágy Egler care locuieşte cu soţul ei Mathias la München.

În 1998 am fost vizitaţi şi de Grete Mordunescu, tot fostă I.C.M.-istă, a cărei adresă am primit-o de la Roseta şi care locuieşte lângă Augsburg, cu fiul ei Florin Mordunescu şi noră-sa Susana. Susana ne-a ajutat mult la punerea la punct a alfabetului românesc în computerul nostru. A fost o revedere nemaipomenită, după 30 de ani de când nu ne văzusem. Noi, la rândul nostru facem o vizită Liei Popovici, care, cum am spus, locuieşte la Karlsruhe şi care, scurt timp după vizita noastră, moare brusc, apucând încă înainte de moarte să meargă la Timişoara ca să facă acolo o vizită şi de unde încă ne-a scris o ilustrată.

În vara lui 2000 avem o plăcută vizită în persoana Luciei Villa cu fiica ei Carolina şi cu sora ei Gloria, Lucia şi Carolina fiind acele persoane pe care le-am cunoscut cu ocazia călătoriei în Galapagos, locuind pe acelaşi vapor.

Ei bine, soţul ei murise şi dânsa, recăsătorindu-se cu directorul fabricii Coca-Cola din Cali, Columbia, vine cu acesta în Europa şi anume la Copenhaga, unde el avea îndatoriri de serviciu, iar dânsa cu Carolina şi cu sora ei se hotărăsc să vină cu trenul până la Kehl, exclusiv ca să ne viziteze. Au stat trei zile, pe care le-am petrecut minunat, readucându-ne aminte de zilele petrecute la Galapagos acum 20 de ani. Am proiectat filmele făcute pe vremea aceea, aşa că Lucia a putut să se revadă cum mângâie gâtul unei broaşte ţestoase uriaşe de Galapagos de un metru înălţime. Carolina la ora aceea era o fetiţă mică de cinci ani.

În august 2000 avem o surpriză plăcută. Vine la noi în vizită Liliana Roşiu cu soţul ei Şerban Vlad. Pe dânsul noi nu-l cunoscusem încă, pentru că Liliana venise la noi, la Frankfurt şi mai apoi la Perpignan, nefiind căsătorită încă. Acum apare la Kehl împreună cu soţul ei, pe care îl găsim extrem de simpatic şi cărora le arătăm, bineînţeles, regiunea, inclusiv Strasbourg-ul.

Am ajuns în anul în care vă voi lămuri, aşa cum am promis, cum le-an cunoscut pe celelalte două Ursule, după ce pe prima, adică pe Uschi, am cunoscut-o la cumpărarea apartamentului. De altfel, Eva făcuse un banc bun odată când Uschi, care spuneam că era vecina de vis-à-vis, a sunat la noi la uşă. Eva se uită pe vizor şi spune:

— Uschi stă în faţa uşii.

Ei bine, în mai 2000 se mută noi locatari în *penthouse*-ul de deasupra noastră, adică la etajul patru. Era familia Klumpp. El deţine o mare societate de transporturi, având o serie de camioane cu care transportă marfă în toate părţile, firma fiind situată în portul Kehl-ului, unde se află şi o fabrică de oţel electric. Spun oţel electric, adică oţel fabricat în cuptoare electrice.

Pe doamna Klumpp o cheamă Ursula Klumpp, ne-am făcut vizitele de rigoare şi ne-am împrietenit, vizitându-ne reciproc destul de des. Îi cunoaştem şi pe cei trei băieţi şi pe fiica lor Dorothy, care este copilul cel mai tânăr. La ora aceea avea 18 ani.

Anul 2000 începuse foarte bine, cu o serie de vizite, cu revederi pentru prima oară, cu foşti colegi de la I.C.M., nebănuind atunci, încă, episodul tragic care va urma în septembrie. Şi anume, Eva pleacă în 14 septembrie la Hanovra, unde era Târgul internaţional de mostre, pe care îl vizitează. Merge cu trenul, întorcându-se a doua zi în 15 septembrie.

Pentru a înţelege mai bine firul povestirii care va urma trebuie să mai adaug că înainte cu două zile fusesem la magazinul Auchan, în Franţa, căci facem multe cumpărături în Franţa trecând podul, la vreo zece kilometri după Strasbourg aflându-se un imens centru de aprovizionare, format din mai multe magazine, unde Auchan este supermarket-ul cel mai mare şi mai important din regiune. Făcându-ne acolo cumpărăturile, cu două zile înaintea plecării Evei, venim la maşină, ea descarcă din căruciorul numit *kadi* în aceste locuri — adică în Germania şi Franţa — cumpărăturile în portbagajul maşinii, apoi eu mă întorc să duc *kadi*-ul înapoi la locul de garare unde sunt adunate aceste cărucioare şi în clipa următoare primesc o lovitură în spate, de am văzut stele verzi. Eva nu a observat că eu mai sunt acolo, respectiv spatele meu, a crezut că am plecat şi a trântit cu toată forţa uşa sau chepengul maşinii, aşa-zisa a cincea uşă care închide portbagajul.

Bineînţeles că ne-am dus la ortoped, care mi-a făcut o radiografie, arătând că a lipsit o grosime de fir de păr ca să-mi fracturez vertebra principală toracică, care ar fi însemnat paralizia braţelor şi picioarelor.

Câteva secunde înainte de a ne fi dus la maşină, am intrat în complexul Auchan, la o tutungerie, cumpărând şi un bilet de loto. Veţi vedea imediat de ce amintesc acest amănunt.

Ei bine, Eva pleacă la Hanovra, vizitează expoziţia şi se întoarce a doua zi, în 16 noaptea, deci sâmbătă în zori la ora 1, la Offenburg, de unde îmi telefonează şi mă roagă să cobor în faţa casei ca să-i ajut. Mi-a telefonat din gara Offenburg cu celularul. Nu am înţeles prea bine de ce trebuie să cobor eu, când ştiam că nu are bagaje, bănuind ceva, o neregulă, poate influenţat şi de vocea ei.

Cobor, deci, în faţa casei, apare un taxi din care coboară Eva, într-o mână ţinând nişte prospecte, pe care le aducea din Hanovra şi spunându-mi să iau restul din maşină, adică servieta. Observ că mâna stângă atârnă. Ce se întâmplase: când a intrat trenul în gara Offenburg, dânsa era lângă uşa de coborâre şi s-a ţinut de bara de lângă uşă, se vede că nu prea bine, pe de altă parte, trenul, prin frânare a făcut o mişcare bruscă, ea a fost trântită, a căzut pe spate şi în acelaşi timp pe braţ, şi-a fracturat încheietura mâinii stângi în aşa fel că se făcuse o fractură multiplă care trebuia operată.

Până una, alta, am intrat în cameră, am dat un telefon la spitalul local din Kehl, unde suntem sfătuiţi să venim dimineaţa, când va fi mai mult personal acolo, nu noaptea, când şi aşa prea mult nu se putea face. Asta în măsura în care durerile admit aşteptarea. Eva era obosită moartă după călătorie şi după două zile de umblat prin expoziţie din sală în sală, a preferat să-i leg mâna cu o faşă, s-a culcat şi a adormit.

Dimineaţa ne-am dus la spital, unde s-a făcut o radiografie, s-a confirmat fractura multiplă, spunându-ni-se imediat ca luni dimineaţa să venim pentru internare la spital şi marţi, probabil, va fi operată. A fost pus braţul provizoriu în gips, urmând ca a doua zi, duminică, în 17 septembrie la orele 11 să mergem la spital să se verifice dacă gipsul nu e prea strâns. Mâna fiind imobilizată, pe Eva n-o mai durea şi astfel a trecut toată ziua de sâmbătă şi a doua zi, duminică, iau eu volanul ca s-o duc până la spital.

Bineînţeles, ca întotdeauna, lucrurile se bat cap în cap, pentru că la orele 11, când am fost chemaţi la spital, trebuia să sosească autobusul din România care o aducea pe Roseta în vizită la noi. Şi fiindcă ora sosirii autobusului nu se putea calcula exact, în jurul orei 11, noi având o legătură directă Timişoara–Kehl de două ori pe săptămână, astfel că mergem la spital unde este verificat gipsul, apoi conduc maşina până la autogară, unde, turnând cu găleata, o vedem pe Roseta stând plouată şi aşteptându-ne. A văzut imediat după imensa legătură de pe mâna Evei că se întâmplase ceva. Cu chiu, cu vai am dus maşina acasă şi asta a fost şi ultima mea conducere a unei maşini.

Începuse de pe atunci o aşa-zisă degenerare a maculei, care este partea de vizibilitate clară a ochiului, şi anume începe atrofia nervului optic, traducându-se, concret, prin faptul că nu poţi citi, dar poţi vedea lateral. Cum spun, atunci era începutul, aşa că pentru mine asta a însemnat sfârşitul conducerii maşinii. Am condus maşina din 1963, când am dat examenul, până în anul 2000, 17 septembrie.

Roseta era în drum spre Freiburg, la o prietenă de-a ei, oprindu-se la noi şi spunând:

— Dacă nu vă deranjez, voi sta trei zile la voi.

La care Eva îi răspunde:

— Nu că nu ne deranjezi, dar te înşeli, nu vei sta trei zile, ci vei sta trei săptămâni, pentru că eu intru mâine la spital şi tu trebuie să mă ajuţi după ieşirea mea din spital până mă reculeg un pic, ca să faci puţin menajul casei, respectiv să vezi de cele din casă.

Bineînţeles că Roseta acceptă şi a doua zi dimineaţă, adică luni, în 18 septembrie, înainte de a ne duce la spitalul local, dau un telefon ortopedului nostru, care avea cabinet la

Offenburg să-i cer părerea. El imediat ne sfătuieşte să venim la el, unde ne dă o trimitere către spitalul clinic din Offenburg, secţia de accidente, având chirurgie specială pentru mâini.

Astfel ajungem la spital, unde se fac formele de internare luni şi a doua zi, în 19 septembrie, se şi face operaţia de către profesorul Rudigier, specialist în chirurgie de mână. Mâna este deschisă, oasele sunt puse cum trebuie unul lângă altul şi o placă este suprapusă, înşurubându-se în mai multe puncte în diferitele oase care trebuie prinse între ele, după care este pusă în gips toată mâna.

Operaţia a fost făcută nu cu anestezie totală, nici cu anestezie locală, căci operaţia era mult prea complicată pentru a putea anestezia local, dar cu o anestezie a braţului, dându-i-se o injecţie asupra nervului, sus la umăr, care paraliza şi insensibiliza pentru câteva ore tot braţul. Săraca Eva era foarte amărâtă pentru un singur motiv: că dânsa e stângace şi îşi rupsese mâna stângă.

A stat în spital de luni până vineri, vineri făcându-i-se externarea. Roseta şi cu mine venim cu un taxi s-o luăm şi intrând în camera Evei să luăm bagajele — între timp eu îi adusesem acolo obiectele de care avea nevoie — fac cunoştinţă cu a treia Ursulă, e vorba de Ursula Nachbauer, care a fost patru zile colegă de cameră cu Eva, ea având o fractură tot deschisă la cot, destul de complicată, ele împrietenindu-se între timp. Ea locuieşte la Bitigheim, o comună lângă Rastatt, la circa 40 de kilometri de Kehl, Eva cunoscându-i între timp fiul, soţul şi părinţii, care veniseră în vizită la dânsa. Şi Ursula fusese externată din spital încă în aceeaşi zi şi îşi schimbaseră adresele, fiind vizitaţi deja după patru săptămâni de către Ursula şi soţul ei, această suferinţă transformându-se într-o strânsă prietenie, încât de atunci am petrecut deja două Crăciunuri la Ursula şi ea era prezentă cu familia la sărbătorirea zilei mele de naştere de 80 de ani.

Deci în 22 septembrie Eva iese din spital şi continuăm viaţa în trei, Roseta fiind ajutorul nostru principal în ceea ce priveşte executarea lucrărilor importante din locuinţă, respectiv aprovizionarea. Primele zile circulăm cu taxiul, mai apoi Eva, care a fost sfătuită să nu conducă cu gips, fiindcă dacă se întâmplă ceva, atunci ulterior asigurarea nu va mai plăti daunele pentru că, în fond, nu era prudent să conduci astfel, totuşi Eva îşi trage o mânecă până la palmă peste gips şi preia conducerea maşinii.

Trecuseră vreo două săptămâni când eu îmi aduc aminte că n-am mai cumpărat loto, ori eu cumpăram în Franţa şi Germania câte un loto general, valabil la tragerile de miercuri şi sâmbătă. Ei bine, trecem pe la tutungeria obişnuită din Strasbourg, Eva intră cu biletul de loterie, Roseta şi cu mine rămânând afară şi privind vitrina. Trec cinci minute, nu iese, mai trec cinci minute, nu iese, spunem că s-a întâmplat ceva şi intrăm în tutungerie ca să o găsim pe Eva acolo, în mijlocul unui grup care se uita la computer, pentru ca apoi să i se comunice Evei că acest bilet de loto a câştigat, dar a câştigat atât de mult încât tutungeria nu poate plăti contravaloarea, ei încercând să afle cât am câştigat, însă nu s-a putut pentru că acest câştig avusese loc la tragerile din ultimele două săptămâni, între timp fiind alte

două trageri. În consecinţă a doua zi mergem la Centrul de loterie al Alsaciei, care se afla pe drumul Colmarului şi reiese că am câştigat 6 000 de franci, având cinci cifre corecte. A şasea cifră ar fi fost 46 şi noi am scris 35. Dacă ieşea şi această cifră am fi câştigat 6 000 000 franci. Cei 6 000 de franci pe care i-am câştigat noi corespundeau la 1 800 de mărci. În orice caz şi asta a fost un câştig enorm, aproape o pensie de o lună. Se spune că istoria se repetă. În ce măsură, veţi citi asta când ajung în septembrie 2001.

După o altă săptămână Roseta pleacă, continuându-şi drumul la Freiburg şi după încă o săptămână o revedem din nou în autobus, când se întoarce la Timişoara.

Înainte de a încheia anul 2000, mai trebuie să amintesc trei vizite. Şi anume: în 7 ianuarie, de ziua de naştere a Evei, a venit la noi Kati Ionaşiu din Essen, în iulie a mai apărut încă o dată în vizită împreună cu mama ei, întorcându-se din vacanţa pe care au petrecut-o la Baden-Baden, localitate balneară care se află la circa 50 de kilometri de Kehl. E una din cele mai vestite şi elegante localităţi balneare din Germania. Al treilea vizitator apare în 4 decembrie în persoana lui Gabi Sîrbulescu, de care am vorbit de câteva ori, e soţia prietenului meu Radu Sîrbulescu, doctorul cardiolog, care a suferit în 1977 accidentul acela mortal regretabil. Gabi era în vizită la Lausanne şi la întoarcere, trecând prin Kehl, se opreşte la noi pentru două zile, continuându-şi drumul a doua zi la Frankfurt, unde locuieşte împreună cu mama ei Maria Zamfirescu în apartamentul pe care îl vizitasem cu un an în urmă. A fost o extrem de plăcută seară petrecută împreună. A doua zi i-am arătat Strasbourg-ul şi apoi ne-am dus la Offenburg, unde avem un restaurant chinezesc foarte mult vizitat de noi pentru bucătăria extrem de bună. Cunoaştem o serie de restaurante chinezeşti, dar acolo se găteşte cel mai bine. Proprietarii sunt nişte chinezi veniţi din Vietnam, adică fugiţi din Vietnam de pe vremea când porneau vapoare întregi cu refugiaţi pe mare, în speranţa că vor fi culeşi de vreun vapor, numindu-se *boats-peope*. Sute de mii de oameni au fugit pe vremea aceea din Vietnam.

Ei bine, o ducem pe Gabi la gară şi ea pleacă din Offenburg la Frankfurt, telefonându-ne însă seara că şi-a uitat ochelarii de citit la restaurantul chinezesc, probabil. Mergem a doua zi din nou la Offenburg după ochelarii lui Gabi, dar restaurantul este închis şi nu putem lămuri situaţia, în ziua următoare noi fiind programaţi să mergem la Perpignan. Aşa am şi făcut şi am plecat la Perpignan — unde am petrecut Revelionul — aşa de târziu de astă dată din cauza braţului Evei, la care trebuia luat jos gipsul şi abia după aceea putând pleca la Perpignan.

Pe scurt, în martie 2001, întorcându-ne din Perpignan găsim la restaurantul chinezesc, după trei luni, puşi deoparte, ochelarii lui Gabi.

Deci, cum am spus, Revelionul îl petrecem al Perpignan, unde în 22 februarie avem o surpriză extrem de plăcută. Şi anume: nu departe de Perpignan, lângă Marsilia, la Cannes avea loc un congres de aparate celulare telefonice, unde vine şi fiul vărului meu din Milano, Sandro Fenyves, care între timp ajunsese directorul Siemens-ului şi, cum spun, venise la Cannes cu Carla, soţia lui, chemându-ne la telefon şi spunându-ne că ne vizitează

la Perpignan. Nu-l văzusem de vreo 18 ani, deşi eu fusesem de 11 ori la Milano unde lucrasem mult, de câteva ori fiind şi Eva cu mine, dar în ultimii 18 ani nu am mai avut acolo de lucru. Or, am ajuns să ne revedem, cum spun, după atâţia ani. A fost o surpriză plăcută şi în trei zile cât au stat la noi le-am arătat toată regiunea, bineînţeles nu ne-am deplasat până la Barcelona fiindcă ei cunoşteau deja foarte bine acest oraş. Am hotărât că acum după ce ne-am revăzut nu vom mai aştepta încă 18 ani, ci vom căuta să ne vedem cât mai des.

În februarie primesc un telefon din Mallorca, de la o prietenă de-a lui Gaby Baackmann care, cum am mai amintit, murise în noaptea zilei ei de naştere, la 66 de ani, eu aflând de moartea ei abia câteva zile mai târziu, după ce numărul meu de telefon a fost găsit în carneţelul ei de adrese. O cunoştinţă de-a ei, necunoscută mie, m-a chemat şi m-a anunţat despre acest eveniment trist.

În ziua de 19 mai 2001 împlinesc 79 de ani. De ziua mea apare, venind din Milano, Carla cu fiica ei Alessandra şi cu Paul, prietenul ei. Sandro avea o întâlnire de afaceri la Napoli şi nu a putut să vină. Dar am constatat cu bucurie că promi-siunea pe care ne-am făcut-o ca să ne vedem de acum cât mai des se realizează.

În iulie suntem la Perpignan, unde ne vizitează, din nou, Rita Alexander din Haifa împreună cu o nepoată de-a ei. Cum spusesem, la noi nemaifiind loc, atât Ani Repede cât şi Sandro cu Carla precum şi Rita cu nepoata ei au fost cazaţi în hotelul de lângă noi, luându-i de acolo în fiecare dimineaţă, stând toată ziua împreună cu noi, iar seara fiind depuşi din nou la hotel.

În august primim un telefon din Heidelberg de la Elena Vlădescu, anunţându-ne că este acolo pentru câteva zile. Ne repezim la Heidelberg unde o invităm, ca de obicei, la restaurantul de peste drum de clinica universitară şi unde petrecem două ore plăcute cu dânsa. A fost ultima oară când am văzut-o pentru că de atunci, e adevărat că a fost de trei ori la Heidelberg, dar situaţia era de aşa natură, că ori a fost ea foarte ocupată şi nu-şi putea permite să rupă câteva ore ca să stea cu noi, ori o dată am fost chiar la Perpignan, şi deci nu era posibilă revederea. De acum avea calitatea de asistent universitar la Universitatea de Medicină şi Farmacie din Timişoara.

În 11 septembrie fiind la Kehl, la orele trei după-amiază mă uit întâmplător la televizor urmărind un program special — pentru că de regulă nu deschidem televizorul înainte de orele 19 la primele ştiri de seară — mă uit la televizor, programul este întrerupt, văd imagini din New York, cineva filmează şi transmite direct dintr-o clădire de peste drum de cele două turnuri numite World Trade Center, arată arzând unul din aceste turnuri, ieşind fum, anunţând că se întâmplase un accident, un avion căzând peste turn. Mi s-a părut suspect, că dacă un avion cade peste turn nu poate ieşi fum la 15 etaje mai jos de acoperişul clădirii. În timp ce are loc primul reportaj, spunând că au sosit pompierii, că se încearcă evacuarea clădirii, deodată vedem un avion zburând pe lângă turnul lovit şi intrând din plin în celălalt turn. Imediat îi spun Evei că asta nu poate fi decât un atentat împotriva

turnului, deci o lovitură teroristă şi nicidecum un accident. Peste câteva minute se şi anunţă că este vorba de cele două avioane deturnate, *kidnapate*, care au fost conduse de arabi sinucigaşi din echipa lui Ben Laden din Afganistan şi au intrat în etajele superioare ale turnurilor provocând nu numai explozia etajelor respective, ci dărâmarea ambelor turnuri în decurs de una până la două ore, văzând acest lucru *live*, la televizor. Mi-am dat seama imediat că din acest moment lumea nu mai poate fi aceeaşi ca şi până acum. Nu se mai putea trăi fără grijă, întreaga planetă trebuind să fie în permanentă alertă, ura unor grupări teroriste fiind atât de mare şi având posibilităţile oferite de tehnica modernă încât acest sistem nu va înceta.

Am spus acum un an că istoria se repetă. Ei bine, în această săptămână Eva având un control la spital, află că trebuie să se interneze din nou pentru că placa de titan care se află în mână şi care a fost prevăzută să rămână întotdeauna acolo, irită într-un loc nervul din tunelul carpial şi trebuie scoasă. Este planificată pentru luni, 19 septembrie, pentru o internare de două zile.

Vineri, râzând, cumpărăm un loto în speranţa unui câştig repetat, şi spre stupefacţia noastră, duminică, deci cu o zi înainte de internare, apare Roseta, neanunţată, noi neştiind că vine, sosind tot cu acelaşi autobus. Bineînţeles că rămâne la noi pentru câteva zile. Eva se internează luni, se întoarce miercuri, de astă dată doar cu mâna bandajată, ceea ce n-o împiedică la condus şi primul drum este la tutungerie ca să vedem dacă am câştigat la loto. Ei bine, nu am câştigat. Dar ştiu de ce nu am câştigat. Am şi spus imediat, pentru că lipsea un punct din cronologia identică a lunii septembrie din cei doi ani şi anume, lovitura uşii maşinii în spatele meu. Asta am omis s-o facem. Nu-i nimic, eu sunt un veşnic optimist. O s-o repetăm la anul. Dar atunci să sperăm că nu va mai fi nevoie de internarea Evei. De la Roseta aflu o altă ştire tristă. În ianuarie a murit Nuţi Lambridis. Şi dînsa era, să zicem, aproape o colegă de la I.C.M. Spun aproape pentru că dânsa nu era angajată la I.C.M., dar venea în fiecare an pentru câteva săptămâni să lege arhiva întreprinderii şi asta avea loc în laboratorul meu, eu având destul spaţiu pentru a o putea instala pentru acest lucru. Cu dânsa ne-am împrietenit şi urma chiar să ne facă o vizită la venirea ei în Germania, unde mai avea prieteni în apropiere de Frankfurt. Soarta a făcut să nu mai aibă loc această întâlnire.

În 5 octombrie vin în vizită la Kehl Sandro şi Carla. Petrecem trei zile minunate, făcând împreună cu ei câteva frumoase plimbări. Tatăl lui Sandro, Giulio, care era vărul meu primar, murise deja de mult timp, între timp murise şi Santuzza, mama lui, astfel că pare-se aceste evenimente au făcut ca să se strângă şi mai mult legăturile cu mine, care, practic, eram singura lui rudă din generaţia tatălui său, generaţie relativă, pentru că după cum explicasem, eu eram cu 20 de ani mai tânăr decât tatăl lui deşi eram veri primari, dar, totuşi, eram cu 15 ani mai în vârstă decât el. Câteva zile după vizita Carlei şi a lui Sandro la noi, pleacă la Tokyo, unde Sandro se deplasa în interes de serviciu.

Între timp, în 7 octombrie începe războiul împotriva Afganistanului, care, după cum ştie toată lumea, s-a terminat în relativ scurt timp prin victoria forţelor aliate, neputându-se pune mâna pe Ben Laden, cel mai căutat om din lume. În legătură cu asta un bun banc: „Ben Laden, după o zi de luptă în munţi, se întoarce în buncherul lui şi o întreabă pe nevastă-sa:

— M-a căutat cineva cât am fost plecat?"

Am amintit că anul 2000 se terminase cu un eveniment trist, şi anume după o boală lungă moare amicul nostru Emil Bossert. Ei bine, el a deschis un lung cortegiu de morţi care a urmat în anul 2001. La începutul anului moare Hansi Brody, soţul Gerdei. Este urmat de Fredy Rohrlich, fratele fostului meu coleg Mandy Rohrlich, amândoi din Timişoara. Fredy iese în faţa casei să ducă gunoiul şi moare în urma unui atac de cord. În decembrie moare Adi Wagner din Braşov. Cu câteva ore înainte de moartea ei am mai vorbit cu dânsa. La Sibiu moare prietena noastră Eta Dima de care am mai vorbit. A murit pe neaşteptate şi Pity Havlik, soţul Juliei, e vorba de fiul lui Nelly. Cu câţiva ani înaintea lui a murit şi sora lui, Dana Havlik. Trist este numai faptul că atât Pity cât şi Dana, copiii lui Nelly, fac parte din generaţia de după noi. Şi prietenul meu Liviu Oprea s-a dus pe cealaltă lume, lăsând-o văduvă pe Anica, la Timişoara, cu care vorbim des la telefon.

Mă cutremură această lungă listă de morţi. Din 1962 până în 2002 au trecut 40 de ani şi 40 de morţi am numărat de la moartea mamei care deschisese în 1962 acest trist convoi. Au fost 40 de morţi care toţi mi-au fost dragi şi cu care aveam relaţii prieteneşti mai mult sau mai puţin strânse.

Perlele mele au trecut de pe firele aurite pe firele cele înnegrite. Aş putea schimba poezia:

„Înşir'te mărgărite
De pe fire aurite
Pe lungi fire înnegrite."

Luate una câte una, fiecare dispariţie a unui suflet drag de lângă tine te loveşte, dar adevărata pierdere o poţi aprecia numai adunându-i pe toţi şi numai cifra finală te înspăimântă.

Anul 2001 îl termin cu o operaţie de cataractă la ochiul drept care însă nu a contribuit la îmbunătăţirea vederii, deoarece după pierderea vederii clare la ochiul stâng, degenerarea nervului optic a continuat şi pe ochiul drept. Astfel nemaiputând vedea clar, doar contururi, practic am orbit.

Revelionul spre anul 2002 îl petrecem acasă. Acest an începe de la început cu ştiri triste: aflăm de la Viena de moartea prietenei noastre Edith Dornhelm, urmată numai după două zile de aceea a lui Bandi Dornhelm. Încă şi acum mi-aduc aminte de ei când în anii

’60 şi-au luat rămas bun părăsind Timişoara cu cei doi copii ai lor. Unul din ei, Peter Dornhelm, inginer chimist, se află la Viena, în timp ce celălalt, Robert Dornhelm, este regizor de film în California. Dealtfel, imediat după revoluţie a realizat un film despre prietenul său Dominic. Soarta vrea ca numai după câteva luni să moară la Frankturt şi vărul său, Viky Kovacs, cel cu localurile de strip-tease. În 30 iulie 2002 se stinge din viaţă la Budapesta şi verişoara mea Elisabeta.

Am avut şi o vizită plăcută în persoana lui Edi Tausk, care a divorţat în Columbus, Ohio, recăsătorindu-se cu o americană, Carmela. Şi Butzi Beck ne-a vizitat de două ori împreună cu Marion. Tot aşa şi Gerhardt Wallenwein cu soţia lui Hanna, petrecând două zile plăcute cu noi. Aproape toate cunoştinţele noastre s-au mutat în apus. Am făcut o socoteală, găsind 20 de persoane plecate din România, numai de la I.C.M., ultimul meu loc de muncă. De la şeful secţiei şi până la şoferul lui — trecând peste toţi şefii de servicii — toţi se află aici, putându-se redeschide întreprinderea fără a angaja noi colaboratori. Aproape tot regimentul I.C.M. ne-a vizitat, aşteptând acum încă vizita lui Ágy Egler cu soţul ei Matei, tot fostă colegă la I.C.M. Ei locuiesc la München. În ultimele luni ne-am văzut de câteva ori cu Mircea Popa, fostul ginere al profesorului Juliu Grosz, care după moartea soţiei sale Odette s-a recăsătorit şi care are o locuinţă lângă noi la Strasbourg. Aşteptăm şi vizita Rozetei Pop, neconsolată în urma pierderii fiului ei într-un accident de motocicletă, urmat de moartea soţului ei Adrian, grav bolnav.

Anul 2002 a avut pentru mine o mare însemnătate: la 19 mai am împlinit 80 de ani. De ziua mea au venit de la Milano Carla şi Sandro, fiind invitaţi la masă şi Ursula şi Albert Nachbauer. E vorba de Ursula pe care am cunoscut-o la spital, fiind colegă de cameră cu Eva cu ocazia operaţiei la mână. Aşa cum este obiceiul în Germania, a venit să mă felicite şi preotul orăşelului, pentru această aniversare rotundă. Am fost chemat la telefon de 57 persoane, chiar şi din India, Brazilia, Canada şi Argentina. La acestea se mai adaugă vreo 70 de scrisori de felicitare, ziceam că am putea reface în Germania I.C.M.-ul, fosta mea întreprindere unde am lucrat. Dar tot aşa, aş putea spune că s-ar putea reface şi Biblioteca Britanică. O mare parte dintre foştii membri ai bibliotecii sunt în apus, şefii mei de atunci, maiorul Porter trăieşte în sudul Franţei, locuind însă la Londra şi Francis Bennett trăieşte în mare parte a anului la Marbella în Spania, locuind şi el la Londra. Şi Ruth Bennett, soţia lui, moare săraca în decembrie 2002.

Până şi Mihai Belgrader, care era secretarul meu la Biblioteca Britanică din Timişoara, trăieşte în Germania, locuind la Freiburg. Au dispărut mulţi dintre cei veniţi din Banat, în schimb, în locul lor au apărut alţii. Spre exemplu, doctorul nostru generalist este Vlad Cucuiu, originar din Arad. A propos de medici din România stabiliţi în Germania, majoritatea sunt ortopezi, deoarece mulţi care au întovărăşit echipe de foot-ball au rămas în Vest, cum este Dan Chiriac din Offenbach. Şi în Offenburg sunt chiar doi ortopezi din România: doctorii Mihai Cristescu şi Paul Kinkhorst.

Într-o toamnă găsim pe stradă un arici foarte slăbit şi care, după toate probabilităţile, nu va putea hiberna şi va muri neavînd destule rezerve. Un arici normal, tânăr trebuie să aibă în momentul hibernării 800 de grame, acesta având numai 250. Nu ştim ce să facem cu el până aflu că la Kehl există un orfelinat de animale părăsite, unde se pot da şi arici. Dau un telefon, mă interesez şi mi se spune că directorul este Marconi şi să vin acolo să vorbesc cu el. Mergem la faţa locului cu ariciul şi intru în biroul directorului salutându-l „Bon giorno signor Marconi!" crezând că-i fac o bucurie, la care îmi răspunde româneşte: „La dracu' signor Marconi, eu mi-s român din Banat".

Totuşi nu suntem departe de italieni. La parter în blocul nostru locuieşte familia Scigliano, Angela fiind o simpatică tânără doamnă având trei copii. Până în 1999 cunoşteam foarte vag, din auzite, Kosovo. Cu ocazia războiului N.A.T.O. contra Iugoslaviei, cunosc mai bine şi cu mai multe amănunte această parte a Iugoslaviei, iar din acest an avem ca vecini, uşă în uşă, la etajul trei, o familie de albanezi din Kosovo refugiaţi în Germania. Este vorba de familia Berisha, Albona este soţia lui şi are doi copii mici.

Firul vieţii mele înapoi: fiecare etapă mi se pare că s-ar fi întâmplat ieri. Şi totuşi multitudinea de evenimente mă face să cred că totul a fost un vis, totul a fost demult, demult, demult... Într-o zi îmi cade în mână singurul exemplar pe care l-am putut salva — fiind dat cadou la vremea aceea verişoarei Elisabeta şi care mi l-a adus într-una din vizitele ei la noi — din cartea mea *Şi aşa s-a ajuns la bomba atomică*. A fost hazlie scena când, întâlnindu-mă la cenaclul doamnei Sergescu cu scriitorul Cezar Petrescu, acesta văzând volumul meu *Şi aşa s-a ajuns la bomba atomică* mi-a spus: „Prea târziu, domnule! Eu am fost primul care am scris *Cocârţ şi bomba atomică*". Era vorba de nişte poveşti pentru copii.

Cu câteva zile înainte de încheierea anului 2002 moare la Essen mama lui Kati Ionaşiu. Încă cineva din Timişoara care se stinge din lumea celor vii.

Intrăm în anul 2003, care ne prinde la Kehl unde stăm până în 6 februarie. Prin Liliana şi Şerban Vlad cunosc un plastician secui, de origine din România, pe nume Kakucs, care locuieşte în Germania şi lucrează la Secţia de istorie a Universităţii din Frankfurt. Vorbind cu dânsul la telefon şi aflând că eu sunt din Timişoara mă întreabă dacă am auzit vreodată de un pictor timişorean cu numele de André François. Iată că m-a ajuns din urmă, din nou, figura acestui André François, pe care nu l-am cunoscut niciodată, nu l-am văzut niciodată cu toate că-i cunoscusem bine părinţii şi aproape toată viaţa lui m-a urmărit ca un fir roşu, din când în când dând de numele lui. Domnul Kakucs îmi trimite un extras dintr-un ziar din Târgu Mureş, unde era scris că André François, originar din Timişoara, care locuieşte lângă Paris, Franţa, se indică localitatea, a avut o pierdere ireparabilă, arzându-i într-o singură noapte toată opera de 60 de ani. Prin Serviciul de informaţii telefonice îi găsesc numărul de telefon şi îl chem povestindu-i cine sunt, de unde am auzit de el, cum i-am cunoscut părinţii şi tot ce ştiu despre el. Are 88 de ani şi a fost şocat de cele întâmplate, de ghinionul de a-i fi ars toate lucrările pe care le poseda în

atelierul lui de acasă. Astfel s-a închis cercul André François, început la Timişoara prin 1936. Acestea sunt glumele destinului.

Cum spuneam, din 6 februarie 2003 ne aflăm la Perpignan. Nu de mult am citit o anecdotă americană în care o societate de pompe funebre îşi făcea reclamă la mica publicitate prezentând în ziar următoarele: „Înmormântare clasa I – 500 de dolari: 6 cai mascaţi, sicriu aurit, timp frumos, cer senin; înmormântare clasa a II-a – 300 de dolari: 2 cai mascaţi, sicriu argintiu, cerul înnorat, puţin vânt; înmormântare clasa a III-a – 50 de dolari: patru inşi duc sicriul de lemn, tunete. Fulgere şi ploaie torenţială întovărăşesc înmormântarea". Puţin deplasată, totuşi am găsit că anecdota nu este lipsită de umor. Ei bine, la Perpignan ne aşteaptă o ştire tristă, prietenul nostru Robert Puigblanque, soţul acelei Marianne din Berlin pe care am cunoscut-o aici, este grav bolnav. Încă înainte de sfârşitul lunii februarie săracul moare şi este incinerat. Mergem şi noi la înmormântare, adică luăm parte la discursul funebru înainte de incinerare. Ei bine, când plecăm de acasă începe un vânt de 120 kilometri pe oră, în Perpignan bătând foarte des *Tramontana*, un vânt dinspre munţi, dintre Masivul Central şi Pirinei. Vântul este întovărăşit de ploaie torenţială încât apa stătea de 20 de cm deasupra solului. Pe această vreme plecăm cu maşina la Cabestany, un sat la câţiva kilometri de Perpignan, unde era crematoriul. De la locul de unde am parcat şi până la uşa crematoriului trebuia să ne ţinem de copaci, adică de crengile pomilor care mărgineau drumul scurt de zece metri. Portarul, Eva şi cu mine ne uităm şi spunem: „Înmormântare clasa a III-a".

Ar fi trebuit să râdem dacă evenimentul nu era atât de trist. La sfârşitul lunii martie ne-am întors din nou la Kehl de la Perpignan, trecând prin Milano, unde am stat trei zile la Carla şi la Sandro. I-am revăzut din nou peste câteva luni, ultima întâlnire fiind în Spania, în iulie 2002, unde-şi făceau vacanţa. Această vară a fost foarte călduroasă. Încă din luna iunie au început căldurile, care au ţinut până la sfârşitul lunii septembrie. Până şi la Perpignan, unde ne-am dus cu gândul să stăm întreaga lună iulie, a fost atât de cald, nici măcar vestita *Tramontana* n-a suflat, nici o adiere de vânt n-a fost la malul mării, încât după zece zile de chin şi de nopţi nedormite ne-am întors din nou în Germania, unde e adevărat că era foarte cald, dar măcar nopţile scădea puţin temperatura şi puteam dormi.

Încă în luna iulie ne-au vizitat Liliana şi Şerban din Timişoara, care lucrau din greu la transcrierea dictării acestor memorii pe calculator. Şi Juli şi Lajos Kakucs, de care vorbisem, ne-au vizitat la sfârşitul lunii iulie, făcând astfel şi cunoştinţă directă după ce ne cunoscusem prin telefon, vorbind despre mai multe. Şi Magda şi Felicio din Brazilia au trecut pe la noi cu ocazia unei călătorii în Franţa şi Italia.

În 4 şi 5 octombrie am făcut o scurtă călătorie la Herborn, la nord de Frankfurt, unde l-am revăzut după şase ani pe Mircea Catalina, fiind în vizită la fiul lui Mircică şi soţia acestuia, Delia. Am stat la masă cinci ingineri, dintre care patru chimişti. Ne-am reîntâlnit cu Mircea, cu fiul său, cu Delia şi cu părinţii ei Mona şi Cornel Iorgoni, tot în vizită din Timişoara. Au o locuinţă splendidă la Herborn şi atât de mare încât am spus că dacă intră

cumva un spărgător în această casă se rătăceşte în aşa chip că nu mai poate ieşi, nici vorbă să mai şi întâlnească locatarii. Băieţelul lor, micuţul Victor este un copil foarte simpatic şi foarte, foarte deştept.

În aceeaşi seară am ajuns la Frankfurt unde am vizitat-o pe Gabi Sîrbulescu şi pe mama ei de 94 de ani, cu o sănătate perfectă, ca să spun aşa, şi în stare să poarte orice fel de discuţie. Soţul ei, Nicolae Zamfirescu, fost colonel în statul major murise cu câţiva ani înainte. Şi ca să nu rămânem datori familiei Kakucs, în ziua de 5 octombrie i-am vizitat şi pe ei, pe Iuli şi pe Lajos în Rüsselsheim. Şi ei stau într-o locuinţă splendidă, mare şi luminoasă.

De la Frankfurt am plecat cu părere de rău acasă, încă în aceeaşi zi, cu toate că aveam de vizitat o serie de persoane pentru care trebuia să mai stăm cel puţin încă o săptămână la Frankfurt. Aveam mustrări de conştiinţă, căci de mult promisesem Beatei König, o simpatică angajată a Casei de Asigurări de Boală de care aparţinem, apoi prietenelor noastre Gerda Brody, Alice Bossert şi Erika Zickmann din Frankfurt. La Offenbach trebuia să-i vizităm pe doctorul Chiriac cu soţia lui Rodica şi pe Corneliu şi Noki Burducea de care ne leagă, de asemenea, o strânsă prietenie.

Tot lângă Frankfurt mai locuiesc Iosif Hollinger cu soţia sa Ildiko, precum şi o fostă colegă de la Laves Chemie, Karin Knuppen şi soţul ei, după cum se vede o listă fără de sfârşit.

Totuşi a trebuit să venim acasă, în primul rând aveam un termen la pedichiuristul meu, inginerul Berger pentru luni dimineaţa. Pot să fiu mândru pentru că pedichiuristul meu din România era cântăreţ la Filarmonica din Timişoara şi cel de aici este inginer, având amândoi ca hobby tăiatul unghiilor. Pe de altă parte, eram obligat să termin dictarea cărţii mele până la sfârşitul acestei săptămâni pentru a o putea trimite la Timişoara în vederea continuării lucrărilor de editare.

De când suntem pensionari muncim atât de mult încât nu mai apucăm să facem faţă nici la cele mai elementare îndatoriri faţă de prieteni. Avem o serie de invitaţii, spre exemplu, la München la Sibylle Weinberg sau la Veronica Hoffmann, simpatica Muki, tot din Timişoara, care trăieşte la München cu soţul ei Remus Pomoje. Tot la München de ani de zile ne aşteaptă Măriuş şi Dan Buzilă, vechii cunoscuţi din Timişoara. De altfel Bogdan Buzilă devenise şi el autor, traducând trei cărţi din limba germană, care au fost publicate în România.

Desigur că nu i-am uitat nici pe dragii prieteni Marina Sgaverdia, Marion Neagu, Ioan Manea, Helga Fischer, Horia Constantinescu, Isabela Agratina, Igor Skakun, Dora Gheorghiu. Amintesc şi pe simpaticul meu medic doctor Karl König şi pe foştii mei colaboratori de la firma Laves Chemie, Olaf Schreurs şi Trupti Dave.

Fiind vorba de medici simpatici, trebuie să o amintesc şi pe oftalmologul Anna-Maria-Isabella Schlegel, căreia, în timp ce mă examina, i-am recunoscut parfumul *Jil Sander* pe care-l folosea. De amintit ar fi şi doctorul Franz Mathias Lüttgen din Offenburg,

care a predat oraşului Timişoara prima instalaţie de dializă pentru bolnavii de rinichi şi, de asemenea doctorul S. Wieshammer.

În acest an Heini şi Romy Przibram şi-au sărbătorit a 50-a aniversare a căsătoriei la Wrexham.

Amintesc că în luna noiembrie am mai fost plecaţi o dată la Perpignan. Ca întotdeauna i-am revăzut pe prietenii noştri de acolo şi anume pe doctorul Brice, familia Irlès, Marianne Puigblanque şi familia Micou. Ne-am îmbogăţit cercul de prieteni cu Régine şi Pierre Abecassis. Pe Régine Abecassis am cunoscut-o cu ocazia unei analize de sânge, ea conducând un laborator de analize medicale. Are ca hobby pictura. Şi-a deschis o expoziţie cu lucrările ei şi iată ultima coincidenţă, în sala primăriei de la Villeneuve de la Raho, oferită de prietena noastră Jacqueline Irlès, primarul orăşelului. Din păcate nu am mai avut timp să-i revedem pe Gabriela şi Vlaicu Maltezeanu, prietenii noştri din Saint Estève, cu care ţinem de mulţi ani legătura.

După întoarcerea la Kehl primim o ştire dureroasă, care ne-a impresionat extrem de mult. Sandu Campean, care împreună cu soţia sa Luci a fost la noi în 4 octombrie invitat la masă, a murit la sfârşitul lui noiembrie de o boală gravă. Astfel se stinge unul din cei mai simpatici prieteni pe carei-am avut în apropiereanoastră.

Zilele trecute am fost profund impresionat de patru convorbiri telefonice care mi-au răscolit amintirile de demult. Am putut sta de vorbă cu fiica profesorului Huidovici, actualmente Mariana Vasiliu. Am cunoscut-o ca tânără domnişoară pe vremea când lucram cu tatăl ei. Am depănat împreună amintirile unor timpuri demult apuse. Mi-a făcut o mare plăcere să-i aud din nou vocea.

Am amintit că în primele zile ale studenţiei, la Iaşi am locuit la familia Căruntu. Atunci m-am împrietenit cu Florin Căruntu care a devenit medic. Drumurile vieţii ne-au despărţit, dar amintirile au trăit viu până azi în noi. Acum am avut ocazia să-l regăsesc telefonic şi convorbirea noastră a fost vădit emoţionantă. El locuieşte la Bucureşti împreună cu familia.

Nu mai puţin călduroasă a fost convorbirea cu doamna Căpraru Violeta, sora lui Florin Căruntu, pe care am cunoscut-o tot la Iaşi, tot atunci, în sânul familiei Căruntu. O am în memorie pe Pupi fiind o fetiţă foarte drăguţă şi frumuşică. De atunci am văzut-o o singură dată în 1960, la Bucureşti, când am întâlnit-o întâmplător într-un magazin, ea recunoscându-mă imediat. Sper să ne putem auzi mai des.

A patra convorbire telefonică am avut-o cu preotul Erös Lajos pe care nu l-am mai văzut din 1952 când am fost cu el împreună ca deţinuţi la Canal. Este foarte bolnav, dar m-a impresionat curajul cu care înfruntă această situaţie, credinţa lui susţinându-l şi acum ca şi atunci când am suferit împreună.

Prietenii noştri Ester şi Ivan Kauzs mi-au făcut o mare bucurie aducându-mi acum trei zile de la Budapesta o carte veche de 50 de ani despre Ioan Corvin, eu adunând

material documentar în vederea publicării următoarei mele cărţi. Pentru aceasta le mulţumesc.

Am ajuns la mijlocul lunii decembrie 2003. Am ajuns şi la sfârşitul memoriilor mele. Presat fiind de redacţie, trebuie să închei cartea. Mi-am adus aminte de avocatul care îmbolnăvindu-se, îşi trimite fiul în locul lui la un proces pe care-l ducea de câţiva ani. Fiul vine acasă şi spune:

— Ascultă, tată, se vede că eu sunt un avocat mai bun, căci ţi-am câştigat procesul.

— Măi, nenorocitule, noi de 30 de ani trăim din acest proces şi tu te duci şi lichidezi afacerea, această sursă de bogăţie.

Aşa şi eu: încontinuu adăugam ceva la memoriile mele şi mă delectam auzind istorioare din viaţa mea. Acum redactorii au câştigat procesul. Eu trebuie să închei.

Retrospectiv privind, sunt foarte mulţumit cu viaţa mea. Am fost de multe ori fericit, uneori şi nefericit, dar am învins toate greutăţile şi am ajuns unde sunt. Atât mi-a fost hărăzit de soartă şi trebuie să mă mulţumesc cu ceea ce am fost, am făcut şi am realizat. Desigur că au fost mulţi alţii, care au realizat cu mult mai mult, dar în viaţa mea n-am fost un om invidios. Am spus: realizat. Aici o mică anecdotă: „Un tânăr rabin călătoreşte în tren cu un tânăr preot catolic. Din vorbă în vorbă, ajung să discute despre posibilităţile de avansare. Rabinul întreabă:

— Şi ce poţi ajunge dumneata în cariera domniei tale?

— Păi, pot să devin canonic.

— Şi apoi?

— Pot să devin episcop.

— Şi apoi?

— Pot să devin şi cardinal, nu eu bineînţeles, dar… în meseria noastră.

— Mai mult nu?

— Ba şi mai mult, pot să devin papă. Bineînţeles nu eu, dar… cel care a fost indicat de Dumnezeu, dar teoretic pot ajunge.

— Numai atât? Zice rabinul.

— Dar cum, ce vrei mai mult? întreabă preotul catolic.

— Păi la noi, zice, la noi poţi să ajungi prim rabin, poţi să ajungi rabin şef, poţi să ajungi marele rabin şi, la urma urmei, poţi să ajungi şi mântuitor."

Şi cu acestea închei cartea mea cerând scuze cititorilor că i-am plictisit atât de mult, iar acelora cărora le-au plăcut memoriile mele, le promit că volumul doi va apare peste 20 de ani, timp suficient ca să fac noi cunoştinţe, noi prieteni şi să câştig noi experienţe despre care voi putea scrie.

Epilog

Ce bine e că cineva a descoperit epilogul. Înseamnă că nu trebuie să mă despart încă de cititorii mei. Mai am încă o unică ocazie să spun câteva cuvinte. M-am lăudat că peste douăzeci de ani voi scoate al doilea volum. Dar cine ştie ce ne va aduce viitorul? Nu mai poţi avea încredere în nimic. Nici viitorul nu mai este ceea ce a fost odată. Uneori mă cuprinde un dor să revăd Reşiţa, să revăd Timişoara, să văd încă o dată locurile pe unde am umblat de atâtea ori şi unde am fost şi fericit şi îngrijorat şi nefericit.

În acest an, 2003, în iulie s-au împlinit treizeci şi patru de ani de când am părăsit România, respectiv Timişoara. Pot spune că în tot acest timp am fost în contact direct cu toţi cei care mi-au fost dragi. Din momentul sosirii în Germania am început să notez toată corespondenţa pe care am făcut-o de aici. Până în momentul de faţă am 14 534 de scrisori care au plecat de la mine de-acasă. Bineînţeles, nu numai spre România, spre toată lumea, în care sunt incluse şi scrisorile profesionale. Notând data şi locul de unde am scris şi cui i-am scris, cu rubrică privind confirmarea primirii scrisorilor mele, am umplut un întreg volum. În aceşti treizeci şi patru de ani pot susţine că nu m-am simţit departe de Timişoara. O istorioară, poate o legendă mă făcea în fiecare zi să-mi aduc aminte de Timişoara, indiferent unde mă aflam pe acest glob, în momentul în care, la orele 12, treceam prin faţa unei biserici catolice. Bing-bang, bing-bang bat atunci clopotele. Or, aceste clopote îmi duc aminte de o legendă a cărei obârşie este în Timişoara. Trebuie să ne întoarcem în anul 1456, când căpitanul Timişoarei, Ioan Corvin de Huniade este numit comandantul trupelor creştine, în majoritate ungureşti, completate cu alţi cavaleri veniţi din apusul Europei, constituind o armată pregătită să-i înfrunte pe turci, care la acea oră băteau la porţile Europei. Şi astfel, în 1456 în ziua de 6 august, sub zidurile Belgradului Ioan Corvin îl învinge pe Mehmet al II-lea, sultanul turcilor, întârziind prin această victorie cu optzeci de ani intrarea definitivă a turcilor în Europa, prin ocuparea Ungariei şi străpungerea frontului până la zidurile Vienei. Cinci zile mai târziu, la 12 august 1456 Ioan Corvin moare la orele 12, la Belgrad, lovit de ciumă.

De mic copil îmi aduc aminte că, la orele de religie sau în clasele primare mi s-a explicat cum Papa a dat o Bulă Papală dispunând ca în memoria lui Ioan Corvin, în toate bisericile catolice să bată clopotele la ora douăsprezece. De atunci neîntrerupt în fiecare zi,

la ora douăsprezece, în toate bisericile catolice din întreaga lume bat clopotele. Venindu-mi în acest an ideea de a povesti legenda în memoriile mele, m-am ambiţionat să găsesc şi o documentaţie care să lămurească dacă acesta este adevărul, sau toată povestea este numai o legendă. I-am scris Papei Ioan Paul al II-lea la Vatican, cerând date cu privire la această legendă. Mi s-a răspuns evaziv, dându-mi-se sfatul de a căuta în bulele papale unde, probabil, voi găsi răspunsul.

Iată că mi-am şi găsit preocuparea pentru proximii ani. Până nu am dovezi concrete, trebuie să numesc această poveste „legendă".

Am ajuns la sfârşitul sfârşitului memoriilor mele. Termin cartea cu satisfacţia de a putea să ofer posibilitatea cititorilor să arunce o privire în trecutul oraşului Timişoara. Pe lângă peripeţiile prin care am trecut în cursul vieţii, important mi s-a părut să scot în evidenţă un moment semnificativ din istoria Timişoarei. Este vorba de înfiinţarea Bibliotecii Britanice din Timişoara. Generaţia care nu a trăit pe vremea aceea trebuie neapărat să cunoască existenţa acestei biblioteci. Ea a luat fiinţă chiar la începutul sfârşitului libertăţii, vădindu-şi rostul într-un timp în care în ţară demnitatea omului a fost călcată în picioare şi închisorile şi-au deschis porţile. Deşi a încetat să mai funcţioneze la sfârşitul anului 1949, dorul de libertate semănat în sufletul oamenilor a încolţit şi a dat roadele mult aşteptate prin izbucnirea Revoluţiei din 1989 la Timişoara.

Nu-mi rămâne altceva decât să mulţumesc celor care au jucat un rol în realizarea acestui volum. În primul rând trebuie să mulţumesc tuturor prietenilor şi cunoştinţelor care figurează în această carte, pentru că prin însăşi existenţa lor mi-au permis să umplu atâtea pagini înşirându-i pe ei.

Pentru realizarea acestei cărţi trebuie să mulţumesc în special familiei Vlad din Timişoara, şi anume Lilianei şi lui Şerban. Ei au fost cei care, acum câţiva ani, m-au încurajat să încep să dictez această carte, asigurându-mă că mă vor ajuta la transcrierea pe computer a celor înregistrate pe bandă. În continuare trebuie să le mulţumesc că au avut răbdarea şi tenacitatea — cu toate că erau ocupaţi fiecare cu serviciul lui — de a transcrie marea majoritate a casetelor dictate de mine. Mi-a folosit mult şi sprijinul primit de la Carla Fenyves din Milano, care nu obosea săptămânal să mă întrebe cum stau cu dictatul şi care mă îndemna să nu părăsesc ceea ce am început. Port recunoştinţă şi inginerului Matei Egler din München, care m-a iniţiat în tainele redactării, editării şi tiparului unei cărţi în era modernă, eu neavând decât experienţa editării unei cărţi de acum o jumătate de secol. Trebuie să mulţumesc şi doamnei Rodica Nicolae din Timişoara, care de acum încolo va duce pe umeri greutatea redactării acestei cărţi.

Şi *last, but not least*, trebuie să fiu recunoscător Evei, care — cu toate dificultăţile pe care le are de când nu mai văd, ajutându-mă în micile treburi curente — a avut răbdarea ca în nenumărate cazuri să-mi citească, să recitească şi să tipărească anumite pagini ale memoriilor mele în timpul corecturii pe care, bineînţeles, o făceam împreună. Cu ea am deschis rândurile acestei cărţi şi cu numele ei închei această carte.

Indice de nume

A

Abecassis Pierre 428
Abecassis Régine 428
Agratina Anatolie 42, 71
Agratina Isabela Onu (Coca) 428
Alecsandri Vasile, poet 264
Alexander Rita Kertész 169, 408, 421
Alexandru cel Mare 341
Alexianu, guvernator 39
Allende Salvator, Preşedintele statului Chile 273
Ambruş, şeful Securităţii Timiş 86
Antonescu Ion 31, 32, 33, 34, 35, 39
Aquino Corazon 259
Arlotti, inginer 206
Aşteleanu, preot greco-catolic 140, 145, 146
Avram Cristea 163

B

Baackman, medic 278, 281
Baackmann Gabriele (Gaby) 278, 281, 282, 319, 405, 421
Bader Adalbert, inginer şef Fabrica Tanara 57
Baianova Alla, cântăreaţă 169, 262
Banzer, preşedintele Boliviei 275
Bardot Brigitte 213, 227, 348
Barta Edmée 192, 193, 305
Barta Tomy 71, 192, 193, 201, 249, 305

Baruch Emilia Kunz (Emy) 13, 56, 65, 151, 192, 199, 248, 165, 271, 411
Baruch Felix, medic 151, 192, 248
Basch, soţul Silviei 128
Basch Nicolae (Nicky) 73, 76, 110, 129
Basch Silvia Ciorman (Baba) 65, 128
Bauer Ilse 206
Baumann Patricia 410
Baumann Petra 410
Băcanu, rector I.M.F. Timişoara 365, 373
Bădărău, biroul tehnic Cernavodă 110, 111, 118
Bănărescu Mihai, rector Politehnica Timişoara 25, 47
Bănărescu Petre (Petrică, Băieţică) 25, 27, 30, 47, 80, 82, 84, 150, 375
Băncescu Aurora, asistentă 41
Beck Heinz (Butzi) 13, 14, 182, 185, 191, 212, 248, 424
Beck Marion 248, 424
Bedina Francisc (Franţ) 114, 115
Beiszer Edith Wild 13, 117
Beghin Menahem, prim ministru Israel 343
Bejan Silviu, director Liceul „C. D. Loga" 23
Belgrader Mihai (Mişi) 50, 69, 73, 76, 79, 82, 84, 110, 142, 143, 425
Ben Laden Osama 421, 423
Bennett Francis, secretar Legaţia Britanică Bucureşti 59, 60, 201, 384, 405, 424
Bennett John 59, 60, 69
Bennett Ruth Catto 60, 424
Berger Heinz 428
Berisha Albona 425
Bernadette din Lourdes 350
Berthelot, general francez 18
Bica Maria Bănărescu (Mémé) 47, 49, 53, 150, 375, 377, 382, 400, 414
Bica Victor 151, 375, 414
Bihoiu Cornelia Wekend (Nelly) 210, 305, 359, 361
Bihoiu Ion (Puiu) 210, 305, 359, 361
Birkenfeld 246
Böhm Kurt 249
Böhm Sofia (Joly) 249
Boilă Zaharia, membru P.N.Ţ. 90

Boldur Cornelia Avram (Nelly) 13, 24, 31, 56, 62, 65, 66, 67, 69, 150, 163, 362, 392, 423
Boldur Ştefan, judecător 56, 150, 161, 163
Bolivar Simon, erou sud-american 333
Bollé Bernard 350
Bolohan Aurel 162, 226, 300, 302
Bonaparte Napoleon 202, 206, 334, 339, 362
Bossel 118, 119
Bossert Alice Steger 65, 380, 387, 392, 402, 412, 413, 417
Bossert Emil 380, 387, 392, 402, 412, 413, 423
Botescu Mioara, profesoară 38
Boxshal, Foreign Office 201, 202
Brandt Willy, cancelar german188, 189
Braun Arthur 391
Braun Irina 392, 393, 394
Brejnev Leonid, preşedintele U.R.S.S. 161, 168, 174
Bretan Ion (Nelu) 112, 113
Briche Roland, medic 377, 402, 428
Brody Gerda 249, 352, 423, 427
Brody Ion (Hansi) 75, 249, 352, 423
Brüll Yvonne 411
Brunet Michel 358
Brunet Michelle358
Brünning Richard 388, 400, 408
Buckmaster 201, 212, 213
Buckmaster Ruth 201
Bumipol, regele Thailandei 253
Bunea, tenisman 140
Bunea Eleonora de Wied 51, 72, 98, 140, 142
Burducea Corneliu 248, 286, 427
Burducea Wilhelmina Zappe (Nocki) 248, 286, 427
Burileanu, general 20, 29
Buzilă Bogdan (Dan) 178, 428
Buzilă Maria (Măriuş) 178, 428

C

Campean Alexandru 381, 382, 405, 411, 429
Campean Lucia Severineanu 21, 381, 382, 405, 411, 429
Canetti Elias, laureat al Premiului Nobel 354, 355
Canetti Jacques 354, 355
Caragiani Janni 91, 92, 99, 135, 136
Carlo Silvi, general iugoslav 17
Carney Brian 213, 227, 232, 233, 246, 248, 286, 302
Carol I, regele României 17
Carol al II-lea, regele României 24, 31
Castro Fidel 340
Catalina Delia Iorgoni 385, 392, 427
Catalina Elena Geanău (Nuşa) 31, 36, 57, 59, 65, 150, 211, 212, 353, 359, 385, 408
Catalina Mircea junior (Mircică) 23, 385, 392, 408, 427
Catalina Mircea senior (Mé) 23, 31, 36, 37, 41, 42, 45, 54, 57, 58, 59, 65, 150, 211, 212, 353, 355, 359, 385, 427
Catalina Victor 385, 427
Catargi Mihai (Michel) 51, 67, 127
Cavilia, familia 201
Căpraru Violeta Căruntu (Pupi) 429
Căruntu Florin, medic 429
Căruntu Zamfira 31, 429
Ceauşescu Elena 71, 161, 164, 169
Ceauşescu Nicolae 161, 164, 166, 168, 169, 173, 183, 213
Cezar, împărat roman 341
Chiang Kai-shek 255
Chioibaşu Berta Nagy (Bebi) 160, 163, 207, 385
Chirac Jacques, preşedintele Franţei 375
Chiriac Dan, medic 248, 425, 427
Chiriac Rodica 248, 427
Chiriţă Ion, Şef serviciu tehnic I.C.M. 159, 162
Chirondojan Nicolae 116
Chrissovelloni Nicolae (Nicky) 46, 48, 55, 165
Churchill Winston, premier britanic 27, 40, 51, 75
Ciorman Medi 65
Cişman, profesor 53
Ciulalonkorn, regele Siamului 253

Cleopatra 341
Columb Christofor 267, 268
Coman Augustin, profesor 25
Constantinescu Horia 428
Constantinescu Zoe Milea 116
Copăceanu Romulus, medic 16, 126, 163
Coposu Corneliu, lider P.N.Ţ.-C.D. 131, 133
Corneanu Andrei (Rică) 158, 319, 363
Corneanu Elena Damsberg (Iluş) 13, 158, 161, 167, 172, 210, 250, 289, 290, 317, 318, 319, 363, 384, 386, 393
Cosma Adriana 74
Cosma Gheorghe (Ghiţă) 74
Costăchescu Speranţa Deac (Pupa) 155, 383, 384, 402, 403
Creţu Emil 356
Cristea Valentin 100, 101, 104, 149
Cristescu Mihai, medic 425
Crişan Mircea, actor 204, 262, 362
Cseh Ladislau (Laci) 151, 153, 155
Csibi Carol (Karci), preot romano-catolic 107
Cucuiu Vlad, medic 425
Culcer Mircea 172
Curievici Jan 32
Cuţui Maria (Puica) 414
Cuţui Radu 70, 414
Cuţui Rozalia 414

D

Daba Petru (Pidy) 103
Dahlmann 199
Dali Salvador, pictor 220, 283
Dán Elisabeta 161, 213, 281, 366, 382, 385, 424, 425
Dave Trupti 428
Deitel Ernest 74, 75, 76, 87, 92, 98, 138
Deutsch Willy 22
Diamant Icard 155, 156, 157, 159, 160
Dima Eta 13, 56, 363, 384, 423

Donici Aurelia (Aurica) 51
Dornhelm Andrei (Bandi) 177, 178, 208, 210, 213, 266, 352, 357, 364, 424
Dornhelm Edith 17, 178, 208, 210, 357, 364, 365, 366, 373, 424
Dornhelm Peter 424
Dornhelm Robert, regizor 424
Dragu, director I.C.M. 156
Dragut, pirat 288
Drăghici Constantin, cântăreţ 262
Drews Karel 28
Dubček Alexander, politician cehoslovac 165, 172, 173
Duval Marianne Langer 66

E

Ecaterina cea Mare 391
Egler Agy Kopacska 415, 424
Egler Mathias 415, 424, 432
Elena, Regina Mamă 32, 34
Elisabeta a II-a, regina Angliei 117
Elsa, ghid turistic 293
Erös Ludovic (Lajos), preot romano-catolic 107, 429

F

Facsko Gheorghe (Gyuri) 358
Farca Lidia 66
Farkas, familia 355
Farkas François André, pictor 355, 426
Faruk, rege egiptean 341
Fenyves Alessandra (Sandra) 421
Fenyves Alessandro 268, 269, 285
Fenyves Alessandro (Sandro) 202, 203, 306, 317, 318, 420, 421, 422, 424, 427

Fenyves Andrei (Bandi) 202, 268, 269, 284, 324, 331, 357
Fenyves Carla 203, 306, 317, 318, 420, 421, 422, 424, 427, 432
Fenyves Giulio 202, 203, 269, 317, 357, 422
Fenyves Giulio jr. 203
Fenyves Maria-Elena 269, 285
Fenyves Santuzza Palazzolo 203, 306, 422
Fenyves: Claudia, Sandro, Silvia-Elena, Stela, Vera 285
Ferdian Lia 65
Ferdinand I (Loialul), regele României 17, 51
Fieraru, fraţii 114
Fieru Emilia (Mili) 159
Filip al II-lea, regele Spaniei 159
Fischer Helga 248
Florea, gardian 130
Florea, locotenent Cernavodă 109, 111, 119, 121
Flugge Anne 381
Flugge Frank 381
Fonta Mariana 159, 160, 401
Fonta Monica 401
Fonteiner Inge 187, 205, 219, 248, 278, 345, 356
Franco, politician spaniol 27, 33, 86, 349
Frank Heinrich 157, 160, 359
Franke Theo, medic 195
Frankowits Gertrude (Trude) 151, 384
Franz Ferdinand, moştenitorul tronului Austro-Ungariei 17
Franz Joseph, împăratul Austro-Ungariei 17
Franz de Lotringen 18
Funke Anneliese 22, 398

G

Gandhi Indira, prim ministru India 292
Gandhi Mahatma, politician hindus 135, 291, 292
Ganovski, dentist 248
Garcia Louis 346
Gasparini Alain 380, 399, 402

Gaugain Paul, pictor 299
Gaulle Charles de, preşedintele Franţei 346
Genesa 270, 284, 323
George al V-lea, regele Angliei 117
George al VI-lea, regele Angliei 117
Gerner Anca Bica 375
Gheorghiu-Dej Gheorghe 117, 140, 154
Gheorghiu Dora 428
Gheorghiu Ion, inginer la Canal 112, 113, 114, 116, 117
Gheorghiu Ştefan 356
Ghica Şerban (Bani) 131
Ghimicescu, avocat 140, 141
Ghimicescu Alma Nicoară 140
Ghiţescu Stela Avram, medic 380
Gisela, prinţesă bavareză 19
Gislais 366, 368, 369, 370, 372, 373, 374, 375
Giurcăneanu Dinu 24, 191
Giurcăneanu Eduard 24, 27
Göböliös 22, 296
Goldberger Galoşi 63, 68, 148
Gonzalves Beatrice Wolff (Beate) 289, 398, 399
Gorbaciov Mihail, preşedinte U.R.S.S. 315
Gorjan Adela 160
Gorki Maxim, scriitor rus 167
Grancea, ofiţer Midia 78, 79, 101
Greer Edward, general englez 50, 54
Griffoin Marcel 30
Gross Salomon, medic 182
Grosz Juliu 28, 55, 56, 336, 352, 424
Groza Petru, politician român 61, 74
Grozăvescu Petre 127
Gruellich Susan Przibram (Sue) 287
Gruellich Wolf 287
Grzimek Bernhard, director Zoo Frankfurt 196
Grzimek Mihael 196
Guban, fabricant 154, 157
Guman Georgina (Gina) 13, 56, 151, 159, 226, 289, 413
Guskiewicz Blanka Marek (Blanki) 13, 159, 213
Gyr Radu, poet 137

H

Haica Ion, maior 50
Haica Ion (Nelu), medic 50, 66, 67, 68, 74, 149
Haica Nora 149
Halarewicz Brunhilde (Bruni), profesoară 210
Hamelin, profesor 411
Hamilton Lady 334
Hartlauer 103
Hartley James, consul englez la Cluj 64
Haruji 95
Hasitz senior, medic 360, 382, 401
Hasitz Agnes (Agy) 360, 361, 382, 383, 401
Hasitz Gheorghe (Gyuri) 360, 361, 382, 383, 401
Hasnaş Constantin (Coty) 50
Hauck Eleonore Vogler (Lolo) 289, 302, 361, 398
Havlik Dana 423
Havlik Jaroslav (Pity) 392, 423
Havlik Julia 392, 423
Heine Heinrich 251
Herbert Anne 241
Herbert William (Bill) 241
Herescu Margareta Sotek (Margit) 413
Herglotz Juliana (tanti Iuliş) 16
Heyerdahl Thor 311, 312, 313
Hitler Adolf 27, 33, 34, 35, 38, 40, 42, 182, 270, 339, 399
Hoffmann-Pomoje Remus 428
Hoffmann Veronica (Mucki) 428
Hollinger Ildiko Moser 226, 248, 428
Hollinger Josif (Sepi) 226, 248, 428
Holman Adrian, ambasador englez 59, 60, 72
Holman Lady Betty 59
Hruşciov Nikita, preşedintele U.R.S.S. 161
Huidovici Gheorghe, profesor 37, 39, 40, 53, 63, 65, 69, 70, 71, 150, 429

I

Iacob, prim sercretar Midia 77
Iancu Maria, inginer Fabrica „Crinul” 157
Ieremia Aurel (Aurică) 12, 13, 24, 31, 56, 65, 149, 163, 248, 362
Ieţa, şef detaşament Cernavodă 111
Ioan Corvin (Iancu de Hunedoara, Ioan Corvin de Huniade) 429, 431, 432
Ioan Paul al II-lea 351, 432
Ionaşiu Catarina (Katy) 207, 226, 248, 353, 356, 400, 419, 425
Ionaşiu Titus (Teni) 207, 226, 248
Ionescu, notar Teregova 127
Ionescu Eliza 57, 68, 72, 74, 98, 149, 186, 187, 188, 192, 211, 265, 280, 310, 350, 351, 382, 391
Ionescu Mariana 391
Ioniţă, director Elba 151
Iorga Nicolae, istoric 31
Iorgoni Cornel 427
Iorgoni Mona 427
Irlès, Gérard, medic 377, 399, 428
Irlès, Jacqueline 377, 428
Isabela Catolica 225
Iuga Liviu 131

J

Jakabfi 103
Jakobovici (Öcsi) 151, 153
Jarcu Mărioara 12, 13
Jarcu Moise 15, 22
Jemnea Vasile, medic 109, 115
Joffre, mareşal francez 349
Jürgen-Lohmann, medic 248, 308

K

Kádár Janos, politician ungur 153
Kakucs Julia (Juli) 427
Kakucs Ladislau (Lajos) 426, 427
Kaltenbach, medic 309
Kaune Christa 184, 193
Kausz Ester 400, 429
Kausz Ivan 400, 429
Kelemen, inginer Electromotor 153
Kende, medic 206
Kennedy John Fitzgerald 236
Key Edward 48, 54, 59
Kiesinger Kurt Georg, cancelar german 188
Kinkhorst Paul, medic 425
Kinski Eugen 55, 56, 57
Kinski Ioan 84
Klumpp Dorothy 416
Klumpp Ursula 401, 416
Knuppen Karin 428
Kocsis, familia 162, 172
Kolceak, general rus 94
König Beate 427
König Karl, medic 428
Kovacs Victor (Viky) 213, 266, 267, 352, 424
Krauss, dentist 283, 284
Krausz Niklas 192
Kreyer Elemer 361
Kreyer Yvonne 361
Krischan Alexander 23, 226, 357
Krüger Werner 379
Krupp Alfried, industriaş german 271
Kuchar Cristl Pitzinger 51, 386
Kuchar Dieter 386
Kuchar Iris 386
Kunzel, profesor Politehnica Darmstadt 63

L

Lambridis Elena (Nuţi) 422
Lammesfeld Jean 44, 45
Langer Elena (Ili) 66
Laves Günther 214, 231
Lazăr Emil medic 24, 25
Lenin Vladimir Ilici Ulianov 213
Leucuţa, fruntaş P.N.Ţ. 131
Loblay Vera Surányi 22, 296, 297
Löwy Karol (Karcsi) 192, 194
Luca, ministru român 117
Lugojan Vasile, învăţător 13
Lüttgen Franz Mathias 428

M

Macias Giosepina 279
Macias Santiago 279, 280, 282, 305, 409
Macskási, preşedinte Tribunal militar 141, 142, 143
Madgearu Virgil, politician român 31
Maghini Maria Fenyves 203, 317
Mahn Hannelore 291, 305
Mahn Michael 291, 299, 305
Maltezeanu Constantin (Vlaicu) 428
Maltezeanu Gabriela (Gabi) 428
Manea Ioan (Şelucă) 428
Maniu Iuliu, preşedinte P.N.Ţ. 131
Manţu, administrator penitenciar 134
Mao Tse-tung 63, 255
Marc Antoniu, general roman 341
Marchant S.H., Legaţia Britanică Bucureşti 69, 72
Marconi Bruno 425

Marcos, preşedintele Filipinelor 259, 260, 261
Marcos Imelda 259
Marcovici Ogneanca 102
Marcovici Pavel (Popa Paia), preot ortodox-sârb 93, 96, 102
Marcu, director penitenciar 133, 140, 147, 148, 149
Marek, inginer 13
Maria, regina României 17
Maria Theresia, împărăteasa Austriei 18, 19, 44
Marianov Fulga 356, 357
Marik Agnes Guman (Agy) 226, 289
Marin Tudor, sergent M.A.I. 118, 119, 120, 121
Marosi Desideriu (Dezso) 190
Marosi Magda 190
Martiña 323
Martinez Mateu 281, 376, 377, 401
Martinez Pilar 281, 377, 401
Mastero Lucian 191, 212, 248, 305
Mastero Sanda Giurcăneanu 191, 212, 248, 305
Mărculescu Nicolae 376
Mărculescu Zoiţica 276
Mehmet II, sultan otoman 431
Mészáros, familia 22, 27
Mica Traian 242
Micou Evelyne 380, 399, 401, 402
Micou Janne 380, 401, 402, 428
Micou René 380, 401, 402, 428
Mihai I, regele României 32, 43, 62
Milanici, coleg de şcoală primară 173
Milanici Emilia (Mili), laborantă I.C.M. 159
Milea 116
Miletici, medic 21
Mioc Vasile 25
Mişa Ghizela (Gizy) 68, 73, 149, 169, 384
Mitici, deţinut 135
Mitterand François, preşedintele Franţei 370, 375
Mociulschi, general român 132
Mocsonyi-Stârcea 131
Moiş, şeful Securităţii Timişoara 86, 92, 98, 135
Moldovan Simeon Samuil (Simsam) 66

Molin Gheorghe 13
Monroe Marylin 231
Montăureanu 52
Mordunescu Florin 415
Mordunescu Margareta (Grete) 160, 415
Mordunescu Susane (Zsuszi) 415
Moru Aurel 103, 104, 105
Moser, familia 226
Motăş Camil 31
Mugur Adela 363
Mugur Marcel (Costică) 51, 69, 71, 72, 98, 145, 193, 201, 363
Müller Jean Joseph, medic 412
Mureşanu Carmen Milea 116, 149, 226, 351, 387, 413
Mureşanu Liviu (Costa) 226, 387, 413
Mussolini Benito, politician italian 30

N

Nachbauer Albert 426
Nachbauer Ursula 401, 416, 418, 419, 424
Nae, inginer şef I.C.M. 159
Nagy Imre, politician maghiar 152, 153, 382
Nasta-Popescu Liviu 72, 98
Neagu Marion 428
Nedici Vidosava, securist 94
Nehru Javaharlal Pandit, politician hindus 292
Nelson Horatio, amiral englez 334
Németh, securist 75, 135
Neusinger, familia 160, 401
Newton Isaac 249, 250
Neznamov, medicul lui Stalin 129
Nicolae Rodica 433
Niemeyer, arhitect Brazilia 331
Nora, ghidă în Ecuador 277
Novak, măcelar 151
Novak Amanda Kunz (Mandy) 13, 56, 65, 151, 248, 441
Numian Constantin 24

Numian Nicolae (Puiu) 24, 68

O

Obradovici 159, 173
Obradovici Vera Milanici 159, 173
Octavia 67, 68
Olariu, mecanic şef I.C.M. 248
Olteanu Lidia 152, 172
Oprea Anica 413, 423
Oprea Liviu 130, 132, 126, 150, 160, 162, 170, 182, 188, 413, 423
Orcsek Carol, ofiţer securitate 124, 127

P

Pacha Augustin, episcop romano-catolic 93
Paiu Cornelia Leza (Zizi), medic 24, 170
Paiu Liliana 24
Paiu Lucian, ofiţer român 24, 29, 75, 170
Panijel Mihai, medic 206, 210, 211
Pantazi, şefa Bibliotecii Britanice Bucureşti 51
Pasqualin Janette 375, 406
Patton, general american 44
Pauker Ana, politician român 53, 62, 118
Paulange Micheline 356, 361, 363, 364
Perieţeanu Dan 52
Petrescu Cezar, scriitor 425
Petri Adam 93, 95, 96
Petrovici, medic 104, 105
Petrovici, profesor Willstätt 390, 392
Petru cel Mare, ţarul Rusiei 167
Piber Maria (Maruja) 278, 310, 313
Pinocet, preşedinte Chile 273
Pisaro, conchistador 276

Pitzinger Alma 386
Pitzinger Carol, medic 50, 386
Ponoran Zeno 12, 13, 24, 31, 56, 65, 131, 149, 163, 189, 362, 380
Pop Adrian 160, 424
Pop Alexandru, director general U.D.R. 55
Pop Evelina Palja (Baba) 55
Pop Roseta Creţu 160, 210, 248, 305, 356, 359, 361, 376, 377, 393, 408, 415, 417, 418, 419, 422, 424
Popa C. Eugen (Jé) 31, 32, 42, 59, 63, 70, 150, 163
Popa Mircea 424
Popa Odette Grosz 424
Popescu Eliza 29, 31, 38, 115
Popovici Lia Elsner 414, 415
Porter Ivor, Legaţia Britanică Bucureşti 48, 59, 60, 165, 384, 424
Predescu Ruja 67
Przibram Henry (Heini) 287, 307, 428
Przibram Karl, chimist 287
Przibram Romy 428
Ptolomeii, faraonii Egiptului 341
Puigblanque Marianne 379, 380, 426, 428
Puigblanque Robert 426
Puni Emil, preot greco-catolic 107
Pundik, maior sovietic 50

R

Radu, comandant la Midia 77, 82
Rákosi Matyas, preşedintele Ungariei 152
Rădulescu Petre, căpitan 41
Reagen Ronald, preşedinte U.S.A. 351
Reff Augustin 160
Repede Ana 160, 415, 421
Roaită Vasile 93
Robu Constantin (Costel) 148
Rohrlich Armand (Mandy) 423
Rohrlich Frederic (Fredy) 423
Roman Ana 172, 283, 385, 414
Roman Petre 283
Rommel Erwin, general german 33, 339

Roosevelt Delano Franklin, preşedinte U.S.A. 40, 41, 75
Roşca, fruntaş ţărănist 131
Roşiu Ion 23
Roşiu Liliana 23, 389, 416, 425, 427, 432
Roşiu Lucian, medic 23, 24, 27, 51, 57, 59, 66, 69, 74, 150, 326, 389
Roth Hanna 245, 404
Roth Otto 404
Roth René 229, 404, 405
Roth Roland (Roli) 229, 230, 245
Roth Rudolf (Dundi) 74, 229, 414
Rudas Agy Hasitz 383
Rudigier Jürgen, medic 418

S

Sadalla Felicio 269, 270, 284, 285, 405, 427
Sadalla Luciana 269, 270, 285, 289, 323, 405
Sadalla Magda Fenyves 269, 270, 285, 289, 323, 406, 427
Sadalla: Ines, Marcello, Marta, Noemi, Patricia, 269, 270, 285
Sadat Anwar, preşedintele Egiptului 343
Salmen 199
Salzer Ursula (Uschi) 400, 408, 416
Samuelli Andrei 51, 406
Samuelli Annie 51, 72, 98, 145, 405, 406
Samuelli Nora 72, 145, 406
Sandager Brigitte Hedbavny (Brigy) 242, 286
Sandager Robert 242
Sarchiz, şef detaşament Cernavodă 111
Sarmeşiu Constantin (Titi), medic 12, 13, 31, 56, 65, 69, 74, 101, 149, 150, 161, 163, 362
Savoya de Eugeniu, general 18
Săndulescu, inginer şef I.C.M. 156, 159
Săvoaia senior 124, 170
Săvoaia Eugen 124, 170
Scheel Walter, preşedinte german 189
Schlegel Anna-Maria-Isabella 428
Schmukle Antje 360, 382, 387, 398, 402, 406, 408

Schmukle Helmut 360, 361, 382, 387, 398, 402, 406, 408
Schnellbach Anton, şeful Securităţii Timişoara 88, 92, 98
Schreurs Olaf 428
Schulz, antreprenor 142
Schumann Robert, prim ministru francez 44
Scigliano Angela 425
Seichenstein 22
Seiler Eva 210, 248, 345, 350
Seiler Robert 210, 248, 345, 350
Sergescu Petre, rector Politehnica Bucureşti 46, 165
Severineanu senior 21
Sgaverdea Marina, medic 428
Shakespeare William 42, 318
Shimachi Akiko 251, 256, 258, 259
Shimachi Yukio 251, 256, 258
Silaşki Milivoi 93, 95
Sima Horia, politician român 31, 32
Simon Lulu 190
Sirikit, regina Thailandei 253
Sîrbulescu Gabriele Zamfirescu (Gabi) 211, 226, 248, 249, 307, 413, 420, 427
Sîrbulescu Radu, medic 211, 226, 247, 248, 249, 306, 307, 308, 420
Skakun Igor 428
Smeu, subofiţer M.A.I. 109, 114
Sobel, familia 354, 355
Soliman al II-lea Magnificul, sultan otoman 288
Sonnenschein Otto 151, 153, 155, 157
Sotek Martin, procuror 413
Sperneac Petre 23, 403
Spierer Andrei (Bandi) 414, 415
Spierer Lisel 414, 415
Spindler Francisc (Fery, Franz) 13, 246
Stalin Josif Visarionovici 33, 34, 35, 38, 40, 86, 88, 93, 118, 129, 131, 140, 152, 161, 166, 213, 391
Steiner Isabelle 412, 413
Sterghiopulos Jani 31, 32, 33
Stoica Steliana Poboran (Lia) 57, 68, 150, 186, 201, 210, 211, 212, 242, 248, 266, 281, 285, 286
Stroja, familia 31, 36

Strösser, preşedintele Paraguayului 271
Stürmer Ana Knauer (Anny) 57, 69, 150, 152, 159, 208, 208, 414
Stürmer Helmut, pictor 208
Stürmer Iosif 57, 69
Svoboda, preşedintele Cehoslovaciei 165, 172
Szabo Andor 194
Szabo Carol (Karcsi) 405
Szabo Elisabeta (Erzsi) 159, 405, 415
Szálasi, extremist ungur 96
Szöcs, securist 88, 135
Sztankay Csaba, medic 248, 284, 306, 345

Ş

Şerban Stela Corbeanu (Ste) 31, 45
Şora Theodor, medic 33
Ştefan cel Sfânt, primul rege al Ungariei 19
Şuteu 116

T

Tacchi Ana (Anita) 316, 325, 326, 331, 408, 409
Tacchi Carlos 316, 325, 326, 331, 408, 412
Tagore Rabindranath, scriitor hindus 292
Tausk Carmela 424
Tausk Edward (Edi) 231, 242, 424
Tausk Norma 231, 232, 242
Tănase Constantin, actor 204
Tăurăscu, şeful Miliţiei Timişoara 172
Teja Ion 91, 92
Teodoreanu Ionel, scriitor 132
Teodorescu, chirurg Timişoara 161
Teodorescu Georgeta (Geta) 211
Teodorescu Petre, medic 192, 210,211

Teresa, insula Paştelui 311
Tyissen von 205, 207, 281
Tito Josip Broz 84, 93, 94, 95, 104, 135
Tornavaca Louis 195, 197, 211, 281, 373
Tornavaca Vally Triesch 196, 197, 211, 226, 281, 305, 373
Traian, împărat roman 224, 367
Triandaf, şefă laborator 37
Trinidade, inginer 331
Tyukodi Mihai, preot romano-catolic 107, 110, 114, 123, 161

Ţ

Ţenţ, gardian Timişoara 130

U

Ungar Edit 191, 226, 383
Ursescu-Galaţi Constantin 27, 28, 52, 54, 57, 74, 75, 76, 109, 150
Ursescu Gheorghe 109
Ursula din Brazilia 270

V

Van der Gevel, consul olandez 28
Varga, dentist 163
Vasiliu Mariana Huidovici 429
Vâja, coleg facultate 151
Vârtolaş, colonel 142, 248
Velan, director U.D.R. 55
Verebélj, medic Budapesta 21
Verne Jules, scriitor francez 299
Verzar Fritz, medic 248, 302, 304

Vico, Insula Paştelui 311, 312
Victoria, regina Angliei 17
Vieru, inginer şef Fabrica Fructus 190
Villa Carolina 316, 415
Villa Gloria 316, 415
Villa Lucia 316, 415
Vlad Şerban 416, 425, 427, 432
Vlady Marina 163
Vlădescu Elena Sperneac 23, 403, 421
Vlădescu Sorin 403
Vogelweier Ruth Winkler 212, 247, 357, 402, 413

W

Wagner Adriana Neusinger (Ady) 160, 401, 423
Wagner Francisc (Fritzi) 401
Wallenwein Gerhard 214, 278, 331, 364, 424
Wallenwein Hanna 424
Webs Dennis 405
Webs Johann (Hansi) 405
Webs Noemi Szabo (Nomi) 405, 415
Weinberg Astrid Scheel 63, 68, 73, 134, 149, 152, 160, 178, 185, 186, 191, 263, 265
Weinberg Emerich, medic 57, 63, 68, 149, 263
Weinberg Sibylle 57, 160, 178, 263, 351, 353, 354, 355, 356, 359, 360, 402, 404, 428
Weisz Tibi 142
Wellington, duce englez 202, 362
Wesemeier Heinz 184, 186, 205, 208, 248, 265, 414
Wesemeier Rheinhardt 186, 189, 205, 208, 248, 265
Wesemeier Ruth 184, 205, 208, 248, 265
Wiedmann Anna 233
Wieshammer S. 428
Wiener Ladislau (Laci) 185, 190
Willer Ana Rossi (Nuşi) 159
Wittmer Margret, insulele Galapagos 316
Wolff, familia 398, 399

Wrangel, general rus alb 94
Wühlspitz, secretar Legaţia Germană Paris 368, 373, 374, 375

Z

Zaharescu, colonel 109
Zamfirescu, director I.A.R. 115
Zamfirescu Constantin, şef colonie Cernavodă 109, 111
Zamfirescu Maria 420, 427
Zamfirescu Nicolae, colonel stat major 307, 427
Zickmann Erika Biro 207, 248, 42
Zinculescu, secţia neferoase I.C.M. Ploeşti 159
Zlotea Ion, subşef colonie Cernavodă 109, 111, 118, 119, 120, 149, 226
Zotta Paul, director Nitramonia 55
Zuzovsky, medic 296
Zuzovsky Gabriele Surányi (Gabi) 296, 297

Indice geografic

A

Aachen (Aix la Chapelle) 209
Aberdeen 250
Abisinia 27
Abu Dabi 291
Abu Simbel 344
Aden, Strâmtoare 293
Afganistan 421, 423
Africa 33, 40, 42, 192, 193, 197, 214, 221, 222, 227, 262, 275, 287, 293, 295, 296, 308, 310, 337, 339, 340, 346, 360
Aiutaia 253
Alaska 240, 241
Alba Iulia 107, 123, 161
Albania 51
Albières 349
Alderman 201
Alexandria 339, 340, 341
Algeciras 221, 222, 224
Algeria 337, 346, 347
Alicante 220, 266
Alpi, Munţi 317
Alsacia 18, 19, 44, 225, 289, 324, 402, 419
Altena 184
Amazon 268, 319, 320, 321
Amberg 291
Amélie les Baines 265, 283, 284, 305, 345, 346, 353, 362, 364, 373, 408
America de Nord 153, 168, 195, 219, 227, 237, 242, 243, 262, 273, 296, 326, 327, 341, 386, 403

America de Sud 227, 237, 267, 268, 269, 271, 273, 275, 276, 296, 310, 319, 323, 325, 333, 339, 341, 403
Amsterdam 187, 188, 191, 262, 319
Anchorage 240, 241
Andora 376, 377
Andora la Vella 376
Anglia 17, 27, 32, 43, 46, 49, 51, 59, 71, 86, 98, 136, 187, 93, 194, 201, 214, 215, 233, 249, 250, 270, 271, 286, 287, 289, 292, 307, 317, 359, 362, 383
Anina (Steierdorf) 19, 65, 380
Antananarivo 194
Antarctica 327
Antigua 334, 335
Antwerpen (Anvers) 319, 351
Anzii Cordilieri 273, 277, 325
Aosta 198
Arabia 222
Arad 21, 58, 103, 156, 159, 172, 192, 231, 270, 377, 425
Arctica 327
Ardeal 20, 30, 35, 43, 64, 107, 177, 310
Argelès 348, 378
Argentina 227, 268, 271, 272, 273, 316, 325, 326, 328, 330, 331, 339, 409, 424
Arizona 238, 244
Arnheim 180
Arusha 197
Asia 216, 262, 268, 275, 278, 295, 403
Assuan 341, 342, 343
Asunción 271, 272
Atabasca 300
Atena 197, 306
Atlas, Munţii 222, 224
Augsburg 405, 414, 415
Aukland 294, 297, 298
Auschwitz 34, 132
Australia 296, 297, 298, 308
Austria 17, 18, 19, 30, 44, 153, 171, 173, 174, 175, 176, 178, 203, 208, 210, 215, 249, 254, 293, 296, 319, 357, 382
Austro-Ungaria 17, 18, 203, 310
Avignon 4, 198, 205, 219, 220, 282, 336, 347, 350

Ayersred 296

B

Baden-Baden 429
Baden-Würtenberg 18, 19
Bahamas 300
Bahia Blanca 267, 268, 269, 319, 334
Bali, Insulă 294, 295, 296
Baltra 313
Banat 12, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 36, 43, 65, 66, 93, 94, 109, 135, 155, 233, 270, 310, 355, 385, 425
Bangkok 252, 253, 262
Bangladesh 292
Banyuls 348
Barbados 334, 335
Barcarés 348
Barcelona 198, 219, 220, 248, 266, 279, 280, 281, 282, 283, 305, 320, 324, 336, 349, 350, 351, 361, 364, 365, 366, 376, 377, 386, 389, 392, 401, 409, 410, 415, 420
Bari 306
Basarabia 30, 31, 34, 35, 38, 39, 50, 94
Basel 199, 204, 287, 317, 363, 397, 411
Baune 198
Bavaria 44, 248
Bazinul Treaux 266
Bayonne 225
Bayreuth 401
Bârzava 12, 14, 15
Beagle, Canal 325, 328, 339
Bega 88
Behela 25
Behring, Strâmtoare 240, 241
Békéscsaba 401
Belém 319, 320, 331
Belgia 18, 190, 191, 209, 249, 254, 289, 291, 294, 351, 402

Belgrad 9, 20, 204, 431
Belizona 317
Benidorm 359
Bergen 219, 289
Bergkamen 246
Berlin 160, 270, 380, 382, 385, 401, 426
Berna 301, 386
Besiers 220, 282
Biarritz 225
Bicaz 161, 163
Bilbao 225, 279, 280, 282
Biscaya, Golf 225, 282
Bitigheim 419
Blumenau 324
Bocşa Montană 14, 125, 158, 161, 403
Boemia 18, 19, 30
Bogota 278
Bolivia 274, 275, 333
Bolzano (Bolzen) 318
Bombay 291, 292
Bonn 182
Bora Bora 299
Bordeaux 225
Borneo 295
Borş 172
Bosnia-Herţegovina 17
Boston 237, 242, 243, 244
Botnic, Golf 215
Bragançca 285
Brasilia 269, 322, 331, 332
Braşov 158, 160, 244, 401, 423
Bratislava 171, 173, 174, 175, 178
Braunschweig 195
Brazilia 16, 202, 207, 225, 227, 267, 268, 269, 270, 271, 276, 284, 289, 310, 319, 320, 321, 322, 324, 330, 331, 334, 357, 405, 424, 427
Brăila 201
Bremen 191, 195
Brenner 319

Brno 174
Bromberg 28
Bruxelles 191, 206, 212, 248, 304, 305
Bucovina 30, 34, 35, 38, 39, 131
Bucureşti 10, 20, 21, 27, 29, 31, 32, 35, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 82, 83, 84, 85, 94, 98, 106, 112, 114, 115, 116, 118, 124, 130, 131, 132, 139, 141, 145, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 162, 163, 164, 165, 166, 170, 172, 182, 186, 191, 195, 196, 198, 204, 206, 207, 208, 210, 226, 227, 230, 233, 234, 248, 261, 262, 290, 332, 381, 382, 383, 384, 391, 403, 405, 429
Budapesta 21, 25, 66, 161, 163, 171, 172, 174, 202, 204, 206, 210, 213, 226, 248, 249, 253, 269, 277, 281, 289, 306, 355, 366, 382, 383, 385, 397, 400, 401, 424
Buenos Aires 272, 273, 291, 316, 325, 326, 328, 330, 331, 408, 409, 412
Buffalo 231
Bulgaria 17, 30, 34, 165, 306, 354, 375, 406
Burlington 244, 245
Buzău 229

C

Cabestany 426
Cairo 304, 337, 338, 339, 341, 344
Calafat (Ţara de Foc) 328
Calais 193, 250
Cali 278, 316, 415
California 169, 424
Cam 249
Cambridge 249, 250
Canada 227, 228, 229, 230, 237, 241, 242, 245, 267, 308, 404, 405, 414, 424
Canalul Mânecii 193, 250
Canelette 363
Canet 348
Canet Plage 348, 378, 411

Canigou 349, 355
Cannes 348, 420
Cap Agde 392
Capri 204
Capul Bunei Speranţe 293
Capul Nord 217
Caracas 278, 316, 332
Caraibe Insule 333, 334, 335, 336
Caransebeş 17, 19, 85, 150, 152
Caraş-Severin 19
Cardiff 250
Carlisle 349
Carolina de Nord 234, 300
Carpaţi, Munţi 138, 244
Casablanca 223, 224
Casas, Munte 376
Catalonia (Catalogne, Cataluña) 220, 225, 336, 349, 380
Cayenne (Insula Dracului) 95, 323
Cehia 17, 30, 61, 248
Cehoslovacia 16, 17, 25, 30, 165, 166, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 194, 345, 355, 264, 391
Celebes, Insule 260
Cernavodă 107, 108, 109, 111, 116, 121, 122, 124, 127, 149
Cernăuţi 23, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 51. 166, 203, 386
Cervo 357
Česke Budejovice (Budweis) 174
Ceuta 221
Ceylon 293
Chateauroult 336
Chayenne (Medicinebow) 245
Chester 250, 286, 287
Chicago 241, 242
Chile 273, 274, 277, 278, 310, 311, 312, 325, 326, 328, 329, 330, 339
China 63, 132, 253, 254, 255, 278, 291, 403
Chişinău 30, 35, 166
Chubut 330
Churchil 244
Cincinatti 231
Cipru 306

Clermont Férrand 225
Cleveland 207, 231
Cliff de Mohir 307
Cluj 63, 63, 89, 116, 363
Coada Zăvoiului 80
Coasta de Azur 348
Coasta Galeş 122, 123, 124, 127, 130, 147
Colmar 225, 419
Colombo 293
Colorado 241
Columbia 233, 278, 316, 415
Columbus 231, 242, 424
Comarnic 15
Comodo 295
Congo 407
Constantinopol 261, 306
Constanţa 26, 77, 83, 107, 402, 414
Copacabana 269, 285, 331
Copenhaga 192, 206, 227, 229, 245, 251, 290, 415
Corcovado, Munte 269
Cordoba 220
Coreea 253
Corfu 306
Corigidor, Insulă 293
Côte Vérmeille 348
Cotopaxi 277
Craiova 21, 24
Crivaia 15, 151, 152
Croaţia 17, 203, 382
Cuba 237, 334, 340
Cuzco 275, 276

D

Dacia 224
Dallas 235, 236, 239
Danemarca 33, 192, 206, 217, 229, 251, 289, 290, 327
Darmstadt 56, 63, 79, 206

Daugava 267
Dawao City 259, 260
Dealul Gol 15
Dealul Prolas 15
Delfi 306
Denver 241
Deva 225
Digne 204
Dijon 198, 205, 225
Diniaş 94
Dobrogea 30
Doman 15
Don 391
Donauechingen 400
Dortmund 187
Dover 193, 194, 201
Dublin 307, 308
Dunakeszi 382
Dunăre 10, 73, 76, 84, 108, 110, 112, 118, 400
Düsseldorf 178, 185, 192, 201, 205, 208, 209, 210, 287

E

Ebru 220, 279
Ecuador 227, 313, 316
Egipt 33, 214, 221, 337, 338, 339, 340, 341, 343
El Alamein 33, 339, 340
Elba 44
Elveţia 37, 191, 199, 204, 301, 317, 363, 378, 386, 397, 400, 411
Empurias 402
Epson 249
Erie, Lac 242
Essen 187, 189, 201, 207, 226, 248, 271, 353, 419, 425
Europa 9, 11, 19, 27, 29, 30, 32, 46, 53, 94, 153, 154, 184, 192, 207, 209, 214, 215, 216, 217, 221, 226, 229, 240, 244, 245, 249, 253, 254, 255, 256, 259, 262, 268, 269, 271, 273, 278, 304, 308, 310, 319, 350, 360, 383, 387, 388, 391, 397, 398, 401, 402, 405, 415, 431

Eus 353, 355
Extremul Orient 251

F

Falkland (Malvine), Insule 360
Făgăraş 55
Federaţia Rusă 240
Figueras 220, 282, 283
Fiji 298, 299
Filipine, Insule 251, 259, 297
Finic, Golf 215
Finlanda 215, 216, 217, 289
Firenze 318
Fiume 203
Floreana, Insulă 316
Florenţa 204
Flores 295
Florianopolis 324, 330
Florida 234, 300, 336
Fos de Iguaçu 269, 271
Frankfurt 28, 65, 75, 187, 194, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 219, 225, 226, 227, 229, 231, 236, 241, 242, 245, 246, 247, 250, 251, 252, 256, 260, 261, 262, 266, 267, 268, 272, 278, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 304, 306, 307, 309, 316, 317, 319, 323, 331, 336, 339, 344, 346, 350, 351, 352, 353, 356, 357, 359, 360, 362, 363, 364, 368, 370, 373, 375, 376, 377, 379, 380, 382, 383, 386, 387, 388, 389, 399, 402, 408, 413, 415, 416, 420, 422, 424, 426, 427, 428
Franţa 17, 20, 29, 36, 43, 45, 95, 190, 191, 198, 199, 209, 215, 219, 220, 225, 226, 240, 249, 250, 254, 266, 280, 281, 289, 294, 319, 336, 345, 346, 347, 348, 349, 354, 355, 357, 358, 367, 368, 370, 371, 375, 376, 387, 397, 400, 404, 407, 409, 416, 419, 424, 426, 427
Freiburg 226, 361, 387, 398, 402, 406, 408
Friedland 182
Fujiyama, Munte 256
Fürt 392

G

Galapagos (Colon) Arhipelag 277, 313, 314, 316, 325, 333, 408, 415
Galaţi 149, 189, 362
Galiţia 35
Garibaldi, Lac 328
Garmish-Partenkirchen 319
Găieşti 41, 42, 44
Gărâna 19
Gelsenkirchen 278
Geneva 142
Genova 198, 204
Germania 13, 17, 18, 23, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 46, 56, 57, 63, 65, 116, 123, 154, 160, 169, 172, 177, 178, 179, 180, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 196, 199, 200, 202, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 222, 225, 226, 229, 237, 238, 240, 241, 246, 248, 249, 250, 254, 256, 266, 270, 271, 278, 279, 280, 282, 302, 305, 307, 316, 319, 324, 339, 342, 345, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 357, 358, 359, 361, 362, 374, 377, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 389, 391, 392, 394, 395, 396, 397, 400, 401, 408, 413, 414, 416, 419, 420, 422, 424, 425, 426, 427, 431
Gerona 282, 283
Ghencea 77, 106, 107, 124, 130
Ghizeh 340
Gibraltar 220, 221, 222, 224, 244, 288, 293, 294, 344, 359, 360
Giessen 307
Gladbeck 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 193, 197, 199, 201, 202, 205, 210, 219, 265, 278, 280, 356, 362
Glasgow 250
Gorge de la Mondony 283
Golful Mexic 235
Göteborg 289
Govora 172, 201, 250, 265
Gozo, Insula 288
Granada 220, 359

Great Falls 241
Grecia 33, 34, 47, 91, 165, 306
Grenoble 204
Grenzach-Wyhlen 411
Guadalquivir 220, 279
Guarana 271, 272, 313
Guatemala 272
Guyana Engleză 268, 272
Guyana Franceză 268, 272, 323
Guyana Olandeză 268, 272
Guayaquil 313, 317

H

Haifa 408, 421,
Hakone 256, 257
Hamburg 191, 205, 210, 213, 311, 316, 397
Hampstead 201
Hangaroa 311, 312, 313
Hannau 206
Hanovra 309, 416, 417
Harkány 382
Hawaii 228, 238
Heidelberg 210, 403, 421
Helsinki 215, 216, 290
Herborn 427
Hessen 205, 206
Himalaya 292
Hiroshima 51
Hisai City 251, 257
Histria 402
Hong Kong 251, 254, 255, 257, 291, 293
Horn, Cap 325, 327
Huevla 279
Hunedoara 9
Huron, Lac 242

I

Iaşi 23, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 42, 43, 46, 53, 55, 57, 59, 63, 69, 71, 110, 150, 185, 308, 429
Igoumenita 306
India 268, 291, 292, 296, 297, 310, 424
Indochina 278
Indonezia 295, 296
Insula Paştelui 274, 277, 310, 311, 312
Iquitos 276, 277
Irlanda 287, 307, 308, 330
Iserlohn 379
Islanda 229
Israel 75, 343
Italia 16, 18, 27, 42, 198, 202, 203, 204, 206, 215, 240, 249, 317, 318, 427
Iugoslavia 17, 20, 33, 43, 84, 93, 95, 382, 391, 425
Izvoarele Reci 15

J

Jacksonville 234, 235, 300, 336
Jakarta 295, 296
Japonia 51, 54, 251, 256, 257, 258, 263, 297, 310, 412
Java 295
Jilava 145
Jimbolia 20

K

Kapel 174, 178
Karachi 252, 262, 291
Karlsbad (Karlovy Vary) 173

Karlsruhe 415
Karnak 341
Kauloon 254
Kazahstan 391
Kehl 281, 287, 377, 381, 387, 388, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 02, 403, 404, 406, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 420, 421, 422, 425, 426, 429
Kenia 117, 192, 194, 195, 196, 197, 211, 212, 214, 226, 281
Kiel 215
Kiev 166
Kinetra 223
Kirchellen 191, 195, 201, 205, 211, 278
Koblenz 19, 411
Köln 182, 185, 190, 209, 287
Kork 307
Košice 172
Kosovo 425
Kotzebue 240
Kuala Lumpur 293, 294
Kuwait 291
Kyoto 256

L

La Coruña 225
Lacul Superior 242
Lacul Urşilor 242
Laguna Verde 328
Lahti 215
La Junquera 282
Lake District 250
La Linea 220, 221
La Paz 274
La Plata, Golf 272, 325
Laponia 215, 216
Las Vegas 238
Lausanne 420

La Valetta 288
Leningrad 166, 290
Le Pérthus 282
Lérida 282
Letonia 166, 168
Libia 339
Liège 209
Lille 226
Lima 276, 277
Lingolsheim 361
Linz 174, 178
Lisabona 225, 376
Liverpool 250
Ljubljana 382
Locarno 317
Loch Ness 250
Lombardia 203
London-Ontario 229, 405
Londra 60, 145, 191, 192, 193, 194, 195, 201, 206, 212, 245, 249, 250, 286, 287, 300, 305, 336, 362, 363, 382, 383, 384, 424
Long Beach 239
Lorena 18, 20, 197, 226, 324
Los Angeles 238, 239
Lourdes 350, 408, 409
Lucerna 317
Lugano 317
Lugoj 17, 88
Luson 259
Luxemburg 20, 191, 212, 215
Luxor 341, 342, 343
Lyon 198, 204, 205, 219, 220, 225, 283

M

Macao 255
Machu Pichu 276, 277
Madagascar 194

Madras 292
Madrid 225, 248, 267, 272, 279, 281, 310, 376, 408, 409
Magellan, Strâmtoare 325, 326
Main 11, 206, 247
Mainz 206, 209
Malacca, Strâmtoare 293
Malaezia 293, 294
Malaga 220, 225, 349, 359
Mallorca 279, 281, 282, 319, 344, 405, 411, 421
Malmö 383
Malta 287, 288
Manaus 276, 320, 321, 322, 323
Manchester 250
Manhattan 232, 233
Manila 259, 260, 261, 310
Mannheim 252
Marakesh 223, 224
Marbela 424
Marea Adriatică 203
Marea Britanie 72, 292, 294
Marea Caraibelor 333
Marea Chinei 293
Marea Mediterană 11, 221, 222, 231, 288, 293, 339, 340, 344, 346, 348, 349, 353, 354, 360
Marea Neagră 10, 26, 73, 76, 110, 400
Marea Nordului 397
Marea Roşie 293, 340
Marlen 408
Maroc 221, 222, 223, 224, 337, 346, 347
Marsilia 44, 198, 219, 354, 420
Masivul Central, Munte 225, 336, 426
Massachussets 242
Maşloc (Blumenthal) 44
Matto Grosso 270
Mazurice, Lacuri 244
McKinley, Munte 241
Medelin 278
Mediaş 71
Medina 222

Mekong 254
Memphis 235
Menem 253, 254
Menton 231
Merida 224, 276
Mesopotamia 272
Metz 197, 226, 250, 289, 387
Mexic 237, 238, 299
Mexico City 300
Miami 234, 300, 317, 335, 336
Midia, Cap 77, 79, 80, 72, 85, 86, 106, 107, 109, 116
Milano 202, 203, 269, 306,318, 357, 420, 421, 424, 425, 432
Mimoza, Cap 357
Mindanao 259
Mineapolis 242, 286
Minnesota 242
Miranda del Ebro 280
Miskolc 172
Mississippi 235
Mohacs 18
Moldova 17, 45, 51, 61, 100, 310
Moldova Nouă 149
Mombasa 194, 201, 212
Mongolia 43
Monte Carlo 198
Montevideo 324
Mont Juiceh 377
Montpellier 282, 348, 371, 372, 377
Montreal 227, 229, 230, 245
Moscova 40, 66, 88, 118, 131, 166, 261
Mosela 19
Moşniţa 286
Mulhouse 225
München 57, 160, 178, 185, 205, 209, 233, 263, 319, 351, 353, 356, 360, 375, 377, 397, 400, 404, 415, 424, 428, 432
Mundolsheim 399
Muntele Mic 152
Muntenegru 135
Muntenia 17, 132, 155, 310

Munţii Banatului 102
Murten 301, 302

N

Nairobi 194, 196, 197, 281, 305
Nancy 226
Nantère 369
Nântes 226, 356, 357, 361, 363
Narbonne 220, 282, 318
Narvik 218
Nassau 300
Neanderthal 350, 360
Neapole (Napoli) 203, 204, 421
Necropolis 342
Nepal 292
Neuss 172, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 193, 200, 205, 208, 248, 265, 414
Neva 167
New Burn 235
New Delhi 292
New Orleans 235, 240
New York 206, 230, 232, 233, 237, 244, 421
Ngorongoro Crater 196
Niagara 230, 231
Nicaragua 272
Nil 337, 340, 341, 342, 343
Nîmes 220, 282
Nisa 198, 204, 348
Norvegia 33, 66, 215, 217, 218, 219, 289, 290, 313
Noua Caledonia 294
Noua Zeelandă 294, 297, 298, 307, 308
Novate Milanese 202,203,317, 318
Nubia 341
Nurcia 220, 359
Nürnberg 210, 263, 356, 392
Nürtingen 380

O

Oberhausen 186
Oceania 298
Oceanul Atlantic 220, 221, 222, 223, 225, 267, 269, 270, 272, 276, 286, 319, 320, 327, 330, 334, 349, 360, 381
Oceanul Indian 194, 293
Oceanul Îngheţat 327
Oceanul Pacific 237, 238, 241, 274, 294, 298, 310, 311, 313
Offenbach 247, 248, 262, 286, 425, 427
Offenburg 390, 392, 397, 417, 418, 420, 425, 428
Ohio 231, 242, 424
Olanda 180, 188, 191, 201, 214, 215, 240, 249, 254, 261, 282, 289, 319, 336, 297
Olimp 306
Oltenia 155
Ontario 242
Oradea 116, 156, 159, 172, 207, 283, 285, 297, 414
Oraviţa 19, 22, 24, 27, 50, 52, 65, 242, 363, 398
Orăştie 155, 194, 383, 403
Orientul Apropiat 165, 222, 261, 262
Orşova 206
Oslo 215, 219, 289, 290
Ottawa 230
Ottobrun 263
Oxford 249, 250

P

Padova 239, 318
Pago Pago 298
Pakistan 252, 291, 292
Palma de Mallorca 279, 405
Palermo 202, 203

Panama, Strâmtoare 317
Pansaniang 259
Pao de Azucar 269
Papeete 299 312, 313
Paraguay 271, 272
Paris 44, 46, 95, 163, 186, 187, 190, 191, 197, 211, 235, 251, 319, 321, 336, 345, 355, 356, 364, 367, 368, 371, 374, 375, 376, 397, 406, 426
Patagonia 272
Patras 306
Pădurea Neagră, Munţi 400
Pecs 382
Pekin 134, 239
Peloponez 306
Perpignan 11, 198, 219, 220, 265, 266, 281, 282, 283, 316, 336, 345, 346, 347, 349, 350, 352, 353, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 389, 392, 395, 396, 399, 400, 401, 402, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 415, 416, 420, 421, 426, 427, 428
Peru 275, 276
Petroşani 68
Phoenix-Arizona 244
Picafor 279
Picton, Insula 325
Pirinei, Munţi 225, 265, 349, 350, 364, 426
Pirineii Orientali (departament) 349, 371
Pisa 204, 318
Pittsburg 232
Plevna 165
Ploieşti 43
Plombière les Baines 402
Plzen 173
Poarta Albă 110, 122
Poitiers 358
Pola 203
Polinezia 299, 312
Polonia 28, 30, 35, 61, 165, 244, 351, 391
Polul Nord 229, 267, 327

Polul Sud 327
Popocatepetl 300
Port Said 340, 341
Port Vendres 348, 349
Porto 225
Pôrto Alegre324
Portugalia 222, 225, 268, 294, 321, 376
Prades 365, 366, 367, 373
Praga 159, 165, 168, 171, 173
Prut 32, 43, 148

Q

Québec 230
Quito 277, 278, 313, 316

R

Rabat 224
Rapanou Insula 311
Rastatt 419
R.D.G. 182, 184, 379, 380, 382
Regensburg 361
Renania de Nord-Westfalia 205
Renania Palatinat 206
Renne 226, 407, 409
Republica Malgaşă 194
Reşiţa 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 29, 31, 55, 56, 57, 65, 67, 68, 109, 125, 126, 128, 149, 150, 151, 156, 158, 159, 163, 182, 187, 191, 199, 208, 209, 213, 226, 233, 246, 289, 296, 363, 380, 393, 401, 413, 414, 431
R.F.G. 182, 183, 184, 188,379
Rhon 198, 204, 205, 219, 225, 248, 282, 336,350

Riga 166, 167, 290
Rin 11, 178, 185, 187, 206, 251, 287, 387, 396, 400
Ring of Carry 307
Rio Branco 331
Rio de Janeiro (Rio) 208, 209, 225, 268, 269, 284, 285, 286, 297, 310, 331
Rio Gallegos 326, 330
Rio Grande 326, 327, 328, 330
Rio Negro 320
Rives Altes 349
Rocque sur Perne 44
Rodos 288
Roma 94, 204
România 10, 12, 17, 19, 20, 23, 26, 28, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 51, 59, 61, 62, 69, 93, 94, 95, 103, 104, 107, 132, 135, 138, 141, 154, 159, 160, 163, 166, 168, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 208, 211, 212, 214, 215, 228, 231, 234, 237, 238, 241, 242, 244, 245, 248, 249, 250, 251, 254, 261, 267, 268, 270, 280, 283, 285, 288, 307, 310, 328, 332, 336, 342, 345, 348, 351, 353, 354, 355, 357, 359, 360, 375, 376, 377, 381, 384, 385, 390, 391, 392, 394, 400, 401, 406, 411, 414, 415, 417, 424, 425, 428, 431
Rotorua 298
Rotterdam 397
Rovaniemi 215, 216
Rownson 330, 331
Rüdesheim 251
Ruhr 187
Rusia 17, 43, 94, 95, 161, 168, 240, 360, 391
Rüsselsheim 427

S

Saarbrüken 187, 226, 351, 387
Sahara 339, 340
Saint Cyprien 348, 378

Saint Elmo 288
Saint Estève 428
Saint Gallen 199, 248, 411
Saint John 334, 335
Saint Louis 244
Saint Paul 242
Saint Tropez 348, 372
Salt Lake City 236
Samoa 298, 299
Sanceloni 281
San Cristóbal 317
San Diego 236, 237, 238
San Francisco 238, 239, 240, 244, 277
San Salvador 267
San Sebastian 225, 282
Santiago de Chile 273, 274, 278,310,311, 312, 313
Santiago de Compostela 225
Saõ Paulo 268, 269, 284, 285, 291, 310, 323, 324
Sarajevo 17
Sardana 376
Satu Mare 354
Scandinavia 214, 215, 218, 227, 249, 251, 289
Scoţia 250
Seattle 241
Secu 15
Semenic, Munte 15, 152
Serbia 17
Sète 266
Seu de Urgell 376, 377
Sevilla 220
Shenghen 397
Shettland 308
Siberia 94, 240
Sibiu 126, 363, 384, 423
Sicilia 202, 203
Siegburg 191, 212
Sierra Nevada 220
Sigean 266
Singapore 293, 294

Slovacia 17, 30, 35, 172, 173
Slovenia 382
Sofia 165, 248, 406
Solemoi 320
Solomon, Insule 298
Spania 27, 86, 193, 198, 214, 215, 220,221, 222, 224, 225, 240, 248, 249, 268, 269, 280, 281, 282, 283, 294, 305, 336, 349, 350, 359, 360, 361, 365, 376, 389, 402, 424, 427
Sri Lanka 293
Statele Unite ale Americii (S.U.A.)40, 41, 75,226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 267, 283, 286, 300, 308, 336, 351, 373
Stavanger, Fiord 289
Steier 19
Stoieneşti 43
Stokholm 215, 290
Strasbourg 11, 22, 44,211, 225, 281, 287, 289, 302, 361, 381, 387, 388, 392, 396, 398, 399, 404, 405, 407, 412, 413, 416, 419, 424
Stuttgart 337, 344, 386
Sudan 338, 341
Suedia 167, 194, 215, 217, 289, 290, 383
Suez, Istm 340, 341
Suez, Canal 221, 293, 340, 341
Sumatra 295
Sydney 22, 296, 297

T

Tahiti 299, 310, 312
Tailanda 251, 252, 253, 278
Taipei 255
Taiwan 251, 255, 256, 271, 291
Tana 294
Tanganyka 197
Tanger 221, 222, 223, 224
Tanzania 192, 197
Taroco 255, 256
Tarragona 220, 266, 336, 351

Taunus, Munţi 213, 227
Tautavel 350, 360
Taxo 300
Târgu Mureş 426
Tech 283, 353
Teregova 125, 126, 127, 163
Texas 207, 235
Thessaloniki 306
Tibidaba, Munte 377
Tijuana 237, 238, 299
Timiş 9, 25, 164
Timişoara 9, 10, 12, 13, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 93, 95, 97, 98, 99, 101, 103, 106, 112, 115, 116, 117, 123, 124, 126, 127,129, 130, 131, 133, 138, 141, 158, 159, 160, 161, 162, 63, 164, 166, 167, 169, 170, 173, 177, 182, 190, 192, 202, 204, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 226, 227, 229, 231, 233, 234, 242, 248, 249, 262, 266, 270, 283, 284, 288, 289, 290, 296, 305, 317, 319, 336, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 361, 363, 365, 366, 373, 381, 384, 385, 389, 391, 393, 403, 404, 405, 406, 408, 413, 414, 415, 417, 419, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 431, 432, 433
Tipperrary 307
Tirol 318
Titicaca 275
Tobago, Insula 333
Tobruk 339
Tokyo 159, 257, 258, 259, 342, 422
Toledo 347
Toronto 229, 230
Toscana 318
Toulouse 336
Trafalgar 334
Transilvania 17, 19, 20, 355
Transnistria 34, 38
Trelow 330
Trianon 17
Trinidad, Insula 333, 334

Trondheim 218
Tunis 288, 339, 346, 347
Turcia 17, 18, 165, 288, 306
Turnu Severin 42, 46, 84
Tuşnad 261

Ţ

Ţara Bascilor 225, 279, 280
Ţara de Foc 325, 326, 327, 328, 339

U

Ucraina 166, 203
Ungaria 16, 17, 18, 19, 30, 45, 46, 93, 96, 152, 153, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 194, 202, 213, 226, 249, 254, 267, 277, 310, 341, 345, 355, 361, 382, 391, 400, 414, 431
Uniunea Sovietică 10, 30, 32, 35, 38, 43, 46, 50, 59, 61, 62, 63, 88, 93, 95, 137, 141, 153, 165, 166, 168, 169, 170, 203, 215, 240, 241, 261, 262, 341, 351, 352, 383, 391, 394, 402
U.R.S.S. 165, 166
Urubamba 276
Uruguay 272, 324
Ushoaia 327, 330

V

Valdes 300
Valencia (Valence) 220, 282, 351
Valparaiso 274
Vancouver 241
Varşovia 61, 93, 168, 172, 175
Vatican 73, 93, 204, 432
Văcăreşti 96, 124, 130, 131, 132, 133, 136
Văliug 15, 19

Velica Târnova 165
Velika Kikinda 20
Veneţia 318
Venezuela 278, 332, 334
Ventimiglia 198, 204
Vernet les Baines 364, 365,366, 367, 368, 372
Verona 204, 318
Versailles 17
Vichy 225
Victoria Insula 253
Viena 18, 23, 30, 38, 169, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 186, 208,
Vietnam 253, 254, 403, 420
Villeneuve de la Raho 363, 376, 377, 428
Vitoşa 165
Volga 391
Vosgi Munţi 400
Vrancea 32

W

Walles (Ţara Galilor) 287
Washington 230, 233, 234
Waterloo 202, 326
Wiesbaden 206
Willstätt 390
Wintertur 411
Wissen 196, 281, 305
Wrexham 287, 307, 317, 428
Wyoming 245

Y

Yelowstone Park 244, 245
Yvelines 365, 367, 369

Z

Zagreb 382
Zanzibar 197
Zaragoza 279, 280, 282
Zurobara, Zambara 9
Zwickau 162

Cuprins

Prolog
Copilăria
Adolescenţa şi liceul
Studenţia
Nunquam nunquam briticus, nunquam fuerunt servi
Parturiuntur montes, nascetur ridiculus mus
Letargia, fuga şi sosirea în libertate
Călătoriile în jurul lumii
Între Mediterană, Main şi Rin
Epilog
Indice de nume
Indice geografic